

СЕРВАНТЭС

26-3

ДОИ 32
КИХОТ

80-3-9172

С-361

86-3

C-32

86-3-172

E-361

ДОН-КІХОТ ЛАМАНЧСКІ

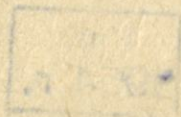
AZƏR. MƏRKƏZİ
SƏVLET KUTUPXANASI
4153

100634

Т В О Р

МІГЕЛЯ ДЭ-СЕРВАНТЭСА СААВЕДРА

Д В Б
ЮНДЗЕТСЕКТАР
МЕНСК—1935

Мен. краіска 1948 г.

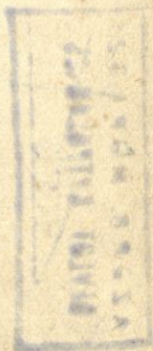
ДОН-КИХОТ
ЛАМАНЧСКИЙ

Сочинение
Мигеля де-Сервантеса Сааведра

Москва — 1930 — Ленинград

Пераклад з рускага
Ц. Зарэчнага

Инв.
1954 г.

ЧАСТКА ПЕРШАЯ

РАЗДЕЛ I,

*у яким ідзе гутарка пра спосаб жыцця і заняткі
славутага ідальго Дон-Кіхота Ламанчскага.*

У адным мястэчку Ламанча¹ жыў ідальго² з ліку тых, што маюць кап'ё, старасвецкі шчыт, худую клячу і борзую сабаку. Мясная пахлёбка, увечары часцей за ўсё кавалак халоднай бараніны, па пятніцах—сачыўка, у нядзелю, у выглядзе надбаўкі, які-небудзь галубёнак—усё гэта паглынала тры чвэрці яго даходу. Астатняя частка ішла на поўкафтанне з добрага чорнага сукна, машастовыя панталоны і пантоплі для свята і на вопратку з шэрага поўсукна, у якой ён хадзіў у будзённыя дні.

Ён трымаў у сябе ў доме ахмістрыню, асобу год за сорак, пляменніцу, не дасягнуўшую яшчэ і дваццаці год, і слугу для хатніх і палявых работ, адначасова выконваючага абавязкі конюха і садоўніка.

Нашаму ідальго было каля пяцідзесяці год; добра складзены, сухарлявы, з худым тварам, ён падымаўся вельмі рана і быў вялікім аматарам палявання. Звалі яго, як кажуць, Кіхада ці Кесада. Гэты ідальго ў тыя прамежкі часу,

¹ Акруга Новай Кастыліі (Іспанія).

² Дваранін—на іспанскай мове.

калі ён быў незаняты (а здаралася гэта большую частку года), чытаў рыцарскія кнігі з такім захапленнем і прагнасцю, што амаль зусім забываў на паляванні і нават на сваю гаспадарку. Яго цікавасць і вар'яцтва ў гэтых адносінах дайшлі да таго, што ён прадаў некалькі ўчасткаў пахаці, каб купіць сабе рыцарскія кнігі. Такім чынам ён сабраў іх у сваім доме столькі, колькі мог знайсці.

Наш Ідальго да таго захапляўся чытаннем, што праводзіў над кнігамі дні і ночы напралёт. Ад недастатковага сна і бесперапыннага чытання мозг яго так высах, што ён страціў розум. Уяўленне яго напоўнілася ўсім тым, што ён чытаў у сваіх кнігах: чараўніцтвам, сваркамі, бойкамі, выклікамі на дуэль, параненнямі, любоўнымі прыгодамі і немажлівымі недарэчнасцямі. У яго галаву так моцна ўвайшла ўпэўненасць, нібыта ўся маса фантастычных выдумак, якія ён чытаў, не што іншае, як рэчаіснасць, што для яго не існавала другой, больш правільнай гісторыі ў свеце.

Нарэшце, калі розум яго канчаткова зацямніўся, яму прышла ў галаву самая дзівосная думка. Ён парашыў, што яму не толькі трэба, а нават неабходна,—як для ўласнай яго славы, так і для добрабыту дзяржавы,—зрабіцца вандроўным рыцарам: вярхом на кані ў сваіх уборах валацужыць па свеце ў пошуках прыгод, займацца тым, чым займаўся, ён гэта чытаў, вандроўныя рыцары: помсціць за ўсялякія крыўды, ісці насустрач розным небяспекам і выпадковасцям, каб, перамогшы іх, пакрыць сваё імя вечнай славай. Ва ўяўленні сваім небарака ўжо бачыў сябе на гароджаным, дзякуючы сваёй харобрасці, прынамсі, каронай. У чадзе такіх прыемных мараў ён парашыў хутчэй ажыццявіць тое, да чаго так імкнуўся.

Раней за ўсё ён узяўся за чыстку ўзбраення, якое належала яшчэ яго прадзедам і, з'едзенае іржой і цвіллю, цэлыя стагоддзі аставалася забытым і закінутым недзе ў куце. Ён вычысціў і выраўняў яго як мог лепш, але заўважыў наступны вялікі недахоп: шлём быў няпоўны, нехапала забрала і ніжняя часткі шлёма,—гэта быў просты шы-

шак. Аднак здагадлівы розум яго змог памагчы бядзе: ён з кардона зрабіў нешта накшталт забрала, якое і прымацаваў да шышака так, што той набыў выгляд сапраўднага рыцарскага шлёма. Праўда, што з мэтай выпрабаваць трываласць забрала ён, выняўшы свой меч, два разы ўдарыў ім па шлёму і першым-жа ўдарам адразу знішчыў тое, што майстраваў цэлы тыдзень. Не вельмі яму спадабалася лёгкасць, з якою ён разбіў ушчэнт сваё ўзбраенне, і, каб папярэдзіць сябе ад той-жа небяспекі ў будучым, ён узяўся рабіць новае забрала; прымацаваўшы ўнутры яго некалькі жалезных палосак, ён астаўся здаволеным ад яго трываласці.

Скончыўшы з гэтай справай, ён пайшоў паглядзець на сваю клячу.

Хоць у яе на капытах было нямала расколін і наогул больш было загад, як вартасцей, яму здалася, што ніводзін конь у свеце не можа параўнацца з яго канём. Чатыры дні патраціў ён на тое, каб прыдумаць яму імя, бо, казаў ён сабе, несправядліва, каб конь такога славутага рыцара і сам па сабе такі добры астаўся без вядомага ўсім імя. Было зусім справядліва, каб услед за зменай становішча яго пана і конь змяніў імя і атрымаў гучную і бліскую назву, як гэта адпавядала новай прафесіі і таму ордэну, у які ўступіў яго гаспадар. Пасля таго, як ён перабраў у сваёй галаве масу імён, адкінуў іх, зноў прыдумаў некаторыя, зноў іх адкінуў і прыдумаў яшчэ новыя, ён нарэшце назваў свайго каня „Расінантэ“¹—імя, якое здалася яму ўзвышаным, гучным і азначаўшым тое, чым конь быў раней, калі ён быў клячай, і тое, чым ён стаў цяпер, зрабіўшыся першым і лепшым з усіх кляч на свеце.

Даўшы свайму каню назву, якая яму так спадабалася, ён пажадаў таксама і сабе знайсці імя і ў развагах над гэтым у яго прайшоў яшчэ тыдзень. Нарэшце ён парашыў назвацца Дон-Кіхотам². Аднак рыцар пажадаў дадаць да

¹ Слова, складзенае з двух іспанскіх слоў: „кляча“ і „раней“.

² Кіхот па-іспанску—набедранік; дон—прыстаўка да дваранскіх імёнаў.

свайго імя яшчэ імя сваёй радзімы і называцца Дон-Кіхотам Ламанчскім, чым, як яму здавалася, ён падкрэслівае сваё паходжанне і робіць гонар радзіме, зрабіўшы з яе імя сабе прозвішча. Вычысціўшы зброю, змайстраваўшы з шышака сапраўдны шлём з забралам, даўшы назву свайму каню, назваўшы і сябе новым імем, ён парашыў, што цяпер яму нехапае толькі аднаго—знайсці даму, у якую-б ён закахаўся, бо вандроўны рыцар без кахання—усё-адно, што дрэва без лісця і без пладоў і цела без душы. Ён сказаў сабе:

„Калі я сустрэнуся ў гэтай мясцовасці з якім-небудзь волатам, як гэта звычайна здараецца з вандроўнымі рыцарамі, я, схапіўшыся з ім, скіну яго на зямлю або рассяку напалам. Атрымаўшы над ім канчатковую перамогу, я прымушу яго здацца. Хіба не добра было-б мецьасобу, да якой я мог бы яго паслаць прадставіцца, каб ён, увайшоўшы ў пакой, паў на калені перад маёй пяшчотнай сен'ёрай і сказаў ціхім і пакорлівым голасам: „Я, сен'ёра, волат Каракуліямбра, валадар вострава Мамендранія, якога перамог у барацьбе ніколі ў дастатковай ступені не ўсхвалены рыцар Дон-Кіхот Ламанчскі, загадаўшы мне з'явіцца да вашай міласці, каб ваша вялікасць распараджалася мною па сваёй добрай волі“.

Наш адважны кабальеро¹ прыдумаў потым, каго яму абраць сваёй дамай. Справа ў тым, як мяркуюць, што ў адным мястэчку, па суседству з яго мястэчкам, жыла маладая сялянка, нішто з сябе, у якую ён адзін час быў закаханы, хаця, па чутках, яна гэтага ніколі не ведала і не заўважала.

Звалі яе Альдонса Ларэнсо, і ён парашыў, што ёй акурат падыходзіць тытул „уладаркі яго дум“.

Адшукваючы для яе імя, якое не вельмі-б адступала ад яе імя і набліжалася-б да імя прынцэсы і знатнай сен'ёры, ён назваў яе Дульсінеяй Табоскай, бо яна родам была з Табосо—імя, па яго думцы, музыкальнае, надзвычайна прыгожае і выразістае, як і імёны, прыдуманых ім для сябе і свайго каня.

¹ Па-іспанску—рыцар.

РАЗДЗЕЛ II,

*у якім гутарка ідзе пра першы выезд вынаходлівага
Дон-Кіхота з роднага мястэчка*

Скончыўшы падрыхтоўку, наш ідальго парашыў адразу ажыццявіць задуманае ім, бо яго прыгнятала думка, што павольнасць дасць сябе адчуваць свету.

Не паведаміўшы нікога пра свой намер і так, каб ніхто яго не бачыў, аднойчы раніцою, яшчэ да золка (быў адзін з самых спякотных ліпеньскіх дзён) ён надзеў усё сваё ўзбраенне, сеў вярхом на Расінантэ, апусціў дрэнна прыладжанае забрала, прасунуў на руку шчыт, узяў сваё кап'ё і выехаў з задняй форткі двара ў поле. Але толькі ён апынуўся ў полі, як у яго мільгнула страшэнная думка: ён успомніў, што яшчэ не быў пасвечаны ў рыцары і што па рыцарскіх законах ён не можа і не павінен змагацца ні з кім з рыцараў. Гэтая думка прымусіла яго задумацца над зменай свайго намеру. Але з той прычыны, што яго вар'яцтва было мацней за ўсе іншыя довады, ён парашыў праціць першага, хто сустрэнецца яму, пасвяціць яго ў рыцары, як рабілі гэта многія другія рыцары з тых кніг, якія ён прачытаў. Гэта заспакоіла яго, і ён паехаў далей, дазволіўшы свайму каню ісці, куды ён захоча, думаючы, што ў гэтым і складаецца таемнасць прыгод.

Працягваючы шлях свой, наш свежаспечаны шукальнік прыгод пачаў разважаць сам з сабою:

„Няма сумненняў, што ў будучыя вякі, калі праўдзівая гісторыя слаўных маіх учынкаў з'явіцца ў свет, мудры гісторык, які яе напіша, пачне сваё апісанне наступнымі словамі: „Ледзь-ледзь румяны Апалон раскідаў па твары вялікай і шырокай зямлі залатыя ніткі прыгожых сваіх валасоў, ледзь маленькія пярэстыя птушкі з зубчастымі язычкамі пачалі прывітаць салодкай і пяшчотнай мелодыяй з'яўленне ружовай Аўроры, славу ты рыцар Дон-Кіхот Ламанчскі, пакінуўшы мяккія свае пухавікі, сеў вярхом на славутага каня Расінантэ і паехаў па старажытнай, усім добра

вядомай „Мантыельскай лагчыне“ (і сапраўды ён ехаў па гэтай лагчыне).—Потым ён дадаў, як быццам ён быў закаханы:—„О, прынцэса Дульсінея, уладарка гэтага трапіўшага да вас у палон сэрца! Як моцна вы мяне пакрыўдзілі, паслаўшы са строгім загадам не з'яўляцца перад вашымі светлымі вачыма. Сен'ёра, зрабіце ласку, успомніце пра бясконца вернае вам сэрца, якое за каханне да вас церпіць столькі пакут“.

Потым Дон-Кіхот пачаў нанізваць яшчэ другія недарэчнасці, нахшталт тых, якім ён навучыўся ў сваіх кнігах, імкнучыся, наколькі мог, пераймаць іхні стыль. Пры гэтым ён ехаў так павольна, а сонца паднялася так высока і паліла так моцна, што гэтага аднаго было-б дастаткова, каб растапіць усе яго мазгі, калі-б яны яшчэ былі ў яго.

Амаль увесь дзень ён правалацужыў, але з ім не здарылася нічога, пра што варта сказаць. Гэта прывяло яго ў роспач, бо ён жадаў адразу-ж сустрэцца з кім-небудзь, каб выпрабаваць адважнасць сваёй моцнай рукі. Пачало цямянець. Яго конь і ён моцна стаміліся і паміралі з голаду. Азіраючыся ва ўсе бакі, ці няма дзе замка або пастушай халупы, дзе-б ён мог пераначаваць і здаволіць вялікую сваю патрэбу ў адпачынку і ежы, Дон-Кіхот убачыў недалёка ад дарогі, па якой ехаў, заезджы двор.

З той прычыны, што шукальніку прыгод усё, што ён думаў, бачыў або ўяўляў, здавалася падобна таму, што рабілася і адбывалася ў прачытаных ім кнігах, то заезджы двор адразу-ж здаўся яму замкам з чатырма вежамі, са шпіцамі з бліскучага срэбра, з пад'ёмным мастом і глыбокімі равамі,—адным словам, з усімі прыналежнасцямі, як іх звычайна апісваюць у падобнага роду замках.

Ён пад'ехаў бліжэй да заезджага двара (які яму здаваўся замкам) і затрымаў за аброць Расінантэ, чакаючы, што на зубчатых сценах замка з'явіцца які-небудзь карлік і трубным гукам абвесціць аб прыбыцці рыцара. Але з той прычыны, што ніхто не спяшаўся і Расінантэ спадзяваўся хутчэй трапіць у стайню, ён пад'ехаў бліжэй да варот заезджага

двара і заўважыў стаяўшых тут двух жанчын лёгкіх паводзін, якіх ён палічыў за двух знатных паненак, якія гулялі перад варотамі свайго замка. Выпадкова ў гэты час свінапас, гнаўшы з выгана статак свіней, затрубіў у рог. Дон-Кіхот адразу ўявіў, што карлік ужо дае ведаць пра яго прыезд. Вельмі здаволены, ён пад'ехаў к дамам. Ubачыўшы чалавека, узброенага такім чынам,—са шчытам і кап'ём—яны спалохаліся і кінуліся да варот. Але Дон-Кіхот, падняўшы кардоннае свіё забрала і адкрыўшы сухарлявы запалены твар, зрабіў прыгожую позу і спакойным голасам звярнуўся да іх:

— Не ўпякайце, міласці вашы, і не бойцеся ніякіх непрыемнасцей, бо не ў правілах і не ў звычаях рыцарскага ордэна, да якога я належу, крыўдзіць каго-б там ні было, а тым больш такіх знатных дзяўчын, як гэта відаць па вашаму выглядзе!..

Жанчыны ўглядаліся ў рыцара, спрабуючы разгледзець яго твар, схаваны дрэнна паднятым забралам. Але, калі яны пачулі, што іх называюць знатнымі дзяўчынамі, то не маглі стрымацца ад гучнага смеху. Гэта разлавала Дон-Кіхота і ён сказаў:

— Вельмі неразумна смяяцца, калі прычына нявартая. Я кажу вам гэта не з мэтай вас пакрыўдзіць або выклікаць ваша незадавальненне, бо адзінае маё жаданне—служыць вам.

Гэтая мова, незразумелая тым сен'ёрам, і дзіўны выгляд нашага рыцара толькі яшчэ больш павялічылі іхні смех. Дон-Кіхот яшчэ больш пакрыўдзіўся і, мажліва, справа скончылася-б дрэнна, калі-б якраз у гэты час не з'явіўся гаспадар заезджага двара, чалавек вельмі ціхі, бо ён быў вельмі таўсты. Ubачыўшы пачварную фігуру рыцара, ён ледзь было не далучыўся да вясёлага смеху дзяўчат, але, спалоханы гэтай масай ваеннага ўзбраення, парашыў гаварыць з ім ветліва і сказаў:

— Сен'ёр кабальеро, калі ваша міласць шукае начлегу, дык за выключэннем пасцелі (бо на гэтым заезджым двары няма пасцелі) усім астатнім магу служыць вам у поўнай меры.

Убачыўшы пакорлівасць начальніка крэпасці (такім Дон-Кіхот палічыў гаспадара заезджага двара), рыцар адказаў:

— Сен'ёр кастэлян, я здаволюся самым малым.

„Сен'ёр“ трымаў стрэмя Дон-Кіхоту, які ледзь-ледзь злез з каня, як чалавек, цэлы дзень не меўшы кавалка ў роце.

Зараз-жа ён папрасіў гаспадара добра паклапаціцца аб яго кані, бо гэта—лепшае стварэнне, якое калі ела хлеб на зямлі. Гаспадар глянуў на каня, але ён яму здаўся не такім добрым, як казаў Дон-Кіхот. Паставіўшы яго ў стайні, ён вярнуўся даведацца, што яму загадае яго госць, якога маладыя жанчыны (яны памірыліся ўжо з ім) аслабанылі ад яго ўзбраення. Яны скінулі з яго латы, нагруднік і наплечнікі, але ніяк не маглі ні вызваліць яму шыю ад нашыйніка, ні скінуць недарэчнае забрала, якое было прывязана зялёнымі шнуркамі. Даводзілася разразаць іх, бо нельга было развязаць вузлы, але Дон-Кіхот ніякім чынам не згаджаўся на гэта і заставаўся ўсю ноч са шлёмам на галаве; гэта была самая смешная і дзіўная фігура, якую толькі можна ўявіць сабе.

Маладыя жанчыны запыталі ў яго, ці не жадае ён паесці.

— Я-б з'еў што-небудзь,—адказаў Дон-Кіхот,—бо, здаецца, мне вельмі гэта патрэбна.

Для прахлады накрылі стол ля варот заезджага двара, і гаспадар прынёс порцыю дрэнна вымачанай і яшчэ горш зваранай рыбы,—накштальт трэскі,—і такога-ж чорнага і зацвілага хлеба, як і ўзбраенне Дон-Кіхота. Смешна было бачыць, як ён еў, бо з надзетым шлёмам і з паднятым забралам яму нязручна было класці сабе ежу ў рот сваімі рукамі, і адна з дзяўчат памагала яму ў гэтым. А напаць яго было-б немажліва, калі-б гаспадар двара не пракруціў чароціну, адзін канец якой ён сунуў у рот Дон-Кіхоту, а цераз другі ўліваў віно. Рыцар усё гэта цяпеў, каб толькі не разразаць шнуркі ў шлёме. Якраз у гэты час да заезджага двара выпадкова падыходзіў свінапас і, наблізіўшыся, пайграў чатыры ці пяць разоў на сваёй, зробленай з чароту, дудцы. Гэта канчаткова пераканала Дон-Кіхота;

што ён знаходзіцца ў рыцарскім замку, што за яго абедам грае музыка, што паданая яму трэска—фарэль, а чорны хлеб, які ляжаў перад ім,—булка з лепшай пшанічнай мукі, што вулічныя жанчыны — знатныя дамы і што гаспадар заезджага двара—кастэлян замка. З гэтай прычыны ён лічыў і сваё рашэнне і свой выезд поўнасьцю ўдалымі.

РАЗДЗЕЛ Ш,

*у якім апавядаецца, які цікавы спосаб вынайшоў
Дон-Кіхот, каб быць пасвечаным у рыцары*

Засмучоны думкаю пра тое, што ён не пасвечаны ў рыцары, Дон-Кіхот паспяшаўся хутчэй скончыць бедную сваю вячэру, пасля чаго паклікаў гаспадара, запёрся з ім у стайні і тут кінуўся перад ім на калені, кажучы:

— Ні за што не падымуся да таго часу, пакуль вы, харобры рыцар, ветліва не паабячаеце мне таго, пра што я хачу вас прасіць і што будзе вам у пахвалу, а чалавечаму роду на карысць.

Гаспадар двара, убачыўшы гасця ля сваіх ног і пачуўшы такія словы, быў вельмі здзіўлены і паглядзеў на яго з неразуменнем, не ведаючы, што сказаць і што зрабіць, і прасіў яго, каб ён падняўся. Але Дон-Кіхот ні за што не згаджаўся, покуль гаспадар, нарэшце, не абвясціў, што выканае тое, пра што ён просіць.

— Я меншага і не чакаў ад вялікай шчодрасці вашай, сен'ёр мой,—сказаў Дон-Кіхот.—Ведайце, што просьба мая, на якую вы так велікадушна згадзіліся, складаецца з таго, каб вы заўтра пасвяцілі мяне ў рыцары; гэтую-ж ноч я пра-стаю на варце пры зброі ў капліцы вашага замка.

Гаспадар двара, які быў некалькі хітраваты і яшчэ раней падазраваў, што госць яго не зусім у цвярозым розуме, пачуўшы ад яго такія словы, канчаткова пераканаўся ў гэтым і, жадаючы з яго пасмяяцца, парашыў згадзіцца на гэтае дзівацтва. Ён сказаў, што рыцар зусім мае рацыю ў тым,

чаго жадае і просіць, і што намер яго як нельга больш натуральны і адпавядае такому славутому рыцару, якім ён здаецца і пра што сведчыць адважны яго выгляд.

І сам ён, гаспадар, у маладыя гады таксама займаўся шаноўнай рыцарскай прафесіяй, вандруючы па розных частках свету ў пошуках прыгод. Цяпер ён адышоў на спакой у гэты свой замак, дзе жыве на свае і чужыя сродкі, прымаючы ў сябе ўсіх вандроўных рыцараў, да якога-б звання ці становішча яны ні належалі, толькі з-за вялікай да іх прыязні і каб яны ў нагароду за добрыя яго адносіны дзяліліся-б з ім сваёй маёмасцю.

Ён сказаў яшчэ, што ў гэтым яго замку няма капліцы, у якой рыцар мог-бы стаяць на варце зброі, бо старая капліца паламана, каб пабудаваць новую, але ён ведае, што ў выпадку неабходнасці не забараняецца стаяць на варце зброі дзе-б там ні было, і ў гэтую ноч ён можа гэта зрабіць на двары замка. Заўтра-ж раніцою ўсе патрэбныя цэрамоніі будуць выкананы, і ён будзе пасвечаным рыцарам, і такім рыцарам, што лепшага не можа быць на свеце.

Гаспадар запытаўся, ці мае ён з сабою грошы. Дон-Кіхот адказаў, што не мае ні граша, бо ён відзе ва ўсіх гісторыях пра вандроўных рыцараў не чытаў, каб хто-небудзь меў з сабою грошы. Гаспадар сказаў яму, што ён памыляецца, ён раіць яму (хаця мог-бы загадаць, як свайму будучаму хрэсніку) наперад ніколі больш не ехаць у дарогу, не маючы з сабой грошай.

Дон-Кіхот абяцаў дакладна выканаць дадзеную яму парад, пасля чаго атрымаў загад трымаць варту над зброяй на вялікім двары каля заездага дома. Ён сабраў усё сваё ўзбраенне, паклаў яго на вадапойнае карыта, стаяўшае ля калодзежа, і, уздзеўшы на руку шчыт, узяўшы кап'ё, з элегантным выглядам пачаў хадзіць узад і ўперад ля калоды.

Калі ён пачаў сваю праходку, пачало цямнець.

Гаспадар расказаў усім быўшым на заездным двары пра вар'яцтва пастаяльца, пра яго варту над зброяй і пасвячэнне ў рыцары, якога ён чакаў. Усе былі здзіўлены такім над-

звычайным вар'яцтвам такога незвычайнага сорту, пайшлі сачыць за ім здалёк і ўбачылі, што ён са спакойным выглядам ходзіць узад і ўперад, часам спыняецца, абাপраецца на кап'ё і, уставіўшы вочы на зброю, доўгі час не адводзіць іх ад яе.

Ноч канчаткова лягла на зямлю, але месяц свяціў так ярка, што мог спаборнічаць з тым свяцілам, ад якога ён бярэ сваё святло. Такім чынам усё, што рабіў новы рыцар, было добра відаць усім.

Аднаму з пагоншчыкаў, начаваўшаму на заездным двары, трэ' было напаць сваіх мулаў і для гэтага зняць з вадапойнай калоды ляжаўшую там зброю. Дон-Кіхот, убачыўшы, што падыходзіць пагоншчык, гучным голасам сказаў яму:

— О, ты, хто-б ты ні быў, адважны рыцар, маючы намер датыкнуцца да зброі самага харобрага вандроўнага рыцара, які калі-небудзь апаясваўся мячом, падумай пра тое, што робіш, і не падыходзь да зброі, калі не хочаш заплаціць жыццём за сваю дзёркасць!

Але пагоншчык мглаў не звярнуў увагі на гэтыя словы (а было-б лепш, калі-б ён звярнуў, бо гэта азначала звярнуць увагу на сваю бяспечнасць) і, схпіўшы за рамяні ўзбраенне, далёка адкінуў яго ад сябе.

Дон-Кіхот кінуў свой шчыт, падняў абодвума рукамі кап'ё і, ударыўшы ім з усяе сілы па галаве пагоншчыка мулаў, павзліў яго на зямлю так моцна, што калі-б адбыўся другі ўдар, ужо не спатрэбіўся-б доктар, каб лячыць пагоншчыка. Потым Дон-Кіхот сабраў сваё ўзбраенне і зноў пачаў прагульвацца таксама спакойна, як і да гэтага. Крыху спгадзя, нічога не ведаючы пра здарэнне (бо ашаломлены ўдарам пагоншчык ляжаў яшчэ ў непрытомнасці), падышоў другі пагоншчык з тым-жа намерам напаць мулаў. Толькі ён скінуў з вадапойнай калоды ўзбраенне, як Дон-Кіхот, не кажучы ні слова, зноў адкінуў шчыт, схпіў абодвума рукамі кап'ё і ўдарыў ім так моцна па галаве пагоншчыка, што не кап'ё зламалася, а галава другога пагоншчыка расшчапілася не на тры, а на цэлых чатыры часткі. На шум

збегся ўвесь народ, што быў на заезджым двары, а сярод іх і гаспадар.

Таварышы параненых, убачыўшы іх у такім дрэнным становішчы, пачалі здалёк кідаць каменні ў Дон-Кіхота, які, колькі мог, закрываўся шчытам, не адважваючыся адыйсці ад вадапойнай калоды, каб не пакінуць без абароны ўзбраенне. Гаспадар заезджага двара крычаў, просячы не чапаць, бо ён ужо сказаў ім, што гэта вар'ят і, як вар'ят, будзе выпушчаны на волю, хоць-бы забіў іх усіх. А Дон-Кіхот, з свайго боку, крычаў яшчэ гучней, называючы іх баязліўцамі і здраднікамі, а ўласніка замка подлым і несумленным рыцарам, бо з яго згоды тут так нахабна абыходзяцца з вандроўнымі рыцарамі, і што калі-б ён быў ужо пасвечаны ў рыцары, дык правучыў-бы яго за гэтую здраду.

— Што-ж тычыцца вас, подлая і брудная свалата, вы для мяне нічога не азначаеце. Страляйце, кідайцеся на мяне, зневажайце, колькі ў вас хопіць сілы, і ўбачыце, якую атрымаеце нагароду за сваю дзёрзкасць і глупства!.

Ён выклікаў усё гэта з такім запалам і з такой адвагай, што выклікаў вялікі спалох у тых, якія на яго нападалі. Часткова ад гэтага, часткова і ў выніку ўгавораў гаспадара яны перасталі кідаць у яго каменні, а ён, з свайго боку, дазволіўшы прыбраць параненых, зноў стаў на варту зброі з такім-жа спакоем і нерухомасцю, як і раней.

Але гаспадару заезджага двара не спадабаліся гэтыя жарцікі яго начлежніка, і ён парашыў, скараціўшы тэрмін, адразу-ж пасвяціць яго ў пракляты рыцарскі ордэн, раней як здарыцца другое няшчасце. Падышоўшы да Дон-Кіхота, ён апраўдваўся, кажучы, што дзёрзкі ўчынак гэтых подлых людзей быў зроблены без яго ведама, але што яны былі добра пакараны за сваю саманадзейнасць. Ён сказаў яму, як ужо і раней казаў, што ў замку няма капліцы, але для таго, што ім трэба зрабіць, яна ім і непатрэбна. Уся сутнасць цэраманіялу пасвячэння ў рыцары,—наколькі ў яго пра гэта ёсць весткі,—складаецца з двух удараў мячом, адзін па патыліцы, другі па плячы, а гэта можа быць зроблена хоць-бы

сярод поля. Што-ж тычыцца варты над зброяй,—ён выканаў ужо ўсё, што трэба, тым больш, што патрабуецца ўсяго дзве гадзіны, а ён прастаяў цэлых чатыры.

Дон-Кіхот паверыў усяму гэтаму і сказаў, што гатоў падначаліцца яму ва ўсім, і каб ён скончыў усё як мага хутчэй, бо калі яшчэ раз на яго нападуць, пасля таго, як ён будзе пасвечаны ў рыцары, ён парашыў не пакінуць нікога ў жылых у замку, выключаючы тых, на каго пакажа яму ўласнік замка, з-за павагі да якога ён над імі і злітуецца.

Спалоханы кастэлян адразу прынёс кнігу, у якую ён уносіў запісы пра ямень і салому, выдаваемыя ім пагоншчыкам мулаў. Разам з хлапчуком, які нёс за ім агрызак свечкі, і з двума ўжо ўспамянёнымі дзяўчынамі ён падышоў туды, дзе стаяў Дон-Кіхот, загадаў яму стаць на калені і, чытаючы з сваёй кнігі, як-бы гаворачы набожную малітву, сярод чытання падняў руку і моцна ўдарыў ёю Дон-Кіхота па шыі, пасля чаго яшчэ раз ударыў уласным яго мячом моцна па плячы, працягваючы нешта мармытаць скрозь зубы, быццам молячыся. Зрабіўшы гэта, ён загадаў адной з дам апаясаць новага рыцара мячом, што яна і выканала з вялікім спрытам і разважнасцю, бо патрэбна была вялікая цярплівасць, каб стрымацца ад рогату ў час цэрамоніі пасвячэння. Але ўчынкі, зробленыя на вачах усіх новапасвечаным рыцарам, стрымалі душыўшы іх рогат.

Апаясваючы Дон-Кіхота мячом, добрая сен'ёра сказала: — Дай бог шчасця вашай міласці і перамогу ў бойках.

Дон-Кіхот запытаўся, як яе завуць, каб яму наперад ведаць, каму ён абавязаны такой вялікай паслугай. Яна адказала з вялікай пакорлівасцю, што завуць яе Ла-Талоса і што яна дачка чабатара з Таледо, што жыве каля крам Санчо-В'еная і што дзе-б яна ні была, яна заўсёды гатова служыць яму і лічыць яго сваім сен'ёрам. У адказ Дон-Кіхот прасіў яе з прыхільнасці да яго зрабіць яму ласку прысвоіць сабе тытул „дон'я“¹ і называцца „дон'яй Талосай“.

¹ У Іспаніі „дон“—тытул дваран, а „дон'я“—тытул Іспанскіх дам. Сервантэс высмейвае тут так распаўсюджанае ў яго час імкненне да дадаткаў гэтых „дон“ і „дон'я“.

2. Дон-Кіхот.

што яна і абяцала зрабіць. Другая дама прымацавала Дон-Кіхоту шпору і ў яе з ім адбылася такая-ж гутарка, як і з той, што апаясала яго мячом.

Як толькі цэрамонія пасвячэння была скончана, Дон-Кіхот парашыў хутчэй сесці на каня і ехаць у пошукі за прыгодамі. Сеўшы на Расінантэ, ён абняў гаспадара і нагаварыў яму столькі дзіўных рэчаў, дзякуючы яго за пасвячэнне ў рыцары, што перадаць іх у дакладнасці немажліва. Гаспадар, жадаўшы толькі аднаго—каб ён хутчэй паехаў з заезджага двара,—адказаў яму ў тым-жа ўзвышаным тоне, але больш каротка, і, не патрабуючы платы за начлег, адпусціў яго.

РАЗДЗЕЛ IV

Што здарылася з нашым рыцарам, калі ён паехаў з заезджага двара

Пачынала віднець, калі Дон-Кіхот выехаў з заезджага двара, задаволены, вясёлы і ў такім захапленні ад думкі, што цяпер ён пасвечаны ў рыцары, што радасць яго ледзь не пыркала з падпругі яго каня. Але, успомніўшы парады гаспадара адносна так неабходных для яго запасаў, асабліва грошай і сарочак, ён парашыў вярнуцца дахаты—назапасіцца ўсім гэтым, а таксама і знайсці сабе зброеносца. З гэтай думкай ён павярнуў на дарогу да сваёй вёскі. Расінантэ, які нібы здагадаўся, у чым справа, шпарка пабег, быццам яго ногі не датыкаліся зямлі.

Недалёка ад'ехаў Дон-Кіхот, як раптам яму здалося, што направа, з гушчара лесу чуецца жаласны энк.

Таргануўшы за аброць Расінантэ, ён павярнуў яго да таго месца, адкуль, як яму здалося, чуюцца стогны. Не паспеў ён уехаць у лес, як на адлегласці некалькіх крокаў убачыў кабылу, прывязаную да дуба, а да другога дуба быў прывязаны аголены ад пояса ўгару хлапчук год пятнаццаці, які крычаў, і не без прычыны, бо здаровы селянін не шкадуючы біў яго рамянём з пражкай.

Убачыўшы тое, што адбываецца, Дон-Кіхот гнеўным голасам усклікнуў:

— Бессумленны рыцар, не падыходзіць вам нападаць на таго, хто не можа абараняцца! Сядайце зараз-жа на свайго каня, бярыце кап'ё, і я пакажу вам, што толькі адны баязліўцы могуць так рабіць, як вы!

Убачыўшы гэтую ўзброеную з галавы да ног фігуру, якая махала кап'ём над яго галавой,—селянін палічыў сябе загінуўшым і адказаў яму па-добраму:

— Сен'ёр рыцар, хлапчук, якога я караю, мой слуга і пасе статак авечак у гэтай мясцовасці, але ён такі неакуратны, што кожны дзень губляе па авечцы. А калі я яго караю за яго неахайнасць і хітрасць, ён гаворыць, што я гэта раблю з скнарасці, каб не заплаціць пенсію, якую я яму вінен. Але, клянуся богам і сваёй душой, ён хлусіць.

— Хлусіць у вочы, брыдкі нягоднік!..—крыкнуў Дон-Кіхот.—Клянуся сонцам, якое нам свеціць, я гатоў пракалоць вас наскрозь гэтым кап'ём. Заплаціце яму зараз-жа без ніякіх супярэчанняў, а калі не, дык клянуся богам, які кіруе намі, я тут-жа разлічуся з вамі і ў момант знішчу вас. Зараз-жа адвяжыце хлапчука!

Селянін апусціў галаву і, не адказваючы ні слова, адвязаў свайго слугу, у якога Дон-Кіхот запытаўся, колькі гаспадар вінен яму.

Хлапчук сказаў, што яму належыць заробак за дзевяць месяцаў па сямі рэалаў¹ у месяц.

Дон-Кіхот палічыў, колькі гэта складзе, і вышла шэсць-дзесят тры рэалы. Тады ён сказаў селяніну, каб той зараз-жа раскашэліўся, калі не хоча развітацца з жыццём.

Баязлівы селянін пачаў бажыцца месцам, на якім ён стаіць, і дадзенай ім кляцьбой (хаця ён ніякай кляцьбы не даваў), што ён вінен менш.

— На жаль, сен'ёр рыцар,—адказаў селянін,—у мяне няма

¹ Манета ў 25 сантымаў або чвэрць франка; на нашы грошы менш дзiesiąці капеек.

грошай з сабой. Няхай Андрэс ідзе са мной, і я дома заплачу яму ўвесь доўг да апошняга рэала!

— Ісці з ім!—усклікнуў хлапчук.—Крый божа! Не, сен'ёр, ні за што на свеце, бо, калі я астануся з ім вока-на-вока, ён здзярэ з мяне скуру.

— Гэтага ён не зробіць,—адказаў Дон-Кіхот.—Дастаткова таго, што я загадваю яму, каб ён паслухаўся, і калі ён мне паклянецца ў гэтым рыцарскім ордэнам, да якога ён належыць, я адпушчу яго на волю і паручуся за выплату ім даўга.

— Звярніце ўвагу, ваша міласць сен'ёр, на тое, што вы гаворыце,—сказаў хлапчук,—бо гэты мой гаспадар не рыцар і не належыць ні да якога рыцарскага ордэна: ён—Хуан Альдудос, багач, і жыве ў Кінтанары.

— Гэта няважна,—адказаў Дон-Кіхот,—і Альдудосы могуць быць рыцарамі, тым больш, што кожны—сын сваёй справы.

— Зусім правільна,—згадзіўся Андрэс,—але гэты мой гаспадар сын якой-жа справы, калі ён адмаўляецца плаціць мне за цяжкую работу?

— Я не адмаўляюся, брат Андрэс,—сказаў селянін.—Зрабіце мне ласку, пойдзем са мной, і я клянуся ўсімі рыцарскімі ордэнамі, якія існуюць на свеце, што заплачу вам да апошняга рэала, ды яшчэ грашыма, апырсканымі духамі.

— Ад апырсквання духамі вызваляю вас,—сказаў Дон-Кіхот,—заплаціце яму свой доўг простымі рэаламі; на гэтым я здаволюся. Але глядзіце, выканайце тое, у чым кляліся, а калі не, той-жа кляцьбой клянуся вам, што знайду і пакараю вас, хоць-бы вы схаваліся лепш яшчаркі. Калі вы хочаце ведаць, хто вам загадвае гэта, ведайце, што я—адважны Дон-Кіхот Ламанчскі, абаронца прыгнечаных і помснік за пакрыўджаных. Бывайце, і не забывайце таго, што вы абяцалі і ў чым кляліся, пад пагрозай абвешчанага вам пакарання.

З гэтымі словамі Дон-Кіхот прышпорыў Расінантэ і хутка звік з вачэй. Селянін паглядзеў яму ўслед і, калі перака-

наўся, што рыцар выехаў з лесу, падышоў да свайго слугі Андрэса і сказаў:

— Ідзі сюды, сын мой, я жадаю заплаціць вам усё, што вінен, як той абаронца прыгнечаных мне загадваў.

— Клянуся,—адказаў Андрэс,—вы добра зробіце, калі выканаеце загад таго добрага рыцара. Няхай жыве ён тысячу год, такі сумленны і справядлівы суддзя! Але клянуся св. Рокам, калі вы не заплаціце мне, ён вернецца і зробіць тое, што сказаў.

— І я клянуся ў тым-жа!—адказаў селянін.—Аднак з прычыны моцнай да вас прыязні жадаю павялічыць доўг, каб павялічыць і плацеж.

З гэтымі словамі ён схапіў хлапчука за руку, прывязаў яго зноў да дуба і пабіў да поўсмерці.

— Кліцце цяпер, сен'ёр Андрэс,—сказаў селянін,—абаронцу прыгнечаных, і паглядзім, як ён адпомсціць мне за гэтую крыўду, хоць мне думаецца, што я яшчэ не давёў яе да канца, бо адчуваю жаданне здзерці з вас жывога скуру, як вы баяліся.

Але нарэшце ён адвязаў яго і даў яму волю ісці шукаць справядлівага суддзю, каб той ажыццявіў свой прысуд.

Андрэс, раззлаваны, паўтараў кляцьбу знайсці адважнага рыцара і раскажаць яму дакладна, што адбылося, каб ён адпомсціў за ўсё гэта сямікратна. Хлапчук пайшоў увесь у слязах, а гаспадар смяўся яму ўслед.

У гэты час Дон-Кіхот пад'ехаў да месца, дзе дарога разыходзілася на чатыры бакі, і адразу-ж успомніў пра перакрываванні, на якіх вандроўныя рыцары звычайна спыняліся, раздумваючы, якую з дарог ім абраць. Каб паследваць іхняму прыкладу, ён таксама спыніўся на момант, і, пасля таго, як добра падумаў, апусціў аброць Расінантэ і пачаліў сваю волю волі каня, які не здрадзіў свайму першачатковаму намеру і накіраваўся да свае стайні.

Праехаўшы прыблізна каля двух міль, Дон-Кіхот убачыў натоўп падарожнікаў, якія, як потым выявілася, былі куп-

цамі з Таледо. Іх было шэсць, і ў руках яны трымалі парасоны. Суправаджалі іх чацвёра конных слуг і трое пагоншчыкаў мулаў пехатою. Як толькі Дон-Кіхот убачыў іх, ён адразу-ж падумаў, што гэта—новая прыгода. Жадаючы ўсё, што яму здавалася мажлівым, рабіць так, як рабілі гэта рыцары, пра якіх ён чытаў у сваіх кнігах, ён парашыў, што гэты выпадак для яго самы зручны.

Зрабіўшы горды і адважны выгляд, ён падняўся на стрэмя, спяў у руцэ кап'ё, накрыў сабе грудзі шчытам і, спыніўшыся сярод дарогі, пачаў чакаць, каб да яго пад'ехалі вандроўныя рыцары (ён палчыў ужо іх за рыцараў). Калі падарожнікі наблізіліся настолькі, што яны маглі яго бачыць і чуць, Дон-Кіхот гучным голасам і з выклікаючым гэстам усклікнуў:

— Спыніцеся ўсе, калі вы не прызнаеце, што ва ўсім свеце няма больш прыгожай дзяўчыны, як імператрыца Ламанча, непараўнальная Дульсінея Табоская!

Купцы спыніліся. І па фігуры і па словах яны адразу-ж здагадаліся, што маюць справу з вар'ятам, але ім хацелася больш дакладна даведацца, з чаго-ж складаецца прызнанне, якое ад іх патрабуюць, і таму адзін з купцоў, вялікі жартаўнік і чалавек дасціпны, сказаў Дон-Кіхоту:

— Пан рыцар, мы не ведаем той шаноўнай сен'ёры, пра якую вы маеце гонар гаварыць; пакажыце нам яе, і калі яна сапраўды такая прыгожая, як вы сцвярджаеце, мы па добрай волі і без усялякага прымусу прызнаем ісціну, якой вы патрабуеце ад нас.

— Калі-б я паказаў яе вам,—засупярэчыў Дон-Кіхот,— у чым была-б заслуга, што вы прызналі-б такую неабвядальную ісціну? Сэнс справы ў тым, каб, не бачыўшы яе, вы паверылі, прызналі, пацвердзілі, пакляліся і стаялі-б за гэта. А калі не, біцеся са мной, пачварныя і ганарлівыя людзі! Ці выйдзеце вы на бой па адным, як гэтага патрабуе рыцарскі статут, або ўсе разам, па звычай і дурной звычцы людзей вашага сорту,—тут я стаю і чакаю вас, ведаючы, што справядлівасць на маім баку.

— Сен'ёр рыцар,—адказаў купец,—упрашаю вашу міласць ад імя ўсіх гэтых прынцаў, якія тут перад вамі, каб не запляміць наша сумленне прызнаннем таго, чаго мы ніколі не бачылі і не чулі, ці не будзеце вы такім добрым, міласць ваша, паказаць нам які-небудзь партрэт той сен'ёры, хоць-бы велічывёй з пшанічнае зерне...

— Вы заплоціце мне за вялікую хулу, сказаву вамі супроць непараўнальнай прыгожасці маёй сен'ёры.

Дон-Кіхот схапіў кап'ё і з такім гневам і шаленствам кінуўся на гаварыўшага, што дзёрзкаму купцу было б дрэнна, калі-б, па шчасліваму для яго жаданню лёсу, Расінантэ не спатыкнуўся і не паваліўся на поўдарозе. Расінантэ паваліўся, а гаспадар яго пакашіўся па полі на далёкую адлегласць. Калі-ж ён хацеў падняцца, ён ніяк не мог: яму перашкаджалі кап'ё, шчыт, шпору і шлём разам з цяжарам старажытных лат. І ў той час, калі ён спрабаваў падняцца і не мог, ён казаў:

— Не ўцякайце, людзі баязлівыя, людзі мізэрныя; пачакайце, бо не па сваёй віне, а па віне майго каня я ляжу тут, расцягнуўшыся на зямлі.

Адзін з слуг, якія вялі мулаў, пачуўшы ганарлівыя словы бедака, не мог стрымацца, каб не даць яму адказу па яго спіне. Ён падбег да яго, схапіў яго кап'ё, пераламіў яго на кавалкі і адным з гэтых кавалкаў пачаў так лупцаваць нашага Дон-Кіхота, што, не гледзячы на абараняўшыя яго латы, ён змалоў яго, як зерне на млыне. Паны крычалі свайму слуге, каб ён перастаў біць і пакінуў рыцара, але пагоншчык быў так усхваляваны, што не хацеў кідаць гульню, покуль не выпарыцца ўвесь запас яго гневу. Падняўшы і астатнія кавалкі кап'я, ён усе іх пераламаў на рэбрах няшчаснага рыцара, які, не гледзячы на гэты гураган удараў, не маўчаў, а пагражаў небу і зямлі і разбойнікам, за якіх ён палічыў цяпер праезджых.

Нарэшце пагоншчык замарыўся, і купцы рушылі далей, маючы што сказаць пра беднага пабітага рыцара. А ён, астаўшыся адзін, зноў паспрабаваў падняцца; але як яму

было падняцца, пабітаму і пакалечанаму, калі раней ён і здаровы не мог падняцца?

Усё-ж ён лічыў сябе шчаслівым, бо яму здавалася, што гэтая ліхая прыгода—вельмі звычайная для вандроўных рыцараў: ён лічыў, што ў гэтым вінаваты толькі конь. Аднак яму нельга было падняцца, да таго балела і ныла ўсё яго цела.

РАЗДЗЕЛ V

Працяг апавядання пра ліхія прыгоды нашага рыцара

Дон-Кіхот, пераканаўшыся, што не можа паварушыцца, парашыў скарыстаць звычайны свой сродак: успомніць тую або іншую падзею з прачытанага ім у сваіх кнігах.

Здарыўся такі выпадак, што якраз каля яго праходзіў селянін з таго мястэчка, адкуль і ён, яго сусед, які варочаўся з млына, куды ён толькі што завёз пшаніцу. Ubачыўшы ляжаўшага на зямлі чалавека, селянін падышоў да яго і запытаўся, хто ён і што з ім здарылася, чаму ён так жаласна стогне. Дон-Кіхот замест адказу пачаў дэкламаваць раманс, у якім ён даваў яму справаздачу пра сваё няшчасце.

Селянін быў здзіўлены, слухаючы гэтае глупства, і, скінуўшы з яго забрала, якое ад удараў было паламана на кавалкі, выцер яму твар, пакрыты пылам; зрабіўшы гэта, селянін адразу-ж апазнаў яго і сказаў:

— Сен'ёр Кіхадэ, хто прывёў вашу міласць да такога выгляду?

Але Дон-Кіхот працягваў дэкламаваць свой раманс у адказ на ўсе запытанні. Ubачыўшы гэта, добры чалавек скінуў як мага асцярожней з яго латы і наплечнікі, каб паглядзець, ці не паранены ён, але нідзе не знайшоў ні крывы, ні параненняў. Падняўшы рыцара, ён з вялікай цяжкасцю пасадзіў яго на свайго асла, парашыўшы, што гэта больш спакойны спосаб перасоўвання. Ён сабраў усю зброю, нават абломкі кап'я, паклаў усё гэта і прывязаў на спіну Расінантэ, якога ўзяў за аброць, а асла за наморднік. Такім чынам накіра-

ваўся ён да свайго сяла, з жалем слухаючы глупства, якое казаў Дон-Кіхот. Не менш затужыў і сам Дон-Кіхот; увесь пакамечаны і пабіты, ён ледзь трымаўся на асле і пасылаў час ад часу небу глыбокія ўздыхі.

Упоцёмку яны даехалі да мястэчка; але селянін пачакаў, покуль не сцямнела зусім, каб людзі не бачылі пабітага ідальго на асле.

Калі, нарэшце, яму здалося, што прышоў час, ён уехаў у сяло і накіраваўся да хаты Дон-Кіхота, дзе ўсё было ў вялікім перапалоху. Там былі вяскovy ксёндз і мясцовы цырульнік, абодва вялікія прыяцелі Дон-Кіхота. Звяртаючыся да іх, ахмістрыня гучным голасам гаварыла:

— Як вы думаеце, ваша міласць сен'ёр Педро Перэс (так звалі ксяндза), ці не здарылася бяда з маім панам? Шэсць дзён ужо не відаць ні яго, ні яго каня, ні шчыта яго, ні кап'я, ні ўзбраення. О, няшчасная я! Мне здаецца, праклятыя гэтыя рыцарскія кнігі, якія ён заўсёды чытае, зацямнілі яго розум. Цяпер я ўспамінаю, што не раз чула, як ён сам з сабою гутарыў, выказваючы жаданне зрабіцца вандроўным рыцарам і шукаць прыгод па ўсім свеце.

Пляменніца казала тое-ж самае:

— Ведаеце, сен'ёр Ніколас (так звалі цырульніка), не раз здаралася, што мой сен'ёр дзядзька чытаў гэтыя няшчасныя кнігі, не адрываючыся, два дні і дзве ночы ўзапар, пасля чаго ён кідаў кнігу, хапаўся за шпагу і калоў ёю сцяну. Калі ён быў вельмі стомлены, ён казаў, што забіў чатырох волатаў, падобных чатыром вежам, а пот, які ліў з яго ад стомы, ён лічыў крывёю з ран, атрыманых ім у бойцы. Тады ён выпіваў вялікі збан халоднай вады і рабіўся спакойным і здаровым, кажучы, што вада гэта—каштоўны напітак, прынесены ім мудрым магутным чараўніком і сябрам яго. Але я сама вінавата ва ўсім, бо не паведамляла вам раней пра дзівацтва майго дзядзькі, каб вы маглі яму памагчы раней, як ён дайшоў да такога становішча, і спалілі-б усе гэтыя бязбожныя кнігі. А іх у яго многа, і яны зусім заслугоўваюць таго, каб іх спалілі, як спальваюць ерэтыкаў.

— Я згодзен з вамі,—адказаў ксёндз,—і не пазней як заўтра кнігі гэтыя будуць аддадзены пад суд і засуджаны да спальвання, каб яны не схілялі тых, хто мог-бы іх прачытаць, зрабіць тое, што, напэўна, зрабіў добры мой сябра.

Усю гэтую гутарку чулі Дон-Кіхот і селянін, які цяпер канчаткова зразумеў хваробу свайго суседа, і з гэтай прычыны ён гучным голасам сказаў:

— Упусціце сен'ёра Дон-Кіхота, які варочаецца цяжка параненым.

На крык селяніна ўсе выбеглі і, апазнаўшы, адны—свайго сябра, другія—дзядзьку і пана, які яшчэ не паспеў злезці з асла, бо ў яго не было сілы, кінуліся яго абымцаць.

Але Дон-Кіхот сказаў:

— Пачакайце ўсе, я прыехаў цяжка паранены па віне майго каня. Палажыце мяне ў ложка і паклічце, калі гэта будзе мажлівым, мудрую Урганду, каб яна агледзела мае раны і вылечыла іх.

— Вось бачыце,—сказала тады ахмістрыня, на жаль, сэрца маё правільна падказала мне, на якую нагу кульгае мой пан. Адумайцеся, ваша міласць, і мы самі, не клічучы гэтай ургады¹, зможам вылечыць вас. Няхай будуць пракляты, кажу я яшчэ раз, гэтыя рыцарскія кнігі, якія давялі вашу міласць да такога становішча!

Адразу ж палажылі Дон-Кіхота ў ложка. Калі, шукаючы раны, не знайшлі ніводнай, ён сказаў, што разбіўся ў выніку жорсткага падзення разам з Расінантэ, сваім канём, змагаючыся з дзесяццю волатамі, самымі страшнымі і адважнымі, якіх толькі можна сустрэць на паверхні зямлі.

— Та-та-та,—сказаў ксёндз,—ужо заскакалі волаты! Клянуся яўленнем крыжа, я ўсіх іх спалю заўтра да ночы!

Дон Кіхоту пачалі задаваць тысячы запытанняў, але ён ні на воднае нічога не адказаў, толькі папрасіў прынесці яму паесці і даць яму спаць, бо гэта найбольш неабходна для яго. Так і зрабілі, а ксёндз падрабязна распытаў селя-

¹ На зладзейскай іспанскай мове—непатрэбная жанчына.

ніна, дзе і як ён знайшоў Дон-Кіхота. Селянін расказаў яму ўсё, а таксама пра недарэчнасці, якія Дон-Кіхот яму казаў, калі ён яго знайшоў і калі вёз дахаты.

Гэта яшчэ больш пераканала ксяндза ў яго рашэнні зрабіць тое, што ён і зрабіў на наступны дзень, зайшоўшы перад гэтым да свайго сябра, цырульніка маэсе Ніколаса, з якім і накіраваўся ў дом Дон-Кіхота.

Дон-Кіхот усё яшчэ спаў. Ксёндз папрасіў у пляменніцы ключы ад пакой, у якім знаходзіліся кнігі—віноўцы ўсяго, што здарылася, і яна з вялікай ахвотай дала іх яму.

Усе яны ўвайшлі ў пакой, у тым ліку і ахмістрыня, і знайшлі больш сотні вялікіх тамоў у вельмі добрых вокладках і іншыя кнігі меншага фармату.

Пасля кароткай нарады было аднадушна пастаноўлена: кнігі, зацягнўшыя розум шачоўнага дона Кіхады, поўнасьцю і безадкладна знішчыць.

РАЗДЗЕЛ VI

Пра сьругі выезд нашага добрага рыцара Дон-Кіхота Ламанчскага

У гэтую-ж ноч ахмістрыня кінула ў агонь і спаліла ўсе кнігі, быўшыя на двары і ва ўсім доме. Разам з тым было вырашана зачыніць і замураваць дзверы ў пакой, дзе раней хаваліся яго кнігі, каб, калі ён падымецца з ложка, ён не знайшоў іх (мажліва, з адхіленнем прычыны спыняцца і яе вынікі), а яму яны парашылі сказаць, што чараўнік забраў з сабою ўсё—і пакой і кнігі. Гэты план быў адразу-ж прыведзены ў выкананне.

Праз два дні Дон-Кіхот падняўся, і першае, што ён зрабіў, было пайсці паглядзець на свае кнігі. Але з той прычыны, што ён не мог знайсці пакой, дзе яны ў яго ляжалі, то і хадзіў туды і сюды, шукаючы яго.

Ён падыходзіў да месца, дзе раней былі дзверы, мацаў сцяну рукамі, глядзеў ва ўсе бакі, не кажучы ні слова.

а пасля досыць доўгага часу ён запытаўся ў ахмістрыні, дзе-ж пакой з яго кнігамі.

Ахмістрыня, якую ўжо навучылі, як адказаць, сказала:

— Які пакой ці што яшчэ вы там шукаеце, ваша міласць? У гэтым доме няма ўжо ні пакоя для кніг, ні кніг, бо ўсё гэта забраў сам д'ябал.

— Не д'ябал,—паправіла пляменніца,—а чараўнік, які з'явіўся сюды на хмары аднойчы ўначы пасля вашага ад'езду, і, зышоўшы з гадзюкі, на якой ён ехаў вярхом, увайшоў у пакой. Не ведаю, што ён там рабіў, але хутка ён вылецеў адтуль праз страху. Увесь дом напоўніўся дымам. Калі-ж мы адважыліся паглядзець, што ён там нарабіў, мы не ўбачылі ні пакоя, ні кніг.

— Гэта—самы мудры чараўнік, вялікі мой вораг,—сказаў Дон-Кіхот.—Ён ненавідзіць мяне за тое, што мне ў будучыні прызначана—як ён з сваіх кніг і мудрагельства даведаўся—стаць у адзінаборства з адным рыцарам, якому ён спрыяе, але той рыцар будзе пераможаны мной, наўпрокі яго жаданню перашкодзіць гэтаму.

Здарылася так, што ён правёў два тыдні вельмі спакойна дома, нічым не паказваючы жадання паўтарыць ранейшыя свае недарэчныя ўчынкi. У гэтыя дні ён з двума сваімі кумамі—з ксяндзом і цырульнікам—вёў дасціпныя гутаркі адносна таго, што свету, як ён казаў, больш за ўсё патрэбны вандроўныя рыцары і што менавіта ў яго асобе ўваскрэсла вандроўнае рыцарства. Часам ксёндз прычыў Дон-Кіхоту, а часам згаджаўся з ім, бо калі-б ён не скарыстаў такі падыход, то не мог-бы і абразуміць яго.

Між тым Дон-Кіхот непакоіў сваімі просьбамі аднаго селяніна, свайго суседа, чалавека шанюнага (калі так можна назваць таго, хто бедны), але не вельмі разумнага. Дон-Кіхот столькі нагаварыў яму, столькі наабяцаў, так доўга і многа пераконваў яго, што бедны селянін нарэшце згадзіўся ехаць з ім і служыць яму ў якасці зброеносца.

Між іншым Дон-Кіхот казаў яму, што яму варта было-б па ўласнай ахвоце суправаджаць яго, бо лёгка можа зда-

рыцца, што яму сустрэнецца такога сорту прыгода, калі ён у момант набудзе які-небудзь востраў і прызначыць яго там губернатарам.

Захапіўшыся гэтымі абяцанкамі, Санчо Панса (так звалі селяніна), пакінуў жонку і дзяцей і паступіў на службу да свайго суседа. Потым Дон-Кіхот пачаў шукаць грошай і, прадаўшы адно, заклаўшы другое, церпячы ва ўсім страты, сабраў досыць значную суму. Ён таксама ўзяў на час у аднаго з сваіх прыяцеляў круглы шчыт і, наладзіўшы як можна лепш паламаны шлём, паведаміў зброеносца свайго, Санчо Панса, пра дзень і гадзіну, калі ён думаў накіравацца ў дарогу, каб той мог загадзя падрыхтавацца, і галоўным чынам загадаў яму ўзяць з сабою торбы¹. Санчо сказаў, што возьме іх, а таксама мяркуе ўзяць з сабою свайго асла, вельмі добрага, бо ён не прызвычайўся хадзіць многа пехатою.

Адносна асла Дон-Кіхот некалькі задумаўся, спрабуючы ўспомніць, ці суправаджаў якога-небудзь рыцара зброеносец вярхом на асле, і не мог успомніць нічога падобнага.

Тым не менш ён дазволіў Санчо узяць асла і парашуў, як толькі выпадзе выпадак, даць яму больш шанюўную верхавую жывёлу, адабраўшы каня ў першага дзёрзкага рыцара, які яму сустрэнецца. Ён узяў таксама некалькі сарочак і ўсё, што мог, выконваючы параду, якую яму даў гаспадар заезджага двара. Калі ўсё гэта было зроблена, Санчо Панса, не развітаўшыся з жонкаю і дзецьмі, а Дон-Кіхот— з пляменніцай і ахмістрыняй, аднойчы ўночы выехалі з сяла так, што ніхто іх не бачыў, і, не спыняючыся, ехалі ўсю ноч да відна, калі яны маглі быць упэўнены, што іх нельга ўжо знайсці, каб нават і спрабавалі шукаць іх.

Санчо Панса ехаў на сваім асле, як патрыярх, са сваімі торбамі, са сваім бурдзюком і з вялікім жаданнем убачыць сябе хутчэй губернатарам вострава, абяцанага яму панам.

Здарылася, што Дон-Кіхот абраў той-жа напрамак і тую-ж дарогу, як і ў першы свой выезд, а менавіта Манты-

¹ Торбы або сядзельныя пакункі былі ў той час неабходнай прыналежнасцю ўсіх падарожнікаў Іспаніі, конных і пешых.

ельскую лагчыну, па якой ён ехаў цяпер з меншай невыгодай, як ў той раз, бо была раніца, і сонечныя праменні, коса падаючы, не так пяклі.

Між тым Санчо Панса сказаў свайму пану:

— Глядзіце, міласць ваша, сен'ёр вандроўны рыцар, не запамятайце таго, што вы мне абяцалі наконт вострава, бо я змагу кіраваць ім, якім-бы ён ні быў вялікім.

На гэта Дон Кіхот адказаў:

— Ты павінен ведаць, сябра Санчо Панса, што сярод старажытных вандроўных рыцараў быў вельмі распаўсюджаны звычай прызначаць сваіх зброеносцаў губернатарамі тых астравоў або каралеўстваў, якія яны заваёўвалі, і я, з свайго боку, парашыў не толькі прытрымлівацца гэтага добрага звычайу, але нават пайсці далей у тым-жа напрамку, бо ранейшыя рыцары давалі сваім зброеносцам які-небудзь тытул графа або маркіза таго або іншага мястэчка. Але калі ты і я, мы абодва, астанемся жывымі, вельмі мажліва, што менш як праз тыдзень я заваю каралеўства, якому будучь падначалены яшчэ некалькі другіх каралеўстваў, якраз падыходзячых для таго, каб каранаваць цябе каралём аднаго з іх.

— Такім чынам, — адказаў Санчо Панса, — калі-б я зрабіўся каралём, дзякуючы якому-небудзь цуду з тых, пра якія гаворыць ваша міласць, прынамсі Тэрэса Каскахо, мая птаха, зрабілася-б каралевай, а дзеці мае — інфантамі.

— Хто-ж сумняваецца ў гэтым! — адказаў Дон-Кіхот.

РАЗДЗЕЛ VII

Пра вялікую ўдачу адважнага Дон-Кіхота ў немажліва жахлівых прыгодах з ветракамі і аб розных другіх падзеях, вартых захавацца ў памяці

У гэты час яны ўбачылі наперадзе трыццаць або сорок ветракоў, і Дон-Кіхот сказаў свайму зброеносцу:

— Шчаслівы лёс робіць нашы справы лепш, як мы маглі-б жадаць, бо — паглядзі туды, сябра Санчо Панса, — ці

бачыш ты трыццаць або больш страшных волатаў, з якімі я думаю біцца ў бойцы і пазбавіць іх жыцця? А здабычай, адабранай у іх, мы пакладзем пачатак нашаму абагачванню.

— Якія волаты?—запытаўся Санчо Панса.

— Вось тыя, што ты бачыш,—адказаў яго пан,—з вялізарнымі рукамі. У некаторых яны даўжынёю бадай у дзве мілі.

— Паглядзіце добра, міласць ваша,—адказаў Санчо,—тое, што вы там бачыце, гэта не волаты, а ветракі, і тое, што вы лічыце іхнімі рукамі,—млынавыя крыллі, якія паварочвае вецер, а яны прыводзяць у рух жорны.

— Адразу відаць,—адказаў Дон-Кіхот,—што ты мала ведаеш у справе прыгод. Гэта волаты, а калі ты баішся, ідзі адсюль і чытай малітвы ў той час, як я пачну з імі няроўную і жорсткую бойку.

З гэтымі словамі Дон-Кіхот прышпорыў свайго каня Расінантэ, не звяртаючы ўвагі на крыкі, якімі яго зброеносец Санчо папярэджаў яго. Аднак рыцар не чуў крыкаў Санчо, не бачыў і не адрозніваў што, такое перад ім, хоць пад'ехаў блізка да млыноў, і гучным голасам крычаў ім:

— Не ўцякайце, баязлівыя і подлыя стварэнні, бо толькі адзін рыцар ідзе супроць вас!

У гэты час пачаў дзьмухаць лёгкі вецер, і вялікія млынавыя крыллі пачалі рухацца. Убачыўшы гэта, Дон-Кіхот усклікнуў:

— Хоць-бы вы махалі яшчэ большай колькасцю рук, вы за гэта паплоціцеся мне!

Потым, накрывшы сябе шчытам, з кап'ём у руках ён накіраваўся на ўсё галоп наперад і атакаваў бліжэйшы млын. Але ў тую хвіліну, калі ён уваткнуў кап'ё ў яго крыло, вецер так шалёна павярнуў гэтае крыло, што кап'ё разляцелася ўшчэнт, а Дон-Кіхот і конь былі падняты і з размаху адкінуты далёка ў поле. Санчо Панса заспяшаўся з усіх капыт свайго асла на дапамогу свайму пану, і калі ён пад'ехаў да яго, то ўбачыў, што той не можа паваруцця.

— Ратуй нас, божа! — сказаў Санчо.—Ці не казаў я вашай міласці, каб вы падумалі пра тое, што робіце, і што перад вамі не што іншае, як ветракі, і не ведаць гэтага мог толькі той, у каго ў галаве былі такія-ж другія ветракі.

— Маўчы, сябра Санчо,—адказаў Дон-Кіхот,—ваенныя справы больш за другія падупадаюць пад усягдашнія ператварэнні. Тым больш, што я думаю,—і яно так ёсць у сапраўднасці,—чараўнік, украўшы ў мяне пакой з кнігамі, ператварыў і гэтых волатаў у ветракі, каб адабраць ад мяне славу перамогі над імі,—такая ўжо нянавісць яго да мяне. Але ўрэшце мой добры меч пераможа ўсе яго злыя намеры.

— Што бог дасць, тое і будзе!—адказаў Санчо Панса, памагаючы Дон-Кіхоту падняцца і садзячы яго на Расінантэ, у якога ледзь не былі вывіхнуты лапаткі.

Гутарачы пра здарэнне, якое адбылося з імі, яны паехалі па дарозе да горнай цясніны Лапісе. Рыцар быў дужа засмучаны стратай свайго кап'я і, гаворачы пра гэта са сваім зброеносцам, сказаў:

— Памятаю, я чытаў недзе, што іспанскі рыцар, па імя дон Дыего Перэс дэ-Варгас, страціўшы ў бойцы меч, адламаў ад дуба вялікі сук і ў той-жа дзень зрабіў з ім масу геройскіх учынкаў. Я кажу табе гэта з той прычыны, што і я думаю адламаць ад першага дуба такі-ж вялікі сук і з ім спадзяюся зрабіць такія ўчынкі, што ты будзеш лічыць за шчасце мець гонар бачыць іх.

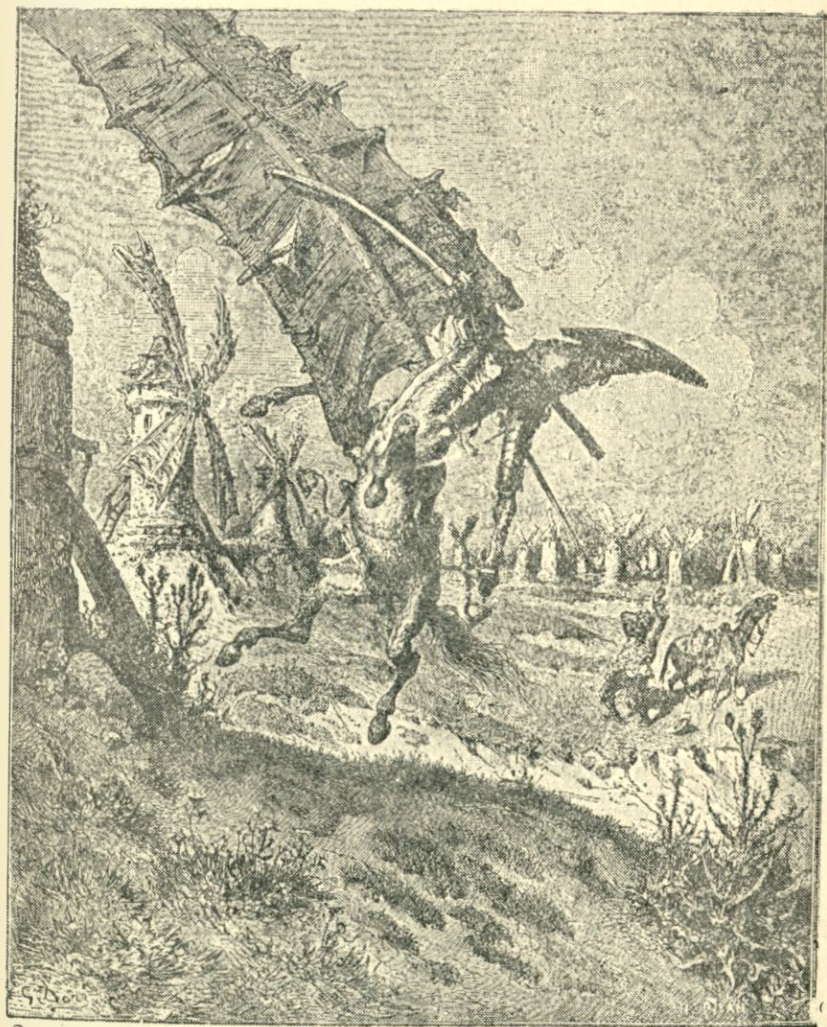
— Дый бог, — сказаў Санчо.—Я веру ўсяму, што кажа ваша міласць. Але выпрастайцеся крыху, а то, здаецца, быццам вы схіліліся на адзін бок; напэўна гэта ад удару.

— Праўда,—адказаў Дон-Кіхот,—калі я не скарджуся на боль, дык толькі таму, што вандроўным рыцарам не дазволена скардзіцца на раны, атрыманыя імі, якія-б яны ні былі, хоць-бы нават кішкі вываліліся вон.

— Калі гэта так, я нічога не магу супярэчыць,—адказаў Санчо.—Але я бнў-бы рады, каб ваша міласць скардзілася, калі ў вас што-небудзь баліць. Пра сябе-ж магу сказаць,

Увесь пакамечаны і пабіты, Дон-Кіхот ледзь трымаўся на асле.

А Дон-Кіхот і конь були падняты і зразмаху адкінуты далёка ў поле.

што буду войкаць ад маленькага болю, калі толькі забарона скардзіцца не распаўсюджваецца і на зброеносцаў вандроўных рыцараў.

Дон-Кіхот не мог не рассямяцца над прастадушшам свайго зброеносца і растлумачыў яму, што ён можа сабе войкаць, колькі і калі захоча, з прычыны ці без прычыны, як яму прыдзе ў галаву, бо да гэтага часу ён не прачытаў у рыцарскіх статутах нічога супроць таго.

У той час, як яны так гутарылі, на дарозе паказаліся два манахі бенедыктынскага ордэна вярхом на двух мулах. На падарожніках былі апрануты дарожныя маскі¹, а ў руках яны трымалі парасоны. За імі ехаў фэтон, адзаду—чатыры ці пяць коннікаў і два пешыя пагоншчыкі мулаў. У фэтоне сядзела, як пасля выявілася, адна сен'ёра з Біскайі. Манахі не суправаджалі яе, а толькі выпадкова ехалі па той-жа дарозе, што і яна.

Толькі Дон-Кіхот убачыў іх, як адразу-ж сказаў свайму зброеносцу:

— Або я памыляюся, або гэта будзе самая вялікая прыгода, якую калі-небудзь бачылі, бо гэтыя чорныя фігуры, якія там з'явіліся, напэўна і ёсць, без сумнення, чараўнікі; яны вязуць у фэтоне ўкрадзеную імі прынцэсу, і мне ўсімі сіламі неабходна выправіць гэтае зло.

— Справа гэта будзе горш за ветракоў,—сказаў Санчо.— Слухайце, сен'ёр, гэта-ж манахі бенедыктынскага ордэна, а ў фэтоне, напэўна, едуць падарожнікі. Кажу ў другі раз вам, абдумайце добра, што робіце, каб д'ябал зноў не збіў з панталыку вас.

— Я ўжо сказаў табе, Санчо,—адказаў Дон-Кіхот,—што ты мала разумееш у прыгодах. Тое, што я сцвярджаю, зусім правільна, і ты цяпер у гэтым пераканаешся.

Кажучы гэта, Дон-Кіхот паехаў наперад, спыніўся сярод дарогі, па якой ехалі манахі, і калі яму здалося, што яны

¹ Гэта былі маскі з кардону для абароны твара ад пылу і сонца са шклом для вачэй.

настолькі наблізіліся, што могуць пачуць яго словы, ён гучным голасам крыкнуў:

— Агідныя д'ябальскія вырадкі, зараз-жа вызваліце знатных прынцэс, якіх вы супроць іх волі вязеце ў фэатоне; калі-ж не, то падрыхтуйцеся да безадкладнай смерці, як да заслужанай кары за вашы злачынствы.

Манахі нацягнулі аброці сваіх мулаў і, здзіўленыя як недарэчнай фігурай Дон Кіхота, так і яго словамі, адказалі:

— Сен'ёр рыцар, мы зусім не страшыдлы і не д'ябальскія вырадкі, а два манахі бенедыктынскага ордэна. Едзем мы сваёй дарогай і не ведаем, ці едуць, ці не ў тым фэатоне якія-небудзь украдзеныя прынцэсы.

— Мiane вы не ашукаеце ліслівымі словамі, бо я вас ведаю, вераломная свалата!—крыкнуў Дон-Кіхот і, не чакаючы адказу, прышпорыў Расінантэ і, размахнуўшыся кап'ём, кінуўся на першага манаха з такім шаленствам і ярасцю, што калі-б той не саскочыў з мула, то быў-бы скінуты з сядла і цяжка паранены, а мажліва і забіты. Калі другі манах убачыў, як абышліся з яго таварышом, ён усадзіў пяткі ў бакі свайго добрага мула і шпарчэй ветру наймчаўся па лагчыне.

Санчо Панса, убачыўшы ляжачага на зямлі манаха, шпарка злез з свайго асла, кінуўся да пацярпеўшага і пачаў скідаць з яго вопратку.

У гэты час падаспелі двое манахавых слуг і пачалі дапытвацца, навошта ён распранае іхняга пана. Санчо адказаў, што гэта здабыча, якая належыць яму па праву перамогі, атрыманай яго сен'ёрам Дон Кіхотам. Слугі, няскільня да жартаў і нічога не разумеўшыя, якая тут здабыча і перамога, убачыўшы, што Дон-Кіхот ад'ехаў і гутарыць з сядзячымі ў фэатоне, накінуліся на Санчо, павалілі яго на зямлю, вырвалі яму бараду і так пабілі, што ён ляжаў, расцягнуўшыся на зямлі без прытомнасці і без дыхання. Манах-жа, не трацячы ні хвіліны, узлез зноў на свайго мула і, перапалоханы, з мёртва-бледным тварам, паехаў услед за сваім таварышом, які, ад'ехаўшы на вялікую адлегласць,

чакаў яго і глядзеў, чым скончыцца ўвесь гэты жах. Не жадаючы чакаць канца прыгоды, яны паехалі далей.

У гэты час Дон-Кіхот, як ужо было сказана, гутарыў з дамай, сядзеўшай у фэатоне, кажучы ёй:

— Ваша прыгожасць, сен'ёра мая, можа цяпер рабіць, што ёй захочацца, бо гордасць насільнікаў вашых разбіта ў пух і прах маёй моцнай рукой. Каб вызваліць вас ад клопату даведвацца імя вашага вызваліцеля, скажу, што я—Дон-Кіхот Ламанчскі, вандроўны рыцар, шукальнік прыгод і палоннік непараўнальнай і прыгожай дон'і Дульсінеі Табоскай. Як падзяку за зробленую вам паслугу, я прашу вас толькі пра адно: каб вы вярнуліся ў Табосо, ад майго імя прадставіліся сен'ёре Дульсінеі і расказалі ёй тое, што я зрабіў для вашага вызвалення.

Адзін з коннікаў, суправаджаўшых фэатон, родам біскаец, чуў, што гаварыў Дон-Кіхот. Ubачыўшы, што ён не пускае фэатон ехаць далей, а патрабуе, каб ён павярнуў адразу-ж у Табосо, коннік пад'ехаў да Дон-Кіхота, схпіў яго кап'ё і звярнуўся да яго:

— Ідзі, рыцар, хоць да чорта! Клянуся богам, стварыўшым мяне, калі будзеш перашкаджаць ехаць фэатону, я заб'ю цябе, і гэта праўда, як я—біскаец.

Дон-Кіхот вельмі спакойна адказаў яму:

— Калі-б ты быў рыцар—але ты не рыцар,—я ўжо пакараў-бы цябе за твае дурныя словы і дзёрзкасць, брыдкае стварэнне.

— Я не рыцар? Кінь кап'ё, вазьмі ў рукі меч, і адразу ты ўбачыш, рыцар я, ці не...

Дон-Кіхот, кінуўшы кап'ё на зямлю, агаліў меч, накрывшы шчытам і пайшоў на праціўніка з яўным намерам пазбавіць яго жыцця.

Біскаец, убачыўшы гэта, хацеў саскочыць з мула, бо той быў дрэнны, з наёмных, ён не мог яму давяраць, але не паспеў зрабіць нічога другога, як толькі агаліць меч. На щчасце сваё, ён быў недалёка ад фэатона, адкуль мог узяць падушку, якая замянула яму шчыт. Праціўнікі кінуліся адзін

на аднаго, нібы два смяротныя ворагі. Прысутныя спрабавалі прымірыць іх, але не маглі.

Дама, сядзеўшая ў фэатоне, загадала кучару ад'ехаць крыху ў бок і пачала здалёк глядзець на страшэнную бойку, у часе якой біскаец ударыў Дон-Кіхота так моцна па плячы, што калі-б рыцар не абараніў сябе шчытам, ён быў-бы расчэпаны да пояса.

Адчуўшы гэты страшэнны ўдар, Дон-Кіхот усклікнуў гучным голасам:

— О, уладарка душы маёй, Дульсінея, кветка красы! Памажыце вашаму рыцару, які, каб даць задавальненне вялікай вашай дабрыні, знаходзіцца ў такой страшэннай небяспецы.

Сказаць гэта, схапіць меч, добра накрываючы круглым шчытам і кінуцца на біскайца было для яго справай імгнення, бо ён парашыў паставіць адразу ўсё на карту і скончыць бойку адным ударам. Біскаец, убачыўшы, што рыцар так шпарка ляціць на яго, зразумеў усю адвагу яго намеру і, з свайго боку, парашыў даць такі самы адпор. Ён чакаў яго, добра накрываючыся падушкай, не маючы мажлівасці накіраваць свайго мула ні ў той, ні ў другі бок, бо вельмі стомленая і непрывычная да падобных штук жывёла стаяла, як укапаная. Дон-Кіхот кінуўся на асцярожнага біскайца з паднятым мячом і з цвёрдым намерам рассячы яго папалам, а біскаец, з свайго боку, чакаў яго таксама з паднятым мячом і пад прыкрыццем падушкі замест шчыта. Усе прысутныя стаялі, ахопленыя спалохам і чаканнем, які будзе канец такім страшэнным ударам, якімі праціўнікі пагражалі адзін аднаму. Дама, сядзеўшая ў фэатоне, і яе служка маліліся і давалі тысячы абяцанняў усім храмам з асабліва шануюнымі абразамі ў Іспаніі, каб толькі бог выратаваў і біскайца і іх саміх ад пагражаўшай ім вялікай небяспекі.

Вострыя, высока паднятыя мячы двух харобрых і разгневаных праціўнікаў, здавалася, пагражалі небу, зямлі і пеклу—з такой адвагай і рашучасцю стаялі яны адзін супроць аднаго. Першым ударыў злосны біскаец і ўдарыў з

такой сілай і з такім шаленствам, што, калі-б меч яго не павярнуўся ў яго руцэ, аднаго ўдару было-б дастаткова, каб пакласці канец старашэннай бойцы і ўсім прыгодам нашага рыцара. Але шчаслівы лёс, хаваўшы яго для больш вялікіх спраў, накіраваў меч праціўніка такім чынам, што хоць удар мяча і трапіў яму ў левае плячо, але не зрабіў іншай шкоды, як толькі абяззброіў увесь гэты бок, садраўшы з яго латы, і па дарозе сарваў значную частку шлёма і палову вуха; усё гэта з шумам бухнула на зямлю, і рыцар апынуўся ў вельмі дрэнным становішчы.

Вялікі божа! Хто мог-бы як трэба апісаць злосць, ахапіўшую нашага ламанчца, калі ён убачыў, як з ім абышліся? Але дастаткава, калі мы скажам, што злосць гэтая дайшла да таго, што ён падняўся зноў на стрэмя і, яшчэ мацней схапіўшы меч абодвума рукамі, так ярасна кінуўся на біскайца і так моцна ўдарыў яго па падушцы і па галаве, што, не гледзячы на такое добрае прыкрыцце, у біскайца—быццам на яго ўпала гара—пайшла кроў з носа, рота і вухэй. Здавалася, ён зваліцца з мула, і, безумоўна, ён зваліўся-б, каб не схапіўся абодвума рукамі за шыю жывёлы. Тым не менш ён згубіў стрэмя, выпусціў з рук аброць, і мул, спалоханы страшэнным ударам, пабег па полі і пасля некалькіх скачкоў паваліўся на зямлю са сваім гаспадаром.

Дон-Кіхот глядзеў на гэта вельмі спакойна, але калі ён убачыў, што біскаец паваліўся, то саскочыў з каня, шпарка наблізіўся да яго і, прыставіўшы лязо мяча да яго вачэй, пачаў патрабаваць, каб ён здаўся, а калі не—ён адсячэ яму галаву. Ашаломлены біскаец не меў сілы адказаць ні слова, і яму быў-бы канец (настолькі гнеў асляпляў Дон-Кіхота), каб дамы, сядзеўшыя ў фэзоне і да гэтага часу сачыўшыя з вялікімі спалохам за канцом бойкі, не паспяшаліся да рыцара, упрашваючы яго зрабіць ім ласку і пашкадаваць жыццё іхняга слугі. На гэта Дон-Кіхот з вялікай важнасцю і ўрачыстасцю адказаў ім:

— Вядома, прыгожыя сен'ёры, я вельмі рады выканаць тое, пра што вы просіце, але толькі з адной умовай і ўга-

ворам, а менавіта: рыцар гэты павінен мне абяцаць, што ён паедзе ў горад Табосо і ад майго імя прадставіцца непараўнальнай дон'і Дульсінеі, каб яна магла рабіць з ім, што ёй захочацца.

Спалоханьня, глыбока засмучоньня сен'ёры, не ўваходзячы ў разгляд таго, што патрабаваў ад іх Дон Кіхот, не пытаючыся, хто такая сен'ёра Дульсінея, абяцалі, што іхні зброеносец выканае ў дакладнасці ўсё, што ён загадае яму.

— Верачы вашаму слову,—адказаў Дон Кіхот,—я не зраблю яму больш нічога, хоць ён гэтага зусім заслугоўвае.

РАЗДЗЕЛ VIII

Дасціпныя гутаркі, якія вялі Дон-Кіхот і яго зброеносец Санчо Панса

Між тым Санчо Панса, убачыўшы, што бойка скончана і што пан яго збіраецца ўзлезці на Расінантэ, падбег падтрымаць яму стрэмя і адразу-ж кінуўся перад ім на калені, схапіў яго руку і пацалаваў яе, кажучы:

— Сен'ёр мой Дон-Кіхот, няхай ваша міласць дасць мне пад кіраўніцтва востраў, заваёваны вамі ў гэтай страшэннай бойцы, бо, якім-бы ён ні быў вялікім, я адчуваю ў сабе сілу кіраваць ім так-жа добра, як і кожны другі кіраўнічы астравам на свеце.

На гэта Дон-Кіхот адказаў:

— Заўваж, брат Санчо, што гэта прыгода і ёй падобныя не прыводзяць да заваёвы астравоў. Гэта—прыгоды на перакрываванні, якімі набываюць толькі пралом галавы або страту вуха. Але калі будзе ў цябе цярплінасць, здарацца і такога сорту прыгоды, дзякуючы якім я не толькі змагу зрабіць цябе губернатарам, але і больш таго.

Санчо старанна падзякаваў яму і, пацалаваўшы яшчэ раз руку і край кальчугі, памог яму ўзлезці на Расінантэ, пасля чаго сам сеў на свайго асла і паехаў услед за панам, які шпарка завярнуўся у бліжэйшы лясок. Санчо ехаў за ім з усіх капыт свайго асла, але Расінантэ бег вельмі шпарка.

і Санчо, убачыўшы, што ён адстае, пачаў крычаць свайму сен'ёру, каб той пачакаў яго. Дон-Кіхот стрымаў аброць Расіантэ і пачакаў, пакуль яго не дагнаў стомлены зброеносец.

— Я гатоў хоць зараз біцца аб заклад,—сказаў ён,—што больш адважнаму пану, як ваша міласць, я ў жыцці не служыў, і дай бог, каб за гэтую адвагу вы не атрымалі платы, пра якую я казаў. А прашу я вашу міласць толькі аб адным: дайце мне зрабіць вам перавязку, бо з параненага вуха ў вас вельмі цяжэ кроў, а ў маёй торбе ёсць корпія і крыху белай мазі.

— Усё гэта было-б лішнім,—сказаў Дон-Кіхот,—калі-б я не забыўся падрыхтаваць шклянку бальзама Фіэрабраса, бо адной кропляй яго можна было-б эканоміць час і лякарствы.

— Што гэта за шклянка і што за бальзам такі?—запытаўся Санчо.

— Гэта бальзам,—адказаў Дон-Кіхот,—рэцэпт якога я хаваю ў памяці; маючы пры сабе гэтае зелле, нельга баяцца смерці і небяспекі памерці ад якіх-небудзь параненняў. Такім чынам, калі я яго зраблю і дам табе, ты павінен рабіць толькі адно: калі ўбачыш, што ў якой-небудзь бойцы мяне расеклі папалам,—а гэта часта здараецца,—ты ціхенька падымі тую частку майго цела, якая зваліцца на зямлю, і шпарка, раней як кроў застыгне, прылажы яе да другой часткі цела, якая застанеца на сядле, і старайся злучыць абедзве часткі як мага больш правільна і роўна; потым дай мне выпіць троху бальзама, і ўбачыш, што я зраблюся, як яблыка.

— Калі гэта так,—сказаў Панса,—я цяпер-жа адмаўляюся ад губернатарства на востраве, якое вы мне абяцалі, а ў нагароду за ўсе мае добрыя і шматлікія паслугі прашу толькі аднаго: няхай міласць ваша паведаміць мне рэцэпт гэтага дзівоснага бальзама, бо, напэўна, за унцыю яго дадуць усюды больш двух рэалаў, а больш мне і непатрэбна, каб пражыць жыццё сваё ў дастатку і спакоі. Чаму-ж ваша міласць не спяшаецца прыгатаваць бальзам і навучыць гэтаму і мяне?

— Маўчы, сябра,—адказаў Дон-Кіхот,—яшчэ большыя тайны думаю я адкрыць табе і зрабіць не такую яшчэ ласку, а цяпер трэ́ было мяне палячыць, бо вуха маё баліць мацней, як я таго хачу.

Санчо дастаў з торбы корпіі і мазі.

— Паглядзі, ці няма ў цябе ў торбах якой-небудзь ежы, бо, закусіўшы, мы адразу паедзем шукаць замак, дзе нам можна было б пераначаваць і падрыхтаваць бальзам, пра які я табе казаў, бо клянуся табе богам, што вуха ў мяне дужа баліць,—сказаў рыцар, калі перавязка была скончана.

— У мяне ёсць тут цыбуліна, кавалак сыру і не ведаю колькі лустаў хлеба,—сказаў Санчо,—але ўсё гэта не ежа для такога харобрага рыцара, як ваша міласць.

— Дрэнна ты разумеш гэтую справу,—адказаў Дон-Кіхот. Я хацеў-бы, каб ты ведаў, Санчо, што для вандроўных рыцараў гонар і слава не есці цэлы месяц нічога, а калі яны ядуць, дык здавальняюцца тым, што трапляе ім пад рукі. Гэта ты сам добра ведаў-бы, каб прачытаў столькі гісторый, колькі я іх чытаў.

— Прабачце мне, міласць ваша,—сказаў Санчо,—бо я не ўмею ні чытаць, ні пісаць, пра што я ўжо казаў вам, і не ведаю я і не маю разумення аб правілах рыцарскай прафесіі. Але ад гэтага часу буду назапашвацца рознымі сухімі пладамі для вашай міласці, як для рыцара, а для сябе, бо я не рыцар, буду набіваць торбу больш спажывнымі грунтоўнымі прадуктамі.

Потым Санчо дастаў з сваёй торбы харч, яны абодва пачалі есці мірна і дружна. Аднак, жадаючы хутчэй знайсці сабе начлег, яны шпарка скончылі бедны свой абед і адразу-ж селі вярхом, спяшаючыся, пакуль яшчэ не сцягнула, даехаць да жылога памяшкання. Але сонца схавалася, і яны паспелі толькі даехаць да некалькіх шалашоў коззых пастухоў і вымушаны былі пераначаваць тут. Наколькі моцна было недавальненне Санчо, што яны не даехалі да сяла, настолькі яго пан быў здаволены, што будзе спаць пад адкрытым небам, бо кожны раз, як гэта здаралася з ім, яму здавалася,

што ён набывае новы дакумент, які замацоўвае яго права на рыцарскую годнасць.

Казпасы прынялі іх ветліва, і Санчо, прыстроіўшы як мог лепш Расінантэ і свайго асла, сам накіраваўся туды, куды яго вабіў пах ад кавалкаў казлінага мяса, што варылася ў катле над агнём. І хоць ён даследваў-бы ахвотна адразу, ці дастаткова зварылася мяса, каб з катла перайсці ў яго страўнік, але ён не мог гэта зрабіць, бо пастухі знялі кацёл з агню і, расклаўшы на зямлі некалькі аўчын, спешна накрылі свой вясковы стол, па-сяброўску запрасіўшы Дон-Кіхота і Санчо падзяліць з імі бедную вячэру. Шэсць з іх—усе быўшыя ў шалашы—селі гуртам на аўчыны, папрасіўшы перад гэтым з не вельмі далікатнай вясковай ветлівасцю Дон-Кіхота сесці на перакінутую калоду, якую яны падсухулі яму. Дон-Кіхот сеў, а Санчо астаўся стаяць каля яго, каб падаваць яму піць з кубка, зробленага з рога. Убачыўшы, што Санчо стаіць, яго пан сказаў яму:

— Каб ты, Санчо, зразумеў, якое дабро мае ў сабе вандроўнае рыцарства, і як шпарка тыя, хто ў якім-бы ні было стане яму служаць, дасягаюць на свеце павагі і славы, я качу, каб ты сеў тут, поплец са мною, і ў грамадзе гэтых добрых людзей злучыўся ў адно з тваім панам і прыродным уладаром, каб ты еў з маёй талеркі і піў з кубка, з якога я п'ю, бо пра вандроўнае рыцарства можна сказаць тое-ж, што гаворыцца пра каханне, менавіта: што яно ўсіх раўняе.

Пастухі елі, маўчалі і глядзелі, як госці іхнія з вялікім гонарам і прыкметным здавальненнем шпарка пасылалі сабе ў рот кавалкі казінага мяса памерам з кулак. Калі было скончана з мясам, пастухі насыпалі ў бараннія скуры многа сухіх жалудоў¹, а таксама палажылі туды і поўкруга сыру, больш цвёрдага, нават калі-б ён быў зроблены з вапны. Між тым не аставаўся забытым і рогавы кубак, бо ён бесперапынна абыходзіў усіх кругам, то поўны, то пусты, як

¹ У Іспаніі—у Ламанчы і ў Эстрамадуры—ёсць сорт смачных і прыгодных для ежы жалудоў.

цэбар на вадакачцы, і вельмі хутка з двух бурдзюкоў, прынесеных пастухамі, адзін быў выпіты. Здаволіўшы патрэбы свайго страўніка, Дон-Кіхот узяў у рукі жменю жалудоў, уважліва паглядзеў на іх і, узвысіўшы голас, сказаў:

— Шчаслівы той час і шчаслівы той век, які здаўна прызвалі залатым. Не таму, каб золата, якое так высока цэніцца ў гэты наш жалезны век, здабывалася ў той шчаслівы без ніякіх цяжкасцей, а таму, што тагочасныя людзі не ведалі двух гэтых слоў: тваё і маё. У тых часы ўсё было агульнае. Нікому не трэба было, каб здабываць сабе патрэбнае харчаванне, брацца за іншую працу, апрача працы падняць руку і ўзяць сабе харч з магутных дубоў, якія шчодро аддавалі салодкія і смачныя свае плады. Празрыстыя крыніцы і шпаркія рэкі багата давалі чыстай, празрыстай вады. У тых часы ўсюды панавалі мір—усюды панавалі сяброўства і згода. Не было хлусні, злосць і ашуканства не змешваліся яшчэ з праўдай і шчырасцю.

Дзяўчыны, як я ўжо казаў, хадзілі, куды хацелі, адны адзінючкі, не баючыся, каб чужая разбэшчанасць і юрлівасць пакрыўдзіла іх. А цяпер, у брыдкі наш час, не адна дзяўчына не знаходзіцца ў бяспецы. І вось для абароны добрадзейнасці, бо час ішоў і зло ўзрастала, быў створаны рыцарскі ордэн, каб ахоўваць дзяўчын, абараняць удоў і памагаць сіротам і бедным. Да гэтага ордэна належу і я браты пастухі, якіх дзякую за пачастунак і ветлівы прыём зроблены мне і майму зброеносцу.

РАЗДЗЕЛ ІХ.

у якім апавядаецца пра няшчасныя прыгоды, якія здарыліся з Дон-Кіхотам пры сустрэчы з некалькімі злоснымі янгуэсамі¹

Калі Дон-Кіхот развітаўся са сваімі гаспадарамі, ён і яго зброеносец паехалі ў бліжэйшы лес і хутка апынуліся на

¹ Жыхары Янгуэскай акругі ў правінцы Рыёла, у Старой Кастыліі. І цяпер яшчэ яны большай часткай займаюцца рамінніцтвам.

лузе, пакрытым зялёнай травой. Каля яго прывабна цурчэў халодны і свежы ручай, і яны парашылі правесці тут гадзіны сіэсты¹, схаваўшыся ад спякоты.

Дон Кіхот і Санчо спыніліся і, пакінуўшы асла і Расінантэ пасвіцца на ўсю іхнюю волю на лузе, пакрытым багатай травой, дасталі дарожныя торбы і пачалі знішчаць усё, што там знайшлося. Санчо не паклапаціўся спутаць ногі Расінантэ, бо лічыў яго такім прыстойным і ціхім, што ўсе кабылы з пашы Кардовы не змаглі-б збіць яго з правільнага шляху.

Здарылася так, што на гэтым лузе пасвіўся табун кабыл, якія належалі некалькім галісійскім пагоншчыкам, а ў іх звычай—рабіць у поўдзень адпачынак са сваёй жывёлай у месцах, багатых на траву і ваду, а тая прагаліна, дзе якраз знаходзіўся Дон-Кіхот, была вельмі падыходзячай і для галісійскіх пагоншчыкаў. Расінантэ адчуў ахвоту пагуляць і, не пытаючыся дазволу ў пана, дробным, жвавым бегам накіраваўся да табуна, каб прадставіцца новым знаёмым. Але кабылы прынялі яго ўдарамі капыт і пачалі грызці зубамі, ажно разадралі яму падпругу, і ён стаў голы, без сядла. Аднак горш за ўсё для яго было тое, што пагоншчыкі, убачыўшы яго, падбеглі да яго з дубінамі і так бязлітна пачалі біць, што ён паваліўся на зямлю ў вельмі няшчасным становішчы.

У гэты час Дон-Кіхот і Санчо, убачыўшы, як білі Расінантэ, прыбеглі, запыхаўшыся, і Дон-Кіхот сказаў, звяртаючыся да Санчо:

— Наколькі я бачу, сябра Санчо, гэтыя людзі не рыцары, а чэрнь, брыдкі зброд; кажу гэта таму, што ты маеш поўнае права памагчы мне ў справядлівай маёй помсце за крыўду, зробленую на нашых вачах Расінантэ.

— Якая тут да чорта помста,—адказаў Санчо,—калі іх больш дваццаці, а нас двое, або, напэўна, усяго толькі паўтара чалавека.

¹ Сіэста—пасляабедзены сон або поўдзёжны адпачынак.

— Адзін я варты сотні,—засупярэчыў Дон-Кіхот і, не трацячы больш слоў, агаліў меч і кінуўся на пагоншчыкаў. Тое-ж зрабіў і Санчо Панса, захоплены прыкладам свайго пана. Дон-Кіхот з першага разу ўдарыў аднаго пагоншчыка і рассек на ім скуранае паўкафтанне, а таксама і значную частку пляча. Галісійцы, убачыўшы, што іх так жорстка б'юць усяго толькі два чалавекі, а іх саміх так многа, схпілі дубіны і, акружыўшы сваіх праціўнікаў, бязлітасна і з запалам пачалі сыпаць на іх град удараў. Праўда, што пасля другога ўдару Санчо ўжо ляжаў на зямлі, і тое-ж здарылася з Дон-Кіхотам, якому не дапамаглі ні спрытнасць яго, ні мужнасць. Здарылася так, што ён паваліўся да ног Расінантэ, які ўсё яшчэ не мог падняцца, з чаго лёгка зрабіць вывад, як страшэнна дзейнічаюць дубіны ў руках раззаваных сялян.

Калі галісійцы ўбачылі, якую яны заварылі кашу, яны з вялікай паспешнасцю забрыталі сваіх кабыл і паехалі далей, пакінуўшы двух шукальнікаў прыгод распасцёртымі на зямлі ў вельмі няшчасным становішчы і ў яшчэ горшым настроі.

Першым апамятаўся Санчо Панса. Убачыўшы, што ён ляжыць поплич са сваім панам, ён слабым і жаласным голасам праказаў:

— Сен'ёр Дон-Кіхот, ах, сен'ёр Дон-Кіхот!

— Чаго ты хочаш, брат Санчо?—адгукнуўся Дон-Кіхот такім-жа слабым і жаласным голасам, як і Санчо Панса.

— Я хацеў-бы, калі-б гэта было мажліва,—сказаў Санчо Панса,—каб ваша міласць дала мне кроплі дзве цалебнага вашага бальзама, калі ён у вас пад рукой. Можа ён будзе такім цалебным для пералому касцей, як і для ран.

— О, каб я меў яго тут—няшчасны я—нічога лепшага нам тады не трэба было-бі—адказаў Дон-Кіхот.—Але клянуся табе, Санчо Панса, гонарам вандроўнага рыцара, што не пазней двух дзён (калі толькі лёс не вырашыць інакш) бальзам гэты будзе ў маім распараджэнні, або ў мяне адсохнуць рукі.

— А як вы думаеце, ваша міласць, колькі патрэбна часу, каб мы маглі рухаць нагамі?—запытаўся Санчо Панса.

— Не магу вызначыць гэты тэрмін, — адказаў пабіты рыцар Дон-Кіхот. — Але ва ўсім, што здарылася, вінаваты я сам, бо мне не варта было агаляць мяча супроць людзей, якія не былі, падобна мне, пасвечаны ў рыцары. Санчо Панса, ты павінен звярнуць увагу на тое, што я цяпер скажу: калі ты ўбачыш, што падобны зброд пачне абражаць нас, не чакай, каб я падняў супроць іх свой меч (гэтага я ніколі больш не зраблю), а вымай свой і сячы колькі табе захочацца. Калі-ж на помач і ў абарону ім з'явіцца рыцары, я змагу з усёй сваёй магутнасцю абараніць цябе і адбіць іх. Ты-ж на тысячы прыкладаў бачыў, чаго дасягае харобрасць маёй моцнай рукі.

Гэтае папярэджанне пана не вельмі спадабалася Санчо Панса, бо ён не стрымаўся, каб не адказаць:

— Сен'ёр, я — чалавек ціхі, спакойны і міралюбны і магу сцяраць якую дзвядзеца крыўду, бо я маю жонку і дзяцей, якіх павінен пракарміць і выхаваць... Таму я таксама папярэджваю вашу міласць (бо я не маю права загадваць), што я ніякім чынам не буду падымаць меч ні супроць прасталюдзіна, ні супроць рыцараў і што цяпер і наперад я дарую ўсякую крыўду і абразу, якую мне зрабілі або могуць зрабіць людзі знатнага або нязнатнага роду, багатыя або бедныя, з дваран ці падатнога стану¹, адным словам, якога-б ні было звання або становішча.

Пачуўшы гэта, яго пан адказаў яму:

— Слухай, няшчасны грэхаводнік: калі-б лёс раптам павярнуўся ў наш бок і ветразі нашых жаданняў так умацаваліся, што мы шпарка і бесперапынна ўвайшлі-б у гавань аднаго з тых астравоў, якія я табе абяцаў, што зрабілася-б з табой, калі-б пасля таго, як я заваяваў яго, я прызначыў цябе губернатарам? Ты зрабіў-бы немажлівым гэтае сваё прызначэнне тым, што ты не рыцар, не жадаеш ім быць

¹ Чалавек, які плоціць падатак, ад якога дваране (Ідальго) былі звалены.

і не маеш ні мужнасці, ні намеру помсціць за зробленыя табе крыўды і абараняць свае валоданні. Ты павінен ведаць, што ў каралеўствах і правінцыях, нядаўна заваяваных, жыхары зусім не такія спакойныя і не такія верныя свайму новаму ўладару, каб не баяцца іхніх спроб яшчэ раз змяніць існуючы лад. Вось чаму неабходна, каб новы ўладар меў розум і майстэрства кіраваць, а таксама і мужнасць, каб, глядзячы на абставіны, мог нападаць або абараняцца.

— У выпадках, якія толькі што здарыліся з намі,—адказаў Санчо,—я хацеў-бы мець той розум і мужнасць, пра якія казалі ваша міласць; але, клянуся вам сумленнем беднага чалавека, мне больш патрэбны прыпаркі, як гутаркі. Хто-б мог сказаць, што пасля страшэнных удараў мяча, якімі ваша міласць узнагародзіла таго няшчаснага вандроўнага рыцара, так шпарка і нечакана адбудзецца вялікі гураган удараў дубінкамі, якія палі на нашы плечы.

— Твае плечы, Санчо,—сказаў Дон-Кіхот,—напэўна яшчэ звыклія да такога сорту гураганаў, але мае, з дзяцінства накрытыя тонкім галандскім палатном, як відаць, больш адчувальныя да жахаў гэтай катастрофы.

— Сен'ёр, калі такія няшчасці складаюць славу, заваёваную рыцарствам, скажыце мне, ваша міласць, ці часта яны здараюцца адно за адным, або ў якія-небудзь пэўныя тэрміны, бо, мне думаецца, пасля двух такіх боек мы будзем нягодныя для трэцяй...

— Ведай, сябра Санчо,—адказаў Дон-Кіхот,—што жыццё вандроўных рыцараў падупадае тысячы небяспек і няшчасцяў. Але таксама ў іх непасрэднай уладзе не больш не менш, як зрабіцца імператарамі і каралямі, як гэта сведчаць прыклады многіх і розных рыцараў, гісторыі якіх мне добра вядомы. Мне хацелася-б, каб ты, Санчо, ведаў, што раны, зробленыя прыладай, якая знаходзіцца ў руках, не лічацца ганебнымі. Напрыклад, калі шавец ударыць другога капылом, які трымае ў руках, то хаця гэты капыл такое-ж дрэва, як і палена, але ўсё-ж такі нельга сказаць, што той, каго ўдарылі капылом, быў пабіты паленам. Кажу гэта, каб ты

— Я думаю, Санчо, што ўсе твае пакуты адбываюцца з той прычыны, што ты не пасвечаны ў рыцары.

не думаў, што мы—калі нас і пакамечылі ў гэтай бойцы—тым самым зганьбаванья. Зброя, якою гэтыя людзі нас так неміласэрна пабілі, была не чым іншым, як коллем, і ні ў аднаго з іх не было ні шпагі, ні мяча, ні кінжала.

— Мiane зусім не непакоіць думка, ці лічацца абразай, ці не атрыманья ўдары дубінай, а непакоіць боль ад гэтых удараў, якія застануцца таксама глыбока ў маёй памяці, як і на маіх плячах.

— Тым не менш я павінен табе сказаць, брат Панса,—адказаў Дон-Кіхот,—што няма ўспаміну, якога-б не знішчыў час, і няма гора, якога не вылечыла-б смерць.

— Але якое-ж можа быць горшае няшчасце,—засупярэчыў Панса,—як тое, калі даводзіцца чакаць, каб час яго знішчыў і смерць паклала яму канец. Калі-б няшчасце наша было з ліку тых, якія вылечваюцца двума-трыма пляйстрамі, справа была-б не такой яшчэ дрэннай. Але мне здаецца, што не хапіла-б пляйстраў цэлага шпіталя, каб даць ёй добры абарот.

— Пакінь гэта і збяры ўсе свае слабыя сілы, Санчо. Паглядзім, што з Расінантэ, бо, як мне здаецца, на бедака пала найбольшая доля нашай бяды.

— Здзіўляцца тут няма чаго,—адказаў Санчо,—ён-жа таксама вандроўны рыцар; здзіўляюся я толькі таму, што мой асёл застаўся цэлым і зусім не пацярпеў.

— Твой асёл можа замяніць мне цяпер Расінантэ і давезці мяне да якога-небудзь замка, дзе мне перавяжуць раны. Я зусім не лічу ганебным ехаць на асле, бо, помніцца, недзе чытаў, што добры стары Сілен—настаўнік вясёлага бога смеху—пры ўездзе ў стовратны горад вельмі добра сядзеў вярхом на сваім асле.

— Напэўна, ён сапраўды, як кажа ваша міласць, сядзеў вярхом,—сказаў Санчо,—але вялікая розніца, ці сядзецца вярхом, ці ляжаць упоперак асла, як мех з гноем.

— Раны, атрыманья ў бойцы,—адказаў Дон-Кіхот,—хутчэй прыносяць гонар, як пазбаўляюць яго. З гэтай прычыны, сябра Панса, не супярэч мне больш. Паспрабуй пад-

няцца на ногі, пасадзі мяне на свайго асла і паедзем адсюль раней, як надыйдзе ноч.

— Але я чуў ад вашай міласці,—казаў Санчо,—што вандроўным рыцарам больш да твара спаць ледзь не ўвесь год у лясах і ў пустынных мясцовасцях.

— Гэта здараецца,—адказаў Дон-Кіхот,—толькі тады, калі яны не могуць зрабіць інакш, або калі яны закаханыя.

Санчо, выпусціўшы з сябе трыццаць „ой“, шэсьцьдзсят уздыхаў і паслаўшы сто дваццаць пракляццяў на адрасу таго, хто яго пацягнуў сюды, так-сяк падняўся, але, спыніўшыся на поўдарозе, стаяў згорблены, як турэцкі крывы лук, не маючы сілы канчаткова выпрастацца.

Нарэшце ён завуздаў і асядлаў асла, потым падняў Расінантэ, які, каб умеў гаварыць, напэўна не адстаў-бы ў скаргах ад Санчо і ад свайго пана. У заключэнне Санчо пасадзіў Дон-Кіхота на асла, прывязаў ззаду яго Расінантэ і, узяўшы асла за аброць, павольна пацягнуўся ў тым напрамку, дзе павінна была ляжаць вялікая дарога. Толькі прайшоў ён кароткую мілю, як лёс вывеў яго на вялікую дарогу, і ён здалёк убачыў заезджы двор. Санчо настойваў на тым, што гэта—заезджы двор, Дон-Кіхот пераконваў, што—замак. Спрэчка іхняя была такой вялікай, што яны, не скончыўшы яе, паспелі даехаць да заезджага двара, куды Санчо і заехаў са ўсёй сваёй запражкай.

РАЗДЗЕЛ X

Пра тое, што здарылася з дасціпным ідальго на заезджым двары, які ён палічыў за замак

Гаспадар двара, убачыўшы Дон-Кіхота лежачым папяроч сядла, запытаў Санчо, на што гэты чалавек хварэе. Санчо адказаў, што ён не хворы, а толькі зваліўся з кручы і крыху пакамечыў сабе рэбры. У гаспадара была жонка, непадобная на другіх жанчын сваёй прафесіі, бо яна ад прыроды была жаласнай і прымала да сэрца беды бліжняга. Яна адразу ж прышла на дапамогу да Дон-Кіхота і загадала і

— Я думаю, Санчо, што ўсе твае пакуты адбываюцца з той прычыны, што ты не пасвечаны ў рыцары.

Аднак Санчо не спыняў свайго крыку.

дачцы сваёй, маладзенькай і прыгожай дзяўчынцы, дапамагаць ёй даглядаць прыезджых. На тым-жа заезджым двары служыла таксама дзяўчына-астурыйка, з шырокім тварам, з плоскай патыліцай, з кароткім носам, на адно вока крывая. Гэтая мілавідная дзяўчына прышла на помач гаспадаравай дачцы, і яны ўдвух паслалі Дон-Кіхоту пасцель на гары, па яўных адзнаках служыўшай у былы час доўгія гады памяшканнем для хаўання саломы.

Тут-жа начаваў і пагоншчык мулаў, пасцель якога знаходзілася не вельмі далёка ад пасцелі Дон-Кіхота. Хаця яна і была зроблена з сёдлаў і папон мулаў, але мела вялікія перавагі перад пасцеллю Дон-Кіхота, складзенай з чатырох жорсткіх дошчак, ляжаўшых на двух не вельмі роўных калодах, з сenniка, такога тонкага, што ён меў выгляд коўдры, напоўненай камякамі, якія па двёрдасці можна было навобмацак палічыць за каменні, з двух скураных пасцілак і з ваўнянай коўдры, у якой, калі-б захацець, можна было-б палічыць усе ніткі да адной. Вось у гэтую праклятую пасцель і лёг Дон-Кіхот, і адразу-ж гаспадыня з дачкой абклалі яго пляйстрамі з галавы да ног. Ём свяціла Марыторнес,—так звалі служанку-астурыйку. А калі гаспадыня, абкладваючы рыцара пляйстрамі, убачыла на целе ў яго ва многіх мясцах сiнякі, яна сказала, што гэта хутчэй падобна на сляды ад удараў, як на сляды ад падання.

— Не, гэта не ўдары,—сказаў Санчо,—гэта круча мела многа выступлаў, і кожны з іх пакінуў свой сiняк.—Потым ён дадаў:—Прашу вас, міласць ваша сен'ёра, пакінуць троху гэтай паклі, бо знойдзецца яшчэ нехта, каму яна спатрэбіцца, бо і ў мяне баліць крыху паясніца.

— Значыць і вы зваліліся з кручы?—запыталася гаспадыня.

— Я не зваліўся,—адказаў Санчо Панса,—а ад раптоўнага спалоху, калі я ўбачыў, што мой пан падае, у мяне так забалела цела, што мне здаецца, быццам мне надавалі тысячы палачных удараў.

— Гэта бывае,—сказала гаспадаравая дачка.—Мне не раз

здаралася бачыць у сне, што я падаю з высокай вежы і ніяк не магу дасягнуць зямлі. А калі потым я прачыналася, дык адчувала сябе такой пакамечанай і разбітай, усё-адно як на самай справе зваллася.

— Як завуць гэтага кабальеро?—запыталася астурыйка Марыторнес.

— Дон-Кіхотам Ламанчскім,—адказаў Санчо Панса.—Ён вандроўны рыцар і адзін з самых лепшых і самых харобрых, калі-небудзь быўшых на свеце.

— Што такое вандроўны рыцар?—запыталася служанка.
— Вы яшчэ так мала пражылі на свеце, што гэтага не ведаеце,—сказаў Санчо Панса.—Дык слухайце-ж, сястра мая, вандроўны рыцар—гэта той, хто ў адно імгненне бачыць сябе і пабітым і імператарам. Сёння ён самае няшчаснае стварэнне на свеце, а заўтра ў яго дзве або тры каралеўскія кароны для падарунку свайму зброеносцу.

— Як-жа гэта вы,—запыталася гаспадыня,—будучы на службе ў такога добрага сен'ёра, як відаць, не валодаеце нават і графствам?

— Не час яшчэ,—адказаў Санчо.—Усяго толькі месяц, як мы паехалі ў пошукі за прыгодамі.

Дон-Кіхот вельмі ўважліва прыслухоўваўся да ўсёй гэтай гутаркі і, падняўшыся на пасцелі колькі мог, узяў гаспадыню за руку і сказаў:

— Паверце мне, добрая сен'ёра, вы можаце лічыць сябе шчаслівай, што прынялі ў гэтым вашым замку такую асобу, як я. Я захаваю назаўсёды ў памяці зробленую мне вамі паслугу і астануся вам за яе ўдзячны ўсё сваё жыццё.

Гаспадыня, дачка яе і добрая Марыторнес былі ў замяшанні, хоць столькі-ж зразумелі, як калі-б з імі гутарылі па-грэцку. Падзякаваўшы яго на звычайнай карчэмнай мове за яго ветлівасць, гаспадыня з дачкою пайшлі; астурыйка-ж Марыторнес узялася лячыць Санчо.

Досвітам, прачнуўшыся, наш харобры рыцар разбудзіў свайго слугу.

— Санчо Панса, пакліч начальніка гэтай крэпасці і па-

прасі яго даць табе крыху масла, віна, солі і размарына, каб я мог прыгатаваць цалёбны бальзам.

Санчо падняўся, адчуваючы страшэнны боль у касцях, і ўпоцемках пайшоў шукаць пакой гаспадара.

— Сен'ёр, зрабіце такую ласку і загадайце даць трохі размарына, масла, солі і віна. Усё гэта неабходна для лячэння аднаго з лепшых вандроўных рыцараў на свеце.

Гаспадар даў яму ўсяго, чаго ён прасіў, і Санчо панёс гэта Дон-Кіхоту, які ляжаў, трымаючыся рукамі за галаву. Ён узяў у Санчо лекавыя рэчы, зрабіў з іх мешаніну і варыў гэта досыць доўга, пакуль яму не здалася, што ўсё гатова. Тады ён папрасіў шклянку, каб выліць туды бальзам; але на заезджым двары не знайшлося шклянкі, і ён парашыў замяніць яе бляшанкай з-пад масла, якую гаспадар велікадушна падараваў яму. Не трацячы часу, Дон-Кіхот, бесперапынна хрэсцячыся, прачытаў над гэтай бляшанкай больш васьмідзесяці малітваў і заклінанняў. Пры ўсёй гэтай цэрамоніі прысутнічалі Санчо і гаспадар двара.

Калі Дон-Кіхот усё скончыў, ён захацеў адразу-ж на сабе паспрабаваць дзейнічанне такога каштоўнага, па яго думцы, бальзама. Ён выпіў каля поўкварты зеля, якое не змясцілася ў бляшанцы і асталося ў кацялку. Але толькі праглынуў ён гэтую порцыю бальзама, як яго пачало так моцна тузаць, што яму ачысціла ўвесь страўнік, а тамленне і пакуты рвоты выклікалі ў яго вялікі пот. Тады ён папрасіў, каб яго цяплей накрылі і пакінулі аднаго. Яны так і зрабілі, і наш рыцар праспаў больш трох гадзін. Потым, прачнуўшыся, адчуў, што сілы яго ўмацаваліся і боль сціх; ён палічыў сябе здравым і быў глыбока пераконаны, што сапраўды прыгатаваў сапраўдны бальзам і што, маючы гэты сродак, ён можа цяпер харобра ісці ва ўсялякую бойку.

Санчо Панса, якому выгаенне яго гаспадара таксама зда-лося сапраўдным чудам, папрасіў Дон-Кіхота, каб той дазволіў і яму выпіць усю рэшту, якая асталося ў кацялку, — а там яе было нямала. Дон-Кіхот згадзіўся, і Санчо абодвума рукамі схапіў кацялок і з вялікай верай і з яшчэ

большай стараннасцю выпіў зелье. Але, як відаць, страўнік беднага Санчо не быў такім далікатным, як страўнік Дон-Кіхота, і таму, раней як яго сарвала, ён адчуў такое смяротнае тамленне і такую страшэнную нудоту, што з яго ліў халодны пот і яму рабілася млосна; ён шчыра быў упэўнены, што надышла яго апошняя гадзіна. Сярод болю і пакут сваіх ён праклінаў бальзам і разбойніка, пачаставаўшага яго ім. Ubачыўшы яго ў такім становішчы, Дон-Кіхот сказаў:

— Я думаю, Санчо, што ўсе твае пакуты адбываюцца з той прычыны, што ты не пасвечаны ў рыцары.

— Калі вы, міласць ваша, гэта ведалі,—адказаў Санчо,—няхай буду пракляты я і ўся мая радня—як маглі вы дапусціць, каб я паспрабаваў яго.

У гэтую хвіліну бальзам якраз даў пра сябе ведаць, і бедны зброеносец пачаў так бурна разгружацца, што чаротавая цыноўка, на якую ён зноў кінуўся, і палатняная коўдра, якою ён накрыўся, былі ўжо нягоднымі да карыстання. Разам з тым у яго выступіў пот і ліў з яго ручаем, разам з гэтым, былі такія сударгі і прыпадкі, што не толькі ён сам, але і ўсе акружаўшыя яго думалі, што надыходзіць яго канчына. Гэтыя прыпадкі працягваліся ў яго каля двух гадзін, а калі яны прайшлі, ён не толькі не адчуў палёгкай як яго пан, але да таго аслабеў і быў так разбіты, што не мог трымацца на нагах.

А Дон-Кіхот, адчуўшы сябе, як ужо было сказана, здаровым і бадзёрым, захацеў безадакладна пайсці шукаць прыгод. Яму здавалася, што кожную хвіліну, якую ён тут прабудзе, ён адбірае ад усяго свету і ад тых, каму патрэбна яго абарона і дапамога... Ён сам асядлаў Расінантэ і асла, дапамог свайму зброеносцу апрануцца і ўлезці на сядло, а потым і сам сеў вярхом. Пад'ехаўшы да кута двара, ён узяў там заостраны шост, мяркуючы выкарыстаць яго як кап'ё. Усе быўшыя на заезджым двары,—было-ж іх больш дваццаці чалавек,—глядзелі на яго са здзіўленнем. Глядзела на яго і гаспадаравы дачка, а ён не адрываў ад яе

вачэй і час ад часу ўздыхаў. Усе думалі, што ён, напэўна, уздыхае з прычыны моцнага болю ў баках. Прынамсі так думалі ўсе, якія ўчора ўвечары бачылі, як яго абляплялі пляйстарамі.

Даехаўшы да варот, Дон-Кіхот паклікаў гаспадара двара і спакойным сур'ёзным тонам сказаў яму:

— Шматлікае і вялікае добрадзейства, сен'ёр кастэлян, зроблена мне ў гэтым вашым замку. Калі я магу адплаціць вам, адпомсціўшы якому-небудзь гордаму зладзею за зробленыя вам абразы, скажыце мне, і я абяцаю вам рыцарскім сваім гонарам, што вы атрымаеце поўнае задавальненне.

Гаспадар двара адказаў яму таксама спакойна:

— Сен'ёр рыцар, я хацеў-бы толькі аднаго: каб міласць ваша заплаціла мне па рахунку за сваё знаходжанне на заезджым двары—як за салому і ячмень для вашых двух жывёл, так і за вашу вячэру і начлег.

— Значыць, гэта заезджы двор?—запытаўся Дон-Кіхот.

— І адзін з лепшых,—адказаў гаспадар.

— Я памыляўся да гэтага часу,—абвясціў Дон-Кіхот,—бо, кажучы па праўдзе, думаў, што гэта замак і не з дрэнных. Калі-ж гэта не замак, а заезджы двор, вам давядзецца добраахвотна адмовіцца ад патрабавання платы, бо я не магу парушаць статут ордэна вандроўных рыцараў, па якому рыцары ніколі нідзе не плацілі ні за свой начлег, ні за што-небудзь другое на тых заезджых дварах, дзе яны спыняліся.

— Гэта мяне не тычыцца,—адказаў гаспадар двара,—заплаціце свой доўг і пакіньце мяне ў спакоі з вашымі гутаркамі і рыцарствам: у мяне толькі адны клопаты—атрымаць сваё.

— Вы дурны шынкар,—адказаў Дон-Кіхот і, прышпоруўшы Расінантэ, махаючы кап'ём, ад'ехаў на досыць далёгкую адлегласць.

Убачыўшы, што Дон-Кіхот паехаў, нічога не заплаціўшы, гаспадар двара падбег да Санчо, каб атрымаць ад яго па рахунку. Але той адказаў, што раз яго пан не хоча пла-

ціць, дык і ён, слуга, таксама не заплочіць, бо, будучы зброеносцам у вандроўнага рыцара, ён абавязаны прытрымлівацца той-жа пастановы і правіла, як і яго пан.

Пачуўшы гэты адказ, гаспадар страшэнна разлаваўся і пачаў пагражаць яму, што калі ён не заплочіць, ён возьме з яго доўг такім спосабам, які не вельмі яго ўзрадуе.

Сярод асоб, быўшых на заездным двары, было некалькі хлопцаў—усе вясёлыя мальцы, распушчаныя, схільныя да жартаў і штукарства. Яны падышлі да Санчо, сцягнулі яго з асла, а адзін з іх пабег за коўдрай у пакой гаспадара. Кінуўшы Санчо на коўдру, яны, глянуўшы ўгару, заўважылі, што павець на пярэднім двары нізкаватая для той мэты, якую яны мелі на ўвазе. З гэтай прычыны яны парашылі прайсці на задні двор, над якім падымалася толькі адно неба. Тут, палажыўшы Санчо на сярэдзінку коўдры, яны пачалі падкідваць яго ўгару і забаўляцца з ім, як з сабакам у час карнавалу¹.

Крык падкідваемага ўгару бедака быў такім прарэзлівым, што дасягнуў да вуха яго пана. Ён спыніўся, уважліва прыслухаўся і ўжо думаў, ці не прадстаўляецца яму новая прыгода, як нарэшце апазнаў голас свайго зброеносца. Тады Дон-Кіхот павярнуў каня і ўскочку даехаў да заезджага двара. Ubачыўшы, што вароты зачынены, ён аб'ехаў вакол увесь двор, шукаючы, ці не знойдзецца дзе ўваход. Але, не даязджаючы яшчэ да агарожы задняга двара, якая была не вельмі высокай, ён убачыў злую забаву з яго зброеносцам. Ён убачыў, з якой грацыяй і шпаркасцю Санчо падымаецца і апускаецца ў паветры, і, калі-б не гнеў яго, я ўпэўнены, што рыцар засмяўся-б. Паспрабаваў ён узлезці з каня на агарожу, але да таго быў разбітым і слабым, што не мог нават злезці з каня і з гэтай прычыны, седзячы на ім, пачаў ждаць на тых, якія падкідвалі Санчо, столькі дакораў і лаганкі, што няма магчымасці іх запісаць.

¹ У Іспаніі існаваў у той час звычай забаўляцца падкідваннем сабак у лні карнавалу.

Аднак Санчо не спыняў свайго крыку. Нарэшце, пераможанья стомай жартаўнікі кінулі яго. Потым яны прывялі Санчо да асла і пасадылі бедака на яго, завярнуўшы ў плашч. Жаласная Марыторнес, убачыўшы яго такім змораным, палічыла патрэбным прысці да яго на дапамогу з гладышом вады. Санчо ўзяў гладыш і падвёс яго да губ, але спыніўся, пачуўшы, што пан яго гучна крыкнуў яму:

— Сын мой, Санчо. не пі вады... Не пі яе, сын мой, бо яна заб'е цябе. Глядзі, у мяне тут свяшчэнны бальзам...

У адказ на гэтыя словы Санчо глянуў на Дон-Кіхота скасавурана і крыкнуў яшчэ гучней, як пан:

— Мажліва, вы, ваша міласць, запамятавалі, што я не вандроўны рыцар. Захавайце сваё піццё для сябе і для ўсіх чарцей, а мяне пакіньце ў спакоі...

РАЗДЗЕЛ XI,

*у якім перадаецца гутарка Санчо Панса з яго панам
Дон-Кіхотам і апавядаецца пра другія прыгоды,
заслугоўваючыя быць расказанымі*

Санчо пад'ехаў да свайго пана такім змораным і разбітым, што ледзь мог паганяць свайго асла. Калі Дон-Кіхот убачыў яго ў такім становішчы, ён сказаў:

— Цяпер я канчаткова пераканаўся, добры мой Санчо, што гэты замак або заезджы двор, безумоўна, зачараваны, бо тыя, хо так жорстка цешыліся з цябе, не могуць быць нічым іншым, як толькі зданямі і стварэннямі з таго свету. Інакш, клянусь табе тым, што я ёсць, калі-б я толькі мог падняцца на агарожу або злезці з каня, а адпомсціў-бы за цябе так, што тыя нягоднікі і жулікі вечна помнілі-б сваю забаву...

— І я таксама адпомсціў-бы за сябе, калі-б мог,—сказаў Санчо,—хоць я ведаю толькі, што з таго часу, як мы з вамі зрабіліся вандроўнымі рыцарамі, мы ніколі яшчэ не выйгралі ніводнай бойкі—хіба толькі бойку з біскайцам, і нават з яе ваша міласць вышла, страціўшы палову вуха і палову

шлёма. А пасля таго на нас сыпаліся адны толькі пабоі кіем ды кіем, удары кулакамі ды кулакамі. А я звыш таго выцярпеў яшчэ падкідванне на коўдры.

— Цяпер паспрабую знайсці табе меч,—адказаў Дон-Кіхот,—але настолькі добра выкаваны, што супроць таго, хто яго носіць, не будуць мець моцы ніякія чары.

— Такое маё шчасце,—сказаў Санчо,—што калі-б гэта і здарылася, і вашай міласці давялося-б знайсці падобны меч, ён пайшоў-бы на карысць, як і бальзам, адным толькі рыцарам, а зброеносцы няхай сабе сёрбаюць гора.

— Не бойся гэтага, Санчо,—сказаў Дон-Кіхот,—неба пашле табе нешта лепшае.

Гутарачы такім чынам, Дон-Кіхот і яго зброеносец працягвалі сваё вандраванне. Раптам першы з іх убачыў, што па дарозе, па якой яны ехалі, ім насустрач паднялася вялікая густая хмара пылу. Дон-Кіхот абярнуўся да Санчо.

— Прышоў дзень, о, Санчо, калі я пакажу магутнасць сваёй рукі і зраблю ўчынкі, маючыя быць упісанымі ў кнігу славы ў навучанне будучым вякам. Ці бачыш ты, Санчо, хмару пылу, якая вунь там падымаецца? Ведай-жа, што ўсю гэтую хмару падымае велізарнае войска, сабранае з розных і бязлікіх народаў, якое ідзе сюды.

— Але ў такім выпадку іх павінна быць цэлых два,—сказаў Санчо,—бо і з супроцьлеглага боку падымаецца таксама такая-ж хмара пылу.

Дон-Кіхот павярнуўся і ўбачыў, што, сапраўды, так і было. Надзвычайна ўзрадаваўшыся, ён уявіў, што напэўна два войскі ідуць адно на другое, гатовыя сустрэцца і пачаць бойку тут, сярод гэтай шырокай роўнядзі. Хмара пылу, якую ён убачыў, была паднята двума вялікімі статкамі авечак і бараноў, ішоўшых па той-жа дарозе з двух супроцьлеглых бакоў. У выніку густога пылу іх нельга было разглядзець, покуль яны не наблізіліся.

— Сен'ёр, што-ж нам рабіць цяпер?

— Што рабіць?—сказаў Дон-Кіхот.—Памагаць слабым і тым, хто мае патрэбу ў помачы. Ты павінен ведаць, Санчо,

што на чале арміі, што ідзе нам насустрач, стаіць і ёю камандуе вялікі імператар Аліфанфарон, уладар вялікага вострава Трапабан¹; другім-жа войскам, што за намі, камандуе яго вораг—кароль гарамантаў² Пентапалін „з закасаным рукавом“, якому далі такое прозвішча таму, што ў бойках ён заўсёды закасвае правы рукаў.

— Чаму-ж гэтыя два сен'ёры маюць між сабой варожасць?—запытаў Санчо.

— Таму,—адказаў Дон-Кіхот,—што Аліфанфарон—заўзяты язычнік і закаханы ў дачку Пентапаліна, незвычайную красую і вельмі мілую дзяўчыну. Яна хрысціянка, і бацька яе не хоча выдаваць замуж за караля-язычніка.

— Клянуся маёй барадой,—усклікнуў Санчо,—праўда за Пентапалінам, і я гатоў дапамагаць яму з усёй маёй сілы.

— Робячы гэта, ты выканаеш свой абавязак, Санчо,—сказаў Дон-Кіхот,—бо для ўдзелу ў такіх бойках непатрэбна быць пасвечаным у рыцары.

— Але куды-ж нам схаваць асла, каб знайсці яго, калі скончыцца бойка? Таму што, я думаю, да гэтага часу яшчэ не ўвайшло ў звычай ісці ў бойку вярхом на такой жывёле.

— Зусім правільна,—сказаў Дон-Кіхот.—Адзінае, што ты можаш зрабіць, гэта пакінуць яго на ўласную волю. Загіне ён ці не, усё аднолькава. Пасля перамогі ў нас будзе столькі коней, што нават і Расінантэ пагражае небяспека быць абмяняным на другога каня. Але цяпер слухай мяне ўважліва і глядзі сюды: я хачу апісаць табе самых выдатных рыцараў у абодвух войсках. Каб ты іх лепш убачыў, падыміся на гэты ўзгорак, адкуль можна ўбачыць абодва войскі.

Яны ўзлезлі на ўзгорак, з якога можна было-б добра бачыць абодва статкі (ператвораныя Дон-Кіхотам у войскі), калі-б не хмара пылу, паднятая імі. Дон-Кіхот загаварыў, узвысіўшы голас:

¹ Цяперашні Цэйлон.

² Народ, па ўказанню аднаго з антычных аўтароў, жыўшы ва ўмунтранай Афрыцы.

— Гэты рыцар, якога ты там бачыш, у жоўтым узбраенні—харобры Лаўралко; той вось, другі, ва ўзбраенні з залатымі кветкамі, гэта—грозны Мікакалембо, вялікі герцаг Кіросія, а той, што стаіць на права ад яго, фігураю волат, адважны Брандабарбаран дэ-Болічэ, уладар трох Аравій.

Такім чынам Дон-Кіхот называў яшчэ многіх рыцараў таго і другога войска, як ён уяўляў іх, і ўсіх іх надзяліў зброяй, фарбамі, эмблемамі і дэвізамі, захоплены натхненнем такога нечуванага свайго вар'яцтва.

Санчо Панса моўчкі прыслухоўваўся да слоў Дон-Кіхота і час ад часу паварочваў галаву,—ці не ўбачыць ён тых рыцараў або волатаў, якіх яго пан называў. З той прычыны, што ён нікога не ўбачыў, ён сказаў:

— Сен'ёр, чорт іх бяры, але з усіх, колькі ні пералічала іх ваша міласць, ніводзін чалавек, ні волат, ні рыцар не паказваюцца. Можа ўсё гэта чараўніцтва?

— Як можаш ты гэта гаварыць!—адказаў Дон-Кіхот.—Хіба ты не чуеш іржання коней, бою бубнаў і гукаў труб?

— Не чую нічога,—адказаў Санчо,—апрача моцнага блявання бараноў і авечак.

Так яно і было на самай справе, бо абодва статкі падышлі да іх даволі блізка.

— Спалох, які ты адчуваеш,—сказаў Дон-Кіхот,—перашкаджае табе, Санчо, правільна бачыць і чуць. Калі ты так моцна баішся, адыдзі далей і пакінь мяне аднаго, бо і адзін я змагу схіліць перамогу на той бок, да якога я далучуся.

Потым Дон-Кіхот прышпорыў Расінантэ I, трымаючы кап'ё ў руках, з шпаркасю маланкі з'ехаў з узгорка. Санчо крыкнуў яму ўслед:

— Ваша міласць Дон-Кіхот, вярніцеся, клянуся вам богам, гэта бараны і авечкі, на якіх вы хочаце напасці!.. Вярніцеся!.. Паглядзіце, тут няма ні волатаў, ні рыцараў, няма ні ўзбраення, ні шчытаў. Што гэта ён робіць!.. Божа, ратуй мяне грэшнага!..

Але крык Санчо не прымусіў Дон-Кіхота вярнуцца: наадварот, ён імчаўся наперад.

— Эй, вы, рыцары, якія службыце і змагаецеся пад сцягам харобрага імператара Пентапаліна „з закасаным рукавом“, ідзіце за мной, і вы ўбачыце, як лёгка я здабуду яму помсту над ворагам яго Аліфанфаронам дэ-ла-Трапабана.

З гэтымі словамі ён уехаў у самую сярэдзіну статка авечак і з такой мужнасцю і адвагай пачаў калоць іх кап'ём, быццам ён на самай справе змагаўся са смяротным сваім ворагам. Пастухі і падпаскі, быўшыя са статкамі, спрабавалі спыніць яго гучнымі выкрыкамі. Ubачыўшы, што нічога не дапамагае, яны адвязалі ад пояса свае прашчы і пачалі прывітаць яго вушы каменнамі памерам з кулак. Дон-Кіхот, не звяртаючы ўвагі на каменні, скакаў то туды, то сюды і крычаў:

— Дзе ты, дзе ты, горды Аліфанфарон? Выходзь на бойку, бо супроць цябе выступае толькі адзін рыцар, які хоча папрабаваць з табой сілу!

У гэтую хвіліну вялікі камень, ударыўшыся ў бок Дон-Кіхоту, уціснуў яму ў сярэдзіну два рэбры. Ubачыўшы сябе ў такім дрэнным становішчы, ён, напэўна, падумаў, што забіты або небяспечна паранены. Успомніўшы пра свой бальзам, ён выняў бутэльку і паднёс яе да губ. Але, раней як ён паспеў выпіць столькі, колькі яму здавалася патрэбным, свіснула другая каменная міндаліна і так моцна ўдарыла яго па руцэ і па бутэльцы, што тая разбілася; па дарозе яна выхапіла ў яго з рота тры або чатыры зубы і моцна ўдарыла па двух пальцах на руцэ. Бедны рыцар страціў роўнавагу і зваліўся з каня.

Пастухі падбеглі да яго і, падумаўшы, што яны яго забілі, з вялікай паспешнасцю сабралі свае статкі, ускінулі на плечы мёртвых авечак, якіх было больш сямі, і ўцяклі.

Увесь гэты час Санчо стаяў на ўзгорку, глядзеў на шалёныя выбрыкі свайго пана і рваў сабе бараду, праклінаючы дзень і гадзіну, калі варожы лёс спалучыў яго з Дон-Кіхотам. Калі-ж ён убачыў, што рыцар ляжыць на зямлі, а пастухі ўцяклі, Санчо спуściўся з узгорка і наблізіўся да Дон-Кіхота.

— Ці не казаў я вам, сен'ёр Дон-Кіхот, каб вы вярнуліся, бо тыя, на якіх вы збіраліся напасці, не войска, а статкі бараноў...

— Вось як хігрун-чараўнік, вораг мой, умее змяняць і ператвараць рэчы!—сказаў Дон-Кіхот.—Ведай, Санчо, што такому, як ён, лёгка прымусіць нас бачыць усё, што ён хоча. Злосны чараўнік ператварыў палкі ворагаў у статкі бараноў... Падыдзі бліжэй да мяне і паглядзі, колькі нехапае ў мяне пярэдніх і карэнных зубоў: мне здаецца, што ў роце ў мяне не асталося ніводнага зуба. Ведай, Санчо, усе гэтыя завірухі, прагрымеўшыя над намі, прарочаць, што надвор'е хутка зробіцца ясным, справы нашы пойдучь добра. Калі зло працягвалася доўга, дабро ўжо блізка; з гэтай прычыны ты не павінен сумаваць пра няшчасці, якія здарыліся са мной. Яны-ж не зачাপілі цябе?!

— Як не зачাপілі мяне?—адказаў Санчо.—Можа той, якога ўчора кідалі ўгару на коўдры, быў хто-небудзь другі, а не сын майго бацькі?! І торбы, згубленыя сёння, з усім маім дабром належалі, мажліва, каму-небудзь другому, а не мне?!

— Як, Санчо, ты згубіў торбы?—запытаўся Дон-Кіхот.

— Так, згубіў,—адказаў Санчо.

— Значыць, сёння нам не будзе чаго есці?—сказаў Дон-Кіхот.

— Не было-б чаго,—адказаў Санчо,—калі-б на гэтых лугах не раслі травы, якія вам, як вы казалі, добра вядомыя і якімі няшчасныя вандроўныя рыцары, падобныя вашай міласці, маюць звычай замяняць недахоп харчу.

— Тым не менш,—сказаў Дон-Кіхот,—я з большай ахвотай аддаў-бы перавагу цяпер кавалку беллага або простага вясковага хлеба і пары галоў капчоных селядцоў перад усімі травамі. Сын мой, вязі мяне, куды хочаш, бо на гэты раз я перадаю выбар начлега табе. Але дай ты сюды руку і памацай пальцам, колькі ў мяне нехапае зубоў у правай верхняй сківіцы.

Санчо ўсунуў яму ў рот пальцы, і, памацаўшы дзясны, сказаў:

— Колькі карэнных зубоў было раней вась з гэтага боку ў вашай міласці?

— Чатыры,—адказаў Дон-Кіхот,—не лічачы зуба мудрасці.

— Ну, на гэтым баку ўнізе,—сказаў Санчо,—у вашай міласці ўсяго толькі два з паловай карэнных зуба, а там, угары, няма ні поўзуба; усё гладка, як далонь рукі.

— Няшчасны я!—усклікнуў Дон-Кіхот.—Я хутчэй хацеў бы, каб у мяне адсеклі руку, але толькі не тую, якой трымаюць меч. Рот без карэнных зубоў усё-адно, што млын без жорнаў, і трэба ацэньваць зуб куды вышэй, як алмаз. Сядай на свайго асла, сябра, і едзь наперад, а я буду ехаць за табой, якую-б дарогу ні абраў ты.

Санчо так і зрабіў і накіраваўся туды, дзе ён спадзяваўся знайсці начлег, не пакідаючы аднак вялікай дарогі. Яны павольна ехалі наперад, бо боль у сківіцах не даваў Дон-Кіхоту спакою і не дазваляў шпарка ехаць.

РАЗДЗЕЛ XII

*Аб прыгодах з мёртвым целам і аб другіх
дзівосных падзеях*

Ноч захапіла іх сярод дарогі раней, як яны даехалі да месца, дзе ім можна было-б пераначаваць. Горш за ўсё было тое, што яны паміралі з голаду, бо разам з торбамі знікла і іхняя кладовая з усімі прадуктамі.

Ноч была досыць цёмнай, але, не глядзячы на гэта, яны працягвалі сваё вандраванне, бо Санчо меркаваў, што раз яны знаходзяцца на вялікай дарозе, то, праехаўшы адну або дзве мілі, яны абавязкова павінны трапіць на які-небудзь заезджы двор.

Але вась зброеносец і пан яго ўбачылі, што насустрач ім па той-жа дарозе рухаецца вялікае мноства агнёў, якія здаліся нечым накшталт зорак у руху. Ubачыўшы гэтыя агні, Санчо ледзь не памёр ад спалоху, ды і Дон-Кіхоту зрабілася ніякавата. Адзін таргануў асла за наморднік, другі

затрымаў каня за аброць. Абодва яны спыніліся і пачалі ўважліва ўглядацца. Што-б гэта магло быць? Чым больш набліжаліся агні, тым больш яны павялічваліся. Санчо задрыжаў, а ў Дон-Кіхота валасы падняліся дыбам, але ён адразу, некалькі падбадзёрыўшыся, сказаў:

— Няма сумнення, Санчо, што гэта адна з вялікіх і самых небяспечных прыгод, у якой мне патрэбна будзе выказаць усю маю харобрасць і мужнасць.

— Няшчасны я!—усклікнуў Санчо.—Калі і гэтая прыгода будзе зноў са зданямі, як мне здаецца, дзе-ж нам набрацца рэбраў, каб вытрымаць яе?

— Няхай будзе няма ведама колькі зданяў,—сказаў Дон-Кіхот,—але я не дапушчу, каб яны дакрануліся хоць-бы да ніткі тваёй вопраткі. Прашу цябе, Санчо, узброіцца мужнасцю, а колькі яе ў мяне, ты ўбачыш на справе.

— Так, я ўзброюся мужнасцю,—сказаў Санчо.

Ад'ехаўшы крыху ў бок, абодва пачалі зноў уважліва ўглядацца і хутка ўбачылі вялікую колькасць людзей, апранутых у белыя балахоны. Гэтае страшэннае відовішча канчаткова пагасіла мужнасць у душы Санчо Панса, і ён заляскатаў зубамі, як у прыпадку чатырохдзённай трасухі. Каля дваццаці чалавек у даўгіх белых балахонах вярхом павольна рухаліся з запаленымі факеламі ў руках, а за імі неслі насілікі, пакрытыя траурам, за якімі ехала яшчэ шэсць коннікаў, апранутых у траур. Ехалі белыя здані і нешта мармыталі сабе пад нос ціхім і жаласным голасам. Санчо канчаткова запамятаў свой намер узброіцца мужнасцю. З панамжа яго адбылося супроцьлеглае, бо яго фантазія адразу-ж яскрава намалявала яму, што гэта адна з прыгод, апісаных у яго кнігах...

Ён уявіў сабе, што насілікі—хаўтурныя калёсы, а на іх вязуць якога-небудзь цяжка параненага або мёртвага рыцара, адпомсціць за якога прызначана менавіта яму. Без далейшых разваг ён, сцяўшы кап'ё, сеў мацней у сядле і з прыстойным, і мужным выглядам стаў сярод дарогі. Убачыўшы іх каля сябе, ён гучным голасам усклікнуў:

— Спыніцеся, рыцары, хто-б вы ні былі, і дайце мне адказ: адкуль і куды вы едзеце, хто вы такія і што ў вас там, на гэтых насілках? Па ўсіх адзнаках вы або самі зрабілі, або над вамі было зроблена злачынства. Мне неабходна гэта ведаць для таго, каб пакараць вас за зробленае вамі злачынства або адмосціць за зробленую вам крыўду.

— Мы спяшаемся,—адказала адна з белых зданяў.—Да зезжджага двара яшчэ далёка і мы не можам спыняцца, каб даць вам падрабязны адказ, якога вы патрабуеце.

І, прышпорыўшы мула, здань накіравалася наперад. Моцна раззлаваны такім адказам, Дон Кіхот схапіў мула за аброць і сказаў:

— Спыніцеся і будзьце ветлівым. Дайце адказ, якога я патрабую. Калі не—выклікаю ўсіх вас на бойку са мной!

Мул быў пудлівы і, калі адчуў, што яго схапілі за аброць, ён падняўся на дыбкі і скінуў свайго седака на зямлю. Слуга, ішоўшы пехатою, убачыў, што яго пан у белай вопратцы зваліўся з мула, і пачаў лаяць Дон-Кіхота. Разгневаны, не раздумваючы ні хвіліны, нахіліўшы кап'ё, рыцар кінуўся на аднаго з коннікаў, апранутых у траур, і, цяжка параніўшы яго, скінуў на зямлю. Потым ён звярнуўся да астатніх.

Здавалася, што ў тую хвіліну ў Расінантэ выраслі крыллі—так лёгка і горда выступаў ён. Конвікі, апранутыя ў белае, былі людзі баязлівыя і бяззбройныя; яны кінуліся наўцёкі па полю з запаленымі факеламі, але апранутыя ў траур, захутаныя ў свае шлейфы і даўгую вопратку, яны не маглі крануцца з месца. Дон-Кіхот без ніякай перашкоды ўсіх іх пабіў і прымуслі уцякаць. Яны думалі, што на іх напаў не чалавек, а сам д'ябал, прышоўшы з пекла, каб адабраць у іх труп, які яны неслі на насілках.

На зямлі, каля першага конніка, скінутага мулам, ляжаў палаючы факел, пры святле якога Дон-Кіхот убачыў паўшага. Ён падышоў да яго, прыставіў да твара кап'ё і пачаў патрабаваць, каб ён здаўся.

— Здаецца я зусім здаўся, бо не магу крануцца з месца:

у мяне нага зломлена. Упрашаю вашу міласць: не забівайце мяне, інакш вы зробіце вялікае багахульства, бо я пасвечаны ў духоўны сан.

— Яшчэ больш няшчасны лёс чакае вас,—абвясціў Дон-Кіхот,—калі-ж вы адразу не задаволіце мяне, адказаўшы на запытанне, у пачатку прапанаванае мною вам.

— Задаволю вашу міласць безадкладна. Разам з другімі адзінаццаццю свяшчэннаслужыцелямі, тымі самымі, якія ўцяклі з факеламі, едзе мы ў горад Сеговію, праводзячы мёртвае цела, што ляжыць на гэтых насілках—труп двараніна, памёршага ў Баэсе. Мы вязем яго цела ў фамільны склеп у Сеговію, адкуль ён родам.

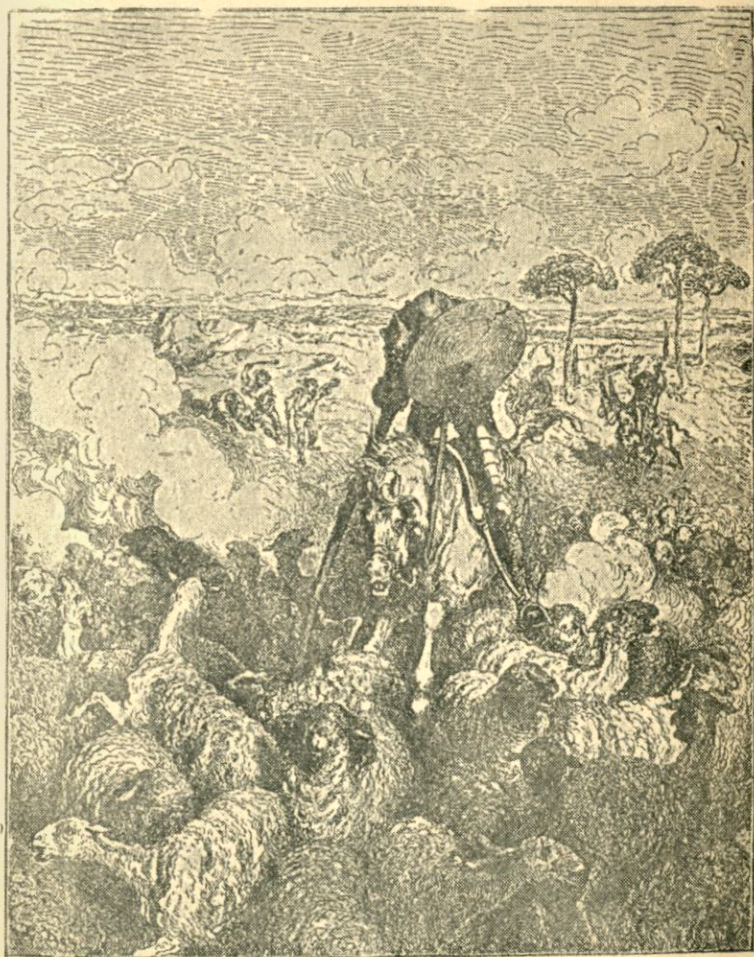
— А хто яго забіў?—запытаўся Дон-Кіхот.

— Бог, пры дапамозе гнілой гарачкі, якая і паслала яго на той свет,—адказаў бакалаўр.

— Такім чынам,—сказаў Дон-Кіхот,—бог вызваліў мяне ад неабходнасці адпомсціць за смерць чалавека. Але я хацеў-бы, каб вы, ваша свяшчэнства, ведалі, што я рыцар, родам з Ламанча, па імені Дон-Кіхот, і што мой лёс—валацужыць па ўсім свеце, выпраўляючы зло і знішчаючы несправядлівасці і крыўды.

— Не ведаю, як вы там выпраўляеце зло,—сказаў бакалаўр, але, што тычыцца мяне, вы не выправілі, а зрабілі мне зло, зламаўшы мне нагу. Самае вялікае няшчасце, паўшае на мяне, была сустрэча з вамі ў вашых пошуках прыгод. Прашу, ваша міласць, памажыце мне вылезці з-пад мула, бо ў мяне нага зашчэплена між стрэмам і сядлом.

Дон-Кіхот зараз-жа паклікаў Санчо, але той не вельмі спяшаўся, бо быў заняты разгрузкаю ўючнага мула, якога добрыя сен'ёры вялі за сабой, добра нагружанага прадуктамі. Санчо зрабіў мяшок з свайго плашча і, наклаўшы туды ўсяго, што ўлезла, ускінуў мяшок на свайго асла і потым пабег на кліч Дон-Кіхота, якому памог выпцягнуць сен'ёра бакалаўра з-пад яго мула. Пасадзіўшы яго на сядло, ён падаў яму факел, а Дон-Кіхот сказаў бакалаўру, каб ён ехаў услед за ўцёкшымі сваімі таварышамі свяшчэннаслужыцелямі і па-

Дон-Кіхот уехаў у самую сярэдзіну статка авечак і з такой
мужнасцю і адвагай пачаў калоць іх кап'ём...

прасіў у іх ад яго імя прабачэння за абразу, якую ён ім зрабіў. А Санчо яшчэ дадаў:

— Калі-б гэтыя сен'ёры захацелі даведацца, хто той харобры чалавек, які так адлупцаваў іх, скажыце ім, ваша міласць, што гэта быў славуты Дон-Кіхот Ламанчскі, называемы таксама другім іменем: рыцар Сумнага Вобразу.

Тады бакалаўр сказаў, ад'язджаючы:

— Я запамятаў папярэдзіць вашу міласць, што вы адлучаны ад царквы за тое, што прымусова паднялі руку на свяшчэнныя рэчы.

Бакалаўр паехаў, а Дон-Кіхот запытаў Санчо, што прымусила яго назваць свайго пана рыцарам Сумнага Вобразу.

— Цяпер скажу вам,—адказаў Санчо.—Я глядзеў на вас некалькі хвілін пры святле факела, які трымаў у руках той няшчасны кульгавы, і шчыра кажу, у вашай міласці быў самы жаласны твар, які я калі-небудзь бачыў. Напэўна, гэта адбылося з той прычыны, што вы моцна стаміліся ў бойцы, або ад недастаючых у вас пярэдніх і карэнных зубоў.

— Зусім не тое,—адказаў Дон-Кіхот,—але мудрацу, які будзе пісаць гісторыю маіх учынкаў, здалося зусім неабходным, каб я абраў сабе прозвішча, як гэта рабілі ўсе рыцары ў былыя часы; адзін з іх называўся рыцарам Палаючага Мяча, другі—рыцарам Адзінарога, трэці—рыцарам Смерці, і пад гэтымі прозвішчамі яны былі вядомы на ўсёй зямной кулі. Той мудрэц і зрабіў на цябе ўплыў, каб ты назваў мяне рыцарам Сумнага Вобразу, як я цяпер і мяркую называцца. А каб гэтае прозвішча яшчэ лепш да мяне ішло, я, калі будзе выпадак, загадаю намаляваць на сваім шчыту надзвычайна сумную фігуру.

— Навошта вам траціць час і грошы на маляванне такой фігуры,—сказаў Санчо,—вам трэба зрабіць толькі адно: няхай ваша міласць пакажа сваю фігуру, а тым, якія будуць глядзець на вас, адкрыўце свой твар, і адразу-ж без ніякіх маляванняў і шчытоў вас назавуць рыцарам Сумнага Вобразу.

З гэтымі словамі Санчо, пагнаўшы наперад свайго асла, папрасіў і пана ехаць за ім.

Яны праехалі невялікую адлегласць між двума ўзгоркамі і апынуліся на глухой шырокай прагаліне, дзе абодва спыніліся, і Санчо разгрузіў тут свайго асла. Пан і слуга ляглі на зялёную траву і напакавалі свае страўнікі многімі смачнымі прадуктамі, што везлі з сабою праваднікі нябожчыка, сен'ёры царкоўнікі, якія рэдка забываюць грунтоўна паклапаціцца аб сабе. Але з Дон-Кіхотам і яго зброеносцам здарылася новая бяда, якую Санчо палічыў за горшую ад усіх: у іх не было не толькі віна, але нават і вады, каб прамачыць сабе горла.

РАЗДЗЕЛ XIII

Пра нябачаную і нечуваную прыгоду, даведзеную да канца харобрым Дон Кіхотам Ламанчскім з меншай небяспекай, як прыгода, якая здарылася з кім-небудзь з другіх праслаўленых на свеце рыцараў

—Без сумнення, сен'ёр мой,—сказаў Санчо,—тут блізка павінна быць крыніца або ручэй, асвятляючы гэты луг. Варта прайсці крыху далей і знайсці месца, дзе можна будзе здаволіць страшэнную смагу, якая мучыць нас і якая, безумоўна, горшая за голад.

Дон-Кіхот узяў за аброць Расінантэ, а Санчо ўзяўся за наморднік асла, перад гэтым паклаўшы на яго рэшткі вячэры, і абодва яны пачалі навобмацак падымацца па лузе ўгару, бо начная цемра перашкаджала ім бачыць. Але не прайшлі яны і двух соцень крокаў, як да іхніх вушэй даляцеў моцны шум вады, нібы падаючай з высокіх і крутых скал. Гэты шум надзвычайна ўзрадаваў іх. Калі-ж яны спыніліся, каб прыслухацца, з якога боку ён чуецца, да іх вушэй раптоўна даляцеў грукат другога сорту, які знішчыў іхнюю радасць ад знойдзенай вады, і асабліва радасць Санчо, бо ён па прыродзе быў маладушным і баязлівым. Яны пачулі нейкія мерныя ўдары, змешаныя з лязгам жалеза і ланцугоў, а ўсё гэта суправаджалася страшэнным гулам вады, падаючай са скал, і напоўніла-б спалохам кожнае сэрца, выключаючы голькі сэрца Дон-Кіхота.

Вакол стаяла цёмная ноч, і нашы шукальнікі прыгод апынуліся пад высокімі дрэвамі, лісце якіх ад лёгкага ветру глуха і злавесна шамацела. Цемра, пустынная мясцовасць, шум вады і шолах лісцяў кідалі ў спалох і жах, тым больш, калі яны пераканаліся, што ўдары не змаўкаюць, і вецер не спыняецца дзьмухаць, і раніца не займаецца. Да ўсяго гэтага мясцовасць была ім зусім незнаёмай.

Дон Кіхот ускочыў на Расінантэ, надзеў на руку шчыт і, падняўшы кап'ё, сказаў:

— Санчо, сябра, ты павінен ведаць, што я, па загаду неба, нарадзіўся ў гэты наш жалезны век, каб уваскрасіць у ім так званы залаты век. Я—той, для каго прызначаны небяспекі, вялікія справы і ўчынкi. Заўваж добра, верны мой зброеносец, цемру гэтай начы, дзіўную яе цішыню, глухі і смутны шолах дрэў, страшэнны рэў вады, якую мы шукалі, услухайся ў гэтыя бесперапынныя мерныя ўдары, што мучаюць нас і ранняць нашы вушы. Усіх гэтых з'яў разам узятых і кожнай з іх у паасобку было-б дастаткова, каб усяліць страх, спалох і жах у грудзі самога Марса¹. Але ўсё, што я зараз апісаў табе, абуджае і запальвае ва мне адвагу, і сэрца маё так і б'ецца ў грудзях ад жадання ісці насустрач страшэннай гэтай прыгодзе, якой-бы небяспекаю яна ні пагражала. Такім чынам, Санчо, падцягни крыху падпругі Расінантэ. Чакай мяне тут не больш трох сутак, і калі я на працягу гэтага часу не вярнуся, едзь да нас у сяло, а адтуль у Табосо і перадай там непараўнальнай маёй сен'еры Дульсінеі, што палонены ёю рыцар загінуў, творачы адзін з тых учынкаў, якія зрабілі-б яго вартым называцца яе прыхільнікам!

Калі Санчо пачуў гэтыя словы свайго пана, расчулены да канца, ён заплакаў і сказаў:

— Не ведаю, сен'ер, навошта ваша міласць жадае ісці насустрач такой жахлівай прыгодзе. Цяпер ноч: тут ніхто вас не бачыць, мы лёгка можам звярнуць з дарогі і схвацца

¹ Бог вайны у старажытных рымлян.

ад небяспекі, хаця-б нам не давялося піць цэлых тры дні. З той прычыны што ніхто нас не бачыць, ніхто не будзе і называць нас баязліўцамі, і калі ўжо міласць ваша не хоча зусім адмовіцца ад задуманага ёю ўчынку, прынамсі адкладзіце яго хоць да раніцы, бо, мяркуючы па прыметах, пра якія я даведаўся, калі быў пастухом, да золку засталася, магчыма, менш трох гадзін.

— Няхай не будзе сказана пра мяне,—адказаў Дон-Кіхот,—што слёзы і просьбы перашкодзілі мне зрабіць тое, што ў якасці рыцара я павінен быў зрабіць. З гэтай прычыны прашу цябе, Санчо, змоўкні! Перад табою стаіць толькі адно: добра падцягні падругі Расінантэ і аставайся тут, бо я хутка вярнуся, жывы або мёртвы.

Калі Санчо ўбачыў, што гэта—канчатковае рашэнне яго пана, і пераканаўся, як мала на яго дзейнічаюць слёзы, парады і просьбы, ён надумаўся пусціць у ход хітрасць, каб прымусіць яго чакаць золку. Ён непрыкметна наморднікам асла звязаў абедзве нагі Расінантэ, так што, калі Дон-Кіхот захацеў ехаць, ён не мог гэтага зрабіць: конь не рухаўся інакш, як толькі скачкамі. Убачыўшы, як добра яму ўдалася гэтая хітрасць, Санчо сказаў:

— Вось, сен'ёр, неба, расчуленае маімі слязімі і ўпрашваннямі, зрабіла так, што Расінантэ не можа крануцца з месца. Калі-ж вы захацелі-б быць упартым, нукаць і біць каня, гэта азначала-б гнявіць лёс і, як гаворыцца, ісці супроць ражна.

Дон-Кіхот быў у роспачы, але чым больш ён прышпорваў Расінантэ, тым менш той кратаўся з месца. Ніяк не здагадваючыся, што ў каня звязаны ногі, Дон-Кіхот палічыў тады за лепшае заспакоіцца і чакаць, каб развіднела або каб Расінантэ пачаў рухацца.

— Раз гэта так, Санчо, што Расінантэ не можа рухацца, я згодзен чакаць тут, покуль нам ухмыльнецца раніца, хаця я ледзь не плачу ад таго, што яна так не спяшаецца паказвацца.

— Плакаць няма чаго,—засупярэчыў Санчо,—бо я буду

забаўляць вашу міласць, расказваючы вам казкі да самай раніцы, калі толькі вы не пажадаеце злезці з каня і заснуць на зялёнай траве, па звычаю вандроўных рыцараў.

— Каму гэта ты гаворыш, каб злезці з каня або заснуць? — сказаў Дон-Кіхот. — Хіба я з тых рыцараў, якія шукаюць адпачынку сярод небяспекі! Спі ты, народжаны для таго, каб спаць, або рабі, што хочаш. Я-ж буду рабіць тое, што больш за ўсё адпавядае майму прызначэнню.

— Не сярдуйце, ваша міласць, сен'ёр мой, — адказаў Санчо, — я сказаў гэта, не падумаўшы.

І, падышоўшы да Дон-Кіхота, ён палажыў адну руку на пярэдняю луку сядла, а другую на задні арчак, так што абняў левае бядро свайго пана, баючыся адыйсці ад яго ні на палец — такім вялікім быў яго страх перад ударамі, якія ўсё яшчэ мерна чуліся адзін за адным. Так або-два яны, рыцар і яго зброеносец, прастаялі досыць доўгі час. Нарэшце, Дон-Кіхот зноў прышпорыў каня, а Расінантэ некалькі разоў скокнуў, але не крануўся з месца, — так добра быў ён спутаны.

Якраз у гэты час (ці ад таго, што ўжо надышоўшая ранічная прахалода таму садзейнічала, ці проста па натуральнаму ходу рэчаў, што хутчэй за ўсё) Санчо адчуў моцнае жаданне зрабіць тое, чаго ніхто другі не мог зрабіць замест яго. Аднак страх, які напоўніў яго душу, быў такім вялікім, што Санчо не адважыўся адыйсці ад свайго пана нават на кончык пазногця. Не зрабіць-жа таго, што складала для яго безадкладную патрэбу, таксама было немажліва.

Тады ён апусціў правую руку, якою трымаўся за арчак сядла, і ціха, не падымаючы шуму, развязаў шнурок штаноў, і яны зваліліся да яго ног, спутаўшы іх, як кайданамі. Потым ён падняў сарочку і выставіў на паветра абедзве палавінкі свайго сядалішча (а былі яны нямалых памераў). Калі ён зрабіў гэта, ён сцяў зубы і падняў угару плечы, уцягваючы ў сябе, колькі мог, дыхання. Але, не глядзячы на свае патугі, ён быў такім няшчасным, што ўрэшце зра-

біў лёгкі шум, вельмі не падобны на той, які кідаў яго ў такі спалох.

Дон-Кіхот пачуў гэты гук і сказаў:

— Што гэта за гук такі, Санчо?

— Не ведаю, сен'ёр, — адказаў Санчо, — напэўна, нобвае што-небудзь, бо прыгоды і няшчасці заўсёды ідуць чарадой.

Але з той прычыны, што Дон-Кіхот меў такі-ж тонкі нюх, як і слых, а Санчо стаяў з ім поплич, быццам прышыты да яго, дух-жа падымаўся ўгару амаль па простаў лініі, дык было няўхільна, што некаторая частка яго ўдарыла рыцару ў нос. Ён паспяшаўся на дапамогу свайму носу, зацснуўшы яго пальцамі, і таму вугнявым голасам сказаў:

— Мне здаецца, Санчо, што цябе ахапіў надта вялікі страх.

— Вы праўду кажаце, — адказаў Санчо, — але з чаго міласць ваша робіць вывад, што мой спалох цяпер большы, як ён быў раней?

— З таго, што ад цябе пахве цяпер больш, як раней, ды і не амбрай, — адказаў Дон-Кіхот.

— Вельмі можа быць, — сказаў Санчо, — але віна не мая, а вашай міласці, прымушаючай мяне вандраваць у такі час і ў такіх незвычайных мясцовасцях.

— Адыйдзі на тры або на чатыры крокі, — сказаў, не расціскаючы носа, Дон-Кіхот, — і наперад будзь уважлівым як да сябе самога, так і да тваіх абавязкаў адносна мяне.

— Гатоў біцца аб заклад, — адказаў Санчо, — што ваша міласць уяўляе, нібы я цяпер зрабіў нешта такое, чаго мне нельга рабіць.

— Яшчэ горш капацца ў гэтым, сябра Санчо, — адказаў Дон-Кіхот.

У такіх і таму падобных гутарках пан і слуга правялі ноч, а калі Санчо прыкмеціў, што ўжо блізка да золку, ён аспярожна развязаў ногі Расінантэ і завязаў сабе штаны. Толькі Расінантэ адчуў, што ён вольны, — хаця па прыродзе ў ім зусім не было гарачкі, — ён ажывіўся і пачаў біць-

капытамі, бо рабіць курбеты (прашу ў яго прабачэння) ён не ўмеў. Заўважыўшы, што Расінантэ можа цяпер рухацца, Дон-Кіхот парашыў, што прышоў час накіравацца ў небяспечныя прыгоды.

Між тым золак канчаткова заняўся, усе рэчы вакол можна было ўжо добра адрозніваць, і Дон-Кіхот убачыў, што ён знаходзіцца пад высокімі каштанамі, якія кідалі вельмі густы цень. Ён чуў таксама, што стук не спыняецца, але не мог здагадацца, хто робіць яго.

Не затрымліваючыся далей, ён прышпорыў Расінантэ і яшчэ раз развітваючыся з Санчо, паўтарыў свой загад чакаць яго тут самае большае тры дні; калі-ж пасля гэтага тэрміну ён не вернецца, няхай Санчо лічыць, што ён у небяспечнай прыгодзе страціў жыццё. Адносна-ж узнагароды за яго службу прасіў яго не клапаціцца, бо перад ад'ездам з свайго сяла ім быў зроблены завет, па якому Санчо будзе ўзнагароджаны адпаведна часу яго службы. Калі-ж бог дапаможа рыцару выйсці з гэтай небяспекі здаровым і цэлым, няхай Санчо лічыць больш як несумненным, што атрымае абяцаны востраў.

Санчо зноў заплакаў, пачуўшы жаласлівыя словы свайго пана, і парашыў не пакідаць яго да апошняга пераходу і сканчэння гэтага прадпрыемства. Добрыя пачуцці Санчо хоць і расчулілі яго пана, але не настолькі, каб ён выказаў якую-небудзь слабасць. Наадварот, ён схаваў сваё хвалюванне і адразу-ж накіраваўся ў той бок, адкуль, як яму здавалася, чуўся шум вады і мерныя ўдары. Санчо ішоў за ім пехатою і вёў, як звычайна гэта рабіў, за наморднік асла, гэтага неразлучнага свайго таварыша ў шчасці і няшчасці.

Пасля таго, як яны праехалі вялікую адлегласць пад ценем каштанаў і іншых густых дрэў, перад імі адкрылася невялікая паляна, раскінутая ў падгор'і некалькіх высокіх скал, з якіх падаў магутны вадаспад. Унізе ля гэтых скал віднелася некалькі дрэнных будоў, якія здаваліся хутчэй руінамі, як дамамі, і менавіта адтуль, як яны ў гэтым пе-

раканаліся, ішоў той гул і стукат, які ўсё яшчэ не змаўкаў. Расінантэ спалохаўся гулу вады і мерных удараў, але Дон-Кіхот, заспакойваючы яго, набліжаўся патроху да будоў. Санчо не адставаў ні на крок ад свайго пана і, колькі мог, выцягваў шыю і галаву між ног Расінантэ, каб паглядзець, ці не ўбачыць ён нарэшце таго, што нагнала на яго такі жах і спалох. Прайшоўшы яшчэ каля сотні крокаў, яны абагнулі выступ скалы і раптам убачылі перад сабой прычыну таго страшэннага шуму і тых мерных удараў, якія пратрымалі іх усю ноч у вялікім спалоху. Гэта былі (толькі-б, о, чытач, ты не адчуў засмучэння і незадавальнення) шэсць молатаў валяльных млыноў, якія сваімі роўнамернымі ўдарамі рабілі ўвесь той гул.

Калі Дон-Кіхот зразумеў, у чым справа, ён нібы скамянеў. Санчо паглядзеў на яго і ўбачыў, што ён стаіць з апушчанай на грудзі галавой, засаромлены і ў замяшанні. Дон-Кіхот у сваю чаргу глянуў на Санчо і заўважыў, што той надуў шчокі, спрабуючы стрымаць душыўшы яго рогат, і, не гледзячы на ўсё сваё незадавальненне, ён не мог стрымаць смеху, гледзячы на яго. Як толькі Санчо ўбачыў, што яго пан першы пачаў, ён даў сабе поўную волю і так зарагатаў, што павінен быў падперці кулакамі свае бакі, каб не лопнуць ад рогату. Чатыры разы ён заспакойваўся і столькі-ж разоў зноў пачынаў рагатаць, ажно Дон-Кіхот паслаў сябе да чорта. Раптам ён пачуў, што Санчо, дражнячы яго, сказаў: „Ты павінен ведаць, о, сябра Санчо, што я, па загаду неба, нарадзіўся ў гэты наш жалезны век, каб уваскрасіць так званы залаты век. Я—той, для каго прызначаны небяспекі, вялікія справы і ўчынкi“. Убачыўшы, што Санчо кпіць з яго, Дон-Кіхот таў разлаваўся і ўспыліў, што падняў кап'ё і зрабіў ім два ёмкіх удары па Санчо, якімі, калі-б яны трапілі яму не па плячах, а па галаве, пан яго вызваліўся б ад выплаты яму пенсіі. Убачыўшы, што жарцікі яго не прывядуць да добра, Санчо з вялікай пакорліваасцю сказаў яму:

— Ваша міласць, заспакойцеся, яй-богу-ж, я пажартаваў-

— Але, калі вы жартуеце, я не жартую,—адказаў Дон-Кіхот.—Ідзіце сюды, пан жартаўнік: ці думаеце вы, што, калі-б тут былі не гэтыя валяльныя молаты, а якая-небудзь небяспечная прыгода, я не выказаў-бы мужнасці, неабходнай для таго, каб кінуцца ў бойку і давесці яе да канца? Мажліва, будучы рыцарам, якім я ёсць, я абавязаны апазнаваць і адрозніваць гукі і ведаць, робяцца яны вальцоўкамі або не? І тым больш, кажу я, магло-ж быць,—як яно на самай справе і ёсць,—што я ніколі ў жыцці не бачыў такіх млыноў, як бачылі іх вы, грубая вяскоўшчына, вы, народжаны і выхаваны сярод іх! А калі не верыце мне, зрабіце, каб гэтыя шэсць молатаў ператварыліся ў волатаў, і кінце іх мне ў бараду аднаго за адным, або ўсіх разам. І ў выпадку, калі-б я не знішчыў іх, перакінуўшы лапамі ўгару, здзеквайцеся з мяне, колькі хочаце.

— Заспакойцеся, сён'ёр мой,—сказаў Санчо,—я прызнаюся, што вельмі далёка зайшоў у сваіх жартах. Але я хацеў-бы ведаць (на выпадак, калі не надыйдзе час міласціў і з'явіцца неабходнасць звярнуцца да пенсіі), колькі зарабляў зброеносец вандруюных рыцараў у тых часы, і ці атрымліваў ён памесячна або падзённа, як работнік у каменшчыка?

— Не думаю,—сказаў Дон-Кіхот,—каб зброеносцы калі-небудзь служылі за пенсію. Яны атрымлівалі толькі міласці. Калі-ж я прызначыў табе пенсію ў запавеце, пакінутым мною дома зачытаным, дык зрабіў гэта толькі на ўсякі выпадак, бо не ведаю, як яшчэ ў наш такі цяжкі час складуцца абставіны з рыцарствам.

— Гэта правільна,—сказаў Санчо,—калі ўжо шум молатаў вальцоўкі мог занепакоіць сэрца такога харобрага вандруюнага шукальніка прыгод, як ваша міласць, але вы можаце быць упэўненым, што наперад я не адкрыю губ, каб смяцца з учынкаў вашай міласці, а толькі для таго, каб шанаваць вас, як майго пана і прыроднага ўладара.

РАЗДЗЕЛ XIV,

у якім гутарка ідзе пра слаўную прыгоду—багатую здабычу шлёма Мамбрыно¹—і аб другіх падзеях, якія здарыліся з пераможным нашым рыцарам

У гэты час пачаў капаць невялікі дожджык, і Санчо хацеў было хавацца ад яго ў валяльных млынах, але Дон-Кіхот, памятаючы мінулую ноч, адчуваў такую агіду да іх, што катэгарычна адмовіўся ісці туды; такім чынам, павярнуўшы направа, яны выехалі на другую дарогу, падобную на тую, па якой ехалі перад гэтым. Хутка Дон-Кіхот убачыў конніка, на галаве якога было нешта бліскучае, быццам золата.

— Нам насустрач едзе чалавек са шлёмам Мамбрыно на галаве, з тым самым шлёмам, дзеля якога я даў вядомую табе кляцьбу.

— Падумаўце добра, ваша міласць, што вы гаворыце, яшчэ больш пра тое, што вы робіце,—сказаў Санчо,—бо я не хацеў-бы, каб з'явіліся новыя вальцоўкі, якія канчаткова звалялі-б нас і адбілі-б у нас усякае разуменне.

— Чорт вазьмі гэтага чалавека!—усклікнуў Дон-Кіхот.—Што агульнага між шлёмам і вальцоўкамі?

— Нічога не ведаю, — сказаў Санчо, — але, кажучы сумленна, калі-б я мог так многа гаварыць, як раней, магчыма, я падаў-бы вам такія довады, якія пераканалі-б міласць вашу, наколькі вы памыляецеся ў тым, што кажаце.

— Як магу я памыляцца ў тым, што кажу, ахоплены сумненнем здраднікі!—усклікнуў Дон-Кіхот.—Скажы мне, хіба ты не бачыш рыцара, едучага нам насустрач вярхом на шэрым у яблыках кані, а на галаве ў яго залаты шлём?

— Тое, што я бачу і магу адрозніць,—адказаў Санчо,—гэта чалавек вярхом на шэрым асле, як і мой, а на галаве ў яго нешта бліскучае.

¹ Зачараваны шлём караля Мамбрыно, рабіўшы пераможным таго, хто яго насіў.

— Але-ж гэта і ёсць шлём Мамбрыно,—сказаў Дон-Кіхот.—Ад'едзь у бок і пакінь мяне аднаго з ім. Ты ўбачыш, як я, не кажучы ні слова, каб зэканоміць час, скончу гэтую прыгоду і авалодаю шлёмам.

— Ад'ехаць у бок—мая справа,—сказаў Санчо,—але дай бог, каб не паўтарылася гісторыя з вальцоўкамі.

— Я ўжо казаў вам, брат, каб вы нават і ў думках не напаміналі мне аб справе з вальцоўкамі,—сказаў Дон-Кіхот,—інакш, клянуся, я звалю вам душу ў цэле.

Санчо змоўк, баючыся, каб пан яго не выканаў пагрозы, якую ён яму кінуў у твар, быццам мячык.

Што-ж тычыцца шлёма, каня і рыцара, убачаных Дон-Кіхотам, справа складалася з наступнага: у той мясцовасці былі сёлы, і адно з іх такое маленькае, што там не было ні аптэкі, ні цырульніка; у суседнім-жа сяле было тое і другое. Такім чынам цырульнік вялікага сяла абслугоўваў меншыя, дзе аднаму хвораму трэба было пусціць кроў, а другому пагальць бараду. Для гэтага і ехаў цырульнік і вёз з сабой мядзяны таз для галення. Але якраз у гэты самы час пайшоў дожджык, і, каб не сапсаваўся яго, мусіць, новы капялюш, цырульнік надзеў сабе на галаву таз, а з той прычыны, што таз быў добра вычышчаны, дык ён і блішчэў на поўмілі. Цырульнік ехаў на шэрым асле, як сказаў Санчо, а Дон-Кіхоту ўявіўся шэры ў яблыках конь, і рыцар, і залаты шлём, бо ўсё, што трапляла яму на вочы, ён з незвычайнай лёгкасцю прыстасоўваў да свайго трызнення аб рыцарстве.

Убачыўшы, што коннік набліжаецца, Дон-Кіхот кінуўся да яго ва ўвесь кэр'ер Расінантэ з паднятым кап'ём і з намерам працяць ім праціўніка.

— Абараняйся, мізэрнае стварэнне, або аддай добра-захвотна тое, што належыць мне па праву!

Цырульнік, які ехаў, нічога не думаючы і нічога не баючыся, убачыўшы здань, якая ляцела яму насустрач, не знайшоў другога сродку ўнікнуць удару кап'ём, як зваліцца з асла. Толькі адчуў ён зямлю, як падняўся лягчэй сэрны

і кінуўся наўцёкі па полі з такой шпаркасцю, што яго не дагнаў-бы і вецер. Таз, зваліўшыся з яго галавы, астаўся ляжаць на зямлі, чым Дон-Кіхот здаволіўся, кажучы, што ўцёкшы вораг зрабіў разумна і паследваў прыкладу бабра, які, убачыўшы, што за ім гоняцца паляўнічыя, адкусвае ўласнымі зубамі тое, дзеля чаго, як яму падказвае яго прыродны інстынкт, за ім гоняцца. Дон-Кіхот загадаў Санчо падняць шлём, і той, узяўшы яго ў рукі, сказаў:

— Далібог, вельмі добры таз для галення і каштуе ён восем рэалаў, як адзін мараведыс¹.

Потым ён перадаў таз свайму пану, які адразу-ж надзеў яго на галаву і, круцячы то ў той, то ў другі бок, шукаў забрала, але, не знайшоўшы яго, сказаў:

— Напэўна, язычнік, для якога ўпершыню быў выкаваны гэты славуты шлём, меў вялікую галаву; а горш за ўсё тое, што нехапае паловы шлёма.

Калі Санчо пачуў, што Дон-Кіхот называе таз для галення шлёмам, ён не мог стрымацца ад рогату, але, успомніўшы гнеў свайго пана, адразу-ж спыніўся.

— Чаго ты смяешся, Санчо?—запытаўся Дон-Кіхот.

— Я смяюся,—адказаў Санчо,—думаючы пра тое, якую вялікую галаву павінен быў мець язычнік, якому належаў гэты шлём, вельмі падобны на тазік цырульніка.

— Ці ведаеш ты, Санчо? Мне здаецца, што гэты славуты зачараваны шлём па якой-небудзь дзіўнай выпадковасці трапіў у рукі чалавеку, які не змог зразумець яго каштоўнасці, але, убачыўшы, што шлём з чыстага золата, напэўна, растапіў адну палову, каб выручыць яе каштоўнасць, а з другой зрабіў гэта вось, так падобнае на тазік для галення, як ты кажаш. Але што-б там ні было, для мяне ператварэнне яго не важна, бо ў першым-жа мястэчку, дзе знойдзецца каваль, я папраўлю яго такім чынам, што з ім не параўнаецца той шлём, які быў выкаваны богам кавальскай справы

¹ Дробная іспанская манета—грош, шэлег.

для бога вайны¹. А да таго часу буду насіць яго хоць такім, бо лепш што-небудзь, як нічога; тым больш што у цяперашнім сваім выглядзе ён зусім можа абараніць мяне ад удару каменнем.

— Напэўна, што так,—сказаў Санчо,—калі толькі не будуць кідаць каменні прашчою, як гэта было ў бойцы двух войск, калі вашай міласці выбілі карэнныя зубы і паламалі пасудзіну, дзе хаваўся той цалебны напітак, ад якога мяне вырвала ўсімі маімі вантробамі.

— Я не вельмі шкадую пра гэтую страту,—сказаў Дон-Кіхот.—Ты-ж, Санчо, ведаеш, што я хаваю рэцэпт бальзама ў сябе ў памяці.

— І я таксама хаваю яго ў памяці,—адказаў Санчо,—але калі я калі-небудзь зраблю яго або вазьму ў рот, няхай надыйдзе апошняя гадзіна майго жыцця. Тым больш, што я не хачу ставіць сябе ў такое становішча, каб мець патрэбу ў ім, бо я буду старацца і сябе захаваць ад параненняў, і нікому не рабіць іх. А пра тое, што мяне яшчэ раз могуць падкінуць на коўдры, я нічога не скажу; такога сорту непрыемнасці цяжка папярэдзіць, а калі здарацца яны, нічога другога не астаецца, як толькі добра ўцягнуць у сябе плечы, затрымаць дыханне, заплюшчыць вочы і пакласціся на лёс і коўдру, куды-б яны ні прывялі вас.

— Ты дрэнны хрысціянін, Санчо,—сказаў, пачуўшы гэта, Дон-Кіхот,—бо ты ніколі не забываеш крыўды, якую зрабілі табе.

— Скажыце мне, ваша міласць, што нам рабіць з шэрым у яблыках канём, так падобным на шэрага асла, якога той рыцар, выбіты вашай міласцю з сядла, пакінуў тут на волю лёсу? Мяркуючы па тым, як рыцар кінуўся наўцёкі, ён, напэўна, не вернецца па свайго асла, а, клянуся маёй барчдой, асёл гэты вельмі нядрэнны.

— Не ў маіх звычаях,—адказаў Дон-Кіхот,—рабаваць тых,

¹ Зброя, па старажытнаму рымскаму міфу, выкаваная Вулканам для Марса.

каго я перамагаю, і не ў правілах рыцарства адбіраць у іх коней і пакідаць іх пешымі, хіба толькі ў выпадку, калі пераможца пазбавіцца ў бойцы ўласнага каня; тады толькі дазваляецца прысвоіць яму каня пераможанага ў якасці законнай ваеннай здабычы. Так што, Санчо, пакінь гэтага каня ці асла, або чым-бы ты ні хацеў яго лічыць, бо пераможаны вернецца па яго.

— Богу вядома, як ахвотна я ўзяў-бы яго з сабой,—сказаў Санчо,—або, прынамсі, абмяняў-бы яго на майго асла, які мне здаецца не такім добрым. Вось ужо правільна, што законы рыцарства цяжкаватыя, бо яны не даюць прастору нават для абмену аднаго асла на другога; але я хацеў-бы ведаць, ці нельга мне абмяняць хоць зброю.

— Адносна гэтага я не зусім упэўнены,—адказаў Дон-Кіхот,—а з прычыны майго сумнення, покуль я не буду лепш ведаць пра гэта, абмяняй зброю, калі ты маеш у ёй вялікую патрэбу.

— Такая патрэба,—сказаў Санчо,—што калі-б зброю прызначалася асабіста для мяне, і тады-б яна не магла мне быць больш патрэбнай.

Выкарыстаўшы адразу дадзены яму дазвол, Санчо так багата прыбраў свайго асла, што ён пачаў выглядаць куды прыгажэй ранейшага. Пасля гэтага пан і слуга паснедалі і напіліся вады з ручая, працякаўшага каля вальцовак, на якія яны не аглянуліся—такой вялікай была іхняя агіда да гэтых млыноў. Забыўшыся на гнеў і нават на свой сум, яны селі вярхом і, не прытрымліваючыся пэўнай дарогі (бо загадзя абіраць пэўную дарогу было не ў звычай вандроўных рыцараў), паехалі туды, куды ўздумалася Расінантэ, кіруючаму воляй свайго пана.

Тым не менш яны апынуліся зноў на вялікай дарозе і ехалі па ёй наўздагад.

— Вось ужо некалькі дзён я думаю пра тое, сен'ёр,—загаварыў Санчо Панса,—як мала можна набыць і выйграць, накіроўваючыся ў пошукі прыгод, падобных тым, якія шукае ваша мласць. Самыя вялікія ўчынкi вашы ніхто не ўбачыць

і не даведаецца пра іх, і такім чынам яны астануцца навек у забыцці. З гэтай прычыны, мне здаецца, было-б лепш, каб мы накіраваліся да якога-небудзь імператара або да вялікага прынца, вядучага вайну. На службе ў яго ваша міласць магла-б выказаць асабістыя свае вартасці—надзвычайную сілу і яшчэ большую здагадлівасць свайго розуму. Ubачыўшы ўсё гэта, цар, якому мы будзем служыць, павінен будзе воляй-няволяй узнагародзіць кожнага з нас па заслугах, і там, напэўна, знойдзецца хто-небудзь, хто апіша геройскія ўчынкі вашай міласці, каб памяць пра іх захавалася на вечныя часы.

— Ты разважаеш нядрэнна, Санчо,—адказаў Дон-Кіхот,—але да таго часу трэба вандраваць па свеце, так сказаць, для выпрабавання, у пошуках прыгод, і, паспяхова справіўшыся з некаторымі з іх, набыць такое імя і такую славу, каб рыцар, з'явіўшыся да двара якога-небудзь манарха, быў ужо вядомы сваімі ўчынкамі. Цяпер трэба толькі адно: даведацца, хто з каралёў, хрысціянскіх або языцкіх, вядзе вайну і мае прыгожую дачку; але часу ў нас многа падумаць пра гэта, бо, як я ўжо казаў табе, раней як з'явіцца да двара, трэба перш набыць славу ў другіх мясцах. Мне нехапае яшчэ адной рэчы. Уявіўшы, што знайшоўся кароль, які вядзе вайну і мае прыгожую дачку, і што я набыў наймаверную славу на ўсім свеце, я ўсё-ж не ведаю, як мне зрабіцца каралеўскага роду або, прынамсі, траюрадным братам якога-небудзь імператара, бо кароль не захоча аддаць мне сваю дачку ў жонкі, покуль ён спачатку не пераканаецца ў гэтым, і тут ніякія гучныя ўчынкі мне не памогуць. Такім чынам, з-за гэтага недахопу я баюся страціць усё, што заслужыў харобрасцю рукі маёй.

— Калі-б сен'ёр кароль, цесць вашай міласці,—лятуценна праказаў Санчо Панса,—не захацеў аддаць вам сен'ёру інфанта, астаецца ўкрасці яе і завезці куды-небудзь. Але бяда ў тым, што покуль вы не памірыцеся з бацькамі і не будзеце мець мажлівасці красавацца ў сваім каралеўстве, няшчасны зброеносец астанецца на бабах па частцы ўзнага-

роды, хіба толькі разам з інфантай уцячэ яе любімая горнічная. Я думаю, пан зброеносца можа ў такім выпадку адразу-ж аддаць яе яму ў законныя супругі.

— Гэтаму ніхто не можа супярэчыць,—сказаў Дон-Кіхот.

— У такім выпадку,—адказаў Санчо,—нам нічога не астаецца, як толькі ўскласці надзею на лёс—няхай ён вядзе, куды яму ўздумаецца.

— Памажы нам бог!—сказаў Дон-Кіхот.—Зрабіўшыся каралём, я зраблю цябе, Санчо, графам. Тым самым ты ў момант зробішся кабальеро, і ўсім, каму гэта не спадабаецца, прыдзеца называць цябе „ваша міласць“.

— Паверце,—сказаў Санчо,—што я змагу як трэба падтрымліваць свой дытул.

— „Дытул“ павінен ты сказаць, а не „дытул“,—паправіў яго пан.

— Няхай так,—адказаў Санчо,—я кажу, што ведаю, як сябе весці, бо, клянуся жыццём; я быў некаторы час царкоўным вартаўніком пры адным брацтве, і вопратка вартаўніка так ішла да мяне, што ўсе казалі, нібыта я па выглядзе свайму мог-бы быць старшынёй таго-ж брацтва. А што-ж будзе, калі я накіну на плечы герцагскую мантыю або апраўнуся ў золата і перлы, па звычаю замежных графаў! Не сумняваюся, што прыдуць за сто міль глядзець на мяне.

— Выгляд у цябе будзе нядрэнны,—сказаў Дон-Кіхот,—але давядзецца табе часта галіць бараду, бо яна ў цябе такая густая, пакамечаная і нячосаная, што калі ты не будзеш аддаваць яе, прынамсі, кожныя два дні пад лязо брытвы, то на адлегласці стрэлу відаць будзе, хто ты такі.

— Нічога больш не астаецца рабіць,—сказаў Санчо,—як узяць цырульніка і трымаць яго дома ў сябе на пенсіі і нават, калі будзе патрэба, прымусіць яго хадзіць за сабой. Аднак,—дадаў Санчо,—клопаты пра цырульніка пакіньце мне, а вы, міласць ваша, паклапаціцеся зрабіцца каралём і мяне зрабіць графам.

— Хай будзе так!—адказаў Дон-Кіхот і, падняўшы вочы, убачыў тое, пра што мы пачуем у наступным раздзеле.

Дон-Кіхот пад'ехаў да ланцуга катаржнікаў.

— Паглядзім, ці не знойдзем у гэтай маленькай кніжачцы
якога-небудзь запісу.

РАЗДЗЕЛ XV

Пра тое, як Дон-Кіхот вызваліў многіх няшчасных, якіх супроць іхняй волі вялі туды, куды ў іх не было жадання ісці

Па дарозе, па якой ехаў наш славуты рыцар, ішлі пехатою чалавек дванаццаць, нанізанных за шыі, як бусы на чотках, на адзін доўгі жалезны ланцуг. Ва ўсіх на руках былі кайданы. З імі разам ехалі таксама два чалавекі вярхом і два ішлі пехатою. У коннікаў былі крамнёвыя стрэльбы, а ў пешых—мячы і дроцікі.

— Гэта—ланцуг катаржнікаў,—сказаў Санчо Павса,—нявольнікаў караля, якіх ссылаюць на галеры.

— Як так нявольнікаў?—запытаўся Дон-Кіхот.—Ці мажліва, каб кароль пасылаў каго-небудзь у няволю?

— Гэтага я не кажу,—адказаў Санчо,—а толькі гэта людзі, якія ў пакаранне за свае злачынствы асуджаны служыць каралю на галерах.

— Адным словам,—засупярэчыў Дон-Кіхот,—хто-б яны ні былі, людзі гэтыя ідуць па прымусу, а не па добрай волі, туды, куды іх вядуць.

— Так яно і ёсць,—адказаў Санчо.

— Значыць,—сказаў яго пан,—мне трэба тут прыступіць да выканання абавязкаў майго прызвання—да знішчэння прымусу, да абароны і дапамогі няшчасным.

— Звярніце ўвагу, ваша міласць,—сказаў Санчо,—што правасуддзе,—а гэта тое-ж, што і сам кароль,—не робіць ні прымусу, ні крыўды падобнага сорту людзям, а толькі карае іх за іхнія злачынствы.

У гэты час ланцуг галерных нявольнікаў наблізіўся, і Дон-Кіхот вельмі далікатна папрасіў суправаджаўшых іх стражнікаў, ці не могуць яны паведаміць яму, чаму яны вядуць гэтых людзей такім чынам. Адзін з конных стражнікаў адказаў, што гэта галерныя катаржнікі, людзі паднявольныя яго вялікасці, якія пасылаюцца на галеры. Больш ён нічога не можа сказаць.

— Тым не менш,—адказаў Дон-Кіхот,—я хацеў-бы ведаць пра кожнага з іх паасобку прычыну яго няшчасця.

Да гэтых слоў ён дадаў яшчэ і другія ветлівыя словы. Другі конны стражнік сказаў:

— Хоць мы і вязем з сабой спісы і копіі судовых прысудаў кожнага з гэтых няшчасных, але ў нас няма часу спыняцца, каб іх даставаць і чытаць вам. Падыдзіце, міласць ваша, да іх бліжэй і распытайце іх самі, яны адкажуць вам, калі пажадаюць. А пажадаюць яны напэўна, бо гэта такія людзі, якім вельмі прыемна і рабіць злачынствы і апавядаць пра іх.

З гэтым дазвалам, які Дон-Кіхот сам-бы ўзяў, калі-б яго не далі, ён падышоў да ланцуга катаржнікаў і запытаў у першага з іх, за якія грахі ён трапіў у такое непрыемнае становішча. Той адказаў, што трапіў у гэтае становішча за тое, што быў закаханы.

— Толькі за гэта?—запытаў яго Дон-Кіхот.—Але калі пасылаюць на галеры закаханых, мне трэ' было-б даўно працаваць там вёсламі.

— Каханне гэта не такога сорту, як думае ваша міласць,—сказаў галерны нявольнік.—Маё каханне складалася з таго, што я горача закахаўся ў вялікі кошык, напакаваны бялізнай, і так моцна абнімаў яго, што калі-б правасуддзе не адабрала яго ў мяне сілаю, я-б і да гэтага часу не пакінуў-бы яго па добрай волі.

Дон-Кіхот звярнуўся з тым-жа запытаннем да наступнага галернага нявольніка, але той не адказаў ні слова, бо ён быў вельмі засмучоны, а за яго адказаў першы нявольнік і сказаў:

— Сен'ёр, гэты вось ідзе на галеры за тое, што спяваў канарэйкай¹. Я хачу сказаць: за тое, што ён музыкант і спявак.

— Як так,—перапытаў Дон-Кіхот,—хіба ссылаюць людзей на галеры таксама і за тое, што яны музыканты і спявакі?

¹ Спяваць канарэйкай—у слоўніку зладзейскай мовы азначае прызнацца ў час катаванняў.

— Так, сен'ёр,—адказаў галеры нявольнік,—бо няма нічога горшага, ак спяваць у бядзе.

— А я, наадварот, думаў,—сказаў Дон-Кіхот,—што той, хто спявае, сваё гора праганяе.

— Тут-жа наадварот,—адказаў галеры нявольнік,—таму, хто раз спяе, давядзецца плакаць усё жыццё!

— Не разумею гэтага,—абвясціў Дон-Кіхот. Але адзі з стражнікаў сказаў яму:

— Сен'ёр рыцар, спяваць у бядзе азначае на мове гэтых несумленых людзей—прызнацца ў час катаванняў. Вось гэтага грахаводніка катавалі, і ён прызнаўся ў сваім злачынстве, у тым, што ён быў куатрэро. гэта значыць, краў рагатую жывёлу.

Падышоўшы да трэцяга галернага нявольніка, Дон-Кіхот даў яму тое-ж самае запытанне. Той адказаў яму шпарка і вельмі вольна:

— Я іду на пяць год да сен'ёраў гуранс¹, таму што ў мяне вехапіла дзесяці чырвонцаў.

— З вялікай ахвотай дам вам дваццаць,—сказаў Дон-Кіхот,—каб вызваліць вас ад вялікай непрыемнасці.

— Гэта, здаецца мне, падобна на тое,—адказаў галеры нявольнік,—каб у каго-небудзь у адкрытым моры былі грошы, а ён паміраў-бы з голаду з той прычыны, што яму няма дзе купіць неабходнае. Кажу гэта таму, што калі-б я своечасова пазычыў у вашай міласці дваццаць чырвонцаў, я падмазаў-бы імі пяро сакратара суда і ажывіў-бы розум майго адваката, так што сёння вы бачылі-б мяне вольным гулякай, а не на гэтай дарозе, прывязанага на ланцуг, як борзая сабака. Але бог вялікі: цярплінасць і—канец гу-тарцы!

Дон-Кіхот падышоў цяпер да чацвертага галернага нявольніка, чалавека паважнага выгляду, з белай барадой аж да самага пояса.

Пачуўшы, што ў яго пытаюцца, чаму ён тут, стары запла-

¹ Назва галер на Іспанскай зладзейскай мове.

каў і не адказаў ні слова; але пяты асуджаны замяніў сабою яго язык і сказаў:

— Гэты шаноўны чалавек ссылаецца на чатыры гады на галеры, зрабіўшы перад тым ва ўсім парадзе і вярхом звычайны аб'езд¹.

— Гэта, як мне здаецца,—сказаў Санчо Панса,—азначае быць выстаўленым на публічную ганьбу.

— Так яно і ёсць,—адказаў галерны нявольнік,—і злачынства, за якое яго асудзілі да такой кары, складаецца з таго, што ён быў маклерам вушэй і нават усяго цела. Адным словам, я хачу сказаць, гэты кабальеро ідзе на галеры за тое, што быў зводнікам, а таксама і за некаторую прыхільнасць яго да чараўніцтва.

Дон-Кіхот паехаў далей і запытаўся яшчэ ў аднаго асуджанага, у чым яго віна. Той адказаў з не меншай, калі не з большай бойкасцю, як папярэдні, кажучы:

— Я тут таму, што зайшоў вельмі далёка ў жартах з двума маімі стрыечнымі сёстрамі і з другімі двума сёстрамі, але не маімі. Адным словам, я так жартаваў з імі з усмі, што трапіў сюды.

Размоўнік быў апрануты студэнтам, і адзін з стражнікаў сказаў, што ён вялікі балбатун і добры латыніст. Апошнім з ланцуга галерных нявольнікаў быў чалавек вельмі прыгожы з сябе, год трыццаці. Ён быў касы да таго, што адно вока ўвесь час глядзела на другое. На назе ў яго быў такі даўгі ланцуг, што ён ахапляў усё яго цела, а на шыі віднеліся два жалезных ашыйнікі: адзін—прымацаваны да ланцуга, а другі—з тых, якія завуцца апорай або падтрымкай сябра². Ад яго спушчаліся дзве жалезныя паласы, якія даходзілі нявольніку да пояса, а да іх былі прымацаваны кайданы.

¹ Перад карай бізуном злачынцаў звычайна вазілі на паказ вярхом на кані па некаторых людных вуліцах з дошчачкай на грудзях і з надпісам на ёй злачынства, у якім яны абвінавачваліся.

² Жалезны ашыйнік, або кастыль, празваны так на жадзейскай мове, прызначэнне яго было падтрымліваць галаву злачынца, каб ён не мог апускаць яе і хаваць, саромячыся свае кары.

надзетыя на яго рукі і замкнёныя вялікім замком; нявольнік не мог ні дастаць рукамі да рота, ні нахіліць галаву да рук. Дон-Кіхот запытаў, чаму гэты чалавек закуты куды большай колькасцю ланцугоў, як усе астатнія. Канвойны адказаў: таму што ён адзін зрабіў больш злачынстваў, як усе астатнія разам узятых. Пры тым ён такі адважны і выдатны жулік, што хоць яго вядуць закутым такім чынам, усё-ж яны не ўпэўнены ў ім і баяцца, каб ён не уцёк.

— Якія-ж мог ён зрабіць злачынствы,—запытаў Дон-Кіхот,—калі ён не заслужыў большай кары, як толькі быць сасланым на галеры?

— Ён ідзе туды на дзесяць год,—адказаў стражнік,—а гэта ўсё-адно, што смерць. Вам будзе дастаткова ведаць, калі я вам скажу, што гэты добры чалавек не хто іншы, як славуты Хінес дэ-Пасамонтэ, якога называюць інакш Хінесільё дэ-Парапілья.

— Цішэй, сен'ёр камісар,—сказаў тады галерны нявольнік,—няма чаго тут перабіраць імёны і прозвішчы. Завуць мяне Хінес, а не Хінесільё, і прозвішча маё Пасамонтэ, а не Парапілья, як вы гаворыце; да таго-ж ведай сябе, і таго хопіць з цябе.

— Не гаворыце,—засупярэчыў камісар,—такім нахабным тонам, сен'ёр найпершы злодзей і мазурык, калі вы не хочаце, каб я прымусіў вас не на радасць вам маўчаць.

— А хіба цябе не завуць так, ашуканца!—дадаў стражнік.

— Так, завуць,—адказаў Хінес,—але я паклапачуся аб тым, каб мяне так не звалі, або вырву бараду, а ў каго, сам ведаю! Давайце пойдзем далей: уся гэтая камедыя цягнецца ўжо надта доўга.

Камісар замахнуўся жэзлам, каб ударыць Пасамонтэ ў адказ на яго пагрозы, але Дон-Кіхот заступіўся за яго.

Звяртаючыся да ўсіх нявольнікаў, ён сказаў:

— З усяго, што вы паведамлі мне, дарагія браты, я ўбачыў выразна, што хоць вас і судзілі за злачынствы, але кара, якую вам трэба цяпець, не вельмі вам падабаецца і вы падначальваецеся ёй вельмі неахвотна і зусім супроць

вашай волі. Зусім можа быць, што маладушша аднаго у час катаванняў, недахват грошай у другога, адсутнасць абаронцаў у трэцяга і нарэшце памылковы прысуд былі прычынаю вашай гібелі і няўдачы здабыць сабе такое правасуддзе, якое было-б на вашым баку. Усё гэта пераконвае і нават прымушае мяне давесці на вашым прыкладзе, для якой мэты неба паслала мяне на свет і далучыла да рыцарскага ордэна, які я спаведую. Прыняўшы яго, я даў кляцьбу памагаць прыгнечаным і абараняць слабых супроць моцных. Але з той прычыны, што я ведаю, што адна з уласцівасцей добрага розуму—не дамагацца прымусам таго, што можа быць дасягнута дабром, я звяртаюся з просьбай да гэтых сен'ёраў, ваших стражнікаў і да камісара, ці не будуць яны такімі добрымі скінуць з вас кайданы і адпусціць вас на ўсе чатыры бакі.

— Гэта вельмі цікавы выбрык,—сказаў камісар,—і вялікі жарт! Ён хоча, каб мы вызвалілі нявольнікаў караля, быццам у нашай уладзе адпусціць іх. Ідзіце сваёй дарогай, міласць ваша, сен'ёр, папраўце на галаве ў сябе гэты газ і не шукайце ў кошкі пяці лап.

— Гэта вы самі кошка, крыса і нягоднікі!—усклікнуў Дов-Кіхот.

Адначасова ён так шпарка кінуўся на камісара, што не даў яму часу абараніцца, а цяжка параненага ўдарам кап'я скінуў на зямлю, на шчасце сабе, бо паўшы быў узброены кранёвай стрэльбай. Астатнія стражнікі стаялі здзіўленыя такой нечаканай падзеяй.

Апамятаўшыся, верхавыя схапіліся за мячы, а пешыя—за кідалыныя коп'і і кінуліся з імі на Дон-Кіхота, чакаўшага іх зусім спакойна. Яму, без сумнення, было-б дрэнна, калі-б галерныя нявольнікі, убачыўшы, што ім прадастаўляецца шчаслівы выпадак атрымаць волю, не паспяшаліся выкарыстаць яго, зламаўшы ланцуг, якім яны былі закуты адзін да аднаго.

Агульная сумяціца была такой вялікай, што стражнікі, то надбгаўшыя да галерных нявольнікаў, ламаўшы свае ланцугі, то да Дон-Кіхота, які нападаў на іх, нічога не маглі

зрабіць. Санчо, з свайго боку, памог вызваліцца Хінесу дэ-Пасамонтэ, які апынуўся першым на волі і без ланцугоў. Ён кінуўся да ляжаўшага на зямлі камісара, адабраў у яго меч і стрэльбу і, цэлячыся то ў аднаго, то ў другога, але не страляючы ні ў каго, ачысціў поле бойкі ад стражнікаў, якія кінуліся ўцякаць як ад зброі Пасамонтэ, так і ад граду каменяў, якія кідалі ў іх вызваленыя галерныя нявольнікі.

Санчо быў вельмі засмучаны гэтай гісторыяй, бо баяўся, што ўцёкшыя стражнікі паведамяць пра гэтае здарэнне паліцыі, а яна пад веставы звон пачне шукаць злачынцаў. Ён паведаміў пра гэтую небяспеку свайму пану і прасіў яго адразу-ж паехаць з ім адсюль і схавацца ў бліжэйшы горад.

— Гэта добра,—сказаў Дон-Кіхот,—але я ведаю, што цяпер мне трэба рабіць.

Ён паклікаў галерных нявольнікаў, якія ў хваляванні і шуме бегалі па полі, апрабаваўшы да апошняга камісара. Яны ўсе сабраліся вакол яго.

— Прыстойным людзям уласціва быць удзячнымі за атрыманае добрадзеяства; вы бачылі і адчулі на сабе зробленае мною вам добрадзеяства. За яго я хацеў-бы—і такая мая воля,—каб вы, абцяжараныя ланцугом, які я скінуў з вашай шыі, безадкладна накіраваліся ў дарогу. Дайшоўшы да горада Табосо, з'явіцеся там да сен'ёры Дульсіне! Табоскай і паведаміце ёй, што яе рыцар—рыцар Сумнага Вобразу—загадаў перадаць ёй сваё прывітанне, і раскажыце ёй, як я здабыў вам жаданую волю. Зрабіўшы гэта, вы можаце ісці з мірам, куды хочаце.

Хінес дэ-Пасамонтэ адказаў за ўсіх:

— Тое, што міласць ваша нам загадвае, сен'ёр і вызваліцель наш, самае немажлівае з усіх немажлівасцей, бо нам нельга ісці ўсім разам па дарогах, а толькі па адным, імкнучыся схавацца. Тое, што ваша міласць магла-б зрабіць, гэта—замяніць абавязацельства, ускладзенае на нас, вядомай колькасцю малітваў. Мы ахвотна прачыталі-б іх за ваш кошт, бо гэта такая справа, якой можна заняцца і ўначы і ўдзень, у час уцёкаў і на адпачынку, на вайне і ў мірны час. Але

думаць, каб мы цяпер узялі наш ланцуг і накіраваліся па дарозе ў Табосо—усё-адно, што патрабаваць іграш ад вяза.

— У такім выпадку,—усклікнуў Дон-Кіхот (ужо ўспыхнуўшы гневамі),—я клянуся, дон Хінесілье дэ-Парапілья, або як вас там завуць, што пойдзеце вы адзін, падціснуўшы хвост між ног і несучы ўвесь ланцуг на сваіх плячах.

Пасамонтэ, які быў не вельмі цярплівага норава (прытым ён ужо здагадаўся, што Дон-Кіхот не ў нармальным розуме), убачыўшы, што з ім абыходзяцца такім чынам, мігнуў таварышам. Адышоўшы ў бок, яны пачалі кідаць у рыцара каменні, так што ён толькі і рабіў, што спрабаваў накрыць сябе шчытам, а бядак Расінантэ ніколькі не звяртаў увагі на шпоры, быццам ён быў выліты з бронзы. Санчо захаваўся за сваім аслом і такім чынам абараніў сябе ад завірухі і граду каменняў, якія падалі на іх абодвух. Дон-Кіхот не мог накрыцца шчытам настолькі добра, каб некалькі крамнёвых каменняў не трапіла ў яго і з такой сілай, што ён зваліўся на зямлю.

Толькі ён зваліўся, як студэнт кінуўся да яго, зняў з яго галавы таз, ударыў яго ім тры або чатыры разы па плячах і столькі-ж разоў стукнуў тазам аб зямлю так, што ледзь не разбіў яго на кавалкі. Галерныя нявольнікі знялі з рыцара поўкафтан, які быў у яго апрануты на ўзбраенні, і знялі-б з яго і шкарпэткі, калі-б гэтаму не перашкодзілі латы на яго нагах. У Санчо яны адабралі верхнюю вопратку, пакінуўшы яго ў адной сарочцы, і, падзяліўшы між сабою заваяваную ў бойцы здабычу, разбегліся кожны ў свой бок.

Асталіся на полі бойкі толькі асёл і Расінантэ, Санчо і Дон-Кіхот. Асёл—у задуменні, з апушчанай галавой, час ад часу трасучы вушамі, быццам ён думаў, што шквал каменняў над яго галавой яшчэ не заціх; Расінантэ—лежачы ў расцяжку поплец са сваім панам, бо ўдар каменем паваліў і яго на зямлю; Санчо—у адной сарочцы, дрыжучы ад спалоху; Дон-Кіхот—вельмі разгневаны пры думцы, што з ім так па-здрадніцку абышліся тыя самыя людзі, якім ён зрабіў столькі дабра.

РАЗДЗЕЛ XVI

Пра тое, што здарылася са слаўным Дон-Кіхотам у Сіера-Марэна¹,—адна з самых дзівосных прыгод, расказаных у праўдзівай гэтай гісторыі

— Я заўсёды чуў, Санчо,—сказаў свайму зброеносцу Дон-Кіхот,—што рабіць дабро нягоднікам—усё-адно, што ліць ваду ў мора. Наперад я навучуся быць асцярожным.

— Тое, што ваша міласць навучыцца быць асцярожным,—адказаў Санчо,—так-жа правільна, як і тое, што я тураць Паверце-ж мне хоць цяпер, што святую Эрмандад нельга абдурчыць рыцарствам і што яна не дасць і двух мараведысаў за ўсіх вандроўных рыцараў, колькі-б іх ні было. Ці ведаеце, мне ўжо здаецца, што стрэлы яе свісцяць каля маіх вушэй².

— Ты па сваёй прыродзе баязлівец, Санчо! Але на гэты раз я паслухаюся тваёй парады і пайду. Зраблю я гэта з адной умовай: каб ты ніколі за ўсё сваё жыццё нікому не сказаў, што я адхіліўся і ўцёк ад гэтай небяспекі са спалоху, а толькі таму, што я здаўся на твае просьбы.

— Сен'ёр,—адказаў Санчо,—адступаць не азначае яшчэ ўцякаць. Хто разумны, той хавае сябе сёння для заўтрашняга дня і не рызыкуе ўсім у адзін дзень. Не шкадуйце, што паслухаліся маёй парады, сядайце на Расінантэ і едзьце за мной.

Дон-Кіхот сеў на каня, Санчо паказваў дарогу на сваім асле, і такім чынам прыехалі яны ў Сіера-Марэну. Санчо меркаваў праехаць яе ўсю, хаваючыся некалькі дзён сярод гэтых скалістых мясцовасцей, каб іх не знайшлі, калі-б святая Эрмандад пачала іх шукаць. Ён яшчэ больш замацаваўся

¹ Так завецца горны ланцуг, аддзяляючы Ламанчу ад Андалузіі. У часы Сервантэса Сіера-Марэна з'яўлялася сховам для ўсіх уцекачоў ад права-судзя і была любімым месцам для ра бойнікаў, зладзеяў і інш.

² У старыя часы над забойцамі, захопленымі на месцы злачынства, святая Эрмандад рабіла такую кару: іх прывязвалі жывых на валікай дарозе да слупа і забівалі стрэламі.

ў сваім намеры, калі ўбачыў, што прадукты, якія ён вёз на асле, асталіся цэлымі ў бойцы з галернымі нявольнікамі.

Як толькі Дон-Кіхот апынуўся ў горах, сэрца яго запоўнілася радасцю, бо яму здавалася, што гэтая мясцовасць вельмі спрыяе прыгодам, якіх ён шукаў. Ён успомніў дзівосныя падзеі, якія здараліся з вандроўнымі рыцарамі ў падобных-жа захаваных і дзікіх месцах, і так паглыбіўся ў гэтыя думкі, што нічога другога не бачыў і не чуў. Санчо-ж не меў цяпер іншага клопату (пасля таго, як яны, па яго думцы, дасягнулі зусім бяспечнага месца), апрача клопату задаволіць свой страўнік рэштай здабычы, узятай у свяшчэннаслужыцеляў. Ён ехаў за панам, седзячы на сваім асле па-жаночаму, дастаючы з мяшка прадукты і набіваючы імі пуза сваё. Пакуль ён быў заняты такім чынам, ён не даў-бы мядзянага граша за тое, каб знайсці новую прыгоду. Між тым Санчо, падняўшы вочы, убачыў, што яго пан спыніўся і кап'ём спрабаваў падняць нейкі вузел, які ляжаў на зямлі.

Ён паспяшаўся да рыцара, каб яму памагчы, калі ў гэтым будзе патрэба, і якраз паспеў у тую хвіліну, калі Дон-Кіхот падымаў кап'ём сядзельную падушку з прывязаным да яе ручным чамаданчыкам, абодва напалову згніўшыя. Яны былі такія цяжкімі, што Санчо прышлося злезці з асла, каб падняць іх. Яго пан загадаў яму паглядзець, што ў чамаданчыку.

Хоць чамаданчык і быў запёрты ланцюгом і замком, але скрозь дзіркі і шчыліны ў прагніўшых месцах Санчо ўбачыў, што там знаходзіліся сарочкі з тонкага галандскага палатна і другія палатняныя рэчы, не менш тонкія манет, і калі ён іх убачыў, ён усклікнуў:

— Няхай будзе блаславена ўсё неба за тое, што яно паслала нам прыгоду, вартую чаго-небудзь!

Пашукаўшы яшчэ ў чамаданчыку, ён знайшоў багата ўпрыгожаную маленькую запісную кніжку, якую Дон-Кіхот узяў у яго, грошы-ж загадаў яму захаваць і ўзяць іх сабе.

— Мне здаецца, Санчо, што які-небудзь падарожнік заблудзіўся ў гэтых горах, а разбойнікі напалі на яго, забілі, а потым прывеслі сюды і закапалі ў гэтым глухім месцы.

— Не можа гэтага быць,—адказаў Санчо,—таму што, калі-б гэта былі зладзеі, яны не пакінулі-б тут грошай.

— Ты праўду кажаш,—згадзіўся Дон-Кіхот.—У такім выпадку я не ведаю і не магу адгадаць, што-б гэта магло быць; але пачакай, мы паглядзім, ці не знойдзем у гэтай маленькай кніжачцы якога-небудзь запісу, які мог-бы навесці нас на след.

Ён адкрыў кніжачку, і першым, на што наткнуўся, быў ліст, прачытаўшы які, Дон-Кіхот абвясціў, што пісаў яго, безумоўна, адкінуты палюбоўнік.

Покуль Дон-Кіхот чытаў запісную кніжачку, Санчо капаўся ў чамаданчыку, не пакінуўшы ў ім, а таксама ў сядзельнай падушцы ніводнага кутка, які-б ён не абшукаў і не даследваў.

Рыцар Сумнага Вобразу быў ахоплен моцным жаданнем даведацца, хто такі гаспадар ручнога чамадана, здагадваючыся па лісту, па чырвонцах і па такіх тонкіх сарочках, што гэта, напэўна, закаханы знатнага роду, якога давялі да якога-небудзь страшэннага кроку жорсткасць і знявага яго дамы.

З той прычыны, што ў гэтай пустынной скалістай мясцовасці не відаць было нікога, хто мог-бы даць яму весткі, Дон-Кіхот думаў цяпер толькі пра адно: як-бы яму хутчэй ехаць далей, што ён і зрабіў, даўшы волю Расінантэ абраць сабе дарогу.

Рыцар увесь час думаў, што сярод гэтай пустынной мясцовасці ён не можа не сустрэцца з якой-небудзь надзвычайнай прыгодай. Раптам ён убачыў на вяршыні невялікага ўзгорка чалавека, які з незвычайнай лёгкасцю скакаў са скалы на скалу і з хмызняку ў хмызнік. Ён здаўся яму амаль голым, з чорнай густой барадой, даўгімі ўскудлачанымі валасамі, з босымі нагамі. Бёдры яго былі пакрыты панталонамі, як відаць з цёмнажоўтага мошаста, але гэта былі ўжо адны

лахманы. Галава яго таксама нічым не была пакрыта. Дон-Кіхоту адразу-ж прышло ў галаву, што гэта—гаспадар сядзельнай падушкі і ручнога чамаданчыка, і ён парашыў шукаць яго, хоць-бы яму давялося валацужыць цэлы год у горах. Ён загадаў Санчо злезці з асла і аб'гнуць з аднаго боку гару, у той час як сам ён аб'едзе яе з другога боку. Такім чынам, мажліва, яны знойдуць чалавека, які так шпарка схаваўся з іхніх вачэй.

— Я не магу гэтага зрабіць,—сказаў Санчо,—таму што, як толькі я аддаляюся ад вашай міласці, спалох адразу-ж авалодвае мной і мучыць мяне тысяччу зданяў.

— Няхай будзе так,—згадзіўся рыцар Сумнага Вобразу.—Мне прыемна бачыць, што ты шукаеш апоры ў маёй мужнасці.

Дон-Кіхот прышпорыў Расінантэ, а Санчо, як заўсёды, паехаў за ім на сваім асле. Аб'ехаўшы частку гары, яны ўбачалі ў невялікай лагчыне труп,—напалову ўжо з'ездзены сабакамі і пакляваны варонамі,—аседланага і завузdanaга мула; усё гэта яшчэ больш падмацавала іхнюю здагадку, што ўцёкшы быў гаспадаром мула і сядзельнай падушкі. У той час, як яны разглядалі труп мула, яны пачулі свіст, падобны на свіст пастуха, зганяючага статак; раптам налева ад іх з'явілася вялікая колькасць коз, а адзаду, на вяршыні гары, паказаўся пастух. Дон-Кіхот гукнуў яго і папрасіў падысці да іх. У сваю чаргу і той гучна адгукнуўся, пытаючыся, хто завёў іх сюды, у гэтую мясцовасць, дзе рэдка, або нават ніколі, не ступала чалавечая нага. Санчо ў адказ крыкнуў, каб ён падышоў да іх, тады яны ўсё растлумачаць яму. Казапас спусціўся і, дайшоўшы да месца, дзе стаяў Дон-Кіхот, сказаў:

— Гатоў біцца аб заклад, што вы глядзіце на мула, што ляжыць мёртвым унь там у раву. Ён ужо цэлых шэсць месяцаў знаходзіцца тут. Скажыце, ці не сустрэлі вы дзе паблізу яго гаспадара?

— Мы нікога не сустракалі,—адказаў Дон-Кіхот.

— Я знайшоў,—сказаў Санчо,—рэчы, але не падышоў да іх і на адлегласць кінутага каменя.

— Скажыце, добры чалавек,—запытаў Дон-Кіхот,—ці не ведаеце вы, хто гаспадар гэтых рэчаў?

— Магу вам сказаць толькі тое,—адказаў казапас,—што месяцаў шэсць назад—можа троху болей, можа троху меней—да нас у пастушскі шалаш, каля трох міль адсюль, прыехаў прыгожы і стройны юнак вярхом на тым самым муле, што ляжыць тут мёртвым, і з той самай сядзельнай падушкай і ручным чамаданчыкам, якія, па вашых словах, вы знайшлі і не дакрануліся да іх. Ён запытаў у нас, якая частка гэтага горнага ланцуга самая пустынная і суровая; мы паказалі на тую, дзе мы цяпер з вамі знаходзімся. Юнак, пачуўшы наш адказ, накіраваўся да таго месца, якое мы яму паказалі. З таго часу мы яго больш не бачылі, але праз некалькі дзён ён сустрэўся па дарозе аднаму з нашых пастухоў і, не кажучы ні слова, падышоў да яго, кінуўся на яго з кулакамі, надаваў яму тумакоў, а потым пабег да яго ўючнага асла, які вёз для нас прадукты, забраў з яго ўвесь хлеб і сыр і схваўся ў горах. Скажу вам па праўдзе, сен'ёры,—казаў далей казапас,—што ўчора я і яшчэ чатыры пастухі парашылі шукаць яго, а калі знойдем, сілаю, або з яго згоды, адвезці яго ў горад Альмадавар у васьмі мільях адсюль і там лячыць яго, калі хвароба паддаецца лячэнню. Калі-ж ён будзе ў нармальным розуме, даведацца, хто ён і ці ёсць у яго радня, якую можна было-б паведаміць пра няшчасце, якое з ім здарылася. Вось усё, сен'ёры, што я магу адказаць вам на ваша запытанне. Будзьце ўпэўнены, гаспадар рэчаў, знойдзеных вамі,—той самы, каго вы бачылі ўцякаўшым з такой шпаркасцю, амаль голым.

Рыцар быў здзіўлены тым, што ён чуў ад казапаса, і яго жаданне даведацца, хто быў той няшчасны вар'ят, яшчэ больш узмацнілася. Ён цвёрда парашыў выканаць тое, што раней задумаў: шукаць яго па ўсім горным ланцугу, не пакінуўшы без агляду ніводнага кутка, ніводнай пячоры.

У гэтую хвіліну з бліжэйшай горнай цясніны вышаў юнак. Ішоў ён, мармычучы нешта сам сабе, чаго нельга было зразумець. Вяртанне на ім была тая-ж, як ужо апі-

сана, але толькі, калі ён наблізіўся, Дон-Кіхот прыкмеціў, што падраны камзол на яго плячах надушаны амбрай¹, з чаго ён зрабіў вывад, што чалавек, насіўшы такую волатку, не мог быць простага стану. Наблізіўшыся да іх, юнак прывітаў іх хрыплым і глухім голасам, але вельмі ветліва. Дон-Кіхот адказаў на яго прывітанне з няменшай ветлівасцю і, злезшы з Расінантэ, падышоў да юнака, абняў яго і некаторы час моцна прыціскаў да грудзей, быццам ведаў яго вельмі доўга. Юнак, даўшы сябе абняць, адхіліў крыху Дон-Кіхота і, палажыўшы яму рукі на плечы, глядзеў на яго пільна, нібы жадаючы ўспомніць, ці не ведае ён яго. Першым загаварыў пасля абдымкаў абадранец.

РАЗДЕЛ XVII,

у якім працягваецца прыгода ў Сіера-Марэне

— Сен'ёр, хто-б вы ні былі, я дзякую вам за даныя мне доказы вашай прыхільнасці. Але лёс пазбавіў мяне мажлівасці адказаць на зробленыя мне паслугі інакш, як толькі жаданнем адплаціць за іх.

— А маё жаданне, — адказаў Дон-Кіхот, — складаецца з таго, каб служыць вам. Ці нельга знайсці які-небудзь сродак, каб зрабіць лягчэйшым гора, якое, як відаць, прымусліла вас весці такі дзіўны спосаб жыцця.

Рыцар Лесу, пачуўшы, якім складам гаворыць з ім рыцар Сумнага Вобразу, глядзеў на яго ва ўсе вочы.

— Калі ў вас знойдзецца чаго-небудзь паесці, дайце мне.

Адразу Санчо дастаў з свайго мяшка правізію. Абадранец еў так шпарка, што ў яго амаль не было прамежкаў паміж адным і другім кавалкам. Скончыўшы есці, ён даў ім знак ісці за ім, што яны і зрабілі, і прывёў іх на зялёны лужок, раскінуты адразу за бліжэйшым выступам скалы. Тут ён лёг на траву, астатнія паследвалі яго прыкладу; усё гэта рабілася моўчкі. Абадранец, добра сеўшы, загаварыў:

¹ Гэтыя духі вельмі высока занізілі ў часы Сервантэса, спажываліся багатымі людзьмі і захоўвалі свой пах доўга, нават быццам назаўсёды.

— Я хацеў-бы як можна карацей перадаць аповесць маіх няшчасцяў, бо ўспамін пра іх наганяе на мяне новыя пакуты.

Маё імя Кардэніе; нарадзіўся я ў адным з лепшых гарадоў Андалузіі; паходжанне маё знатнае, бацькі—багатыя. У тым-жа родным мне кутку зямлі жыло само неба—дзяўчына, якую каханне ўпрыгожыла такім блескам, пра які я не мог марыць. Такой вялікай была прыгожасць Люсінды—дзяўчыны такой-жа знатнай і багатай, як і я. Гэту Люсінду я кахаў з самага ранняга майго юнацтва і яна таксама кахала мяне з усёй шчырасцю, уласцівай яе ўзросту. Бацькі ведалі пра нашы пачуцці і не працівіліся ім. Мы раслі, разам з намі расло і наша каханне, так што бацьку Люсінды пачало здавацца, што ён дзеля асцярожнасці павінен забараніць мне бываць у іхнім доме. Колькі лістоў напісаў я ёй, колькі сціплых і чароўных адказаў атрымаў я ад яе. Колькі песень, колькі любоўных вершаў склаў, у якіх адкрываў сваю душу, выказваў свае пачуцці. Я парашуў звярнуцца да сродку, які здаваўся мне найбольш прыгодным для дасягнення заслужанай мной узнагароды—прасіць яе бацьку даць яе мне ў жонкі,—што я і зрабіў. У адказ ён сказаў, што дзякуе мне за жаданне зрабіць яму гэты гонар, але што я павінен спачатку папрасіць згоды свайго бацькі на шлюб. Аднак бацька не даў мне нават выкласці сваю просьбу, сказаўшы, што мяне запрашае да сябе герцаг Рыкардо ў таварышы да свайго сына, абяцае даць мне за гэта адпаведнае становішча ў свеце. Час майго ад'езду надышоў; перад тым уначы я гаварыў з Люсіндай; расказаў ёй ўсё, што адбылося. Паведаміў таксама і яе бацьку, упрасяючы яго пачакаць некаторы час і не выдаваць дачку замуж. Ён ахвотна абяцаў мне гэта, а Люсінда пацвердзіла мне яго абяцанне, тысячу разоў пакляўшыся і самлеўшы. Нарэшце я прыехаў да герцага Рыкардо.

Ён добра сустрэў мяне і абыходзіўся са мною зусім як з роўным. Але той, хто ўзрадаваўся майму прыезду, быў другі сын герцага, па імені дон Фернандо, вясёлы, бала-

мутны, шчодры і ўлюбчывы юнак. У кароткі час ён вельмі блізка пасябраваў са мной. Хоць я падабаўся таксама старэйшаму сыну герцага і ён таксама абыходзіўся са мной добра, але ўсё-ж не ў такой ступені, як Фернандо. З той прычыны, што ў сяброў не бывае таемнасцей, якія-б яны не паведамлялі адзін аднаму,—а мая блізкасць да дона Фернандо шпарка перайшла ў сяброўства,—ён перадаваў мне ўсе свае думкі і асабліва гаварыў пра адзін свой раман, які крыху яго непакоіў. Ён быў моцна закаханы ў дачку земляроба, васала яго бацькі. Аднак, ведаючы, што яго бацька ніколі не дасць згоды на такі няроўны шлюб, ён парашыў выехаць адсюль на некалькі месяцаў, паехаўшы ў мой родны горад, нібыта купляць коні. Паездка гэтая, па яго тлумачэнню, будзе лепшым сродкам выгнаць з памяці недаступны вобраз красуні.

Аднак, як я даведаўся потым, гэта было ашуканствам, бо ён паспеў ужо спакусіць бедную дзяўчыну абяцаннем ажаніцца і спяшаўся паехаць толькі для таго, каб унікнуць ад выканання дадзенага ім абяцання... Герцаг адпусціў свайго сына і загадаў мне ехаць разам з ім.

Мы прыехалі ў родны мой горад; бацька мой прыняў дона Фернандо, як падабае яго стану; адразу-ж я ўбачыўся з Люсіндай, і каханне маё зноў ажыло (хоць яно ніколі не пагасала і не памірала). На сваё няшчасце я раскажаў пра ўсё дону Фернандо. Я так хваліў яму прыгожасць, пекнасць і розум Люсінды, што мае пахвалы абудзілі ў ім жаданне ўбачыць дзяўчыну. Я паказаў яму Люсінду. Яна адразу зацямніла ў яго розуме вобразы ўсіх красунь, якіх ён да гэтага часу сустракаў. Адным словам, мой прыяцель закахаўся ў дзяўчыну, якую я па праву лічыў сваёй нявестай. Здарылася так, што аднойчы Люсінда папрасіла ў мяне пачытаць рыцарскую кнігу, якую яна вельмі любіла. Гэта быў „Амадыс Гальскі“...

Толькі Дон-Кіхот пачуў успамін пра рыцарскую кнігу, як ён сказаў:

— Калі-б вы, міласць ваша, адразу-ж у пачатку вашай

Санчо павярнуў Расінантэ, зусім здаволены тым, што можа
цяпер клясціся, што яго пан—вар'ят.

гісторыі казалі-б, што яе міласць сен'ёра Люсінда любіць рыцарскія кнігі, непатрэбна было-б ніякіх івшых тлумачэнняў, каб пераканаць мяне ў вялікім яе розуме. Я хацеў-бы толькі, каб вы, сен'ёр, разам з „Амадысам Гальскім“, паслалі ёй таксама яшчэ некалькі добрых кніг, спіс якіх я вам дам.

Пакуль Дон-Кіхот гаварыў толькі што паданія словы, Кардэніё, апусціўшы галаву на грудзі, глыбока задумаўся. І хоць Дон-Кіхот двойчы паўтарыў яму, каб ён казаў далей сваё апавяданне, ён не адказаў ні слова. Нарэшце Кардэніё падняўся і сказаў:

— Я не магу адагнаць адну думку, і ніхто на свеце не можа вызваліць мяне ад яе—менавіта: што гэты найвялікшы круцель „маэстро“ Элісабад быў у любоўнай сувязі з каралевай Мадасіма...

— Гэта хлусня і брыдкі паклёп,—усклікнуў Дон-Кіхот (як звычайна, шпарка ўспыхнуўшы).—Каралева Мадасіма была самая прыстойная сен'ёра. Хто сцвярджае адваротнае,—хлусіць, і я бяруся давесці яму, пешы або конны, узброены або няўзброены, як яму захочацца.

Калі Кардэніё, на якога напаў яго прыпадак вар'яцтва, пачуў, што яго называюць ашуканцам і паклёпнікам, жарт гэты не спадабаўся яму. Ён падняў камень, які ляжаў каля яго, і кінуў яго так моцна ў грудзі Дон-Кіхоту, што той паваліўся ніц. Ubачыўшы, як ён абыходзіцца з яго панам, Санчо кінуўся на вар'ята са сцятымі кулакамі. Але той паваліў і яго на зямлю і пакамечыў яму бакі. Казапас, які хацеў абараніць Санчо, пацярцеў таксама. Пасля таго, як ён усіх іх паваліў на зямлю і пабіў, ён пакінуў іх і спакойна пайшоў у горы, дзе і схаваўся. Дон-Кіхот запытаўся потым у казапаса, ці нельга будзе знайсці Кардэніё, бо ён адчувае моцнае жаданне пачуць канец яго гісторыі. Казапас сказаў, што няма дакладных вестак пра месцазнаходжанне звар'яцеўшага юнака, але калі Дон-Кіхот многа паездзіць па гэтай мясцовасці, ён абавязкова знойдзе яго ці ў нармальным розуме, ці звар'яцеўшага.

РАЗДЗЕЛ XVIII,

*у якім апавядаецца пра дзіўныя рэчы, якія здарыліся
з харобрым рыцарам Ламанчскім у Сіера-Марэне*

Дон-Кіхот развітаўся з казапасам, узлез зноў на Расінантэ і загадаў Санчо ехаць за ім. Яны ехалі павольна, накіроўваючыся ў самую глуш дзікай горнай мясцовасці. Санчо да смерці хацелася пагутарыць са сваім панам, і ён чакаў толькі, ці не загаворыць той сам, каб не парушыць дадзенага яму загаду. Але, не маючы сілы цярпець такую даўгую маўчанку, ён сказаў:

— Сен'ёр Дон-Кіхот, няхай міласць ваша дасць мне сваё блаславенне і звольць мяне, бо я хацеў-бы адразу-ж вярнуцца дахаты, да жонкі і дзяцей. Вельмі-ж ужо цяжка ўсё жыццё праводзіць у пошуках прыгод і знаходзіць адны толькі штуршкі ў каршэнь, кіданне на коўдры, удары каменнем і кулакамі, а пры ўсім тым, каб яшчэ быў зашты рот і чалавек не мог выказаць таго, што ў яго на душы, нібыта ён нямы.

— Разумею цябе, Санчо,—адказаў Дон-Кіхот,—ты паміраеш ад жадання, каб я зняў забарону, накладзеную на твой язык. Добра, лічу яе знятай, і кажы, што хочаш, але толькі з умовай, што дадзены табе дазвол мае сілу да таго часу, покуль мы валацужым у гэтых горах.

— Няхай будзе так,—сказаў Санчо,—няхай я пагутару хоць цяпер. Сен'ёр, ці гэта адно з добрых правіл рыцарства, што мы блукаем па тутэйшых горах без дарог і сцежак, шукаючы вар'ята, да якога, калі мы яго знойдзем, мажліва, вернецца жаданне кончыць, што ён пачаў—не сваё апавяданне, а... гутарка ідзе пра галаву вашай міласці і пра мае рэбры, якія ён разаб'е дашчэнтку.

— Маўчы, Санчо, кажу табе яшчэ раз,—сказаў Дон-Кіхот,—і ведай, што не толькі жаданне знайсці вар'ята вабіць мяне ў гэтую мясцовасць, але і намер зрабіць учынак, якім я набуду бессмяротнае імя і славу на ўсёй зямной прасторы. Аднак усё будзе залежаць ад тваёй стараннасці.

— Ад маёй стараннасці?—здзівіўся Санчо.

— Так,—пацвердзіў Дон-Кіхот,—таму што, калі ты хутка вернешся адтуль, куды я думаю паслаць цябе, у такім выпадку хутка скончацца мае пакуты і пачнецца мая слава. І з той прычыны, што нядобра трымаць цябе далей у невядомасці, куды хіляцца мае словы, скажу табе, каб ты, Санчо, ведаў, што славы Амадыс Гальскі быў адным з выдатных вандроўных рыцараў. Я міжвольна сказаў „адным“; ён быў адзіным, першым, самым выдатным, галава ўсіх рыцараў, існаваўшых на свеце ў яго час. Той вандроўны рыцар, які лепш зможа рабіць так, як рабіў Амадыс, наблізіцца больш другіх да рыцарскай дасканаласці. Бліскучым учынкам гэтага рыцара, у якім ён асабліва праявіў сваю мудрасць, адвагу, цярдлівасць і каханне, быў той, калі ён з-за знявагі да яго сен'ёры Орыяны пайшоў рабіць эпітымю на Пев'я Побрэ¹, назваўшыся імем Бельтэнеброс. Мне лягчэй пераймаць Амадыса ў гэтай справе, чымся раскалваць надвая волатаў, здымаць галовы ў страшэнных змеяў, забіваць драконаў, разбіваць войскі, знішчаць флот і разбураць чары. Акружаючая нас мясцовасць як нельга лепш прыстасавана да выканання падобнага намеру. Няма прычыны выпускаць выпадак, які я магу цяпер добра выкарыстаць.

— Адным словам,—сказаў Санчо,—што-ж, уласна, ваша міласць збіраецца рабіць тут, у гэтым далёкім месцы?

— Я хачу рабіць так, як рабіў Амадыс, удаючы тут паўшага ў распач, звар'яцеўшага і гнеўнага, у той-жа час пераймаючы і яшчэ аднаго рыцара, які, даведаўшыся аб здрадзе каханкі, звар'яцеў і пачаў вырываць з карэннем дрэвы, баламуціць вадзі светлых крыніц, забіваць пастухоў, знішчаць іхнія статкі, падпальваць халупы, перакідваць дамы—адным словам рабіць сотні тысяч шаленстваў, вартых вечнага ўспаміну і ўнясення ў летапісы.

— Мне здаецца,—сказаў Санчо,—што рыцары, якія рабілі нешта падобнае, былі прымушаны да гэтага і мелі пры-

¹ Круча Бедная—скала або востраў, пра які гаворыцца ў рыцарскім рамане „Амадыс Гальскі“

чыну рабіць гэтае шаленства і эпігымі; але якая прычына ў вашай міласці вар'яцець? Якая дама пакінула вас, або якія знайшлі вы доказы, што сен'ёра Дульсінея Табоская саграшыла?

— У гэтым увесь сэнс справы,—сказаў Дон-Кіхот,—і ўся прыгожасць майго прадпрыемства. Калі вандроўны рыцар вар'яцее, маючы на тое прычыну, у чым-жа заслуга і зачэпка для пахвалы? Уся соль менавіта ў тым, каб звар'яцець без прычыны і каб даць зразумець гэта сваёй даме. Апрача таго, у мяне ёсць дастатковая для гэтага прычына ў даўгім расстанні з той, якая заўсёды застанеца маёй уладаркай—Дульсінеяй Табоскай. Такім чынам, сябра Санчо, не траць дарэмна часу, раячы мне адмовіцца ад такога незвычайнага, шчаслівага і ніколі небывалага пераймання. Я вар'ят і астануся вар'ятам да таго часу, пакуль ты не вернешся з адказам на ліст, які я думаю паслаць з табою маёй сен'ёры Дульсінеі. Калі адказ яе будзе такім, якога заслугоўвае мая вернасць, майму вар'яцтву і пакаянню надыйдзе канец. Калі здарыцца наадварот, дык я сапраўды звар'яцею. Але скажы мне, Санчо, ці захаваў ты шлём Мамбрыно? Я бачыў, што ты падняў яго з зямлі, калі той нягоднік прабаваў паламаць яго ўшчэнт і не мог, з чаго яскрава відаць, як добра закалены шлём.

На гэта Санчо адказаў:

— Клянуся богам жывых, сен'ёр рыцар Сумнага Вобразу, я не магу цяпець і цяпліва слухаць словы, якія міласць ваша гаворыць, бо яны наводзяць мяне на думку, што вашы апавяданні пра рыцарства, пра заваёвы каралеўстваў і імперый, раздачу астравоў і ўсякіх іншых міласцей і шчодрасць, напэўна, адна толькі хлусня, адны толькі казкі і байкі. Кожны-ж, хто пачуе, што ваша міласць сцвярджае, што нібыта таз цырульніка—шлём Мамбрыно, не можа падумаць чаго-небудзь іншага, апрача таго, што чалавек, які гаворыць нешта падобнае, напэўна рзвітаўся з сваім розумам. Таз, увесь пакамецаны і пагнуты, у мяне тут у мяшку, і я вязу яго дахаты, каб выпрастаць яго і скарыстаць для галення.

— Слухай, Санчо,—сказаў Дон-Кіхот,—у цябе самая тупая галава, якую калі-небудзь меў які-б там ні было зброе-носец на свеце. Ці мажліва, каб ты, так доўга вандруючы са мною, яшчэ не разгледзеў, што ўсё, маючае дачыненне да вандроўнага рыцарства, здаецца спакусай, вар'яцтвам і недарэчнасцю, і ўсё робіцца наадварот. Сярод нас, рыцараў, заўсёды вітае натоўп чараўнікоў, якія ўсё, што мы робім, перарабляюць, змяняюць і ператвараюць, як ім захацацца, гледзячы па тым, ці думаюць яны спрыяць нам, ці шкодзіць. Вось чаму тое, што ты лічыш тазам для галення, мне здаецца шлёмам Мамбрыно, а другому можа здацца яшчэ чым-небудзь іншым. З боку прыхільнага мне мудраца было добра прадугледжана зрабіць так, каб усім здавалася тазам для галення тое, што на самай справе ёсць шлём Мамбрыно, таму што ў выніку такой высокай каштоўнасці яго ўвесь свет праследваў-бы мяне, каб адабраць яго, але цяпер, бачачы ў ім толькі цырульны таз, яны не імкнуцца набыць яго, што яскрава давёў той, які хацеў яго паламаць і, не ўзяўшы з сабой, пакінуў ляжаць на зямлі. А, кэжучы сумленна, калі-б ён ведаў сапраўдную цану яго, то ніколі не пакіну-бы яго. Хавай-жа яго добра, сябра, таму што цяпер ён мне непатрэбен. Мне нават давядзецца скінуць з сябе ўсё гэтае ўзбраенне і астацца голым, як я нарадзіўся.

Гутарачы такім чынам, яны даехалі да падгор'я высокай гары, стаяўшай адзінока, быццам абсечаная вялікая скала, сярод другіх акружаўшых яе гор. Вакол віднелася нямала лясных дрэў і розных раслін і кветак. Яе рыцар Сумнага Вобразу і абраў для сваёй эпітымii. Толькі ён убачыў яе, як спыніў каня і ўсклікнуў гучным голасам, нібыта ўпаўшы ў вар'яцтва:

— Вось месца, о, неба, абранае і прызначанае мною, каб аплакваць няшчасце, у якое ты само кінула мяне! Вось тое месца, дзе вільгаць з маіх вачэй павялічыць вяду маленькага гэтага ручая! О, Дульсінея Табоская, дзень маёй ночы, пуцяводная зорка майго жыцця, прамень майго шчасця, няхай пашле табе неба поўнаю мераю ўсё, чаго-б ты ні пажадала, калі ты звернеш погляд свой на месца і стано-

вішча, да якога мяне прывяло растанне з табой, і адкажаш мне ўзаемнасцю ў нагароду за маю вернасць табе! О, ты, зброеносец мой, любы таварыш ва ўсіх шчаслівых і няшчасных маіх прыгодах! Запомні добра тое, што я буду рабіць тут, на вачах у цябе, каб перадаць пра гэта адзінай віноўніцы ўсяго, што адбудзецца.

Дон-Кіхот злез з Расіантэ, шпарка рассядлаў яго і, далоняю рукі ўдарыўшы па баках, сказаў:

— Волю дае табе той, хто сам пазбаўлены яе. О, конь, так праслаўлены заслугамі сваімі, як і няшчасны па лёсу свайму, ідзі, куды хочаш!

— Сен'ёр рыцар Сумнага Вобразу, калі мой ад'езд і вар'яцтва вашай міласці—рэч сур'ёзная, было-б лепш зноў асядлаць Расіантэ, каб ён замяніў адсутнасць Шэрага, бо гэта азначала-б зэканомяць час туды і назад. Калі мне давядзецца ісці пехатою, не ведаю, калі я дайду і калі вярнуся. Я дрэнны хадок.

— Санчо, няхай будзе па-твойму,—адказаў Дон-Кіхот,— таму што твой план здаецца мне недурным. Праз тры дні ты паедзеш, бо я хачу, каб за гэты час ты ўбачыў тое, што я дзеля Дульсінеі буду гаварыць і рабіць, і потым паведаміў-бы ёй пра гэта.

— Але што-ж я ўбачу больш таго, што я ўжо бачыў?—запытаўся Санчо.

— Цяпер мне патрэбна яшчэ падраць вопратку, раскідаць вакол сябе зброю, ударыцца галавою аб гэтыя скалы і зрабіць другія рэчы, якія здзівяць цябе.

— Дзеля бога,—сказаў Санчо,—будзьце асцярожней, міласць ваша, калі вы будзеце біцца галавой аб скалы, таму што вы можаце ўдарыцца аб такую скалу і ў такім яе месцы, што з першым ударам можа прысці канец усёй вашай эпітымні. Калі-ж ваша міласць знаходзіць, што біцца галавой неабходна, і без гэтага справа не можа быць зроблена, вы-б здаволіліся біццём галавы аб валу або аб якую-небудзь мяккую рэч, напрыклад, вату. Потым ужо я скажу сен'ёры Дульсінеі, што ваша міласць білася галавой аб скалы больш цвёрдыя, як алмаз.

— Дзякую табе за твой добры намер, сябра Санчо,— сказаў Дон-Кіхот,—але ты павінен ведаць, што ўсе гэтыя рэчы я раблю зусім не для жартаў, а сур'ёзна, бо рабіць інакш значыць парушаць законы рыцарства. Мае ўдары галавой аб скалу павінны быць сапраўднымі, непадробленымі, не маючымі ў сябе нічога зданнёвага або фантастычнага; і таму трэба, каб ты пакінуў мне крыху корпіі для перавязкі, калі па волі лёсу мы пазбавіліся бальзама, страчанага намі.

— Яшчэ горш было страціць асла,—адказаў Санчо,— бо разам з ім страчана і корпія і ўсё астатняе. Але прашу вас, ваша міласць, не напамінайце мне пра гэтае праклятае піццё; толькі пры адным успаміне пра яго ў мяне пераварочвае ўсю душу, каб не сказаць—увесь страўнік. І яшчэ прашу вас: лічыце, што прайшло тры дні тэрміну, дадзенага мне вамі, каб глядзець на шалёныя вашы выбрыкі. Я гатоў заявіць, што ўжо бачыў іх і яны былі ўжо даведзены да канца, і я раскажу пра іх цуды сен'ёры Дульсінеі. Пішыце ліст і пасылайце мяне адразу, бо я адчуваю моцнае жаданне, каб вызваліць вас, міласць ваша, з чысцілішча, у якім пакідаю вас.

— Ты завеш гэта чысцілішчам, Санчо?—запытаў Дон-Кіхот.—Лепш ты назваў-бы гэта пеклам і нават горш, як пеклам, калі што-небудзь можа быць горшым.

— Дайце мне толькі прыехаць у Табосо і з'явіцца перад сен'ёрай Дульсінеяй, я столькі ёй раскажу пра дуроту і шаленства (гэта-ж адно і тое), якія ваша міласць рабіла і працягвае рабіць, што яна ў мяне зробіцца мякчэй палчаткі, хоць-бы я яе застаў цвярдзей пробкавага дрэва. З яе адказам, салодкім і мядовым, я па паветры, як чараўнік, вярнуся і вызвалю вашу міласць з гэтага чысцілішча, падобнага да пекла.

— Ты праўду кажаш,—сказаў рыцар Сумнага Вобразу,—але як нам быць, каб напісаць ліст?

— А таксама і загад аб выдачы мне аслят,—дадаў Санчо.

— Усё будзе ўключана,—сказаў Дон-Кіхот.—Было-б

добра, раз у нас няма паперы, калі-б мы, як гэта рабілі старажытныя, напісалі пісьмо на лістах з дрэва або на васковых дошчачках, але знайсці іх цяпер таксама цяжка, як і знайсці паперу. Але цяпер мне прышло ў галаву, на чым можна таксама добра і нават яшчэ лепш напісаць ліст,—у запіснай кніжцы, належачай Кардэніё. А ты паклапоцішся ўжо даць яго перапісаць на паперу і добрым почыркам у першым-жа сустрэчным сяле, дзе ты знойдзеш настаўніка ў школе для хлапчукоў. А калі не знойдзеш, то які-небудзь панамар перапіша табе ліст. Але не давай перапісваць яго каму-небудзь з натарыусаў, якія пішуць так кручкавата, што сам д'ябал нічога не прачытае.

— А як-жа наконт подпісу?—запытаў Санчо.

— У лістах Амадыса ніколі не было подпісу,—адказаў Дон-Кіхот.

— Усё гэта вельмі добра,—сказаў Санчо,—але загад на атрыманне аслят павінен быць абавязкова падпісаны. Калі подпіс будзе перапісаны, скажуць, што ён фальшывы, і я астануся без аслят.

— Загад на аслят я падпішу тут, у гэтай запіснай кніжцы, і, убачыўшы мой подпіс, пляменніца мая выканае тое, пра што я пішу. Што-ж тычыцца любоўнага ліста, ты паставіш такі подпіс: „Ваш да труны рыцар Сумнага Вобразу“. І няважна, што ліст гэты будзе напісаны чужой рукою, бо, наколькі я памятаю, Дульсінея не ўмее ні пісаць, ні чытаць і ніколі ў жыцці не бачыла ні майго почырка, ні якога-небудзь ліста майго. На працягу дванаццаці год я бачыў яе ўсяго толькі чатыры разы, і мажліва, у гэтыя чатыры разы яна нават не заўважыла, што я на яе гляджу: да таго строга і ў такой адзіноце яе выхоўвае бацька, Ларэнсо Кархуэло, і маці, Альдонса Ногалес.

— Та-та!—усклікнуў Санчо.—Значыць, дачка Ларэнсо Кархуэло і ёсць сен'ёра Дульсінея Табоская, інакш называемая Альдонса Ларэнсо?

¹ Сярод іспанскіх сялян, не маючых прозвішчаў, было ў звычай да імя дзяцей, асабліва дзячын, дадаваць імя бацькі.

— Гэта яна і ёсць,—адказаў Дон-Кіхот,—тая самая, якая заслугоўвае быць уладаркай усяго свету.

— Я добра яе ведаю,—сказаў Санчо,—і магу пацвердзіць, што яна так лёгка кідае шост, як самы моцны хлопец у сяле. Клянуся богам, гэтая дзяўчына—чысты агонь, баявая, адважная і такая моцная, што кожнага вандроўнага рыцара, які абраў-бы яе сабе ў сен'ёры, яна можа выцягнуць за бараду з гразі. Якія ў яе здаровыя лёгкія і што за голас! Адноўчы яна паднялася на вясковую званіцу, каб паклікаць парабкоў, працуючых на полі яе бацькі, і яны, нават знаходзячыся на адлегласці больш поўмілі адтуль, пачулі яе так добра, нібы стаялі ўнізе ля званіцы. А лепш за ўсё тое, што яна нікольні не жэманная, таму што ў яе надзвычайнае падабенства з прыдворнай дамай¹; з усімі яна жартуе і з усіх смяецца і кпіць. Павінен прызнацца вам, ваша міласць, сен'ёр Дон-Кіхот, да гэтага часу я вельмі памыляўся, бо шчыра і цвёрда верыў, што сен'ёра Дульсінея—якая-небудзь прынцэса, у якую ваша міласць закахалася. Або знатная асоба, заслугоўваючая багатых падарункаў, якія міласць ваша пасылала ёй, напрыклад, біскайца, катаржнікаў і, напэўна, яшчэ многіх другіх, мяркуючы па таму, што ваша міласць, напэўна, атрымлівала і атрымала нямала перамог у той час, калі я яшчэ не быў у вас зброеносцам. Але калі добра разабрацца ў справе, якая-ж карысць сен'ёры Альдонсе Ларэнсо (я хацеў сказаць—сен'ёры Дульсінеі Табоскай) з таго, што да яе з'яўляюцца згінаць калені пераможанья, якіх ваша міласць пасылала і будзе пасылаць ёй. Можа-ж здарыцца, што ў той самы час, калі яны да яе з'являцца, яна будзе часаць лён або малаціць на таку, і яны, убачыўшы гэта, засмуцяцца, а яна засмяецца і пакпіць з вашага падарунка.

— Я і раней не раз казаў табе, Санчо,—сказаў Дон-Кіхот,—што ты вялікі гаварун і, хоць галава ў цябе тупаватая, ты

¹ Тут гульня слоў: „cortesana“ азначае прыдворную даму і даму лёгкіх паводзінь.

часта ўмееш быць вельмі колкім. Для мяне дастаткова думаць і верыць, што добрая Альдонса Ларэнсо прыгожая і добрадзейная. А што тычыцца яе паходжання, гэта няважна: я лічу яе самай узвышанай прынцэсай на свеце.

— Я скажу, што вы, ваша міласць, гаворыце праўду,— адказаў Санчо,— а я—асёл. Не ведаю толькі, чаму слова „асёл“ трапіла мне на язык, таму што ў доме павешанага пра вярхоўку не варта гаварыць. Але давайце ліст і бывайце— я іду.

Дон-Кіхот вынуў запісную кніжку, адышоў у бок і пачаў пісаць. Калі ён скончыў, ён паклікаў Санчо і сказаў, што хацеў-бы прачытаць яму ліст з тым, каб ён яго запомніў на выпадак, калі-б дарогай страціў.

— Прачытайце ліст, міласць ваша, я з задавальненнем паслухаю яго, бо ён, напэўна, не горш друкаванага.

— Слухай-жа,— сказаў Дон-Кіхот,— вось што я напісаў:

Ліст Дон-Кіхота да Дульсінеі Табоскай

„Неабмежаваная і найвышэйшая сен'ёра.

Паранены джалам разлукі, працяты да глыбіні сэрца, шле табе, найсаладзейшая Дульсінея Табоская, пажаданне здароўя той, хто сам яго не мае. Калі твая прыгожасць грабае мною, калі перавага твая не на радасць мне, калі мэта тваёй знявагі—узмаціць мае пакуты, хоць я дастаткова загартаваны ў пакутах, у мяне не хопіць сілы вынесці гэта гора, якое, апрача таго, што яно вельмі вялікае, яшчэ і вельмі працяглае. Мой добры зброеносец Санчо падрабязна паведаміць цябе,—о, няўдзячная красуня, любая праціўніца мая!— да якога становішча я дайшоў дзеля цябе. Калі ты захочаш памагчы мне—я твой, калі-ж не—рабі, як табе захочацца, бо, спыніўшы жыццё маё, я здаволю гэтым тваю жорсткасць і ўласнае сваё жаданне!

Твой да труны

„Рыцар Сумнага Вобразу“.

— Клянуса жыццём бацькі майго, — усклікнуў Санчо, праслухаўшы ліст, — гэта самая ўзвышаная рэч, якую я калі-небудзь чуў, а цяпер няхай міласць ваша напіша на другім лістку загад пра выдачу мне трох аслят і падпішыцеся так, каб можна было адразу апазнаць ваш подпіс.

— З задавальненнем, — адказаў Дон-Кіхот, і, напісаўшы запіску, прачытаў яе, а ў ёй мелася наступнае:

„Прашу вас, сен’ёра пляменніца, выдаць падацелю гэтай асігноўкі, зброеносцу майму, Санчо Панса, трох аслят з пяці, пакінутых мною дома пад вашым наглядам, гэтыя тры аслёнкі загадваю вам выдаць і заплаціць імі за столькі-ж другіх, поўнаасцю тут атрыманых мною ад яго. Дадзена ў цяснінах Сіера-Марэны 22 жніўня бягучага года“.

— А цяпер, — сказаў Санчо, — адпусціце мяне сядлаць Расінантэ і падрыхтуйцеся даць мне сваё благаслаўненне, бо я мяркую ехаць адразу-ж, не глядзячы на шалёныя выбрыкі, якія ваша міласць збіраецца рабіць. А скажу я сен’ёры Дульсінеі, што бачыў іх столькі, што ёй большага і жадаць нельга.

— Але, прынамсі, я хацеў-бы, Санчо, каб ты ўбачыў мяне голым і робячым тузіну або дзве шаленстваў, на што па трэбна менш поўгадзіны. Ubачыўшы іх уласнымі вачыма ты ўжо смела можаш клясца і адносна астатніх, якія захацеў-бы дадаць, — і будзь упэўнены, ты не нагаворыш іх столькі, колькі я думаю зрабіць іх.

— Барані божа, сен’ёр мой, не паказвайцеся мне, ваша міласць, голым, бо я адчую жаласць і не змагу стрымацца, каб не расплакацца, а галава ў мяне яшчэ вельмі цяжкая ад слёз, пралітых мною ў мінулую ноч з-за Шэрага, і я цяпер больш не маю сілы плакаць. Калі-ж ваша міласць абавязкова хоча, каб я бачыў некаторыя з вашых шаленстваў, зрабіце іх апранутымі, але карацей, такія, якія вам здадуцца самымі патрэбнымі. Гэта толькі адцягвае мой зварот з такімі весткамі, якіх ваша міласць і жадае і заслугоўвае. А няхай сен’ёра Дульсінея перасцерагаецца, бо калі яна не адкажа, як трэба, урачыста клянуса, чым толькі магу, што вырву

ў яе адказ з яе вантроб'я штуршкамі і тумакамі: немажліва-ж цярпець, каб такі славуты вандроўны рыцар, як ваша міласць, звар'яцеў без дай прычыны, з-за нейкай...

— Клянуся, Санчо,—сказаў Дон-Кіхот,—ты, як відаць, у нармальным розуме не больш, як я.

— Я не такі вар'ят, як вы,—адказаў Санчо,—але больш успыльчывы за вас. Аднак скажыце, што-ж вы будзеце есці, міласць ваша, покуль я вярнуся? Ці будзеце вы выходзіць на дарогу, як Кардэніё, і адбіраць прадукты ў пастухоў?

— Няхай гэтыя клопаты не непакоюць цябе,—адказаў Дон-Кіхот,—бо нават калі-б у мяне і было што есці, я не еў-бы нічога другога, апроча траў і пладоў, якімі гэты луг і гэтыя дрэвы могуць забяспечыць мяне. Уся прыгожасць мае справы складаецца з таго, каб не есці і цярпець яшчэ больш суровыя пакуты.

На гэта Санчо адказаў:

— Такім чынам, бывайце; але ці ведаеце вы, ваша міласць, чаго я баюся? што, ехаўшы назад, не змагу знайсці месца, дзе цяпер пакідаю вас: такая тут глуш.

— Запомні добра ўсе прыкметы, а я буду імкнуцца не пакідаць гэтага месца,—сказаў Дон-Кіхот,—і нават узлезу на самыя высокія скалы, каб глядзець адгуль, ці не ўбачу я цябе, калі ты будзеш варочацца. Між іншым самы верны сродак, каб ты не заблудзіў і знайшоў мяне, гэта—зрэзаць некалькі галін дрока, што расце тут усюды, і раскідаць яго на сваёй дарозе, покуль не выедзеш на роўнядзь.

— Я так і зраблю,—адказаў Санчо Панса і, зрэзаўшы некалькі галін дрока, папрасіў благаславення свайго сен'ёра, і не без праліцця слёз з таго і другога боку яны развіталіся. Сеўшы вярхом на Расінтантэ, берагчы якога Дон-Кіхот пераканаўча прасіў Санчо і клапаціцца аб ім, як аб самім сабе, ён паехаў у напрамку да роўнядзі, кідаючы час ад часу па дарозе галіны дрока, як яму раіў яго пан. Так ён і паехаў, не гледзячы на тое, што Дон-Кіхот усё яшчэ настойваў, каб ён паглядзеў, прынамсі, хоць на два яго шаленствы.

Але не ад'ехаў Санчо і сотні крокаў, як вярнуўся і сказаў:

— Мне здаецца, сен'ёр, міласць ваша казала зусім правільна: для таго, каб я мог, не абцяжарваючы свайго сумлення, паклясца, што бачыў, як вы рабілі шаленствы, мне б варта паглядзець, прынамсі, на адно з іх, хоць я ўжо бачыў адно вельмі вялікае—тое, што міласць ваша астаецца тут.

— Казаў-жа я табе,—сказаў Дон-Кіхот,—пачакай, Санчо, я зраблю некалькі шаленстваў.

І, паспешна скінуўшы з сябе панталоны, ён астаўся ў адной толькі сарочцы на голым целе і адразу-ж, не доўга думаючы, зрабіў два скачкі ў паветры і столькі-ж перакульванняў галавой уніз і нагамі ўгару. Санчо павярнуў Расінантэ, зусім здаволены тым, што можа цяпер клясца, што яго пан—вар'ят. Такім чынам, мы пакінем яго аднаго ехаць сваёй дарогай да звароту назад, а зварот гэты не прымусіў сябе доўга чакаць.

РАЗДЗЕЛ ХІХ

Працяг прыгожых выбрыкаў, зробленых Дон-Кіхотам у Сіера-Марэне ў якасці закаханага

Як толькі Дон-Кіхот, напалову голы, распрануты знізу і апрануты зверху, скончыў свае перакульванні і скачкі і ўбачыў, што Санчо паехаў, ён узлез на вяршыню высокай скалы і тут пачаў зноў разважаць пра тое, ці пераймаць яму аднаго рыцара ў буйных яго шаленствах, ці другога ў прыпадках суму. Складаючы вершы, уздыхаючы, просячы вільготнае сумнае рэха адгукнуцца, суцешыць і выслухаць яго, праводзіў Дон-Кіхот час, а таксама і ў пошуках траў, якімі ён мог-бы падтрымліваць сваё існаванне да звароту Санчо.

Аднак пакінем яго ўздыхаць і складаць вершы, і раскажам лепш, што здарылася з Санчо Панса.

Выехаўшы на вялікую дарогу, ён павярнуў у напрамку да Табосо і на наступны дзень даехаў да заезджага двара, дзе з ім здарылася няшчасце з падкідваннем на коўдры.

Толькі ўбачыў ён заезджы двор, як яму ўжо здалася, быццам ён зноў узлятае ў паветра, і ён не захачеў заязджаць туды, хоць якраз надышла абедзеная пара, і яму вельмі хацелася паесці чаго-небудзь гарачага. Гэта патрэба прымусіла яго пад'ехаць бліжэй да заезджага двара, хоць ён усё яшчэ быў у нерашучасці, ці заязджаць яму туды, ці не. Якраз у гэты час з заезджага двара вышлі два чалавекі, якія адразу апазналі яго, і адзін сказаў другому:

— Паглядзіце, сен'ёр лісенсіят, гэты вось коннік напэўна Санчо Панса, які, як нам казалі ахмістрыня нашага шукальніка прыгод, паехаў разам з яе панам у якасці зброеносца.

— Так,—адказаў лісенсіят,—гэта ён і ёсць, а пад ім конь нашага Дон-Кіхота.

Яны не маглі не апазнаць яго, бо гэта былі поп і цырульнік з яго мястэчка, тыя самыя, якія наладзілі суд над кнігамі Дон-Кіхота і прысудзілі іх да спальвання. Канчаткова пераканаўшыся ў тым, што гэта—Санчо Панса і Расінантэ, яны падышлі да яго, жадаючы даведацца пра Дон-Кіхота. Поп запытаўся ў яго:

— Сябра Санчо Панса, дзе-ж астаўся пан ваш?

Санчо Панса адразу апазнаў іх, але парашыў схваць ад іх месцазнаходжанне і становішча свайго пана. Ён адказаў, што яго пан заняты ў адным месцы адной справай, вельмі для яго важнай, а якой, ён не можа ім сказаць, хоць-бы за гэта пазбавіўся абодвух сваіх вачэй.

— Санчо Панса,—сказаў цырульнік,—калі вы нам не пакажаце, дзе ваш пан, мы падумаем, як мы ўжо цяпер думаем, што вы яго забілі і абрабавалі, бо вы едзеце вярхом на яго кані. Кажу вам: безадкладна дастаўце нам улашніка гэтага каня або вам давядзецца мець справу з намі.

— Няма чаго пагражаць мне, бо я не такі чалавек, каб рабаваць або забіваць каго-б там ні было,—сказаў Санчо.—Няхай кожнага забівае яго лёс! Мой пан астаўся там, у гэтых горах, дзе ён, к вялікаму свайму здавальненню, выконвае накладзеную ім на сябе эпітымю,—і адразу-ж Санчо, шпарка і не спыняючыся, расказаў ім пра становішча, у якім

ён пакінуў свайго паня; і аб прыгодах, якія здарыліся з ім, і пра тое, што ён пасланы адвезці ліст сен'еры Дульсінеі Табаскай, а яна—дачка Ларэнсо Кархуэло, у якую Дон-Кіхот закаханы па вушы.

Абодва—і поп і цырульнік—былі вельмі здзіўлены ўсім тым, што расказаў ім Санчо Панса, хоць яны ўжо ведалі пра вар'яцтва Дон-Кіхота і пра тое, якога яно сорту, тым не менш кожны раз, калі чулі што-небудзь пра яго, не маглі не здзіўляцца зноў. Яны папрасілі Санчо паказаць ім ліст, які ён вёз сен'еры Дульсінеі Табаскай. Санчо сказаў ім, што ліст гэты напісаны ў запіснай кніжачцы, і што рыцар загадаў даць перапісаць яго на паперу ў першым сустрэчным сяле. Поп сказаў, што ён перапіша яго сам найлепшым почыркам. Санчо Панса сунуў руку за пазуху, шукаючы запісную кніжачку, але не знайшоў яе і не мог-бы знайсці, калі-б шукаў да сёнешняга дня, бо яна засталася ў Дон-Кіхота. Убачыўшы, што ён не знаходзіць кніжкі, Санчо пабялеў, як смерць, і пачаў паспешна абмацваць сабе ўсё цела. Канчаткова пераканаўшыся, што яе сапраўды няма, ён, без далейшага шукання, схопіў сябе абодвума рукамі за бараду і вырваў ледзь не палову яе, а потым, шпарка і не спыняючыся, ударыў некалькі разоў сябе па твары і па носу, так што ў яго пырснула кроў.

Убачыўшы гэта, поп і цырульнік запыталіся ў яго, што такое здарылася з ім, што ён так сурова карае сябе.

— Што здарылася!..—усклікнуў Санчо.—Здарылася тое, што ў адзін момант я згубіў трох аслят, з якіх кожны варты быў цэлага замка.

— Якім чынам?—запытаўся цырульнік.

— Я згубіў запісную кніжку,—адказаў Санчо,—дзе быў ліст да Дульсінеі а таўсама, асігноўка, падпісаная маім панам, у якой ён загадваў сваёй пляменніцы выдаць мне трох аслят з ліку чатырох або пяці, быўшых у яго дома.—І Санчо расказаў аб прапаях Шэрага.

Поп суцешыў яго, кажучы, што як толькі ён знойдзе Дон-Кіхота, то паклапоціцца, каб ён аднавіў асігноўку і на-

пісаў яшчэ вексель, але на лісце паперы, як гэта прынята ў звычай, бо векселі, напісаныя ў запісных кніжках, ніколі не прымаюцца і па іх не выплачваюць. Гэта сцешыла Санчо. Калі так, то страта ліста да Дульсінеі не вельмі яго непакоіць, бо ён ведае яго амаль напамяць, і яны з яго слоў могуць запісаць яго, калі і дзе захочуць.

— Дык перакажыце яго нам, Санчо,—прапанаваў цырульнік,—а потым мы яго напішам.

Санчо Панса пачаў часаць сваю галаву, каб успомніць ліст, пераступаў з нагі на нагу, паглядваў то на зямлю, то на неба. Абкусаўшы сабе палову ногця на адным пальцы і пратрымаўшы досыць доўга ў чаканні двух сваіх слухачоў, нарэшце пасля вельмі вялікай паузы ён сказаў:

— Клянуся богам, сен'ёр ліценсіят, няхай чэрці ўзялі-б усё, што я памятаю з ліста, хаця ён пачынаўся так: „Узвышаная і абмежаваная сен'ёра...“

— Напэўна, там не сказана „абмежаваная“,—заўважыў цырульнік,—а стаяла „неабмежаваная“ або „ўладарная“ сен'ёра.

— Так яно і ёсць,—згадзіўся Санчо.—Потым, калі не памыляюся, ішло: „пазбаўлены сна і паранены цалуе рукі вашай міласці, няўдзячная і безуладная прыгожасць“, і я не ведаю, што ён яшчэ казаў пра здароўе і хваробы, якія пасылае ёй, але і далей было так, аж дакуль не кончыў словам: „Твой да труны рыцар Сумнага Вобразу“.

Нямала пазабавіла папа і цырульніка добрая памяць Санчо Панса, і, вельмі хвалячы яе, яны папрасілі яго яшчэ два разы паўтарыць ліст, каб і яны маглі запомніць яго напамяць і ў свой час запісаць яго. Тры разы паўтарыў Санчо ліст і столькі-ж разоў паўтарыў тры тысячы другіх недарэчнасцей. Потым ён раскажаў і пра іншыя справы свайго пана, але не прараніў ні слова пра тое, як яго, Санчо, падкідвалі на коўдры на гэтым самым заездным двары, куды яму так не хацелася заязджаць. Ён паведаміў ім таксама, што яго пан, як толькі ён прынясе яму спрыяючы адказ ад сен'ёры Дульсінеі Табоскай, адразу-ж ужыве ўсе захады, каб зрабіцца імператарам.

Зрабіцца-ж ім рыцару вельмі лёгка, узяўшы пад увагу асабістую харобрасць і сілу рукі яго. Калі-ж усё гэта зда-рыцца і яго пан будзе каралём, ён ажэніць яго, Санчо, бо да таго часу ён будзе ўдаўцом,—інакш быць не можа,—і ў жонкі ён дасць яму адну з дзяўчын імператрыцы, наслед-ніцу вялікіх і багатых уладанняў на сухазем'і без ніякіх астравоў, якіх ён цяпер зусім не хоча. Санчо гаварыў гэта вельмі спакойна, выціраючы сабе час ад часу нос. Поп і цырульнік вельмі здзівіліся. Да чаго-ж моцным павінна быць вар'яцтва Дон-Кіхота, калі яно заразіла мазгі і гэтага беднага чалавека. Яны не захацелі вывесці яго з памылкі, у якой ён знаходзіўся, парашыўшы, што лепш пакінуць яго ў гэтай памылцы. Для іх будзе цікавей слухаць гэтыя недарэчнасці.

Такім чынам, яны яму казалі, каб ён маліў бога аб зда-роўі свайго пана, таму што вельмі можа быць, што з ця-гам часу яго пан, як ён гаворыць, зробіцца імператарам або, прынамсі, архіепіскапам або іншым саноўнікам. На гэта Санчо адказаў:

— Сен'ёры, калі-б лёс павярнуў справу так, што пану майму прышло-б у галаву зрабіцца не імператарам, а архі-епіскапам, хацелася-б мне ведаць, чым-жа вандроўныя архі-епіскапы маюць звычай узнагароджваць сваіх зброеносцаў?

— Яны ўзнагароджваюць іх,—адказаў поп,—якім-небудзь багатым прыходам або месцам рызнічага з добрым гада-вым акладам, не лічачы ахвярванняў на царкву.

— Але для гэтага,—адказаў Санчо,—трэба, каб зброе-носец архіепіскапа не быў жанатым, або, прынамсі, умеў-бы прыслугоўваць за абедняй. Калі-ж гэта так, гора мне, ня-шчаснаму, бо я жанаты і не ведаю нават першай літары альфабэта! Што будзе са мной, калі майму пану раптам за-хочацца зрабіцца архіепіскапам, а не імператарам, як гэта прынята і ў звычай ў вандроўных рыцараў!

— Не бойцеся, Санчо, сябра,—сказаў цырульнік,—мы папросім вашага пана, каб ён зрабіўся імператарам, а не архіепіскапам. Але цяпер варта нам раней за ўсё падумаць, як вызваліць вашага пана ад непатрэбнай эпітэмы, якую ён,

па ваших словах, робіць. А каб абмеркаваць спосаб, як гэта зрабіць, і пад'есці, бо час ужо, добра было-б зэйсці нам на заезджы двор.

Санчо адказаў, каб яны ішлі туды, а ён пачакае іх тут і потым растлумачыць прычыну, чаму ён не ідзе з імі. Ён просіць іх прынесці яму сюды чаго-небудзь паесці, толькі гарачага, таксама і ячменю для Расінантэ. Яны пайшлі на заезджы двор, пакінуўшы яго, і крыху спагадзя цырульнік прынёс яму паесці. Потым папу прышла ў галаву думка, зусім адпавядаючая дэівацтву Дон-Кіхота і іхняму намеру. Ён сказаў цырульніку, што прыдумаў вось што: сам ён пера-апранецца вандроўнай дзяўчынай, а цырульнік няхай па-спрабуе, як зможа, зрабіцца зброеносцам. У такім выглядзе яны накіруюцца туды, дзе знаходзіцца Дон-Кіхот.

Поп, разыгрываючы ролю прыгнечанай і зняважанай дзяўчыны, папросіць яго аб міласці, у якой ён, як адважны вандроўны рыцар, не можа адмовіць. Міласць-жа, якую ён папросіць у яго, будзе складацца з таго, каб Дон-Кіхот ішоў да дзяўчыны туды, куды яна яго павядзе, для выпраўлення зла, зробленага ёй вераломным рыцарам. У той-жа час яна папросіць яго не патрабаваць, каб яна скінула з твара маску, і не распытваць пра яе справы, покуль ён не адновіць справядлівасці, парушанай яе злосным крыўдзіцелем. Поп зусім не сумняваўся, што ў такім выпадку Дон-Кіхот згадзіцца выканаць усё, што-б яго ні папрасілі, і такім чынам яны змогуць выцягнуць яго адтуль і даставіць у яго сяло, дзе яны паспрабуюць знайсці які-небудзь сродак, каб вылечыць дзіўнае яго вар'яцтва.

РАЗДЗЕЛ XX

Пра тое, як поп і цырульнік выканалі свой намер, і пра другія рэчы, заслугоўваючыя быць расказанымі ў гэтай вялікай гісторыі

Выдумка папа не здалася цырульніку дрэннай. Яны адразу ўзяліся за яе ажыццяўленне і папрасілі ў гаспадыні заезджага двара жаночую вопратку і жаночы галаўны ўбор,

у залог за што далі новы падраснік папа. Цырульнік змайстраваў сабе вялікую бараду з рыжа-шэрага бычынага хваста, у які гаспадар двара меў звычай утыкаць грабёнку. Гаспадыня запыталася, на што ім спатрэбіліся ўзятыя імі рэчы. Поп у кароткіх словах расказаў ім пра вар'яцтва Дон-Кіхота і пра тое, што гэтыя рэчы неабходны ім, каб выцягнуць яго з горных цяснін, дзе ён цяпер знаходзіцца. Гаспадар і гаспадыня адразу здагадаліся, што гэты вар'ят—нядаўні госць, што рабіў у іх бальзам, і пан зброеносца, якога падкідвалі ўгару на коўдры, і расказалі папу ўсё, што ў іх з ім адбылося.

Гаспадыня прыбрала папа як нельга лепш. Яна апранула на яго суконную спадніцу, упрыгожаную палоскамі, выразанымі зубчыкамі, з чорнага мошаста, і карсет з зялёнага мошаста з кантамі з белага атласа. Поп не згадзіўся надзець на галаву жаночы ўбор і пакрыў яе шапачкай тонкага вышытага палатна, якую вазіў з сабою, каб, кладучыся спаць, надзяваць яе нанач, а лоб абвязаў палоскай чорнай тафты. З другой такой-жа паласы тафты ён зрабіў маску, добра закрываючую твар і бараду.

Потым ён насунуў сабе на вочы капялюш, які быў такім вялікім, што мог служыць яму парасонам, і, накрывшыся кароткім плашчом, сеў па-жаночаму на мула, а цырульнік узлез на свайго, перад тым падвязаўшы сабе бараду, дасягаўшую яму да пояса, часткова рыжую, часткова белую, бо яна, як мы ўжо казалі, была змайстравана з хваста буланага быка.

Яны развіталіся з усімі. Але толькі яны выехалі з эзджага двара, папу прышло ў галаву, што ён нядобра зрабіў, пераапрунуўшыся такім чынам. Як-бы ён ні прымаў блізка да сэрца пачынаемую ім справу, для свяшчэннаслужыцеля вельмі непрыгожа з'яўляцца ў падобных уборах. Сказаўшы пра гэта цырульніку, ён папрасіў яго памяннца з ім вопраткаю, бо таму больш падыходзіць узяць на сябе ролю прыгнечанай дзяўчыны, якой патрэбна помач. А ён, поп, будзе зброеносцам і такім чынам менш запляміць свой сан.

У гэты час палышоў да іх Санчо І, убачыўшы іх абодвух у такіх уборах, не мог стрымацца ад рогату. Цырульнік згадзіўся выканаць тое, што жадаў поп; яны памянjalіся ролямі, і поп пачаў тлумачыць цырульніку, як яму трэба трымацца і з якімі словамі ён павінен звярнуцца да Дон-Кіхота, каб прымусіць яго ісці з ім і пакінуць свае сховы. Цырульнік адказаў, што і без яго навучанняў ён зможа правесці сваю ролю. Але ён не захачеў адразу пераапрацца, а парашыў зрабіць гэта толькі тады, калі яны наблізяцца да месца, дзе знаходзіцца Дон-Кіхот. Ён склаў жаночую вопратку, а поп падвязаў сабе бараду, і яны паехалі далей; дарогу паказваў Санчо, які паведаміў ім усё, што здарылася ў іх з вар'ятам, сустрэтым імі ў горах, прычым аднак ён змоўчаў пра знойдзены ручны чамаданчык і што было ў ім, бо, пры ўсёй сваёй прастаце, ён быў некалькі прагавітым.

На наступны дзень яны прыехалі туды, дзе Санчо раскідаў галіны дрока, жадаючы абазначыць імі месца, паблізу якога пакінуў ён свайго пана. Убачыўшы гэтыя галіны, ён сказаў сваім спадарожнікам, што тут пачынаюцца горы, і цяпер ім трэба пераапрацца, калі гэта патрэбна, каб вызваліць яго пана. Строга-настрага загадалі яму не гаварыць Дон-Кіхоту пра тое, што ён іх ведае, і хто яны такія. Калі-ж Дон-Кіхот яго запытае, ці аддаў ён ліст Дульсінеі, няхай адкажа, што аддаў і што яна, не ўмеючы чытаць, дала яму на словах адказ і загадала перадаць рыцару, што загадвае яму, пад страхам няміласці яе, адразу-ж ехаць убачыцца з ёю. Гэта надзвычайна важна і для самога Санчо, бо пры дапамозе гэтага і таго, што яны маюць на ўвазе сказаць Дон-Кіхоту, яны спадзяюцца вярнуць яго да лепшага для яго спосабу жыцця і так падзейнічаць на яго, што ён безадкладна накіруецца ў дарогу, каб зрабіцца імператарам або манархам.

Санчо ўсё ўважліва выслухаў і падзякаваў за добры іхні намер параіць яго пану зрабіцца імператарам, а не архіепіскапам, бо Санчо ўпэўнены, што імператары могуць

зробиць больш міласцей сваім зброеносцам, як вандроўныя архіепіскапы. Скажаў ён ім таксама, што яму варта-б накіравацца наперад да Дон-Кіхота і паведаміць рыцару адказ сен'ёры Дульсінеі, бо мажліва, аднаго гэтага будзе дастаткова, каб выцягнуць яго з гэтага месца. У такім выпадку яны былі-б пазбаўлены ад лішняй труднасці і непакою.

Прапанова Санчо спадабалася яго спадарожнікам, і яны парашылі пачакаць, покуль ён вернецца і паведаміць, ці знайшоў ён свайго пана. Санчо паехаў у горныя цясніны, пакінуўшы папа і цырульніка ў лагчыне, праз якую праякаў невялікі празрысты ручай у прыемным цені ад некалькіх скал і росшых на яго берагах дрэў. Стаяў адзін з самых гарачых жнівеньскіх дзён, калі спякота ў той мясцовасці асабліва вялікая, і было каля трох гадзін пасля поўдня. У той час, як абодва яны адпачывалі ў цені, да іхніх вушэй даляцеў голас, які, хоць яму не акампаваў ніякі інструмент, гучэў прыемна і пяшчотна. Здзіўленне іхняе яшчэ больш павялічылася, калі яны пераканаліся, што той, каго яны слухаюць, спявае вершы не простых пастухоў-сялян, а далікатныя песні.

Што ператварыла жыццё маё ў пакуту?

Разлука.

Што долі злой узмацніла плачэўнасць?

Рэўнасць.

Ушчэнт згубіла і сон, і радасць?

Пагарда.

Час дня, адзінота, голас і мастацтва спевака выклікалі захапленне і здзіўленне ў абодвух слухачоў; яны сядзелі, не рухаючыся, і чакалі, ці не пачуюць яшчэ чаго-небудзь. Пасля спеву пачуўся плач і раздзіраючыя душу стогны. Яны парашылі даведацца, хто той няшчасны, які спяваў так соладка і цягнеў так горка. Ісці давялося нядоўга: абагнуўшы выступ скалы, яны ўбачылі чалавека такога росту і выгляду, якія апісаў ім Санчо Панса, расказваючы гісторыю Кардэніё. Чалавек, убачыўшы іх, не спалохаўся, а спакойна сядзеў, апусціўшы галаву на грудзі, быццам глыбока задумаўшыся.

і толькі на кароткі час зірнуў на іх, калі яны наблізіліся. Поп падышоў да яго і ў кароткіх, але красамоўных выразах пачаў пераконваць яго адмовіцца ад гэтага мізэрнага спосабу жыцця, каб зусім не пазбавіцца тут жыцця. Кардэніе быў тады якраз у цвярозым розуме і не знаходзіўся пад уплывам аднаго з тых прыпадаў вар'яцтва, якія так часта авалодвалі ім. Ubачыўшы двух чалавек у вопратцы, такой незвычайнай для тых, хто сюды едзе, ён некалькі здзіўіўся. Здзіўленне яго яшчэ больш павялічылася, калі ён пачуў, што яны гавораць пра яго справу, як пра рэч вядомую.

— Я бачу, сен'ёры, хто-б вы ні былі,—сказаў ён,—людзей, якія выразнымі і пераканаўчымі довадамі маююць перад маімі вачмі, як неразумна весці той спосаб жыцця, які я вяду, жадаючы ўзяць мяне адсюль і паставіць у лепшае становішча. Аднак мне нічога другога не астаецца, як толькі бясплодна аплакваць і праклінаць свой лёс і расказваць у апраўданне майго вар'яцтва ўсім жадаючым слушаць мяне, пра тую прычыну, якія давялі мяне да цяперашняга становішча. Калі даведаюцца аб прычыне, не пачнуць здзіўляцца вынікам; калі яны не будуць мець мажлівасці зрабіць лягчэйшым маё гора, то, прынамсі, не будуць абвінавачваць мяне, а незадавальненне іх, выкліканае маімі шалёнымі выбрыкамі, ператворыцца ў жаласць да майго няшчасця. Прашу вас, выслухайце гісторыю маіх пакут і, мажліва, выслухайшы, вы не будзеце суцяшаць гора, якое не дапушчае ніякай суцехі!

Потым няшчасны Кардэніе пачаў апавядаць сумную сваю гісторыю амаль у тых-жа выразах і тымі-ж словамі, як ён раскажаў яе Дон-Кіхоту і казапасу некалькі дзён таму назад, калі з-за літаратурнай спрэчкі апавяданне было спынена. Але цяпер здарылася так, што прыпадак вар'яцтва мінуў Кардэніе, і ён мог давесці да канца сваю гісторыю.

У дадатак да таго, што чытачы ўжо ведаюць пра яго гісторыю, ён дадаў, што Фернандо, паслаўшы яго, Кардэніе, назад да бацькі, змог хітрасцю, ліслівацю і багаццем дабіцца згоды бацькі Люсінды на свой шлюб з ёю.

— Вос, сен'еры, горкая аповесць маіх няшчасцяў і пакут. Я не магу спадзявацца, каб яны спыніліся нават з маёй смерцю!

Гэтымі словамі Кардэніе закончыў даўгую сваю, горкую і поўную палкага каханья гісторыю. Поп толькі сабраўся сказаць яму некалькі слоў, каб супешыць, але яго спыніў голас, які жаласлівым тонам прамовіў тое, што будзе расказана ў наступным раздзеле.

РАЗДЗЕЛ XXI

Нечаканая і прыемная прыгода, якая здарылася з папом і цырульнікам у той-жа Сіера-Марэне

— О, божа,—з глыбокім сумам гаварыў голас.—Няўжо я знайшоў нарэшце месца, якое можа быць схаванай ад усіх вачэй магілай для цяжкой пакуты гэтага цела, якое мне супроць волі даводзіцца несці. Няма нікога на зямлі, ад каго можна было-б чакаць парады ў сумненнях, палёгкі ў горы і дапамогі ў няшчасцях...

Поп і быўшы з ім пераканаліся, што гаворыць нехта паблізу. Яны падняліся, мяркуючы знайсці гаварыўшага. Не паспелі яны прайсці і дваццаці крокаў, як убачылі за выступам скалы юнака ў сялянскай вопратцы, сядзеўшага пад ценем ясеня, але твара яго не маглі разгледзець, бо ён сядзеў з апушчанай галавой і мыў сабе ногі ў ручаі. Яны падышлі да яго так ціха, што ён іх не заўважыў; да таго-ж ён быў увесь захоплены мыццём сваіх ног. Іх здзівіла белізна і прыгожасць гэтых ног, якія, як ім здалося, не былі створаны для таго, каб скакаць з глыбы на глыбу або хадзіць за плугам і валамі, як на тое паказвала вопратка юнака.

Пераканаўшыся, што той іх не заўважыў, поп, ішоўшы наперадзе, зрабіў знак астатнім, каб яны прыселі і схаваліся за ляжаўшымі вакол абломкамі скал. Юнак быў апрануты ў кароткі шэры плашч з капюшонам і разрэзаны па баках, туга падпязаны белым ручніком, у панталонах

таксама з шэрага сукна; на галаве ў яго была шэрая суконная шапка. Скончыўшы мыццё прыгожых сваіх ног, юнак адразу-ж выцер іх тонкай хусцінкай, якую ён выняў з-пад свае шапкі. Вось ён падняў галаву, і сачыўшыя за ім мелі выпадак убачыць твар такой непараўнальнай прыгожасці, што Кардэніё шапнуў на вуха папу: „Раз гэта не Люцінда, дык, напэўна, не чалавечае стварэнне, а божаскае!“ Юнак скінуў шапку, і, калі ён кінуў галавой, у яго рассыпаліся па плячах валасы, якім маглі пазаздросціць сонечныя праменні. Тады поп і яго спадарожнікі зразумелі, што той, каго яны лічылі за слявскага юнака. Быў жанчынай, пекнай і прыгожай.

Даўгія залацістыя валасы не толькі пакрывалі яе плечы, іх было так многа, што яны хавалі яе ўсю, і з-пад іх былі відаць адны толькі ногі. Замест грэбня яна пачала праўляць свае валасы рукамі. Усё гэта выклікала ў трох гледачоў, сачыўшых за ёю, яшчэ большае захапленне і большае жаданне даведацца, хто яна такая; з гэтай прычыны яны парашылі падыйсці да яе. Але, калі яны падняліся на ногі, прыгожая дзяўчына ўзняла галаву і, адкінуўшы абодвума рукамі паўшыя ёй на вочы валасы, паглядзела на тых, хто зрабіў шолах. Толькі яна ўбачыла іх, як ускочыла і, не даючы сабе часу надзець чаравікі або прывесці ў парадак валасы, таропка схапіла ляжаўшы каля яе вузел і, ахопленая сорамам і спалохам, хацела бегчы. Але не паспела яна зрабіць і шасці крокаў, як пала на зямлю, бо далікатныя яе ногі не маглі сцярапець болю ад хадзьбы па вострых каменнях. Убачыўшы гэта, тыя трое падбеглі да яе, і поп першы сказаў ёй:

— Спыніцеся, сен'ёра, у вас няма прычыны так паспешна ўцякаць.

Здзіўленая і засаромленая дзяўчына не адказала ні слова. Тады яны падышлі яшчэ бліжэй да яе.

— Тое, што ваша вопратка, сен'ёра, — узяўшы яе за руку, сказаў поп, — хавае ад нас, вашы валасы выдалі нам. Пэўна, нямалаважныя прычыны прымусілі вас прыбраць вашу пры-

гожасць у такую недастойную яе вопратку і прывялі вас у гэтую пустэльную мясцовасць. Адкіньце спалох, выкліканы ў вас нашым з'яўленнем, і раскажыце нам пра ваш лёс, бо ва ўсіх нас разам і ў кожным паасобку вы знойдзеце жадаанне памагчы вам у вашым горы!

Пераапанутая дзяўчына стаяла, як укопаная, і глядзела на ўсіх, не кажучы ні слова, як вясковы хлопец, якому нечакана паказваюць цікавыя і ніколі нябачаныя ім рэчы. Але пасля таго, як поп у другі раз звярнуўся да яе, яна глыбока ўздыхнула і пачала нарэшце гаварыць:

— Калі гэтыя горы не маглі схаваць мяне ад старонніх вачэй, распушчаныя мае валасы не дазваляюць мне сказаць хлусні. Дарэмна далей прыкідвацца. Раз гэта так, сен'ёры, дазвольце мне раней за ўсё падзякаваць вам за зробленую вамі прапанову, хаця я баюся, што апавяданне яра мае няшчасці, поплич з жаласцю, выкліча ў вас і незадавальненне.

Зрабіўшы намаганне над сабой, каб стрымаць слёзы, набегшыя ёй на вочы, яна спакойным і выразным голасам пачала апавядаць гісторыю свайго жыцця.

— Тут, у Андалузіі ёсць мястэчка, ад якога адзін герцаг атрымаў свой тытул, што робіць яго адным з тых, каго ў Іспаніі называюць грандамі¹. У яго два сыны—старэйшы і малодшы. Бацькі мае земляробы, людзі простыя, але багатыя, хоць яны ставілі вышэй за ўсякае багацце і знатнасць тое, што я іхняя дачка. З той прычыны, што я была адзінай іхняй наследніцай—другіх дзяцей у іх не было—а яны былі вельмі пшчотнымі бацькамі, дык я расла самай балаванай з усіх балаваных дачок на свеце.

¹ Іспанскім грандам рабіўся ў былыя часы ў Іспаніі, без далейшых церамоній або заслуг, дваранін, якому кароль скажа: „субгаос“, г. зн. надзеньце капялюш на галаву. Пры Сервантэсе і ў цяперашні час усе гранды роўныя, але спачатку яны падзяляліся на тры разрады: надзяваўшыя капялюш на галаву ў прысутнасці караля раней, як кароль гаварыў з ім, надзяваўшыя яго пасля гэтага і тыя, што аставаліся з неакрытай галавой да таго часу, покуль ён не загаворыць з ім і яны не адкажуць яму.

Пануючы над прыхільнасцю і душою маіх бацькоў, я таксама панавала і над іхняй маёмасцю. Я была ў іх і кіраўніцай і гаспадыняй. Вольныя часы, якія аставаліся ў мяне пасля таго, як я зраблю ўсе патрэбныя распараджэнні па гаспадарцы, я праводзіла ў занятках-за шыццём, пляценнем кружаў, а часам і за верацяном. І калі часам я пакідала гэтыя заняткі, каб задаволіць мае думкі, я чытала кнігі або грала на арфе, бо вопыт паказаў мне, што музыка заспакойвае ўсхваляванае сэрца і дае адпачынак стомленаму розуму. Я думала, што ніхто, апроча хатніх, не бачыць мяне, бо ў тых дні, калі я хадзіла да абедні, я заўсёды гэта рабіла вельмі рана і да таго захутаная густым вэлюмам, што вочы мае ледзь маглі бачыць толькі той кавалачак зямлі, на які я становілася нагамі. Тым не менш вочы кахання, або больш дакладна, гультайства, убачылі мяне: за мной пачаў хадзіць дон Фернандо—так звалі малодшага сына герцага, пра якога я вам казала.

Толькі расказчыца праказала імя дона Фернандо, як раптам Кардэніё змяніўся ў твары; кроплі халоднага поту, выкліканыя моцным хваляваннем, выступілі ў яго на ілбе; поп і цырульнік, глянуўшы на яго, пачалі баяцца, як-бы з ім не здарыўся адзін з тых прыпадкаў шаленства, якія, як яны чулі, часам бывалі ў яго. Але Кардэніё, увесь дрыжачы і, як відаць, хвалюючыся, маўчаў, пільна гледзячы на сялянскую дзяўчыну. Не бачачы хвалявання Кардэніё, яна працягвала сваё апавяданне:

— Дон Фернандо, убачыўшы мяне, загарэўся вялікім каханнем. Але, каб хутчэй скончыць аповесць пра мае няшчасці, абыйду лепш маўчаннем хітрасці, якія выкарыстаў дон Фернандо, каб адкрыць мне сваё каханне. Ён падкупіў усю нашу прыслугу, даваў і прапаноўваў маім сваякам падарункі і ўзнагароду. Запіскі, якія—не ведаю якім чынам—траплялі ў мае рукі, былі бязлікімі і напоўнены тлумачэннямі і прапановамі кахання, маючымі ў сабе больш абяцанняў і кляцбы, як было ў іх літар. Але ўсё гэта не толькі не захапляла мяне, а, наадварот, хутчэй рабіла жорсткай

да таго, што нібыта ён мне быў смяротным ворагам, і ўся яго стараннасць падначальць мяне сваім жаданням мела толькі адваротныя вынікі.

Убачыўшы настойлівы характар залётаў дона Фернандо, бацькі парашылі выдаць мяне хутчэй замуж, разумеючы, што палкі юнак не можа зрабіцца маім мужам.

Даведаўшыся пра гэта, дон Фернандо аднойчы ўначы, не магу сабе ўявіць, як і якім чынам, пралез у мой пакой і ў такіх выразках каханья і пяшчот пачаў прасіць мяне зрабіцца яго жонкай, што, падначаленая сіле яго пачуцця, я дала сваю згоду. Дон Фернандо ў самых палкіх выразках, а самай урачыстай кляцьбой даў мне слова зрабіцца маім мужам. Раней як ён паспеў дагаварыць, я прасіла яго добра падумаць, што ён робіць, і памятаць пра гнеў яго бацькі, калі той даведаецца, што сын яго ажаніўся на простае сялянцы, сваёй васалцы. Кляцьба дона Фернандо, сведкі, якіх ён заклікаў, слёзы, якія ён праліваў, і нарэшце прывабны яго выгляд—усё гэта, у злучэнні з многімі адзнакамі сапраўднага каханья, магло-б перамагчы і ўсякае другое, такое-ж вольнае і нявольнае сэрца, якім было маё. Я паклікала сваю служанку. Дон Фернандо паўтарыў і пацвердзіў у яе прысутнасці сваю кляцьбу, заклікаючы ў сведкі святых, а на сваю галаву пасылаючы тысячы пракляццяў, калі ён не выканае таго, што абяцаў мне. Зноў вочы яго напоўніліся слязмі, уздыханні павялічыліся, ён яшчэ мацней сціснуў мяне ў сваіх абымках, з якіх увесь час не выпускаў мяне: і пасля таго, як з пакоя вышла мая дзяўчына, я перастала ёю быць, а ён зрабіўся адступнікам і здраднікам.

Развітваючыся з донам Фернандо, я сказала, што цяпер, калі я належу яму, ён можа тым-жа спосабам і ў другія ночы бачыцца са мной да таго часу, покуль не захоча расказаць пра тое, што здарылася. Але дон Фернандо прышоў толькі ў наступную ноч і больш ужо не з'яўляўся, хаця я ведала, што ён у горадзе і часта бывае на паляванні. Тыя дні і гадзіны,—добра ведаю я, якімі цяжкімі і горкімі былі яны для мяне! Я пачала сумнявацца і трывіць веру ў

дона Фернандо. Якія намаганні былі мне патрэбны, каб стрымліваць слёзы і здавацца вясёлай, каб не даць бацькам маім прычыны пытацца пра маё незадавальненне і не быць вымушанай адказаць ім хлуснёй. Але ўсё гэта раптам скончылася. Хутка пайшлі ў наша мястэчка чуткі, нібыта дон Фернандо ажэніўся ў суседнім горадзе на дзяўчыне надзвычайнай прыгожасці і вельмі знатнага роду. Казалі, што завуць яе Люсіндай і расказвалі пра дзіўныя абставіны, якія здарыліся ў час яе вячання.

Пачуўшы імя Люсінды, Кардэніё толькі паціснуў плячыма, закусіў губы, нахмурыў бровы, і з вачэй яго паліліся ручаі слёз.

Але гэта не спыніла Даратэю (так звалі дзяўчыну), і яна казала далей:

— Сумная гэтая навіна дайшла да маіх вушэй, але сэрца маё замест таго, каб застыгнуць ад жаху, загэрэлася шаленствам і гневамі. Але я стрымала часова сваё шаленства, адважыўшыся на тое, што і ажыццявіла ў тую-ж ноч; я надзела на сябе вось гэтую вопратку, якую мне даў адзін з малодшых пастухоў, служыўшых у майго бацькі, адкрыла яму ўсё маё няшчасце і прасіла яго праводзіць да горада, дзе, як я чула, знаходзіўся мой вораг.

Пераканаўшыся, што я не адступлюся ад свайго намеру, пастух прапанаваў ісці са мной, як ён гаварыў, на край свету.

Я ўзяла палатняную навалачку, жаночую вопратку і крыху грошай, на ўсякі выпадак, і ў начной цішыні пакінула бацькаўскі дом. Я накіравалася ў горад, калі не з мэтай расстроіць тое, што я лічыла ўжо зробленым, дык, прынамсі, каб запытаць дона Фернандо, як у яго хапіла адвагі на такі ўчынак. Праз два з паловаю дні, уваходзячы ў горад, я запытала, дзе жывуць бацькі Люсінды, і першы сустрэчны, да якога я звярнулася з гэтым запытаннем, паведаміў мне больш, як я таго хацела. Ён паказаў мне дом бацькоў Люсінды і расказаў усё, што здарылася ў час вячання іх дачкі—падзея да таго агульнавядомая ў горадзе,

што на перакрыжаваннях вуліц натоўпамі збіраюцца пагутарыць пра гэта. Расказаў ён, нібыта ў тую ноч, калі дон Фернандо быў абвенчаны з Люсіндай, пасля таго, як яна згадзілася зрабіцца яго жонкай, яна страціла прытомнасць. Калі жаніх падышоў расшнуроваць ёй вопратку, каб яна магла лепш дыхаць, ён знайшоў ліст, напісаны ўласнаручна Люсіндай, у якім яна растлумачвала, што не можа быць жонкай дона Фернандо, бо яна ўжо жонка Кардэніё, вельмі знатнага кабальеро з таго-ж горада; калі яна дала сваю згоду дону Фернандо, дык толькі для таго, каб не ісці супроць волі сваіх бацькоў. У лісце былі словы, якія давалі зразумець, што яна мае намер скончыць самагубствам адразу-ж пасля вячання, і падавала таксама прычыны, прымушаўшыя яе да гэтага самагубства. Усё гэта, кажуць, пацвердзіў і кінжал, знойдзены ў складках яе вопраткі.

Калі дон Фернандо ўсё гэта ўбачыў, ён, думаючы, што Люсінда ашукала яго, зняважыла і пакпіла з яго, кінуўшы да яе, раней як яна апамятавалася ад абамлення, і тым-жа знойдзеным кінжалам хацеў закалоць яе і зрабіў-бы гэта, каб яе бацькі і другія прысутныя не стрымалі яго. Расказвалі яшчэ, што дон Фернандо адразу паехаў, а Люсінда апамятавалася толькі на наступны дзень і абвясціла бацьку і матцы, што яна сапраўды жонка таго Кардэніё, пра якога я вам казалі. І яшчэ я даведалася, што Кардэніё нібыта прысутнічаў пры вячання Люсінды і, убачыўшы яе павенчанай, у роспачы ўцёк з горада, пакінуўшы ліст, у якім пісаў, якую абразу зрабіла яму Люсінда, і што цяпер ён ідзе туды, дзе ніводнае людское вока не ўбачыць яго.

Яшчэ больш загаварылі пра гэта, калі прайшла вестка, што Люсінда знікла з бацькаўскага дома і з горада і што яе нідзе не маглі знайсці. Гэтыя весткі зноў уваскрасілі мае надзеі. У той час, калі я яшчэ была ў горадзе, не ведаючы што рабіць, бо я не знаходзіла дона Фернандо, да вусвай маіх дайшла абвестка праз вулічнага глашатая, у якой абяцалася значная ўзнагарода таму, хто мяне знойдзе. З дакладнасцю апісваліся мой узрост і быўшая на мне воп-

ратка. Я чула, што гаварылі, нібыта слуга, які знаходзіўся са мною, украў мяне з бацькаўскага дома. Гэта вельмі здзівіла мяне, бо я ўбачыла, да чаго абняслаўлена мая рэпутацыя. У тую-ж ноч, баючыся быць апазнанай, я прышла ў самую глыбіню гэтых гор. Шпарчэй, як, здавалася, спалох і стома маглі мне дазволіць, я паглыбілася далей у гэтыя горы, парашыўшы схавацца ў іх ад майго бацькі і ад ўсіх тых, хто быў пасланы ім шукаць мяне.

Не ведаю, колькі месяцаў прабыла я тут, у гэтых горах, дзе я сустрэла пастуха, які ўзяў мяне работнікам да сябе ў вёску, якая знаходзіцца ў глыбіні гэтага горнага ланцуга. Я ўвесь гэты час служыла ў яго падпаскам, імкнучыся заўсёды знаходзіцца ў полі, каб схаваць гэтыя валасы, якія сёння так нечакана выдалі мяне. Але ўся мая асцярожнасць і мая стараннасць ні да чаго не прывялі, бо гаспадар мой, не ведаю якім чынам, даведаўся, што я не мужчына, і ў ім нарадзіліся брудныя думкі. Я вярнулася зноў сюды, у гэтую лясную глуш, шукаць месца, дзе-б без ніякай перашкоды магла прасіць неба злітавацца над маім няшчасцем і даць мажлівасць і сродкі пазбавіцца яго або развітацца з жыццём у гэтай пустэльнай адзіноце.

РАЗДЗЕЛ XXII,

у якім апавядаецца пра цікавы падыход і хітрасці, выкарыстаныя з мэтай вызваліць закаханага нашага рыцара ад гэткай суровай эпітымій, накладзенай ім на сябе

Даратэя змоўкла, і яе твар заліўся фарбай, якая паказала боль і сорам яе душы. Слухаўшыя яе апавяданне адчулі, што іх душы напоўніліся жаласцю да яе і здзіўленнем перад яе няшчасцем. У той час, як поп хацеў сказаць ёй некалькі сучасных слоў і даць добрую параду, Кардэніе папярэдзіў яго:

— Так значыць, сеньёра, гэта вы—прыгожая Даратэя, адзіная дачка багатага Кленардо?

Даратэя здзівілася, пачуўшы імя свайго бацькі.

— А хто-ж вы, брат, што ведаеце імя бацькі? Я-ж да гэтага часу, наколькі мне помніцца, расказваючы вам пра маё няшчасце, ні разу не ўспамянула вам імя майго бацькі?

— Я, сен'ёра,—адказаў Кардэніё,—той няшчасны, якога, мяркуючы па вашаму апавяданню, Люсінда абвясціла сваім мужам. Я—той самы Кардэніё, і подлыя паводзіны таго, хто і вас паставіў у цяперашняе ваша становішча, давялі мяне да становішча, у якім вы мяне цяпер бачыце: абадранага, на-поўголага, пазбаўленага ўсякай чалавечай дапамогі і, што яшчэ горш, пазбаўленага розуму, бо я валодаю ім толькі ў кароткія прамежкі. Я—той, Даратэя, які прысутнічаў пры нахабным вераломстве дона Фернандо і чакаў, покуль не пачуў, як Люсінда сказала сваё „так“, згаджаючыся зрабіцца жонкай дона Фернандо. Я—той, які не меў мужнасці астацца і паглядзець, чым скончыцца яе непрытомнасць і што будзе, калі прачытаюць запіску, знойдзеную ў яе на грудзях, бо душа мая не мела сілы вытрымаць адразу столькі няшчасцяў. Такім чынам, страціўшы цярыліваць, я пакінуў дом, пакінуў ліст майму гаспадару з просьбай перадаць яго ў рукі Люсінды і ўцёк у гэтую пустэльную і дзікую мясцовасць з намерам скончыць тут рахунак з жыццём. Але лёс захацеў пакінуць мне жыццё; ён здаволіўся тым, што адабраў у мяне розум, можа з метаю захаваць мяне для шчасця сустрэцца з вамі. Мажліва, што лёс яшчэ рыхтуе для абодвух нас лепшае, чым мы думалі, выйсце з нашых пакут, бо, уявіўшы, што Люсінда не можа выйсці замуж за дона Фернандо, бо яна—мая, пра што яна голасна абвясціла, а дон Фернандо не можа ажаніцца на ёй, бо ён—ваш, мы можам спадзявацца на тое, што ўсё будзе, як мы таго хочам. Клянуся вам сумленнем, я не пакіну вас да таго часу, покуль не ўбачу вас жонкай дона Фернандо. Калі я не змагу гэтага дасягнуць перакананнямі, прымусяўшы яго ўсвядоміць свой абавязак перад вамі, я выклічу яго на дуэль, патрабуючы ад яго адказу за знявагу, зробленую вам.

Даратэя была вельмі здзіўлена, слухаючы словы Кардэніё, і не ведала, як дзякаваць яго за велікадушную прапанову.

Поп адказаў за абодвух; ён падтрымаў благароднае рашэнне Кардэніё і асабліва пераконваў іх разам з ім ехаць у яго сяло, дзе яны могуць назапасіцца патрэбнымі ім рэчамі. Там яны ўжывуць захады да адшукання дона Фернандо або да звароту Даратэі к яе бацькам. Кардэніё і Даратэя падзякавалі папа і прынялі яго прапанову.

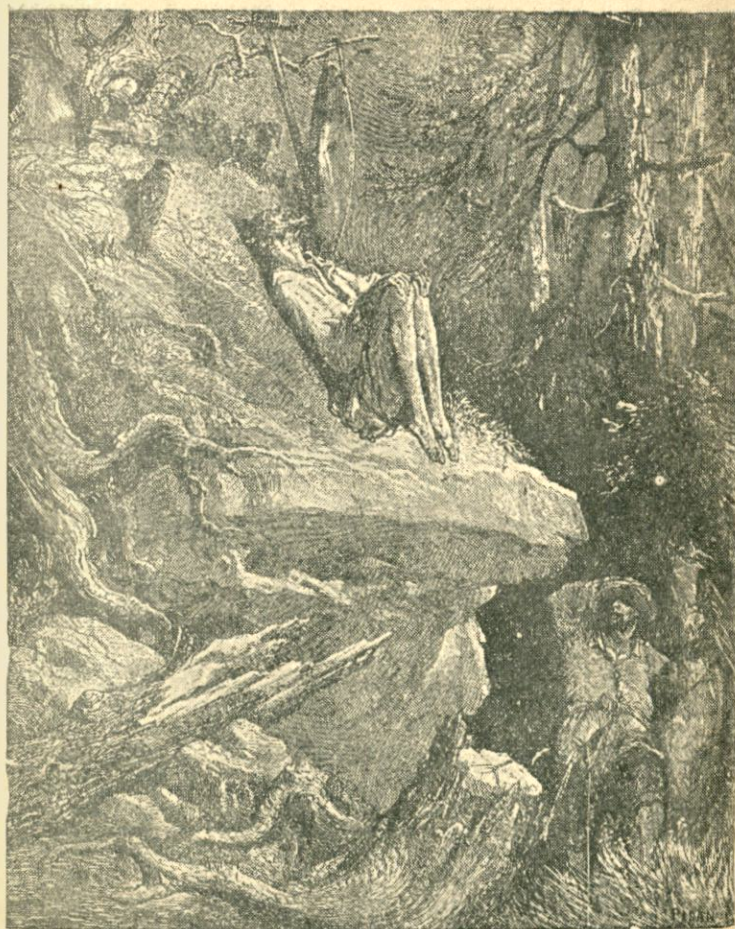
Цырульнік, які ўвесь час сядзеў моўчкі, таксама выступіў цяпер з невялікай прамовай і з не менш ветлівай прапановай служыць ім, у чым толькі можа. Разам з тым ён коратка паведаміў ім і прычыну, прывёўшую абодвух іх, і сказаў пра дзіўнае вар'яцтва Дон-Кіхота і пра тое, што яны чакаюць тут яго зброеносца, які накіраваўся шукаць яго.

Кардэніё ўспомніў, як скрозь сон, сваю сварку з Дон-Кіхотам і перадаў ім пра яе, але ён не мог сказаць, што было прычынай іхняй спрэчкі.

У гэты час яны пачулі крык і зразумелі, што гэта Санчо Панса. Не знайшоўшы іх на тым месцы, дзе пакінуў, ён пачаў з усёй сілы крычаць. Яны пайшлі яму насустрач і запыталіся пра Дон-Кіхота, а ён адказаў, што застаў яго напоўголым, у адной сарочцы, худога, жоўтага, напоўмёртвага ад голаду і ўздыхаючага па сваёй сен'еры Дульсінеі. Але, хаця Санчо і паведаміў рыцару, што яна загадвае яму пакінуць гэтую мясцовасць і з'явіцца да яе ў Табосо, дзе чакае яго, Дон-Кіхот адказаў, што парашыў не з'яўляцца перад яе прыгожасцю да таго часу, покуль не зробіць учынкаў, пасля якіх ён будзе варты яе прыхільнасці.

— Калі-ж гэта будзе працягвацца такім чынам,—дадаў Санчо,—пану пагражае небяспека не толькі не зрабіцца імператарам, якім ён абавязаны быць, але нават і архіепіскапам. Такім чынам, памяркуйце, што вам зрабіць, каб вывесці яго з гэтай мясцовасці.

Поп заспакоіў Санчо, кажучы, што яны абавязкова выцягнуць Дон-Кіхота адсюль, хаця-б супроць яго волі, потым раскажаў Кардэніё і Даратэі, які сродак яны прыдумалі,

Санчо застаў Дон-Кіхота напоўголым, худога, напоўмёртвага
ад голаду.

каб завесці яго дахаты. На гэта Даратэя адказала, што яна лепш цырульніка сыграе ролю шукаючай абароны дзяўчыны, тым больш што ў яе пры сабе ёсць вопратка, у якой усё ў яе выйдзе як нельга больш натуральна. Няхай толькі даручаць ёй, і яна сыграе сваю ролю, як трэба, тым больш што яна прачытала многа рыцарскіх кніг і добра знаёма з мовай, якой гавораць прыгнечаныя дзяўчыны, звяртаючыся з просьбай пра абарону да вандроўных рыцараў.

— У такім выпадку нам нічога больш не застаецца, як толькі зараз-жа ўзяцца за справу,—сказаў поп.

Даратэя адразу дастала з свайго вузла гарнітур тонкай і багатай шарсцяной матэры; вынуўшы з невялікай скрынкі маністы і другія каштоўнасці, хутка прыбралася так, што мела цяпер выгляд знатнай і багатай дамы. Яна сказала, што ўзяла ўсё гэта і яшчэ тое-сёе з дому на выпадак, калі-б яно ёй спатрэбілася, але такога выпадку не было да гэтага часу. Усе былі ў захапленні ад яе надзвычайнай грацыі, пекнасці і прыгожасці. Але больш за ўсіх здзіўляўся Санчо Панса, якому (і зусім грунтоўна) здавалася, што ён ніколі ў жыцці не бачыў такой прыгожай жанчыны. З гэтай прычыны ён з вялікай паспешнасцю прасіў папа сказаць яму, хто гэтая прыгожая сен'ёра і што ёй трэба ў гэтай пустэльнай мясцовасці.

— Прыгожая гэтая сен'ёра, брат Санчо,—адказаў поп,—проста кажучы, наследніца па непасрэднай мужчынскай лініі магутнага каралеўства Мікамікон і з'явілася яна сюды шукаць вашага пана і прасіць яго, каб ён адпомсціў за крыўду і абразу, зробленую ёй адным злым волатам. Чуткі пра Дон-Кіхота, як пра харобрага рыцара, распаўсюджаныя па ўсім свеце, прывялі сюды прынцэсу з Гвінеі, адкуль яна прыехала.

— Шчаслівыя пошукі і шчаслівая знаходка,—сказаў тады Санчо Панса,—тым больш, калі мой пан выправіць тое зло і адпомсціць за тую абразу, забіўшы сына блудніцы, таго волата, пра якога гаворыць ваша міласць. Толькі-б ён не быў зданню, бо над зданямі ў майго пана няма ніякай улады. Але пра адну рэч між іншымі рэчамі буду прасіць вашу

міласць, сен'ёр, менавіта: каб пан мой не задумаў зрабіцца архіепіскапам, чаго я так баюся. Парайце яму, ваша міласць, адразу-ж павянчацца з гэтай прынцэсай; такім чынам яго нельга будзе ператварыць у сан архіепіскапа, і ён лёгка здабудзе сабе імператарскую карону, а я—ажыццяўленне маіх жаданняў.

— Што тычыцца вяселля вашага пана,—сказаў поп,—я зраблю ўсё, што ад мяне залежыць, каб памагчы гэтай справе.

Санчо астаўся настолькі здаволены адказам папа, наколькі той быў здзіўлены яго прастатой і тым, да чаго моцна ўкараніліся ў яго ўяўленні тыя-ж самыя недарэчнасці, што і ў яго пана: Санчо-ж ніколькі не сумняваўся, што Дон-Кіхот сапраўды зробіцца імператарам.

Між тым Даратэя села на мула папа, а цырульнік прымайстраваў сабе бараду з бычынага хваста; яны загадалі Санчо правесці іх туды, дзе знаходзіцца Дон-Кіхот, папярэдзіўшы яго, каб ён не гаварыў, што ведае папа або цырульніка, бо менавіта ад гэтага і залежыць мажлівасць пана яго зрабіцца імператарам. Ні поп, ні Кардэніё не пажадалі накіравацца з імі: Кардэніё—каб не напамінаць Дон-Кіхоту яго сваркі з ім, поп—з той прычыны, што яго прысутнасць покуль яшчэ не была неабходнай; такім чынам яны пусцілі іх наперад, самі-ж павольна пайшлі за імі пехатою.

Поп палічыў патрэбным растлумачыць Даратэі, што ёй рабіць, але яна прасіла не клапаціцца, бо ўсё будзе зроблена, як патрэбна і як апісана ў рыцарскіх кнігах.

Яны праехалі каля трох чвэртак мілі, калі ўбачылі Дон-Кіхота сярод лабірынта скал, ужо апранутага, але яшчэ без узбраення. Як толькі Даратэя ўбачыла яго і даведлася, што гэта—Дон-Кіхот, яна ўдарыла бізуном свайго параднага каня, а за ёй паспяшыў і барадаты брадабрэй.

Пад'ехаўшы да Дон-Кіхота, зброеносец прынцэсы саскачыў з мула і падышоў да Даратэі, каб узяць яе на рукі, а яна, з вялікім спрытам злезшы з сядла, кінулася на калені перад Дон-Кіхотам. Ён хацеў падняць яе, але яна, не падымаючыся, звярнулася да яго з наступнымі словамі:

— Я да таго часу не падымуся, о, харобры і магутны рыцар, покуль вы, па дабрыві і велікадушшу свайму, не зробіце мне ласку, якая пакрые вашу асобу славай і гонарам і пойдзе на карысць самай безуцешнай і прыгнечанай дзяўчыне, якую асвятляла калі-небудзь сонца. Калі сапраўды харобрасць моцнай вашай рукі адпавядае чуткам пра вечную вашу славу, вы абавязаны памагчы няшчаснай, якая з'явілася сюды з вельмі далёкіх краін, прыцягнутая блескам вашага імені, у надзеі знайсці ў вас абарону ў сваіх няшчасцях

— Не адкажу вам ні слова, прыгожая сен'ёра,—сказаў Дон-Кіхот,—і не хачу слухаць нічога пра вашу справу, покуль вы не падымецеся з каленяў!

— Я не падымуся да таго часу, сен'ёр,—адказала гаруючая дзяўчына,—покуль вы з уласцівым вам велікадушшам не паабяцаеце зрабіць мне ласку, пра якую я прашу.

— Абяцаю вам зрабіць ласку,—адказаў Дон-Кіхот,—калі толькі гэта не пойдзе на шкоду маёй бацькаўшчыне і той, якая валодае ключом ад майго сэрца і маёй волі.

— Яна не пойдзе на шкоду ўсяму таму, пра што вы ўспам'янулі, мой добры сен'ёр,—адказала гаруючая дзяўчына.

У гэты час Санчо Панса падышоў да свайго пана і ціха шапнуў яму на вуха:

— Сен'ёр, міласць ваша можа спакойна абяцаць ёй тое, пра што яна просіць, бо гэта—глупства: усяго толькі забіць велізарнага волата. А тая, якая пра гэта просіць,—магутная прынцэса Мікамікона, каралева вялікага каралеўства Мікамікон у Эфіёпіі.

— Хто-б яна ні была,—адказаў Дон-Кіхот,—я зраблю так, як мне гаворыць абавязак і падказвае сумленне ў згодзе з рыцарскімі правіламі, якія я спаведую.

І, звяртаючыся да дзяўчыны, ён дадаў:

— Прашу вас, найвышэйшая прыгожасць, падыміцеся, бо я дарую ласку, якую вам захочацца прасіць у мяне.

— Яна складаецца з таго,—сказала дзяўчына,—каб вы, велікадушны рыцар, адразу-ж пайшлі за мной, куды я вас

павяду, і абяцалі не брацца за другую справу і не шукаць другой прыгоды, покуль не адпомсціце здрадніку, які адабраў у мяне маё каралеўства.

— Паўтараю,—адказаў Дон-Кіхот,—што я выканаю вашу просьбу, і з гэтай прычыны можаце, сен'ера з сёнешняга дня прагнаць з свае душы сум, які мучыць вас, бо, з дапамогаю мае рукі, вы хутка вернецесья ў сваё каралеўства і сядзеце на трон старажытнай і вялікай вашай дзяржавы. А цяпер возьмемся за справу, бо ў павольнасці, як кажуць, хаваецца звычайна небяспека.

Гаруючая дзяўчына з вялікай упартасцю імкнулася пацалаваць у Дон-Кіхота рукі, але ён, будучы ва ўсім сапраўдным і ветлівым рыцарам, ні за што не дапусціў да гэтага. Наадварот, ён прымусіў яе падняцца, пацалаваў яе вельмі ветліва і загадаў Санчо падцягнуць падпругі ў Расінантэ і падаць яму ўзбраенне.

Санчо ўзяў узбраенне, якое вісела на дрэве, і, падцягнуўшы падпругу Расінантэ, у адну хвіліну надзеў узбраенне на свайго пана, і ён, убачыўшы сябе ўзброеным, усклікнуў:

— Едзем адсюль, у імя бога, на абарону гэтай вялікай сен'еры!

Цырульнік усё яшчэ стаяў на каленях і ледзь стрымліваў свой смех і падтрымліваў бараду. Але, убачыўшы паспешнасць, з якой Дон-Кіхот рыхтаваўся выканаць сваё абяцанне, цырульнік падняўся, узяў сваю сен'еру за другую руку і разам з рыцарам пасадзіў яе на мула. Адрозу-ж і Дон-Кіхот сеў на Расінантэ, цырульнік прыстроіўся на сваёй верхавой жывёле, а Санчо даваўся ісці пехатой, што зноў абудзіла ў ім гора аб прапачы Шэрага, адсутнасць якога давала сябе ведаць. Аднак усё гэта ён сцярапеў, упэўнены ў тым, што яго пан цяпер ужо недалёкі ад імператарства, бо ён ніколі не сумняваўся, што Дон-Кіхот ажэніцца на прынцэсе і будзе, прынамсі, каралём краіны Мікамікон. Адно толькі непакоіла Санчо—думка, што каралеўства гэтае ў краіне неграў і што будучыя яго падданыя—чорна-

скуруя. Але супроць гэтага ён адразу-ж знайшоў добры сродак у сваім уяўленні і сказаў сабе:

„Што за бяда, калі мае падданыя будуць неграмі? Нічога другога не астаецца, як толькі нагрузіць імі карабель і прывезці ў Іспанію, дзе я магу іх прадаць і дзе мне заплоцяць за іх наяўнымі грашымі, а на гэтыя грошы я куплю сабе які-небудзь тытул або пасаду і потым пражыву ўсё сваё жыццё прыпяваючы“.

Заняты гэтымі думкамі, ён ішоў такі здаволены і радасны, што нават запамятаваў, як цяжка вандраваць пехатою. Поп і Кардэніе наглядзілі за ўсім, што адбывалася, схваўшыся за кустамі, і не ведалі, якім чынам далучыцца да астатняй кампаніі. Але поп, чалавек вельмі знаходлівы, адразу-ж прыдумаў, што зрабіць для дасягнення жаданага: нажніцамі, якія ён меў пры сабе ў футляры, ён з вялікай шпаркасцю абстрыг бараду Кардэніе, надзеў на яго сваю шэрую епанчу і даў яму даўгі чорны плашч без каўняра. астаўшыся сам у камзоле і панталонах.

Кардэніе, пераапрунуўшыся, зрабіўся такім непадобным на ранейшага, што не апазнаў-бы сябе, калі-б паглядзеў у люстра. Скончыўшы пераапрунацца, поп і Кардэніе,—хаця рэшта падарожнікаў за гэты час і паспелі далёка адехаць наперад,—хутка дайшлі раней іх да вялікай дарогі, бо хмызнякі і бугры ў гэтай мясцовасці перашкаджалі рухацца конным так шпарка, як гэта маглі рабіць пешыя. Адным словам, яны хутка апынуліся ў лагчыне і спыніліся ля выхаду з гор.

Як толькі паказаўся Дон-Кіхот і яго спадарожнікі, поп, досыць доўга і пільна ўглядаючыся ў рыцара, рабіў выгляд, нібыта ён паступова пачынае апазнаваць яго, і потым кінуўся да яго з распасцёртымі абымкамі.

— У шчаслівую гадзіну сустрэў я люстра рыцарства, добрага майго земляка Дон-Кіхота Ламанчскага, увасабленне ветлівасці, абаронцу і апеку над прыгнечанымі і квінт-эсенцыю ўсіх вандроўных рыцараў.—Кажучы гэта, поп абымаў левае калена Дон-Кіхота.

Рыцар пачаў пільна ўглядацца ў яго і нарэшце апазнаў. Ён быў здзіўлены, сустрэўшы яго тут, і рабіў вялікія намаганні, каб злезці з каня. Але поп не дапусціў да гэтага, пасля чаго Дон-Кіхот сказаў:

— Дайце мне злезці, міласць ваша, сен'ёр ліценсіят, бо не падыходзіць, каб я сядзеў вярхом, калі такая шанюная асоба, як ваша міласць, ідзе пехотою.

— Я ніякім чынам не згаджуся на гэта,—сказаў поп.— Аставайцеся сядзець вярхом, ваша вялікасць, бо, седзячы вярхом, вы робіце самыя вялікія справы і ўчынкi, якія калі-небудзь бачылі ў наш век. Што тычыцца мяне—іерэя, хаця і недастойнага,—з мяне хопіць змясціцца на муле адзаду каго-небудзь з гэтых сен'ёраў, якія суправаджаюць вашу міласць.

— Я ўпэўнены,—адказаў Дон-Кіхот,—што сен'ёра прынцаса будзе настолькі ветлівай, што з добрага пачуцця да мяне загадае свайму зброеносцу даць месца на сядле вашай міласці, а сам ён сядзе адзаду, калі толькі мул вытрымае гэта.

— Зусім правільна,—адказаў цырульнік і шпарка злез з мула, прапануючы заняць месца на сядле папу, што той і зрабіў, не прымушаючы сябе доўга прасіць. Але на няшчасце, калі цырульнік хацеў узлезці на круп мула, дык той,—які, па праўдзе кажучы, быў наёмны, а значыць і дрэнны,—так брыкнуў заднімі нагамі ў паветры, што калі-б ён трапіў у грудзі або ў галаву маэсе Ніколаса, той па-слаў-бы да д'ябла ўсе пошукі Дон-Кіхота. Але і гэтае брыканне мула спалохала яго, і ён паваліўся, зусім не клапацячыся пра сваю бараду, якая звалілася на зямлю. Адчуўшы, што ён без барады, цырульнік нічога другога не мог прыдумаць, як толькі накрыць твар абодвума рукамі і крыкнуць, што ён выбіў сабе карэнныя зубы. Дон-Кіхот, убачыўшы вялікі пук барады без сківіцы і без крыві, які ляжаў асобна ад твара паўшага зброеносца, усклікнуў:

— Гэта вялікае цуда! Яму адбіла і адарвала з твара бараду, нібы яе знарок згаллі.

Поп, убачыўшы, што яго выдумцы пагражае небяспека быць выкрытай, адразу падбег да барады, падняў яе і кінуўся да маэса Ніколаса і ў момант, прыціснуўшы яго галаву да сваіх грудзей, прымацаваў яму бараду, над якой прамармытаў некалькі слоў, кажучы, што гэта—самае пэўнае заклінанне для прырашчвання барод, у чым яны зараз і пераканаюцца. Як толькі ён прымацаваў бараду, ён адышоў, і зброеносец зрабіўся такім-жа барадатым і здаровым, якім быў да таго.

Гэта надзвычайна здзівіла Дон-Кіхота, і ён папрасіў папа, калі ў яго будзе вольны час, навучыць яго гэтаму заклінанню, бо ён мяркуе, што цалёбныя ўласцівасці яго ідуць далей прырашчвання барады: не можа быць сумнення, што, раз вырвана ўся барада, значыць пашкоджана і цела, а калі заклінанне залечвае ўсё гэта, то дзейнічанне яго не абмяжоўваецца адной барадой.

— Зусім правільна,—адказаў поп і абяцаў навучыць рыцара заклінанню пры першым зручным выпадку.

Потым парашылі, што поп паедзе першы на муле, а пасля яго будуць садзіцца па чарзе астатнія трое, покуль не даедуць да заезджага двара, які, як відаць, знаходзіўся каля двух міль адтуль. Калі яны паехалі далей, Дон-Кіхот сказаў дзяўчыне:

— Ваша вялікасць, сен'ёра мая, цяпер вядзіце нас, куды вам захочацца:

Але раней, як яна паспела адказаць, лісенсіят запытаў яе:

— У якое каралеўства мяркуе весці нас ваша міласць? Ці не ў каралеўства Мікамікон? Напэўна, што так і ёсць, або я дрэнны знаўца каралеўстваў.

Яна, зразумеўшы, у чым справа, здагадалася, што ёй трэба адказаць, і таму сказала:

— Так, сен'ёр, дарога мая ляжыць у каралеўства Мікамікон.

— Калі гэта так,—абвясціў поп,—дык нам давядзецца праехаць праз маё сяло, а адтуль ваша міласць накіруецца ў Карфаген, дзе, калі пашанцуе, вы адразу-ж можаце сесці

на карабель. І калі будзе папутны вецер, спакойнае мора і не здарыцца буры, вы трохі менш, як за дзевяць год, можаце даехаць да вялікага возера, якое ляжыць дзён на сто з гакам дарогі ад каралеўства вашай вялікасці.

Прынцэса пацвердзіла паведамленне папа, зазначыўшы толькі, што на яе бацькаўшчыну можна заехаць і раней.

— Цяпер-жа папрашу сен'ера ліценсіята сказаць мне, якая прычына прывяла яго ў гэтую пустэльную мясцовасць зусім аднаго, без слуг і апранутага лёгка?—запытаўся Дон-Кіхот.

— Адкажу вам на гэта ў кароткіх словах,—сказаў поп.—Ведайце-ж, міласць ваша, сен'ер Дон-Кіхот, што я і маэсе Ніколас, наш сябра і наш цырульнік, паехалі ў Севілью атрымаць грошы, якія адзін мой сваяк, прабывшы доўга ў Індыі, прыслаў мне. Калі мы ўчора праходзілі каля гэтай мясцовасці, на нас напалі чацвёра разбойнікаў; якія абрабавалі нас аж да барады, так што цырульнік палічыў патрэбным прымайстраваць сабе фальшывую бараду, а вось гэтага маладога чалавека (ён паказаў на Кардэніё), які ідзе разам з намі, яны абрабавалі ў другі раз. Самае лепшае ва ўсёй гісторыі тое, што, як ходзяць тут чуткі, напаўшыя на нас разбойнікі былі галерныя нявольнікі, якіх, як кажуць, вызваліў амаль на гэтым самым месцы чалавек, меўшы такую мужнасць, што ён адзін супроць камісара і стражнікаў адпусціў усіх разбойнікаў на волю. Няма сумнення, што ён, напэўна, вар'ят або такі-ж вялікі нягоднік, як і яны, або нарэшце чалавек без душы і сумнення, калі ён мог пусціць ваўка сярод авечак, лісіцу сярод кур і мух—на мёд.

Санчо раскажаў папу і цырульніку пра вызваленне галерных нявольнікаў, зробленае яго панам з такой для яго славай, і з гэтай прычыны поп, кажучы пра гэтую падзею, вельмі згусціў фарбы, каб паглядзець, што зробіць або скажа Дон-Кіхот, які пры кожным яго слове то чырванеў, то бляднеў і не адважыўся прызнацца, што ён быў вызваліцелем гэтых добрых людзей.

— Вось яны,—паўтарыў поп,—і абрабавалі нас.

РАЗДЗЕЛ ХХІІІ,

*у якім апавядаецца пра знаходлівасць прыгожай
Даратэі і пра другія цікавыя і вясёлыя рэчы*

Толькі поп скончыў, як Санчо сказаў:

— Кажучы сумленна, сен'ёр ліценсіят, той, хто зрабіў гэты ўчынак, быў пан мой, хаця я, з свайго боку, перад тым і папярэджваў яго, каб ён абдумаў тое, што робіць, і што грэх адпускаяць іх на волю, бо хто ссылаецца на галеры—з'яўляецца вялікім нягоднікам.

— Дурань,—сказаў тады Дон-Кіхот,—вандроўным рыцарам не падабае даследваць, за злачынствы або за добрадзействы ідуць такім чынам і церпяць такія пакуты закутыя ў кайданы і прыгнечаныя, сустрэтыя ім на дарозе. Адзіныя клопаты рыцараў—памагчы ім, як людзям, якім патрэбна дапамога, звярнуўшы ўвагу на іхнія пакуты, а не на дурныя іхнія ўчынкі.

Потым Дон-Кіхот папрасіў прынцэсу расказаць яму пра гора, якое здарылася з ёю.

— Ахвотна зраблю гэта,—адказала Даратэя,—калі толькі вам не будзе сумна слухаць пра гора і няшчасце.

— Не будзе сумна, сен'ёра мая,—адказаў Дон-Кіхот.

— У такім выпадку,—адказала Даратэя,—прашу ў вас увагі. Раней за ўсё, сен'ёры, вашым міласцям трэба ведаць, што мяне завуць...

Тут яна спынілася, бо забыла імя, дадзенае ёй папом, але ён паспяшыў ёй на дапамогу, здагадаўшыся, што, уласна, затрудняе яе, і ўсклікнуў:

— Не дзіва, сен'ёра мая, што ваша вялікасць сароміцца, апавядаючы пра сваё няшчасце. Няшчасце-ж часта бывае такога сорту, што адымае памяць у тых, на каго яно падае, і людзі забываюць нават уласнае сваё імя, як гэта здарылася з вашай высокасцю, забыўшай, што вас, законную наследніцу вялікага каралеўства Мікамікон, завуць прынцэсай Мікаміконай. Прыняўшы да ведама гэты напамінак,

ваша вялікасць лёгка можа аднавіць у зацямно́най сваёй памяці ўсё, што вам трэба расказаць нам.

— Гэта зусім правільна,—адказала дзяўчына,—і я думаю, што наперад мне ўжо не спатрэбіцца больш ніякай дапамогі, бо я сама даведу праўдзівую сваю гісторыю да добрага канца. Такім чынам вось яна. Кароль, мой бацька, якога звалі Тынакрыё Мудры, быў вялікім знаўцам мастацтва, якое завецца магіяй. Дзякуючы сваёй навуцы ён даведаўся, што каралева, мая маці, па імені Харамілья, павінна памерці раней за яго; хутка потым і яму самому давядзецца развітацца з жыццём, а я астануся круглай сіратой, без бацькі і маткі. Але, казаў ён, яго не столькі напалохала гэта, колькі весткі, што велізарны волат, уладар вялікага вострава, амаль сумежнага з нашым каралеўствам, па імені Пандафіланда Цёмны Погляд, пачуўшы пра маё сіроцтва, уварвецца з вялікай ваеннай сілай у маё каралеўства і адбярэ ў мяне ўсё, не пакінуўшы нават вёскі, дзе-б я знайшла сабе прытулак.

Я магу ўнікнуць усяго гэтага разбурэння і няшчасця, калі згаджуся выйсці замуж за яго, хаця, наколькі мой бацька мог прадбачыць, ён быў упэўнены, што я ніколі не згаджуся на такі няроўны шлюб. У гэтым ён меў рацыю, бо мне ніколі і ў галаву не прыходзіла выйсці замуж не толькі за гэтага волата, але і ні за якога другога, якім-бы ён ні быў вялікім.

Бацька сказаў мне таксама, што пасля таго, як ён памрэ, і Пандафіланда пачне захапляць маё каралеўства, я не павінна абараняцца, бо гэта прывяло-б да маёй гібелі, а добраахвотна, без ніякага супраціўлення павінна даць яму завалодаць каралеўствам, калі жадаю папярэдзіць разню і поўнае знішчэнне маіх добрых і верных падданных, і адразу-ж з некаторымі з маіх блізкіх павінна накіравацца ў Іспанію. Там знайду я дапамогу свайму гору, сустрэўшыся з вандроўным рыцарам, слава якога распаўсюдзіцца ў той час па ўсёй гэтай дзяржаве, і будзе ён называцца—калі я добра помню—Дон-Асоте або Дон-Гіготэ.

— Дон-Кіхот, сказаў ён напэўна,—усклікнуў тады Санчо Панса,—або рыцар Сумнага Вобразу.

— Зусім правільна,—пацвердзіла Даратэя.—Апрача таго ён яшчэ казаў, што той рыцар высокага росту, сухарлявы, аз правага боку пад левым плячом, або каля пляча, у яго цёмная радзімка з некалькімі валосікамі нахштальт шпаціны вепра.

Пачуўшы гэта, Дон-Кіхот сказаў свайму зброеносцу:

— Ідзі сюды, Санчо-сын, памажы мне распрануцца: я хачу ўбачыць, ці той я рыцар, пра якога прарочыў мудры кароль.

— Але навошта-ж ваша міласць хоча распранацца?—запытала Даратэя.

— Каб паглядзець, ці ёсць у мяне тая радзімка, пра якую казаў ваш бацька,—адказаў Дон-Кіхот.

— Для гэтага не трэба распранацца,—сказаў Санчо,—бо я ведаю, што ў вашай міласці ёсць радзімка на спіне, а гэта—адзнака, што вы чалавек моцны.

— Гэтага дастаткова,—сказала Даратэя,—бо між сябрамі не трэба звяртаць увагі на дробязі, ці на плячы радзімка, ці на спіне, гэта няважна. Безумоўна, добры мой бацька меў рацыю ва ўсім, і я не памылілася, звярнуўшыся да сен'ёра Дон-Кіхота, бо ён ёсць той, пра якога мне гаварыў мой бацька, бо прыкметы яго твара супадаюць з прыкметамі вялікай славы гэтага рыцара не толькі ў Іспаніі, але і ва ўсёй Ламанчы. Я знайшла сен'ёра Дон-Кіхота і цяпер ужо ў думках бачу сябе каралевай і ўладаркай усёй маёй дзяржавы, з таго часу, як ён, па сваёй ветлівасці і велікадушшу, абяцаў мне зрабіць ласку ісці са мною ўсюды, куды-б я ні павяла яго. А павяду я яго толькі насустрач Пандафіланда Цёмнаму Погляду, каб ён забіў яго і вярнуў мне тое, што супроць усякай справядлівасці было захоплена ім. Мой бацька таксама гаварыў мне, што, калі гэты рыцар, адсекшы галаву волата, захацеў-бы ажаніцца на мне, я адразу, без ніякіх супярэчанняў, павінна згадзіцца стаць законнай яго жонкай і даць яму валодаць маім каралеўствам адначасова з валоданнем маёй асобай, так што замест мяне будзе цараваць ён.

— Што ты скажаш на гэта, сябра Санчо?—запытаў тады Дон-Кіхот.—Ці чуў ты, пра што гутарка? Ці не казаў я табе гэтага? Бачыш, у нас ужо ёсць і каралеўства, каб кіраваць ім, і каралева, каб жаніцца на ёй, трэба толькі іх узяць.

— Клянуся, што гэта так,—сказаў Санчо,—і быў-бы дурнем той, хто не ажаніўся-б адразу; як толькі перарэжа горла сен'ёру Пандафіланда. Дрэнная, ці што, у нас каралева? Хацеў-бы я, каб у такія, як яна, ператварыліся ўсе блохі ў маёй пасцелі.

Кажучы гэта, Санчо скокнуў разы два ў паветры з адзнакамі вялікага задавальнення, пасля чаго схпіў за наморднік мула Даратэі, спыніў яго і кінуўся перад ёю на калені, упрашаючы яе дазволіць яму пацалаваць яе руку ў адзнаку таго, што ён прызнае яе сваёй каралевай і ўладаркай.

Даратэя дала Санчо пацалаваць свае рукі і абяцала яму зрабіць яго знатным сен'ёрам у сваім каралеўстве, калі неба дазволіць ёй зноў завалодаць ім.

Санчо падзякаваў яе ў такіх выразях, што зноў падняў агульны смех.

— Вось, сен'ёры,—казала далей Даратэя,—мая гісторыя; мне астаецца толькі дадаць, што з усяе мае світы, вывезенай мною з майго каралеўства, у мяне нікога не асталося, апрача васьмі гэтага барадатага зброеносца, бо ўсе астатнія патанулі ў час страшэннай буры, якая захапіла нас недалёка ад гавані. Ён і я, мы даплылі да берагу на двух дошках нібы цудам, ды і ўсё маё жыццё, як вы маглі заўважыць, поўна цудаў і таемнасцей. Калі-ж я, расказваючы пра яго, зайшла ў чым-небудзь далей або не была вельмі дакладнай, як трэба было-б, прыпішыце віну таму, пра што сен'ёр ліценсіят сказаў у пачатку майго апавядання, менавіта—што бесперапынныя і надзвычайныя пакуты адбіраюць памяць у людзей, іх перажываючых.

— Яны не адбяруць памяці ў мяне, о, узвышаная і адважная сен'ёра!—усклікнуў Дон-Кіхот.—Я зноў пацвёрджаю вам сваё абяцанне выканаць вашу просьбу і клянуся ісці з вамі на

край свету, покуль не сустрэну твар у твар злоснага вашага ворага, якому, з дапамогаю бога і маёй моцнай рукі, я мяркую адсячы гордую галаву лязом гэтага мяча. А пасля таго, як я адсяку яму галаву і вярну вам мірнае валоданне вашай дзяржавай, вы можаце рабіць, што вам захочацца, бо да таго часу, пакуль сэрца маё ў палоне, воля заняволена і розум падначалены той... не скажу нічога больш— мне немажліва дапусціць нават і думкі пра жаніцьбу.

Санчо быў так абураны апошнімі словамі, сказанымі яго панам адносна яго нежадання жаніцца, што ў вялікім гневе ўсклікнуў:

— Клянуся, сен'ёр Дон-Кіхот, што вы, міласць ваша, не ў нармальным розуме! Няўжо мажліва, каб міласць ваша хісталася, жаніцца ёй або не на такой знатнай прынцэсе, як вось гэта? Ці думаеце вы, што лёс на кожным перакрыжаванні паднясе вам такое шчасце, як ён цяпер вам падносіць? Або, па-вашаму, можа сен'ёра Дульсінея прыгажэй? Безумоўна, не: яна і напалову не такая прыгожая, і я гатоў сказаць, што ёй не дайсці нават і да краю чаравікаў той, якая тут перад нам! Жаніцеся, жаніцеся адразу-ж дзеля самога д'ябла і бярыце гэта каралеўства, якое так, ні за што, ні пра што, само лезе вам у рукі, а будучы каралём, зрабіце мяне маркізам або генерал-губернатарам, а ўсё іншае хоць-бы чорт тады ўзяў!

Дон-Кіхот, пачуўшы такую абразу сваёй сен'еры Дульсінеі, падняў кап'ё і ўдарыў ім два разы свайго зброеносца, ад чаго той паваліўся на зямлю, і, калі-б Даратэя не крыкнула, каб ён перастаў яго біць, ён, напэўна, забіў-бы яго на месцы.

— Ці не ўяўляеце вы, подлы нягоднік,—звярнуўся ён да Санчо крыху спагядзя,—што я вам заўсёды дазволю хапаць мяне за самае адчувальнае месца, што вы кожны раз будзеце грашыць, а я заўсёды буду дараваць вам? Не думайце гэтага, пракляты падлюга, бо без сумнення, ты—падлюга, калі ў цябе павярнуўся язык супроць непараўнальнай Дульсінеі; і хіба вы не ведаеце, дурань, валацуга, жулік, што, калі-б

не харобрасць, якую яна дае маёй руцэ, у мяне не было-б сілы забіць і блянху?!

Санчо, жвава падняўшыся, схаваўся за парадным канём Даратэі і адтуль звярнуўся да свайго пана:

— Скажыце мне, сен'ёр, калі міласць ваша парашыла не жаніцца на гэтай магутнай прынцэсе, зразумела, што ў такім выпадку каралеўства не будзе ваша. А калі яно не будзе вашым, якую-ж вы мне можаце зрабіць ласку? На гэта менавіта я скарджуся: жаніцеся раз назаўсёды на гэтай каралеве цяпер, покуль яна ў нас тут, нібы паўшая ад нас з неба, а потым можаце вярнуцца да сен'еры Дульсінеі. Што-ж тычыцца пытання аб прыгожасці, у гэта я не ўмешваюся, бо, па праўдзе кажучы, абедзве яны мне здаюцца прыгожымі, хоць я ніколі не бачыў сен'еры Дульсінеі.

— Як? Ты яе не бачыў, подлы здраднікі!—усклікнуў Дон-Кіхот.—Ці не ты прывёз ад яе толькі што вестку?

— Я кажу, што не бачыў яе так доўга,—адказаў Санчо,—каб я мог разглядзець яе прыгожасць і добрыя якасці па частках і ў паасобку, але так, у агульным яна здалася мне вельмі прыгожай.

— Цяпер я дарую цябе,—сказаў Дон-Кіхот,—і ты прабач мяне за крыўду, якую я табе зрабіў, бо над першымі сваімі парывамі чалавек не мае ўлады.

— Хопіць,—сказала Даратэя,—ідзіце, Санчо, пацалуйце руку свайму пану, папрасіце ў яго прабачэння і наперад будзьце больш асцярожнымі ў вашых пахвалах і ганьбах і не гаварыце больш дрэнна пра гэтую сен'эру з Табосо.

Санчо падышоў, апусціўшы галаву, да свайго пана і папрасіў яго руку, якую той і працягнуў яму з вялікім гонарам. Рыцар блаславіў яго і сказаў, што ім трэба прайсці крыху наперад, бо ён хоча тое-сёе запытаць у яго. Калі абодва яны прайшлі некаторую адлегласць, Дон Кіхот сказаў:

— З таго часу, як ты вярнуўся, я не меў выпадку распытаць цябе аб падрабязнасцях пасольства, даручанага мною табе, і пра адказ, які ты мне прывёз.

— Няхай ваша міласць пытаецца, што хоча,—адказаў

Санчо,—і я дам дакладны адказ пра ўсё, але ўпрашаю міласць вашу, сен'ёр мой, не будзьце наперад такім злосным.

— Забудзем, сябра Панса, усе нашы сваркі. Скажы мне цяпер, адкінуўшы ўсякую злосць і крыўду, дзе, як і калі ўбачыў ты Дульсінею? Што яна рабіла? Што ты сказаў ёй? Што яна табе адказала? Які быў выраз яе твара, калі яна чытала ліст? Хто перапісаў яго табе?

— Сен'ёр,— адказаў Санчо,— калі ўжо казаць праўду, ліста мне ніхто не перапісаў, бо ў мяне і не было ніякага ліста.

— Яно так і ёсць, як ты кажаш,—сказаў Дон-Кіхот,— і я знайшоў у сябе праз два дні пасля твайго ад'езду запісную кніжачку, у якой я напісаў ліст. Я думаў, што ты адразу-ж вернешся, як толькі заўважыш, што яго няма ў цябе.

— Я-б гэта і зрабіў,—сказаў Санчо,— калі-б не запомніў ліст напамяць, калі ваша міласць чытала мне яго. Я пераказаў яго панамару, які з маіх слоў запісаў яго кропка ў кропку.

РАЗДЗЕЛ XXIV

Аб прыемнай гутарцы, якая адбылася між Дон-Кіхотам і яго зброеносцам Санчо Панса, а таксама і пра іншыя падзеі

— Усё гэта нядрэнна,—сказаў Дон-Кіхот,—прадаўжай. Ты прыехаў; што-ж рабіла гэтая каралева прыгожасці? Напэўна, ты заспеў яе нанізваючай перлы або вышываючай залатымі ніткамі які-небудзь дэвіз для паланёнага ёю рыцара?

— Не,—адказаў Санчо,—я не заспеў яе за гэтай справай, а яна прасейвала два чацверыкі пшаніцы на заднім двары свайго дома.

— У такім выпадку,—сказаў, Дон-Кіхот,—лічы, што зерняты той пшаніцы, да якой датыкалася яе рука, былі перлам... ну, далей. Калі ты перадаў ёй мой ліст, пацалавала яна яго? Ці палажыла сабе на галаву?¹ Ці зрабіла што-небудзь, вартае такога паслання?

¹ Пакласці ліст сабе на галаву, перш як чытаць яго, лічылася ў той час адзнакай вышэйшай пшаны да напісаўшага ліст, а пацалаваць яго было, як і цяпер, адзнакай каханья.

— Калі я падышоў да яе, каб перадаць ёй ліст,—адказаў Санчо,—я яе застаў у самым разгары работы: яна прасейвала вялікую кучу пшаніцы, быўшай у яе ў рэшаце, і сказала мне: „Пакладзіце, сябра, ліст на той мех, бо я не магу яго прачытаць раней, як скончу прасейваць усё, што ў мяне тут у рэшаце“.

— Разумная сен'ёра,—сказаў Дон-Кіхот,—яна павінна была так зрабіць, каб потым, калі будзе час, прачытаць ліст і нацешыцца з яго. Прадаўжай, Санчо. А ў той час, як яна была занята сваёй справай, якую вы з ёю вялі гутарку? Што яна пыталася ў цябе пра мяне? Што ты ёй адказаў? Раскажы мне ўсё, як ёсць, да апошняй дробязі.

— Яна нічога ў мяне не запытвала, але я ёй сказаў, якім чынам міласць ваша, жадаючы служыць ёй, робіць эпітыміі, аголены ад пояса ўверх, пасялўшыся сярод гэтых гор, як дзікун, дзе вы спіце на зямлі, не ядзіце хлеба са стала, не чэшаце сабе барады, а ўсё толькі плачаце і праклінаеце свой лёс.

— Сказаўшы, што я праклінаю свой лёс, ты дрэнна сказаў,—заўважыў Дон-Кіхот,—бо, наадворот, я бласлаўляю свой лёс за тое, што ён даў мне шчасце кахаць такую высокую сен'ёру, як Дульсінея Табоская.

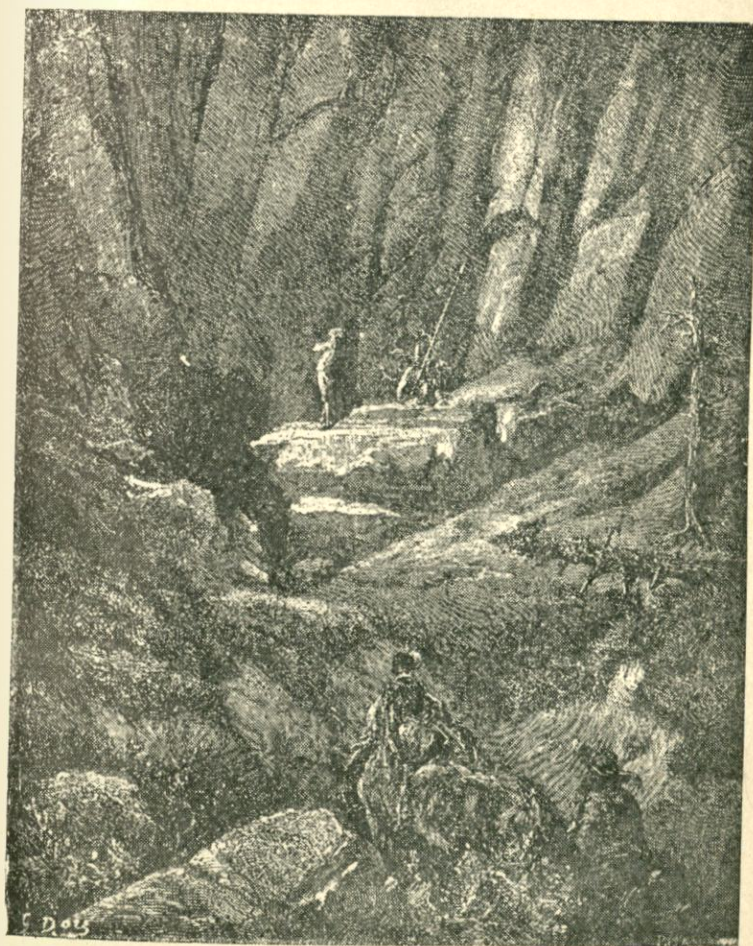
— Такая яна высокая,—сказаў Санчо,—што, далібог, яна вышэй мяне больш, як на далонь.

— Як так, Санчо?—запытаў Дон-Кіхот.—Хіба ты мераўся з ёю?

— Я мераўся з ёю васьм'ю якім чынам,—адказаў Санчо,—калі я ёй памагаў ускінуць мех пшаніцы на асла, мы сталі вельмі блізка адзін да аднаго; і я не мог не ўбачыць, што яна вышэй мяне на добрую пядзь.

— Няма сумнення,—сказаў Дон-Кіхот,—што гэты яе высокі рост злучаны з тысяччу мільёнаў душэўных якасцей, упрыгожваючых яе. Але адну рэч, Санчо, ты не можаш адмаўляць: калі ты да яе наблізіўся, напэўна, ты адчуў які-небудзь надзвычайна добры пах, тонкі аракат.

— Магу сказаць толькі тое,—адказаў Санчо,—што я

Яны ўбачылі Дон-Кіхота сярод лабірынта скал

— І гэты рыцар называецца Дон-Асотэ або Дон-Гіготэ.

адчуў пах, які быў падобны на нешта прэлае, мужчынскае, напэўна, з той прычыны, што яна ад вялікага руху ўспацела, і вельмі дужа.

— Зусім не тое,—сказаў Дон-Кіхот,—а напэўна ў цябе быў насмарк і ты чуў уласны свой пах, бо я добра ведаю, чым пахне гэтая ружа сярод шыпоў, гэтая лілея палёў.

— Усё можа быць,—адказаў Санчо,—бо часта ад мяне ідзе той-жа пах, які, як мне тады здалося, ішоў ад сен'еры Дульсінеі. Але ў гэтым няма нічога дзіўнага, бо адзін чорт падобен на другога.

— Ну, кажы далей,—сказаў Дон-Кіхот.—Яна прасеяла зерняты і паслала іх на млын; што-ж зрабіла яна, калі прачытала мой ліст?

— Ліста,—адказаў Санчо,—яна не чытала, бо сказала, што не ўмее ні чытаць, ні пісаць; замест таго яна яго падрапа на дробнае шмаццё, кажучы, што не хоча даць прачытаць яго каму-б там ні было, каб у сяле не даведаліся яе тайны, і што з яе хопіць адной маёй перадачы на словах пра каханне вашай міласці да яе і пра надзвычайную эпітымю, якую вы робіце дзеля яе. Нарэшце яна мне загадала сказаць вашай міласці, што цалуе вам рукі і лепш хацела-б бачыць вас, як пісаць вам. Яна ўпрашае вас і загадвае пасля атрымання гэтага адказу паехаць з гэтай заросшай верасам дзікай мясцовасці, пакінуць рабіць недарэчнасці і адразу накіравацца па дарозе ў Табосо, калі другая, больш важная справа не пашкодзіць, бо ў яе моцнае жаданне ўбачыць вашу міласць. Яна вельмі смяялася калі я ёй сказаў, што вас празвалі рыцарам Сумнага Вобразу.

— Покуль усё ідзе добра,—абвясціў Дон-Кіхот,—але скажы, якую каштоўнасць падаравала яна табе на развітанне за твая весткі, што ты ёй прывёз ад мяне. У вандроўных-жа рыцараў і іхніх дам агульнапрыняты старажытны звычай—даравець зброеносцам, прыслужнікам або карлікам, якія прыносяць весткі рыцарам ад іх дам і дамам ад іх рыцараў, якую-небудзь каштоўнасць у нагароду за выкананне імі даручэнне.

— Я лічу гэты звычай вельмі добрым,—сказаў Санчо,—але, напэўна, прытрымліваўся яго толькі ў былыя часы. А цяпер, як відаць, у звычай дараваць толькі кавалак хлеба з сырам, бо менавіта гэта дала мне сен'ёра Дульсінея цераз палісад двара, калі я развітваўся з ёю.

— Яна шчодрая бязмежна,—сказаў Дон-Кіхот.—Калі ж яна не дала табе каштоўнай залатой рэчы, то, без сумнення, гэта з той прычыны, што ў яе нічога не было пад рукой, каб даць табе. Але я ўбачуся з ёй, і ўсё будзе выпраўлена. Як, па-твойму, павінен я зрабіць цяпер адносна загаду маёй сен'ёры з'явіцца пабачыцца з ёю? Хаця я добра разумею, што абавязаны падначаліцца яе волі, але таксама бачу, што не магу гэта зрабіць з прычыны абяцання, дадзенага мною прынцэсе. Але вось што я мяркую зрабіць—як мага шпарчэй рухацца, каб хутчэй даехаць туды, дзе знаходзіцца гэты волат. Як прыеду, я адсяку яму галаву і вярну прынцэсе мірнае валоданне яе каралеўствам, пасля чаго безадкладна паспяшаюся назад і потым дам ёй, сен'ёры маёй, сваё апраўданне. Яна ўхваліць мае ўчынкi, бо пераканаецца, што ўсё робіцца да ўзвелічэння яе славы і вядомасці.

— Ах,—усклікнуў Санчо,—да чаго галава вашай міласці поўна недарэчнасцей! Але скажыце мне, сен'ёр, няўжо міласць ваша мяркуе зрабіць гэта падарожжа ні за што, ні пра што і адпхінуць ад сябе і выпусціць такую багатую і знатную жаніцьбу, як гэтая, дзе ў пасаг даюць каралеўства, маючае, як я чуў, больш за дваццаць тысяч міль навакол? Паслухайцеся маёй парады і вянчайцеся адразу ў першым мястэчку, дзе будзе поп, а калі няма, тут перад намі лісенсіят, які змайструе гэтую справу як мае быць. Верабей у руках лепш за каршуна ў паветры.

— Слухай, Санчо,—сказаў Дон-Кіхот,—калі ты даеш мне параду жаніцца толькі для таго, каб я адразу зрабіўся каралём, забіўшы волата, і меў мажлівасць зрабіць табе ласку і даць абяцанае, то даводжу да твайго ведама, што і не ажаніўшыся, я лёгка змагу выканаць тваё жаданне. Раней

як пачаць бойку, я ўмоўлюся, што, калі я выйду з яе пераможцам, хаця-б і не ажаніўшыся на прынцэсе, яна павінна мне даць частку каралеўства з тым, што я магу перадаць яго каму захачу. А атрымаўшы гэтую частку, каму-ж я магу перадаць яе, як не табе?!

— Гэта зразумела,—адказаў Санчо,—няхай толькі ваша міласць пастараецца выбраць такую частку каралеўства, якая была-б бліжэй да мора, каб у выпадку, калі там спосаб жыцця мне не спадабаецца, я мог-бы пасадзіць маіх чорнаскурых падданных на караблі і зрабіць з імі, як я ўжо раней казаў. І няхай ваша міласць не ідзе цяпер убачыцца з сен'ёрай Дульсінеяй, а няхай накіроўваецца забіваць волата і канчаць гэтую справу. Яна прынясе нам вялікі гонар і вялікую карысць.

— Кажу табе, Санчо,—сказаў Дон-Кіхот,—што ты можаш спадзявацца на мяне, і я зраблю, як ты раіш адносна таго, каб спачатку ехаць з прынцэсай, перад тым, як накіравацца на спатканне з Дульсінеяй, але папярэджваю, каб ты нікому не казаў ні слова, нават і тым, якія нас суправджаюць. Аднак, якія ты часам разумныя рэчы гаворыш. Можна падумаць, што ты праходзіў курс навукі.

— А сумленна кажучы, я не ўмею і чытаць,—адказаў Санчо.

У гэты час маэсе Ніколас крыкнуў ім пачакаць крыху, бо яны хочуць спыніцца і напіцца вады ў невялікай крыніцы, быўшай паблізу. Дон-Кіхот спыніўся, на вялікае задавальненне Санчо, які ўжо стаміўся так многа хлусіць і баяўся, каб пан не злавіў яго на якім-небудзь слове, бо хаця ён і ведаў, што Дульсінея—сялянка з сяла Табосо, але ніколі ў жыцці не бачыў яе.

Між тым Кардэніё пераапануўся ў вопратку, быўшую на Даратэі, калі яны яе знайшлі, і хоць яна і не была вельмі добрай, але ўсё-ж лепш за тую, якую ён скінуў з сябе. Спадарожнікі спыніліся ля крыніцы і задаволілі, праўда, вельмі слаба, моцны голад той правізіяй, якую поп назапасіўся на заездным двары. Покуль яны займаліся гэтым, міма іх па

дарозе прайшоў хлапчук. Ён з вялікай увагай пачаў углядацца ў тых, якія спыніліся ля крыніцы, а праз хвіліну падбег да Дон-Кіхота і ўголас заплакаў, кажучы:

— Ах, сен'ёр мой, міласць ваша не пазнае мяне. Угледзіцеся добра: я—той хлапчук, Андрэс, якога ваша міласць адвязала ад дуба, калі я быў прывязаны да яго.

Дон-Кіхот апазнаў яго, і, узяўшы за руку, звярнуўся да ўсіх прысутных, кажучы:

— Цяпер вы, сен'ёры, можаце бачыць, як важна для ўсяго свету існаванне вандроўных рыцараў, якія знішчаюць несправядлівасць і крыўды, зробленыя злымі і нахабнымі людзьмі, жывучымі на свеце. Ведайце, што некалькі дзён таму назад, праходзячы каля аднаго лесу, я пачуў крыкі і жаласны стогн, якія, як відаць, ішлі ад пакрыўджанага чалавека, якому патрэбна была дапамога. Адразу-ж я паспяшыў да таго месца, адкуль, як мне здалося, чуліся жаласныя крыкі, і ўбачыў прывязанага да дуба вось гэтага хлапчука, які стаіць перад вамі. Я загадаў адвязаць хлапчука і прымусіў селяніна паклясца, што ён возьме яго з сабою і заплаціць рэал за рэалам увесь свой доўг, ды яшчэ пахучымі грашымі. Ці так усё гэта было, сын Андрэс? Ці бачыў ты, як строга я загадваў яму і з якой пакорлівасцю ён абяцаў выканаць тое, што я яму загадаў, зазначыў і патрабаваў ад яго? Раскажы гэтым сен'ёрам усё, што здарылася, каб яны маглі зразумець і пераканацца, якая вялікая карысць, кажу я, ад знаходжання вандроўных рыцараў на вялікіх дарогах.

— Усё, што ваша міласць казала, поўная праўда,—адказаў хлапчук,—але справа скончылася якраз наадварот, як ваша міласць уяўляе.

— Як наадварот?—запытаў Дон-Кіхот.—Няўжо той нягоднік не заплаціў табе?

— Не толькі не заплаціў,—адказаў хлапчук,—але як толькі ваша міласць выехала з лесу, і мы асталіся адзін на адзін, ён зноў прывязаў мяне да таго-ж дуба і зноў пачаў біць мяне рамянем да таго, што садраў з мяне з жывога

скуру, як са святога Варфаламея. Пры кожным удары, якім ён біў мяне, ён гаварыў жарты, або кпіны, здзекваючыся з вашай міласці, і калі-б я не адчуваў такога моцнага болю, я-б смяяўся з таго, што ён казаў. Ён так са мной расправіўся, што я да гэтага часу ляжаў у больніцы і лячыўся ад пабояў, зробленых мне гэтым злосным селянінам. А віною ўсяму вы, ваша міласць, бо калі-б вы ехалі сваёй дарогай і не з'явіліся туды, куды вас не клікалі, або не ўмешваліся-б у чужыя справы, мой гаспадар, пачаставаўшы мяне адной або двума тузінамі ўдараў, задаволіўся-б гэтым і адразу-ж адвязаў-бы і заплаціў-бы, што вінен.

— Памылка складалася з таго,—сказаў Дон-Кіхот,—што я паехаў; гэтага не трэба было рабіць, покуль ён не заплаціў табе. Але-ж ты помніш, Андрэс, што я кляўся, калі ён табе не заплаціць, знайсці яго—і я знайду, хоць-бы ён схавался ў чэраве кіта.

— Гэта праўда,—сказаў Андрэс,—але карысці не вышла з гэтага.

— Ubачыш цяпер, ці выйдзе з гэтага карысць!—усклікнуў Дон-Кіхот, потым паспешна падняўся і загадаў Санчо завуздаць Расінантэ, які пасвіўся на лузе.

Даратэя запыталася ў Дон-Кіхота, што ён мяркуе рабіць. Ён адказаў, што мяркуе знайсці таго подлага чалавека, каб пакараць яго за брыдкія паводзіны і прымусіць яго заплаціць Андрэсу да апошняга мараведыса, наперакор і на зло ўсім нягоднікам у свеце. Даратэя напаміла яму, што ён не можа заняцца якой-небудзь іншай справай, пакуль яе справа не будзе даведзена да канца.

— Вы праўду кажаце,—адказаў Дон-Кіхот,—і з гэтай прычыны Андрэсу воляй-няволяй давядзецца пацярпець да майго звароту, як вы, сен'ёра, сказалі. Але я яшчэ раз клянуся і зноў абяцаю не заспакоіцца да таго часу, покуль не адпомшчу за яго і не прымушу яго гаспадара заплаціць.

— Не веру я ў гэтую кляцьбу,—сказаў Андрэс,—і лепш за ўсякую помсту на свеце палчыў-бы тое, каб у мяне было з чым даехаць цяпер да Севілы. Дайце мне што-не-

будзь паесці і ўзяць з сабой і аставайцеся з богам вы, міласць ваша, і ўсе вандроўныя рыцары, якія ў пакаранне сабе няхай так-жа добра вандруюць, як гэта раблю з-за іх я.

Санчо даў яму з сваіх запасаў кавалак хлеба і кавалак сыру.

Андрэс узяў хлеб і сыр, і, убачыўшы, што ніхто больш яму не дае, апусціў галаву і пайшоў сваёй дарогай. Аднак, адыходзячы, ён сказаў Дон-Кіхоту:

— Прашу вас, дзеля бога, сен'ёр вандроўны рыцар, калі вы мяне ў другі раз сустрэнеце, нават калі-б вы бачылі, што мяне сякуць на кавалкі, не заступаіцеся за мяне, не памагайце мне і будзьце вы пракляты разам з усімі вандроўнымі рыцарамі, калі-небудзь жывымі на свеце!

Дон-Кіхот сабраўся падняцца, каб пакараць хлапчука, але той кінуўся ўцякаць так шпарка, што ніхто не адважыўся дагнаць яго.

Дон-Кіхот быў вельмі засаромлены апавяданнем Андрэса, і астатнія павінны былі зрабіць вялікія намаганні над сабой, каб не засмяцца і не збянтэжыць яго канчаткова.

РАЗДЗЕЛ XXV,

у якім апавядаецца пра тое, што здарылася на заезджым двары са спадарожнікамі Дон-Кіхота

Скончыўшы шыкоўны свой абед, усе адразу-ж асядлалі коней і мулаў і, не сустрэўшы на дарозе нічога, пра што варта было-б расказаць, на наступны дзень прыехалі да заезджага двара, які наганяў такі спалох і жах на Санчо Панса.

Гаспадар і гаспадыня заезджага двара, іхняя дачка і Марыторнес, убачыўшы Дон-Кіхота і Санчо, вышлі да іх на сустрач з вялікай радасцю, якую рыцар прыняў з важным выглядам, але спрыяльна, і сказаў ім, каб яны падрыхтавалі яму пасцель лепшую за тую, на якой ён у мінулы раз спаў. Гаспадыня на гэта адказала: калі ён лепш заплоціць, як у мінулы раз, яна дасць яму пасцель, годную для прынца.

Дон-Кіхот абяцаў заплаціць.

Яму падрыхтавалі нядрэнную пасцель на той-жа гары, як і ў мінулы раз, і рыцар адразу-ж лёг, бо быў вельмі стомлены. Не паспеў ён добра зачыніць дзверы, як гаспадыня падбегла да цырульніка і, схпіўшы яго за бараду, крыкнула:

— Клянуся крыжам, што не дам вам больш карыстацца хвостом замест барады. Вы павінны мне вярнуць мой хвост, а то мужаў валяецца на падлозе, проста сорам; я кажу пра яго грэбень, які я звычайна ўтыкала ў мой добры хвост.

Цырульнік не хацеў аддаваць (хоць яна ўсё мацней цягнула за свой хвост), покуль лісэнсіят не сказаў, каб ён аддаў яго, бо няма больш патрэбы карыстацца гэтай хітрасцю. Ён можа цяпер адкрыцца і паказацца ў сапраўдным сваім выглядзе, сказаўшы Дон-Кіхоту, што калі зладзеі—галерныя нявольнікі абрабавалі яго, ён выратаваўся ўцёкамі на гэты заезджы двор. Калі-ж рыцар запытае аб зброеносцы прыцэсы, яму скажуць: яна паслала яго наперад паведаміць жывучых у каралеўстве пра тое, што сама яна па дарозе туды, а з ёю разам і агульны іхні вызваліцель. Тады цырульнік аддаў добраахвотна хвост гаспадыні двара, вярнуўшы і астатнія рэчы, якія яна давала ім для вызвалення Дон-Кіхота.

Усіх быўшых на заезджым двары здзівіла прыгожасць Даратэі, а таксама прывабны выгляд пастуха Кардэніё. Поп паклапаціўся, каб ім прынеслі паесці, і ў надзеі на лепшую плату гаспадар шпарка прыгатаваў ім нядрэнны абед. Увесь гэты час Дон-Кіхот спаў. Было дагаворана не будзіць яго, бо для яго цяпер сон быў больш карысны за ежу.

За абедам яны, у прысутнасці гаспадара, яго жонкі, дачкі, Марыторнес і ўсіх прыезджых, вялі гутарку пра дзіўнае вар'яцтва Дон-Кіхота і становішча, у якім яны яго знайшлі. Гаспадыня расказала, што адбылося з рыцарам і пагоншчыкам мулаў на двары, і, аглянуўшыся, ці няма тут выпадкова Санчо, паведаміла пра падкідванне яго на коўдры, чым вельмі пазабавіла ўсіх. Калі-ж поп сказаў, што чытанне рыцарскіх кніг зацямяіла розум Дон-Кіхота, гаспадар усклікнуў:

— Не ведаю, як гэта можа быць, бо, кажучы па праўдзе, наколькі я разумею, няма лепшага чытання на свеце У мяне тут дзве або тры падобныя кнігі поплец з другімі творамі, і сапраўды, яны ўдыхнулі ў мяне новае жыццё, і не толькі ў мяне, але і ва многіх другіх. У свята, у час жніва, у мяне збіраецца многа жняцоў, і заўсёды сярод іх ёсць хто-небудзь, які ўмее чытаць. Ён бярэ ў рукі адну з гэтых кніг, а мы, чалавек трыццаць і больш, сядзем вакол яго і слухаем з вялікай асалодай, якая захоўвае нас ад сівізны. Прынамсі, пра сябе магу сказаць, што, калі я чую пра тых страшэнных і шалёных ўдары, якія робяць рыцары, мяне ахапляе жаданне зрабіць тое-ж самае, і я гатоў-бы слухаць гэтае чытанне дзень і ноч.

— І я той-жа думкі,—сказала гаспадыня,—бо ніколі ў доме не бывае так спакойна, як у той час, калі вы слухаеце чытанне: вы так паглыблены ў яго, што толькі тады і забываеце ляяцца са мной.

— Гэта праўда,—сказала Марыторнес,—і я таксама з вялікім задавальненнем слухаю ўсе гэтыя рэчы, якія так займальны: асабліва, калі расказваюць, як сен'ёра абымаецца са сваім рыцарам пад апельсінным дрэвам.

— А вы, маладая сеньёра, што вы скажаце?—запытаўся поп, звяртаючыся да гаспадаравай дачкі.

— Не ведаю, клянуся жыццём, сен'ёр,—адказала яна.— Я слухаю таксама чытанне, і, кажучы па праўдзе, хаця я і не разумею нічога, але мне прыемна слухаць. Толькі мне падабаюцца не ўдары, што даюць такое задавальненне майму бацьку, а скаргі рыцараў, калі яны ў разлуцы са сваімі дамамі. Прызнаюся, іншы раз я плачу ад жаласці да іх.

— Значыць, вы сучэшлі-б іх, любая дзяўчына,—сказала Даратэя,—калі-б яны плакалі з-за вас?

— Не ведаю, што-б я зрабіла,—адказала дзяўчына.— Ведаю толькі, некаторыя з сен'ёр такія жорсткія, што рыцары называюць іх тыграмі, львамі і тысячай іншых брыдкіх імёнаў. Не магу зразумець, што гэта за бяздушныя і бессумленныя стварэнні, якія, не жадаючы глянуць на ша-

ноўнага чалавека, дапушчаюць, каб ён памёр або звар'яцеў. Я не ведаю, навошта столькі манернасці. Калі яны гэта робяць з сціпласці, няхай выходзяць за іх замуж, бо тыя нічога другога і не жадаюць.

— Маўчы, дзіця,—сказала гаспадыня,—як відаць, ты ведаеш нямала пра гэтыя рэчы, а дзяўчыне не падыходзіць ні ведаць, ні гаварыць так многа.

— Але гэты сен'ёр пытаўся ў мяне, і я не магла не адказаць яму,—засупярэчыла дзяўчына.

— Але,—дадаў гаспадар,—я не буду такім вар'ятам, каб зрабіцца вандроўным рыцарам. Я-ж добра бачу, што цяпер не ў звычай тое, што было звычайем у тыя часы, калі, як кажуць, гэтыя славутыя рыцары вандравалі па свеце.

Сярод гэтай гутаркі Санчо ўвайшоў у пакой і вельмі замяшаўся, пачуўшы, што вандроўныя рыцары цяпер ужо не ў звычай, і ўсе рыцарскія кнігі—недарэчнасць і хлусня. Ён парашыў пачакаць, чым скончыцца падарожжа, і калі яно не будзе такім шчаслівым, як ён спадзяваўся, ён кіне свайго пана і вернецца да жонкі і дзяцей і да звычайных сваіх заняткаў.

Глыбока задумаўшыся, ён накіраваўся да сябе, парашыўшы добра выспацца. Астатнія засталіся ціха сядзець ля стала і гутарыць.

РАЗДЗЕЛ XXVI.

у якім апавядаецца пра жорсткую і незвычайную бойку Дон-Кіхота з некалькімі бурдзюкамі чырвонага віна і аб другіх цікавых падзеях, якія здарыліся на заезджым двары.

Раптам з каморкі, у якой спаў Дон-Кіхот, выбег страшэнна спалоханы Санчо Панса і гучна закрычаў:

— Хутчэй, сен'ёры, бяжыце і памажыце майму пану, пачаўшаму самую жорсткую бойку, якую калі-небудзь бачылі мае вочы. Клянуся богам, ён зрабіў такі ўдар мячом па волату, ворагу сен'ёры прынцэсы Мікаміконы, што адрэзаў яму галаву ад тулава чыста-на-чыста, як рэпу.

— Што вы кажаце, брат!—сказаў поп.—Ці ў розуме вы, Санчо? Як магло здарыцца, чорт вазьмі, тое, што вы кажаце, калі волат адсюль за дзве тысячы міль?

Але ў гэтую хвіліну яны пачулі моцны шум у пакоі і крык Дон-Кіхота.

— Стой, злодзей, баязлівец! Цяпер ты не ўцячэш з маіх рук, і твой палаш не дапаможа табе.

Здавалася, Дон-Кіхот моцна біў мячом па сцяне.

Ён нанёс столькі ўдараў бурдзюкам, што ўвесь пакой быў заліты віном.

— Няма чаго вам тут стаяць і слухаць,—сказаў Санчо,— а трэба хутчэй ісці і разняць іх або памагчы майму пану, хоць цяпер гэтага і не патрэбна, бо, без усякага сумнення, волат ужо ляжыць мёртвы: я сам бачыў, як цякла кроў па падлозе, а адрэзаная галава, паляцеўшая ў бок, была велічынней з вялікі бурдзюк віна.

— Няхай мяне заб'юць,—сказаў тады гаспадар заезджага двара,—калі Дон-Кіхот або Дон-Чорт не працяў аднаго з бурдзюкоў з чырвоным віном, якія стаялі ля згалоўя яго ложка, а разлітае віно, напэўна, здалося крывёю гэтаму добраму чалавеку.

Адразу-ж кінуўся ён у пакой, а за ім і ўсе астатнія. Тут яны ўбачылі Дон-Кіхота ў самым дзіўным на свеце ўборы. На ім была толькі адна сарочка, не так даўгая наперадзе, каб накрыць яму бёдры, адзаду-ж яшчэ на шэсць дзюймаў карацей. Ногі яго былі даўгія, худыя, валасатыя і не вельмі чыстыя. на галаве віднелася чырвоная брудная шапачка, належачая гаспадару двара. Вакол левай рукі была абверчана коўдра, на якую Санчо вельмі злаваўся (і ён добра ведаў, чаму), а ў правай руцэ ён трымаў меч, якім біў ва ўсе бакі з ваяўнічымі крыкамі, нібы ён і сапраўды змагаўся з якім-небудзь волатам. Вочы яго былі заплюшчаны, бо ён спаў, і яму свілася, што ён пачаў бойку з волатам.

Яму прыснілася таксама, нібы ён прыехаў ужо ў каралеўства Мікамікон і пачаў бойку са сваім ворагам. Ён зрабіў столькі ўдараў бурдзюкам, у думках сваіх б'ючы па волату, што ўвесь пакой быў заліты віном. Убачыўшы гэта, гаспадар двара вельмі раззлаваўся і кінуўся да Дон-Кіхота са сцятымі кулакамі, б'ючы яго да таго, што калі-б Кардэніё і поп не стрымалі яго, бойка з волатам тут-жа і скончылася-б.

Тым не менш бедны рыцар прачнуўся толькі пасля таго, як цырульнік прынёс з калодзежа вялікі кацялок сцюдзёнай вады і лінуў яе адразу на галаву Дон-Кіхота. Гэта хаця і абудзіла рыцара, але ён не апамятаваўся яшчэ настолькі, каб уявіць, у якім ён выглядзе. Заўважыўшы, як ён лёгка і бедна апрануты, Даратэя не захацела ўвайсці паглядзець на бойку свайго абаронца з яе ворагам! Санчо між тым шукаў галаву волата па ўсёй падлозе і, не знайшоўшы яе, сказаў:

— Я ўжо ведаю, што ўсё ў гэтым доме зачаравана, бо ў мінулы раз на гэтым самым месцы, дзе я цяпер стаю, мне надавалі многа штуршкоў і ўдараў, а я не ведаў, хто дае іх мне, і нікога не бачыў. Цяпер вось не магу знайсці галавы, хоць і бачыў уласнымі вачыма, як яна была адсечаная і кроў цякла з цела, як з фантана.

— Пра якую кроў і пра які фантан гаворыш ты?—ўсклік-

нуў гаспадар двара.—Хіба ты не бачыш, злодзей, што гэтая кроў і гэты фантан не што іншае, як падраныя бурдзюкі і чырвонае віно, затапіўшае пакой? Хацеў-бы я ўбачыць пльвучай у пекла душу таго, хто працяў мае бурдзюкі.

— Нічога не ведаю,—адказаў Санчо,—ведаю толькі: я буду такім няшчасным, калі не знайду гэтай галавы, бо маё графства знікне, як соль у вадзе.

Санчо нясонны быў горш за свайго пана соннага—так моцна авалодалі ім абяцанні, дадзеныя яму Дон-Кіхотам. Гаспадар двара вельмі раззлаваўся, убачыўшы спакой зброеносца і беды, зробленыя яго панам. Ён кляўся: не быць ужо таму, што здарылася ў мінулы раз, калі яны паехалі, нічога не заплаціўшы. Цяпер ніякія прывілеі рыцарства не пазбавяць іх ад платы за ўсё, што яны вінны, і нават за тое, што могуць стоіць лапіны, якія давядзецца пакласці на падраныя бурдзюкі.

Поп трымаў за рукі Дон-Кіхота, які, думаючы, што ён ужо зрабіў узятую ім на сябе справу і знаходзіцца ў прысутнасці прындэсы Мікаміконы, апусціўся на калені перад папам і сказаў:

— Ваша вялікасць, высокародная і дастойная праслаўлення сен'ёра, цяпер вы можаце жыць у поўнай бяспецы, бо брыдкае гэтае стварэнне ўжо не можа зрабіць вам якое-небудзь зло. Я таксама з сёнешняга дня вызваліўся ад дадзенага вам слова, бо з дапамогаю ўсявышняга бога і дзякуючы падтрымцы той, якой я жыву і дыхаю, мне ўдалося так добра выканаць сваё абяцанне!

— Ці не казаў я тое-ж самае?—сказаў Санчо, пачуўшы гэта.—Я-ж не быў п'яны; паглядзіце, ці не пасаліў ужо мой гаспадар волата. Маё графства не ўцячэ ад мяне.

Хто мог-бы стрымацца ад смеху, убачыўшы шаленства абодвух іх—і пана і слугі. Усе смяяліся, выключаючы гаспадара двара, які пасылаў сябе да чорта. Нарэшце цырульнік, Кардэніё і поп ледзь дабіліся таго, што паклалі ў пасцель Дон-Кіхота. Ён адразу-ж заснуў з адзнакамі вялікай стомы.

Яны пакінулі яго спаць і вышлі да варот заезджага двара сучышаць Санчо Панса ў тым, што ён не знайшоў галавы волата, хаця яшчэ больш цяжка было ім заспакоіць гаспадара двара, які быў у роспачы ад раптоўнай гібелі сваіх бурдзюкоў, а гаспадыня лемантавала:

— У няшчасную хвіліну з'явіўся да мяне ў дом гэты вандроўны рыцар! Хацела-б я, каб ніколі мае вочы не бачылі таго, хто так дорага абыйшоўся мне! У мінулы раз ён паехаў, не заплаціўшы за начлег і вячэру для яго і зброеносца, за салому і ячмень для каня і асла, кажучы, што ён—рыцар-шукальнік прыгод,—няхай пашле бог няшчасце яму і ўсім шукальнікам прыгод, колькі-б іх ні было на свеце,—і ён не абавязаны плаціць за што-б там ні было: так нібыта напісана ў правілах вандроўнага рыцарства. А цяпер з-за яго прышоў вось той сен'ёр, забраў у мяне мой хвост і вярнуў мне яго абшчыпаным, са стратай больш як на палову рэала. Цяпер у мяне пратыкаюць бурдзюкі і праліваюць маё віно—хоць-бы ўбачыць мне пралітаю яго кроў! Але няхай ён сабе не задаецца, клянуся прахам майго бацькі і душой мае маткі, на гэты раз яны заплоцяць мне ўсё да апошняга граша.

Гэтыя прычытанні гаспадыня двара выкрыквала ў вялікім гневе, прычым ёй памагала добрая служанка Марыторнес. Гаспадарова-ж дачка маўчала і толькі час ад часу ўсміхалася. Поп вярнуў спакой, абяцаўшы гаспадарам заплаціць, наколькі можа, за ўсе іхнія страты: і за бурдзюкі, і за віно, і асабліва за сапсаваны хвост, які яны так высока цэняць.

Даратэя сучышала Санчо Панса:

— Як толькі пацвердзіцца, што ваш пан сапраўды адсек галаву волату, я, пачаўшы мірна валодаць сваім каралеўствам, абяцаю даць вам лепшае з графстваў у маёй дзяржаве.

Санчо заспакоіўся гэтым і ўгаварваў прынцэсу не сумнявацца ў тым, што ён сапраўды бачыў галаву волата, і, як далейшы доказ, сказаў яшчэ, што барада ў яго была аж да пояса. А калі не знаходзяць галаву, дык толькі з той

прычыны, што ўсё, зробленае ў гэтым доме, зачароўваецца, як ён у гэтым пераканаўся мінулы раз, калі спыняўся тут.

Даратэя адказала, што і яна так думае, і няхай ён не баіцца, бо ўсё пойдзе добра да поўнага яго задавальнення.

У гэты час гаспадар, стоячы ля дзвярэй заезджага двара, сказаў:

— Унь пад'язджае кампанія багатых гасцей; калі яны спыняцца тут, будзе нядрэнна.

— Што гэта за людзі?—запытаў Кардэніё.

— Чацвёрэ конных,—адказаў гаспадар,—і едуць яны на кароткіх стрэмах, з коп'ямі і шчытамі ў руках, усе з чорнымі маскамі на твары¹. Сярод іх—жанчына, уся ў белым, на дамскім сядле, таксама з маскай на твары, і яшчэ двое пешых слуг.

— Яны вельмі блізка?—запытаў поп.

— Так блізка,—адказаў гаспадар,—што пад'язджаюць ужо.

Пачуўшы гэта, Даратэя закрыла сабе твар, а Кардэніё пайшоў у пакой Дон-Кіхота. Толькі паспелі яны гэта зрабіць, як да заезджага двара пад'ехалі тыя, пра якіх казаў гаспадар. Чацвёрэ коннікаў, на выгляд стройныя і прыгожыя, спыніліся і падышлі да дамы, каб памагчы ёй злезці з сядла, а адзін з іх, узяўшы яе на рукі, пасадзіў на крэсла, якое стаяла ля ўваходу ў пакой Дон-Кіхота, куды схаваўся Кардэніё. Увесь гэты час ні сен'ёра і ніхто з яе спадарожнікаў не знялі з сябе масак і не прамовілі ні слова. Толькі, сядзячы на крэсла, жанчына глыбока ўздыхнула і апусціла рукі, як хворы і трацячы прытомнасць чалавек. Між тым слугі адвялі коней у стайню. Поп, жадаючы даведацца, якія гэта з'явіліся людзі ў такой вопратцы і такія маўклівыя, пайшоў услед за слугамі і запытаўся ў аднаго з іх пра тое, што яму хацелася ведаць.

Слуга адказаў:

¹ У тыя часы, вандруючы, мужчыны і жанчыны насілі звычайна маскі з тонкай шаўковай матэрыі для абароны твара ад сонца, пылу і ветру.

— Кажучы сумленна, сен'ёр, я не змагу вам сказаць, што гэта за людзі. Ведаю толькі, што яны, як відаць, знатныя сен'ёры, асабліва той, які памог злезці з каня даме. Кажу гэта таму, што ўсе астатнія абыходзяцца з ім з павагай і робяць усё, што ён хоча і загадвае.

— А сен'ёра? Хто яна такая?—запытаў поп.

— І гэтага не магу вам сказаць,—адказаў слуга,—бо ўсю дарогу я не бачыў яе твара, хоць чуў многа разоў, як глыбока яна ўздыхала, што здавалася, пасля кожнага ўздыху яна гатова памерці. Мой таварыш і я не больш двух дзён едем з гэтымі панамі. Мы сустрэлі іх па дарозе, і яны ўгаварылі нас ісці з імі да Андалузіі, абяцаўшы добра нам заплаціць.

— Ці чулі вы, як завуць каго-небудзь з іх?—запытаўся поп.

— Не, не чулі,—адказаў слуга,—бо ўсе яны едуць такімі маўклівымі, што проста дзіва. Чуюцца толькі [ўздыхі і ўскліпванні беднай сен'ёры, абуджаючыя ў нас жаласць. Мы глыбока пераконаны, што куды-б яе ні везлі, яе вязуць сілай. Наколькі можна здагадацца па яе вопратцы, яна—манашка або хутка зробіцца ёю; апошняе больш праўдападобна. Мажліва менавіта таму, што ёй супроць волі даводзіцца ісці ў манастыр, яна і едзе такая тужлівая і сумная.

— Усё можа быць,—сказаў поп і, пакінуўшы слуг, вярнуўся туды, дзе была Даратэя, якая, пачуўшы, што дама ў масцы ўздыхае, ахопленая ўласцівай ёй жаласцю, падышла да яе і сказала:

— Што з вамі, сен'ёра, што баліць у вас? Ад усёй душы прапаную вам свае паслугі.

Тужлівая сен'ёра адказала маўкліва, і хаця Даратэя яшчэ больш настойліва прапанавала свае паслугі, дама маўчала, покуль нарэшце замаскаваны кабальеро (той, пра якога слуга казаў, што ўсе астатнія падначальваюцца яму) не падышоў і не сказаў Даратэі.

— Не трэба, сен'ёра, прапановаўца што-б там ні было гэтай жанчыне. Не ў яе звычых быць удзячнай за тое, што

для яе робяць. Не імкніцеся дабіцца ад яе адказу, калі не хочаце пачуць з яе вуснаў якую-небудзь хлусню.

— Ніколі я не хлусіла!—усклікнула тая, якая да гэтага часу маўчала.—Наадвэрот, з той прычыны, што я заўсёды была праўдзівай і не мела звычкі хлусіць, я і апынулася ў такім вялікім няшчасці. Менавіта мая шчырая праўдзівасць робіць вас вераломным і ашуканцам.

Кардэніе выразна пачуў гэтыя словы, бо яго аддзялялі ад гаварыўшай толькі дзверы пакоя Дон-Кіхота, і гучна крыкнуў:

— Што я чую! Чый голас дайшоў да маіх вухэй?

Пры гэтым усклікванні сен'ёра ў масцы здрыганулася, павярнула галаву і, не ўбачыўшы хто гаворыць, паднялася, накіроўваючыся ў суседні пакой. Але яе спадарожнік спыніў яе і не даў зрабіць ні кроку. Ад хвалявання і раптоўнага руху маска з тафты скінулася з твара жанчыны, і пасля гэтага ўсе ўбачылі дзіўную і надзвычайную прыгожасць яго. Твар быў бледны і выражаў спалох. Як-бы нешта шукаючы, вочы яе паглядвалі ва ўсе бакі з такой шпаркасцю, якая надавала ёй выгляд вар'яткі. Гэта праяўленне гора выклікала ў Даратэі і ва ўсіх, хто глядзеў на яе, найвялікшую да яе жаласць, хаця ніхто не ведаў прычыны такіх дзіўных яе паводзін.

Яе спадарожнік моцна схапіў яе за плечы і быў так заняты гэтым, што не мог утрымаць маску з тафты, падаўшую з яго твара.

Даратэя, абымаўшая сен'ёру, убачыла, падняўшы вочы, што той, які таксама трымае яе ў сваіх абымках, быў яе муж—дон Фернандо. Толькі яна апазнала яго, як з самай глыбіні яе душы вырваўся працяглы і жаласны стог.

Яна пала ніцма, страціўшы прытомнасць, і калі-б каля яе не быў цырульнік, падхапіўшы яе на рукі, яна павалілася-б на падлогу. Адразу-ж кінуўся да яе поп і зняў з яе вуаль, каб апырскаць яе вадой. Як толькі ён адкрыў ёй твар, дон Фернандо,—бо гэта ён трымаў за плечы тую, другую,—апазнаў Даратэю і нібыта замёр.

Тым не менш ён не выпусціў з рук Люсінды, якая імкнулася вырвацца з яго абымкаў. Пачуўшы стогн Даратэі, калі яна абамлела, Кардэніё, думаючы, што гэта—Люсінда, выбег, спалохаўшыся, з пакоя Дон-Кіхота. Першае, што ён убачыў, быў дон Фернандо, які трымаў у абымках Люсінду. Дон Фернандо адразу-ж апазнаў Кардэніё і ўсе трое, Люсінда, Кардэніё і Даратэя, стаялі ў маўклівым здзіўленні, амаль не разумеючы, што з імі здарылася. Усе яны маўчалі і глядзелі адзін на аднаго—Даратэя на дона Фернандо, дон Фернандо на Кардэніё, Кардэніё на Люсінду, Люсінда на Кардэніё. Першая, спыніўшая агульную маўчанку, была Люсінда.

— Пакіньце мяне, сен'ёр,—звярнулася яна да дона Фернандо,—хоць-бы толькі з пачуцця ўласнага гонару, і дайце мне прытуліцца да той апоры, ад якой ні ваша дакука, ні пагрозы, ні абяцанкі, ні падарункі не маглi адарваць мяне. Вы бачыце цяпер, якімі нечаканымі і таямнічымі для нас шляхамі лёс прывёў мяне да майго сапраўднага мужа. Няхай-жа гэтыя словы мае ператвораць (калі вы ні на што другое не здольны) ваша каханне да мяне ў злосьць і прыхільнасць вашу—у гнеў...

Між тым Даратэя апамятавалася ад свайго абамлення і чула ўсё, што гаварыла Люсінда, з слоў якой яна даведалася, хто яна такая. Але ўбачыўшы, што дон Фернандо не выпускае Люсінду з сваіх абымкаў, яна сабрала ўсе свае сілы, паднялася і, апусціўшыся на калені перад донам Фернандо, праліваючы ручаі слёз, сказала:

— Сен'ёр мой, перад табой на каленях стаіць няшчасная Даратэя. Я—тая пакорлівая сялянка, якая перадала табе ключы ад сваёй волі. Аднак я была прымушана апынуцца тут, у гэтым месцы, дзе табе давалося сустрэцца са мной, а мне ўбачыць цябе ў тым становішчы, у якім я цябе бачу. Ты хацеў, каб я была тваёй, і хацеў гэтага так моцна, што, калі-б цяпер ты і захацеў, каб гэтага не было, немажліва табе перастаць быць маім. Ты не можаш належаць Люсіндзе, бо ты—мой, і яна не можа быць тваёй, бо яна

належыць Кардэніё. Нарэшце, сен'ёр, хочаш ты або не хочаш, я—твая жонка, сведкамі чаго словы твае, якія не павінны і не могуць быць хлуслівымі, калі ты ганарышся тым, за што зневажаеш мяне. У мяне-ж ёсць сведкі твайго абяцання, але нават калі-б усе гэтыя сведкі маўчалі, нё маўчала-б тваё сумленне, голас якога, ні для кога не чутны, гучэў-бы гучна сярод вяселляў тваіх парушаючы лепшую тваю асалоду і радасць.

Усё гэта сказала пакрыўджаная Даратэя з такім глыбокім пачуццём і з такімі горкімі слязамі, што нават у спадарожнікаў дона Фернандо, як і ў астатніх прысутных, пабеглі слёзы. Дон Фернандо слухаў яе, не адказваючы ні слова, покуль яна не змоўкла і не пачала плакаць так моцна, што трэба было мець жалезнае сэрца, каб стрымацца перад такім горам. Люсінда глядзела на Даратэю, адчуваючы жаласць да яе няшчасця і здзіўленне перад яе розумам і прыгожасцю. Ёй хацелася падыйсці да яе і сказаць некалькі слоў заспакаення, але яна не магла вызваліцца з рук дона Фернандо, які ўсё яшчэ моцна трымаў яе.

Але вось і ён, ахоплены сорамам і раскайваннем, раскryў рукі і, адпусціўшы Люсінду, сказаў:

— Ты перамагла, прыгожая Даратэя, ты перамагла!

Люсінда ледзь не ўпала, калі яе адпусціў дон Фернандо, але Кардэніё, быўшы паблізу (ён стаяў за плячыма дона Фернандо, каб той не бачыў яго), адкінуўшы ўсякі спалох, кінуўся да Люсінды, каб падтрымаць яе.

— Люсінда!—усклікнуў ён.

Люсінда падняла вочы на Кардэніё. Раней яна апазнала яго па голасу, цяпер, зусім пераканаўшыся, што гэта—ён, абвіла рукамі яго шыю і прыхілілася да яго твара.

Гэта было дзіўнае відовішча для дона Фернандо і для ўсіх прысутных. Даратэі здалася, што дон Фернандо пабляднеў і мае намер помсціць Кардэніё. Ён зрабіў рух рукой, нібыта хоча ўзяцца за рукаятку мяча.

Як толькі ў яе мільгнула гэтая думка, яна з неймавер-

най шпаркасцю абняла яго калені і, прыціскаючыся да іх так моцна, што ён не мог рухацца, не спыняючы сваіх слёз, сказала яму:

— Што думаеш ты рабіць? Падумай, ці добра, ці мажліва табе разбураць тое, чаго дабіліся гэтыя людзі сваёй доўгай разлукай і многімі пакутамі!

Покуль Даратэя казала гэта, Кардэніё, хоць ён і трымаў у сваіх абымках Люсінду, не спускаў вачэй з дона Фернандо, парашыў абараняцца, калі ўбачыць, што той робіць які-небудзь пагражальны рух. Але ў гэты час да дона Фернандо падышлі яго сябры, а таксама поп і цырульнік, прысутнічаўшыя пры ўсім гэтым, не выключаючы і добрага Санчо Панса. Усе яны акружылі дона Фернандо, і поп звярнуўся да яго з прамовай, кажучы, што не выпадкова ўсе яны сустрэліся ў такім месцы, дзе менш за ўсё можна было чакаць гэтага, што толькі смерць можа разлучыць Люсінду і Кардэніё, і хоць-бы іх разлучыла лязо мяча, яны палічылі-б сваю смерць шчаслівай. Няхай ён гляне таксама на прыгожасць Даратэі і ўбачыць, што да яе прыгожасці далаеца яшчэ сціпласць і бязмежнае каханне да яго.

Да гэтых слоў прысутныя дадалі яшчэ і другія, і іх было столькі, што важнае сэрца дона Фернандо памякчэла і прызнала перамогу над сабой ісціны, якую ён не мог адмаўляць. У доказ таго, што ён здаўся і паслухаўся добрай парады, з якой да яго звярнуліся, ён нахіліўся да Даратэі і, пацалаваўшы яе, сказаў:

— Падыміцеся, сен'ёра мая, бо нядобра, каб ляжала ля ног маіх тая, якую нашу я ў сваім сэрцы! Калі я да гэтага часу не даў доказаў таго, што кажу, можа гэта здарылася для таго, каб, убачыўшы сілу, з якой вы мяне кахаеце, я мог ацаніць вас, як вы таго заслугоўваеце. Усё, чаго я ў вас прашу, гэта—не дакарайце мяне за мае дурныя ўчынкі і маю знявагу да вас. Павярніцеся і гляньце ў вочы цяпер ужо шчаслівай Люсінды і ў іх вы знойдзеце дараванне ўсіх маіх памылак. А з той прычыны, што яна дасягнула таго, чаго жадала, няхай яна жыве, спакойная і задаволеная доў-

гія і шчаслівыя гады са сваім Кардэніё, як я хачу пражыць іх з маёй Даратэяй.

З гэтымі словамі ён пацалаваў яе і прыціснуўся тварам да яе твара з шчырай пяшчотай. Кардэніё і Люсінда не стрымалі сваіх слёз, бо гэта-ж зрабілі і амаль усе прысутныя, якія пачалі іх праліваць вельмі многа, адны—радуючыся свайму шчасцю, другія—чужому, што магло здавацца, нібы на іх пала якое-небудзь вялікае і цяжкае гора.

Нават Санчо Панса і той плакаў, хоць ён потым і казаў, што заплакаў, толькі пераканаўшыся, што Даратэя не была, як ён гэта думаў, каралевай Мікаміконай, ад якой ён чакаў столькі міласцей. Яшчэ некаторы час працягвалася, разам са слязімі, агульнае здзіўленне. Потым Кардэніё і Люсінда падышлі да дона Фернандо і падзякавалі яго.

Дон Фернандо не ведаў, што адказаць ім. Ён падняў іх і пацалаваў з вялікай пяшчотай. Пасля таго ён папрасіў Даратэю расказаць яму, як яна апынулася тут, так далёка ад свайго бацькаўскага дома.

У кароткіх і ўдала падабраных выразах паведаміла яна яму ўсё тое, што перад тым расказала Кардэніё. Дону Фернандо і яго спадарожнікам апавяданне яе вельмі спадабалася, і яны былі-б гатовы яшчэ доўга слухаць яе, так прыгожа ўмела Даратэя перадаць аповесць сваіх пакут.

Калі-ж яна скончыла, дон Фернандо паведаміў тое, што здарылася з ім пасля таго, як ён знайшоў на грудзях Люсінды ліст, у якім яна паведамляла, што яна—жонка Кардэніё і не можа быць яго жонкай. Ён сказаў, што хацеў тады забіць яе і зрабіў-бы гэта, калі-б яе бацькі не стрымалі яго. Потым ён пайшоў з іхняга дома, засаромлены і раззлаваны, парашыўшы адпомсціць пры больш удалым выпадку. На наступны дзень ён даведаўся, што Люсінда знікла з бацькаўскага дома, што нікому невядома, куды яна ўцякла. Нарэшце праз некалькі месяцаў дайшлі да яго весткі, што яна знаходзіцца ў манастыры і хоча астацца там усё жыццё, калі ёй не ўдасца пражыць яго з Кардэніё. Як толькі ён даведаўся пра гэта, ён згаварыўся з трыма кабальёрамі

і накіраваўся з імі ў манастыр, дзе знаходзілася Люсінда, але не захацеў гаварыць з ёю, баючыся, што калі даведаюцца пра яго прыезд, манастыр будучь лепш ахоўваць. Дачакаўшыся дня, калі дзверы ў манастыр былі адчынены, ён паставіў двух таварышоў вартаваць ля гэтых дзвярэй, а з трыма ўвайшоў у манастыр, шукаючы Люсінду, якую застаў у манастырскім калідоры гутарачай з манашкай. Ён схапіў яе, не даўшы ёй часу супраціўляцца, і адвёз у такое месца, дзе можна было назапасіцца неабходным, каб павезці яе далей. Усё гэта яны маглі зрабіць у поўнай бяспецы, бо манастыр стаяў у полі, далёка ад горада.

Расказаў ён таксама, што Люсінда, убачыўшы сябе ў яго ўладзе, абамлела, а калі апамяталася, толькі і рабіла, што плакала і стагнала, не кажучы ні слова. Такім чынам, у маўчанцы і слязах, яны даехалі да гэтага заезджага двара.

РАЗДЗЕЛ XXVII,

*у якім працягваецца гісторыя слаўтай прынцэсы
Мікаміконы з іншымі цікавымі прыгодамі*

Усё гэта слухаў Санчо з нямым болем у душы, убачыўшы, што надзеі яго на атрыманне графскага або іншага высокага тытула знікаюць і ператвараюцца ў дым. Прыгожая прынцэса Мікамікона ператварылася ў Даратэю, а волат—у дона Фернандо, у той час як яго пан спіць са-лодкім сном, зусім не клапацячыся пра тое, што адбываецца вакол яго.

Даратэя ўсё яшчэ не магла паверыць, што выпаўшае на яе долю шчасце не прыснілася ёй. Падобныя-ж думкі ахаплялі і Кардэніё, і Люсінда была ў такім-жа настроі. Адным словам, усе, хто знаходзіўся на заезджым дварах, былі рады шчасліваму канцу такіх цяжкіх абставін. Поп прывітаў кожнага з дасягнутым ім шчасцем. Але больш за ўсіх радавалася гаспадыня заезджага двара, бо Кардэніё і поп абяцалі ёй заплаціць за ўсе страты, зробленыя ёй Дон-Кіхотам. Адзін толькі Санчо, як ужо сказана, быў сумным і няшчас-

ным. Ён з панурым выглядам прышоў да свайго пана, як толькі што прачнуўся, і сказаў:

— Сен'ёр Сумнага Вобразу, ваша міласць можа цяпер спаць, колькі захоча, не клапацячыся пра тое, каб забіць волата і вярнуць прынцэсе яе каралеўства, бо ўсё ўжо зроблена і закончана.

— Ахвотна веру гэтаму,—адказаў Дон-Кіхот,—бо ў мяне з волатам была самая страшэнная і жорсткая бойка, якой напэўна больш ужо не будзе ў маім жыцці, і ад аднаго ўдару з размаху галава яго паляцела на падлогу, і столькі палілося крыві, што ручаі яе цяклі па зямлі, як вада.

— Як чырвонае віно, трэба было лепш сказаць вашай міласці,—адказаў Санчо,—бо вам трэба ведаць, што забіты волат—працяты бурдзюк, кроў—тры ядры чырвонага віна ў яго вантроб'і. Няхай усё гэта разам возьме д'ябал!

— Што ты кажаш, вар'ят!—засупярэчыў Дон-Кіхот.—Ші ў розуме ты?

— Няхай міласць ваша падымецца,—сказаў Санчо,—і ўбачыць, якую прыгожую гісторыю вы зрабілі і колькі нам дзевяццацца заплаціць. Вы ўбачыце каралеву, ператвораную ў звычайную даму па імені Даратэя, і іншыя падзеі, якія, калі вы зразумеете іх, здзівяць вас.

— Нішто нахштальт гэтага не здзівіць мяне,—сказаў Дон-Кіхот,—бо, калі ты добра помніш, яшчэ і ў мінулы раз, калі мы тут спыняліся, я казаў табе, што ўсё, што здараецца тут,—зачаравана; не было б нічога асаблівага, калі-б і цяпер паўтарылася тое самае.

— Усяму гэтаму я паверыў-бы,—сказаў Санчо,—калі-б і падкідванне мяне ўгару на коўдры было нахштальт гэтага. Але яно не было ім, яно было сапраўды, і я бачыў, што гаспадар,—які і цяпер тут—трымаў адзін канец коўдры і падкідваў мяне да неба з такім-жа гучным смехам, як і з вялікай сілай. А там, дзе можна апазнаць людзей, я лічу, хаця я—грэшны і дурны чалавек, што няма ніякага чараўніцтва, а толькі многа сніжакоў і вельмі многа незадачы.

— Ну, добра,—сказаў Дон-Кіхот,—бог гэтаму паможа.

А ты дай мне апрануцца, і я выйду адсюль, бо хачу ўбачыць твая падзеі і ператварэнні, пра якія ты казаў.

Санчо падаў яму вопратку, а ў той час, як ён апранаўся, поп расказаў дону Фернандо і астатнім пра вар'яцтва рыцара і пра тую хітрасць, якую яны выдумалі, каб выцягнуць яго з сховаў, дзе ён уяўляў, што знаходзіцца з-за знявагі да яго дамы.

Поп расказаў ім таксама амаль усе прыгоды, пра якія паведаміў Санчо Панса і яны здзіўляліся і смяяліся нямаля, бо ім, як і ўсім іншым, здавалася, што гэта—самы дзіўны сорт вар'яцтва, які толькі можа авалодаць расстроеным мозгам. Поп сказаў таксама, што з прычыны шчаслівай падзеі, якая здарылася з сен'ёрай Даратэяй, давядзецца ад класці далейшае выкананне іх ранейшага плана, і трэба прыдумаць і вынайсці што-небудзь другое, каб можна было завесці Дон-Кіхота дадому, у сяло.

Кардэніё параіў працягваць пачатае, прычым Люцінда магла-б узяць на сябе і разыграць роль Даратэі.

— Не,—сказаў Фернандо,—гэтага не трэба, бо я хачу, каб Даратэя сама давала да канца сваю выдумку. І калі сяло гэтага добрага рыцара не вельмі далёка адсюль, мне будзе вельмі прыемна памагчы яго вылучыць.

— Яно не больш як у двух днях дарогі адсюль.

— Калі-б яно было і далей, я-б і тады з радасцю паехаў, толькі-б зрабіць такую добрую справу.

У гэты час увайшоў Дон-Кіхот, узброены ўсім сваім узбраеннем, са шлёмам Мамбрыно на галаве, хаця і пагнутым, са шчытам, прадзетым на руку, абапіраючыся на свой шост, або кап'ё.

Дона Фернандо і астатніх здзівіла такая дзіўная фігура Дон-Кіхота. Гледзячы на яго твар, даўгі, сухі і жоўты, на ўсе гэтыя не адпавядаючыя адна адной часткі яго ўзбраення і на яго поўны гонару выгляд, яны моўчкі чакалі, што ён скажа. А ён з вялікім спакоем і сур'ёзнасцю, гледзячы на Даратэю, звярнуўся да іх з такой прамовай:

— Мне паведаміў, прыгожая сен'ёра, мой зброеносец,

што ваша вялікасць зніжана і званне ваша знішчана, бо з каралевы і знатнай асобы вы ператварыліся ў простую дзяўчыну. Калі гэта здарылася па загаду караля-чорнакіжніка, вашага бацькі, які баіцца, што я не зраблю неабходнай вам дапамогі, я скажу, што ён мала ведае рыцарскую гісторыю. Калі-б ён чытаў яе так уважліва і доўга, як я, дык на кожным кроку бачыў-бы, як яшчэ менш вядомыя, як я, рыцары рабілі куды больш трудныя подзвігі. Няма нічога асаблівага ў тым, каб забіць волата, якім-бы ён ні быў ганарлівым. Некалькі гадзін таму назад я пачаў з ім бойку і... лепш змоўчу, каб мне не казалі, што я хлушу; але час выкрывае ўсё на свеце, ён загаларыць, калі менш за ўсё будзем чакаць гэтага...

— Вы пачалі бой з двума бурдзюкамі віна, а не з волатам,—сказаў тады гаспадар двара; але дон Фернандо загадаў яму не перабіваць прамовы Дон-Кіхота.

— Адным словам, я кажу, пазбаўленая спадчыны сен'ёр'а, што, калі бацька ваш зрабіў гэтую метамарфозу з вашай асобай, не надавайце гэтаму ніякага значэння, бо на свеце няма той небяспекі, праз якую не праклаў-бы сабе дарогу мой меч. З дапамогай яго я скіну вашага ворага і пакладу вам на галаву карону вашага каралеўства.

Дон-Кіхот чакаў, што яму адкажа прынцэса, і яна, ужо ведаючы аб рашэнні дона Фернандо (каб яна працягвала граць сваю ролю, покуль не давязуць Дон-Кіхота да яго сяла), адказала з вялікай важнасцю і вольнасцю:

— Хто-б вам ні сказаў, харобры рыцар Сумнага Вобразу, нібыта я змянілася і ператварылася, сказаў вам няпраўду. Я і сёння астаюся тым-жа, чым была ўчора. Сапраўды, некаторыя падзеі зрабілі ва мне змену. Але я не перастала быць такой, якой была і раней, і прытрымлівацца тых-жа намераў, якія ў мяне заўсёды былі—прысці да харобрасці вашай адважнай і непераможнай рукі. Нам астаецца толькі накіравацца заўтра раніцою, бо сёння нельга было-б ехаць далёка. Што тычыцца шчаслівага сканчэння справы, на якое я спадзяюся, я пакладаюся на бога і на ваша мужнае сэрца.

Вось што сказала разумная Даратэя. Дон-Кіхот, выслу-
хаўшы яе, павярнуўся да Санчо і з вялікім абурэннем аб-
вясціў яму:

— Цяпер я скажу табе, Санчуэло, што ты—самы вялікі
хітрун ва ўсёй Іспаніі! Скажы, злодзей, валацуга, ці не ты
казаў мне нядаўна, нібыта гэтая прынцэса ператварылася
ў простую дзяўчыну па імені Даратэя, а галава, якую я, як
думаў, адсек у волата—у бурдзюк з віном, і другія таму
падобныя недарэчасці, прывёўшыя мяне ў вялікую замяша-
насць, у якой калі-небудзь быў я? Але клянуся (і ён падняў
вочы да неба і сцяў зубы), я гатоў так разграміць цябе,
што ад гэтага паразумнелі-б усе ашуканцы-зброеносцы,
колькі-б іх ні было ў вандроўных рыцараў.

— Заспакойцеся, міласць ваша,—адказаў Санчо,—вельмі
мажліва, што я памыліўся адносна ператварэння сен'ёры
прынцэсы Мікаміконы. Што-ж тычыцца галавы волата, або,
прынамсі, падраных бурдзюкоў і таго, што кроў была чыр-
воным віном, я не памыляюся, клянуся богам, бо бурдзюкі
стаяць падраныя ля згалоўя пасцелі вашай міласці, а ў па-
коі цэлае возера чырвонага віна. Калі-ж не, вы даведаецеся
пра гэта, калі яго міласць, гаспадар тутэйшага заезджага
двара, падасць вам рахунак за страты. Што-ж да таго, што
сен'ёра каралева асталася тым, чым была, я ўсёй душой гэ-
таму рады, бо я атрымаю сваю долю.

— Кажу табе, Санчо,—адказаў Дон-Кіхот,—што ты дурны;
даруйце мне—і хопіць!

— Хопіць,—пацвердзіў дон Фернандо,—і ні слова больш
пра гэта. А з той прычыны, што сен'ёра прынцэса гаворыць,
што нам трэба ехаць заўтра, бо сёння ўжо вельмі позна, мы
так і зробім. Гэтую-ж ноч можна будзе правесці ў прыем-
най гутарцы да надыходу дня, калі мы ўсе паедзем супра-
ваджаць сен'ёра Дон-Кіхота. Мы ўсе хочам быць сведкамі
харобрых і нечуваных учынкаў, якія ён зробіць.

— Гэта мне трэба было-б служыць вам і суправаджаць
вас,—адказаў Дон-Кіхот.—Вельмі вам удзячны за зробленую
мне ласку і за добрую думку пра мяне.

Яшчэ многімі ветлівасцямі абмяняліся Дон-Кіхот і дон Фернандо, але ўсяму гэтаму паклаў канец падарожнік, які ў гэты час увайшоў на заезджы двор. На ім было нешта накшталт каптана з блакітнага сукна з кароткімі фалдамі, з поўрукавамі і без каўняра¹, панталоны з блакітнага палатна і шапка такога-ж колеру. Адзаду яго, вярхом на асле, ехала жанчына, апранутая па-маўрытанску, з захутаным тварам і пакрывалам на галаве. Мужчына быў высокага росту, стройны, ва ўзросце крыху больш сарака год, з смуглым тварам, даўгімі вусамі і шырокай барадой.

Увайшоўшы, ён запытаў асобны пакой і, як відаць, быў вельмі незадаволены, калі яму паведамілі, што такога няма на заезджым двары. Потым, падышоўшы да спадарожніцы, ён дапамог ёй злезці з асла. Жанчыны, зацікаўленыя новым і ніколі нябачаным ім гарнітурам, акружылі маўрытанку-Даратэя, якая заўсёды была ветлівай і здагадлівай, прыкмеціўшы, што абодва—і яна і спадарожнік—незадаволены адсутнасцю асобнага пакоя, сказала:

— Не непакойцеся, сен'ёра, тым, што тут вельмі дрэнна; гэта—уласціvasць усіх заезджых двароў. Але калі вы згадзіцеся змясціцца з намі (паказваючы на Люсінду), мажліва, за ўсё ваша падарожжа вы не сутрэнеце такога ветлівага прыёму.

Сен'ёра, захутаная пакрывалам, нічога не адказала, а толькі паднялася са свайго месца і, паклаўшы крыж-на-крыж рукі на грудзях, нахіліла галаву і ўсё тулава ў адзнаку падзякі. У гэты час увайшоў палоннік, які да гэтага часу быў заняты іншымі справамі; убачыўшы, што ўсе акружылі прыехаўшую з ім, а яна на іхнія запытанні нічога не адказвае, ён сказаў:

— Сен'ёры мае, гэтая дзяўчына амаль не разумее нашай мовы і гаворыць толькі на сваёй роднай мове. З гэтай прычыны яна не адказвала.

¹ Звычайны гарнітур палонных хрысціян, якія знаходзіліся ў няволі ў Берберы.

— Мы не пытаемся ў яе нічога,—адказала Люсінда,—а толькі прапаноўваем ёй на гэтую ноч сваё таварыства і частку пакоя, у якім мы значуем і дзе яна знойдзе ўсе выгоды, мажлівыя ў гэтым памяшканні.

— За яе і за сябе,—адказаў палоннік,—цалую вам рукі, сен'ёра мая.

— Скажыце мне, сен'ёр,—запытала Даратэя,— гэтая дзяўчына—хрысціянка або маўрытанка?¹

— Па вопратцы і паходжанню яна—маўрытанка, але душой—найвялікшая хрысціянка.

— Значыць, яна яшчэ вяхрышчаная?—запыталася Люсінда.

— Не было часу для гэтага,—сказаў палоннік.—Але хутка яна прыме хрышчэнне з урачыстасцю, падабаючай яе стану, больш высокаму, як можа здацца па яе і маёй вопратцы.

Гэтымі словамі ён абудзіў ва ўсіх слухаўшых яго жаданне даведацца, хто такія маўрытанка і палоннік. Але ніхто не хацеў пытацца ў яго пра гэта адразу-ж, добра разумеючы, што цяпер ім трэба даць адпачынак. Даратэя ўзяла маўрытанку за руку і, пасадзіўшы яе полеч з сабой, папрасіла зняць пакрывала. Маўрытанка глянула на палонніка, як-бы пытаючыся ў яго, што яны гавораць і што ёй трэба рабіць. Ён сказаў ёй на арабскай мове, што яе просяць зняць з твара пакрывала і яна можа выканаць гэтую просьбу. Яна зняла вуаль і адкрыла твар, да таго прыгожы, што Даратэя знайшла яе прыгажэй Люсінды, а Люсінда—прыгажэй Даратэі. Дон Фернандо запытаў палонніка, як завуць маўрытанку, і той адказаў, што яе імя—Лела Сараіда. Толькі яна пачула гэта, як адразу-ж зразумела, пра што запыталіся ў хрысціяніна, і паспешна, з мілай жваvasцю, усклікнула: „Не, не Сараіда, Марыя, Марыя!“—даючы гэтым зразумець, што яе завуць Марыя, а не Сараіда.

Гаспадар двара пусціў у ход усе клопаты і намаганні, каб як можна лепш прыгатаваць вячэру. Калі прышла пара,

¹ Маўры былі мусульмане.

усе селі за даўгі стол. На самым шанюўным месцы пасадзілі, хаця ён і адмаўляўся, Дон-Кіхота, захацеўшага, каб поплеч з ім села (бо ён яе апякун) сен'ёра Мікамікона. Усе пачалі весела вячэраць.

Калі скончылі вячэраць, дон Фернандо папрасіў палонніка расказаць ім гісторыю свайго жыцця, якая не можа не быць цікавай і займальнай, мяркуючы па таму, што ён прыехаў сюды разам з Сарадай. На гэта палоннік адказаў, што вельмі ахвотна зробіць тое, пра што яго просяць.

— Такім чынам,—дадаў ён,—будзьце ўважлівымі, сен'ёры, і вы пачуеце праўдзівую гісторыю, з якой, мажліва, нельга параўнаць выдумку, звычайна так старанна і па-мастацку створаную.—Пасля гэтых яго слоў усе селі, хаваючы глыбокае маўчанне, а ён прыемным голасам пачаў так.

РАЗДЕЛ XXVIII,

у якім палоннік апавядае свае жыццё і прыгоды

— У адным мястэчку ў Леонскіх горах атрымаў пачатак свой наш род. У майго бацькі дзяцей было трое, усе сыны і ўсе ва ўзросце, калі ўжо можна абраць сабе галіну дзейнасці.

Аднойчы бацька наш, паклікаўшы нас усіх трох да сябе: ў пакой, звярнуўся да нас прыблізна з наступнымі словамі

— Сыны! Я мяркую зрабіць адну рэч, якую даўно ўжо абдумаў і пасля доўгіх разваг парашыў ажыццявіць. Вы ў такім цяпер узросце, што вам неабходна падумаць пра выбар сабе заняткаў. Я надумаўся вось што: падзяліць маю маёмасць на чатыры часткі. З іх тры аддаць вам, кожнаму тую, якая яму належыць, не робячы між вамі ніякой розніцы, чацвёртую-ж частку пакіну сабе, каб жыць і падтрымліваць існаванне маё на працягу тых дзён, якія неба захоча паслаць мне. Але мне-б хацелася, каб кожны з вас, атрымаўшы ў валоданне належачую яму долю маёмасці, абраў адну з тых дарог, якія я вам пакажу. У нас у Іспаніі ёсць прыслоўе, па-мойму, вельмі правільнае, якое гаворыць: „Царква ці мора, або каралеўскі палац“. Каб сказаць больш выразна:

хто хоча мець поспех і быць багатым, няхай ідзе ў духоўны стан, або накіруецца ў мора, займаючыся гандлем, або паступіць на службу да караля ў яго палац. Кажу гэта з той прычыны, што я хацеў-бы, каб адзін з вас прысвяціў сябе славесным навукам, другі—гандлю, а трэці служыў-бы каралю на вайне, бо трапіць да яго на службу ў палац цяжка, а вайна хаця і не багаціць, затое можа даць вядомасць і славу. Праз тыдзень я кожнаму з вас выплачу яго частку наяўнымі грашыма. Скажыце мне, ці згодны вы прыняць маю прапанову і паслухацца маёй парады?

Мне, як старэйшаму, бацька загадаў адказаць першаму. Я сказаў, што гатоў падначаліцца яго жаданню, а маё жаданне—абраць ваенную кар'еру і служыць у ёй богу і майму каралю. Другі-ж брат, зрабіўшы бацьку тыя-ж прапановы, як і я, парашыў ехаць у Індыю, узяўшы сваю долю, і заняцца там гандлем. Малодшы брат, і, як мне здаецца, самы разважлівы,—сказаў, што ён хоча ўступіць у духоўны стан або накіравацца канчаць пачаты ім курс навук у Саламанцы.

Калі мы такім чынам умовіліся і кожны абраў сабе сваю галіну дзейнасці, бацька пацалаваў усіх нас і хутка даў кожнаму з нас яго частку. У той-жа дзень мы ўсе трое развіталіся з добрым нашым бацькам, і з той прычыны, што мне здавалася бесчалавечным пакінуць яго, ужо старога чалавека, з такімі маленькімі сродкамі, я ўгаварыў яго ўзяць з маіх трох тысяч две тысячы чырвонаў, бо тысячы, якая ў мяне асталася, было зусім дастаткова, каб забяспечыць мяне ўсім неабходным, як салдата. Адзін з нас накіраваўся ў Саламанку, другі—у Севілью, а я—у Алектэ, дзе, як я даведаўся, знаходзіўся генуэзскі карабель, грузіўшы там шэрсць для Генуі.

Цяпер мінула дваццаць два гады, як я пакінуў дом майго бацькі, і на працягу ўсяго гэтага часу хаця я і напісаў некалькі лістоў, але не атрымаў ніякіх вестак ні пра бацьку, ні пра маіх братоў. Тое, што здарылася са мной за гэты час, я раскажу вам у кароткіх словах. Сеў я на карабель у Алектэ і пасля плавання прыехаў у Геную, а адтуль па-

ехаў у Мілан, дзе назапасіўся зброяй і ваеннай вопраткай. Да мяне дайшлі весткі, што славуты герцаг Альба накіроўваецца ва Фларэнцыю. Тады я паступіў да яго на службу, удзельнічаў у дадзеных ім бойках і дасягнуў чына прапаршчыка пад камандай аднаго славутага капітана.

Праз некаторы час я прыняў удзел у вялікай вайне з туркамі. У мяне была надзея і нават амаль поўная ўпэўненасць, што пры першым-жа выпадку я буду вылучаны ў капітаны. Мне давялося ўдзельнічаць у апошніх бойках, будучы пяхотным капітанам, а дасягнуў я пачэснага гэтага чына хутчэй дзякуючы шчасліваму лёсу, чым у выніку маіх заслуг. І ў той дзень, калі пагарда і ганарлівасць атаманаў была зломлена, сярод столькіх шчасліўцаў, якія знаходзіліся там, адзін я быў няшчасным, бо я ўбачыў сябе ў тую ноч, надышоўшую за такім слаўным днём, з кайданамі на руках і нагах.

Здарылася гэта наступным чынам: калі алжырскі кароль, адважны і шчаслівы карсар, напаў на галоўную мальтыйскую галеру і перамог яе, так што ў жывых там асталіся толькі тры рыцары, і тыя цяжка параненыя, на помач ёй паспяшыла галоўная галера нашага флота, на якой знаходзіўся і я са сваім атрадам. Я ўскочыў на непрыяцельскую галеру, якая, вырваўшыся ад нашай, узяўшай яе на абардаж, перашкодзіла маім салдатам кінуцца за мной. Я апынуўся адзін сярод ворагаў, справіцца з якімі я не мог з той прычыны, што іх было вельмі многа. Нарэшце яны перамаглі мяне, усяго пакрытага ранами. Камандзіру ўдалося ўцячы з усёй сваёй эскадрай, я-ж астаўся палонным у яго ўладзе, адзін у палоне сярод столькіх вольных, бо ў той дзень пятнаццаць тысяч хрысціянскіх нявольнікаў, быўшых грабцамі ў турэцкім флоце, атрымалі жаданую волю. Мяне павезлі ў Канстантынопаль, дзе султан Селім прызначыў майго пана марскім галоўнакамандуючым. У наступным годзе я ўдзельнічаў пры Наварыне і быў на галоўнай турэцкай галеры. У ліку хрысціян, узятых у палон у форце, быў таксама і нехта па імені Педра дэ-Агляр, родам не ведаю

з якога мястэчка Андалузіі, прапаршчык крэпаснога гарнізона, добры салдат і чалавек надзвычайнага розуму, асабліва надзвычайна таленавіты ў тым, што завецца паэзіяй. Лёс прывёў яго на маю галеру, на адну лаву са мной, і зрабіў яго нявольнікам майго-ж гаспадара.

Пасля многіх жорсткіх боек, прыкладна праз год, флот турэцкі вярнуўся ў Канстантынопаль урачыстым пераможцам. Праз некалькі месяцаў памёр мой пан, Учалі, якога звычайна звалі Учалі Фартакс, што на турэцкай мове азначае „шалудзівы рэнегат“, бо сапраўды ён хварэў на паршу. У туркаў ёсць звычай даваць прозвішча па якому-небудзь асабістаму недахопу або якасці чалавека. Гэты хворы на паршу прасядзеў ля вёсел нявольнікам султана цэлых чатырнаццаць год. Калі яму было ўжо за трыццаць чатыры гады, ён зрабіўся рэнегатам па злосці на аднаго турка, даўшага яму аплявуху ў той час, як ён працаваў вёсламі; каб мець мажлівасць адгомсіць яму, ён адмовіўся ад сваёй веры. Але харобрасць яго была такой вялікай, што ён, не скарыстоўваючы подлыя сродкі, дзякуючы якім звычайна ўзвышаюцца любімцы султана, зрабіўся алжырскім каралём і потым галоўнакамандуючым флотам. Пасля яго смерці нявольнікаў размеркавалі, як ён азначыў у сваім заповеце.

Я дастаўся аднаму венецыянскаму рэнегату, які быў узяты ў палон Учалі, будучы юнгай на караблі, і Учалі так палюбіў яго, што ён у яго быў адным з самых любімых хлапчукоў, але потым ён зрабіўся адным з найбольш жорсткіх рэнегатаў, якіх калі-небудзь бачылі. Яго звалі Асан-Ага; ён вельмі разбагацеў і дасягнуў сана алжырскага караля. З ім паехаў і я з Канстантынопаля ў Алжыр, адчуваючы некаторае здавальненне пры думцы, што я бліжэй да Іспаніі, бо мне хацелася паглядзець, ці не будзе мне больш спрыяць шчасце ў Алжыры, як у Канстантынопалі, дзе я на тысячы ладоў рабіў спробы ўцячы, але ўсё няўдала. У Алжыры я спадзяваўся знайсці другія сродкі дасягнуць таго, чаго я так моцна хацеў, бо мяне ніколі не пакідала надзея здабыць сабе волю. Я праводзіў час, знаходзячыся ў астрозе, або

ў памяшканні, якое туркі завуць „бан'ё“, дзе яны замыкаюць хрысціянскіх палоннікаў. У бан'ё пасылаюць звычайна сваіх нявольнікаў прыватныя асобы, асабліва, калі яны належаць выкупу, бо іх там добра трымаюць і надзейна ахоўваюць да атрымання за іх грошай. Мяне таксама залічылі да належачых выкупу, бо даведаліся, што я—капітан; хаця я і казаў пра нязначнасць сваіх сродкаў, гэта не памагло, і я быў занесены ў спіс асоб, належачых выкупу. На мяне надзелі ланцугі, хутчэй у адзнаку чаканага выкупу, як для больш надзейнай аховы. Такім чынам я праводзіў жыццё ў гэтым бан'ё, з многімі другімі, якіх аддзялялі і трымалі тут для выкупу.

На двор нашага астрога выходзілі вокны аднаго багатага і знатнага маўра, якія звычайна ў маўрытанскіх дамах хутчэй падобны на байніцы або амбразуры, як на вокны. Але нават і яны былі закрыты густымі і шчыльнымі, падобнымі на краты, жалюзі. Адноўчы, знаходзячыся з трыма другімі маімі таварышамі на тэрасе¹ нашага астрога, дзе мы, каб весялей правесці час, рабілі спробы скакаць з нашымі ланцугамі, будучы адны (бо астатнія палонныя хрысціяне пайшлі на работу), я выпадкова падняў вочы і ўбачыў, што ў адным з гэтых маленькіх акенцаў, пра якія я казаў, паказалася чаротавая палка, а на канцы яе была прывязана хусцінка. Палкай махалі і рухалі ўніз і ўгару, як-бы даючы нам знак падыйсці і ўзяць яе. Мы заўважылі гэта, і адзін з быўшых са мной падышоў, каб паглядзець, ці апускаць яе або што з ёю зробіць. Але як толькі ён наблізіўся, палку паднялі ўгару і замахалі ёю з боку ў бок, нахштал таго, як ківаюць галавой, жадаючы сказаць „не“. Хрысціянін адышоў. Палку зноў апусцілі і пачалі рабіць тыя-ж рухі, як і раней. Другі з маіх таварышоў пайшоў да палкі і з ім здарылася тое-ж, што і з першым. Нарэшце пайшоў трэці і з ім паўтарылася тое-ж, што і з першымі двума. Убачыўшы гэта, і я захацеў папрабаваць сваё шчасце;

¹ Г. зн. на плоскай стразе.

як толькі я стаў пад палкай, яе апусцілі, і яна зваллася ў бан'ё да маіх ног.

Адразу-ж я паспяшыў адвязаць хусцінку і ўбачыў, што на хустцы быў завязаны вузел, а ў вузеле было дзесяць чырвонцаў. Ці быў я задаволены знаходкай, пра гэта няма чаго гаварыць, бо радасць мая была настолькі-ж вялікай, як было вялікім здзіўленне. Адкуль мог да нас з'явіцца такі падарунак, асабліва мне, бо з таго, што палка не захацела апусціцца ні для каго, апрача мяне, было зразумела, што гэтая ласка прызначалася мне. Я ўзяў каштоўныя свае грошы, паламаў чаротавую палку, вярнуўся на тэрасу, глянуў на акенца і ўбачыў, як з яго высунулася надзвычайна белая рука, якая адчыніла і шпарка зачыніла акно. Мы ўявілі сабе, што якая-небудзь жанчына, жывучая ў тым доме, як відаць, зрабіла нам гэтую ласку.

З гэтага дня ўся наша забава складалася з таго, што мы не адводзілі вачэй з акна, у якім з'явілася палка. Аднак прайшло добрых два тыдні, на працягу якіх мы не бачылі ні чаротавай палкі, ні рукі і ніякага іншага знаку.

Аднойчы мы зноў убачылі палку і паўтарылі ранейшы вопыт: кожны з трох маіх таварышоў—тыя-ж, як і ў той раз—падыходзіў да палкі рацей мяне, але нікому, апрача мяне, яна не была аддадзена; затое, толькі я падышоў, як палка пала. Я развязаў вузел і знайшоў у ім сорак іспанскіх чырвонцаў, а таксама ліст, напісаны па-арабску. Я ўзяў чырвонцы, вярнуўся на тэрасу, мы ўсе зрабілі наш „селям“; рука з'явілася зноў, я падаў знак, што прачытаю ліст; акно зачынілася. Мы былі здзіўлены і ўзрадаваны гэтай падзеяй. Але ніхто з нас не разумеў па-арабску, жаданне-ж наша даведацца, што напісана ў лісце, было вельмі вялікае. Нарэшце я парашыў даверыцца аднаму рэнегату, які адкрыта прызнаваў сябе маім вялікім сябрам. Мне было вядома, што ён добра ведае арабскую мову.

Мы прачыталі ліст, і ён меў у сабе наступнае:

„Калі я была яшчэ дзіцём, у майго бацькі жыла нявольніца, якая навучыла мяне на маёй мове хрысціянскай ма-

літве. Хрысціянка памерла і перад смерцю сказала мне, каб я паехала ў краіну хрысціян, і там я ўбачу дзеву Марыю, якая вельмі мяне любіць. Не ведаю, як трапіць туды. Многіх хрысціян бачыла я з гэтага акна, але ніхто не паказаўся мне рыцарам, апроча цябе. Я вельмі прыгожая і маладая, у мяне многа грошай, і я магу ўзяць іх з сабой. Падумай, ці зможаш ты зрабіць так, каб нам з табой паехаць, і ты будзеш там маім мужам, калі захочаш".

Ренегат адразу-ж здагадаўся, што ліст знойдзены не выпадкова, а напісаны аднаму з нас; з гэтай прычыны ён нас прасіў даверыцца яму і ўсё яму сказаць, бо ён, каб здабыць нам волю, гатоў паставіць пад небяспеку сваё жыццё. Мы ўсе аднадушна згадзіліся і парашылі сказаць яму праўду. Мы паказалі яму акенца, з якога з'яўлялася чаротавая палка, а ён адзначыў сабе той дом і абяцаў прыкласці асобую і вялікую стараннасць, каб даведацца, хто там жыве. Разам з тым мы парашылі, што было-б добра адразу-ж адказаць на ліст маўрытанкі. Ренегат напісаў тое, што я яму дыктаваў і цяпер паўтараю вам слова ў слова. Мы адказалі маўрытанцы наступнае:

"Ад майго імені і ад імені ўсіх тых хрысціян, якія тут са мной, абяцаю зрабіць для цябе ўсё, што толькі ў нашых сілах. Паведамі, што ты думаеш рабіць, і я табе адкажу, бо вялікі Алах паслаў нам палоннага хрысціянкіна, які добра ўмее гаварыць і пісаць на тваёй мове. З гэтай прычыны можаш без усякай небяспекі паведамляць нас пра ўсё, пра што хочаш. Адносна-ж твайго жадання паехаць у хрысціянскія краіны і там зрабіцца маёй жонкай—абяцаю табе. Няхай хавуюць цябе, мая сен'ёра, Алах і Марыя, маці яго".

Ліст быў напісаны і запячатаны, але мне давялося чакаць яшчэ два дні, пакуль бан'ё не апусцеў, як звычайна, і адразу-ж я накіраваўся да таго месца на маленькай тэрасе паглядзець, ці не з'явіцца чаротавая палка. Як толькі я яе прыкмеціў, хаця я і не мог бачыць, хто яе трымае, я паказаў ліст, жадаючы даць зразумець, каб прывязалі нітку. Але яна ўжо была прывязанай; я прымацаваў да яе ліст,

і хутка потым з'явілася зноў палка з прывязанай да яе хусцінкай. Палка пала. Я яе падняў і знайшоў у хусцінцы срэбнымі і залатымі манетамі больш пяцідзесяці чырвонаў, якія ў пяцьдзесят разоў павялічылі нашу радасць і замацавалі ў нас надзею здабыць сабе волю.

У тую-ж ноч вярнуўся наш рэнегат і паведаміў, што, па сабраных ім вестках, у тым доме сапраўды жыве маўр, завуць яго Ахі-Марато; ён у вышэйшай ступені багаты і мае адзіную дачку, наследніцу ўсяго яго багацця. Па агульнай думцы ў горадзе, яна—самая прыгожая жанчына ва ўсёй Берберыі і многія з віцэ-каралёў, прыязджаючых сюды, прасілі яе сабе ў жонкі, але яна не захацела выйсці замуж. Ён яшчэ даведаўся, што ў яе была нявольніца-хрысціянка, цяпер памёршая, і ўсё гэта было падобна на тое, што было напісана ў лісце.

Мы пачалі адразу раіцца з рэнегатам, які-б прыдумаць план, каб вывезці маўрытанку і ўсім нам вярнуцца дадому. Было ўхвалена, што мы пачакаем другога ліста Сараіды,— так звалі тую, якая цяпер хоча называцца Марыяй,—бо мы добра разумелі, што толькі яна адна можа паказаць нам выйсце з нашых цяжкасцей.

Чатыры дні бан'ё быў поўны народамі. Пасля гэтага часу, калі бан'ё, як звычайна, апусцеў, зноў з'явілася палка з вельмі пузатай хусткай, абцяўшай шчаслівага роды. Калі палка разам з хусткай апусцілася да мяне, я знайшоў у скрутку ліст і сто чырвонаў золатам. Рэнегат быў тут-жа, мы далі яму прачытаць ліст, і ён сказаў, што ён мае ў сабе наступнае:

„Можна будзе вось што зрабіць: я дам вам праз гэтае акно многа грошай золатам; выкупіце сябе імі—вы і вашы сябры—і няхай хто-небудзь з вас паедзе ў хрысціянскія краіны, купіць там барку і вернецца па астатніх. Мяне ён знойдзе ў садзе майго бацькі, ля варот Бабасона¹, каля

¹ Бабасон або „Вароты суму“, названыя так з той прычыны, што тут рабілася кара смерці. Цяпер паўднёвыя вароты Алжыра каля марскога берагу вядомы пад той-жа назвай.

марскога берагу, дзе я правяду ўсё лета з маім бацькам і маімі слугамі. Адтуль вы можаце ўначы забраць мяне і адвесці на барку. Калі ты нікому не можаш даверыць ехаць па барку, выкупі сябе і едзь сам. Паспрабуй даведацца, дзе наш сад. Калі я ўбачу, што ты будзеш хадзіць па тэрасе, я буду ведаць, што ў бан'ё нікога няма і дам табе многа грошай. Няхай хавае цябе Алах, сен'ёр мой“.

Кожны з нас захацеў выкупіцца, абяцаючы паехаць і вярнуцца з мажлівай дакладнасцю. Я таксама згадзіўся зрабіць гэта. Але гэтаму працівіўся рэнегат, кажучы, што ён ні ў якім выпадку не згадзіцца, каб хто-небудзь з нас адзін выкупіўся на волю, покуль мы не выкупімся ўсе разам, бо вопыт навучыў яго, як дрэнна вызваленыя выконваюць абяцанні, дадзеныя імі ў палоне. У заключэнне рэнегат сказаў, што варта аддаць яму прызначаныя для выкупу палоннага хрысціянна грошы. Ён купіць у Алжыры барку пад выглядам гандляра і будзе весці гандаль з Тэтуанам і ўсім узбярэжжам. А калі ён будзе ўласнікам баркі, ён лёгка знойдзе спосаб вывезці нас усіх з бан'ё і паехаць з намі ў мора. Мы парашылі перадаць лёс свой у рукі рэнегата. У той-жа час быў пасланы адказ Сараідзе, у якім мы паведамлялі яе, што зробім усё, што яна нам раіць. Я пацвердзіў ёй зноў, што зраблюся яе мужам, пасля чаго на наступны дзень, калі бан'ё быў пустым, яна пры дапамозе палкі і хусткі дала нам у некалькі прыёмаў дзве тысячы чырвонцаў золатам і ліст, у якім паведамляла, што ў першую пятніцу яна паедзе ў сад свайго бацькі, але да ад'езду дасць нам яшчэ больш грошай. Калі-ж і гэта будзе недастаткова, вяхай мы паведамім ёй, і яна нам дасць столькі, колькі мы захочам, бо ў яе бацькі так многа грошай, што ён нічога не заўважыць, тым больш, што ўсе ключы ў яе руках.

Мы далі рэнегату пяцьсот чырвонцаў на куплю баржы, а за восемсот выкупіўся я, даўшы грошы аднаму купцу з Валенсіі, які быў у той час у Алжыры. Ён выкупіў мяне ў караля на слова і ўзяў да сябе. У чацвер, напярэдадні

той пятніцы, калі Сараіда павінна была ехаць у сад, яна дала нам яшчэ тысячу чырвонцаў і паведаміла пра свой ад'езд, просячы мяне, калі я выкуплюся, адразу-ж знайсці сад яе бацькі і прыдумаць якую-небудзь прычыну, каб пайсці туды і ўбачыцца з ёю.

Я адказаў ёй, што так і зраблю.

Зрабіўшы гэта, мы ўжылі захады, унеслі выкуп і за аstatніх трох таварышоў, з тым, каб зрабіць больш лёгкім іхні выхад з бан'ё.

Я выкупіў іх тым-жа спосабам, як і сябе, перадаўшы ўсе грошы купцу, каб ён з упэўненасцю і спакойна мог паручыцца за нас, хаця мы не адкрылі яму ні нашай змовы, ні нашай тайны.

РАЗДЗЕЛ XXIX,

у якім палонны працягвае сваё апавяданне

Не прайшло і двух тыдняў, як ужо наш рэнегат купіў вельмі добрую барку, якая магла змясціць больш трыццаці чалавек. Каб справа была надзейнай і каб надаць ёй патрэбную афарбоўку, ён парашыў зрабіць падарожжа ў мястэчка Сархел, лежачае ад Алжыра на трыццаць міль, дзе вядзецца вялікі гандаль сушанымі віннымі ягадамі. Два або тры разы зрабіў ён гэтую паездку разам з маўрам-арагонцам. Кожны раз, калі рэнегат адплываў у сваёй барцы, ён кідаў якар у маленькай бухце, якая знаходзілася ў адлегласці не больш двух стрэлаў з лука ад саду, у якім чакала Сараіда. Рэнегат размяшчаўся тут са сваімі грабцамі, маладымі маўрамі. Ён ішоў у сад Сараіды і прасіў даць фруктаў, а бацька яе, не ведаючы яго, даваў іх яму.

Хаця ён і хацеў гаварыць з Сараідай, як ён потым мне паведаміў, і сказаць ёй, што ён—той, каму я загадаў адвезці яе ў хрысціянскую зямлю, і няхай яна будзе спакойнай і здаволенай, але яму гэта не ўдавалася.

Убачыўшы, з якой бяспекай ён ездзіць у Сархел і назад і можа кідаць якар, калі, як і дзе яму захочацца, што я ўжо выкуплены і астаецца знайсці толькі некалькі хрысціян, каб

грэсці вёсламі, ён прасіў мяне падумаць, каго я яшчэ хачу ўзяць з сабой, апрача ўжо выкупленых, і дамовіцца з імі ехаць у бліжэйшую пятніцу, якую ён прызначыў для нашага ад'езду. Я дамовіўся з дванаццацю іспанцамі—усе добрыя грабцы і людзі, якія маглі вольна пакінуць горад. Нялёгка было знайсці іх менавіта ў той час, бо якраз дваццаць караблёў пайшлі крэйсіраваць у мора і забралі з сабою ўсіх грабцоў. Я нічога не сказаў маім грабцам, апрача таго, што ў наступную пятніцу ўвечары яны павінны выйсці з горада па адным, непрыкметна накіроўваючыся да саду Ахі-Марато, і там чакаць мяне, покуль я не прыеду. Кожнаму ў паасобку даў я гэты загад, папярэдзіўшы, што ў выпадку, калі-б яны ўбачылі яшчэ іншых хрысціян, не казаць ім нічога.

Мне аставалася яшчэ паведаміць Сараіду, каб яна была падрыхтавана, чакала нас і не спалохалася, калі-б мы з'явіліся нечакана. Я парашыў ісці ў сад і паглядзець, ці не змагу я пагаварыць з ёю. Выдумаўшы прычыну, нібыта мне трэба сабраць некаторыя травы, я пайшоў туды напярэдадні дня, прызначанага для нашага ад'езду. Першы, каго я сустрэў у садзе, быў бацька Сараіды, загаварыўшы са мной на мове, на якой маўры гавораць з палоннымі. Ён запытаў у мяне, што я шукаю ў яго садзе і чый я слуга. У адказ я паведаміў нібыта я нявольнік арнаута Мамі (я ведаў, што Мамі быў яму блізкім сябрам) і шукаю травы для салаты. Потым ён запытаў—на выкупе я або не і колькі мой пан просіць за мяне.

Покуль мы так гутарылі, вышла з альтанкі Сараіда, даўно ўжо заўважыўшая мяне; з той прычыны, што маўрытанкі не саромяцца паказвацца хрысціянам, яна падышла туды, дзе я стаяў з яе бацькам. Было-б лішнім, калі-б я пачаў апісваць прыгожасць, пекнасць, багатыя і раскошныя ўборы, у якіх любая мая Сараіда з'явілася тады перадой мной. Адно скажу: вакол яе прыгожай шыі, у яе вушах і косах было больш перлаў, як валасоў на яе галаве.

Як толькі яна падышла да нас, бацька сказаў ёй на

сваёй мове, што я—нявольнік яго сябра арнаута Мамі, і прышоў набраць зеля для салаты. Яна загаварыла са мной, запыталася, ці кабальеро я і па якой прычыне нявыкуплены. У адказ я сказаў, што ўжо ўнёс за сябе выкуп.

— А калі ты ад'язджаеш?—запыталася Сараіда.

— Думаю, што заўтра,—адказаў я,—бо тут французскі карабель, які заўтра падыме парусы, і я мяркую ехаць на ім.

— Напэўна ты жанаты ў сябе на радзіме,—сказала Сараіда,—і табе хочацца ўбачыцца з тваёю жонкаю.

— Не,—адказаў я,—я не жанаты, але даў слова ажаніцца, калі вярнуся на радзіму.

— Ці прыгожая тая дама, якой ты даў слова ажаніцца?—запыталася Сараіда.

— Такая прыгожая,—адказаў я,—што яна вельмі падобна на цябе.

Над гэтымі словамі бацька Сараіды ад душы расмяяўся і сказаў:

— Клянуся Алахам, хрысціянін, твая нявеста павінна быць надзвычайна прыгожай, калі яна падобна на маю дачку, якая лічыцца першай красуняй ва ўсім каралеўстве. Паглядзі на яе добра, і ты ўбачыш, кажу я праўду або не.

У большай частцы гэтай гутаркі бацька Сараіды быў нам за перакладчыка, бо хаця Сараіда і сама гаварыла на той ломанай мове, якою карыстаюцца там, усё-ж яна часцей паказвала знакамі, як гаварыла словамі.

Покуль мы вялі гэтую гутарку, прыбег маўр і гучна крыкнуў, што пераз загароду саду пераскочылі чатыры туркі і рвуць фрукты, хаця яны яшчэ не паспелі. Бацька спалохаўся, а таксама і Сараіда, бо спалох перад туркамі ў маўраў амаль усеагульны і нібыта народжаны, асабліва спалох перад салдатамі.

Бацька сказаў Сараідзе:

— Дачка, ідзі ў дом і замкніся там, покуль я пайду гаварыць з гэтымі сабакамі; а ты, хрысціянін, збірай свае травы і ідзі сваёй дарогай.

Я пакланіўся яму, і ён пайшоў шукаць туркаў, пакінуўшы

мяне адзін-на-адзін з Сараідай, якая зрабіла выгляд, што ідзе туды, куды ёй загадаў бацька. Толькі ён паспеў схвацацца за дрэвам саду, як яна павярнулася да мяне з вачыма, поўнымі слёз, і сказала:

— Ты ад'язджаеш, хрысціянін, ад'язджаеш?

Я адказаў ёй:

— Так, сен'ёра, ад'язджаю, але ні ў якім выпадку без цябе. У першую хуму¹ чакай мяне і не палохайся, калі ўбачыш нас.

Яна добра зразумела гутарку, якая адбылася між намі, і, абняўшы рукой мяне за шыю, дрыжачымі крокамі пайшла ў напрамку да дома. Нам магло быць вельмі дрэнна: у той час, калі мы ішлі такім чынам, яе бацька, які ўжо варочаўся, прагнаўшы туркаў з саду, убачыў нас. Мы таксама заўважылі, што ён нас убачыў, але Сараіда, разумная і знаходлівая, не адняла рукі ад маёй шыі, наадварот, яшчэ больш прыціснулася да мяне, паклаўшы галаву мне на грудзі, сагнуўшы крыху калені з яўнымі знакамі, што ёй робіцца дрэнна. Я зрабіў выгляд, што нібыта супроць волі падтрымліваю яе. Бацька Сараіды кінуўся да таго месца, дзе мы стаялі, і, убачыўшы дачку ў такім становішчы, запытаў у яе, што з ёю. Але з той прычыны, што яна нічога не адказала, ён сказаў:

— Напэўна, яе напалохала з'яўленне гэтых сабак, і яна абамлела.

Ён узяў яе з маіх абымкаў і прыціснуў да сваіх грудзей, а яна, глыбока ўздыхнуўшы, з мокрымі яшчэ ад слёз вачыма, пачала гаварыць:

— Амехі, хрысціянін, амехі! (г. зн. ідзі, хрысціянін).

На гэта бацька яе адказаў:

— Няма патрэбы, дачка, каб хрысціянін пайшоў: ён не зрабіў табе ніякага зла, а туркі пайшлі ўжо.

— Гэта яны, сен'ёр, напалохалі яе, як ты мяркуеш, — сказаў я яе бацьку, — але, раз яна хоча, каб я пайшоў, я не

¹ Пятніца — святочны дзень у мусульман.

хачу пакрыўдзіць яе. Астайся з мірам! З твайго дазволу, я вярнуся, калі спатрэбіцца, у гэты сад рваць зеляніну.

— Прыходзь кожны раз, як захочаш,—адказаў Ахі-Марато.

Пасля гэтага я развітаўся з імі абодвума, і яна пайшла з бацькам. Я-ж, зрабіўшы выгляд, што шукаю траву, абышоў увесь сад і старанна агледзеў усе ўваходы і выходы, ахову дома і ўсё, што магло пайсці нам на карысць у час выканання нашай справы.

Зрабіўшы гэта, я вярнуўся і паведаміў пра ўсё, што адбылося, рэнегату і маім таварышам. Час ішоў, і нарэшце прышоў жаданы дзень і гадзіна. Усё ўдалося нам як нельга лепш. У пятніцу, на другі дзень пасля мае гутаркі ў садзе з Сараідай, рэнегат наш з надыходам ночы кінуў якар амаль супроць таго месца, дзе жыла найпрыгажэйшая Сараіда. Хрысціяне былі папярэджаны і схаваліся недалёка ад саду. Усе яны з хваляваннем і непакоем чакалі мяне, згараючы ад нецярплівасці трапіць на барку, стаяўшую перад іхнімі вачыма (яны не ведалі пра змову рэнегата з намі, і думалі, што ім давядзецца са зброяй у руках заваёўваць сабе волю).

З гэтай прычыны, як толькі я і мае таварышы паказаліся, усе астатнія, якія былі схаваны, убачыўшы нас, вышлі і падышлі да нас. Гэта было ў той час, калі гарадскія вароты былі замкнёны і ва ўсёй ваколіцы не было відаць ніводнага чалавека. Як толькі ўсе злучыліся, мы пачалі абмяркоўваць, што лепш: ісці нам раней па Сараіду або спачатку авалодаць маўрамі багарынос¹, сядзеўшымі ля вёсел на барцы. Покуль мы раіліся пра гэта, да нас падышоў рэнегат і запытаў, чаму мы не спяшаемся. Усе яго маўры нічога не ведаюць і большасць з іх спіць. Мы сказалі яму, у чым у нас затрымка, і ён адказаў, што авалодаць баркаю можна вельмі лёгка, не падупадаючы ні пад якую небяспеку, а потым мы ўжо можам ісці па Сараіду. Парада гэтая спа-

¹ Багарынос—так звалі маўраў, зарабляючых сабе хлеб, наймаючыся грабцамі на галеры.

дабалася ўсім нам. Не затрымліваючыся больш, мы пад кіраўніцтвам рэнегата падышлі да баркі, і ён першы, ускочыўшы ў яе, выхапіў свой палаш і крыкнуў на арабскай мове: „Няхай ніхто не кранеца з месца, калі хоча астацца ў жывых“.

Між тым ужо амаль усе хрысціяне ўвайшлі ў барку. Маўры, не належачыя да адважных, калі пачулі, што так гаворыць іхні араэс¹, страшэнна перапалохаліся, і ніводзім з іх не ўзяўся за зброю, якой між іншым, у іх было мала або амаль не было. Яны моўчкі далі хрысціянам звязаць сабе рукі, а тыя зрабілі гэта вельмі шпарка, пагражаючы маўрам, калі толькі яны ўзвысяць голас, адразу-ж усіх пасячы.

Пасля таго, пакінуўшы палову нашых вартаваць на барцы, мы, астатнія, з рэнегатам на чале пайшлі да саду Ахі-Марато. Нам пашанцавала, бо фортка, калі мы падышлі да яе, так лёгка адчынілася, нібы і зусім не была зачыненай. Моўчкі і ў поўнай цішыні, нікім не заўважаныя, дайшлі мы да дома. Сараіда чакала нас ля акна і, як толькі пачула, што ідуць людзі, запытала ціхім голасам: ці не хрысціяне мы? Я ёй адказаў, каб яна сышла ўніз. Калі яна пазнала мяне, яна, не затрымліваючыся ні хвіліны, адразу-ж пайшла ўніз, адчыніла дзверы і з'явілася перад намі такой прыгожай і раскошна апранутай, што я не магу нават паспрабаваць апісаць гэта. Рэнегат запытаў Сараіду на арабскай мове, ці ў садзе яе бацька. Яна адказала, што ён спіць.

— Трэба будзе разбудзіць яго,—сказаў рэнегант,—і павезці з сабой, як і ўсё каштоўнае з гэтага прыгожага саду.

— Не,—адказала яна,—майго бацькі нельга ніякім чынам зачапіць. У гэтым доме няма нічога каштоўнага, выключаючы тое, што я бяру з сабой. А бяру я столькі, што ўсё вы будзеце багатымі і здаволенымі.

З гэтымі словамі яна ўвайшла зноў у дом, кажучы, што вельмі хутка вернецца і каб мы стаялі і не рабілі шуму.

¹ Араэс—капітан алжырскага судна.

Сараіда вярнулася з невялікай скрынкай, напоўненай такой безліччу чырвонцаў, што яна ледзь несла яе. Між тым, на няшчасце, прачнуўся яе бацька. Пачуўшы шум у садзе, ён глянуў з акна і адразу ўбачыў, што ўсе быўшыя ў садзе—хрысціяне, і пачаў дзіка і ярасна крычаць па-арабску „Хрысціяне! Хрысціяне! Зладзеі! Зладзеі!“ Крыкі гэтыя прывялі нас у вялікі спалох і замяшанасць, але рэнегат, убачыўшы пагражаючую нам небяспеку, з вялікай паспешнасцю падняўся туды, дзе знаходзіўся Ахі-Марато; разам з ім пабеглі і некаторыя з нашых. Я-ж не мог пакінуць Сараіду, абамлеўшую і паўшую мне на рукі.

Тыя, што падняліся наверх так шпарка справіліся са сваёю справай, што праз хвіліну яны прывялі Ахі-Марато са звязанымі рукамі і з хусткай, засунутай яму ў рот, не даючы яму праказаць ні слова. Дачка заплюшчыла вочы, каб не глядзець на бацьку. Ён страшэнна спалохаўся, не ведаючы, што яна добраахвотна аддалася нам у рукі. Мы паспяшылі на нашу барку. Не прайшло і двух гадзін, як мы ўжо ўсе сядзелі на барцы.

Бацьку Сараіды развязаў рукі і вынулі хустку з рота, а рэнегат папярэдзіў яго, каб ён не гаварыў ні слова, пагражаючы ў адваротным выпадку забіць яго. Калі Ахі-Марато ўбачыў тут-жа сваю дачку, ён пачаў цяжка ўздыхаць, асабліва пасля таго, як прыкмеціў, што я моцна трымаю яе ў сваіх абымках, а яна астаецца спакойнай. Тым не менш ён маўчаў, баючыся, каб так часта паўтараемыя рэнегатам пагрозы не былі выкананы. Як толькі Сараіда ўбачыла, што мы ўзяліся за вёслы, каб апусціць іх на ваду, а бацька яе і астатнія маўры астаюцца звязанымі, яна сказала рэнегату перадаць мне яе просьбу: адпусціць маўраў, а таксама вярнуць волю яе бацьку, бо яна хутчэй кінецца ў мора, чым будзе сведкай, як бацьку ў яе на вачах і па яе віне вязуць у палон. Рэнегат перадаў мне яе словы і я адказаў, што з задавальненнем згодзен выканаць яе просьбу. Гэтаму пачаў супярэчыць рэнегат. „Не трэба гэтага рабіць,—сказаў ён.—бо калі мы вернем ім цяпер волю, яны адразу-ж па-

дымуць на ногі ўсю мясцовасць і даб'юцца таго, што за намі пашлюць у пагоню некалькі лёгкіх фрэгатаў, адрэжуць нам дарогу на зямлі і на моры, і мы не зможам выратавацца. Адзінае, што можна будзе зрабіць, гэта выпусціць іх на волю, калі мы прычалім да бліжэйшага хрысціянскага берагу. З гэтай думкай усе мы згадзіліся, і Сараіда ў тым ліку.

Падняўся свежы вецер, і мы былі прымушаны кінуць вёслы, нацягнуць парусы і ўзяць напрамак да Орана. Такім чынам пад парусамі мы ішлі больш васьмі міль у гадзіну, баючыся толькі аднаго: сустрэчы з карсарскім караблём. Звязаных маўраў накармілі, і рэнегат заслакоіў іх, паведаміўшы, што іх не пакінуць у палоне, а пры першым-жа зручным выпадку ім дадуць волю. Тое-ж было сказана і бацьку Сараіды, які адказаў:

— Усяго іншага я мог-бы чакаць ад вашага велікадушша і вашай праўдзівасці, о, хрысціяне, але каб вы далі мне волю—не думайце, быццам я такі просты, што паверу гэтаму!

Кажучы гэта, ён так горка заплакаў, што абудзіў ва ўсіх нас жаласць і прымусіў Сараіду глянуць на яго. Ubачыўшы яго слёзы, яна была да таго расчулена, што падышла да бацькі, абняла яго, прыхілілася шчакой да яго шчакі, і абодва яны заліліся такімі горкімі слязмі, што многія з нас таксама заплакалі ўслед за імі. Але калі бацька яе ўбачыў, што на ёй такія раскошныя ўборы і так многа ка штоўнасцей, ён сказаў ёй на сваёй мове:

— Што гэта азначае, дачка мая? Учора ўначы, раней як з намі здарылася страшэннае наша няшчасце, я бачыў цябе ў тваёй звычайнай хатняй вопратцы...

Рэнегат, не дачакаўшыся, што адкажа яму Сараіда, сказаў:

— Не пытайся, сен'ёр, нічога ў дачкі сваёй. Я адкажу на ўсе твае запытанні. Ведай, што яна—хрысціянка і была пілой, распілаваўшай нашы ланцугі, вызваліцельніцай нашай з палону. Знаходзіцца яна тут па добрай волі.

— Ці праўда тое, што ён гаворыць, дачка мая?—запытаўся маўр.

— Праўда,—даказала Сараіда.

— Ці праўда,—працягваў стары,—што ты—хрысціянка і аддала бацьку свайго ў рукі ворагаў яго?

На гэта Сараіда адказала:

— Праўда, што я—хрысціянка, але не па маёй віне трапіў ты ў сваё цяперашняе становішча.

І, звяртаючыся да Сараіды ў той час, як я і другі хрысціянін, моцна трымалі яго за рукі, каб ён не зрабіў якога-небудзь учынку, ён усклікнуў:

— О, брыдкае стварэнне! Куды ідзеш ты, аслепленая і ашалеўшая, аддаўшыся ва ўладу гэтых сабак, нашых ворагаў! Няхай будзе прокляты час, калі ты была зачата!

Пры першай мажлівасці я высадзіў яго разам з астатнімі маўрамі на бераг. Ён і адтуль працягваў гучна выкрыкваць скаргі і пракляцці, заклікаючы Алаха знішчыць нас. Калі мы адплылі, распусціўшы парусы, і не маглі чуць слоў яго, мы яшчэ бачылі, як ён рваў сабе бараду і валасы на галаве, біўся на зямлі, а раз ён зрабіў такое намаганне і так гучна ўзвысіў голас, што мы яшчэ пачулі наступныя яго словы:

— Вярніся, любая дачка, вярніся! Сыйдзі на бераг! Я ўсё табе дарую!

Усё гэта чула Сараіда. Яна не плакала, але магла адказаць толькі наступнае:

— Алаху вядома, што я не магла інакш зрабіць, як зрабіла.

Мы працягвалі сваё падарожжа, якое папутны вецер нам вельмі палегчыў; мы ўжо спадзяваліся на наступны дзень раніцою даплысці да берагоў Іспаніі. Раптам каля трох гадзін ночы мы ўбачылі пры святле ярка ззяўшага месяца круглае судно. Яно, нацягнуўшы ўсе парусы і некалькі адхіляючыся ад ветру ў бок, ішло насустрач нам і было ўжо так блізка, што нам прышлося спусціць парус, каб не здарылася сутычкі, а яны павінны былі налегчы на руль, каб даць нам дарогу. З палубы сустрэчнага нам карабля нас запыталі, хто мы, куды ідзем і адкуль. Але з той прычыны, што запытанні былі зроблены на французскай мове, наш рэнегат адказаў: „Не адказвайце ніхто, бо, безумоўна,

гэта—французскія карсары, якія ўсё рабуюць“. Ніхто не адказаў ні слова. Але толькі мы прайшлі некалькі наперад, пакінуўшы пад ветрам сустрэты карабель, як раптам яны стрэлілі з двух гармат. Адным стрэлам зрэзала нашу мачту, якая скінулася разам з парусамі ў мора. У той-жа момант пачуўся другі стрэл, прабіўшы ў сярэдзіне нашай баркі вялікую дзірку. Ubачыўшы, што мы ідзем на дно, мы пачалі гучна клікаць на помач. Адразу-ж яны прыбралі парусы і спуцілі шлюпку, у якую ўвайшло каля тузіны французаў, добра ўзброеных аркебузамі з запаленымі фітылямі. Яны пад'ехалі да нас і ўзялі нас да сябе ў лодку-Скрынку з багаццем Сараіды рэнегат кінуў у мора.

Мы пераехалі на карабель да французаў, якія, распытаўшы нас пра ўсё, што яны хацелі даведацца, дазвання абрабавалі нас. У Сараіды адабралі ўсё да засцёжак, якія ў яе былі на нагах. Некаторыя з карсараў выказалі думку, што ўсіх нас варта-б, загарнуўшы ў парус, кінуць у мора, бо яны мелі намер весці гандаль у некаторых іспанскіх гаванях, і калі-б яны прывезлі нас туды жывымі, іхні рабунак выкрыўся-б, і яны падупалі-б за яго пад кару. Але капітан абвясціў, што ён здаволіцца атрыманай ім здабычай і не хоча заходзіць ні ў які іспанскі порт, а накіруецца да Гібралтарскага праліва. Яны згадзіліся даць нам шлюпку з свайго карабля, а таксама і ўсё патрэбнае для кароткага падарожжа, якое стаяла перад намі. Гэта яны і зрабілі на наступны дзень, недалёка ад іспанскага берагу, убачыўшы які, мы зусім забыліся на ўсе нашы незадачы і пакуты, нібыта і не перажывалі іх: такое вялікае шчасце—варнуць сабе страчаную волю.

Вызваленныя хрысціяне паехалі, кожны, куды яму здавалася лепшым.

Мы з Сараідай павянячаліся ў адной з цэркваў, а цяпер едем далей, маючы намер даведацца, ці жыў мой бацька і ці пашчаслівілася каму-небудзь з маіх братоў больш майго. Цярпліва сцць, з якой Сараіда перажывае невыгоды, якія цягне за сабой беднасць, і выказанае ёю жаданне зра-

бціца як мага хутчэй хрысціянкай, напаўняе мяне захапленнем. Але радасць, перажываемая мною пры думцы, што я належу ёй, а яна—мне, парушаецца тым, што я не ведаю, ці знайду я на маёй радзіме куток, дзе-б я мог прытуліць яе.

Больш мне няма чаго, сен'ёры, паведаміць вам пра маю гісторыю. Пакладаюся на добры ваш разгляд меркаваць пра тое, ці была яна займальнай і прыемнай.

РАЗДЗЕЛ XXX.

*у якім паведамляецца пра тое, што адбылося яшчэ на
заезджым двары, і пра многія іншыя рэчы, заслугоўваючыя
быць расказанымі*

Скончыўшы сваё апавяданне, палонны змоўк.

— Магу вас упэўніць, сен'ёр капітан,—сказаў яму дон Фернандо,—умельства, з якім вы расказалі гэтую дзівосную гісторыю, роўна цікавасці і займальнасці расказаных вамі падзей. Задавальненне, якое дало ваша апавяданне, такое вялікае, што мы былі-б рады слухаць вас нанова.

Потым дон Фернандо і ўсе астатнія прапанавалі капітану свае паслугі. Палонны падзякаваў, але не захацеў прыняць ніводную з велікадушных прапаноў.

Надышла ноч. Калі зусім сцімнела, да заезджага двара пад'ехала карэта, а за ёю некалькі верхавых, якія патрабавалі начлега. У адказ гаспадыня сказала, што на ўсім заезджым двары няма ні пядзі незанятага месца.

— Як-бы там ні было,—абвясціў адзін з верхавых,—але месца павінна знайсціся для сен'ёра суддзі, які прыехаў сюды.

Даведаўшыся пра стан гасця, гаспадыня замяшалася і сказала:

— Сен'ёр, справа ў тым, што ў мяне няма пасцелі. Калі сен'ёр суддзя вязе з сабой пасцель, дык няхай ён зойдзе ў наш дом. Муж мой і я гатовы даць яму нанач уласны пакой.

— Няхай будзе так,—сказаў стрэмянны.

У гэты час з карэты вышаў чалавек, вопратка якога паказвала, што ён—суддзя. Ён веў пад руку маладую дзяў-

чыну, на выгляд год шаснаццаці, апранутую па-дарожнаму, але такую вясёлую, прыбраную і прыгожую, што яна ўсіх прымусіла захапляцца.

Дон-Кіхот знаходзіўся тут-жа, калі прыехалі суддзя і маладая дзяўчына. Як толькі ён іх убачыў, ён сказаў:

— Міласць ваша, вы можаце спакойна увайсці і размясціцца ў гэтым замку. Хаця тут цесна і нязручна, але няма той цеснаты і нязручнасці на свеце, дзе-б не знайшлося месца для зброі і для навукі, тым больш, калі спадарожніцай і кіраўніцай іх з'яўляецца прыгожасць, як мы гэта бачым у даным выпадку! Навука ў вашай асобе суправаджаецца прыгожай гэтай дзяўчынай.

Суддзя, здзіўлены словамі Дон-Кіхота, пачаў пільна разглядаць яго і быў здзіўлены як выглядам яго, так і словамі. Сен'ёр суддзя ўвайшоў у дом. Красуні, быўшыя на зезджым двары, прывіталі прыгожую дзяўчыну. Суддзя хутка убачыў, што ўсе прысутныя тут былі людзі добрай грамады. Толькі фігура, твар і манеры Дон-Кіхота прыводзілі яго ў замяшанне. Пасля агульнага ўзаемнага абмену ветлівасці ўсе парашылі, каб жанчыны занялі памяшканне на гары, а мужчыны аставаліся на двары, як-бы для аховы іх. Суддзя быў вельмі здаволены тым, што яго дачка,—бо гэта дзяўчына была яго дачкой,—змесціцца з гэтымі сен'ёрамі. З часткай беднай пасцелі гаспадара і з паловай таго, што прывёз з сабой суддзя, дамы прыстроіліся на гэтую ноч лепш, як думалі.

Палонны, як толькі убачыў суддзю, адчуў, што ў яго моцна забілася сэрца. Ці не яго гэта брат? Ён запытаў у аднаго з прыехаўшых з ім слуг, як завуць яго пана і ці не ведае ён, адкуль той родам. Слуга адказаў, што яго сен'ёр—лісенсіят Хуан-Педро Дэ Вьедма і, наколькі яму вядома, ён родам з мястэчка ў Леонскіх горах. Гэта канчаткова пераканала капітана, што суддзя—той яго брат, які па парадзе бацькі, прысвяціў сябе вывучэнню славесных навук. Усхваляваны і радасны, ён паклікаў у бок дона Фернандо, Кардэніё і папа і расказаў ім пра гэтае здарэнне.

Капітан прасіў параіць, як яму быць: ці адкрыцца адразу брату або лепш спачатку даведацца, як ён яго прыме, калі ён яму адкрыецца: ці засароміцца, убачыўшы яго ў такой беднасці, або сустрэне з бліжнім спачуваннем.

— Даручыце зрабіць гэта мне,—сказаў поп,—я так павяду справу, што ўсе мы астанемся здаволенымі.

Падалі вячэру і ўсе селі за стол, выключаючы палоннага і дам, якія вячэралі асобна, у сваім пакоі. У час вячэры поп сказаў:

— З такім-жа прозвішчам, як і ваша, сен'ёр суддзя, быў у мяне таварыш у Канстантынопалі, дзе я правёў некалькі год у палоне. Таварыш гэты—адзін з самых харобрых салдат і капітанаў ва ўсёй іспанскай пяхоце. Ён быў настолькі-ж няшчасны, наколькі адважны і харобры.

— Як звалі гэтага капітана?—запытаў суддзя.

— Звалі яго,—адказаў поп,—Руі-Перэс дэ-Віедма, а родам ён быў з мястэчка ў Леонскіх горах. Перадаваў ён мне пра абставіны, якія здарыліся ў яго з бацькам і братамі. Ён казаў мне, нібыта яго бацька падзяліў сваю маёмасць між трыма сваімі сынамі, прычым даў ім некаторыя парады. Парада, якой паслухаўся мой таварыш, калі ён пайшоў на вайну, аказалася для яго ўдалай. Ён праз некалькі год, дзякуючы сваёй адвазе, без ніякай іншай падтрымкі, апрача ўласных заслуг, падвысіўся да чына пяхотнага капітана і бачыў ужо наперадзе надзею зрабіцца хутка фельдмейстэрам¹. Але лёс узброіўся супроць яго: ён страціў волю ў дзень бойкі пад Лепанто. Я быў узяты ў палон у Галеце, і ўжо потым, пасля розных прыгод, мы зрабіліся таварышамі ў Канстантынопалі. Адтуль ён паехаў у Алжыр, дзе з ім здарылася адна з самых дзіўных прыгод, якія толькі бываюць на свеце.

Поп расказаў каратка ўсё, што здарылася з Сараідай і капітанам. Суддзя сачыў за яго апавяданнем з такой на-

¹ Чын вышэй палкавога камандзіра, бо пад яго камандай былі два або тры палкі пяхоты.

пружанай увагай, з якой ніколі не сачыў за паказаннямі ў судзе. Поп давёў сваё апавяданне толькі да таго месца, калі французы абрабавалі ехаўшых у лодцы хрысціян, пакінуўшы яго таварыша і прыгожую маўрытанку ў вялікай беднасці. Далей нібыта ён нічога не чуў пра іх і не ведаў.

Усё, што гаварыў поп, слухаў і капітан, стаяўшы паблізу і сачыўшы за ўсімі рухамі свайго брата. Калі поп дайшоў да канца свайго апавядання, суддзя ўздыхнуў і з вачыма, поўнымі слёз, усклікнуў:

— О, сен'ёр, калі-б вы ведалі, якія вы мне паведамлілі весткі! Як яны глыбока ўсхвалявалі мяне! Гэты харобры капітан, пра якога вы гаворыце,—мой старэйшы брат. Ён больш мужны і мае больш высокія імкненні, як я і малодшы наш брат; ён абраў сабе шаноўную і слаўную ваенную галіну; гэта і была адна з тых трох дарог, паказаных нам нашым бацькам. Я абраў сабе навуковую галіну. Малодшы брат жыве ў Перу і так багата, што грашыма, якія ён выслаў мне і майму бацьку, ён не толькі вярнуў атрыманую ім долю спадчыны, але даў нам яшчэ столькі, што бацька мог пражыць рэштку сваіх дзён, ні ў чым сабе не адмаўляючы, а я мог скончыць універсітэцкі курс з вялікімі выгодамі і дайсці да становішча, у якім вы мяне бачыце. Бацька мой яшчэ жывы, але памірае ад жадання даведацца, што зрабілася з яго старэйшым сынам: Здзіўляюся, як мой брат, заўсёды такі разумны, не паклапаціўся даць ведаць пра сябе бацьку. Калі-б хто-небудзь з нас даведаўся пра тое, што здарылася з ім, не было-б патрэбы чакаць цуда з палкай, каб унесці за яго выкуп. Цяпер мяне мучыць адна толькі думка: ці вярнулі французы яму волю, ці забілі яго, каб схавць свой рабунак. О, добры мой брат, як-бы я хацеў ведаць, дзе ты цяпер, каб выратаваць цябе ад пакут!

Суддзя быў да такой ступені ўсхваляваны весткамі, атрыманымі ім аб браце, што ўсе, слухаўшыя яго, імкнуліся выказаць яму спачуванне ў яго горы. Поп, убачыўшы, як добра удаўся яму яго план, парашыў не мучыць далей прысутных. Падняўшыся з-за стала і ўвайшоўшы ў пакой, дзе была

Сараіда, ён узяў яе за руку. За ёй пайшлі Люсінда, Даратэя і дачка суддзі. Поп, узяўшы за руку капітана, з імі абодвума падышоў туды, дзе быў суддзя, і сказаў:

— Асушыце вашы слёзы, сен'ёр суддзя, і няхай споўніцца жаданне ваша. Перад вамі дарагі ваш брат і любая ваша нявестка; гляньце: гэта вось—капітан Віедма, а гэта—прыгожая маўрытанка, якая зрабіла яму столькі добра.

Капітан кінуўся цалаваць брата і, як толькі ён яго апазнаў, моцна прыціснуў яго да грудзей, праліваючыя пяшчотныя і радасныя слёзы. Словы, якія казалі адзін аднаму браты, пачуцці, якія яны перажывалі, нельга і апісаць. То яны апавядалі адзін аднаму пра свае прыгоды, то абменьваліся выразамі самай гарачай блізкасці. Суддзя абымаў Сараіду і прымушаў дачку сваю цалавацца з ёю. Гэтыя сцэны выклікалі ва ўсіх слёзы.

Дон-Кіхот увесь час стаяў, не кажучы ні слова, уважліва сочачы за гэтымі дзіўнымі падзеямі і прыпісваючы іх хімерам вандроўнага рыцарства.

Умовіліся, што капітан з Сараідай і братам вернуцца ў Севілью і паведамаць бацьку, што яго сын знойдзены і на волі, каб ён мог прысутнічаць на вяселлі і на хрышчэнні Сараіды. Суддзя-ж не меў мажлівасці адкласці сваё падарожжа.

Адным словам, усе былі вясёлыя і здаволеныя. З той прычыны, што амаль дзве трэці ночы прайшло, усе парашылі разысціся і пайсці спаць да раніцы. Дон-Кіхот прапанаваў стаяць на варце ля замка, каб які-небудзь волат або другі нягоднік не задумаў напасці на замак. Яму падзякавалі за зробленую ім прапанову ўсе, хто яго ведаў, а суддзі паведамілі пра дзіўныя яго дзівацтвы, што вельмі пазабавіла яго.

Адзін толькі Санчо быў у распачы з той прычыны, што так доўга не ідуць спаць. Ён прыстроіўся лепш за ўсіх, расцягнуўшыся на збруі свайго асла, якая абышлася яму так дорага, як мы гэта ўбачым ніжэй.

Дон-Кіхот вышаў з заезджага двара, каб стаць на варту перад замкам.

Незадоўга да надыходу золку да вушэй дам даляцеў такі меладычны і прыгожы голас, што прымусіў усіх іх уважліва прыслухацца, асабліва-ж Даратэю, якая не магла заснуць, і Клару дэ-Віедма, дачку суддзі. Хто так прыгожа спявае? Быў чутны адзін толькі голас, без акампанімента якога-б там ні было інструмента. Усім здавалася, што спяваюць на двары або ў стайні. Даратэя напружыла ўсю сваю ўвагу і разабрала, што спявалі наступнае:

Па хвалях кахання бязмежных,
Карабель кахання, пльву я;
Але мне не свеціць надзея,
Што магу ўвайсці я у гавань.

Дарогу сачу я па зорцы,
Што мне здалёку зазьяла
Больш бліскуча і прыгожа,
Як ўсе зоры Палінура.

Тваім ззянем, о, зорка,
Толькі адным і жыву я.
І ў той момант, як пагаснеш.
У той момант і памру я...

РАЗДЗЕЛ XXXI,

у якім апавядаецца займальная гісторыя маладога пагоншчыка мулаў і іншых дзіўных падзей, якія здарыліся на заезджым двары

Даратэі прышло ў галаву, што было-б шкада, калі-б Клара не пачула прыгожага гэтага голаса. Яна парашыла разбудзіць яе, сказаўшы:

— Прабач мяне, дзіця, што я цябе разбудзіла, але зрабіла я гэта, каб ты пачула лепшы голас, які, мажліва, ты калі-небудзь чула ў сваім жыцці.

Клара прачнулася і пачала ўважліва прыслухоўвацца. Але толькі пачула яна два радкі, спетыя спеваком, як яе ахапіла такія дзіўныя дрыжкі, нібыта з ёю здарыўся прыпадак трасухі.

Моцна абняўшы Даратэю, яна сказала:

— Ах, сен'ёра, навошта разбудзілі мяне? Самае вялікае шчасце, якое цяпер мог-бы лёс паслаць мне,—закрыць вочы і вушы, каб я не бачыла і не чула гэтага няшчаснага спевака!

— Што ты кажаш, дзіця? Падумай: той, хто спявае, як мне казалі,—пагоншчык мулаў.

— Не, ён не пагоншчык мулаў,—адказала Клара,—а ўладар сёл і мястэчак і таго месца, якім ён валодае ў маім сэрцы так моцна, што калі сам не адмовіцца ад яго, яно астанецца за ім назаўсёды.

Голас спевака змоўк, і Клара пачала зноў усхліпваць і ўздыхаць.

Гэта распаліла жаданне Даратэі даведацца прычыну такога прыгожага спеву і такіх горкіх слёз. Яна папрасіла Клару, каб тая расказала ёй, у чым справа. Клара моцна прыціснулася да Даратэі, і, наблізіўшы губы свае да яе вуха так, каб быць упэўненай, што ніхто другі не чуе яе, сказала:

— Той, хто спявае, сен'ёра мая, сын аднаго кабальеро родам з Арагонскага каралеўства, уладара двух сядзіб. Жыў ён супроць дома майго бацькі ў сталіцы. Не ведаю, як і калі гэты кабальеро, яшчэ будучы вучнем, убачыў мяне. Ці было гэта ў царкве або ў іншым месцы, не магу сказаць, але, як-бы там ні было, ён закахайся ў мяне і даў мне гэта зразумець з акон свайго дома такім мноствам знакаў і слёз, што я павінна была паверыць яму і нават пакахаць яго, хоць і не ведала, чаго ён хоча ад мяне. У ліку знакаў, якія ён мне рабіў, ён часта злучаў адну руку з другой, даючы мне гэтым зразумець, што хацеў-бы ажаніцца са мной. З той прычыны, што я была адна, без маткі, я не ведала, з кім мне параіцца.

Я не выказвала яму непасрэднай прыхільнасці, апроча хіба таго, што ў час адсутнасці майго і яго бацькі я падымала крыху фіранку або адчыняла акянiцы, так што ён мог бачыць мяне ўсю. Гэта прыводзіла яго ў такое захапленне, што, здавалася, ён ледзь не вар'яцеў. Між тым падышоў час ад'езду майго бацькі, пра што ён даведаўся, але не ад мяне, бо я не мела мажлівасці гаварыць з ім! Ён, як я потым

пачула, захварэў з гора. З гэтай прычыны я не магла яго бачыць у дзень нашага ад'езду, каб развітацца з ім хоць-бы толькі поглядам.

Пасля двухдзённага падарожжа, пры ўваходзе на заезджы двор у адным сяле, якое ляжыць адсюль на дзень язды, я раптам убачыла яго ля варот у вопратцы пагоншчыка мулаў. Апазнаўшы яго, я вельмі здзівілася, а ён глянуў на мяне ўпотаікі ад майго бацькі, ад якога заўсёды хаваецца, калі праходзіць ля нас па дарозе і на заезджых дварах, дзе мы спыняемся. Але з той прычыны, што я ведаю, хто ён такі, і бачу, што з-за кахання да мяне ён ідзе пехатою і так стамляецца, я паміраю ад жалю, і куды ён—туды і вочы мае! Не ведаю, якія ў яго намеры і як ён уцёк ад свайго бацькі, які надзвычайна любіць яго, бо ён—адзін у яго насліднік і яшчэ таму, што ён заслугоўвае гэтага, як вы самі, міласць ваша, пераканаецца ў гэтым, калі ўбачыце яго. Ён вельмі вучоны і, апрача таго, паэт.

Кожны раз, як я яго бачу або калі чую, як ён спявае, я ўся дрыжу і заўсёды страшэнна баюся, каб мой бацька не апазнаў яго і нашы пачуцці не зарабіліся яму вядомымі. За ўсё жыццё я не сказала яму ні слова, але тым не менш кахаю яго так, што не магу жыць без яго.

— Заспакойцеся, сен'ёра дон'я Клара,—сказала тады Даратэя, цалуючы яе,—чакайце, калі надыйдзе раніца, і тады я спадзяюся так павярнуць вашы справы, што яны будуць даведзены да шчаслівага канца.

Хутка яны заснулі, а на заезджым двары запанавала глыбокая цішыня. Не спалі толькі гаспадарова дачка і Марыторнес, яе служанка. Яны ведалі пра дзівацтвы, якімі грашыў Дон-Кіхот, і пра тое, што ён стаіць на варце ля варот заезджага двара вярхом на кані і ва ўсім сваім узбраенні. Яны ўмовіліся зрабіць з ім які-небудзь жарт, або, прынамсі, хоць некалькі пазабавіцца, слухаючы яго глупствы.

Справа ў тым, што на заезджым двары не было ніводнага акна, якое б выходзіла ў поле, выключаючы адтворыну на гары для саломы, з якой яе выкідвалі.

Ля гэтай адтворыны сталі дзве дзяўчыны і ўбачылі, што Дон-Кіхот сядзіць вярхом на кані, абапіраючыся на сваё кап'ё, і час ад часу глыбока і цяжка ўздыхае.

Адначасова з гэтым яны пачулі, што ён гаворыць пяшчотным і палкім голасам:

— О, мая сен'ёра, Дульсінея Табоская, вянец усякай прыгожасці, вышыня розуму, блеск пекнасці, скарбніца добрадзейнасці, увасабленне ўсяго самага высокага, блараднага і захапляючага, што толькі існуе на свеце! Чым занята цяпер міласць твая? Ці звернуты, мажліва, твае думкі на палоненага табой рыцара, які толькі для таго, каб служыць табе, ідзе па добрай волі на такую небяспеку?

Раптам гаспадаравы дачка ціха паклікала яго і шапнула:

— Сен'ёр мой, падыйдзіце сюды, калі ваша міласць будзе мець ласку.

На гэты голас Дон-Кіхот павярнуў галаву і пры святле месяца, ззяўшага ў той час усім сваім блескам, убачыў, што яго клічуць з адтворыны гары. Адтворына гэтая здалася яму акном, ды яшчэ з залачонымі кратамі, як гэтаму і трэба было быць у багатым замку, якім яму здаваўся заезджы двор.

У тую-ж хвіліну яго звар'яцеўшаму ўяўленню здалося, што зноў, як і ў мінулы раз, прыгожая дзяўчына, дачка ўладара замка, пераможаная каханнем, імкнецца прывабіць яго.

З гэтай думкай, каб не быць недалікатным і няўдзячным, ён павярнуў Расінантэ, пад'ехаў бліжэй да адтворыны і, убачыўшы двух дзяўчат, сказаў:

— Шкадую вас, прыгожая сен'ёра, што вы любоўныя свае думкі звярнулі туды, дзе немажліва вам знайсці такі адказ, які заслугоўвалі-б вялікія вашы вартасці і ваша пекнасць. Але вы не павінны абвінавачваць у гэтым няшчаснага вандроўнага рыцара, якога каханне пазбавіла мажлівасці аддаць сваю прыхільнасць другой, апрача той, якая зрабілася неабмежаванай уладаркай яго душы! Вы бачыце мяне, бларадная сен'ёра, і ідзіце да сябе ў пакой.. Або, мажліва, вам, сен'ёры, трэба памагчы ў якой-небудзь бядзе?

— Маёй сен'еры нічога гэтага не патрэбна, пан кабальеро— сказала тады Марыторнес.

— Што-ж патрэбна вашай сен'еры, разважлівая дуэн'я?— запытаў Дон-Кіхот.

— Толькі адну з вашых прыгожых рук,—адказала Марыторнес,—каб яна хоць гэтым заспакоіла палкае жаданне, прывёўшае яе сюды, да акна, з такой небяспекаю для яе чэсці. Калі-б бацька яе даведаўся пра гэта, ён, прынамсі, адрэзаў-бы ёй вуха.

— Няхай ён пабаіцца рабіць гэта,—адказаў Дон-Кіхот,—калі не хоча, каб з ім здарыўся пагібельны канец, калі небудзь выпадаўшы на свеце на долю бацькі.

Марыторнес не сумнявалася, што Дон-Кіхот дасць руку, якую яна ў яго прасіла.

Яна спусцілася з гары і пабегла ў стайню, дзе ўзяла наморднік асла Санчо Панса і шпарка вярнулася на гару.

У гэты час Дон-Кіхот стаў нагамі на сядло Расіантэ, каб дастаць да акна, дзе, як ён уяўляў, знаходзіцца параненая ім у сэрца дзяўчына, і, працягваючы ёй руку, сказаў:

— Бярыце, сен'ера, гэтую руку або, больш дакладна кажучы, гэты бізун усіх зладзеяў на свеце! Бярыце гэтую руку, кажу я, да якой не датыкалася яшчэ ніводная жаночая рука і нават рука той, што валодае маім сэрцам. Даю я вам маю руку не для таго, каб вы яе цалавалі, а каб вы паглядзелі на перапляценне яе сухажылляў, на цвёрдасць мускулаў і зразумелі-б, якая сіла павінна быць у гэтай руцэ.

— Зараз убачым гэта, — сказала Марыторнес і, зрабіўшы мёртвую пятлю на намордніку, накінула яму яе на руку і, адышоўшы ад адтвораыны, прывязала другі канец рамяня як мага мацней да засова дзвярэй.

Дон-Кіхот, адчуўшы жорсткую вяроўку вакол свае рукі, сказаў:

— Ваша міласць, вы, здаецца, хутчэй скобліце, як гладыце маю руку. Не абыходзьцеся так дрэнна з ёй; не яна віной таго зла, якое мая воля робіць вам.

Але ўжо не было каму слухаць усе гэтыя дакоры Дон-

Кіхота, бо, як толькі Марыторнес прывязала яго, яна і другая дзяўчына ўцяклі, паміраючы са смеху, пакінуўшы яго прывязаным такім чынам, што ён ніяк не мог сам вызваліцца.

Стаяў ён, як было сказана, на спіне Расінантэ, прасунуўшы ўсю руку ў адтворыну памяшкання для саломы, моцна прывязаны да засова дзвярэй, адчуваючы вялікі спалох і трывогу пры думцы: калі Расінантэ кранецца ў той або іншы бок, яму давядзецца павіснуць на руцэ.

Дон-Кіхот баяўся варухнуцца, хаця цярплівы і спакойны нораў Расінантэ даваў права спадзявацца на тое, што ён прастаіць, не кратаючыся, цэлае стагоддзе.

Калі-ж рыцар убачыў, што ён прывязаны і дамы ўжо зніклі, ён уявіў, што ўсё гэта—справа чараўніцтва, як і ў мінулы раз, калі ў тым-жа самым замку яго пабіў зачараваны маўр—пагоншчык мулаў. Ён праклінаў сваю неасцярожнасць, бо, ведаючы, што яму было дрэнна ў гэтым замку ў першы раз, ён адважыўся заехаць сюды ў другі раз.

Між тым у вандроўных рыцараў ёсць правіла: калі яны ўзяліся за прыгоду і яна ім не ўдалася, лічыць гэта знакам таго, што яна прызначана не для іх, а для іншых рыцараў.

Тым не менш, Дон-Кіхот цягнуў сваю руку, каб паглядзець, ці нельга яе вызваліць, але яна была так моцна прывязана, што ўсе яго спробы былі дарэмнымі. Праўда, ён цягнуў асцярожна, бо баяўся, каб Расінантэ не крануўся, і хоць яму вельмі хацелася апусціцца і сесці ў сядло, але воляй-няволяй ён павінен быў стаяць або адарваць сабе руку.

То ён марыў пра меч, супроць якога былі-б бяспомачны ўсякія чары; то праклінаў злы лёс; то маляваў сабе ў яркіх фарбах страту, якую пацерпіць мір ад адсутнасці яго за гэты час, покуль ён зачараваны. То ён зноў успамінаў любую сваю Дульсінею Табоскую, то клікаў добрага свайго зброеносца Санчо Панса, які, расцягнуўшыся на ўючным сядле свайго асла, моцна спаў і не помніў у тую хвіліну нават матку, якая яго нарадзіла.

Раніца застала яго ў такой роспачы і заняпадзе духу,

што ён роў, як бык, страціўшы надзею пазбавіцца нават і ўдзень ад сваёй пакуты, бо лічыў яе вечнай, а сябе зачараваным, у чым яшчэ больш пераканала яго тое, што Расінантэ за ўвесь гэты час нават не паварушыўся.

Рыцар быў упэўнены, што яму і яго каню давядзецца, не піўшы, не еўшы і не спаўшы, прастаяць такім чынам да таго часу, покуль не мінуе дурны ўплыў сузор'яў або покуль другі, больш мудры чараўнік не здыме з іх чараўніцтва.

Толькі пачало віднець, як да заезджага двара пад'ехала чацвёрта коннікаў, „добра ўзброеных“, з вінтоўкамі на сядзельнай луцэ. Яны пачалі моцна стукаць у зачыненыя вароты заезджага двара. Дон-Кіхот, убачыўшы гэта з сваёй вышкі, дзе ён не пакідаў лічыць сябе стаячым на варце, крыкнуў гучным, пагардлівым голасам.

— Рыцары і зброеносцы, або хто-б вы там ні былі! Вы не маеце права стукаць у вароты гэтага замка, ад'язджайце далей і пачакайце, калі канчаткова развіднее. Тады ўбачым, трэба або не адчыніць вам вароты.

— Які, да чорта, гэта замак, або якая гэта крэпасць,— сказаў адзін з коннікаў:— каб мы захоўвалі такія цэрамоніі. Калі вы гаспадар заезджага двара, дык загадайце адчыніць нам. Мы—праезджыя і хочам толькі аднаго: пакарміць нашых коней і ехаць далей, бо мы спяшаемся.

— Няўжо вы, рыцары, думаеце, што я падобны на гаспадара заезджага двара?—запытаў Дон-Кіхот.

— Не ведаю, на каго вы падобны, але ведаю, што вы гаворыце глупства, называючы гэты заезджы двор замкам.

— Гэта замак,—сказаў Дон-Кіхот,—і адзін з лепшых паўсёй правінцыі. У гэтым замку знаходзяцца людзі, якія трымалі скіпетр у руках і мелі карону на галаве.

— Лепш было-б наадварот,—сказаў падарожнік,—скіпетрам па галаве і каронай па руцэ¹. Напэўна, калі на тое

¹ Ён намякае на злчынцаў, якім выпальвалі ў выглядзе кляйма карону на руцэ

пайшла справа, тут спынілася якая-небудзь трупа актораў, і ў іх часта бываюць гэтыя кароны і скіпетры, пра якія вы гаворыце.

— Вы мала ведаеце свет,—засупярэчыў Дон-Кіхот,—бо вам нічога невядома аб прыгодах, якія звычайна здараюцца з вандроўнымі рыцарамі.

Спадарожнікі зноў пачалі стукаць з вялікай ярасцю, так што ўсе на заезджым двары прачнуліся. Гаспадар падняўся, каб пайсці даведацца, хто там стукае.

Між тым здарылася, што адна з верхавых жывёл, на якіх прыехалі чацвёрта стукаўшых у вароты, падышла абнюхаць Расінантэ, які з сумна-задумлівым выглядам і з апушчанымі вушамі трымаў, не шалахнуўшыся, на сваёй спіне выцягненага на ўвесь рост пана свайго. Але з той прычыны, што Расінантэ хоць і здаваўся з дрэва, а ўсё-ж такі быў з мяса і касцей, у яго нехапіла сілы аставацца непахісным. У сваю чаргу і ён пачаў абнюхаць таго, хто падышоў да яго з гэтай ласкай. Але толькі ён кранаўся, як абедзве моцна сцятыя ногі Дон-Кіхота расунуліся, саскаўзнуўшы з сядла; ён зваліўся-б на зямлю, калі-б не павіс на руцэ. Гэта зрабіла яму такі боль, што ён падумаў, што яму рэжуць пальцы або адрываюць усю руку да пляча. Хаця ён і павіс так блізка ад зямлі, што ледзь не кранаўся яе пальцамі ног, але гэтая абставіна служыла толькі для пагоршання яго становішча, бо, адчуваючы, як мала яму астаецца, каб стаць усёй ступнёй на зямлю, ён выцягваўся з усёй сілай, каб дастаць да зямлі.

РАЗДЗЕЛ XXXII,

*у якім працягваюцца нечуванья прыгоды на
заезджым двары*

Дон-Кіхот падняў такі крык, што гаспадар, паспешна ўдчыніўшы вароты заезджага двара, спалохана выбег паглядзець, хто так моцна крычыць. Быўшыя за варотамі зрабілі роў-ж самае. Марыторнес, таксама прачнуўшыся ад гэтых

крыкаў, здагадалася, у чым справа, кінулася на гару, дзе хавалася салом, і так, што ніхто гэтага не заўважыў, адвязала наморднік. Дон-Кіхот адразу-ж паваліўся на зямлю на вачах гаспадара і прыезджых. Усе падбеглі да яго запытаць, што такое з ім і чаму ён так гучна крычаў. А Дон-Кіхот, не кажучы ні слова, зняў вяроўку з рукі і, стаўшы на ногі, узлез на Расіантэ, накрыўся шчытам, узяў у рукі кап'ё і, ад'ехаўшы на досыць далёкую адлегласць, вярнуўся кароткім галопам, кажучы:

— Кожнага, хто-б ні сказаў, што я па справядлівасці быў зачараваны, я назаву ашуканцам, буду патрабаваць у яго адказу і выклічу на дуэлы!

Прыбыўшыя падарожнікі былі здзіўлены словамі Дон-Кіхота, але гаспадар вывеў іх з гэтага здзіўлення, растлумачыўшы ім, хто такі Дон-Кіхот і што ён не ў сваім розуме. Прыезджыя запыталі гаспадара, ці не заходзіў выпадкова сюды юнак год пятнаццаці, апрануты пагоншчыкам мулаў, і апісалі ўсе прыкметы закаханага ў дон'ю Клару. У адказ гаспадар сказаў, што на заезджым двары ў яго цяпер вельмі многа народу, з гэтай прычыны ён не памятае, пра каго яны пытаюцца. Адзін з верхавых, убачыўшы карэту, у якой прыехаў суддзя, сказаў:

— Ён абавязкова павінен быць тут, бо вось карэта, за якой, як нам паведамлілі, ён ідзе ўслед. Адзін з нас няхай астанеца тут ля варот, а астатнія ўвойдуць на заезджы двор і пашукаюць яго.

— Давайце так і зробім,—сказаў адзін з прыезджых.

Двое пайшлі на двор, адзін астаўся ля варот, а чацверты пачаў хадзіць вакол заезджага двара.

Між тым ужо зусім развіднела. З-за шуму, паднятага праз Дон-Кіхота, усе прачнуліся і пачалі ўставаць. Дон-Кіхот, убачыўшы, што ніхто з чатырох прыезджых не звяртае на яго ўвагі і не адказвае на зроблены ім выклік, вельмі злаваяся ад незадавальнення і шаленства. Але з той прычыны што ён лічыў недалікатным для сябе пачынаць новую справу, раней як ён не верне Мікаміконе яе каралеўства, яму не аставалася ні-

чога другога, як толькі маўчаць і спакойна чакаць, чым скончацца пошукі прыезджых.

Адзін з іх знайшоў юнака, якога шукаў, моцна спаўшага поплич з пагоншчыкам мулаў. Чалавек той схапіў яго за руку:

— Безумоўна, сен'ёр дон Люіс, вопратка, якая на вас, падыходзіць як нельга больш да вашага стану.

Юнак, праціраючы заспаныя вочы, пільна глянуў на таго, хто трымаў яго, і апазнаў у ім слугу свайго бацькі. Гэта так моцна яго спалохала, што ён доўгі час не мог праказаць ні слова, а слуга казаў:

— Цяпер вам астаецца толькі адно, сен'ёр дон Люіс; разам з намі накіравацца дахаты.

— Але як-жа мой бацька даведаўся,—запытаў дон Люіс,—што я пайшоў па гэтай дарозе і ў гэтай вопратцы?

— Студэнт, якому вы расказалі пра свае намеры,—адказаў слуга,—паведаміў пра іх вашаму бацьку. Зрабіў ён гэта з пачуцця жаласці да гора нашага пана, калі вас не маглі нідзе знайсці. Бацька ваш паслаў за вамі чатырох верхавых, і вось мы ўсе да вашых паслуг...

— Здарыцца толькі тое, што я захачу, або... —адказаў дон Люіс.

— Вы згадзіцеся вярнуцца дахаты, бо нішто іншае немажліва...

Пагоншчык мулаў, поплич з якім ляжаў дон Люіс, чуў усю гэтую гутарку і, падняўшыся, пайшоў паведаміць пра ўсё, што здарылася, дону Фернандо, Кардэніе і астатнім. Ён паведаміў ім таксама, што той чалавек называе юнака донам, і перадаў усю гутарку, якая адбылася між імі. Усё гэта выклікала ў іх моцнае жаданне больш падрабязна даведацца, хто ён такі, а таксама даць яму падтрымку, калі-б супроць яго хацелі скарыстаць сілу.

Яны накіраваліся туды, дзе малады чалавек яшчэ спрачаўся са сваім слугой. Між тым вышла з пакоя Даратэя, а за ёй вельмі засаромленая дон'я Клара. Адвёўшы у бок Кардэніе, Даратэя ў кароткіх словах расказала яму гісторыю

спевака і дон'і Клары, а ён паведаміў ёй пра тое, што здарылася: аб прыезде слуг, пасланых бацькам юнака шукаць яго. Сказаў ён гэта не так ціха, каб дон'я Клара не магла пачуць яго словы, і яны так усхвалявалі яе, што, калі-б Даратэя не паспела падтрымаць яе, яна паваллася-б проста на падлогу.

Кардэніё прасіў Даратэю вярнуцца з Кларай да сябе ў пакой, а ён паспрабуе ўсё наладзіць.

Усе чацвёра слуг, пасланых шукаць дона Люіса, увайшлі ўжо на заезджы двор і, акружыўшы юнака, настойвалі, каб ён адразу-ж, не трацячы ні хвіліны, вярнуўся дахаты заспакоіць свайго бацьку. Але ён адказаў, што ніякім чынам не можа вярнуцца, покуль не скончыць адной справы, ад якой залежыць яго чэсць і жыццё.

Слугі пачалі наступаць на яго, кажучы, што ні за што не вернуцца дахаты без яго і завязуць яго па добрай яго волі або сілай.

— Гэтага вы не зробіце, — засупярэчыў дон Люіс, — калі не хочаце завезці мяне мёртвым.

У гэты час падышла на спрэчку большасць падарожнікаў на заезджым двары: Кардэніё, дон Фернандо, яго таварышы, суддзя, поп, цырульнік і Дон Кіхот, якому здалося, што няма больш патрэбы пільнаваць замак.

— Давайце, даследуем гэтую справу грунтоўна, — сказаў суддзя.

Але слуга, ведаўшы яго як суседа па дому, адказаў:

— Хіба, сен'ёр суддзя, вы не пазнаеце гэтага кабальеро, сына вашага суседа, уцёкшага з дому свайго бацькі?

Суддзя глянуў тады на юнака больш уважліва і, апознаўшы, абняў яго і сказаў:

— Што гэта за дзіцячыя выбрыкі, дон Люіс? Якія прычыны маглі прымусіць вас вандраваць такім чынам?

Слёзы паказаліся на вачах юнака, і ён не мог адказаць ні слова. Суддзя загадаў чацвярым слугам пачакаць, узяў за руку дона Люіса, адышоў з ім у бок і запытаў у яго, чаму ён зрабіў падарожжа сюды.

У гэты час ля варот заезджага двара пачуліся гучныя крыкі. Прычына іх была тая, што двое прыездных, якія прывялі ноч на заездным двары, убачыўшы, што ўсе заклапочаны і ўсхваляваны, надумаліся пайсці, не заплаціўшы за начлег. Аднак гаспадар, сачыўшы з куды большай увагай за сваімі справамі, як за чужымі, затрымаў іх, калі яны выходзілі з варот, патрабуючы з іх плату за пастой і лаючы іх за несумленны намер такімі словамі, што прымусіў іх адказаць яму кулакамі. Яны ўзяліся за гэтую справу так старанна, што бедны гаспадар быў прымушаны закрычаць і прасіць паратунку. Гаспадыня і яе дачка не бачылі нікога незанятага, хто мог-бы ім памагчы, апрача Дон-Кіхота, і з гэтай прычыны гаспадарова дачка сказала яму:

— Памажыце, ваша міласць, сен'ёр рыцар, харобрасцю, дараванай вам, майму беднаму бацьку, якога двое злых людзей малоцяць, як сноп збожжа.

На гэта Дон-Кіхот вельмі спакойна адказаў:

— Прыгожая дзяўчына, ваша просьба не можа быць цяпер прынята пад увагу, бо мне забаронена кідацца ў новыя прыгоды, покуль я не даяду да канца адну, выканаць якую я абавязаўся даным мною словам. Але бяжыце і перадайце вашаму бацьку, каб ён вытрымаў гэтую бойку, наколькі мажліва, і ні ў якім выпадку не даваў сябе перамагчы, пакуль я не папрашу дазволу ў прынцэсы Мікаміконы памагчы яму ў яго цяжкім становішчы. Калі яна дасць мне гэты давол, будзьце ўпэўнены, што я выведу яго з бяды.

— Ах, грэшная я! — усклікнула Марыторнес, стаяўшая тут-жа.— Раней як ваша міласць атрымае давол, пра які вы гаворыце, пан мой будзе ўжо на тым свеце.

— Дазвольце мне толькі, сен'ёра, атрымаць давол, пра які я кажу,—адказаў Дон-Кіхот,—а калі я яго атрымаю, не так важна, нават каб ваш пан і апынуўся на тым свеце, бо я і адтуль дастану яго, наперакор усяму свету, або, прынамсі, я так адпомшчу за вас тым, якія паслалі яго туды, што вы будзеце зусім задаволены.

Потым ён падышоў да Даратэі, паў перад ёю на калені і папрасіў у яе ў выразах рыцарскіх і адважных, ці не будзе мець ласку яе вялікасць даць яму дазвол памагчы і падтрымаць начальніка гэтай крэпасці, трапіўшага ў вялікую бяду. Прынцэса ахвотна дала яму дазвол і ён адразу-ж, надзеўшы шчыт на руку, узяўся за меч і паспяшыў да варот, дзе двое пастаяльцаў усё яшчэ білі гаспадара. Але як толькі Дон-Кіхот дайшоў туды, ён раптам спыніўся ў неразуменні, хаця Марыторнес і гаспадыня пыталіся, чаму ён не спяшаецца.

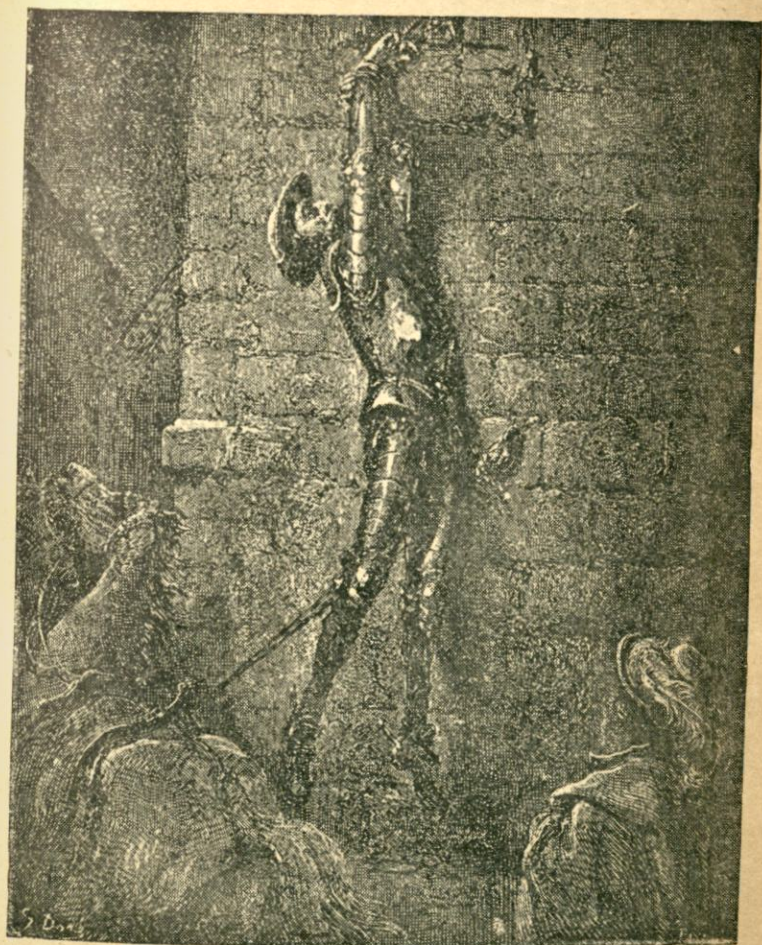
— Я не спяшаюся з той прычыны,— сказаў Дон-Кіхот,— што мне не дазволена падымаць меч супроць зброеноснага люда. Паклічце сюды майго зброеносца Санчо—яму падыходзіць гэтая абарона і помста.

Гэта адбывалася ля варот заезджага двара, дзе штуршкі і кулачныя ўдары так і сыпаліся на гаспадара двара к найвялікшаму гневу Марыторнес, гаспадыні і яе дачкі, прышоўшых у роспач, убачыўшы баязлівасць Дон-Кіхота.

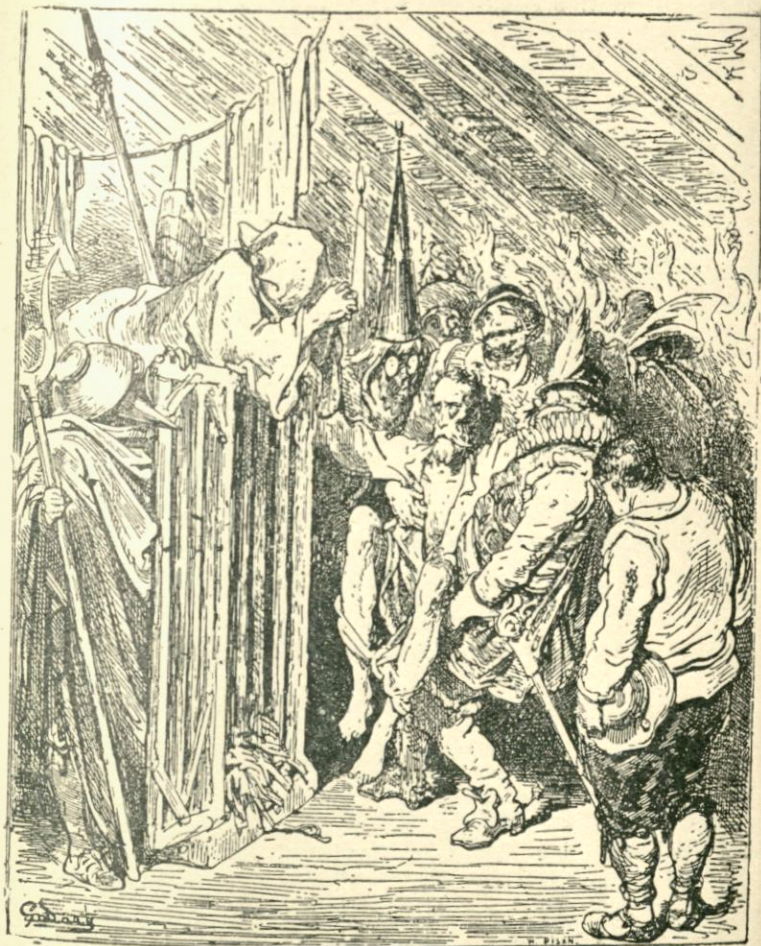
Але адыйдзем на пяцьдзесят крокаў назад паслухаць, што адказаў дон Люіс суддзю, калі той адвёў яго ў бок. Юнак схпіў яго рукі і моцна сціснуў, нібыта ў адзнаку таго, што моцнае гора цісне яму сэрца, і, праліваючы слёзы, сказаў:

— Сен'ёр мой, я магу сказаць толькі адно, з той хвіліны, калі я ўбачыў сен'ёру дон'ю Клару, яна зрабілася ўладаркай над маёй воляй, і калі ваша воля, бацька і сен'ёр мой, не працівіцца таму, сёння-ж яна зробіцца маёй жонкай. Для яе пакінуў я дом бацькі майго, для яе апрануў я гэтую вопратку, каб ісці за ёю ўсюды, як страла накіроўваецца да сваёй мэты...

Суддзя быў здзіўлены і замяшаны, не ведаючы, што яму зрабіць у такіх нечаканых для яго абставінах. З гэтай прычыны ён нічога другога не адказаў, як толькі прасіў яго заспакоіцца і пераканаць сваіх слуг не везці яго сёння, каб мець час добра абмеркаваць, што лепш за ўсё зрабіць. Дон Люіс, хаця і не хацеў гэтага суддзя, пацалаваў яму рукі і нават змачыў іх слязімі, што магло-б растапіць і мармуравае сэрца, а не толькі сэрца суддзі.

Ногі Дон-Кіхога саскаўзнулi з сядла, i ён павіс на руцэ.

У пакой унеслі клетку і пасадзілі ў яе Дон-Кіхота.

Між тым двое праезджых паспелі памірыцца з гаспадаром, бо запланцілі яму ўсё, што ён патрабаваў ад іх. Слугі дола Люіса чакалі, чым скончыцца гутарка яго з суддзёй, і да якога рашэння прыдзе малады іхні пан. У гэты час на заезджы двор зайшоў цырульнік, у якога Дон-Кіхот адабраў шлём Мамбрыно, а Санчо Панса—збрую яго асла, абмяняўшы яе на збрую свайго Шэрага. У той час як цырульнік адвездзіў асла свайго ў стайню, ён убачыў Санчо Панса, ладзіўшага ўючнае сядло. Ён апазнаў сваё сядло і адважна кінуўся на Санчо.

— А, дон злодзей, трапілі вы мне ў рукі! Давай-ка сюды мой таз і маё ўючнае сядло са ўсёй збруяй, якую вы ў мяне ўкралі.

Санчо, убачыўшы, што на яго так нечакана напалі, і пачуўшы звернутую да яго лаянку, адной рукой схапіўся за сядло, а другой ударыў цырульніка так моцна, што кроў пацякла ў таго з рота. Не глядзячы на гэта, цырульнік усё-ж не выпусціў з рук сваёй здабычы і, моцна трымаючы сядло, закрычаў такім гучным голасам, што ўсе быўшыя на заезджым двары прыбеглі на гэты шум і сварку.

— Сюды, у імя караля і правасуддзя!—крычаў цырульнік.—Я хачу вярнуць сабе сваю ўласнасць, а гэты злодзей, гэты рабаўнік на вялікіх дарогах хоча забіць мяне!

— Ты хлусіш,—адказаў Санчо,—я не рабаўнік на вялікіх дарогах, бо мой пан, Дон-Кіхот, узяў здабычу гэтую ў сумленнай бойцы.

Дон-Кіхот, прысутнічаўшы тут-жа, быў вельмі здаволены, убачыўшы, як добра абараняецца і нападае яго зброеносец. З гэтага часу ён пачаў лічыць яго чалавекам харобрым і парашыў пры першым-жа выпадку пасвяціць яго ў рыцары, бо яму здавалася, што ён не асароміць рыцарскага стану. Цырульнік-жа крычаў:

— Сен'ёры, гэта ўючнае сядло такое-ж маё, як і смерць, даўжніком якой я лічуся перад богам. Я ведаю гэты ўюк так добра, нібы я сам яго нарадзіў. Вось і асёл мой у стайні, які не дасць мне схлусіць! А не верыце, прыкiньце да яго

сядло, і калі яно не падыйдзе, як вылітае, няхай я буду падлюгай на ўсё жыццё. І яшчэ вось што: у той-жа самы дзень, калі ў мяне адабралі ўжок, у мяне адабралі таксама новы мядзяны таз, ні разу не быўшы ў рабоце і які каштаваў добрых поўчыронца.

Тут Дон-Кіхот не мог далей стрымацца. Стаўшы між Санчо Панса і дырульнікам, ён палажыў сядло на зямлю, каб усе маглі яго бачыць, і сказаў:

— Усе вы бачыце безумоўную памылку, у якой апынуўся гэты добры зброеносец. Ён называе тазам тое, што было, ёсць і будзе шлёмам Мамбрыно, які я ў яго адабраў у сумленнай бойцы. Што-ж тычыцца ўючнага сядла, магу сказаць, што мой зброеносец Санчо папрасіў у мяне дазволу зняць зброю з каня пераможанага гэтага баязліўца і ўпрыгожыць ёю свайго каня. Я даў яму дазвол і ён узяў зброю. Што-ж тычыцца таго, што зброя ператварылася ва ўючнае сядло, не магу знайсці іншай прычыны, апроча звычайнай: такога сорту ператварэнні часта здараюцца ў справах рыцарства... А для пацвярджэння сказанага, бяжы, Санчо, і прынясі сюды шлём, які добры гэты чалавек лічыць тазам.

— Дальбог, сен'ёр,—сказаў Санчо,—калі ў вас няма іншага доказу нашай думкі, як таго, на які паказвае ваша міласць, дык шлём Маліны¹,—такі-ж таз, як і зброя гэтага добрага чалавека—уючнае сядло.

— Рабі тое, што я табе загадваю,—адказаў Дон-Кіхот,—не ўсе-ж рэчы ў гэтым замку знаходзяцца ва ўладзе чараўніцтва!

Санчо прынёс таз, і як толькі Дон-Кіхот яго ўбачыў, ён узяў таз у рукі і сказаў:

— Паглядзіце, з якімі вачыма мог гэты зброеносец запэўніваць, нібыта гэта вось—таз для галення, а не шлём, як я казаў. Клянуся рыцарскім ордэнам, да якога належу, гэта той самы шлём, які я ў яго адабраў, і я нічога не дадаваў і не адкідаў.

¹ Санчо гаворыць „Маліна“ замест „Мамбрыно“.

— У гэтым не можа быць сумнення, — сказаў Санчо, — бо з таго часу, як мой пан заваяваў гэты шлём, ён надзяваў яго толькі ў адной бойцы, калі вызваліў няшчасных калоднікаў. Не было б у яго тады гэтага таза-шлёма, яму давялося б дрэнна, бо ў той бойцы не было недахопу ў кіданні каменнямі.

РАЗДЗЕЛ XXXIII,

у якім канчаткова растлумачваюцца сумненні адносна шлёма Мамбрыно і ўючнага сядла, а таксама апавядаецца і пра іншыя сапраўдныя здарэнні

— *Ш*то скажаце вы цяпер, сен'ёры, — усклікнуў цырульнік, на тое, што гэтыя высокародныя паны сцвярджаюць, нібыта гэта не таз для галення, а шлём?

— Таму, хто пачне сцвярджаць адваротнае, — сказаў Дон-Кіхот, — я давяду, што ён хлусіць, калі ён рыцар; а калі ён зброеносец — што ён тысячу разоў хлусіць.

Наш цырульнік, які таксама прысутнічаў пры ўсім гэтым, добра ведаючы дзівацтвы Дон-Кіхота, захацеў заахопіць яго вар'яцтва і правесці жарт далей і з гэтай прычыны, звяртаючыся да чужога цырульніка, ён сказаў:

— Сен'ёр цырульнік, або хто-б вы ні былі, ведайце, што і я таксама належу да вашай прафесіі больш дваццаці год, маю пасведчанне пра здачу экзамена і добра знаёмы з усімі інструментамі цырульнага майстэрства. Больш таго, я быў у маёй маладосці адзін час салдатам і ведаю таксама, што такое шлём з забралам і іншыя ваенныя рэчы. Скажу, з вашага дазволу, што вось гэтая рэч, якая знаходзіцца тут перад намі і якую добры той сен'ёр трымае ў руках, не толькі не цырульны таз, але таксама далёкі ад таго, каб ім быць, як чорнае далёка ад белага і праўда ад хлусні. Разам з тым я скажу, што гэта хаця і шлём, але не поўны шлём.

— Сапраўды, гэта не поўны шлём, — абвясціў Дон-Кіхот, — бо тут нехапае паловы яго, менавіта — усяго забрала.

— Зусім правільна,—сказаў поп, які ўжо зразумеў намер свайго прыяцеля-цырульніка. Тое-ж самае пацвердзілі і Кардэніе, дон Фернандо і яго таварышы; і нават суддзя, калі-б справа з донам Люісам не прымусіла яго так глыбока задумацца, з свайго боку падтрымаў-бы гэты жарт.

— Памажы мне, божухна!—усклікнуў абдураны цырульнік.—Ці мажліва, каб столькі шанюўных людзей сцвярджала, што гэта не таз, а шлём? Ну, добра, калі вось гэты таз—шлём, уючнае сядло таксама павінна быць конскай збруяй, як сказаў гэты сен'ёр.

— Мне яно здаецца ўючным сядлом,—сказаў рыцар.

— Уючнае гэта сядло або конская збруя,—заявіў поп,—гэтае пытанне мы перададзім вырашыць Дон Кіхоту, бо ў рыцарскіх справах мы павінны даць яму пальму першыства.

— Клянуса богам, сен'ёры мае,—сказаў Дон-Кіхот,—якія дзіўныя рэчы здарыліся са мной у гэтым замку абодва разы, калі я тут спыніўся! Я думаю, што ўсё, што адбылося тут, робіцца шляхам чараўніцтва. У першы раз зачараваны маўр, які быў тут, вельмі непакоіў мяне, і Санчо таксама трапіла нямаля ад некаторых з яго світы. Сёння ўначы я амаль дзве гадзіны правісеў на гэтай руцэ, не разумеючы, як і якім чынам я трапіў у такую бяду. З гэтай прычыны ўмешвацца ў такую цяжкую справу і выказаць пра яе сваю думку азначала-б падупадаць пад небяспеку выказаць неразважлівае меркаванне. Адносна таго, уючнае гэта сядло або конская збруя, я не адважваюся выказаць канчаткова думку, але пакладаюся на разважнасць міласцей ваших. Мажліва, з той прычыны, што вы не пасвечаны ў рыцары, як я пасвечаны, чараўніцтва гэтага замка не зачэпіць вас.

— Няма сумнення,—адказаў на гэта дон Фернандо,—сен'ёр Дон-Кіхот цяпер вельмі добра сказаў, што рашэнне гэтага пытання належыць нам. Каб усё гэта было больш грунтоўна, я адбяру тайна галасы гэтых сен'ёраў, а пра тое, што выйдзе з гэтага, дам поўны і яскравы адказ.

Для ўсіх знаёмых з дзівацтвамі Дон-Кіхота ўсё гэта здалося ў вышэйшай ступені смешным. Тыя-ж, якім нічога не

было вядома, палічылі гэта за найвялікшае глупства на свеце, асабліва-ж чацвёрта слуг дона Люіса, а таксама і трое прыездных, выпадкова зайшоўшых на заезджы двор і на выгляд падобных на куадрыльеро¹, якімі яны на самай справе і былі. Але той, хто больш за ўсіх быў у роспачы,—гэта цырульнік, таз для галення якога тут-жа на вачах ва ўсіх ператварыўся ў шлём Мамбрыно. Ён не сумняваўся, што і ўючнае сядло яго ператворыцца ў багатую конскую зброю. І тыя і другія смяяліся, убачыўшы, як дон Фернандо абыходзіць і адбірае галасы, кажучы ім на вуха, каб яны ціха казалі яму сваю думку. Сабраўшы галасы ўсіх ведаўшых Дон-Кіхота, ён гучна заявіў:

— Справа ў тым, добры чалавек, што я ўжо стаміўся збіраць столькі думак. У каго-б я ні запытаў, усе адказваюць мне, што недарэчна гаварыць, нібыта гэта—уючнае сядло асла, а не конская зброя, ды яшчэ з завадскога камя.

— Няхай я страчу царства нябеснае,—сказаў бедны цырульнік,—калі вы ўсе, міласці вашы, не памыляецеся! Гэта—уючнае сядло, а не конская зброя. Ніхто з усіх жывучых на свеце не мог-бы пераканаць мяне, нібыта гэта не цырульны таз, а тое—не ўючнае сядло асла.

— Яно магло-б быць сядлом асліцы,—сказаў поп.

— Няхай сабе,—адказаў адзін з слуг,—не ў гэтым справа, а ў тым, уючнае гэта сядло або не, як вы, вашы міласці, сцвярджаеце.

Пачуўшы гэта, адзін з толькі што прыехаўшых куадрыльеро ўсклікнуў, ахоплены гневамі і незадавальненнем:

— Так-жа правільна, што гэта—уючнае сядло, як і мой бацька—мне бацька, і той, хто сказаў або скажа што-небудзь іншае, напэўна п'яны.

— Ты хлусіш, як апошні нягоднік!—крыкнуў Дон-Кіхот і, падняўшы кап'ё, якое ён ніколі не выпускаў з рук, уда-

¹ Куадрыльерасы або службовыя асобы св. Эрмандад апазнаваліся па тым, што былі ўзброены самастрэламі; яны былі ўлаўнаваны рабці шпаркі суд над разбойнікамі і рабаўнікамі на вялікіх дарогах, злоўленымі на месцы злачынства.

рыў ім па галаве куадрыльеро так моцна, што, калі-б той не адварнуўся, ён забіў-бы яго на месцы. Кап'ё разляцелася ўшчэнт, ударыўшыся аб зямлю. Астатнія куадрыльеросы, убачыўшы, як дрэнна абыходзяцца з іхнім таварышом, пачалі гучна клікаць на помач святую Эрмандад. Належачы да гэтага-ж брацтва гаспадар безадкладна пабег па свой жэзл і меч і стаў попlech са сваімі таварышамі.

Слугі дона Люіса акружылі маладога сен'ёра, каб ён не ўцёк, выкарыстаўшы надышоўшую сумятню. Цырульнік, убачыўшы, што ўвесь дом у такім перапалоху, зноў схапіўся за свой уюк, тое ж зрабіў і Санчо; Дон-Кіхот падняў меч і кінуўся на куадрыльеро. Дон Люіс загадаў сваім слугам пакінуць яго і паспяшыць на помач Дон-Кіхоту, Кардэніё і дону Фернандо, якія ўсе перайшлі на бок Дон-Кіхота. Поп крычаў, гаспадыня галасіла, дачка яе ўздыхала, Марыторнес плакала, Даратэя замяшалася, Люсінда спалохалася, а дон'я Клара абамлела. Цырульнік біў Санчо, Санчо лупцаваў цырульніка. Адзін з куадрыльеро апынуўся пад нагамі ў дона Фернандо, які, не саромячыся, вымерваў імі яго цела на сваё здавальненне. Гаспадар пачаў зноў гучна клікаць на помач святую Эрмандад, так што ўвесь заезджы двор ператварыўся ў плач, крык, галашэнне, трывогу, спалох, жаж, штуршкі, тумакі, удары палкамі і нагамі і кровапраліцце. Сярод гэтага хаосу, шуму і сумятні Дон-Кіхоту прышла раптам у галаву нейкая думка. Голасам, прагрымеўшым па ўсім заезджым двары, ён крыкнуў:

— Спыніцеся ўсе! Палажыце зброю, заспакойцеся і выслухайце мяне, калі толькі даражыце жыццём!

Пачуўшы гэты гучны крык, усе сціхлі, а Дон-Кіхот казаў далей:

— Ці не казаў я вам, сен'ёры, што замак гэты зачараваны, і што, напэўна, легіён дэманаў жыве ў імі! З гэтай прычыны, ідзіце сюды, ваша міласць, сен'ёр суддзя, і вы міласць ваша, сен'ёр свяшчэннік, няхай адзін з вас будзе каралём Аграманта, а другі—каралём Сабрыно, і аднавіце сярод нас мір. Куадрыльеросы, якія не разумелі фразеалогіі Дон-Кіхота

і бачылі толькі, што з імі суро́ва абышліся, не захацелі заспакоіцца. Цырульнік-жа быў гатовы на ўсё, бо ў час бойкі яму вырвалі бараду і падралі яго ўючнае сядло. Санчо, як верны слуга, пры першым-жа слове свайго пана адразу падначаліўся яму. Чацвёра слуг дона Люіса таксама аставаліся спакойнымі, пераканаўшыся, як мала ім карысці ад адваротнага. Толькі адзін гаспадар упарта настойваў, што трэба пакараць дзёрзкага гэтага вар'ята, які на кожным кроку ўносіць перапалох у яго заезджы двор.

Нарэшце шум сціх, а ўючнае сядло так і асталося ва ўяўленні Дон-Кіхота конскай збруяй, таз—шлёмам і заезджы двор—замкам...

Цяпер, калі быў адноўлены мір і ўсе зноў зрабіліся сябрамі, дзякуючы ўгаварванням суддзі і папа, слугі дона Люіса пачалі зноў настойваць, каб ён безадкладна ехаў з імі да хаты. Покуль ён веў з імі перамовы, суддзя параіўся з донам Фернандо, Кардэніі і папом, што яму лепш зрабіць у даным выпадку. Было вырашана, што дон Фернандо адкрые слугам дона Люіса, хто ён і паведаміць пра сваё жаданне, каб дон Люіс ехаў разам з ім у Андалузію, бо ўсім вядома аб рашэнні дона Люіса не варочацца цяпер на вочы свайго бацькі, хаця-б яго падралі на шмаццё.

Даведаўшыся, хто такі дон Фернандо і што ён хоча ўзяць з сабой дона Люіса, слугі так умовіліся між сабой: трое з іх вернуцца дадому расказаць пра ўсё, што адбылося бацьку, чацверты-ж астанецца служыць дону Люісу і будзе знаходзіцца пры ім, покуль яны ўсе не вернуцца па яго або не даведаюцца, што ім загадае зрабіць яго бацька.

Такім чынам сціхла гэтая чарада сварак. Але закліты воўраг згоды і праціўнік міру¹, убачыўшы, як ён пераможаны і асмеяны і якую малую меў ён карысць з усяго гэтага лабірынта спрэчак, парашыў яшчэ раз прыкласці сваю руку і выклікаць новыя сваркі і спрэчкі.

Справа ў тым, што куадральеросы, даведаўшыся пра стан людзей, з якімі ў іх адбылася сутычка, заспакоіліся і

¹ Г. зн. д'ябал.

адхіліліся ад сваркі, бо добра разумелі, што, які-б ні быў канец бойкі, усё-адно ў пройгрышы асталіся-б яны.

Але адзін з куадрыльеро (той самы, якога таптаў і біў дон Фернандо) успомніў, што ў ліку загадаў пра арышт некаторых злачынцаў, якія ён меў з сабой, быў таксама загад пра Дон-Кіхота, якога святая Эрмандад загадвала арыштаваць за тое, што ён вызваліў галерных нявольнікаў. Успомніўшы пра загад, куадрыльеро захацеў пераканацца, ці падыходзяць прыкметы да Дон-Кіхота. Выняўшы з-за пазухі пергаментны скрутак, ён знайшоў у ім тое, што шукаў. Пачаўшы павольна чытаць яго,—бо ён быў не вельмі граматым,—пры кожным слове, якое чытаў, ён глядзеў на Дон-Кіхота, і, параўноўваючы прыкметы загада з выглядам рыцара, упэўніўся, што, безумоўна, папера мае дачыненне менавіта да Дон-Кіхота. Згарнуўшы пергамент, узяўшы ў левую руку загад, а правай схопіўшы за кіршэнь Дон-Кіхота з такой сілай, што той ледзь мог дыхаць, куадрыльеро гучна закрычаў:

— На дапамогу, у імя святой Эрмандад! І каб вы бачылі, што я не жартую, прачытайце загад, у якім пішацца арыштаваць гэтага разбойніка на вялікіх дарогах.

Поп узяў загад і пераканаўся, што куадрыльеро гаворыць праўду і што прыкметы падыходзяць да До...Кіхота. Той, убачыўшы, як дрэнна абыходзіцца з ім гэты подлы нягоднік, успыхнуў страшэнным гневам і з усяе сілы абодвума рукамі схопіў куадрыльеро за горла так, што калі-б таварышы таго не паспелі да яго на помач, ён развітаўся-б з жыццём. Гаспадар, які быў абавязаны садзейнічаць сваім таварышам па службе, адразу кінуўся да іх на помач. Гаспадыня, убачыўшы, што яе муж зноў палез у сварку, пачала зноў крычаць. Ёй дапамагала яе дачка і Марыторнес, просячы помачы ў неба і ва ўсіх, хто там быў. Санчо, гледзячы на тое, што адбываецца, сказаў:

— Клянуся богам, праўда тое, што пан мой гаворыць пра чараўніцтва ў гэтым замку, бо нельга пражыць у ім і гадзіны спакойна.

Дон Фернандо разняў куадрыльеро і Дон-Кіхота і, да

агульнага іх здавальнення расціснуў ім рукі, якімі адзін моцна ўхапіўся за каўнер камзола, а другі—за горла свайго праціўніка. Але, тым не менш куадрыльеросы не пакідалі паграбаваць сваёй здабычы і садзейнічання прысутных, каб тыя звязалі яго і перадалі ў іх рукі для арышту гэтага рабаўніка і разбойніка на вялікіх і малых дарогах. Дон-Кіхот засмяўся, пачуўшы гэтыя словы, і з вялікім спакоем сказаў:

— Ідзіце сюды, брудны і подлы люд! Разбоем на вялікіх дарогах называеце вы даць волю закутым у кайданы, выпусціць на волю асуджаных, памагчы няшчасным, падняць паўшых, падтрымаць тых, хто ў гэтым мае патрэбу! Ах, брыдкія людзі, неба схавала ад вас харобрасць, якую мае ў сабе вандроўнае рыцарства, і не дало зразумець грэх і невуцтва, у якім вы гібеце! Ідзіце сюды, вы, браты пазладзейству, а не члены брацтва, рабаўнікі на вялікіх дарогах, з дазволу святой Эрмандад, скажыце мне, хто той неук, які падпісаў загад аб арышце такога рыцара, як я? Хто ён, не ведаючы, што вандроўныя рыцары не падначалены ніякім судовым установам, што іхні закон—меч, іхняя прывілея—харобрасць, іхнія статуты—уласная іхняя воля? Які вандроўны рыцар плоціць подаці, падаткі, даніну каралю, мытныя пошліны і рачны збор? Які кравец падае яму рахунак за шыццё вопраткі? Які кастэлян, прыняўшы ў свой замак, прымусіць яго плаціць за пастой? Які кароль не запрашае яго за свой стол? Якая дзяўчына не закахалася ў яго і не аддалася яму на поўную волю і ўладу? І, нарэшце, які быў, ёсць і будзе вандроўны рыцар на свеце, у якога нехопіць адвагі і запалу даць чатырыста палачных удараў чатыром сотням куадрыльеро, калі яны стануць на яго дарозе?

РАЗДЗЕЛ XXXIV

Пра дзівосную прыгоду з куадрыльеросамі і пра вялікую ярасць нашага добрага рыцара Дон Кіхота

Покуль Дон-Кіхот гэта казаў, поп імкнуўся пераканаць куадрыльеросаў, што рыцар не ў сваім розуме і няма чаго працягваць справу, бо, калі яны яго арыштуюць і павядуць

з сабой, ім адразу-ж давідзецца яго выпусціць, як вар'ята. Куадрыльеро, меўшы загад аб арышце, супярэчыў, кажучы, што меркаваць пра вар'яцтва Дон-Кіхота не яго справа, ён абавязаны выканаць толькі загад свайго начальніка.

— Тым не менш,— настойваў поп,— на гэты раз вы не павіны яго браць, і ён не дасць сябе ўзяць, паколькі я яго ведаю.

Адным словам, поп змог столькі нагаварыць ім, а Дон-Кіхот змог столькі нарабіць шаленстваў, што куадрыльеросы былі-б большымі вар'ятамі, як ён, калі-б не зразумелі, чаго нехапае Дон-Кіхоту. Такім чынам, яны палічылі за лепшае пакінуць яго ў спакоі і нават згадзіліся быць пасярэднікамі ў прымірэнні цырульніка і Санчо Панса, якія ўсё яшчэ з вялікім запалам працягвалі сваю сварку.

У якасці служак правасуддзя, куадрыльеросы ўладзілі справу трацейскім судом, і абодва бакі, калі не зусім, то, прынамсі, у тым-другім былі задаволены, бо яны памяняліся ўючнымі сёдламі. Што-ж тычыцца шлёма Мамбрыно, поп непрыкметна, так, каб Дон-Кіхот не ведаў, заплаціў цырульніку за яго таз восем рэалаў, і той даў яму распіску з абавязкам больш таз не патрабаваць.

Гаспадар заезджага двара, заўважыўшы, што цырульнік атрымаў узнагароду ад папа, падаў яму рахунак Дон-Кіхота, патрабуючы таксама платы за падраныя бурдзюкі і пралітае віно; пры гэтым ён кляўся, што не выпусціць з заезджага двара ні Расінантэ, ні асла Санчо да таго часу, пакуль не атрымае па рахунку да апошняга граша.

Заспакоіў усіх поп, а заплаціў за ўсё дон Фернандо. Такім чынам усе асталіся задаволенымі, і заезджы двор не нагадваў ужо сабою лагера бойкі.

Калі Дон-Кіхот убачыў, што ён ужо вольны і пазбаўлены ад столькіх сварак, як уласных, так і свайго зброеносца, ён падумаў, што цяпер добра было-б працягваць пачатае падарожжа і давесці да канца вялікую прыгоду, зрабіць якую ён быў закліканы.

Ён з шпаркай рашучасцю апусціўся на калені перад Даратэяй і сказаў:

— Прыгожая сен'ёра, як мне здаецца, далейшае знаходжанне наша ў гэтым замку не дасць карысці. Хто ведае, можа да ведама вашага ворага-волата праз таемных шпіёнаў дайшла ўжо вестка пра тое, што я еду звiшчыць яго, і павольнасць наша дасць яму зручны выпадак замацавацца ў якім-небудзь непрыступным замку або крэпасці. З гэтай прычыны, сен'ёра, папярэдзім нашай шпаркасцю замыслы ворага і накіруемся безадкладна ў дарогу на добрую ўдачу.

Дон-Кіхот змоўк і пачаў спакойна чакаць адказу прыгожай інфанта, а яна з велічным выглядам папрасіла харобрага рыцара пачакаць некалькі гадзін, пакуль яна вырашыць пытанне пра далейшае падарожжа.

Прайшло ўжо два дні з таго часу, як уся гэтая грамада сабралася на заездным двары. З той прычыны, што ім здавалася, што час ужо ехаць, яны пачалі выдумляць спосаб, як-бы вызваліць дона Фернандо і Даратэю ад клопату суправаджаць Дон-Кіхота да яго вёскі, дзеля выдумкі звароту каралева Мікаміконе яе трона, і даць мажлівасць папу і цырульніку завезці рыцара, каб вылечыць яго ад вар'яцтва.

І вось што яны прыдумалі: увайсці ў згоду з селянінам, выпадкова праязджаўшым каля заезджага двара з возам, запрэжаным валамі, і павезці Дон-Кіхота такім чынам: з дэравяных прудоў яны зрабілі нешта накшталт клеткі, дастаткова прасторнай, каб Дон-Кіхот мог добра змясціцца ў ёй. Потым дон Фернандо, яго таварышы, слугі дона Люіса і куадрыльеросы разам з гаспадаром,—усе пад кіраўніцтвам папа,—закрылі сабе твар маскамі, апрануліся хто так, хто інакш, каб яны маглі здацца Дон-Кіхоту зусім іншымі людзьмі, як тыя, якіх ён бачыў раней у замку. Зрабіўшы гэта ў поўнай цішыні, яны ўвайшлі туды, дзе Дон-Кіхот ляжаў і спаў, адпачываючы ад перажытых ім хваляванняў. Падышоўшы да яго, спакойна спаўшага і зусім не чакаўшага падобнага нападу, яны моцна звязалі яму рукі і ногі, так што, калі ён у трывозе прачнуўся, то не мог нават паварушыцца.

Адразу-ж у яго нарадзілася думка, якую вечна-дзеінае

і ненармальнае ўяўленне заўсёды падказвала яму: ён паду-маў, што ўсе гэтыя фігуры—здані зачараванага замка і, бес-сумненна, сам ён таксама зачараваны, бо не можа ні варух-нуцца, ні абараняцца. Адным словам, усё адбылося так, як спадзяваўся поп, прыдумаўшы гэтую штуку. З усіх прысут-ных адзін Санчо быў у сваім розуме, хаця вельмі нямнога вехапала, каб і ён падзяліў хваробу свайго пана. Тым не менш, ён не забыў даведацца, хто ўсе гэтыя прыбраныя, але не адважыўся раскрыць рота, покуль не ўбачыць, чым скончыцца напад на яго пана, які таксама не гаварыў ні слова, чакаючы развязкі бяды, якая з ім здарылася.

А развязка была тая, што ў пакой унеслі клетку, паса-дзілі ў яе Дон-Кіхота і так моцна забілі яе цвікамі, што нельга было яе адарваць. Адразу-ж паднялі клетку на плечы, і калі яны выходзілі з пакоя, пачуўся страшэнны голас (наколькі мог зрабіць яго цырульнік—не з уючным сядлом, а той, другі), які сказаў:

— О, рыцар Сумнага Вобразу, не крыўдзься заняво-леннем, у якім знаходзішся,—так павінна было здарыцца, каб хутчэй скончыць прыгоду, на якую цябе заклікала вя-лікая твая адвага! Скончыцца-ж яна тады, калі ярасны леў Ламанча і белая галубка Табосо будуць злучаны ў адно. І ты, о, самы блagarодны і самы пакорлівы з зброеносцаў, калі-небудзь меўшых на рамяні меч, на падбародку бараду і нюх у носе, не бойся і не непакойся, убачыўшы, як перад тваімі вачыма нясуць самага харобрага з вандроўных рыца-раў, бо хутка ты сябе ўбачыш так высока ўзнесеным і ўзвя-лічаным; што сам сябе не пазнаеш: будуць выкананы абя-цанні, дадзеныя табе тваім добрым панам! Ідзі ў свет за харобрым, але зачараваным рыцарам.

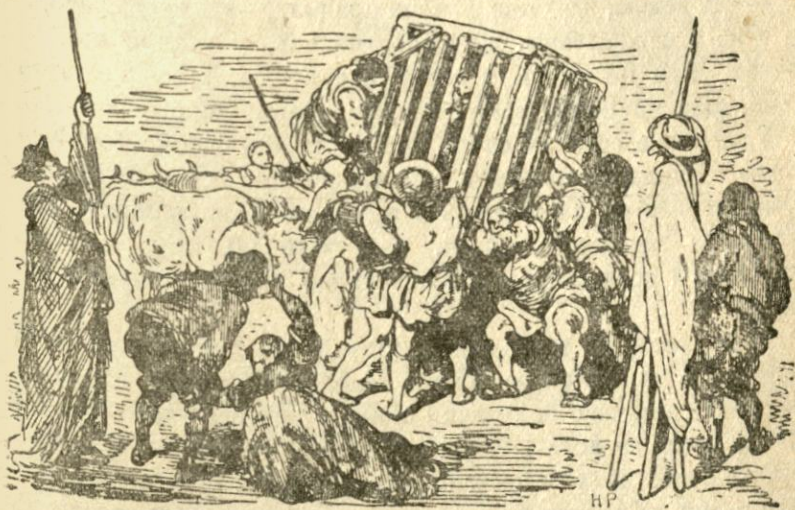
Дон-Кіхот быў заспакоены зробленым яму прароцтвам, бо зразумеў, што яму абяцаюць злучыцца законным шлю-бам з яго каханкай Дульсінеяй Табоскай. Шчыра і глыбока паверыўшы гэтаму, ён узвысіў голас, і, уздыхнуўшы, сказаў:

— О, ты, хто-б ты ні быў, прарок такога вялікага ішчасця, упрашаю цябе, папрасі ад майго імя мудрага чараўніка, каб

ён не даў мне загінуць у тым астрозе, куды мяне цяпер адвозяць, раней як ажыццявяцца такія радасныя абяцанні. Што-ж тычыцца заспакаення майго зброеносца Санчо Панса, я веру ў яго сумленне—ён мяне не пакіне ні ў шчасці, ні ў няшчасці, бо, калі-б нават мой або яго злы лёс перашкодзіў даць яму ў дар востраў, прынамсі, яго пенсія не ўцячэ ад яго, бо ў маім заавеце, ужо напісаным мной, я дакладна вызначыў, колькі яму трэба заплаціць.

Санчо Панса з вялікай павагай пакланіўся рыцару і пацалаваў абедзве яго рукі,—адну ён не мог пацалаваць, бо яны былі звязаны разам.

Адразу-ж здані паднялі клетку на плечы і паставілі яе на воз, запрэжаны валамі.

Здані ўстанавілі клетку на воз, запрэжаны валамі.

РАЗДЗЕЛ XXXV

Пра дзіўны спосаб, якім Дон-Кіхот быў зачараваны і пра іншыя дзівосныя падзеі

Калі Дон-Кіхот убачыў, што ён пасаджаны ў клетку, а клетка пастаўлена на воз, ён сказаў:

— Многа гісторый прачытаў я пра вандроўных рыцараў, але ніколі не чытаў, не бачыў, не чуў, каб зачараваных рыцараў вазілі такім чынам і з такой павольнасцю, як гэта можна чакаць ад лянх і нязграбных валоў. Але можа рыцарства і чараўніцтва нашых дзён ідуць іншым шляхам, як у былыя часы. Можа нядаўна вынайшлі новае чараўніцтва і іншыя спосабы вазіць зачараваных. Што ты пра гэта думаеш, Санчо?

— Не ведаю, што мне думаць пра гэта,—адказаў Санчо,— бо я не так начытаны, як ваша міласць, у вандроўных пісаннях. Тым не менш, я гатоў паклясціся, што ўсе гэтыя здані, якія круцяцца вакол нас, не вельмі добрыя каталкі.

Усю гэтую гутарку слуга і пан вялі між сабой. Дон Фернандо і Кардэніё, баючыся, каб Санчо не адкрыў іхняй выдумкі, парашылі паспяшыць з ад'ездам. Адклікаўшы ў бок гаспадара заезджага двара, яны загадалі яму асядлаць Расінантэ і асла Санчо, што гаспадар вельмі шпарка і выканаў.

Поп дамовіўся з квадрыльеросамі, каб тыя суправаджалі іх да сяла за вядомую плату. Кардэніё павесіў да сядла Расінантэ з аднаго боку лук і шчыт, з другога—таз і загадаў Санчо сесці на асла і ўзяць за аброць Расінантэ. Па абодвух жа баках воза ён паставіў квадрыльеросаў са стрэльбамі. Але раней як працэсія паехала, вышла гаспадыня заезджага двара, яе дачка і Марыторнес, каб развітацца з Дон-Кіхотам, робячы выгляд, што яны плачуць з гора ад яго няшчасця. Дон-Кіхот сказаў ім:

— Не плачце, добрыя мае сен'еры: пад такога сорту няшчасці падупадаюць усе рыцары, выконваючыя прызначэнне, якое выконваю я; калі-б гэтая бяда не здарылася са мной, я не лічыў-бы сябе славытым вандроўным рыцарам.

У маёй памяці нё знікне ласка, якую вы мне ў гэтым замку зрабілі, і я змагу ўзнагародзіць вас за яе, як яна таго заслугоўвае.

Пакуль гэтая гутарка адбывалася між дамамі замка і Дон-Кіхотам, поп і цырульнік развіталіся з донам Фернандо і яго таварышамі, з капітанам і яго братам і з усімі сен'ёрамі. Усе абымаліся адзін з адным і абяцалі паведамляць пра тое, што з імі здарыцца, а дон Фернандо даў папу адрас, куды яму пісаць, каб даведацца пра ўсё, што здарылася з Дон-Кіхотам. З свайго боку ён напіша папу пра ўсё—як пра вяселле, так і пра хрэсціны Сараіды, пра лёс дона Люіса і пра зварот Люсінды да яе бацькоў. Поп абяцаў таксама выканаць тое, пра што ён яго прасіў. Потым ён сеў вярхом, а таксама і яго сябра—цырульнік, абодва ў масках, каб Дон-Кіхот не апазнаў іх адразу, яны паехалі за возам. Па баках воза ішлі, як ужо было сказана, куадрылеросы са сваімі крэмневымі стрэльбамі, потым ехаў Санчо на асле, ведучы за аброць Расінантэ. Ззаду ехалі поп і цырульнік на сваіх магутных мулах.

Дон-Кіхот сядзеў у клетцы са звязанымі рукамі, з выцягненымі нагамі, прыхіліўшыся спіной да клеткі, такі маўклівы і ціхі, нібыта гэта быў не чалавек з мяса і крыві, а каменная статуя. Так маўкліва і павольна праехалі яны каля двух міль.

У гэты час поп павярнуў галаву і ўбачыў, што за імі едуць вярхом шэсць або сем чалавек, добра апранутых, якія шпарка іх дагналі вярхом на мулах. Тыя і другія ветліва прывіталі адзін аднаго, а адзін з пад'ехаўшых, які быў канонікам з Таледо і панам усіх, якія яго суправаджалі, убачыўшы працэсію і, галоўным чынам, Дон-Кіхота, сядзеўшага ў клетцы са звязанымі рукамі, не мог стрымацца, каб не запытаць, з якой прычыны вязуць такім чынам гэтага чалавека. Адзін з куадрыльеросаў, да якога ён звярнуўся з гэтым запытаннем, адказаў:

— Сен'ёр, запытайце яго самога, бо мы гэтага не ведаем.

Дон-Кіхот чуў гутарку і сказаў:

— Можа вы, сен'ёры рыцары, людзі ведаючыя і вопытныя ў справах вандроўнага рыцарства. Калі гэта так, я вам паведамлю пра мае няшчасці, калі-ж не—мене няма чаго стамляць сябе апавяданнем пра іх.

На запытанне Дон-Кіхота канонік сказаў яму:

— Па праўдзе кажучы, брат, я маю смак да рыцарскіх кніг, так што вы можаце паведаміць мне ўсё, што захочаце.

— Раз гэта так, сен'ёр кабальеро,—адказаў Дон-Кіхот,— я хачу, каб вы ведалі, што мяне вязуць у гэтай клетцы, зачараванага, у выніку зайздрасці і ашуканства злых чараўнікоў. Я—вандроўны рыцар. І не з тых, чые імёны слава ніколі не ўспомніла,—я з тых, што наперакор і на зло самой зайздрасці і ўсім чараўнікам унясуць сваё імя ў спісы храма вечнасці, каб яно служыла прыкладам і ўзорам для будучых вякоў і каб вандроўныя рыцары ведалі, па чых слядах ім трэба ісці, калі яны хочуць дасягнуць вяшчыні і шановага апагею зброі.

— Сен'ёр Дон-Кіхот Ламанчскі гаворыць праўду,—сказаў тады поп,—бо вязуць яго зачараванага ў гэтай клетцы не за яго віну або злачынствы, а ў выніку злосці тых, каго добрадзейнасць раздражняе, а харобрасць зневажае. Гэта, сен'ёр, рыцар Сумнага Вобразу.

Калі канонік пачуў, што і палонны, і тыя, што знаходзяцца на волі, гавораць такой мовай, ён ледзь было не перахрысціўся ад здзіўлення і не мог зразумець, што гэта з ім здарылася. Здзіўленне яго падзялялі і ўсе, ехаўшыя з ім.

Але тут Санчо Панса, які наблізіўся паслухаць гутарку, сказаў, каб усё растлумачыць:

— Сен'ёры, спадабаецца вам або не спадабаецца тое, што я вам скажу, але справа ў тым, што пан мой Дон-Кіхот так-жа зачараваны, як і мая маці! Ён у поўным розуме, есць, п'е і выконвае ўсе свае патрэбы, як і астатнія людзі і як ён гэта рабіў учора, перад тым, як яго пасадзілі ў клетку. А раз гэта так, як-жа хочуць прымусіць мяне паверыць, што ён зачараваны? Я-ж чуў ад многіх людзей, што зачараваныя не ядуць, не спяць і не гутараць, а мой

пан, калі даць яму волю, нагаварыў-бы больш як трыццаць юрыстаў.

І, абярнуўшыся, каб глянуць на папа, ён сказаў:

— Ах, сен'ёр свяшчэннік, сен'ёр свяшчэннік! Ці думалі вы, міласць ваша, што я не апазнаў вас або што я не разумею і не здагадваюся, да чаго хіляцца гэтыя новыя чараўніцтвы? Дык ведайце-ж, што я вас апазнаў, як-бы вы ні закрывалі сабе твар, і добра вас разумею, як-бы вы ні хавалі вашу хітрасць. Няхай будзе пракляты д'ябал,—і калі-б не ваша свяшчэнства, мой пан быў-бы цяпер жанаты на інфанце Мікаміконе, а я быў бы, прынамсі, графам, бо меншага я не мог-бы чакаць ні ад дабрыні майго сен'ёра Сумнага Вобразу, ні ад значнасці маіх паслуг. Я пакрыўджаны толькі з-за маіх дзяцей і маёй жонкі; калі яны маглі і павінны былі спадзявацца, што іхні бацька ўвойдзе да іх у дзверы губернатарам, або віцэ-каралём якога-небудзь вострава або каралеўства, яны ўбачаць яго ўваходзячым простым конюхам. Ці не патрабуе ад вас у будучым жыцці бог справядзачы за гэтае заняволенне майго пана і ці не абвінаваціць вас за тое, што сен'ёр мой Дон-Кіхот быў пазбаўлены мажлівасці памагаць і рабіць дабро ў той час, калі ён знаходзіўся ў заняволенні.

— Як, і вы таксама, Санчо,—сказаў цырульнік,—член брацтва вашага пана? Мне здаецца, што і вам давядзецца сесці за адно з ім у клетку і быць, як і ён, зачараваным, бо вы заразіліся яго дзівацтвам і яго рыцарствам! Не ў добрую часіну ўзялі вы сабе ў галаву востраў, якога вам так моцна хочацца!

— Нічога я не ўзяў сабе,—адказаў Санчо,—і не такі я чалавек. Калі я хачу астравы, другія хочуць чаго-небудзь іншага, ды яшчэ горш. Кожны—сын сваіх спраў! Я магу зрабіцца папаю, а тым больш губернатарам вострава. Да таго-ж і пан мой можа заяваць іх столькі, што не будзе ведаць, каму раздаць іх. Не ўся сіла ў тым, каб галіць бароды!

Цырульнік не захацеў адказаць Санчо, каб ён сваімі развагамі не выкрыў таго, што цырульнік і поп так ста-

ранна імкнуліся схаваць. Поп папрасіў каноніка паехаць з ім крыху наперад і тады ён растлумачыць яму тайну пасаджанага ў клетку.

Канонік так і зрабіў і, праехаўшы з ім і са сваімі слугамі наперад, уважліва пачаў слухаць тое, што яму апавядаў пра нораў, жыццё, вар'яцтва і звычкі Дон-Кіхота поп.

Канонік і яго слугі здзівіліся, слухаючы дзіўную гісторыю Дон Кіхота, а выслухаўшы яе, канонік сказаў:

— Сапраўды, сен'ёр свяшчэннік, і я з свайго боку знаходжу, што кнігі, якія завуць рыцарскімі, робяць грамадзе шкоду. Я і сам, ад суму і дурной звычкі, прачытаў пачатак амаль усіх падобных кніг, якія меліся ў друку, але ніколі не мог адважыцца якую-небудзь з іх прачытаць ад пачатку да канца. Мне здаецца, што ўсе яны больш або менш паўтараюць адно і тое-ж. І нават калі галоўная мэта гэтых кніг—забаўляць, я не ведаю, як яны могуць дасягнуць гэтага, калі перапоўнены столькімі і такімі бязглуздымі недарэчнасцямі. Якая прыгожасць можа быць у кнізе або ў апавяданні, дзе юнак шаснаццаці год кідаецца на волату вышнэй з вежу і ўдарам мяча рассякае яго напалам, быццам ён зроблены з цукровага цеста з міндалем. Або калі нам апісваюць бойку, кажучы, што з боку ворага мільён чалавек, а супроць іх выступае адзін толькі герой апавядання,— і мы, як-бы нам гэта ні было цяжка, павінны верыць, што гэты рыцар перамог толькі дзякуючы харобрасці сваёй рукі. Калі мне на гэта скажуць, што тыя, якія складаюць падобныя кнігі, пішуць іх, выдаючы за выдумку хлусню, і з гэтай прычыны не абавязаны клапаціцца пра дакладнасць і праўду,—я адкажу, што выдумка тым лепш, чым больш яна падобна на ісціну, і тым больш падабаецца, чым больш мае ў сабе мажлівага і праўдападобнага. Выдуманая апавяданні павінны падыходзіць да разумення тых, хто іх чытае. А гэтага не можа дасягнуць той, хто баіцца праўдападобнасці і пераймання сапраўднасці, з чаго менавіта і складаецца майстэрства пісання. Звыш таго стыль у гэтых аўтароў жорсткі, апісваемыя геройскія ўчынкi немажлівыя, каханне непрыстойнае, ветлівасць нахабна,

апісанні боек расцягнены, гутаркі дурныя, падарожжы недарэчныя і нарэшце далёкія ад усякага розуму і мастацкасці. З гэтай прычыны яны заслугоўваюць быць выгнанымі з быту.

Поп слушаў каноніка з вялікай увагай, і ён здаўся яму чалавекам вельмі разважлівым. Ён сказаў, што, будучы адной з ім думкі і маючы злосць на рыцарскія кнігі, ён спаліў усё, належачае Дон-Кіхоту. Канонік многа смяўся з гэтага і сказаў, што не гледзячы на ўсё дрэннае, сказанае ім пра такога сорту кнігі, ён знаходзіць у іх адзін добры бок, менавіта—сюжэт, даючы мажлівасць таленавітаму чалавеку шырока разгарнуцца. Тут яму адкрываецца шырокае і прасторнае поле, дзе без ніякай перашкоды можа вольна гуляць пяро, апісваючы караблекрушэнні, буры, спаборніцтвы, бойкі, малюючы то плачэўныя і трагічныя падзеі, то вясёлыя і нечаканыя здарэнні. Калі гэта будзе зроблена прыемным стылем, пры дасціпнай выдумцы, якая як мага бліжэй падыходзіла-б да праўды, аўтар, безумоўна, створыць тканіну, сатканую з рознастайных і прыгожых нітак.

У гэты момант цырульнік пад'ехаў да іх і сказаў:

— Вось тое месца, сен'ёр, у якім нам добра будзе паснедаць, а валы знойдуць тут свежую і багатую пашу.

— Мне гэта таксама здаецца,—сказаў поп і запытаўся ў каноніка, што ён думае рабіць. Той адказаў, што хоча астацца з імі, прываблены прыгожай лагчынай, якая разгарнулася перад іхнімі вачыма.

Канонік загадаў некалькім з сваіх слуг накіравацца на заезджы двор, быўшы недалёка адтуль, і прынесці паесці для ўсіх, што там знойдзецца. На гэта адзін з яго слуг адказаў, што на іхнім уючным асле, які высланы наперад і цяпер павінен ужо знаходзіцца на заезджым двары, дастаткова прадуктаў.

—Калі гэта так,—сказаў канонік,—адвядзіце туды нашых мулаў і прывядзіце адтуль уючнага асла.

Санчо, убачыўшы, што ён можа гаварыць са сваім панам

без усягдашняй прысутнасці папа і цырульніка, якіх ён лічыў падазронымі людзьмі, раптам адважыўся, шпарка падышоў да клеткі, дзе знаходзіўся яго пан, і сказаў:

— Сен'ёр, каб змыць пляму з майго сумлення, я павінен вам сказаць нешта, што мае дачыненне да вашага зачаравання: тыя двое, якія едуць з намі ў масках на тварах,— наш прыходскі поп і цырульнік. Я думаю, яны ўмовіліся між сабой адвезці вас такім чынам з адной толькі зайздрайсці да вас, што веша міласць так моцна апярэдзіла іх сваімі слаўнымі ўчынкамі. Калі-ж дапусціць, што гэта менавіта так, з гэтага вынікае, што вы не зачараваны, а ашуканы і абдураны. У доказ гэтага я хацеў-бы запытаць у вас адну рэч.

— Запытвай усё, што хочаш, сын Санчо,—сказаў Дон-Кіхот,—я табе адкажу на ўсякае тваё запытанне. Адносна-ж тваіх слоў, нібыта тыя двое, што едуць з намі,—поп і цырульнік, нашы землякі і знаёмыя, вельмі мажліва, што яны здаюцца імі, але, каб яны сапраўды і на самай справе імі былі, не вер гэтаму ні ў якім выпадку. Калі яны, як ты кажаш, здаюцца імі, гэта, напэўна, адбываецца з той прычыны, што зачараваўшыя мяне падрабіліся пад іхні выгляд і падабенства, бо чараўнікам вельмі лёгка зрабіць выгляд, які б яны захачелі. З аднаго боку, ты мне кажаш, што мяне суправаджаюць цырульнік і поп нашага сяла, а з другога боку, я бачу сябе пасаджаным у клетку і ведаю, што ніякай чалавечай сіле, апроча звышнатуральнай, не ўдалося-б пасалзіць мяне ў клетку. Кажы, і я адкажу табе, хаця-б ты запытваў мяне да заўтрашняй раніцы.

— Памажы мне, святая багародзіца!—усклікнуў Санчо, павысіўшы голас.—Ці мажліва, каб міласць ваша была такая цвердалобая і так-бы ў вас высах мозг, каб вы не бачылі, што ў вашым заняволенні і няшчасці больш уздельнічае зайздрасць, як чараўніцтва. Але раз гэта так, я давяду вам як нельга больш выразна, што вы не зачараваны. А хацеў я даведацца вось што: скажыце мне, нічога не дадаючы і нічога не хаваючы, адну толькі праўду, як яе

павінны гаварыць тыя, што служаць зброі, якой служыць і ваша міласць.

— Паўтараю табе, што я нічым не схлушу,—адказаў Дон-Кіхот,—канчай-жа пытацца, бо, далібог, ты мне надакучыў, Санчо, сваёй хітрасцю, упрашваннем і прадмовамі.

— Я,—сказаў Санчо,—упэўнены ў дабрыні і праўдзівасці майго пана і з гэтай прычыны пытаюся: з таго часу, як ваша міласць сядзіць у клетцы і, як вы думаеце, зачараваны ў гэтай клетцы, ці прыходзіла да вас жаданне і ахвота схадзіць за вялікай або малай патрэбай, як прынята гаварыць?

— Нічога не разумею, што азначае „хадзіць за патрэбай“, Санчо? Кажы больш выразна, калі хочаш, каб я мог дакладна адказаць табе.

— Няўжо ваша міласць не разумее, што азначае „хадзіць за вялікай або малай патрэбай“. Дзеці-ж у школе ведаюць гэта. Я хацеў запытацца ў вас, ці не адчувалі вы жадання зрабіць тое, што ніхто іншы не можа зрабіць за вас?

— Але, але, цяпер я разумею, Санчо. Многа разоў прыходзіла да мяне гэтае жаданне і цяпер вельмі хочацца; ратуй мяне ад небяспекі, а то выйдзе не зусім чыста!

РАЗДЗЕЛ XXXVI,

дзе паведамляецца аб разважлівай гутарцы, якую Санчо вёў са сваім панам Дон-Кіхотам

— А,—усклікнуў Санчо,—цяпер я вас злавіў, гэтага мне і хацелася! Такім чынам, слухайце, сен'ёр. Ці можаце вы адмаўляць, што, калі чалавеку не па сабе, у нас прынята гаварыць: што такое з гэтым або з тым? Ён не есць, не п'е, не спіць, а калі ў яго пытаюцца адказвае неўпапад,—ён нібы зачараваны! З гэтага вынікае, што тыя, што не п'юць, не ядуць, не спяць і не выконваюць іншых патрэб, яны зачараваныя, а не тыя, у якіх, як і ў вашай міласці, ёсць жаданні і якія п'юць, ядуць, калі што падпадзе ім пад руку, і адказваюць на ўсе запытанні.

— Ты праўду кажаш, Санчо,—сказаў Дон-Кіхот,—але я

ўжо казаў табе, што бываюць розныя спосабы зачаравання. Можна з цягам часу ўсё гэта змянілася і цяпер у звычай, каб зачараваныя рабілі ўсё тое, што я раблю. Я ўпэўнены ў тым, што я зачараваны, і гэтага дастаткова для спакою майго сумлення, а яно-б мучыла мяне, калі-б я думаў, што я не зачараваны і дазволіў засадзіць сябе ў гэтую клетку.

— Але, тым не менш,—засупярэчыў Санчо,—я кажу, што для большай бяспекі і ўпэўненасці было-б добра, каб міласць ваша паспрабавала выйсці з гэтага астрога, а я з усіх маіх сіл паспрабую садзейнічаць вам і вызваліць вас з клеткі. Паспрабуеце зноў сесці на вашага добрага Расінантэ, які нібыта таксама зачараваны, такі ён сумны і тужлівы. Мы паспрабуем яшчэ раз наша шчасце, накіраваўшыся ў пошукі прыгод. Але калі вам не пашанцуе, заўсёды будзе час вярнуцца ў клетку, у якую я вам абыцаю сесці разам з вашай міласцю.

— Я згодзен зрабіць так, як ты кажаш, Санчо, брат,—адказаў Дон-Кіхот,—і калі ты знойдзеш зручны выпадак вызваліць мяне, ва ўсім буду слухацца цябе. Толькі ўбачыш, Санчо, як ты памыляешся ў сваім меркаванні пра маё няшчасце.

У такіх гутарках вандроўны рыцар і яго няшчасны зброеносец праводзілі час, покуль не даехалі да месца, дзе ўжо іх чакалі поп, канонік і цырульнік. Пагоншчык валоў адразу-ж распрог сваіх жывёл і пусціў іх пасвіцца на гэтай зялёнай і мірнай лагчыне. Зброеносец папрасіў папа дазволіць яго пану выйсці на час з клеткі, бо, калі яго не выпусцяць, астрог яго не будзе такім чыстым, як таго патрабуе стан такога славутага кабальера, як яго пан. Поп зразумеў, у чым справа, і адказаў, што ахвотна выканаў-бы просьбу Санчо, калі-б не баяўся, што пан яго, убачыўшы сябе на волі, зноў возьмецца за ранейшае і зможа ўцячы туды, дзе ўжо ніхто яго не знойдзе.

— Я ручаюся за тое, што ён не ўцячэ,—адказаў Санчо.

— І я таксама,—сказаў канонік,—асабліва, калі ён мне дасць рыцарскае слова не пакідаць нас без нашай згоды.

— Даю слова,—адказаў Дон-Кіхот, які ўсё гэта чуў.— Той, хто, як я, зачараваны, не мае мажлівасці распараджацца сваім лёсам, як хоча, а раз гэта так, вы можаце спакойна выпусціць мяне, тым больш, што гэта пойдзе ўсім на карысць, бо, калі мяне не выпускаць, я ўголас абвясчаю, што не магу стрымацца, каб не зняважыць ваш нюх, хіба толькі вы далей адыйдзеце.

Канонік узяў яго за руку, хаця абедзве яны яшчэ былі звязаны, і, узяўшы ў яго рыцарскае слова, яны выпусцілі яго з клеткі, чаму ён вельмі ўзрадаваўся. Першае, што ён зрабіў, было пацягнуцца ўсім целам, а потым ён пайшоў туды, дзе стаяў Расінантэ, і, хлопнуўшы яго далоняй разы два па баках, сказаў:

— Я яшчэ спадзяюся, мой конь, што мы хутка ўбачымся з табой, як абодва мы таго хочам, ты—несучы свайго пана на сваёй спіне, а я—вярхом на табе, выконваючы той абавязак, для якога бог паслаў мяне на свет!

Потым Дон-Кіхот адышоў з Санчо ў бок, у захаваную мясцінку, і вярнуўся адтуль вельмі лёгкім і з больш моцным жаданнем ажыццявіць тое, што яму раў зброеносец. Канонік глядзеў на яго і здзіўляўся здзіўнаму яго вар'яцтву. У сваіх запытаннях і адказах Дон-Кіхот выказаў самы цвярозы розум, і толькі тады, калі гутарка заходзіла аб рыцарстве, ён, як ужо было сказана, губляў лейцы. Пасля таго, як усе селі на зялёную траву, чакаючы прадуктаў, канонік сказаў Дон-Кіхоту:

— Ці мажліва, сен'ёр Ідальго, што чытанне пустых і віччэмных рыцарскіх кніг так вамі авалодала, што перавярнула ў вас розум, і вы здольны верыць, нібыта вы зачараваны, і розным іншым рэчам, так-жа далёкім ад ісціны, як хлусня далёка ад таго, каб быць праўдай? І няўжо мажліва, каб знайшоўся такі чалавечы розум, які ўявіў-бы сабе, што на свеце сапраўды існавала бязлікая колькасць рыцараў, усе гэтыя трапезундскія імператары, гэтыя коннікі, гэтыя вандроўныя дзяўчаты, гэтыя змеі, драконы, волаты, усе гэтыя шчучаваныя прыгоды, ачараванні, жудасныя бойкі, дзівосныя

ўборы, закаханыя прынцэсы, усе гэтыя зброеносцы, стаўшыя графамі, дасціпныя карлікі, любоўныя лісты, каханні, усё гэтае мноства такіх недарэчных рэчаў, якія апісваюцца ў рыцарскіх кнігах? Сен'ёр Дон-Кіхот, пашкадуйце самога сябе, вярніцеся да нармальнага жыцця, навучыцеся карыстацца розумам, скарыстайце разумовы талент ваш на іншае чытанне, якое пайшло-б на карысць душы вашай і на павелічэнне добрай вашай славы.

Дон-Кіхот з вялікай увагай слухаў прамову каноніка, і, калі ён убачыў, што той скончыў, паглядзеў пільна на яго некаторы час, і потым сказаў:

— Мне здаецца, сен'ёр ідальго, быццам вы словамі сваімі мелі на ўвазе даць мне зразумець, што на свеце ніколі не было вандроўных рыцараў і што ўсе рыцарскія кнігі хлусяць і ашукваюць, не маюць карысці і шкодны для грамады, і я дрэнна рабіў, чытаючы іх, яшчэ горш, верачы ім, і горш за ўсё—пераймаючы іх у тым, што абраў сабе такую цяжкую прафесію вандроўнага рыцарства, якой яны вучаць?

— Зусім правільна,—пацвердзіў канонік.

— Але я з свайго боку,—засупярэчыў Дон-Кіхот,—лічу, што пазбаўлены розуму і зачараваны—вы, які нагаварыў столькі хулы супроць рэчы, прызнанай усім светам і вядомай за ісціну. Бо хацець упэўніваць каго-небудзь, што на свеце не існавала ўсіх гэтых дзівосных гісторый і вандроўных рыцараў, усё-адно, што хацець пераканаць, нібыта сонца не свеціць, лёд не ахалоджвае і зямля нас не трымае.

У вялікай прамове, якая была пасля гэтага энергічнага ўступу, Дон-Кіхот выклаў гісторыю іспанскага рыцарства, узяўшы частку матэрыялу з сапраўднай гісторыі і змяшаўшы яе з фантастычнымі выдумкамі аўтароў рыцарскіх раманаў.

— Не магу адмаўляць, сен'ёр Дон-Кіхот,—засупярэчыў яму канонік,—што ёсць некаторая доля праўды ў тым, што вы гаворыце, асабліва ў тым, што тычыцца іспанскіх вандроўных рыцараў. Але ўсё гэта ніколькі не абавязвае мяне верыць гісторыям вялікага мноства іншых рыцараў, пра якіх апавядаецца ў кнігах. Дзіўна, што чалавек, якога так паважаюць,

надзелены такімі вартасцямі і такім светлым розумам, як ваша міласць, паверыў, што ўсе гэтыя дзівосныя недарэчнасці, пра якія апавядаецца ў бяссэнсавых рыцарскіх кнігах,—сапраўдныя здарэнні.

РАЗДЗЕЛ XXXVII

Пра дасціпную спрэчку Дон-Кіхота з канонікам, пра надзвычайную прыгоду з самабічавальнікамі і пра зварот рыцара дадому

— Добра! — адказаў Дон-Кіхот. — Кнігі, якія з асалодаю чытаюць і якімі захапляюцца вялікія і малыя, бедныя і багатыя, вучоныя і невукі, просты народ і людзі знатнага паходжання, гэтыя кнігі, па-вашаму, хлусня?! Маўчыце, міласць ваша, не гаварыце падобнай хулы! Прачытайце тыя кнігі, і вы пераканаецеся, якое задавальненне дасць вам іх чытанне. Скажыце мне, ці ёсць большая асалода, як убачыць, скажам да прыкладу, тут зараз раскінутае перад нашымі вачыма вялікае возера смалы, і бурліць яно белым ключом, а ў смале плавае, перасякаючы адзін аднаму дарогу, многа вужоў, вужак, яшчарак і іншых жывёл усіх радоў, страшэнных і злосных. З возера падымаецца глыбока-журботны голас і ён гаворыць: „Хто-б ты ні быў, рыцар, ты, які глядзіш на страшэннае возера, калі хочаш дасягнуць шчасця, схаванага пад гэтай чорнай вадой, пакажы мужнасць твайго харобрага сэрца і кінься ў сярэдзіну чорнай і палаючай вадкасці“.

І толькі рыцар пачуе гэты голас, ён, не думаючы і не разважаючы пра небяспеку, у якую трапляе, нават не зваліўшыся ад цяжкай сваёй зброі, даручыўшы сябе богу і сваёй сен'ёры, кідаецца ў глыбіню палаючага возера. І калі ён менш за ўсё чакае гэтага, ён апыняецца сярод квітнеючых палёў. Тут яму здаецца, што і неба больш празрыстае, і сонца з'яе новым блескам. Яго вочы бачаць прыгожы гай з зялёных, з густым лісцем дрэў, іхняя зеляніна радуе вочы, а слых песціць салодкім спевам маленькіх бязлікіх пярэстых птушак, пырхаючых на пераплеценых галінах

дрэў. Тут ён бачыць ручай, летняя вада якога здаецца яму вадкім крышталем і бяжыць па тонкім жвіры і белых каменьчыках, падобных на прасеянае скрозь сіта золата і чыстыя перлы. Там ён бачыць фантазійна мастацкай работы з каларовай яшмы і паліраванага мармуру, а далей заўважае другі, складзены нібы з дробных вустрычных чарапашак і вітых хацінак слімакоў. Далей нечакана адкрываецца перад ім умацаваны замак або дзіўны палац, сцены якога з кованага золата, зубцы на сценах—з брыльянтаў, вароты—з гіяцынтаў. Ён так дзівосна пабудаваны, што хаця матэрыял, з якога ён зроблены, не больш не менш, як дыяманты, карбункулы, рубіны, перлы, золата і ізмуруд, але мастацкасць работы больш каштуе за матэрыял.

Наглядзеўшыся на ўсё гэта, ці можа на больш прыгожае відзішча, ён бачыць карагод маладых дзяўчат, выходзячых з варот замка ў такіх раскошных і яркіх уборах, што калі-б я пачаў іх апісваць, як гэта робіцца ў рыцарскіх гісторыях, я-б ніколі не скончыў! Потым тая, якая здаецца самай знатнай з усіх, бярэ за руку адважнага рыцара, які кінуўся ў палаючае возера, і, не кажучы ні слова, вядзе яго ў раскошны замак або палац, дзе яго распранаюць дагала, купаюць у цёплай вадзе, адразу-ж націраюць усяго пахучымі мазямі і надзяюць на яго сарочку з тонкага шоўку, душыстую і пахучую. Другая знатная дзяўчына падыходзіць да яго і накідвае на плечы мантыю, якая каштуе цэлы горад і нават больш таго. І што можа быць прыгажэйшае, калі, як нам раскажваюць, пасля ўсяго гэтага яго вядуць у другую залу, дзе ён бачыць сталы, накрытыя з такім густам, што ён здзіўлены і ашаламлены? А калі яму льюць на рукі ваду, пераганную з пахучых кветак, і садзяць яго ў крэсла з слановай касці? А калі ўсе маладыя дзяўчаты служаць яму, хаваючы дзівосную маўкліваць, і падаюць яму такія рознастайныя і так смачна прыгатаваныя стравы, што ён не ведае, да якога з іх працягнуць руку? А потым якое задавальненне слухаць музыку, покуль ён есць, не ведаючы, хто грае і адкуль чуюцца гукі!

Нарэшце, калі абед скончаны, са стала прыбрана, і рыцар сядзіць, прыхіліўшыся да спінкі крэсла, можа чысцячы зубы, як гэта ў звычайі, раптам у залу ўваходзіць яшчэ адна малая дзяўчына, прыгажэйшая за ўсіх астатніх; яна сядзе поплец з рыцарам і пачынае апавядаць яму, што гэта за замак, як яна у ім зачаравана, і яшчэ іншыя рэчы, якія прыводзяць рыцара ў здзіўленне, а чытача яго гісторыі ў ашаламленне. Не хачу далей казаць пра гэта, бо і з сказанага можна зрабіць заключэнне, што якое-б там ні было месца, якой бы там ні была гісторыя вандроўнага рыцара, яна павінна абудзіць задавальненне і здзіўленне ў кожнага чытача.

Пра сябе магу сказаць: з таго часу, як я—вандроўны рыцар, я адважны, ветлівы, шчодры, добра выхаваны, велікадушны, цяплівы і лёгка перажываю труднасці, занявольненне, зачараванне. Хаця я яшчэ так нядаўна сядзеў за пёрты ў клетцы, як вар'ят, тым не менш, спадзяюся харобрасцю рукі маёй праз невялікі час зрабіцца каралём якога-небудзь каралеўства, дзе мне можна будзе выявіць спачуванне і шчодрасць, якія сэрца маё мае ў сабе. Я-б хацеў, каб лёс падаслаў мне хутчэй выпадак зрабіцца імператарам і я меў-бы мажлівасць выказаць мае пачуцці, робячы дабро майм сябрам, асабліва гэтаму беднаму Санчо Панса, майму зброеносцу, які лепшы з усіх людзей на свеце. Я хацеў-бы даць яму графства, як я гэта ўжо даўно абяцаў, толькі я баюся, што ў яго нехопіць умельства кіраваць сваімі валоданнямі.

Як толькі Санчо пачуў апошнія словы свайго пана, ён усклікнуў:

— Старайцеся ўсімі сіламі, міласць ваша, сен'ёр Дон-Кіхот, здабыць мне гэтае графства, якога я так даўно чакаю! Я вам абяцаю, што ў мяне хопіць умельства кіраваць ім. Калі-ж яго ў мяне нехапіла-б, то, як я чуў, на свеце ёсць такія людзі, якія бяруць у арэнду валоданні сен'ёраў і плоцяць ім пэўную суму ў год і самі ўжо клапацяцца пра кіраўніцтва, а сен'ёры жывуць сабе прыпяваючы і тра-

цяць грошы, якія ім выплачваюць, не клапацячыся ні пра вошта іншае. Я адразу-ж адступлюся ад усяго і буду прадаць, як герцаг, свае даходы, а там хоць трава не расці.

— Гэта, брат Санчо,—сказаў канонік,—мае дачыненне толькі да карыстання даходамі; што-ж тычыцца правасуддзя, загадваць гэтым абавязаны ўласнік валоданняў, для чаго патрэбна разуменне, шчырокая развага і асабліва шчырае жаданне быць справядлівым.

— Не ведаю я гэтых філасофій,—адказаў Санчо Павса,—але ведаю толькі, што хашеў-бы хутка атрымаць графства і кіраваць ім, бо душа ў мяне не горш, як у кожнага іншага, а цела больш, як у многіх.

Між тым слугі каноніка, хадзіўшыя на заезджы двор, каб прывесці адтуль уочнага мула, вярнуліся, і калі яны зрабілі стол з каберца і зялёнай травы лугу, усе селі ў цяні некалькіх дрэў. У той час, як яны елі, Дон-Кіхот раптам падняўся і павярнуў вочы ў бок. Адтуль чуліся гукі трубы. З узгорка спускалася многа людзей, апранутых у белае, па звычайу самабічавальнікаў¹. Здарылася так, што хмары ў той год адмовіліся мачыць сваёй вільгацю зямлю, і ва ўсіх мястэчках акругі былі наладжаны працэсі з малітвамі і бічаваннем, каб упрасіць бога паслаць дождж. З гэтай мэтай жыхары вёскі, якая была недалёка адтуль, ішлі працэсіяй да паважаемай імі пустыні, што знаходзілася на скаце гэтай гарыстай лагчыны.

Убачыўшы дзіўную вопратку багамольцаў, Дон-Кіхот, запамятаўшы, колькі разоў і раней яму здаралася бачыць гэта самае, уявіў, што гэта якая-небудзь прыгода і што ў якасці вандроўнага рыцара яму трэба ўзяцца за яе. Яшчэ больш падмацавала яго ў гэтай фантазіі думка, што статуя, якую яны неслі, пакрытую траурам,—знатная сен'ёра, сілай узятая бессумленнымі гэтымі разбойнікамі і нягоднікамі. Як

¹ Самабічавальнікі былі людзі, якія ў масках і ў белых палатняных вопратках наладжвалі працэсі. Яны ішлі, бічуючы сябе вяроўкамі, пад углыбам рэлігійнага запалу.

толькі гэтая думка мільганула ў яго галаве, ён шпарка кінуўся да Расінанэ, які пасвіўся паблізу, і, зняўшы з сядла аброць і шчыт, адразу завуздаў свайго каня.

Потым, папрасіўшы ў Санчо меч, ускочыў на Расінантэ і, накрывшы сябе шчытам, гучным голасам крыкнуў усім прысутным:

— Цяпер, шаноўныя сен'ёры, вы бачыце, як важна, каб на свеце былі рыцары, даўшыя зарок вандроўнага рыцарства. Вызваленне добрай гэтай сен'ёры, якую вязуць там у палоне, пакажа вам, ці трэба паважаць вандроўных рыцараў.

Ён сціснуў ікрамі бакі Расінантэ, бо шпор у яго не было, і наўскочку (у гэтай праўдзівай гісторыі мы яшчэ не бачылі, каб Расінантэ калі-небудзь бег у кар'ер) паехаў насустрэч працэсі, не гледзячы на тое, што канонік, поп і цырульнік спрабавалі спыніць яго. Гэта было немажліва. Не маглі спыніць яго і словы Санчо, крычаўшага яму ўслед:

— Куды вы едзеце, сен'ёр Дон-Кіхот? Якія дэманьы ў грудзях ваших прымушаюць вас ісці супроць нашай каталіцкай веры? Звярніце ўвагу (няшчасны я!), што гэта—працэсія самабічавальнікаў, а тая сен'ёра, якую нясуць на п'едэстале—статуя божай маткі.

Але Санчо дарэмна крычаў, бо яго пан так шпарка кінуўся даганяць здані ў белых саванах і вызваляць даму ў трауры, што ні слова не чуў, і хаця-б і чуў, усё-адно не вярнуўся-б. Пад'ехаўшы да працэсі, ён спыніў Расінантэ, ужо меўшага жаданне крыху адпачыць, пагражальным хрыплым голасам крыкнуў:

— Вы, якія закрываеце сабе твары напэўна з той прычыны, што вы злыя, спыніцеся і выслухайце тое, што я хачу вам сказаць!

Першымі спыніліся тыя, якія неслі статую, а адзін з чатырох свяшчэннаслужыцеляў, пеўшых малебен, убачыўшы дзіўную фігуру Дон-Кіхота, худабу Расінантэ і іншыя падрабязнасці, адкрытыя ім у Дон-Кіхоце, якія маглі выклікаць смех, адказаў яму:

— Сен'ёр брат, калі вы хочаце сказаць нам што-небудзь,

гаварыце хутчэй, бо мы не можам і не павінны спыняцца і выслухоўваць што-б там ні было, хіба толькі гэта так коротка, што можна сказаць у двух словах.

— Скажу ў адным,—адказаў Дон-Кіхот,—і вось яно: адразу-ж і безадкладна вызваліце прыгожую гэтую сен'ёру, слёзы і сумны выгляд якой яскрава даводзяць, што вы ўзялі яе супроць яе волі і зрабілі ёй вялікую знявагу. Я, які нарадзіўся на свет, каб выпраўляць такія крыўды, не дазволю вам зрабіць ні кроку, покуль вы не вернеце ёй жаданую і заслужаную ёю волю.

З гэтых слоў Дон-Кіхота ўсе, чуўшыя іх, зрабілі заключэнне, што, напэўна, ён—вар'ят, і гучна засмяяліся. Гэты смех быў, як порах, кінуты ў полымя гневу Дон-Кіхота. Не кажучы ні слова, ён падняў меч і кінуўся да насілак. Адзін з тых, хто іх нёс, пакінуўшы ношку таварышам, падаўся насустрэч Дон-Кіхоту, махаючы шастом, якім ён падтрымліваў насілку ў час астановак. Па гэтым шасту і ўдарыў Дон-Кіхот, рассекшы яго напалам. Але абломкам, якім астаўся ў руках селяніна, ён так моцна ўдарыў па плячы Дон-Кіхота з таго боку, які не мог быць абаронены супроць селянскай сілы шчытам, што бедны Дон-Кіхот паваліўся на зямлю ў вельмі сумным становішчы.

Санчо Панса бег, засоншыся, за сваім панам і, калі ўбачыў, што той паваліўся, крыкнуў нападаўшаму селяніну, каб ён не біў яго больш, бо гэта—бедны зачараваны рыцар, які ва ўсім сваім жыцці нікому не зрабіў зла. Але селяніна спыніў не крык Санчо, а тое, што ён, убачыўшы ляжаўшага нерухома на зямлі Дон-Кіхота, падумаў, што ён яго забіў. Селянін паспешна падапхнуў пад пояс даўгую сваю вопратку і кінуўся ўцякаць па полі, як алень.

У гэты час падышлі і ўсе астатнія спадарожнікі Дон-Кіхота да месца, дзе ён ляжаў. Удзельнічаўшы ў працэсі, убачыўшы, што бягуць да іх і куадрыльеросы са сваімі самастрэламі, і баючыся, каб не вышла чаго дрэннага, сабраліся ў гурток каля статуі божай маткі; надзеўшы на галаву капюшоны і трымаючы моцна ў руках бічы, яны

чакалі нападу, парашыўшы абараняцца, а калі будзе мажлі-
васць і напасці на сваіх праціўнікаў. Але лёс быў да іх
больш спачувальным. Санчо нічога іншага не зрабіў, як
толькі кінуўся да цела свайго пана і падняў над ім самы
горкі і смешны плач, думваючы, што Дон-Кіхот памёр. На-
шага папа апазнаў другі поп, быўшы ў працэсі, і, дзяку-
ючы гэтым абставінам, знікла небяспека бойкі абодвух а-
радаў. Алзін поп паведаміў у двух словах другому, хто
такі Дон-Кіхот.

Увесь натоўп падышоў паглядзець, ці забіты бедны
кабальеро, ці не, і пачулі, што Санчо Панса са слязі на
вачах казаў:

— О, гонар рыцарства, ад аднаго толькі ўдару дубінкай
скончыўшы славу столькі добра пражытых табою год! О,
гонар роду свайго, гордасць і слава ўсёй Ламанчы і нават
усяго свету, які, страціўшы цябе, перапоўніцца зладзеямі, якія
не будуць баяцца быць пакаранымі за свае злачыствы!
О, ты, больш шчодры, як усе каралі свету, бо ўсяго за во-
сем месяцаў службы ты даў мне лепшы востраў, які мора
апаясвае і акружае!

Пад галашэнне і плач Санчо Дон-Кіхот апамятаўся,
і першыя словы, сказаныя ім, былі наступныя:

— Той, хто жыве ў разлуцы з вамі, прыемнейшая Дуль-
сінея, перажывае большыя пакуты, як гэтыя! Памажы мне,
Санчо, сябра, сесці на зачараваны воз, бо я не магу трымацца
на сядле Расінантэ, таму што ўсё гэтае плячо разбіта ў мяне
ўшчэнт.

— Гэта я зраблю з найвялікшай ахвотай, сен'ёр мой,—
адказаў Санчо,— і вернемся ў маю вёску разам з гэтымі
сен'ёрамі, жадаючымі вам дабра. Там мы абдумаем план но-
вага выезду, які прынес-бы нам больш гонару і карысі.

— Ты правільна разважаеш, Санчо,— адказаў, Дон-Кіхот,—
самае лепшае даць мінуць дрэннаму ўплыву сузор'яў, што
цяпер вісіць над намі.

Канонік, поп і цырульнік казалі, што рыцар як нельга
лепш зробіць, калі выканае тое, пра што цяпер гаварыў. Ад

душы пасмяяўшыся з прастаты Санчо Панса, яны пасадзілі Дон-Кіхота на воз. Працэсія выстраілася зноў і рушыла далей. Квадрыльеросы адмовіліся ісці далей, і поп заплаціў ім тое, што было ўмоўлена. Канонік папрасіў папа паведаміць яму, што здарыцца з Дон-Кіхотам, пасля чаго ён развітаўся з папам і паехаў у свой бок. Усе развіталіся, і кожны накіраваўся сваёй дарогай, пакінуўшы папа і цырульніка адных з Дон-Кіхотам, Санчо Панса і добрым Расінантэ, які ва ўсім, што яму давялося перажыць, выказаў столькі-ж цярыпліваасці, як і яго пан.

Возчык запрог сваіх валоў, пасадзіў Дон-Кіхота на ношку сена і са звычайнай павольнасцю паехаў па дарозе, якую яму паказваў поп.

Праз шэсць дзён яны даехалі да вёскі рыцара, куды прыехалі ў поўдзень, ды яшчэ ў нядзелю, калі ўвесь народ быў на пляцы, цераз які і праехаў воз з Дон-Кіхотам. Усе збегліся паглядзець, што такое на вазу, але калі яны апазналі свайго земляка, то вельмі здзівіліся, а адзін хлапчук кінуўся з усіх ног да ахмістрыні і пляменніцы паведаміць, што іхні дзядзька і пан едзе худы і жоўты, расцягнуўшыся на ношцы сена на вазу, запрэжаным валамі.

Было жаласна слухаць крыкі двух добрых сен'ёр, гукі аплявух, якімі яны сябе ўзнагароджвалі, пракляцці, якія зрываліся з іхніх вуснаў на праклятыя рыцарскія кнігі. Усё гэта аднавілася зноў, калі Дон-Кіхот уязджаў у вароты свайго двара.

Даведаўшыся аб прыездзе Дон-Кіхота, прыбегла і жонка Санчо Панса, ведаўшая ўжо цяпер, што муж яе служыў у рыцара зброеносцам. Толькі яна ўбачыла Санчо, першай справай запыталася ў яго, ці здаровы асёл. Санчо адказаў што асёл здаравей за свайго пана.

— А цяпер скажыце мне, сябра, — сказала яна, — якую карысць мелі вы з вашай пасады зброеносца? Якую вопратку прывезлі вы мне? Якія чаравічкі вашым дзецям?

— Нічога гэтага не прывёз я, жонка, — спыніў яе Санчо. — а прывёз іншыя рэчы, больш каштоўныя і значныя.

— Вельмі рада гэтаму,—адказала жонка,—пакажыце мне рэчы больш каштоўныя і значныя, сябра мой. Я хачу ўбачыць іх...

— Пакажу іх вам дома, жонка,—сказаў Панса,—цяпер-жа задавольцеся тым, што, калі бог злітасцівіцца, і мы яшчэ раз накіруемся ў пошукі прыгод, вы ўбачыце мяне хутка графам або губернатарам вострава. І не такога як тут у нас, а лепшага, які толькі можна знайсці!

— Дай божухна, чалавек мой, нам-бы гэта вельмі спатрэбілася! Але скажы мне, што гэта за астравы? Я не разумею гэтага.

— Мёд не для аслінага рота,—адказаў Санчо.—Даведаешся пра ўсё ў свой час, жонка, і нават здзівішся, калі твае васалы будуць велічаць цябе: „ваша міласць, сен'ёра“.

— Што гэта ты, Санчо, кажаш пра велічанне сен'ёрай, пра астравы і васалаў?—запыталася Тэрэса Панса (так звалі жонку Санчо).

— Не спяшайся, Тэрэса, даведацца пра ўсё так хутка, хопіць, што я кажу табе праўду, і заткні сабе рот. Магу сказаць табе адно мімаходзь: няма больш прыемнай рэчы на свеце, як добраму чалавеку служыць зброеносцам вандроўнаму рыцару, шукальніку прыгод. Праўда, большая частка сустрэтых прыгод выходзіць не такімі, якіх хацеў-бы чалавек. З сотні, якія сустраюцца, дзевяноста дзевяць бываюць звычайна няўдалымі і неспрыяльнымі. Ведаю гэта па вопыту, бо некаторыя з іх кончыліся для мяне падкідваннем угару на коўдры, другія—тым, што я быў пабіты. Але ўсё-ж рэч прыемная—шукаць прыгод, ездзячы па горах, валацужачы па лясах, узлязаючы на скалы, наведваючы замкі і жывучы на заездных дварах, як табе хочацца, не плоцячы ні аднаго мараведыса, чорт вазьмі!

Покуль гэтая гутарка адбывалася між Санчо Панса і жонкай яго, Тэрэсай Панса, ахістрыня і пляменніца Дон-Кіхота раздзелі яго і палажылі на ранейшы яго ложка. Ён глядзеў на іх скасавурана і не мог зразумець, дзе ён знаходзіцца. Поп даручыў пляменніцы як можна лепш даглядаць свайго

дзядзьку і добра сачыць за ім, каб ён яшчэ раз не ўцёк ад іх. Потым расказаў усё, што трэба было зрабіць, каб прывезці яго дадому. Тут абедзве жанчыны зноў паднялі крык, то праклінаючы рыцарскія кнігі, то просячы неба кінуць у глыбіню бяздоння аўтароў такога вялікага мноства хлусні і недарэчнасцей. Адным словам, яны былі ўстрывожаны і напалоханы думкай, што могуць зноў астацца без свайго дзядзькі і пана, як толькі ён адчуе сябе крыху лепш. Здарылася тое, чаго яны баяліся.

КАНЕЦ ПЕРШАЙ ЧАСТКІ

ЧАСТКА ДРУГАЯ

РАЗДЕЛ I

*Пра тое, што адбылося ў папа і цырульніка з Дон-Кіхотам
з прычыны яго хваробы*

Поп і цырульнік не бачыліся з Дон-Кіхотам амаль месяц, каб не аднаўляць і не ажыўляць у яго памяці нядаўніх падзей. Тым не менш, яны часта наведвалі пляменніцу і ахмістрыню яго, даручаючы ім як можна лепш даглядаць рыцара і даваць яму харч, падмацоўваючы мозг, галоўную прычыну ўсіх яго няшчасцяў. Абедзве жанчыны рабілі гэта з вялікай ахвотай і клопатамі і заявілі, што іх сен'ёр часам выказвае адзнакі цвярозага розуму. З гэтай прычыны поп і цырульнік парашылі наведць яго і ўпэўніцца, ці сапраўды яму лепш. Хаця яны лічылі гэта амаль немажлівым, але ўмовіліся не гаварыць пра вандроўнае рыцарства, каб увікнуць небяспекі абудзіць раны, якія толькі што пачыналі гаіцца.

Увайшоўшы да яго, яны ўбачылі яго седзячым на ложку, да таго худога і зморшчанага, што ён здаваўся сапраўднай муміяй.

Сустрэў ён іх вельмі ветліва і на запытанне пра яго здароўе адказаў вельмі разумна і самымі ветлівымі словамі.

У час гутаркі яны гаварылі і пра так званае дзяржаўнае пытанне і розныя спосабы ўлады, прычым кожны з іх трох прадстаўляў сабой заканадаўца, сучаснага Лікурга або нова-спечанага Салона. Яны так перараблялі ўвесь грамадскі лад, што, здавалася, аддавалі яго ў кузню, адкуль і атрымлівалі ў зусім новым выглядзе.

Дон-Кіхот гаварыў так разважліва і цвяроза пра ўсе рэчы, пра якія ішла гутарка, што абодва экзаменатары пераканаліся ў тым, што ён здаровы і ў поўным розуме. У час гутаркі прысутнічалі ахмістрыня і пляменніца, якія вельмі ўзрадаваліся, убачыўшы Дон-Кіхота зноў такім здаровым. А поп, адступіўшы ад ранейшага намеру не гаварыць пра рыцарства, захацеў грунтоўна праверыць, ці сапраўды выздаравеў Дон-Кіхот, або толькі так здаецца. Ён перадаў некалькі навін, дайшоўшых з сталіцы, і між іншым сказаў, што, па чутках, туркі наступаюць з вялікім флотам. Хаця іхні намер покуль невядомы, але з прычыны гэтай небяспекі, якая амаль штогод прымушае нас брацца за зброю, кароль паклапаціўся ўжыць захады для абароны берагоў Неапаля, Сіцыліі і вострава Мальты¹.

На гэта Дон-Кіхот адказаў:

— Яго вялікасць зрабіў не так, як павінен зрабіць кожны сапраўдны воін, каб непрыяцель не заспеў яго нечакана.

Толькі поп пачуў гэтыя словы, як ён сказаў сабе: „Бедны Дон-Кіхот, мне здаецца, ты падаеш з вяршыні свайго вар’яцтва ў глыбокае бяздонне сваёй праставатасці“. Але цырульнік, якому прышла ў галаву тая-ж думка, што і папу, запытаў Дон-Кіхота, з чаго-ж складаецца яго прапанова.

— Мая прапанова, — адказаў Дон-Кіхот, — самая лёгкая, зручная і простая, якая можа прыйсці толькі ў галаву вынаходцу праектаў.

¹ З сярэдзіны XVI да сярэдзіны XVII стагоддзя марская жагучасць туркаў была вельмі значная. Іхнія частыя напады на берагі Італіі і Іспаніі складалі настаянную небяспеку ў гэтых краінах.

— Вы не спяшцецеся паведаміць яе нам, сен'ёр Дон-Кіхот,—сказаў поп.

— Я-б не хацеў паведамляць яе тут цяпер; каб заўтра раніцою яна не дайшла да членаў каралеўскага савета, і хто-небудзь іншы не выкарыстаў-бы ўдзячнасць і ўзнагароду за маю стараннасць.

— Што-ж тычыцца мяне,—адказаў цырульнік,—даю вам слова, што з усяго таго, пра што-б вы ні казалі нам, ні кароль і ні адзін чалавек не пачуе ні слова.

— А хто паручыцца мне за вас, сен'ёр свяшчэннік?—запытаўся Дон-Кіхот.

— Мой сан, — адказаў поп, — прымушае мяне хаваць таемнасць.

— Добра,—сказаў тады Дон-Кіхот,—я вам адкрыю праект. Самае лепшае, што мог-бы зрабіць яго вялікасць, гэта абвясціць цераз глашатаяў загад усім вандроўным рыцарам, вандруючым па Іспаніі, сабрацца ў прызначаны дзень у сталіцы. Калі-б іх з'явілася туды нават не больш поўтузіны, у ліку іх мог-бы знайсціся такі рыцар, што аднаго яго было-б дастаткова для знішчэння ўсёй магутнасці туркаў. Вы можа думаеце, што для вандроўнага рыцара так ужо цяжка знішчыць армію ў дзвесце тысяч чалавек. Вы не верыце? А колькі гісторый напоўнена падобнымі цудамі? Калі-б цяпер былі жывыя славыты Беліяніс або яшчэ які-небудзь з вялікіх патомкаў Амадыса Гальскага, калі-б хто-небудзь з іх выступіў супроць туркаў, клянуся сумленнем, я не хацеў-бы быць на іхнім месцы. Але і цяпер знойдзецца рыцар, калі і не такі харобры, як ранейшыя рыцары, дык, прынамсі, роўны ім у мужнасці. Больш я нічога не скажу.

— Ах,—усклікнула тут пляменніца,—вяхай заб'юць мяне, калі мой сен'ёр не хоча зноў зрабіцца вандроўным рыцарам! На гэта Дон-Кіхот адказаў:

— Вандроўным рыцарам я і памру. Няхай туркі высаджваюцца, дзе хочуць, калі захочуць і ў якой колькасці могуць, а я яшчэ раз паўтараю: больш я нічога не скажу.

— Упрашаю вас, вашы міласці,—сказаў тады цырульнік,—

дазвольце мне паведаміць вам маленькую гісторыю, якая здарылася ў Севілы, і якая як нельга лепш падыходзіць да данага выпадку.

Дон-Кіхот даў дазвол, а поп і ўсе астатнія пачалі ўважліва слухаць.

— У доме для вар'ятаў у Севілы,—пачаў цырульнік,—знаходзіцца чалавек, сваякі якога пасадзілі яго туды, бо ён страціў розум. Меў ён вучоную ступень ліценсіята па царкоўнаму праву, але гэта не пашкодзіла яму звар'яцець. Гэты чалавек з вучонай ступенню, прасядзеўшы некалькі год у доме для вар'ятаў, уявіў, што ён выздаравеў, і напісаў архібіскупу, упрашаючы яго выратаваць яго з такога дрэннага становішча, у якім ён апынуўся. Па яго словах, ва ўсім былі вінаваты сваякі, якія хочуць узяць сабе яго частку маёмасці і з гэтай прычыны трымаюць яго ў доме для вар'ятаў. Архібіскуп, перакананы атрыманымі ад яго многімі вельмі разважлівымі лістамі, загадаў аднаму з сваіх капеланаў даведацца ў дырэктара дома для вар'ятаў, ці праўду піша яму ліценсіят, а таксама і самому пагутарыць з вар'ятам. Капелан накіраваўся ў дом для вар'ятаў, але дырэктар сказаў яму, што чалавек той яшчэ хворы. Хаця часта ён і гаворыць разумныя рэчы, але ўсё-ж недарэчнасці намнога пераважаюць над яго разумнымі меркаваннямі, у чым капелану лёгка будзе самому пераканацца, калі ён пагутарыць з хворым. Капелан парашыў так і зрабіць, ён гутарыў з вар'ятам больш гадзіны. За ўвесь гэты час той не сказаў аніводнага недарэчнага слова; наадварот, ён гаворыў так разумна, што капелан не мог не паверыць у поўнае выздараўленне былога вар'ята. Між іншым, хворы сказаў яму, што дырэктар—яго вораг, бо ён не хоча страціць падарункі, якія яму даюць сваякі хворага за тое, каб ён выдаваў яго за вар'ята са светлымі прамежкамі. Адным словам, ён так гаворыў, што абудзіў падазрэнне супроць дырэктара, выставіў сваіх сваякоў хцівымі і бесчалавечнымі людзьмі, а сябе такім разважлівым, што капелан парашыў узяць яго з сабой з дома для вар'ятаў. Дырэктар яшчэ раз папярэ-

дзіў капелана, што лісенсіят усё яшчэ вар'ят. Але папярэджванні і парады не прывялі ні да чаго, і дырэктар павінен быў падначаліцца. Лісенсіята апранулі, і ён пачаў прасіць капелана дазволіць яму развітацца з яго звар'яцеўшымі таварышамі. Капелан адказаў, што хоча суправаджаць яго і паглядзець на хворых, якія знаходзяцца ў доме. Калі яны падняліся на гару, лісенсіят падышоў да клеткі, у якой знаходзіўся буйны вар'ят, і сказаў яму:

„Брат мой, ці не хочаце вы што-небудзь даручыць мне, бо я выходжу адгэтуль. Я папрашу прыслаць вам прысмакаў, і вы абавязкова ежце іх, бо я ўпэўнены, што ўсе нашы шаленствы адбываюцца з той прычыны, што ў нас страўнік пусты, а ў галаве вецер. Мацуйцеся, мацуйцеся, бо маладушша ў няшчасцах падрывае здароўе і паскарае смерць“.

Усю гэтую прамову лісенсіята чуў другі буйны вар'ят, які знаходзіўся ў суседняй клетцы, супроць першай. Падняўшыся са старай чаротавай цыноўкі, на якой ён ляжаў зусім голы, ён уголос запытаўся, хто гэта пакідае іх.

Лісенсіят адказаў.—„Гэта я пакідаю вас; мне больш няма патрэбы заставацца тут, бо я зусім здаровы“.

„Падумайце пра тое, што вы гаворыце, лісенсіят!—засупярэчыў вар'ят.—Дайце адпачыць нагам і аставайцеся спакойна тут, у нашым доме. Вам не патрэбна будзе назад прыезджаць сюды“.

„Я ведаю, што здаровы,—адказаў лісенсіят,—і мне не давядзецца сюды варочацца“.

„Вы здаровы?!—усклікнуў вар'ят.—Добра, няхай будзе так. Ідзіце, але клянуся Юпітэрам, чыю ўладу я прадстаўляю на зямлі, што я адпомшчу за гэта. За той грэх, які робіць сёння Севілья, выпускаючы вас з гэтага дома, я нападую на яе з такой карай, памяць пра якую не забудзецца на векі-вякоў, амінь! Няўжо ты, нягодны лісенсіят, не ведаеш, што ў маёй уладзе гэта зрабіць, бо, паўтараю, я—Юпітэр—грамавержац і трымаю ў сваіх руках маланку, якой я магу і прывык пагражаць свету і разбураць яго. Я не дам дажджу ўсёй севільскай вобласці і ваколіцам на працягу

цэлых трох год. Ты вольны? Ты здаровы? Ты ў цвярозым розуме? А я вар'ят? Я хворы? Я звязаны? Хутчэй павешуся, але не дам ісці дажджу!"

Шалёныя крыкі і словы вар'ята прыцягнулі ўвагу прысутных, і ліценсіят, звяртаючыся да капелана, сказаў:

„Не крыўдзіцеся, сен'ёр мой, і не звяртайце ўвагі на тое, што гаворыць гэты вар'ят. Калі ён Юпітэр і не хоча даць дажджу, то я Нептун, айцец і бог вады, пашлю дождж кожны раз, як мне гэта здасца патрэбным“.

На гэта капелан адказаў:

„Тым не менш, сен'ёр Нептун, было-б нядобра раздражняць сен'ёра Юпітэра. Няхай ваша міласць застаецца лепш тут, а мы прыедзем калі-небудзь у другі раз“.

Такім чынам ліценсіят астаўся ў доме для вар'ятаў.

— Дык вось тая гісторыя, сен'ёр цырульнік,—сказаў Дон-Кіхот,—якая так дарэчы падыходзіць да выпадку, што вы не маглі не расказаць яе. Ах, сен'ёр брадабрэй, сен'ёр брадабрэй! Няўжо вы, ваша міласць, не ведаеце, што кожнае параўнанне розуму з розумам або мужнасці з мужнасцю не заўсёды да месца. Сен'ёр цырульнік, я не Нептун, бог вады. Я не выдаю сябе за разумнага чалавека, а толькі імкнуся пераканаць свет, у якой ён знаходзіцца памылцы, не стараючыся ўваскрасіць ордэн вандроўнага рыцарства. Але распусны наш век не заслугоўвае таго, каб вандроўныя рыцары ўскладалі на свае плечы ўсё зло свету, абарону дзяўчат, дапамогу сіротам і няпоўналетнім, кару ганарлівым і ўзнагароду пакрыўджаным. Большасць цяперашніх рыцараў аддае перавагу не зводу кальчугі і зброі, а шолаху парчы і іншых цяпер такога рыцара, які пайшоў-бы на рызык, звязаную з выкананнем яго абавязкаў. Няма такога, які, валацужачы па бязлюднаму і пустыннаму берагу мора і, убачыўшы на беразе маленькі човен без вёслаў, без мачты, без парусоў, з сэрцам, поўным адвагі, ускочыў-бы ў яго, аддаючы сябе суровым хвалям глыбокага мора, то падкідваючым яго к небу, то пасылаючым яго ў бездань,—і, сустрэўшы грудзьмі

непераможны шквал, апынуўся-б за тры тысячы і больш міль ад таго месца, адкуль ён адплыў; і калі ён выскачыў-бы тут на бераг далёкай і невядомай краіны, з ім здарыліся-б падзеі, вартыя быць запісанымі не толькі на пергамент, але і на бронзу. Цяпер ленасць святкуе перамогу над стараннасцю, гультайства над працаю, загана над добрадзеяннасцю, ганарлівасць над харобрасцю, тэорыя над практыкай; толькі сярод вандроўных рыцараў усё гэта жыло і квітнела. А калі не так, скажыце, ці быў хто больш добрадзеянным і харобрым, як славуты Амадыс Гальскі? Хто быў больш адважным, як Рэйнальдос? Хто быў такім непераможным, як Рольдан? Усе гэтыя рыцары і многія іншыя, якіх я мог-бы яшчэ назваць, былі, сен'ёр свяшчэннік, славай і гонарам рыцарства. Такімі, хацеў-бы я, каб былі і тыя, якіх я прапанаваў у сваім праекце. Калі-б яны знайшліся, яго вялікасці была-б зроблена вялікая паслуга: ён быў-бы пазбаўлены вялікіх страт, а турку давялося-б рваць сабе бараду. Але я павінен астацца ў сябе дома, бо капелан не бярэ мяне з сабой, а калі Юпітэр, як сказаў цырульнік, не пашле дажджу, я тут і пашлю яго, калі мне захочацца. Кажу гэта, каб сен'ёр цырульні таз ведаў, што я яго зразумеў.

— Па праўдзе, сен'ёр Дон-Кіхот,—засароміўся цырульнік,—я гэта казаў зусім не з такой мэтай. Намер мой быў добры, і вашай міласці няма чаго злавацца на мяне.

Але тут яны пачулі, што ахмістрыня і пляменніца, яшчэ раней вышаўшыя з пакоя, голасна крычаць на двары, і ўсе кінуліся на шум.

РАЗДЗЕЛ II,

у якім гутарка ідзе пра цікавую сварку, пачатую Санчо Панса з ахмістрыняй і пляменніцай Дон-Кіхота і пра іншыя забаўныя прыгоды

Шум на двары быў падняты з-за Санчо Панса. Ён спрабаваў увайсці ў дом, каб убачыцца з Дон-Кіхотам, а дамы не пушчалі яго.

— Што трэба гэтаму валацугу тут ў доме? Варочайся

да сябе, брат! Вы толькі адцягваеце сен'ёра ад заняткаў, спакушаеце яго і водзіце валацужыць па дзікіх і пустынных мясцовасцях.

— Ахмістрыня сатаны!—адказаў Санчо.—Спакушаны, адцягнены ад заняткаў і заведзены валацужыць па дзікіх і пустынных мясцовасцях,—гэта я, а не твой пан. Ён цягаў мяне з сабой па ўсім свеце і прымусіў мяне пакінуць дом, паабяцаўшы мне востраў.

— Падавіся ты сваімі брыдкімі астравамі, Санчо пражыты!—сказала пляменніца.—Што такое астравы? Ёх ядуць ці што, абжора ты, ласун?

— Ёх нельга есці,—сказаў Санчо,—але можна імі кіраваць і гэта, безумоўна, больш прыбытковая, як кіраваць чатырма гарадамі або мець даходы з чатырох судзейскіх пасадаў у сталіцы.

— Тым не менш,—сказала ахмістрыня,—вы не ўвойдзеце сюды, торба ўсялякай брыдоты і мех злосці! Ідзіце, кіруйце сваімі домамі, арыце свой ласкут зямлі і забудзьцеся на ўсе астравы і астраўкі.

Гутарка гэтых трох асоб вельмі спадабалася папу і цырульніку, але Дон-Кіхот, баючыся, каб Санчо не сказаў такога, што не вельмі паслужыла б рыцарскай чэсці, загадаў двум жанчынам упусціць яго. Санчо ўвайшоў, а поп і цырульнік развіталіся з Дон-Кіхотам. На выздараўленне яго яны цяпер ужо страцілі надзею, убачыўшы, што ён па-ранейшаму ва ўладзе сваіх недарэчных фантазій.

— Убачыце, кум,—сказаў поп цырульніку,—наш ідальго зноў паляціць з гнязда, каб вандраваць па лясах і палях.

— Не сумняваюся ў гэтым,—адказаў цырульнік,—але я не так здзіўляюся вар'яцтву рыцара, як прастаце яго зброеносна, які непахісна верыць у гэты востраў.

Між тым Дон-Кіхот зачыніўся з Санчо ў сваім пакоі і сказаў яму:

— Мяне вельмі крыўдзіць, Санчо, што ты балбочаш, нібыта я выманіў цябе з твайго доміка; калі ты ведаеш, што і сам я не сядзеў у сябе дома. Разам мы выехалі, разам

жыл і вандравалі; адно і тое-ж шчасце выпала нам абодвум на долю. Калі цябе раз падкідвалі на коўдры, дык мяне сто разоў білі,—вось усе перавагі, якія я меў перад табою.

— Гэта зусім правільна, бо, мяркуючы па словах вашай міласці, няшчасці—хутчэй прыналежнасць вандроўных рыцараў, як іхніх зброеносцаў.

— Ты памыляешся, Санчо,—сказаў Дон-Кіхот,—бо па выслоўю: „quando caput dolet...“¹

— Я не разумею іншай мовы, апрача маёй роднай,—спыніў яго Санчо.

— Гэтым я хачу сказаць, што калі баліць галава, церпяць усе члены цела; я—галава, а ты частка мяне, бо ты—мой слуга. З гэтай прычыны ўсякі боль, які я адчуваю або буду адчуваць, павінен адчуваць і ты, усё-адно як і я адчуваю твой боль.

— Так павінна было-б быць. Але калі яны мяне падкідалі на коўдры, як частку вашага цела, дык мая галава стаяла на тым баку паркана і глядзела, не адчуваючы ніякага болю, як я лёгаў у паветры. Калі члены цела прымушаны мучыцца з-за болю галавы, дык ёй варта-б пацярпець з-за іхняга болю.

— Ці не хочаш ты сказаць, Санчо, што я не цярэў, калі цябе падкідалі на коўдры? Не кажы гэтага, бо я ў той раз больш цярэў душой, як ты целам. Але пакінем гэта ў баку покуль. Лепш скажы мне, сябра Санчо, што гавораць пра мяне на сяле. Якой думкі пра маю харобрасць, мае ўчынкі і маю ветлівасць? Якія ідуць гутаркі аб рыцарскім ордэне, які я аднаўляю? Я, Санчо, хачу, каб ты раскажаў мне пра гэта, не перавялічваючы добрае і не хаваючы ні на іёту дрэннае, бо абавязак верных васалаў заўсёды гаварыць сваім сен'ёрам праўду, не падфарбоўваючы яе літлівасцю і не хаваючы нічога па іншых марных меркаваннях.

— Зраблю гэта ахвотна, сен'ёр мой. Але ваша міласць

¹ „Quando caput dolet, caetera membra dolent“ латынскае выслоўе азначаючае: калі баліць галава, церпяць і астатнія члены.

не раззлуецца, калі я раскажу вам голую праўду, не накідваючы на яе вопраткі, апрача той, у якой яна дайшла да мяне?

— Ніякім чынам не раззлююся. Ты можаш гаварыць, што хочаш, Санчо.

— Такім чынам, перш-на-перш скажу: сяляне лічаць вашу міласць за найвялікшага вар'ята, а мяне за такога-ж прастака. Ідальго кажуць, што міласць ваша, не абмяжоўваючыся межамі Ідальгіі, прысвоіла сабе тытул „дон“ і пераскочыла ў кабальеро, у якіх няма ў шчыце герба, якія чэрняць дымам чаравікі свае і ладзяць чорныя шкарпэткі зялёным шоўкам.

— Усё гэта,—сказаў Дон-Кіхот,—не мае дачынення да мяне, бо я заўсёды добра апрануты і ніколі ў мяне не бывае лапікаў, можа што і падрана ў мяне, але хутчэй ад шморганя зброі, як ад часу.

— Што-ж тычыцца харобрасці, ветлівасці і ўчынкаў вашай міласці, думкі разыходзяцца: адны кажуць—вар'ят, але цікавы; другія—харобры, але няўдалы, трэція—ветлівы, але дзёрзкі. Тут столькі балбатні аб розных рэчах, што ні ў вашай міласці, ні ў мяне яны не пакінулі жывой костачкі.

— Заўваж, Санчо,—заспакоіў яго Дон-Кіхот,—выдатную добрадзейнасць заўсёды праследуюць. Ніхто з славурых людзей мінулых стагоддзяў не мог схавацца ад джала паклёпу і злосці Юлій Цэзар—самы мужны, разумны і харобры з усіх правадыроў—быў абвешчаны ганарлівым і не зусім чыстым як у вопратцы, так і ў звычаях. Пра Александра Вялікага гаварылі, што ён мае нахіл на п'янства. Пра Геркулеса, зрабіўшага столькі вялікіх учынкаў, апавядаюць, нібы ён быў спешчаным. Сярод такога мноства паклёпаў на добрых людзей, на гутаркі, якія распаўсюджваюцца пра мяне, не варта звяртаць увагі, калі толькі гэта не больш таго, што ты мне паведаміў.

— Вось тут і загвоздка, клянуся целам майго бацькі!

— Значыць, ёсць яшчэ нешта?

— Застаецца яшчэ садраць скуру з хваста¹. Тое, што я сказаў, толькі салодкі торт і пернікі. Калі ваша міласць хоча ведаць усё, я адразу прывяду сюды чалавека, які раскажа вам пра ўсё, не прапусціўшы ні на грош. Сёння ўначы прыехаў сын Барталамео Караско, які вучыўся ў Саламанцы; цяпер ён бакалаўр. Ён мне сказаў, што гісторыя вашай міласці ўжо вышла з друку і мае назву: „Дасціпны ідальго Дон-Кіхот Ламанчскі“. Там успамянул і пра мяне пад маім сапраўдным імем Санчо Панса, пра сен'ёру Дульсінею і пра іншыя рэчы, якія адбываліся ў нас з вамі адзін-на-адзін. Ніяк не ўцяплю, якім чынам той, хто напісаў гісторыю, мог даведацца пра ўсе нашы справы.

— Запэўняю цябе, Санчо, што аўтар нашай гісторыі, напэўна, які-небудзь мудры чараўнік. Толькі для іх нічога не можа быць схаваным з таго, што яны захочуць даведацца.

— Вельмі можа быць,—адказаў Санчо.—Але калі ваша міласць захоча, каб я прывёў сюды бакалаўра, дык я збегаю па яго.

— Ты гэтым зробіш мне вялікую ласку, сябра.

Санчо адразу-ж пайшоў шукаць бакалаўра, з якім хутка вярнуўся.

РАЗДЗЕЛ Ш

Пра смешную гутарку, якая адбылася між Дон-Кіхотам, Санчо Панса і бакалаўрам Сансонам Караско

Дон-Кіхот сядзеў, глыбока задумаўшыся, чакаючы бакалаўра Караско, ад якога спадзяваўся пачуць навіны пра самога сябе, надрукаваныя ў кнізе, як казаў Санчо. Ён не мог паверыць, што гісторыя гэта сапраўды існуе. Няўжо кроў забітых ім ворагаў не паспела яшчэ высахнуць на лязы яго мяча, а яго высокія рыцарскія ўчынкi ўжо з'явіліся ў друку? Напэўна, які-небудзь мудрэц з дапамогаю чараўніцтва надрукаваў іх. Ва ўсякім выпадку, калі падобная гісторыя існуе, дык, паколькі ў ёй гутарка ідзе пра ван-

¹ Іспанская прыказка, маючая сэнс: засталася сказаць самае галоўнае.

дроўнага рыцара, яна не можа не быць узвышанай, дзівоснай і праўдзівай. Думка гэтая некалькі заспакоіла яго, але ён зноў занепакоіўся, баючыся, што ў кнізе пра каханне яго гаворыцца некалькі непрыстойна—да знявагі добрага імені яго сен'ёры Дульсінеі Табоскай. Ён хацеў-бы, каб там было абвешчана пра вернасць і павагу, якія ён заўсёды да яе хаваў, стрымліваючы парывы сваіх прыродных імкненняў.

Занятага гэтымі і многімі іншымі думкамі знайшлі яго Санчо і Караско. Дов-Кіхот прыняў іх з вялікай ветлівасцю.

Бакалаўр, якога звалі Сансонам, быў не вельмі вялікага росту, хаця і вельмі вялікі балаўнік; бледны, круглатвары, з плоскім носам і вялікім ротам, ён меў усе адзнакі шкодных заган і нахілаў да кпінаў і жартаў. Убачыўшы Дон-Кіхота, ён паваліўся перад ім на калені, кажучы:

— Дайце мне, сен'ёр Дон-Кіхот Ламанчскі, вашу руку, бо, клянуся, міласць ваша—адзін з самых слаўтых вандроўных рыцараў, якія толькі існавалі або маглі існаваць ва ўсім свеце. Добра зрабіў аўтар, напісаўшы гісторыю вашых учынкаў; яшчэ лепш зрабіў той знаўца справы, які пераклаў гэтую гісторыю з арабскай на простую нашу кастыльскую мову для забавы чалавецтва ўсяго свету.

Дон-Кіхот прымусяў яго падняцца і сказаў яму:

— Значыць, праўда, што ёсць гісторыя пра мяне, якую склаў мудрэц?

— Так, сен'ёр, і гэтая кніга надрукавана ў Партугаліі, Барселоне і Валенсіі. Ёсць нават весткі, што яе друкуюць у Антверпебе, і я ўпэўнены, не будзе мовы на свеце, на якую-б яе не пераклалі.

— Адна з рэчаў,—сказаў Дон-Кіхот,—якая можа даць найбольшую асалоду добрадзейнаму і выдатнаму чалавеку, гэта—бачыць сябе яшчэ ў час жыцця надрукаваным з добрым іменем на вуснах людзей. Я падкрэсліваю—з добрым іменем, бо ў адваротным выпадку ніякая смерць не магла-б параўнацца з гэтым.

— Калі справа ідзе пра добрае імя,—горача сказаў бакалаўр,—дык ваша міласць атрымала пальму пяршыства

перад усімі вандроўнымі рыцарамі. І аўтар і перакладчык надзвычайна ярка паказалі харобрасць вашай міласці, адвагу ў небяспецы, цярплівасць у пакутах, мужнасць у няшчасці, а таксама чыстату і стрыманасць у такім платанічным каханні вашай міласці да сен'ёры дон'і Дульсінеі Табоскай.

— Ніколі я не чуў,—сказаў Санчо Панса,—каб сен'ёру Дульсінею называлі „дон'яй“. Яе завуць проста сен'ёра Дульсінея Табоская і ў гэтым гісторыя, безумоўна, памыляецца.

— Гэтае супярэчанне не мае вялікага значэння,—сказаў Караско.

— Вядома, не мае,—пацвердзіў Дон-Кіхот.—Але скажыце мне, сен'ёр бакалаўр, якія з маіх учынкаў праслаўляюцца больш за іншыя ў гэтай гісторыі.

— Адносна гэтага існуюць розныя думкі; і густ-жа бывае розны: адны ставяць вышэй за ўсё прыгоду з ветракамі, якія ваша міласць палічыла за гігантаў, другія аддаюць перавагу прыгодзе з вальцоўкамі. Адным падабаецца эпізод з двума войскамі, якія былі двума статкамі баранаў; другія захапляюцца гісторыяй з трупам, які везлі хаваць у Сеговію; некаторыя аддаюць перавагу вызваленню галерных нявольнікаў, а іншыя сцвярджаюць, што нічога не можа параўнацца з двума волатамі-бenedыктынцамі і бойкай з харобрымі біскайцам.

— Скажыце мне, сен'ёр бакалаўр,—сказаў тады Санчо,—ці ўвайшла таксама ў гісторыю прыгода з янгуэсцамі, калі нашаму добраму Расінантэ захацелася троху пагуляць?

— Нічога мудрэц не пакінуў на дне чарнільніцы. Ён гаворыць пра ўсё, нават і пра скачкі добрага Санчо на коўдры, калі яго падкідвалі на ёй.

— На коўдры я не рабіў скачкоў—засупярэчыў Санчо.—На паветры рабіў іх, і нават больш, як хацеў-бы.

— Я думаю,—зусім слушна заўважыў Дон-Кіхот,—што няма такой чалавечай гісторыі, у якой не было-б зменнасці, асабліва-ж у тых гісторыях, дзе гутарка ідзе пра рыцараў,

у якіх не могуць быць заўсёды адны толькі паспяховыя прыгоды.

— Тым не менш,—адказаў бакалаўр,—некаторыя чытачы кажуць, што былі-б рады, калі-б аўтар змаўчаў пра частку палачных удараў, атрыманых Дон-Кіхотам у час розных яго боек і сутычак.

— Тут ужо ўступае ў сілу праўдзівасць гісторыі,—заўважыў Санчо.

— Але аўтар, па справядлівасці, усё-ж мог-бы не казаць пра гэтыя ўдары,—сказаў Дон-Кіхот,—бо няма патрэбы запісваць дзеянні, якія не змяняюць і не скрыўляюць гістарычнай праўды, а толькі вядуць да знявагі героя.

— Гэта так,—засупярэчыў Сансон,—але адна справа пісаць як паэт, другая—пісаць як гісторык. Паэт можа расказаць або васпець падзеі не так, як яны былі, а як яны павінны былі-б быць, гісторык-жа павінен паказваць іх, нічога не дадаючы і не хавваючы ісціны.

— Калі гэты сен'ёр аўтар апісвае адну толькі праўду,—сказаў Санчо,—дык, напэўна, сярод палачных удараў, атрыманых майм панам, знойдуцца і атрыманыя мною: кожны-ж раз, калі бралі мерку спіны майго пана, яе бралі з усяго майго цела. Між іншым, тут няма чаму здзіўляцца, бо, як гаворыць сам сен'ёр мой, боль галавы павінны падзяляць і члены цела.

— Вы хітры, Санчо,—сказаў Дон-Кіхот,—кажучы сумленна, у вас няма недахопу ў памяці, калі вы гэтага захочаце.

— Калі-б я хацеў запамятаваць атрыманыя мною палачныя ўдары, гэтага не дапусцілі-б сінякі, якія яшчэ выразна відаць на маіх рэбрах.

— Маўчыце, Санчо, не перабівайце сен'ёра бакалаўра, якога я прашу прадаўжаць апавяданне пра тое, што гаворыцца ў гэтай гісторыі пра мяне.

— І пра мяне,—сказаў Санчо,—бо, кажуць, і я там адзін з галоўных герояў.

— Зусім правільна,—адказаў бакалаўр.—Вы, Санчо, другая асоба ў гісторыі: ёсць нават людзі, якія аддаюць пера-

вагу слухаць вашыя прамовы больш, як чые-б там ні было ў кнізе. Праўда, некаторыя чытачы кажуць, нібыта вы былі праз меру лёгкадумнымі, прыняўшы на веру губернатарства вострава, абяцанае вам сен'ёрам Дон-Кіхотам.

— Яшчэ сонца відаць на верхавіне паркана¹,—сказаў Дон-Кіхот.—Санчо робіцца старэйшым і, дзякуючы вопыту, які даецца з гадамі, усё больш і больш набывае здольнасць і прыгоднасць для губернатарства.

— Даю слова гонару, сен'ёр,—адказаў Санчо,—востравам, якім я не магу кіраваць у цяперашнія мае гады, я не змагу кіраваць, дажыўшы і да год Мафусаіла. Няшчасце ў тым, што гэты востраў застраў няведама дзе, а не ў тым, каб у мяне нехапіла мазгоў кіраваць ім. Бачыў я тут губернатараў, якія, на мой погляд, не варты падэшвы маіх чаравікаў, тым не менш іх велічаюць сен'ёрамі, і яны абедзюць на срэбры.

— Гэта не губернатары астравоў,—сказаў Сансон, а другіх губернатарстваў, якімі лёгка кіраваць, бо губернатары, кіруючыя астравамі, павінны, прынамсі, ведаць граматыку.

— „Грама“²,—сказаў Санчо,—гэта яшчэ куды ні ішло, але ад „тыкі“ я адмаўляюся, бо не разумею гэтага слова. Аднак я скажу, сен'ёр бакалаўр, мне вельмі прыемна, што аўтар гісторыі не гаварыў пра мяне нічога крыўднага.

— Баюся толькі,—заўважыў Дон-Кіхот,—каб аўтар гэтай гісторыі не быў падобны да аднаго мастака, які на запытанне, што ён малюе, адказаў: „тое, што выйдзе“. Аднак ён намаляваў такога непадобнага пеўня, што побач давялося зрабіць надпіс гатычнымі літарамі: „гэта певень“. Вось і для маёй гісторыі, напэўна, будзе патрэбен каментарый, каб яе маглі зразумець.

— Ну, не,—адказаў Сансон,—яна такая зразумелая, што нічога цяжкага ў ёй не знайсці. Яе чытаюць і малыя і старыя і так добра разумеюць, што, як толькі ўбачаць якую-небудзь худую клячу, усе ў адзін голас гавораць: „Вось

¹ Іспанская прыказа, сэнс якой—яшчэ не позва.

² Грама—па-іспанску—злак.

Раснантэ". Няма ніводнага дома, дзе не было-б „Дон-Кі-хота"; не паспее адзін выпусціць кнігу з рук, як другі ўжо бярэ яе, некаторыя адбіраюць яе сілай, другія просяць даць. Адным словам, гэтая гісторыя—адна з найбольш прыемных і найменш непрыстойных забаў; у ёй няма і ценю непрыстойнага слова...

— Пісаць інакш,—перабіў яго Дон-Кіхот,—азначала-б пісаць не праўду, а хлусню. Тых-жа гісторыкаў, якія нахабна хлусяць, варта-б спальваць, як фальшываманетчыкаў: але я не ведаю, што прымусіла аўтара ўзяцца за навелы і пабочныя апавяданні, калі ў яго было так многа сказаць пра мяне: калі-б ён толькі выклаў мае думкі, уздыханні, слёзы, добрыя намеры і справы, дык атрымаўся-б велзарнейшы том. Для стварэння гісторыі і кніг, якога-б там ні было сорту, патрэбен шырокі круггляд і спелае меркаванне; гаварыць дасціпныя жарты і пісаць з гумарам—лёс выдатных талентаў. Самая прыгожая фігура ў п'есе—фігура жартаўніка, бо той, хто хоча здавацца прастаком, не павінен ім быць. Гісторыя—святшчэнная рэч, бо яна павінна быць праўдзівай. Тым не менш бываюць аўтары, якія складаюць і выдаюць кнігі, нібы пякуць бліны.

— У кожнай кнізе,—сказаў бакалаўр,—нават у дрэннай, ёсць што-небудзь добрае. Пад вялікую рызыку падупадае той, хто друкуе кнігу, бо самае немажлівае—скласці яе так, каб яна падабалася ўсім, хто яе прачытае.

— Напэўна, тая, у якой ідзе гутарка пра мяне,—сказаў Дон-Кіхот,—мала каму спадабалася.

— Хутчэй наадварот, бо хоць і многа дурняў, але таксама многа і тых, якім спадабалася гэтая гісторыя. Між іншым, некаторыя скардзіліся на недахоп памяці ў аўтара бо ён забыў расказаць, хто ўкраў Шэрага ў Санчо. Потым хутка пасля зладзейства мы бачым Санчо вярхом на тым-жа асле, хаця невядома, адкуль ён у яго ўзяўся. Аўтар за памятаў таксама паведаміць, што зрабіў Санчо з той сотняй чырвонцаў, якія ён знайшоў у ручным чамадане ў Сьера-Марэне, бо пра іх нідзе больш не ўспамінаецца, а многім

хацелася-б ведаць, на што ён іх патраціў. Гэта—адзін з га-
лоўных недахопаў у кнізе.

— Сен'ёр Сансон,—сказаў на гэта Санчо,—мне цяпер
нельга пачаць расказваць, бо я адчуваю вельмі вялікую
слабасць у страўніку. Мая птаха чакае мяне дома. Скон-
чыўшы есці, я вярнуся і задаволю вашу міласць і ўвесь
свет адносна ўсяго, што вы хочаце запытаць—як аб пра-
пажы асла, так і пра выдаткаванне сотні чырвонцаў.

І, не чакаючы адказу, Санчо пайшоў дахаты.

Дон-Кіхот настойваў, каб бакалаўр не пакідаў яго і па-
абедаў разам з ім. Бакалаўр прыняў запрашэнне і астаўся.
За абедам гутарка ішла аб рыцарстве, пры гэтым Караско
падрабляўся ўвесь час пад дзівацтвы Дон-Кіхота.

Калі абед скончыўся, і Санчо вярнуўся, гутарка аднаві-
лася.

РАЗДЗЕЛ IV,

*у якім Санчо Панса дае тлумачэнне на ўсе запытанні
і сумненні бакалаўра Сансона Караско. Апрача таго, у ім
паведамляецца і пра іншыя здарэнні, заслугоўваючыя таго,
каб іх паслухаць*

— Такім чынам, сен'ёру незразумела,—пачаў Санчо Панса,
звяртаючыся да бакалаўра,—як, калі і хто ўкраў майго
асла. Гэта здарылася ў тую самую ноч, калі мы накірава-
ліся ў горы Сіера-Марэна. Пасля няшчаснай прыгоды з га-
лернымі нявольнікамі і прыгоды з трупам, які везлі ў Се-
говію, мой сен'ёр і я схаваліся ў гушчары. Абодва змора-
ныя і пабітыя ў нядаўняй бойцы, мы так заснулі, нібы ля-
жалі на чатырох пухавіках. Асабліва я спаў такім моцным
сном, што нехта,—хто-б ён ні быў,—меў мажлівасць падыйсці
да мяне, падставіць пад мяне чатыры падпоркі, замацаваўшы
на іх чатыры вуглы ўючнага сядла. Я і застаўся ляжаць на
сяdle, а ён вывеў з-пад мяне Шэрага так, што я не пачуў
гэтага.

Прышла раніца, і не паспеў я, прачнуўшыся, пацягнуцца,
як падпоркі пада мною рассунуліся, і я з гулам паваліўся

на зямлю. Я паглядзеў, дзе мой асёл, але яго не было. Слёзы паказаліся на маіх вачах. Я пачаў так скардзіцца, што калі аўтар нашай гісторыі не змясціў гэтага ў сваёй кнізе, то вельмі многа страціў. Праз гекалькі дзён, калі мы ехалі з сен'ёрай прынцэсай Мікаміконай, я апазнаў майго асла. На ім у цыганскай вопратцы ехаў Хінес дэ-Пасамонтэ, ашуканец і найвялікшы жулік, якога мы, мой пан і я, вызвалілі ад кайданоў...

— Не ў гэтым памылка, — перабіў яго Сансон, — а ў тым, што раней, як асёл знайшоўся, Санчо ўжо ехаў на Шэрым.

— На гэта, — сказаў Санчо, — не ведаю, што адказаць. Напэўна, аўтар гісторыі памыліўся, або гэта недагляд наборшчыка.

— Так яно, напэўна, і ёсць, — згадзіўся Сансон. — Але што-ж зрабілася з той сотняй чырвонцаў?

— Яны выдаткаваны, — незадаволена адказаў Санчо. — Я праціў іх на карысць уласнай маёй асобы і на карысць маёй жонкі і маіх дзяцей. Толькі дзякуючы гэтым грошам жонка мая аднеслася спакойна да вандраванняў і раз'ездаў маіх на службе ў сен'ёра Дон-Кіхота. Калі-б пасля такой даўгой адсутнасці я вярнуўся дахаты без граша і без асла, страшэнная завіруха чакала-б мяне тут. А наогул кажучы, нікому няма справы ўмешвацца ў тое, браў я што або не браў, траціў або не траціў. Калі-б за ўдары, атрыманыя мною ў час гэтых вандраванняў, заплацілі грашыма, хаця-б па чатыры мараведысы за кожны ўдар, — новай сотні чырвонцаў было-б мала, каб заплаціць мне толькі за палову атрыманых мною ўдараў. Няхай усе зразумеюць гэта, бо кожны чалавек такі, які ён ёсць, а часта няват і горш таго.

— Я паклапачуся, — заявіў Караско, — папярэдзіць аўтара гісторыі, калі ён яе зноў надрукуе, не запамятаваць таго, што сказаў добры Санчо.

— Можа аўтар абяцае і другую частку? — запытаў Дон-Кіхот.

— Так, абяцае, — адказаў Сансон, — але гаворыць, што ён яшчэ не знайшоў яе. Некаторыя кажуць, нібыта другія часткі ніколі не бываюць добрымі, а другія — што ўжо многа пісалі

пра Дон-Кіхота, але ўсё-ж вельмі многія кажуць: давайце нам як мага больш дон-кіхоцтва...

— А што-ж парашыў рабіць аўтар?

— Як толькі ён знойдзе другую частку гісторыі, якую ён з вялікай упартасцю шукае, ён адразу-ж аддасць яе ў друк. Да таго-ж яго прымушае хутчэй чакаемая ім карысць, чымся жаданне якіх-бы там ні было пахвал.

— Такім чынам, аўтар разлічвае на грошы і на карысць— сказаў Санчо.— Было-б цудам, каб ён дасягнуў гэтага, бо ў яго ў галаве адно: спяшацца, спяшацца, накштальт краўца напярэдадні вялікадня, а работа наспех ніколі не можа дайсці да вышыні. Няхай гэты сен'ёр паклапоціцца пра тое, што ён робіць, бо я і мой сен'ёр дамо яму столькі матэрыялу ў рукі, прыгод і розных здарэнняў, што ён можа скласці не толькі другую частку, а сотні частак. Калі-б мой пан паслухаўся маёй парады, мы ўжо былі-б з ім у адкрытым полі, знішчаючы зло і выпраўляючы крыўды, узнагароджваючы добрых і караючы злых, як гэта ў звычай ў добрых вандроўных рыцараў.

Толькі Санчо прамовіў гэтыя словы, як пачулася ірзанне Расінантэ, якое здалася Дон-Кіхоту такой шчаслівай адзнакай, што ён парашыў зрабіць новы выезд дні праз тры або чатыры.

Паведаміўшы пра свой намер бакалаўру, Дон-Кіхот прасіў у яго парады, у які бок яму варта паехаць у гэты раз.

Той адказаў, што, па яго думцы, варта-б паехаць у Арагонскае каралеўства, у горад Сарагосу. Там праз некаторы час, у свята Георгія, павінны адбыцца ўрачыстыя турніры. На іх ён можа пакрыць сябе славай, перамагчы ўсіх арагонскіх рыцараў, што азначала-б перамагчы рыцараў усяго свету. Бакалаўр хваліў Дон-Кіхота, паважнае і харобрае яго рашэнне. Ён прасіў яго быць асцярожным пры сустрэчы з небяспекай, бо яго жыццё належыць не яму, а ўсім тым, хто мае патрэбу ў яго абароне і падтрымцы.

— Я заўсёды прашу яго пра гэта, сен'ёр Сансон,— сказаў тут Санчо,— бо мой пан кідаецца на сотню ўзброеных людзей, як прагны хлапчук на поўтузіну гарбузоў. Клянуса

ўсім светам, сен'ёр бакалаўр, ёсць час, калі трэба нападаць, і ёсць час, калі трэба адступаць. Сапраўдная мужнасць, як гаворыць мой пан, знаходзіцца між двума крайнасцямі—баязлівасцю і безразважнай адвагай. Але раней за ўсё папярэджваю майго пана: калі ён возьме мяне з сабой, дык усё, што мае дачыненне да боек, ён бярэ на сябе аднаго, а я абавязаны толькі даглядаць яго асобу, клапаціцца пра чыстату і забеспячэнне яго ежай. Я, сен'ёр Сансон, не імкнуся набыць славу харобрага, а толькі лепшага і найбольш адданага з зброеносцаў, калі-небудзь служыўшых вандроўнаму рыцару. Калі пан мой Дон-Кіхот захацеў-бы даць мне які-небудзь востраў з тых шматлікіх астравоў, якія ён павінен недзе там сустрэць, буду яму вельмі ўдзячны. Калі-ж ён не дасць мне вострава, я застануся тым-жа, чым я нарадзіўся, і хлеб мой здасца мне такім-жа смачным і нават можа яшчэ смачнейшы без губернатарства. Санчо я нарадзіўся, Санчо і думаю памерці.

— Вы, брат Санчо,—сказаў Караско,—гаварылі, як прафесар з кафедры. Спадзявайцеся на вашага сен'ёра Дон-Кіхота, які вам дасць не толькі востраў але і цэлае каралеўства.

— Гэта відаць будзе потым,—сказаў Дон-Кіхот і папрасіў бакалаўра, калі ён паэт, скласці якія-небудзь вершы з прычыны разлукі з сен'ёрай Дульсінеяй Табоскай.

Бакалаўр адказаў, што паспрабуе гэта зрабіць, хаця і не належыць да ліку славурых іспанскіх паэтаў, якіх, як кажуць, не больш трох з паловай.

Вырашана было, што ад'езд рыцара адбудзецца праз восем дзён.

Дон-Кіхот прасіў бакалаўра захаваць гэта ў сакрэце, асабліва ад пляменніцы і ахмістрыні, каб яны не перашкодзілі ажыццявіць благароднае і харобрае рашэнне.

Усё гэта Караско абяцаў і потым развітаўся, папрасіўшы Дон-Кіхота паведамляць яму пры зручным выпадку пра ўсе свае ўдачы і незадачы.

Санчо таксама пайшоў падрыхтоўваць усё неабходнае для іхняга падарожжа.

РАЗДЗЕЛ V

Пра дасціпную і цікавую гутарку, якая адбылася ў Санчо Панса з яго жонкай, Тэрэсай Панса, а таксама і пра іншыя падзеі, заслугоўваючыя прыемнага ўспаміну

Дайшоўшы да пятага раздзела, перакладчык гэтай гісторыі абвясчае, што ён лічыць яе фальшывай, бо Санчо Панса гаворыць тут іншым складам, як можна было-б чакаць ад яго нязначнага розуму, і гаворыць рэчы такія тонкія, якіх ён не можа ведаць. Але, тым не менш, каб выканаць узяты ім на сябе абавязак, перакладчык не спыняе работы.

Санчо вярнуўся дахаты такі задаволены і вясёлы, што яго жонка прыкмеціла радасць яго ўжо на адлегласці па-лёту стралы, і гэта прымусіла яе запытаць яго:

— Што з вамі, сябра Санчо? Чаму вы такі вясёлы?

— Жонка, калі-б можа было, я быў-бы вельмі рады не быць такім вясёлым, якім я вам здаюся!

— Не разумею, муж мой, што вы хочаце сказаць гэтым! Хаця я і дурная, але не ведаю, як можна знаходзіць здавальненне ў тым, каб не мець здавальнення.

— Вось што, Тэрэса, я вясёлы таму, што парашуў зноў паступіць на службу да майго пана Дон-Кіхота. Я зноў еду з ім, бо мяне прымуджаюць зрабіць гэта беднасць і надзея, што я магу знайсці другую сотню чырвонцаў зусім падобную да той, якую мы патрацілі. Калі-б я мог мець хлеб, седзячы дома, дык радасць мая была-б больш поўнай і больш сапраўднай. А цяперашняя мая радасць змешана з горам разлукі з табой. З гэтай прычыны я і сказаў, што быў-бы рады, калі-б не быў такім вясёлым.

— Слухайце, Санчо, з таго часу, як вы зрабіліся членам вандроўнага рыцарства, вы гаворыце так дзіўна, што ніхто не можа вас зразумець.

— Таму, каму патрэбна, зразумее мяне, — адказаў Санчо, — а покуль не запамятайце добра даглядаць Шэрага, каб ён мог несці зброю. Майце на ўвазе, што мы едзем не на вяселле, а будзем валацужыць па свеце, уступаць у бойкі

з волатамі, драконамі і зданямі, слухаць свіст, рэў, завыванне і мычанне. Калі-б я не спадзяваўся ў хуткім часе зрабіцца губернатарам вострава, дык адразу-б паваліўся мёртвым.

— Ну, не, муж мой!—спалохалася Тэрэса.—Жывіце, калі ласка, і няхай возьме чорт усе губернатарствы, колькі-б іх ні было на свеце. Без губернатарства вышлі вы з ваяробы свае маткі, без губернатарства жылі да гэтага часу і без губернатарства пойдзеце або вас панясуць у маглу. Колькі такіх, якія абыходзяцца без губернатарства і з-за гэтага зусім не адмаўляюцца жыць. Лепшая прыправа на свеце—голад, а ў бедных у ім няма недастачы; з гэтай прычыны яны ядуць з здавальненнем. Толькі глядзіце, Санчо, калі-б вам выпадкова трапіла ў рукі губернатарства, не памятайце мяне і ваших дзяцей. Звярніце ўвагу, што Санчыко ўжо споўнілася пятнаццаць год і яму варта-б хадзіць у школу. Не памятайце, што Марысанча; ваша дачка, не памрэ ад крыўды, калі мы яе выдадзім замуж. Мне таксама здаецца, што яна не менш хоча сабе мужа, як вы—губернатарства.

— Кажучы сумленна, калі я атрымаю што-небудзь накіштальт губернатарства, я спадзяюся, жонка мая, выдаць Марысанчу так бліскуча, каб ніхто не падступаўся да яе інакш, як называючы яе „ваша сен‘ёрыя“.

— Не, не, Санчо, выдайце яе замуж за роўнага ёй, і гэта будзе разумней за ўсё.

— Маўчы, дурная!—сказаў Санчо.—Самае важнае, каб яна была „ваша сен‘ёрыя“, а там няхай будзе, што будзе.

— Трымайцеся, Санчо, свайго стану! Калі вы выдадзіце нашу Марыю замуж за якога-небудзь графішча або рыцарышча, дык ён, калі яму прыдзе ў галаву, будзе дрэнна абыходзіцца з ёю, крыўдзіць яе і называць мужычкай, дачкой падзёншчыка-селяніна і беднай прахі. Не, не быць гэтаму, муж, покуль я жывая! Даставайце грошы, Санчо, а ўжо замужства вашай дачкі перадайце мне. Тут у нас ёсць Лопе Точо, здаровы, дзябёлы хлопец, і мы ведаем, што ён заглядаецца на дзяўчыну.

— Ідзі-ка сюды, жывёла,—сказаў Санчо.—Ці бачыш, Тэрэса, я заўсёды чуў ад старэйшых, што той, хто не ўмеў карыстацца шчасцем, калі яно падыйдзе да яго, не павінен скардзіцца, калі яно пройдзе міма яго. Хіба не разумееш ты, жывёла, як было-б добра, каб я так проста і нырнуў у якое-небудзь выгаднае губернатарства. Цябе будуць называць „дон'я Тэрэса Панса...“ Між іншым, не будзем больш гаварыць пра гэта, бо Марысанча павінна быць графіняй, як-бы ты ні імкнулася адбіць мяне ад гэтага!

— Ці ведаеце вы, што гаворыце, муж!—запыталася Тэрэса.—Баюся я, каб гэтае графства мае дачкі не было яе пагібеллю. Рабіце, што хочаце з яе, але гэта не будзе з маёй волі і згоды. У час хрышчэння назвалі мяне Тэрэсай ясна і проста, без ніякіх падвесак, бахрамак і ўпрыгожванняў накшталт „дон“ або „дон'я“. Бацьку майго звалі Каскахо, і, з той прычыны, што я—ваша жонка, мяне завуць Тэрэса Панса, хаця, уласна кажучы, трэ' было-б зваць Тэрэсай Каскахо. Вы, брат, ідзіце сабе і рабіцеся губернатарствам або востравам і ганарыцеся направа і налева, але ні дачка мая, ні я не пойдзем ні на крок з нашай вёскі: сумленняя жанчына, нібы з паламанай нагой, сядзіць заўсёды дома, а для добрадзейнай дзяўчыны працаваць—свята. Ідзіце са сваім Дон-Кіхотам, куды хочаце, невядома толькі, хто прычаліў яму гэтага „дона“, якога не было ні ў яго бацькі, ні ў дзеда.

— Цяпер скажу,—засупярэчыў Санчо,—што ў табе сядзіць які-небудзь злы дух! Жанчына! Колькі ты нанізала адну на адну рэчаў, у якіх няма ні галавы, ні ног! Якое дачыненне маюць Каскахо, падвескі, бахромкі і ганарлівасць да таго, што я кажу? Калі-б я сказаў, каб дачка мая кінулася з вежы ўніз галавой, ты мела-б прычыну не згаджацца са мной, але калі я за дзве хвіліны прычаплю ёй і „дон'ю“ і „сен'ёрыю“, калі лёс з лагчыны ніжэйшага стану ўзнясе яе на вяршыню шчасця, дык будзь упэўнена, ніхто не ўспомніць, кім яна была раней.

— Не разумею вас, муж мой. Рабіце, што хочаце, і не

дурыце мне галавы вашымі казаннямі. Калі вы прышлі ўжо да такой рэвалюцыі, як гаворыце...

— Рэзальцыі, павінна ты сказаць, жонка,—перабіў яе Санчо,—а не рэвалюцыі.

— Толькі не спрачайцеся са мной, муж,—адказала Тэрэса.—Я кажу, калі вы спадзяецеся быць губернатарам, дык вазьміце з сабой свайго сына, Санчо, і адразу-ж вучыце яго губернатарству, бо вельмі добра, каб дзеці наследвалі і ведалі рамяство сваіх бацькоў.

— Калі я атрымаю губернатарства, я адразу-ж загадаю прывезці яго па пошце, я табе прышлю грошы. У мяне не будзе ў іх недастачы; бо заўсёды знойдуцца людзі, якія пазычаць губернатару. Такім чынам, мы з табой згодны ў тым, што наша дачка павінна быць графіняй?

— Той дзень, калі я ўбачу яе графіняй, я палічу днём яе хаўтур.

Сказаўшы гэта, Тэрэса заплакала такімі горкімі слязімі, нібы ўжо бачыла перад сабою сваю Марысанчу мёртвай і пахаванай. Санчо, заспакойваючы яе, сказаў, што калі ён і зробіць з дачкі графіню, дык пастараецца, каб гэта было як можна пазней.

На гэтым і скончылася іхняя гутарка.

А Санчо вярнуўся да Дон-Кіхота, каб пачаць падрыхтоўку да ад'езду.

РАЗДЗЕЛ VI

Пра тое, што адбылося ў Дон-Кіхота з яго ахмістрыняй і пляменніцай,—адзін з самых важных раздзелаў ва ўсёй гісторыі

У той час, як Санчо Панса і жонка яго Тэрэса вялі між сабою недарэчную гутарку, пляменніца і ахмістрыня Дон Кіхота здагадаліся, што ён збіраецца зноў вырвацца з дому і перайсці да выканання абавязкаў вандроўнага рыцара.

Яны спрабавалі адхіліць яго ад гэтага намеру ўсялякімі ўгаворамі.

— Сен'ёр мой,—казала ахмістрыня, калі ваша міласць не хоча ўзяцца за розум і спакойна сядзець дома, дык мне застаецца толькі пайсці і прынесці скаргу каралю.

— Ахмістрыня,—слушна засупярэчыў Дон-Кіхот,—што адказаў-бы на гэта яго вялікасць, мне поўнасю невядома. Ведаю толькі, што калі-б я быў каралём, я не адказаў-бы на такія бязглуздыя просьбы.

— Скажыце, сен'ёр, а пры двары яго вялікасці няма рыцараў?

— Ёсць і вельмі многа. Яны неабходны для бляску каралеўскай вялікасці.

— Чаму-б і вам, ваша міласць, не зрабіцца адным з тых рыцараў, якія з усімі выгодамі служаць свайму каралю, жывучы пры двары?

— Бачыш, сябра,—сказаў Дон-Кіхот,—не ўсе рыцары могуць быць прыдворнымі і не ўсе прыдворныя павінны быць вандроўнымі рыцарамі. Прыдворныя, не пераступаючы парога палаца, вандруюць па ўсім свеце, толькі гледзячы на карту. А мы, сапраўдныя вандроўныя рыцары, і ў спякоту, і ў холад, пад адкрытым небам падупадаем пад непагоду і ўначы і ўдзень, вярхом і пехатою вымерваем усю зямлю ўласнымі крокамі. Мы ведаем ворага не толькі па малюнках, але змагаемся з ім пры кожным зручным выпадку. Усё гэта кажу я табе, ахмістрыня мая, каб ты бачыла розніцу між аднымі і другімі рыцарамі. Было-б вельмі добра, каб усе рыцары ставілі вышэй гэты другі, або, лепш скажыце, першы разрад вандроўных рыцараў.

— Ах, сен'ёр мой!—казала тады пляменніца.—Усё, што вы гаворыце пра вандроўных рыцараў—байкі і хлусня.

— Клянуся,—раззлаваўся Дон-Кіхот,—калі-б ты не была маёй роднай пляменніцай, я пакараў-бы цябе за багахульства, якое ты сказала. Як! Ці мажліва, каб дзяўчынка адважвалася абвяргаць гісторыю вандроўных рыцараў? Што сказаў-бы сен'ёр Амадыс, калі-б ён гэта пачуў? Між іншым, ён, напэўна, дараваў-бы табе, бо ён быў самы ціхі і ветлівы

з рыцараў свайго часу і самы гарачы абаронца дзяўчат. Але твае словы мог-бы пачуць і такі рыцар, ад якога табе давялося-б дрэнна. Не ўсе-ж рыцары ветлівыя і разважлівыя, ёсць між імі абібок і нядобра выхаваныя. Трэба мець умельства распазнаваць гэтыя два рады рыцараў, так падобных па імені і так розных па дзейнічанню.

— Чаго вы толькі не ведаеце, сен'ёр дзядзька! А тым не менш, вы апынуліся ў такім вар'яцтве, што ўяўляеце сябе ваяўнічым—калі вы стары, дужым—калі вы слабы, а галоўнае—лічыце сябе рыцарам, не з'яўляючыся ім, бо ідальго могуць быць рыцарамі, але не тыя, хто бедныя.

— Мягка праўды ў тым, што ты гаворыш, пляменніца,—адказаў Дон-Кіхот.—Для беднага рыцара няма іншага шляху праявіць сябе рыцарам, як толькі шлях добрадзеінасці: ён павінен быць ласкавым, добра выхаваным, ветлівым, велікадушным, павінен аказваць паслугі. Кожны, убачыўшы яго ўпрыгожаным вышэйазначанай добрадзеінасцю, будзе меркаваць пра яго, як пра чалавека добрага паходжання. Заўсёды пахвала была ўзнагародай добрадзеінасці. Два шляхі, дочки мае, могуць прывесці людзей к дасягненню багацця і пашаны: адзін шлях—навука, другі—зброя. Я аддаю перавагу зброі перад навукай і вымушаны ісці па гэтай дарозе. Дарэмна пераконваеце мяне, каб я не хацеў таго, да чаго імкнуся ўсёй воляй. Я ведаю, што сцежка добрадзеінасці вельмі вузкая, а дарога зла шырокая і прасторная; ведаю, штоэта і канец іх розныя, бо шырокая і прасторная дарога зла канчаецца смерцю, а вузкая і цяжкая сцежка добрадзеінасці—бясмерцем.

— Ах, няшчасная я!—усклікнула пляменніца.

Але ў гэты час пастукаўся ў дзверы Санчо. Пляменніца ўпусціла яго, а Дон-Кіхот вышаў да яго насустрач. Потым абодва яны безадкладна замкнуліся ў пакоі рыцара, дзе ў іх і адбылася другая гутарка, ні ў чым не горшая за першую.

РАЗДЗЕЛ VII

*Пра тое, што адбылося ў Дон-Кіхота з яго зброеносцам,
і пра іншыя ў вышэйшай ступені цікавыя падзеі*

Як толькі ахмістрыня ўбачыла, што Санчо замкнуўся з яе панам, яна адразу-ж пайшла шукаць бакалаўра Сансона Караско.

Калі Караско ўбачыў яе, ён запытаў:

— Што гэта, сен'ёра ахмістрыня, здарылася ў вас?

— Нічога не здарылася, сен'ёр Сансон, апрача таго, што пан мой так і ломіцца...

— Як ломіцца, сен'ёра? Можа ён пашкодзіў сябе якую-небудзь частку цела?

— Не, не, ён ломіцца ў дзверы свайго вар'яцтва. Я хачу сказаць, бакалаўр душы маёй, што ён зноў кідае дом, каб шукаць на свеце сваіх прыгод. У першы раз яго прывезлі да нас ляжачым папярок асла, усяго пабітага; у другі раз ён прыехаў на вазу, запёрты ў клетку, куды, па яго словах, ён трапіў зачараваны. Ён быў худы, жоўты, з вачыма, уваленымі глыбока, да самых перагародак мозга. Для таго, каб вярнуць яму чалавечы выгляд, я пусціла больш шасцісот яек, як гэта вядома ўсяму свету і маім курам, якія не дадуць мне схлусіць.

— Гэтаму я ахвотна паверу, бо вашы куры такія глухыя і добра выхаваныя, што яны ні за што не сказалі-б адной рэчы замест другой, калі-б нават і лопнулі з гэтай прычыны. Але вы не бойцеся, калі ласка. Ідзіце дахаты, а я прыду зараз да вас, і вы ўбачыце цуда.

— Гора маё!—сказала ахмістрыня і з гэтымі словамі пайшла, а бакалаўр адразу-ж накіраваўся да папа, каб параіцца з ім пра тое, пра што будзе паведамлена ў свой час.

Калі Дон-Кіхот і Санчо зачывіліся, між імі адбылася гутарка, якую гісторыя перадае з вялікай дакладнасцю і праўдзівасцю.

— Сен'ёр—пачаў Санчо,—я ўжо абламаў маю жонку, так што яна адпускае мяне з вашай міласцю, куды вам захочацца.

— Ты, напэўна, хочаш сказаць „уламаў“, а не „абламаў“?

— Ужо раз ці два я ўпрашаў вашу міласць не папраўляць маіх слоў, калі вы разумееце, што я хачу сказаць. Вам абавязкова хочацца збіць мяне з панталыку, каб пачуць яшчэ дзвесце недарэчнасцей!

— Ну, добра! Але што-ж гаворыць Тэрэса?

— Тэрэса гаворыць, каб я добра паклапаціўся пра свае інтарэсы, бо хто ўмовіцца наперад, з тым спакой будзе, а адно „бяры“ лепш двух „я дам табе“. Хаця жаночая парада і дурная, але хто не слухаецца яе, той неразумны.

— І я кажу тое-ж самае. Працягвайце, сябра Санчо, не спыняйцеся. Сёння з вашых вуснаў сыплюцца сапраўдныя перлы.

— Справа ў тым, што ўсе мы ходзім пад смерцю: за баранам ідзе і барашка ўслед. Ніхто не можа абяцаць табе многа гадзін жыцця, бо смерць глухая. Калі яна стукаецца ў дзверы нашага жыцця, яна заўсёды спяшаецца.

— Усё гэта правільна,—сказаў Дон-Кіхот,—але я не ведаю, да чаго ты хіліш.

— Я хілю да таго, каб ваша міласць прызначыла мне пэўную пенсію, якая будзе выплачвацца мне штомесяц з вашай маёмасці. Я не хачу залежаць ад ласкі, якая прыходзе або позна, або ніколі. Адным словам, я хачу ведаць, што я зарабляю, ці будзе гэта многа або мала, бо з многіх мала складаецца адно вялікае і, покуль тое-сёе набываецца, нічога не траціцца. А калі сапраўды здарыцца (чаму я не веру і чаго не чакаю), што ваша міласць падаруе мне востраў, я не настолькі няўдзячны. Я ацаню даход з гэтага вострава і вылічу з яго ў вашу карысць у пэўным памеры маю пенсію. Ваша міласць зразумела мяне?

— Я так добра зразумеў цябе,—адказаў Дон-Кіхот,—што яскрава бачу, куды ты цэліш бязлікімі стрэламі сваіх прыказак. Слухай, Санчо, я-б ахвотна даў табе пенсію, калі-б знайшоў у якой-небудзь з гісторый вандроўных рыцараў зазначэнне, колькі зброеносцы атрымлівалі штомесячна або штогодна. Але я прачытаў большую частку рыцарскіх

гісторый і не помню, каб які-небудзь рыцар прызначаў пэўную пенсію свайму зброеносцу: усе яны служылі з ласкі, але затое яны ўзнагароджваліся востравам або чым-небудзь іншым, такім-жа каштоўным. Калі вы, Санчо, здавальняючыся гэтымі надзеямі, згодны зноў паступіць да мяне на службу,—калі ласка! Адступіць-жа ад асвечанага часам старажытнага звычайу вандроўнага рыцарства я не магу. Так што, Санчо, вярніцеся да сябе дахаты і растлумачце вашай Тэрэсе маё рашэнне. Калі вам не падабаецца быць пры мне на ласцы, мы, як і раней, застанемся добрымі сябрамі. У мяне не будзе недастачы ў зброеносцах, бо раз у галубятні няма недастачы ў карму, не будзе недастачы і ў галубах, а добрая надзея каштуе больш дрэннай маёмасці, як надзейны іск лепш дрэннай платы. Як бачыце, і я; як вы, магу выліць з сябе дождж прыказак.

Калі Санчо пачуў цвёрдае рашэнне свайго пана, неба пацямнела ў яго вачах, бо ён быў упэўнены, што без яго пан не паедзе ні за якія багацці на свеце. Покуль ён стаяў і думаў у нерашучасці, увайшоў Сансон Караско, а разам з ім ахмістрыня і пляменніца, згараўшыя ад жадання даведацца, якімі довадамі бакалаўр пераканае іхняга сен'ёра не накіроўвацца ў новыя пошукі прыгод. Сансон, гэты славуты прайдзісвет, падышоў да Дон-Кіхота і, абняўшы яго, гучна сказаў:

— О, гонар вандроўнага рыцарства! О, чэсць і люстра іспанскага народу! Няхай будзе так, каб тыя асобы, якія працівацца трэцяму твайму выезду, самі не знайшлі выхаду з лабірынта сваіх жаданняў і ніколі не ўбачылі выканання свайго злога намеру.

Потым, звяртаючыся да ахмістрыні, ён сказаў:—Сен'ёра ахмістрыня, я ведаю, што сен'ёр Дон-Кіхот яшчэ раз ажыццявіць высокія і нечуванія свае намеры. Я вельмі запляміў-бы сваё сумленне, калі-б не пачаў раіць гэтаму рыцару адразу-ж накіравацца ў дарогу. На ім ляжыць цяжкі і благародны абавязак ахоўваць чэсць дзяўчат і рабіць іншыя рэчы, накшталт гэтага, якія ўваходзяць у абавязак вандроў-

нага рыцара. Такім чынам, сен'ёр Дон-Кіхот мой, няхай лепш сёння, як заўтра, ваша міласць і ваша вялікасць накіроўваецца ў дарогу. Калі-б была патрэба службыць вашай вялікасці зброеносцам, я палічыў-бы гэта за найвялікшае шчасце для сябе.

Тады Дон-Кіхот; павярнуўшыся да Санчо, сказаў:

— Ці не сказаў я табе, Санчо, што ў мяне будзе больш зброеносцаў, як патрэбна мне! Бачыш, хто прапануе мне ім быць. Ніхто другі, як непараўнальны бакалаўр Сансон Караско, радасць слухачоў саламанскіх школ, здаровы цела, спрытны і гнуткі, маючы ўсе якасці, патрэбныя для зброеносца вандроўнага рыцара. Але я не павінен разбіваць калону вучонасці і сасуд навук: няхай сен'ёр Сансон астанеца на сваёй айчыне і пакрые гонарам сівізну старых бацькоў сваіх. А я знайду другога зброеносца, калі Санчо не захоча ехаць са мной.

— Не, мне хочацца!—адказаў расчулены Санчо.—Няхай не скажуць пра мяне, сен'ёр мой: хлеб падзялілі і адзін аднаго забілі. Я зразумеў жаданне ваша, сен'ёр, зрабіць мне ласку, і калі пачаў лічыць маю пенсію, дык зрабіў гэта толькі для таго, каб дагадзіць маёй жонцы. Але, урэшце-рэшт, мужчына павінен быць мужчынай, а з той прычыны, што я—мужчына ўсюды, чаго нельга адмаўляць, дык хачу ім быць і ў сябе дома. Такім чынам, няхай міласць ваша прывядзе ў парадак свой завет і накіруемя адразу-ж у дарогу, каб не мучылася сумленне сен'ёра Караско. Я зноў буду службыць вашай міласці лепш, як усе зброеносцы, служыўшыя вандроўным рыцарам у мінулыя і цяперашнія часы.

Бакалаўр быў здзіўлены манерай гаварыць Санчо Панса. Хаця ён і чытаў першую частку гісторыі Дон-Кіхота, але не мог паверыць, каб Санчо быў сапраўды такім забаўным, якім там яго намалявалі. Дон-Кіхот і Санчо з ухвалы вялікага Караско, які з гэтага часу зрабіўся іхнім аракулам парашылі, што праз тры дні адбудзецца іхні ад'езд.

За гэты час яны спадзяваліся знайсці сапраўдны шлём

з забралам, які Дон-Кіхот, чаго-б там ні каштавала, павінен быў узяць з сабой.

Пляменніца і ахмістрыня засыпалі бакалаўра пракляццямі Яны рвалі на сабе валасы, драпалі твар і плакалі з прычыны ад'езду свайго пана, нібы ён паміраў.

Мэта, якую паставіў перад сабой Сансон, пераконваючы Дон-Кіхота накіравацца ў новае вандраванне, будзе выкладзена далей, а зрабіў ён так па парадзе папа і цырульніка.

На працягу трох дзён Дон-Кіхот і Санчо назапасіліся ўсім неабходным. Калі Санчо сціхамірыў сваю жонку, а Дон-Кіхот—пляменніцу і ахмістрыню, яны з надыходам ночы накіраваліся па дарозе ў Табосо: Дон-Кіхот—на сваім добрым Расінантэ, а Санчо на старым сваім Шэрым. Торбы іхнія былі туга напакаваны прадуктамі, а кашалёк—грашма, якія Дон-Кіхот даў на хаванне Санчо.

РАЗДЗЕЛ VIII,

у якім гаворыцца пра тое, што здарылася з Дон-Кіхотам, ехаўшым на спатканне з сен'ёрай свайй Дульсінеяй Табоскай.

Калі Дон-Кіхот і Санчо ад'ехалі ўжо на вялікую адлегласць ад свайго сяла, Расінантэ пачаў ірзаць, а Шэры стагнаць. Абодва яны—і рыцар і зброеносец—палічылі гэта за шчаслівую адзнаку. Рэў і стогн Шэрага былі мацней за ірзанне каня, з чаго Санчо зрабіў вывад, што яго шчасце возьме верх над шчасцем яго пана. Не ведаю, ці правільныя ўсе гэтыя прыкметы. У кожным выпадку, калі Санчо спатыкаўся або падаў, ён гаварыў: лепш было зусім не выходзіць з дому, бо спатыканне і паданне прыводзяць толькі да падраных чаравікаў або да паламаных рэбраў. У гэтым ён, напэўна, быў не вельмі далёкі ад ісціны.

— Санчо,—сказаў Дон-Кіхот,—ноч надыходзіць шпарка, і мы не зможам даехаць да Табосо, а мне неабходна заручыцца блаславеннем і міласлівым дазволам непараўнальнай Дульсінеі, бо нічога ў жыцці не можа надаць больш ха-

робрасці вандроўным рыцарам, як упэўненасць у прыхільнасці да іх дам.

— І я гэта думаю, але лічу, што вашай міласці будзе цяжка гаварыць з сен'ёрай Дульсінеяй адзін-на-адзін. У кожным разе вы можаце атрымаць яе блаславенне толькі праз паркан двара, дзе я бачыў яе першы раз, калі прывёз ёй ліст з весткай пра недарэчнасці і шаленствы, зробленыя вашай міласцю ў глыбіні Сіера-Марэны.

— Парканам здалася табе, няшчасны Санчо, тое месца, адкуль ты бачыў гэтую ніколі дастаткава не ўхвалёную прыгожасць і грацыю. Напэўна, гэта былі галерэі, порцікі, аркады раскошных каралеўскіх палацаў. О, толькі-б убачыць яе яшчэ раз! Кожны прамень, які падае ад сонца прыгожасці яе, асвеціць розум мой і замацуе маё сэрца...

— Па праўдзе кажучы, сен'ёр, калі я бачыў гэтае сонца сен'ёры Дульсінеі Табоскай, яно не свяціла так ярка, каб кідаць якія-небудзь праменні. Напэўна, гэта адбывалася з той прычыны, што яе міласць у той час прасейвала пшаніцу: падняты густы пыл клаўся наўкола яе твара і зацямяў яго.

— Як! Ты ўсё яшчэ, Санчо, гаворыш і думаеш, што мая сен'ёра Дульсінея прасейвала пшаніцу, хаця гэты занятак зусім не падыходзіць да знатных асоб. Дрэнна памытаеш ты, о, Санчо, вершы, апісваючыя работы, якімі займаліся ў крышталёвых сваіх палацах німфы. Вынырнуўшы з любімага імі Тахо, яны сядалі на зялёным лузе вырабляць багатыя тканіны, сатканыя з золата, шоўку і пэрлаў. Гэтым, напэўна, была занята і мая сен'ёра, калі ты яе бачыў. Толькі зайздрасць нейкага злоснага чараўніка надае зусім іншыя вобразы таму, што дае мне такое здавальненне. Я баюся, што і ў гісторыі пра мае ўчынкi аўтар, калі ён ваража да мяне ставіцца, мог замяніць адну рэч другой і да адной праўды прымяшаць тысячу няпраўдаў. О, зайздрасць, корань бязмежнай злосці і чарваточына добрадзейнасці!

— Я таксама кажу гэта, — адказаў Санчо. — Думаю, што ў гэтай гісторыі, напэўна, і з маім добрым імем не вельмі

цэрамоніяца і растрэслі яго ва ўсе бакі, падмятаючы ім, як гаворыцца, усе вуліцы. А між тым у мяне няма такой удачы і шчасця, каб маглі мне зайздросціць.

— Гэта, Санчо, падобна на тое, што здарылася з адным славым сучасным паэтам. Ён напісаў злую сатыру супроць лёгкадумных дам, але не ўключыў ў яе адну даму, адносна якой у яго было сумненне — лёгкадумная яна або не. Ubачыўшы, што яе імя няма ў спісе гэтых дам, яна патрабавала, каб ён дапоўніў сваю сатыру, змясціўшы і яе туды; у адваротным выпадку яна пагражала яму сваім гневам. Паэт выканаў яе жаданне і нагаварыў пра яе ў сваёй сатыры такіх рэчаў, што яна засталася вельмі здаволенай, бо адразу набыла вядомасць. Дарэчы, можна прыгадаць яшчэ і таго пастуха, што спаліў славыты храм Дыяны, які лічыўся адным з сямі чудаў свету, каб імя яго перажыло вякі. І хаця была выдана пастанова, каб ніхто не ўспамінаў яго імя ні вусна, ні пісьмова, але ўсё-ж зрабілася вядомым, што яго звалі Герастратам. Гэтым я хачу сказаць, Санчо, што жаданне набыць славу—у вышэйшай ступені дзейная і магутная прычына. Як ты думаеш, што прымусіла Гаранцыя ў поўным узбраенні кінуцца з маста ў глыбіню Тыбра? Чаму Муцый Сцэвола спаліў сабе руку? Усе гэтыя і яшчэ розныя іншыя вялікія ўчынкi ёсць і будуць адзнакай славы, да якой людзі імкнуцца, як да вечнасці.

— Усё, што ваша міласць сказала, я зразумеў вельмі добра. А цяпер я хацеў-бы, каб міласць ваша растлумачыла мне адно недамненне...

— Недаўменне—хацеў ты, пэўна, сказаць, Санчо,—правіў яго Дон-Кіхот.—Пытайся, і я адкажу табе, што здолею.

— Скажыце мне, сен'ёр, дзе знаходзяцца ўсе гэтыя славытыя рыцары, пра якіх вы казалі?

— Язычнікі, напэўна, знаходзяцца ў пекле, а хрысціяне, калі яны былі добрыя, у чысцілішчы або ў раю.

— А перад грабніцамі, у якіх ляжаць целы гэтых выдатных сен'ёраў, ці ёсць там срэбраныя лампы, ці ўпрыгожаны сцены іхніх капліц?

— Грабніцамі ў язычнікаў, — адказаў Дон-Кіхот, — былі большай часткай раскошныя храмы. Попел спаленага трупа Юлія Цэзара быў пакладзены пад каменную піраміду надзвычайнай вышыні¹, якую цяпер у Рыме завуць іглой св. Петра. Артэміза пахавала свайго мужа, караля Маўзалея, у грабніцы, якую лічылі адной з сямі цудаў свету. Але ніякія лампы там не гараць.

— Вельмі добра, а цяпер скажыце мне, што больш вы хочаце—увакрасіць мёртвага або забіць волата?

— Адказ можа быць толькі адзін: безумоўна, увакрасіць мёртвага.

— Вось я вас і злавіў!—узрадаваўся Санчо.—Значыць слава тых, хто, па чутках, увакрасае мёртвых, дае зрок сляпым, варочае здароўе хворым, слава тых, перад грабніцай якіх гараць лампы, вышэй той славы, якую ўсе язычаскія імператары і вандроўныя рыцары пакінулі і пакінуць пасля сябе.

— Не супярэчу таксама і супроць гэтай ісціны,—згадзіўся Дон-Кіхот,—але якое-ж заключэнне хочаш ты, Санчо, вывесці з усяго гэтага?

— А вось якое: нам-бы варта было хутчэй зрабіцца святымі! Тады мы лёгка дасягнем славы. Вялікім шчасцем будзе для ўсіх датыкацца і прыкладвацца да нашых целаў. Так што, сен'ёр мой, лепш быць бедным манахам якога-б там ні было ордэна, як харобрым вандроўным рыцарам.

— Усе гэта так,—адказаў Дон-Кіхот,—але не ўсе мы можам быць манахамі. Рыцарства—таксама рэлігія, і ў раю ёсць святыя рыцары.

— Але я чуў, нібыта на небе больш манахаў, як вандроўных рыцараў.

— Гэта з той прычыны, што колькасць манахаў больш колькасці вандроўных рыцараў.

У такіх і таму падобных гутарках правялі яны ноч і наступны дзень. За гэты час з імі не здарылася нічога вар-

¹ Дон-Кіхот паўтарае тут народнае сказанне пра тое, нібыта попел Юлія Цэзара пахаваны пад іглой св. Петра.

тага ўспаміну, што вельмі пакрыўдзіла Дон-Кіхота. Нарэшце на другі дзень, пад вечар, перад іхнімі вачыма раскінуўся вялікі горад Табосо. Пры гэтым радасць напоўніла душу Дон-Кіхота, а сум — душу Санчо, бо ён не ведаў, дзе жыла Дульсінея, і ніколі ў жыцці не бачыў яе, як не бачыў яе і яго пан. Так што абодва яны былі ўсхваляваныя: адзін — ад чакання ўбачыць яе, другі — таму што не бачыў яе.

Нарэшце, з надыходам ночы яны ўехалі ў горад, дзе з імі здарыліся справы вельмі паказальныя.

РАЗДЗЕЛ ІХ,

у якім апавядаецца тое, пра што чытач даведаецца, калі прачытае

Якраз у поўнач Дон-Кіхот і Санчо ўехалі ў Табосо. Усё сяло знаходзілася ў глыбокай маўклівасці, бо жыхары спалі, як гаворыцца, не пераводзячы духу. Ноч была досыць светлая, хаця Санчо і хацеў, каб яна была як мага цямнейшай, бо цемра магла-б быць апраўданнем яго глупству. Ва ўсім мястэчку быў чутны толькі брэх сабак, які непакоіў вушы Дон-Кіхота і сэрца Санчо. Час ад часу роў асёл, рохкалі свіні, курняўкалі кошкі. Усё гэта рыцар палічыў дрэннай адзнакай, тым не менш ён сказаў Санчо:

— Санчо, завядзі мяне ў палац Дульсінеі: можа мы яшчэ заспеем яе не спячай.

— У які гэта палац я павінен весці вас, клянуся сонцам, калі той, у якім я бачыў яе вялікасць, быў толькі зусім маленькім домікам?

— Мабыць яна тады была ў невялікай прыбудове свайго каралеўскага палаца і забаўлялася там са сваімі дзяўчатамі, як гэта ў звычай ў знатных дам і прынцэс.

— Сен'ёр, калі ўжо ваша міласць хоча, каб, назло мне, дом сен'ёры Дульсінеі быў каралеўскім палацам, дык ці такі цяпер час, каб знайсці дзверы адчыненымі. Ці добра будзе ступацца так, каб перапалохаць усіх людзей?

— Раней за ўсё знойдем, а потым я скажу табе. Санчо, што нам трэба рабіць. Вось глядзі,—цёмная груда, якая відаць адсюль, напэўна і ёсць палац Дульсінеі.

— Дык няхай ваша міласць і вядзе нас!

Дон-Кіхот паехаў наперад і, праехаўшы каля двух соцень крокаў, убачыў, што груда, якая адкідвала ад сябе чорны цень, была высокай вежай. Ён адразу-ж зразумеў, што будынак гэты—не палац, а царква таго мястэчка, і, расчараваны, сказаў:

— Мы наткнуліся на царкву, Санчо.

— Бачу. Добра яшчэ, што мы не наткнуліся на свае магільны, бо недарэмна здані блукаюць па могілках у такія гадзіны. Апрача таго, я, наколькі памятаю, казаў вашай міласці, што дом гэтай сен'еры знаходзіцца ў глухім завулку.

— Будзь ты пракляты, дураны!—раззлаваўся Дон-Кіхот. Дзе ты бачыў, каб каралеўскія замкі і палацы былі пабудаваны ў глухіх завулках?

— Сен'ер, кожная краіна мае свае звычаі. Можа тут, у Табосо, звычай—будавець дамы і вялікія будынкi ў глухіх завулках. З гэтай прычыны ўпрашаю вашу міласць—дазвольце мне пашукаць па гэтых вуліцах і глухіх завулках, якія [я тут бачу перад намі. Можа здарыцца, што ў якім-небудзь куту я знайду той палац, які лепш з'елі-б сабакі, як нам бегаць і мучыцца, шукаючы яго.

— Кажы з патрэбнай павагай, Санчо, пра рэчы, маючыя адносіны да маёй сен'еры.

— Паспрабую стрымацца. Але адкуль мне ўзяць цяпляваць, калі ваша міласць патрабуе, каб я, бачыўшы толькі адзін раз дом нашай пані, ведаў яго заўсёды і знайшоў яго ў поўнач! А вы самі не знаходзіце яго, хаця павінны былі бачыць яго сотні тысяч разоў.

— Ты давядзеш мяне да распачы, Санчо! Слухай, ерэтык, ці не казаў я табе тысячу разоў, што за ўсё сваё жыццё я ніколі не бачыў непараўнальнай Дульсінеі, ніколі да гэтага часу не пераступаў парога яе палаца і закаханы ў яе толькі па чутках пра яе вялікую прыгажосць і пра не менш вялікі розум.

— Але-ж і я яе не бачыў.

— Гэтага не можа быць!—усклікнуў Дон-Кіхот.—Ты-ж сам мне казаў, што бачыў яе, калі яна прасейвала пшаніцу, і прывёз мне адказ на ліст, які я з табой паслаў ёй.

— Не звяртайце на гэта ўвагі, сен'ёр. Я павінен вам сказаць, што бачыў яе і прывёз вам ад яе адказ толькі па чутках, і т-к-жа магу сказаць, хто сен'ёра Дульсінея, як ударыць кулаком у неба.

— Санчо, Санчо!—пачаў дакараць яго Дон-Кіхот.—Ёсць час для жартаў і час, калі жарты не да месца. Калі я кажу, што не бачыў і не гутарыў з уладаркай маёй душы, дык ты зусім не абавязаны паўтараць тое-ж самае.

Гутарачы такім чынам, яны ўбачылі, што каля іх прайшоў нехта з двума муламі. Гэта быў земляроб, які, устаўшы рана, досвіта накіроўваўся на работу.

Калі земляроб параўнаўся з імі, Дон-Кіхот запытаў яго:

— Ці не можаце вы мне сказаць, добры сябра, дзе тут палац непараўнальнай Дульсінеі Табоскай?

— Сен'ёр,—адказаў малады хлопец,—я не тутэйшы і ўсяго толькі некалькі дзён жыву ў гэтым сяле, дзе паступіў на службу да багатага селяніна. Вось тут у доме супроць жыве мясцовы поп і панамар; абодва яны, або кожны ў пасобку, могуць даць вашай міласці патрэбныя весткі пра сен'ёру прынцэсу, бо ў іх ёсць спіс усіх жыхароў Табоса. Я-ж, з свайго боку, думаю, што ва ўсім мястэчку няма ніводнай прынцэсы. Між іншым, сен'ёр тут вельмі многа, і кожная з іх можа лічыць сябе прынцэсай у сваім доме.— І, пагнаўшы сваіх мулаў, ён не пачаў чакаць далейшага распытвання.

Санчо, убачыўшы, што яго пан у недаўменні і некалькі незадаволены, сказаў:

— Сен'ёр, дзень ужо блізка. Было-б з нашага боку неасцярожна, каб сонца заспела нас на вуліцы. Лепш нам паехаць з горада. Няхай ваша міласць схаваецца ў якіх-небудзь хмызняках тут, недалёка, а як толькі развіднее, я зноў вярнуся сюды і не пакіну кутка ва ўсім мястэчку не абшу-

каным. Я абавязкова знайду дом, замак або палац маёй сен'ёры, бо было-б вялікім няшчасцем, калі-б я яго не знайшоў. А знайшоўшы яго, я пагутару з яе міласцю і паведамлю, дзе асталася ваша міласць, чакаючы яе загадаў. Такім чынам, вы можаце ўбачыцца з ёю без загану для яе чэсці і добрага імя.

— Санчо, ты ў некалькіх кароткіх словах сказаў тысячы мудрых выказаў! Параду, якую ты даў мне, я ўхваляю і прымаю з вялікай гатоўнасцю: хадзем, сын мой, шукаць, дзе-б мне схавацца.

Верны зброеносец палаў нецярплівацю хутчэй вывезці свайго пана з мястэчка каб ён не выкрыў аго ашуканства адносна адказу Дульсінеі, прывезенага Санчо ў Сіера-Марэну. На адлегласці двух міль ад сяла яны знайшлі лясок, у якім Дон-Кіхот і схаваўся, а Санчо вярнуўся ў горад для перамоў з Дульсінеяй. У час гэтага пасольства з ім здарыліся такія рэчы, якія патрабуюць новай увагі і новай даверлівасці.

РАЗДЗЕЛ X.

у якім паведамляецца пра хітрасць, якую выдумаў Санчо Панса, каб ачараваць сен'ёру Дульсінею, і пра іншыя падзеі, такія-ж смешныя, як і праўдзівыя

Дайшоўшы да гэтага раздзела, аўтар гэтай вялікай гісторыі хацеў-бы прайсці яе маўчаннем, баючыся, што яму не павераць, бо вар'яцтва Дон-Кіхота дасягае тут вышэйшага пункту і апошняй мяжы, якую толькі можна ўявіць сабе, і нават перавышае іх на два стрэлы з арбалета.

Калі Дон-Кіхот схаваўся ў хмызняку, ён адразу-ж паचाў падганяць Санчо:

— Ідзі, сын мой, і не саромся, калі апынешся перад яркімі праменьнямі таго сонца прыгожасці, на пошукі якога ты накіроўваешся. Шчаслівейшы ты з усіх зброеносцаў на свеце! Хавай у памяці, як яна цябе прыме, ці зменіцца ў твары, ці захвалюецца, пачуўшы маё імя. Ці не пераступіць яна з адной нагі на другую, ці падые рукі да валасоў, каб

паправіць іх, хаця-б яны і не былі ў непарадку. Ты павінен ведаць, Санчо, што вонкавыя дзеянні і рухі, якія праяўляюцца ў закаханых, калі гутарка ідзе пра іхняе каханне, самыя надзейныя вешчунны, якія нясуць вестку пра тое, што адбываецца ў глыбіні іхняй душы.

— Я вярнуся хутка,—сказаў Санчо,—а вы, сен'ёр мой, падбздэрге сваё сэрца. Кажуць, мужае сэрца перамагае злую долю; дзе няма вокаракаў, там няма для іх і кручкоў, бо дзе менш чакаюць, там і выскоквае заяц. Калі мы не знайшлі палацаў або замкаў нашай сен'ёры, дык я спадзяюся цяпер знайсці іх, калі менш за ўсё чакаю. А калі знайду, дык паверце мне, я ужо спраўлюся з прыгожай Дульсінеяй.

— Слухай, Санчо, ты заўсёды прыцягваеш у гутарцы свае прыказкі так за валасы, што—няхай пашле мне лёс лепш удачу ў тым, чаго я жадаю.

Пасля гэтых слоў Санчо завярнуўся і пагнаў Шэрага. Але толькі ён выехаў з лесу, як адразу-ж злез з асла, сеў пад дрэвам і пачаў сам з сабою разважаць наступным чынам:

— Цяпер паглядзім, Санчо, куды гэта накіроўваецца ваша міласць? Ці не на пошукі якога-небудзь асла, якога вы страцілі? Зусім не! Я еду шукаць—ні мала, ні многа—прынцэсу, а ў ёй сонца прыгожасці і ўсё неба, разам узятыя. Дзе-ж вы думаеце знайсці яе, о, Санчо? У вялікім горадзе Табосо. Добра, а ад імя каго едзеце вы шукаць яе? Ад імя славутага рыцара Дон Кіхота Ламанчскага, які знішчае зло, дае есці таму, каго мучыць смага, і піць таму, хто адчувае голад. Усё гэта вельмі добра! А што, калі жыхары Табосо, даведаўшыся пра тое, што вы з'явіліся да іх з намерам спакусіць іхніх прынцэс і ўзбунтаваць іхніх дам, прыдуць усе і так памалоцяць палкамі рэбры, што ў вас не астанецца ніводнай косткі цэлай? Не, я не пайду шукаць Дульсінею ў Табосо. Д'ябал, д'ябал заблытаў мяне ва ўсе гэтыя справы і ніхто іншы!

Разважаючы такім чынам з самім сабою, Санчо прышоў да наступнага вываду:

— Мой пан, як я ў гэтым пераканаўся з тысячы прыкладаў, вар'ят, якога варта-б звязаць, а я таксама недалёка адышоў ад яго, бо прыказка гаворыць: „скажы мне, з кім ты сябруеш, і я скажу табе, хто ты такі“. Вар'яцтва-ж яго такога сорту, што ён прымае адну рэч за другую: белае лічыць чорным, а чорнае—белым, як гэта было, напрыклад, з ветракамі. З гэтай прычыны не вельмі цяжка будзе прымусіць яго паверыць, што першая сялянка, якая будзе ісці яму насустрэч, і ёсць сен'ёра Дульсінея. Можна ён нават уявіць сабе, што які-небудзь злы чараўнік так сапсаваў яе вобраз на бяду і гора яму.

Гэтымі думкамі заспакоіў сябе Санчо Панса і астаўся там сядзець да паслябеда. Усё склалася для яго вельмі ўдала. Калі ён падняўся, каб сесці на свайго Шэрага, ён убачыў, што з Табосо ў напрамку да яго едуць тры сялянкі на трох аслах або асліцах. Убачыўшы сялянак, ён ускочку паехаў да свайго сен'ёра Дон-Кіхота, якога знайшоў уздыхаючым і гаворачым тысячы любоўных слоў.

— Якую вестку нясеш ты мне, сябра Санчо?—усклікнуў Дон-Кіхот. Як мне адзначыць гэты дзень—белым або чорным каменем?

— Лепш было-б, калі-б міласць ваша адзначыла яго чырвоным графітам, каб хутчэй убачыць тое, што патрэбна!

— Значыць, ты прывёз мне добрыя весткі?

— Вашай міласці безадкладна трэба прышпорыць Расі-нантэ і выехаць у адкрытае поле для спаткання з сен'ёрай Дульсінеяй Табоскай, якая з двума прыслужніцамі едзе на спатканне з вашай міласцю.

— Што ты кажаш, Санчо, сябра! Не ашуквай мяне і не імкніся хлуслівай радасцю спалохаць сапраўдны мой сум.

— Якая мне карысць ашукваць вашу міласць?—сказаў Санчо.—Прышпорце каня, сен'ёр, і вы ўбачыце прынцэсу, нашу ўладарку, прыгожую і прыбраную. Прыслужніцы яе і яна—адзін толькі бляск золата, пэрлаў, брыльянтаў, рубінаў; апрача таго, на іх прыгожая парча. Валасы іхнія распушчаны па плячах і здаюцца сонечнымі праменьнямі; яны

едуць вярхом на трох буланых конях, прыгажэй за якіх і на свеце няма.

— У такім выпадку едзе, Санчо. У ўзнагароду за гэтую нечаканую і радасную вестку я абяцаю даць табе лепшую здабычу, якую набуду ў першай сустрэтай прыгодзе. Калі-ж гэта цябе не здаволіць, я падарую табе жарабят, якіх прынясуць мне сёлета мае тры кабылы.

— Давайце лепш жарабят,—сказаў Санчо.—Гэта больш надзейна, як уся здабыча.

Выехаўшы з лесу, яны ўбачылі трох сялянак. Дон-Кіхот пільна глянуў на ўсю дарогу да Табосо. Не ўбачыўшы на ёй нікога, апрача гэтых трох дзяўчат, ён вельмі замяшаўся і запытаў Санчо, ці не пакінуў ён Дульсінею з прыслужніцамі за горадам.

— Як за горадам?!—пакрыўдзіўся Санчо.—Можа ў вашай міласці вочы адзаду галавы, калі вы не бачыце, што яны едуць нам насустрач, ззяючы, як яркае сонца ў поўдзень.

— Нічога не бачу, Санчо,—сумна прамовіў Дон-Кіхот,—апрача трох сялянак на трох аслах.

— Што вы, што вы гаворыце?! Няўжо тры прыгожыя кані здаюцца вашай міласці асламі? Я вырваў-бы сабе бараду, калі-б гэта было праўдай.

Сказаўшы гэта, Санчо паехаў наперад, злез з Шэрага, узяў за наморднік асла адной з сялянак, і, стаўшы перад ёю на калені, сказаў:

— Каралева, прынцэса і герцагіня прыгожасці, ці не будзе мець ласку ваша вялікасць праявіць прыхільнасць да палоненага вамі рыцара, які стаіць унь там, ператвораны ў камень і мрамур, засаромлены і замярцвеўшы, убачыўшы сябе ў прыгожай вашай прысутнасці. Я—Санчо Панса, зброеносец яго, а ён—многа вандруючы рыцар Дон-Кіхот Ламанчскі, якога завуць яшчэ рыцарам Сумнага Вобразу.

У гэты час Дон-Кіхот ужо апусціўся поплец з Санчо на калені. Пільна глядзеў ён, вылупіўшы ад здзіўлення і жаху вочы на тую, якую Санчо называў каралевай і сен'ёрай. Нажаль, ён не бачыў перад сабою нікога, апрача сялянкі,

да таго-ж вельмі непрыгожай, з круглым тварам і плоскім носам. Сялянкі таксама былі ў вышэйшай ступені здзіўленыя, убачыўшы гэтых двух так непадобных адзін на аднаго людзей, якія стаялі перад імі на каленях і не хацелі даць дарогу іхвяй сяброўцы.

Нарэшце „прынцэса“ спыніла маўкліваць, крыкнуўшы рэзка і злосна:

Санчо ўзяў за недавуздак асла адной з сялянак і стаў перад ёю на калені.

— Сайдзіце з дарогі, ды хутчэй! Дайце нам праехаць, бо мы спяшаемся.

На гэта Санчо адказаў:

— О, прынцэса і ўсемагутная ўладарка Табосо! Няўжо велікадушнае ваша сэрца не злітасцівіцца, убачыўшы на каленях перад велічнай вашай прысутнасцю апору вандрунага рыцарства?

— Глядзіце,—сказала адна з дзяўчат,—гэтыя сен'еры з'явіліся сюды пакпіць з вясковых дзяўчат, нібыта мы не ўмеем, як яны, адпускаяць жарты.

— Падыміся, Санчо!—сказаў тады Дон-Кіхот.—Лёс, не насыціўшыся яшчэ маімі пакутамі, загарадзіў усе шляхі, адкуль магло-б прыйсці хоць некаторае заспакаенне ў маю пакутлівую душу. О, мяжа ўсякага ўдасканалвання, вяршыня чалавечай пекнаты, адзіная ўдеха сумнага сэрца, ставячага вышэй за ўсё цябе! Цяпер я бачу, што злосны чараўнік, праследуючы мяне, пакрыў мае вочы туманам і толькі для іх адных змяніў тваю непараўнальную прыгожасць. Калі ён не ператварыў таксама і мой выгляд у пачвару, каб зрабіць мяне брыдкім у тваіх вачах, не адмоўся глянуць на мяне пяшчотна і любоўна, прызнаўшы ў маім каленасхіленні перад тваёй пакрыўленай прыгожасцю ўсю пакорнасць, з якой душа мая багатварыць цябе.

— Расказвай гэта маім дзядам!—адказала сялянка.—Знайшоў амагарку слухаць пустую балбатню! Адыйдзіце ў бок, дайце нам дарогу, і мы вам падзякуем.

Санчо пастараніўся і прапусціў яе, вельмі здаволены, што ён так добра вышаў з свайго затруднення. Астатнія сялянкі кінуліся за ёю і паехалі ўскочку, не павярнуўшы галавы, покуль не праехалі поўмілі.

Калі яны зніклі з вачэй, Дон-Кіхот звярнуўся да Санчо, кажучы:

— Што ты скажаш цяпер? Як мяне ненавідзяць чараўнікі! Паглядзі, чаго дасягае супроць мяне іхняя злосць і гнеў: яны нават адабралі ў мяне шчасце ўбачыць маю сен'ёру ў сапраўдным яе выглядзе. Звярні таксама ўвагу, Санчо, што гэтыя здраднікі не здаволіліся змяненнем і ператварэннем маёй Дульсінеі—яны адабралі ў яе і тое, што заўсёды так уласціва знатным сен'ёрам, менавіта: добры пах ад усягдашняга іхняга знаходжання сярод амбры і кветак.

— О, брыдкі зброд!—усклікнуў тады Санчо.—О, злосныя і праклятыя чараўнікі, якіх я хацеў-бы бачыць усіх нанізанымі за жабры, як сардынкі на вяроўцы! Вы ператварылі перлы вачэй маёй сен'ёры ў жалуды пробкавага дрэва, яе валасы з чыстага золата—у шчаціну рыжага бычынага хваста. Хаця, кажучы па праўдзе, я зусім не бачыў яе нязграбнасці,

а яе прыгожасць была падкрэслена і ўдасканалена радзімкай над яе губой, разам з сямю або з васьмю рыжымі валосікамі, нібы залатыя ніткі, даўжынёй больш за дзюйм.

— Ты некалькі перавялічваеш, Санчо: валасы, як ты іх апісаў, вельмі даўгія для радзімак.

— Я павінен сказаць вашай міласці, што гэтыя валасы так ішлі да яе, нібы яна з імі нарадзілася.

— Веру табе, сябра мой, бо прырода не магла стварыць у Дульсінеі нічога, што не было б удасканалена і закончана.

Хітрун Санчо ледзь стрымліваўся ад смеху, слухаючы недарэчнасці свайго пана, так тонка ашуканага ім.

Нарэшце рыцар з зброеносцам селі на сватх жывёл і паехалі па дарозе ў Сарагосу, каб трапіць на ўрачыстыя святы, якія адбываліся штогод у гэтым славутым горадзе.

Але па дарозе з імі здарыліся шматлікія і значныя здарэнні, пра якія чытач хутка і даведаецца.

РАЗДЗЕЛ XI

Пра дзіўную прыгоду, якая здарылася з харобрым Дон-Кіхотам пры сустрэчы з калясніцаю смерці і яе прыдворным штатам

У глыбокай задуме ехаў Дон-Кіхот сваёй дарогай. Ён не мог прыдумаць, які выкарыстаць сродак, каб вярнуць Дульсінеі першапачатковы яе выгляд. Не заўважаючы нічога, ён апусціў аброць Расінантэ, і конь спыняўся на кожным кроку, каб пашчыпаць зялёнай травы. Нарэшце Санчо вывеў яго з глыбокай задумы, сказаўшы:

— Сен'ёр, сум створаны не для жывёлы, а для людзей, але, калі людзі празмерна аддаюцца яму, яны ператвараюцца ў жывёлу. Падбадзёрцеся, ваша міласць, падбярэце аброць Расінантэ, страсяніцеся і вярніцеся да той жывасці, мець якую павінен вандроўны рыцар! Што гэта такое, чорт вазьмі! Што за заняпад духу! Няхай д'ябал забярэ ўсіх Дульсінеяў на свеце, таму што бяспека аднаго вандроўнага рыцара даражэй, як усе ператварэнні і чараўніцтвы на свеце.

— Маўчы, Санчо!—сказаў Дон-Кіхот не вельмі слабым голасам.—Не гавары багахульстваў супроць гэтай чароўнай сен'ёры. У яе бядзе і горы вінаваты адзін я: з той зайздрасці, якую злыя чараўнікі маюць да мяне, нарадзілася і яе няшчасце.

— І я тое-ж самае кажу,—адказаў Санчо.—Хто ведаў яе раней і бачыць цяпер, у тым сэрца не можа не плакаць, павер!

— Ты можаш гэта сапраўды сказаць, Санчо, бо ты бачыў яе ў поўным бляску яе прыгожасці. Але разам з гэтым, Санчо, ты дрэнна апісаў мне яе прыгожасць: калі не памыляюся, ты сказаў, што яе вочы як перлы, а вочы, падобныя на перлы, хутчэй могуць быць у ляшча, як у дамы. Вочы Дульсінеі павінны быць як зялёныя ізмуроды: вялікія, адкрытыя, з двума нябеснымі дугамі, якія служаць ёй брывямі. А перлы вазьмі ў вачэй і перанясі на зубы, бо ты, Санчо, без сумнення, памыліўся, прыняўшы вочы яе за зубы.

— Усё можа быць,—адказаў Санчо,—бо яе прыгожасць мяне прывяла ў такую замяшанасць, у якую прывяла вашу міласць яе брыдасць. Адна рэч непакоіць мяне больш за ўсе астатнія: калі ваша міласць пераможа волата або якога-небудзь другога рыцара, і вы яму загадаеце ісці і стаць на калені перад прыгожасцю сен'ёры Дульсінеі, дзе знойдзе яе бедны той волат або няшчасны пераможаны рыцар? Калі-б яны сустрэлі яе сярод вуліцы, яны не апазналі-б яе ў такім выглядзе.

— Я думаю, Санчо, чараўніцтва не можа адабраць у пераможаных волатаў і рыцараў мажлівасць апазнаць Дульсінею. Ва ўсякім выпадку над першым-жа пераможаным мы зробім вопыт, загадаўшы яму вярнуцца і даць мне справаздачу пра тое, што ў яго вышла ў гэтай справе.

— Гэта вельмі добра прыдуманая, сен'ёр. Такім чынам мы даведаемся пра тое, што нам патрэбна. Калі выявіцца, што сен'ёра Дульсінея ператворана толькі ў вачах вашай міласці, няшчасце больш будзе ваша, як яе.

Дон-Кіхот толькі што хацеў адказаць Санчо, але ў гэты

момант на сярэдзіну дарогі выехала калымага, нагружаная самымі рознастайнымі і дзіўнымі людзьмі і фігурамі, якія толькі можна ўявіць. Вазніцай быў пачварны д'ябал. Сама калымага была зусім адкрытая і не мела верха.

Першай убачыў Дон-Кіхот фігуру смерці, попlech з ёю віднеўся ангел, з другога боку стаяў імператар. Ля ног смерці сядзеў бог каханьня, якога завуць купідонам.

З гэтымі асобамі ехалі яшчэ і другія ў розных гарнітурах. Усё гэта прывяло ў замяшанасць Дон-Кіхота і напоўніла спалохам сэрца Санчо.

Але Дон-Кіхот узрадаваўся, падумаўшы, што яму сустрэлася новая і небяспечная прыгода. З гэтай думкай ён спыніўся перад калымагай і гучна сказаў:

— Вазніца, кучар, д'ябал або хто-б там ні быў! Безадкладна адказвай: хто ты, куды едзеш, і хто гэтыя людзі, якіх ты вязеш у сваёй калымазе?

На гэта д'ябал, спыніўшы калымагу, адказаў вельмі ветліва:

— Сен'ёр, мы—акторы з трупы Ангуло эль-Мало. Сёння раніцою мы ставілі ў сяле п'еску: „Смерць і яе прыдворны штат“, а ўвечары павінны ставіць яе ў мястэчку, якое вельмі блізка адсюль. Каб пазбавіць сябе ад працы распранацца і апранацца, мы едем у тых-жа гарнітурах, у якіх гралі. Калі вашай міласці захочацца даведацца яшчэ што-небудзь пра нас, запытайце, бо, раз я д'ябал, нічога не схавана ад мяне.

— Клянуса сумленнем вандроўнага рыцара!—усклікнуў Дон Кіхот.—Як толькі я ўбачыў гэтую калымагу, я ўявіў, што перада мной стаіць вялікая прыгода.

Покуль яны так гутарылі, да іх падышоў адзін з актораў трупы, апрануты жартаўніком, увесь абвешаны бубенчыкамі. Ён трымаў у руках палку, да верхняга канца якой было прывязана тры надутыя бычыныя пузыры. Падышоўшы да Дон-Кіхота, жартаўнік пачаў фехтаваць палкай, біцьчыкамі па зямлі і з усяе сілы скакаць, звонячы бубенчыкамі.

Страшэнная гэтая здань так спалохала Расінантэ, што ён, закусіўшы цуглі, пабег па полі, і Дон-Кіхот не мог яго спыніць. Санчо парашыў, што пану яго пагражае небяспека быць скінутым з каня, і, саскочыўшы са свайго Шэрага, пабег з усяе сілы да яго на помач. Калі ён да яго падбег, Дон-Кіхот ужо ляжаў на зямлі поплич з Расінантэ—звычайны канец кожнай адвагі Расінантэ і яго спрыту.

Але толькі Санчо саскочыў са свайго асла, як скакун ускочыў на Шэрага і пачаў біць яго пузырамі. Не столькі боль ад удараў, як шум і спалох прымусілі Шэрага ляцець ускочку цераз поле да таго мястэчка, куды акторы ехалі на свята. Ubачыўшы ўцёкі асла свайго і паданне свайго пана, Санчо не ведаў, якой з гэтых двух бед трэба памагчы ў першую чаргу.

Нарэшце, як у вернага зброеносца, любоў да пана перамагла прыхільнасць да асла. У недаўменні і трывозе падбег ён да Дон-Кіхота і, памагаючы яму ўзлезці на Расінантэ, сказаў:

— Сен'ёр, д'ябал забраў з сабою майго Шэрага.

— Які д'ябал?

— Той, з пузырамі!

— Я адбяру ў яго Шэрага, нават калі-б ён схаваўся з ім у самых глыбокіх бяздоннях пекла. Ёхняя калымага едзе павольна, і я муламі заплачу табе за прапажу асла.

— Няма чаго непакоіцца, сен'ёр,—сказаў Санчо.—Як мне здаецца, д'ябал ужо адпусціў Шэрага, і ён вяртаецца да нас.

Сапраўды, д'ябал зваліўся з Шэрага і, нібы нічога не здарылася, пайшоў пехатою ў мястэчка, а асёл вярнуўся да свайго гаспадара.

— Тым не менш,—сказаў Дон-Кіхот,—было-б нядрэнна за грубасць гэтага д'ябла адпомсціць каму-небудзь з седзячых у калымазе, хаця-б самому імператару.

— Няхай ваша міласць выкіне з галавы гэтую думку,—пачаў упрашаць Санчо.—Ніколі нельга звязвацца з акторамі, бо гэты народ карыстаецца вялікім спачуваннем. Гэта

людзі вясёлыя, яны даюць асалоду, і з гэтай прычыны ўсе іх абараняюць, памагаюць ім і ставяцца да іх з павагай, асабліва-ж да каралеўскіх і прывілеяваных труп.

— Тым не менш гэты камедыянт-д'ябал не ўцячэ ад мяне, хаця-б яму спачуваў увесь чалавечы род.

Сказаўшы гэта, Дон-Кіхот павярнуў каня, паімчаўся да калымагі і гучным голасам закрычаў:

— Спыніцеся! Пачакайце, вясёлы святочны натоўп! Я хачу правучыць вас, як трэба абыходзіцца з асламі і наогул з жывёламі, на якіх ездзяць зброеносцы вандроўных рыцараў.

Дон-Кіхот крычаў так гучна і доўга, што сядзеўшыя ў калымазе нарэшце пачулі яго. Смерць у момант выскачыла з калясніцы, а ўслед за ёю—імператар, вазніца, д'ябал і ангел. Усе яны схапілі каменні і, пастроіўшыся ў рад, пачалі чакаць Дон-Кіхота, каб ветліва сустрэць яго.

Убачыўшы гэта, Дон-Кіхот спыніў Расінантэ і пачаў разважаць, як-бы кінуцца на іх з найменшай для сябе небяспекай.

У гэты час пад'ехаў Санчо.

— Было-б вар'яцтвам пачынаць такую справу, сен'ёр,— сказаў ён.— Супроць пахлёбкі з булыжніка, ды яшчэ ў такой колькасці, няма на свеце абараняючай зброі. Апрача таго, гэта неразважнасць, а не харобрасць—аднаму чалавеку нападаць на армію, у якой знаходзіцца смерць і змагаюцца імператары і якой памагаюць добрыя і злыя ангелы. Але калі і гэтае меркаванне не заспакоіць вас, дык падумайце хоць пра тое, што сярод усіх прысутных, хаця яны і здаюцца каралямі і імператарамі, няма ніводнага вандроўнага рыцара.

— Цяпер сапраўды, Санчо, ты сказаў праўду, якая прымусіць мяне адмовіцца ад майго рашэння. Я не магу падымаць свой меч супроць тых, хто не пасвечаны ў рыцары. Справа гэта тычыцца цябе, Санчо, і калі ты хочаш адпомсціць за знявагу, зробленую твайму Шэраму, я адсюль памагу табе мудрай і карыснай парадай.

— Сен'ёр, па-мойму, няма чаго помсціць каму-б там ні

было. Я ўгавару майго асла перадаць сваю крыўду на разгляд маёй волі, якая складаецца з таго, каб мірна пражыць усю рэшту дзён маіх.

— Калі такое тваё рашэнне, добры Санчо, пакінем гэтыя здані і паедзем шукаць больш сур'ёзных прыгод, бо ў гэтай краіне не можа быць недастачы ў самых дзівосных справах.

Адразу-ж Дон-Кіхот таргануў за аброць Расінантэ, а Санчо сеў на свайго асла. Смерць і ўвесь яе лятучы атрад вярнуліся ў калымагу і працягвалі сваё вандраванне. Гэтым шчаслівым канцом закончылася страшэнная прыгода з калясніцай Смерці, а з Дон-Кіхотам на наступны дзень здарылася новая прыгода, не менш вартая здзіўлення, як папярэдняя.

РАЗДЗЕЛ XII

Аб страшнай прыгодзе, якая здарылася з адважным рыцарам Дон-Кіхотам і харобрым рыцарам Люстраў

Для адпачынку Дон-Кіхот і яго зброеносец спыніліся пад некалькімі густымі дрэвамі. У час вячэры Санчо сказаў свайму пану.

— Сен'ёр, якім-бы я быў дурнем, калі-б абраў сабе ў нагароду здабычу першай прыгоды, а не жарабят ад вашых трох кабыл. Яй-права-ж, верабей у руках лепш, як каршун валяту!

— Калі-б ты, Санчо, даў мне ківуцца ў бойку, дык у якасці здабычы ты атрымаў-бы залатую карону імператара і размаляваныя крыллі купідона...

— Скіпетр і карона тэатральных імператараў ніколі не бываюць залатымі.

— Гэта праўда,—згадзіўся Дон-Кіхот.—Але ўсё-ж, Санчо, я не хацеў-бы, каб ты з-за гэтага дрэнна глядзеў на тэатр, бо ён ставіць перад намі люстра чалавечага жыцця. Няма другога паказу, апрача драматычных твораў і актараў, які больш жыва перадаваў-бы, хто мы ёсць і чым мы павінны быць. Ты-ж ведаеш, што ў тэатры адзін грае нягодніка, другі—ашуканца, хто-небудзь—дасціпнага прастака, другі—

дурнога закаханага, а калі скончыцца п'еса, усе акторы
зноў роўныя між сабой.

— Так, я ведаю гэта.

— Тое-ж самае адбываецца і на сцэне гэтага свету, дзе
некаторыя граюць ролю імператараў, другія—ролю пап, але
калі прыходзіць канец гэтай п'есы, гэта значыць іхняму
жыццю, смерць здымае з іх розную іхнюю вопратку, і ўсе
робяцца роўнымі ў магіле.

— Добрае параўнанне,—сказаў Санчо,—хаця я ўжо чуў
яго многа разоў, як і параўнанне з шахматнай гульні:
покуль гульня працягваецца, кожная фігура мае сваё асоб-
нае значэнне, а як толькі гульня скончыцца, іх змешваюць
і кідаюць у скрынку, дзе яны, як у магіле, усе роўныя.

— З кожным днём, Санчо, ты робішся менш прастава-
тым і больш разумным.

— Так,—адказаў Санчо,—што-небудзь ад розуму вашай
міласці павінна-ж прыстаць і да мяне. Бясплодныя і сухія
палі, калі іх угнаіць і апрацаваць, даюць добры ўраджай.
Гутаркі вашай міласці былі ўгнаеннем, паўшым на бясплод-
ную глебу майго худога розуму, а апрацоўка—час, правед-
зены мною разам з вамі.

Дон-Кіхот засмяяўся з вобразнай мовы Санчо. Сапраўды
ён рабіў поспехі, хаця кожны раз, калі Санчо хацеў сказаць
што-небудзь высокім складам, ён з вяршыні сваёй прастаты
падаў у бяздонне свайго невуцтва. Але затое ён выказваў
найбольшую дасціпнасць і добрую памяць у выкарыстоў-
ванні прыказак, незалежна ад таго, ці былі яны дарэчы,
ці не.

У гэтых і іншых гутарках прайшла большая частка
начы. Санчо хацеў апусціць затворы сваіх вачэй, як ён
кавага дрэва, а Дон-Кіхот драмаў пад магутным дубам. Але
хутка яго абудзіў шум. Шпарка ўскочыўшы на ногі, ён
пачаў аглядвацца і ўбачыў двух людзей вярхом. Адзін з іх
сказаў другому:

— Сайдзі, дружа, і раскілай коні. Гэта месца багата на

траву, а таксама на цішыню і адзіноту, якая так неабходна маім закаханым марам.

Сказаўшы гэта, ён злез з каня і лёг на зямлю, пры гэтым на ім зазвінела ўзбраенне—яўная адзнака вандроўнага рыцара. Падышоўшы да Санчо, які спаў, Дон-Кіхот праз сілу прымусіў яго прачнуцца і ціха сказаў яму:

— Брат Санчо, у нас прыгода!

— Дзе вы бачыце, сен'ёр мой, яе міласць мадам прыгоду?

— Дзе?—пераспытаў Дон-Кіхот.—Паглядзі і ўбачыш ляжачага на зямлі вандроўнага рыцара, які не вельмі вясёлы. Я бачыў, як ён злез з каня і кінуўся на зямлю з яўнымі адзнакамі вялікага гора, а калі ён клаўся, на ім зазвінела зброя.

— З чаго-ж міласць ваша робіць вывад, што гэта прыгода?

— Я не хачу сказаць, што гэта ўжо цэлая прыгода, але, безумоўна, гэта пачатак, бо так звычайна пачынаюцца прыгоды. Слухай, ён настройвае гітару і кашляе; як відаць, ён збіраецца спяваць.

— Так і ёсць,—адказаў Санчо.—Напэўна ён—закаханы рыцар.

— Няма ніводнага вандроўнага рыцара, які не быў бы закаханы. Паслухаем яго, мы па гэтай нітцы дойдзем і да клубка яго думак, бо ад перапоўненасці сэрца гавораць вусны.

Санчо хацеў было супярэчыць свайму пану, але голас рыцара Лесу, не надта добры і не вельмі дрэнны, перашкодзіў яму. Скончыўшы спеў гучным уздыхам, рыцар Лесу загаварыў жаласна:

— О, прыгажэйшая і самая няўдзячная з жанчын усяго свету! Няўжо ты, святлейшая Касільдэя дэ-Вандалія, можаш дапусціць, каб палонены табою рыцар змарнеў і загінуў у бесперапынным вандраванні і суровай працы? Ці не хопіць таго, што прызнаць цябе першай у свеце я прымусіў усіх рыцараў Навары, леонскіх, кастыльскіх і, нарэшце, усіх рыцараў Ламанчы.

— Ну, гэтага не можа быць!—абурывся Дон-Кіхот.—Я

сам з Ламанчы, але ніколі не прызнаваў, не мог і не павінен прызнаць рэч, якая хіліць да знявагі прыгожасці маёй сен'ёры; гэты рыцар трызніць. Але паслухаем яшчэ; можа, ён выкажацца большы выразна.

— Напэўна выкажацца,—адказаў Санчо,—бо ён сабраўся гаварыць свае скаргі цэлы месяц.

Але рыцар Лесу, пачуўшы, што паблізу яго гавораць, не працягваў сваіх скаргаў, а падняўся і запытаў гучна, але ветліва:

— Хто там? Што за людзі? З ліку тых, што радуюцца; або з ліку тых, што сумуюць?

— З ліку тых, што сумуюць,—адказаў Дон-Кіхот.

— У такім выпадку ідзіце да мяне і будзьце ўпэўнены, што сустрэнецеся з самім сумам, з самім горам.

Пачуўшы такі расчулены ветлівы адказ, Дон-Кіхот разам з Санчо падышоў да яго. Сумны рыцар узяў Дон-Кіхота за руку і сказаў:

— Сядайце сюды, сен'ёр рыцар. Я адразу зразумеў, што вы з ліку спавядаючых вандроўнае рыцарства.

— Сапраўды,—адказаў Дон-Кіхот.—Я рыцар таго ордэна, пра які вы казалі. Хаця душа мая—прытулак суму, няшчасця і гора, тым не менш, яны не выгналі з яе спачування да чужога няшчасця. Я таксама адразу зразумеў, што вашы пакуты адбываюцца ад каханья.

Кажучы так, абодва рыцары ўжо сядзелі поплич у добрым міры і згодзе, нібыта перад імі не стаяла, калі праменні золку перамогуць цемру, праламіць адзін аднаму галовы.

— Можа,—запытаў рыцар Лесу Дон-Кіхота,—і вы, сен'ёр кабальеро, таксама закаханы?

— На няшчасце, закаханы, хаця пакуты, якія народжаны высокім каханнем, трэба лічыць хутчэй за шчасце, як за няшчасце.

— Гэта праўда, калі-б толькі знявага нашых сен'ёр не муціла наш розум і развагу.

— Ніколі не бачыў я знявагі ад маёй сен'ёры,—сказаў Дон-Кіхот.

— Не, сумленна кажучы, не!—усклікнуў Санчо, які стаяў тут-жа.—Наша сен'ёра ціхая, як прыручаная авечка, і мякчэй за масла.

Між тым зброеносец рыцара Лесу сказаў Санчо.

— Пойдзем удвух і пагутарым, пра што нам захочацца. Пакінем нашых сен'ёраў ламаць коп'і, расказваючы адзін аднаму гісторыю свайго каханья: напэўна золак заспее іх за гэтым заняткам, а можа і тады яны яго яшчэ не скончучь.

— Калі ласка!—згадзіўся Санчо.

З гэтымі словамі абодва зброеносцы пайшлі ў бок.

РАЗДЕЛ XIII,

у якім працягваецца прыгода з рыцарам Лесу, а таксама адбываецца дасціпная, надзвычайная і цікавая гутарка між двума зброеносцамі

Калі зброеносцы адышлі некаторую адлегласць ад рыцараў, зброеносец рыцара Лесу сказаў Санчо:

— Цяжкое жыццё вядзем мы, зброеносцы вандроўных рыцараў! Мы зарабляем хлеб, пацеючы ў сто патоў...

— І ў дрыжках цела,—дадаў Санчо.—Хто больш за няшчасных зброеносцаў церпіць холад? Добра яшчэ, калі-б мы мелі, што есці. Але часам праходзіць і дзень і два, а нам нічога не трапляе на зубы, апрача ветру, і то толькі тады, калі ён дзьмухае.

— Гэта ўсё можна перацярпець,—сказаў зброеносец рыцара Лесу,—у надзеі на будучую ўзнагароду. Калі вандроўны рыцар не вельмі няшчасны, дык зброеносец яго праз кароткі час будзе ўзнагароджаны добрым губернатарствам або графствам.

— Я ўжо сказаў майму пану, што задаволюся губернатарствам якога-небудзь вострава, і ён абяцаў мне яго ўжо многа разоў.

— А я задаволюся, атрымаўшы канонікат, і мой пан заручыўся ўжо адным з іх для мяне.

— Як гэта?—здзівіўся Санчо.—Значыць, пан вашай мі-

ласці нешта нахштальт рыцара ад духоўнага ведамства? А мой пан толькі парафіянін. Хаця некаторыя разумныя, на мой погляд, з злым намерам людзі раілі яму зрабіцца архібіскупам, але ён хоча толькі аднаго—быць імператарам. Прызнаюся, я дрыжаў ад жаху, каб не надумаўся ён раптам перайсці да царквы: я не лічу сябе годным мець царкоўны прыход і павінен прызнацца вашай міласці, што, мяркуючы па вонкаваму выгляду, я—чалавек, але ў справах царкоўных—ну проста жывёла.

— Па праўдзе кажучы, міласць ваша памыляецца, бо дзяржавы на астравах не ўсе добрага гатунку: адны з іх—нейкія крывыя, другія—мізэрныя, трэція—гаротлівыя. Самае пышнае і добра пастаўленае губернатарства цягне за сабой цяжкія клопаты і невыгоды; по-мойму, лепш за ўсё вярнуцца к сабе дахаты і там узяцца за больш прыемныя справы, як, напрыклад, за паляўніцтва і за рыбную лоўлю. Кожны-ж зброеносец мае каня, пару сабак і вудачку!

— У мяне няма недастачы ва ўсім гэтым,—адказаў Санчо.—Праўда, каня я не трымаю, але затое ў мяне ёсць асёл, які каштуе ў два разы больш за каня майго пана. Шго тычыцца сабак, дык іх у нашым мястэчку вельмі многа, тым больш, што паляванне асабліва прыемнае тады, калі яно вядзецца на чужы кошт.

— Па праўдзе кажучы,—сказаў слуга рыцара Лесу,—я парашыў кінуць гэтыя недарэчныя рыцарскія вымудры, вярнуцца да сябе ў вёску і выхоўваць маіх трох дзяцей.

— А ў мяне іх двое,—сказаў Санчо.—Маю дзяўчынку я гадую з тым, каб яна была графіняй.

— А колькі год сен'еры, якая гадуецца, каб быць графіняй?

— Пятнаццаць год, а можа на два гады больш або менш, але яна высокая, як кап'ё, свежая, як красавікоўская раніца, і дужая, як насільшчык цяжараў.

— Гэтых якасцей вельмі нават многа для таго, каб быць графіняй. О, мілая дзяўчынка, якія, напэўна, у цябе, хітруні, мускулы!

На гэта Санчо адказаў некалькі раззлавана:

— Яна зусім не мілая дзяўчына і яе маці не была такой, і ніводная з іх не зробіцца мілай дзяўчынай, покуль я жывы. Кажыце больш ветліва, бо, калі міласць ваша вырасла сярод ветлівых вандроўных рыцараў, дык вашы словы мне здаюцца не вельмі падыходзячымі.

— О, як ваша міласць дрэнна разумее хвалебныя выгукі!—замяшаўся зброеносец Лесу.

— Так, я прашу вас пазбавіць мяне ад такіх выразаў! Хопіць з мяне і таго, што даводзіцца цяпець з маім панам, які больш вар'ят, як рыцар.

— Калі гутарка зайшла пра нашых паноў, дык і я скажу: на свеце няма другога большага вар'ята, як мой пан. Замест таго, каб вярнуць развагу другому рыцару, страціўшаму яе, — ён сам яе траціць.

— Можа ён закаханы?

— Але,—казаў зброеносец Лесу,—ён пераканаў сябе ў каханні да нейкай неіснуючай Касільдэі дэ-Вандалія.

— Гэта мяне заспакойвае,—прамовіў Санчо,—бо вы служыце пану, які такі-ж дурны, як і мой.

— Ён дурны, але харобры і яшчэ большы шэльма.

— А мой, нажаль, зусім не шэльма: усім робіць толькі дабро, і няма ў яго ніякае злосці. Дзіця можа пераканаць яго, што ў поўдзень—ноч, і за гэтую прастату я люблю яго, як уласную душу, і не магу кінуць.

— Тым не менш, брат,—сказаў зброеносец Лесу,—калі сляпы вядзе сляпога, абодвум пагражае небяспека зваліцца ў яміну. Для нас лепш за ўсё было-б хутчэй вярнуцца да хаты і ўзяцца за свае справы. Між іншым, мы з вамі так доўга гутарылі, што язык у нас прыліп да неба.

Сказаўшы гэта, ён пайшоў і хутка вярнуўся з вялікім бурдзюком віна і паштэтам.

Ён сеў і запрасіў Санчо, які не прымусіў сябе доўга прасіць.

— Ваша міласць надзвычайна велікадушная і шчодрая,—сказаў Санчо,—не тое, што я, бедны і няшчасны, у якога

ў дарожных торбах усяго толькі крыху сыру, чатыры тузіны салодкіх ражкоў і столькі-ж лясных арэхаў. Усё гэта дзякуючы скнарасці майго пана, які сцвярджае, нібыта вандроўныя рыцары павінны есці толькі сухія плады і палывыя травы.

— Клянуса сумленнем, брат,—адказаў зброеносец Лесу,—мой страўнік не зроблены для чартапалоху, лясных ігруш і горных карэнняў. Няхай усё гэта нашы паны пакінуць сабе разам са сваімі думкамі і рыцарскімі статутамі.

Сказаўшы гэта, ён перадаў бурдзюк з віном Санчо, які прытуліў яго да сваіх губ на чвэртку гадзіны.

— А ўсё-такі я кажу,—сказаў зброеносец Лесу,—што нам варта пакінуць пошукі прыгод і вярнуцца ў свае халупы.

— Я буду яшчэ служыць майму пану, покуль мы не прыедзем з ім у Сарагосу, а пасля таго мы пагутарым адзін з адным.

Нарэшце два добрых зброеносцы так многа гаварылі і пілі, што толькі сон мог звязаць ім языкі і зменшыць іхнюю смагу, бо задаволіць яе было немажліва. Абняўшы амаль пусты бурдзюк, абодва яны заснулі. Мы покуль іх так і пакінем і раскажам, што адбылося ў гэты час між рыцарам Лесу і рыцарам Сумнага Вобразу.

РАЗДЗЕЛ ХІV,

які мае ў сабе працяг прыгод з рыцарам Лесу

— Сен'ёр,—пачаў сваё апавяданне рыцар Лесу,—мой лёс, або больш праўдзіва, уласны мой выбар прымусіў мяне захацца ў непараўнальную Касільдэю дэ-Вандалія. Называю я яе непараўнальнай з той прычыны, што ёй няма роўнай, як па велічыні росту, так і па знатнасці становішча і да-сканаласці прыгожасці. Гэтая Касільдэя за мае добрыя пачуцці да яе і сумленныя намеры адплаціла тым, што паслала мяне пад шматлікія небяспекі. Пасля сканчэння кожнай з іх яна абяцала мне ажыццяўленне маіх надзей, пасля

таго, як толькі я перамагу наступную. Але ланцуг прыгод маіх рос (ім цяпер ужо няма лку), а я не ведаю, якая-ж з іх будзе апошняя і пакладзе пачатак ажыццяўленню маіх чыстых намераў.

Аднойчы яна загадала мне выклікаць на бойку славутую севільскую веліканішу Хіральду¹. Яна такая харобрая і дужая, нібы зроблена з бронзы, і, не кранаючыся з месца, з'яўляецца самай жвавай і ветранай жанчынай у свеце. Я прышоў, убачыў, перамог яе і прымусіў спыніцца. У гэтым мне памог вецер, які больш тыдня дзьмухаў у адным напрамку.

У другі раз Касільдэя загадала мне ўзважыць старажытныя каменні магутных быкоў Гісандо²—справа, якую варта-б даручыць насільшчыкам цяжараў, а не рыцару. І, не глядзячы на гэта, надзеі мае асталіся мёртвымі, а яе патрабаванні і знявага да мяне да гэтага часу жывуць. Нядаўна яна загадала мне аб'ехаць правінцыі ўсёй Іспаніі і ўзяць у вандроўных рыцараў прызнанне, што яе прыгожасць самая высокая, а я—самы харобры і закаханы рыцар на свеце. Я аб'ездзіў ужо большую частку Іспаніі і перамог многіх рыцараў, якія адважваліся супярэчыць мне ў гэтым. Але больш за ўсё я ганаруся тым, што перамог у бойцы славутага рыцара Дон-Кіхота Ламанчскага і прымусіў яго прызнаць, што мая Касільдэя прыгажэй за яго Дульсінею. Адною гэтай перамогай я перамог усіх рыцараў на свеце, бо Дон-Кіхот перамог-бы ўсіх іх. Вядомасць яго, слава і гонар перайшлі да мяне.

Чым вышэй пераможанага ўсе ставяць,
Тым больш пераможцу праславаць...

¹ Хіральда—бронзавая статуя, якая з'яўлялася флюгерам на вяршыні высокай вежы Севільскага сабора. Гэтая статуя, вышыней у чатыры метры, трымае ў адной руцэ пальмавую галіну, а ў другой—менькі квадратны сцяг, які і з'яўляецца флюгерам. Яна была пабудована ў 1568 г. і з'яўляецца прыгожым помнікам маўрытанскага мастацтва.

² Быкамі Гісандо завуцца чатыры нязграбныя гранітныя глыбы, якія знаходзяцца ў правінцыі Авіла і крыху падобныя па форме на фігуры быкоў.

з гэтай прычыны бязлікія ўчынкі ўспамянёнага Дон-Кіхота цяпер ужо занесены на мой рахунак.

Дон-Кіхот быў у вышэйшай ступені здзіўлены, слухаючы рыцара Лесу. Хаця тысячу разоў з кончыка языка ў яго хацелі сарвацца словы: „вы хлусіце“, але ён стрымаў сябе. Дон-Кіхот хацеў прымусіць таго рыцара ўласнымі вуснамі прызнацца ў хлусні і з гэтай прычыны спакойна сказаў яму:

— Мажліва, што ваша міласць, сен'ёр рыцар, перамагла большасць вандроўных рыцараў Іспаніі і нават усяго свету,— супроць гэтага я не супярэчу. Але я сумняваюся, каб вы перамаглі Дон-Кіхота Ламанчскага. Можа гэта быў хто-небудзь другі, падобны да Дон-Кіхота, хаця мала такіх, якія былі-б падобны да яго.

— Клянуся небам, якое падымаецца над намі, што я змагаўся з Дон-Кіхогам, перамог яго і прымусіў здацца. Гэта чалавек высокага росту, з хударлявым тварам і даўгім худым целам, з арліным носам і вялікімі чорнымі і вісячымі вусамі. Змагаецца ён пад прозвішчам рыцара Сумнага Вобразу. Зброеносцам у яго служыць селянін Санчо Панса. Уладарка яго дум—нейкая Дульсінея Табоская. Калі гэтага недастаткова, каб давесці ісціну маіх слоў, дык мой меч прымусіць паверыць самую няверу!

— Заспакойцеся, сен'ёр кабальеро!—сказаў Дон-Кіхот.—Ведайце-ж, што гэты Дон-Кіхот да такой ступені мне сябра, што ён усё-адно, што я. Па ваших словах я не магу сумнявацца, што вы перамаглі яго, але тлумачу гэта тым, што ў яго многа ворагаў сярод чараўнікоў. Хто-небудзь з іх прыме яго вобраз, каб даць сябе перамагчы і пазбавіць яго славы, якую рыцарскія ўчынкі далі яму на ўсёй зямлі. Не больш як два дні назад гэтыя чараўнікі ператварылі асобу прыгожай Дульсінеі Табоскай у вобраз бруднай, вязграбнай сялянкі. Такім-жа чынам ператварылі яны і Дон-Кіхота. Каб пераканаць вас у правільнасці ўсяго гэтага, скажу: перад вамі стаіць сам Дон-Кіхот. Я гатоў адстойваць гэтую ісціну са зброяй у руках, пехатою або конна, як вам захочацца.

З тэтымі словамі ён падняўся і, узяўшыся за рукаятку

мяча, чакаў рашэння рыцара Лесу, які таксама вельмі спакойна адказаў:

— Добры плацельшчык не баіцца за свае залогі: той, хто аднойчы перамог ператворанага ў вас, сен'ёр Дон-Кіхот, справіцца з вамі і ў сапраўдным выглядзе. Але рыцары не робяць свае ваенныя ўчынкi ў цемры, падобна разбойнікам і нягоднікам. Пачакаем надыходу дня, каб сонца бачыла нашы справы. Няхай пераможаны падначаліцца волі пераможцы, пры той умове, вядома, каб патрабаванні апошняга не супярэчылі рыцарскаму гонару.

— Я больш як здаволены гэтай умовай і ўгаворам, — адказаў Дон-Кіхот.

Скончыўшы на гэтым, яны пайшлі да сваіх зброеносцаў, разбудзілі іх і загадалі трымаць напегатове коні. Досвіта абодва рыцары павінны былі пачаць крываваю і страшэнную бойку. Пачуўшы гэтую вестку, Санчо быў вельмі здзіўлены. Не кажучы ні слова, абодва зброеносцы пайшлі шукаць свой табун. Па дарозе зброеносец рыцара Лесу сказаў Санчо:

— Трэба вам ведаць, што, па звычаю Андалузіі, сведкі бойкі не могуць прысутнічаць пры ёй, склаўшы рукі, і бяздзейнічаць у той час, як праціўнікі змагаюцца. Покуль нашы сен'ёры будуць біцца, мы таксама павінны пабіць адзін аднаго ўшчэнт.

— Звычай гэты, сен'ёр зброеносец, можа і карыстаўся поспехам сярод буянаў, пра якіх вы гаворыце, але што тычыцца зброеносцаў вандроўных рыцараў, пра гэта і думаць няма чаго. Прынамсі, я не чуў ад майго пана пра такі звычай, а ён напаяць ведае ўсе статуты вандроўнага рыцарства. Але калі-б нават такое правіла сапраўды існавала, дык я яму ўсё-адно не падначаліўся-б, а лепш заплаціў-бы штраф, тым больш, што ў мяне і мяча няма.

— Ну, гэта глупства. У мяне з сабой два палатняныя мяхі аднолькавага памеру. Мы возьмем іх і будзем біцца ўдарамі палатняных мяхоў. Зброя ў нас будзе аднолькавая.

— Такім спосабам — калі ласка, — узрадаваўся Санчо. — Такая бойка хутчэй ачысціць нас ад пылу, як параніць.

— Не, дарагі мой, каб мяхі не падхапіў вецер, мы паложым у кожны з іх поўтузіны добрых каменяў аднолькавай вагі. Такім чынам мы будзем біцца мяхамі, не робячы адзін аднаму ні болю, ні шкоды.

— Клянуся целам бацькі майго!—усклікнуў Санчо.—Які гэта сабаліны мех і якія кулі з пухкай ваты задумаў ён пакласці ў твая мяхі, каб не разбіць нам чэрапы і не патаўчы косці ў парашок! Але калі вы напоўніце мяхі нават шаўковымі коканамі, ведайце, сен'ёр мой, што біцца я не буду! Няхай вашы паны б'юцца, колькі ім захочацца, а мы будзем есці і піць. Час і без таго паклапоціцца адабраць у нас жыццё, і нам зусім няма чаго шукаць сродкаў, як скончыць з ім да тэрміну, раней чым яно, паспеўшы, само адпадзе.

— Тым не менш, мы ўсё-такі павінны біцца, прынамсі, хоць з поўгазіны.

— Зусім не! Я не магу быць такім няветлівым і няўдзячным, каб пачаць сварку з чалавекам, з якім я піў і еў, тым больш, што я зусім не адчуваю ні кроплі злосці або гневу. Каму-ж, чорт вазьмі, можа прыйсці ў галаву біцца проста так сабе, ні за што, ні пра што, толькі каб сумна правесці час.

— Супроць гэтага ў мяне есць добры сродак. Раней як мы з вамі пачнем бойку, я падыйду да вашай міласці і па частую вас трыма або чатырма такімі аплявухамі, што вы зваліцеся да маіх ног. Гэтым спосабам я абавязкова абуджу ў вас гнеў, хаця-б ён спаў мацней як сурок.

— Супроць гэтага жарту я ведаю другі, які будзе роўны яму. Я вазьму дубіну і раней, як ваша міласць паспее абудзіць мой гнеў, я прымушу вас заснуць пад ударамі дубіны, што больш вы і не прачнецеся, хіба толькі на тым свеце, дзе ведаюць, што я не такі чалавек, які дазволіў-бы, каб чыя-небудзь рука гуляла па маім твары. З гэтай прычыны лепш кожнаму з нас сціхамірыць свой гнеў, бо чужой душы ніхто не ведае, а хто ідзе стрыгчы, здараецца, сам абстрыжаным вяртаецца, таму што кошка, праследваемая, цкаваная і раздражнёная, ператвараецца ў льва, а я, будучы чалавекам, чорт ведае ў што магу ператварыцца. Такім чынам,

цяпер-жа даводжу да ведама вашай міласці, што запішу на ваш рахунак усю шкоду, якая можа быць з нашай сваркі.

— Добра,—адказаў зброеносец рыцара Лесу,—няхай прыдзе дзень, а там ужо відаць будзе.

Між тым на дрэвах пачалі цілікаць тысячы ўсялякіх пярэстых птушак. Здавалася, што яны сваім вясёлым спевам сустракаюць і прывітаюць малады золак, які ўжо скінуў поцілку з прыгожага свайго твара і страсануў з валасоў мірыяды растопленых пэрлаў, у дзіўнай вільгаці якіх купаліся расліны.

Досвіткам першае, што кінулася ў вочы Санчо Панса, быў нос зброеносца Лесу такога памеру, што цень ад яго падаў амаль на ўсё яго цела. Сапраўды, гэты нос быў нечуваных памераў, пасярэдзіне ўпрыгожаны гарбом, увесць у бародаўках, колеру зялёна-фіялетавага і спускаўся ён на два пальцы ніжэй рота. Памер носа, колер яго, бародаўкі і горб так скрыўлялі твар зброеносца Лесу, што ў Санчо задрыжэлі рукі і ногі, як у дзіцяці ў прыпадку эпілепсіі; ён парашуў лепш дазволіць ударыць сябе хоць дзвесце разоў, чымся даць абудзіць свой гнеў і пачаць бойку з пачварай.

Дон-Кіхот таксама хацеў глянуць на свайго праціўніка, але на ім быў ужо надзеты шлём і спушчана забрала; ён прыкмеціў толькі, што гэты чалавек моцна складзены і невысокага росту. На латах у яго была туніка з матэры, якая здавалася тонкім золатам і была асыпана маленькімі месяцападобнымі бліскучымі люстрамі. Гэта надавала яму надзвычайна раскошны і прыгожы выгляд. Над шлёмам у яго калыхалася многа зялёных, жоўтых і белых пер'яў; кап'ё, якое ён прыхіліў да дрэва, было вельмі вялікае, важнае і са сталёвым спічкаком, даўжынёю больш як на пядзь.

Усё гэта Дон-Кіхот разгледзеў і з гэтага зрабіў вывад што рыцар Лесу—вялікай сілы. Але гэта не спалохала яго, як Санчо Панса; наадварот, прыняўшы зграбны выгляд, ён звярнуўся да рыцара Люстраў, кажучы:

— Калі палкае ваша жаданне змагацца, сен'ёр рыцар, не пагасіла ў вас ветлівасці, імем яе прашу вас падняць крыху забрала, каб я мог убачыць, ці адпавядае мужнасць вашага твара ўсёй астатняй вашай фігуры.

— Выйдзеце вы пераможаным або пераможцам з бойкі, сен'ёр кабальеро,—адказаў рыцар Люстраў,—у вас будзе часу болей, як трэба, каб убачыць мяне. Мне здаецца, я зрабіў-бы вялікую знявагу прыгожай Касільдэі дэ-Вандалія, калі-б патраціў час хоць настолькі, колькі патрэбна, каб падняць маё забрала, не прымусіўшы вас раней прызнаць тое, што я патрабую ад вас.

— Але, покуль мы сядаем на коні, вы маглі-б сказаць, ці той я Дон-Кіхот, якога вы нібыта перамаглі.

— Вы падобны на рыцара, якога я перамог, як адно яйка на другое яйка, але калі вас праследуюць чараўнікі, дык не адважваюся сцвярджаць, ці той вы, або не.

— Гэтага з мяне досыць, каб пераканацца ў вашай памылцы. А каб зусім вывесці вас з яе, мне спатрэбіцца меншы тэрмін, як той, які вам патрэбен, каб падняць ваша забрала. Калі мая чэсць, мая сен'ёра і рука мая мяне падтрымаюць, я ўбачу ваш твар, а вы ўбачыце, што я не пераможаны Дон-Кіхот, за якога вы мяне лічыце.

Спыніўшы сваю гутарку, яны селі на коні. Дон-Кіхот павярнуў Расінантэ, каб ад'ехаць на неабходную адлегласць і потым паскакаць насустрач свайму праціўніку, тое-ж зрабіў і рыцар Люстраў. Але Дон-Кіхот не ад'ехаў і дваццаці крокаў, як незвычайны нос зброеносца Лесу кінуўся яму ў вочы. Ён быў здзіўлены гэтым відовішчам не менш за Санчо і падумаў: страшыдла перад ім або чалавек новай пароды, яшчэ нябачанай на свеце? Санчо-ж не захачеў аставацца адзін-на-адзін з насатым зброеносцам. З гэтай прычыны ён пабег за сваім панам, схпіў адно стрэмя і сказаў Дон-Кіхоту:

— Упрашаю вашу міласць, сен'ёр мой, раней як вы павярнецеся, каб сустрэцца з вашым праціўнікам, памажыце мне ўзлезці на тое пробкавае дрэва. Адтуль мне будзе

куды лепш, як з зямлі, бачыць харобрую вашу бойку з гэтым рыцарам.

— Я думаю, Санчо, што ты хочаш узлезці вышэй, каб быць у бяспецы.

— Кажучы па праўдзе, страшны нос гэтага зброеносца мяне здзіўляе і напаўняе жахамі. Я не адважваюся заставацца побач з ім.

— Яго нос такога сорту, — сказаў Дон-Кіхот, — што калі-б я не быў тым, што я ёсць, ён мог-бы спалохаць і мяне. Ну, добра, я памагу табе ўзлезці туды, куды ты хочаш.

Дон-Кіхот спыніўся, каб памагчы Санчо ўзлезці на пробкавае дрэва, а рыцар Люстраў, ад'ехаўшы на дастатковую адлегласць, павярнуў свайго каня, не больш спрытнага і палкага, як Расінантэ, і паскакаў насустрач свайму ворагу. Але, убачыўшы яго занятым тым, што ён падсаджаў на дрэва Санчо, рыцар Люстраў стрымаў абродь і спыніўся сярод дарогі, за што яго конь быў яму вельмі ўдзячны, бо ўжо не меў сілы рухацца.

Дон-Кіхот, якому здалася, што яго вораг ляціць проста на яго, ціскануў шпорами худыя бакі Расінантэ і прымусіў яго кінуцца наперад. З гэтай ніколі нябачанай ярасцю Дон-Кіхот даскакаў туды, дзе знаходзіўся рыцар Люстраў, які не мог крануць свайго каня ні на адзін палец з таго месца, дзе ён на ўсім бягу спыніўся. У такі зручны момант Дон-Кіхот без ніякай небяспекі для сябе наляцеў на рыцара Люстраў з такой сілай, што скінуў яго цераз каня ніцма на зямлю. Паданне яго было такое небяспечнае, што ён, не рухаючы ні рукой, ні нагой, ляжаў, нібы мёртвы.

Санчо, убачыўшы, што рыцар зваліўся, адразу-ж злез з дрэва і шпарка падбег да свайго пана, а Дон-Кіхот, саскочыўшы з Расінантэ, нагнуўся над рыцарам Люстраў. Ён расшпіліў рамяні яго шлёма, каб паглядзець, ці памёр ён, і ўбачыў... Але хто можа сказаць, што ён убачыў, не выклікаўшы здзіўлення і спалоху ў слухачоў? Ён убачыў партрэт і сапраўдны малюнак бакалаўра Сансона Караско.

— Бяжы, Санчо, — гучна крыкнуў Дон-Кіхот, — і паглядзі

на тое, чаму ты не наверыш. Хутчэй, сын, і запомні, што можа зрабіць магія, на што здольны чараўнікі і ведзьмакі!

Санчо падбег і, убачыўшы твар бакалаўра, пачаў тысячу разоў хрысціцца. Між тым Караско не падаваў знаку жыцця, і Санчо сказаў Дон-Кіхоту:

— Вам, сен'ёр мой, без далейшых разваг варта глыбей засадзіць меч у рот гэтаму нібыта Сансону Караско. Можа вы заб'еце такім чынам каго-небудзь з вашых ворагаў-чараўнікоў.

— Напэўна гэта праўда: чым менш ворагаў, тым лепш!— сказаў Дон-Кіхот і падняў ужо меч, каб выканаць парадку Санчо. Але ў гэты момант да іх падбег зброеносец рыцара Люстраў, ужо без носа, так пакрываўшага яго выгляд і гучна крыкнуў:

— Падумайце пра тое, што вы робіце, сен'ёр Дон-Кіхот. Той, хто ляжыць ля вашых ног, сапраўды бакалаўр Сансон Караско, ваш сябра, а я—яго зброеносец.

— А нос?—здзіўлена запытаў Санчо.

— Ён у імяне ў кішэні,—адказаў той і, сунуўшы руку ў правую кішэню, дастаў адтуль лакіраваны маскарадны нос з папкі. Калі Санчо бліжэй падышоў да зброеносца, ён гучна крыкнуў:

— Хто-ж гэта такі, ці не Томе Сесіал, мой сусед і кум?

— Ну, вядома,—адказаў зброеносец.—Я—Томе Сесіал, кум і сябра Санчо Панса. Зараз я раскажу вам пра тайны і хітрасці, у выніку якіх я трапіў сюды, а покуль угаварыце вашага пана, каб ён не забіваў рыцара Люстраў.

Між тым рыцар Люстраў апамятаўся. Калі Дон-Кіхот убачыў гэта, ён прыставіў да твара яго лязо мяча і сказаў:

— Вы памрэце, рыцар, калі не прызнаеце, што прыгожасць непараўнальнай Дульсінеі Табоскай куды вышэй за прыгожасць вашай Касільдзі дэ-Вандалія. Звыш таго вы павінны,—калі захаваеце жыццё пасля гэтай бойкі і падання,—абяцаць мне накіравацца ў горад Табосо і прадстаўіцца там ад майго імя сен'ёры Дульсінеі, каб яна мела вас у сваім распараджэнні, дакуль ёй захочацца. Калі-ж

яна дасць вам волю, знайдзіце мяне (сляды маіх учынкаў прывядуць вас туды, дзе я буду знаходзіцца) і паведаміце ўсё, што адбылося між вамі і ёю. Усё гэта, згодна ўмове нашай, не пераступае статутаў рыцарства.

— Прызнаю,—сказаў бакалаўр,—што падраны і брудны чаравік сен'ёры Дульсінеі каштуе больш Касільдэі, і абяцаю накіравацца да сен'ёры Дульсінеі і выканаць усё, што вы ад мяне патрабуеце.

— Вы павінны таксама прызнаць, што рыцар, якога вы перамаглі, не быў і не мог быць Дон-Кіхотам Ламанчскім, а быў другі, падобны да яго, як і я прызнаю, што вы—не бакалаўр Сансон Караско, а другі, падобны да яго, і што мае ворагі надалі вам яго вобраз, каб я зменшыў запал свайго гневу і з лагоднасцю карыстаўся славай сваёй перамогі.

— Усё гэта я прызнаю, але, прашу вас, дазвольце мне падняцца, калі боль ад падання дазволіць зрабіць гэта, бо я знаходжуся ў вельмі дрэнным становішчы.

Дон-Кіхот і Томе памаглі яму падняцца, а Санчо, не глядзячы на відавочнасць, не мог паверыць, што перад яго вачыма знаходзіцца яго зямляк. Адным словам, пан і слуга асталіся пры сваёй памылцы, а рыцар Люстраў і яго зброеносец, хмурыя і сумныя, развіталіся з Дон-Кіхотам і Санчо, спадзяючыся знайсці якую-небудзь мясцінку, дзе можна было-б уставіць рэбры і прыкласці да іх прыпаркі. Дон-Кіхот і Санчо працягвалі сваё падарожжа ў напрамку да Сарагосы, дзе гісторыя і пакідае іх, каб паведаміць, хто такі быў рыцар Люстраў і яго даўганосы зброеносец.

РАЗДЗЕЛ XV

Вельмі кароткі, у якім паведамляецца, хто такі быў рыцар Люстраў і яго зброеносец

Перад тым, як параіць Дон-Кіхоту зноў узяцца за рыцарства, бакалаўр меў нараду з папам і цырульнікам наконт таго, як прымусяць Дон-Кіхота астацца дома. Народа гэтая

прывяла да аднадушнага рашэння: не супярэчыць выезду Дон-Кіхота, бо ўтрымаць яго дома было немажліва. Але бакалаўр павінен быў паехаць услед за ім у выглядзе вандроўнага рыцара і пачаць з ім бойку. Недастачы ў прычынах для выкліку яго не магло быць, а перамагчы Дон-Кіхота здавалася вельмі лёгкай задачай. Перад бойкай яны павінны былі ўмовіцца, каб переможаны падначаліўся поўнасьцю волі пераможцы. Перамогшы Дон-Кіхота, рыцар-бакалаўр парашыў патрабаваць, каб ён вярнуўся дахаты і не пакідаў яе, прынамсі, на працягу двух год. Караско ўзяўся за гэта, а яго зброеносцам згадзіўся быць Томе Сесіял, кум і сусед Санчо, чалавек вясёлы і разумная галава. Сансон узброіўся, а Томе Сесіял прымайстраваў сабе фальшывы нос, каб Санчо не апазнаў яго, калі яны сустрэнуцца. Яны паехалі па той-жа дарозе, як і Дон-Кіхот.

Сустрэча з ім адбылася ў лесе, дзе і здарылася тое, што ўважлівы чытач прачытаў ужо. Дзякуючы дзіўным фантазіям Дон-Кіхота, уявіўшага сабе, што бакалаўр—не бакалаўр, сен'ёр Караско мог назаўсёды пазбавіцца мажлівасці атрымаць ступень ліценсіята ў выніку таго, што ён не знайшоў і гнездаў там, дзе думаў знайсці птушак. Томе Сесіял, убачыўшы, да якога дурнога канца прывяло іх падарожжа, сказаў бакалаўру:

— Зразумела, сен'ёр Караско, мы атрымалі тое, што заслужылі. Дон-Кіхот — вар'ят, мы — ў цвярозым розуме; ён паехаў непашкодзаны і смеючыся, а ваша міласць асталася пабітай і сумнай. Пытаюся, хто большы вар'ят: ці той, хто з'яўляецца такім мімаволі, ці той, хто зрабіўся ім па сваёй ахвоце.

— Розніца між гэтымі вар'ятамі,—злосна і разважліва зазначыў Сансон,—тая, што вар'ят міжвольны астанецца ім назаўсёды, а стаўшы вар'ятам сваявольным, перастане ім быць, як толькі захоча.

— Калі гэта так, дык я быў вар'ятам сваявольным, калі прапанаваў зрабіцца зброеносцам вашай міласці, а цяпер па сваёй-жа добрай волі хочу перастаць ім быць і вярнуцца дахаты

— Рабіце, як ведаеце, — адказаў Сансон, — але я не вярнуся дахаты, пакуль не памалачу палкай Дон-Кіхота. Цяпер я ўжо не так хачу вярнуць яму страчаны розум, як адпомсціць, бо моцны боль у рэбрах не дазваляе мне захапляцца больш жаласнымі думкамі.

Нарэшце абодва яны даехалі да мястэчка, дзе, на шчасце, знайшоўся костапраў, які і ўзяўся за лячэнне няшчаснага Сансона. Томе Сесіял вярнуўся дахаты, а бакалаўр пачаў выдумляць, што-б зрабіць, каб адпомсціць Дон-Кіхоту. У свой час аўтар вернецца да яго, цяпер-жа ён не можа не паследваць за Дон-Кіхотам, каб пазабавіцца з ім.

РАЗДЗЕЛ XVI

Пра тое, што здарылася з Дон-Кіхотам і адным разважлівым кабальеро Ламанчы

Здаволены, радасны і святкуючы перамогу, працягваў Дон-Кіхот сваё падарожжа. Дзякуючы апошняй сваёй перамозе, ён лічыў сябе самым харобрым рыцарам на свеце. Чараўніцтва і чараўнікоў ён ужо не баяўся, а пра бязлікія палачныя ўдары, атрыманья ім ў час яго рыцарства, ён ужо запамятаў.

Калі-б ён знайшоў сродак зняць чары са сваёй сен'еры Дэльсінеі, дык ён быў-бы самым шчаслівым з усіх вандруючых рыцараў. Ехаў ён увесь ахоплены гэтымі марамі, калі Санчо сказаў яму:

— Ці не дзіўна, сен'ёр, што ў мяне ўсё яшчэ да гэтага часу перад вачыма пачварны нос Томе Сесіяла?

— Можна ты, Санчо, думаеш, што рыцэр Люстраў быў сапраўды бакалаўр Караско, а яго зброеносец — твой кум Томе Сесіял?

— Не ведаю, што вам адказаць на гэта, але тыя весткі, якія ён мне паведаміў пра маю жонку і дзяцей, ніхто, апроча яго, не мог паведаміць. А твар яго, калі ён скінуў свой нос, быў акурат тварам Томе Сесіяла, і голас быў таксама зусім яго голасам.

— Але ў такім выпадку чаму бакалаўр Караско з'явіўся вандроўным рыцарам, узброены, каб пачаць са мною бойку? Ці быў я калі-небудзь яму ворагам? Або я супраціўнік яму?

— Але калі гэта чараўніцтва,—сказаў Санчо,—дык хіба не было на свеце другіх двух людзей, на якіх гэты рыцар і яго зброеносец маглі быць падобнымі?

— Усё гэта хітрасць злых чараўнікоў, праследуючых мяне. Ubачыўшы, што я буду пераможцам у бойцы, яны надалі пераможанаму рыцару выгляд майго сябра бакалаўра, каб ён стаў між лязом майго мяча і сілай маёй рукі. У доказ гэтага ўспомні, Санчо, як чараўнікам лёгка ператварыць адну асобу ў другую, робячы з прыгожага пачварнае. Яшчэ няма двух дзён, як ты сваімі вачыма бачыў прыгожасць і пекнасць непараўнальнай Дульсінеі ва ўсёй яе дасканаласці; я-ж бачыў яе толькі ў вобразе пачварнай, бруднай і грубай вясковай дзяўчыны з гнойнымі вачыма і дурным пахам з рота. Важна толькі тое, што ўрэшце-рэшт, пад якім-бы там ні было выглядам, я астаўся пераможцам майго ворага.

Хаця Санчо ведаў, што ператварэнне Дульсінеі было яго хітрасцю, і довады пава з гэтай прычыны не вельмі пераканалі яго, але ён не захацеў супярэчыць.

У гэты час іх дагнаў чалавек, які ехаў за імі па той-жа дарозе вярхом на кабыле. На ім быў плашч з тонкага зялёнага сукна, абшыты чырвона-бурым мошастам, а на галаве ў яго была машастовая шапачка такога-ж колеру.

Калі падарожнік пад'ехаў да Дон-Кіхота і Санчо, ён ветліва пакланіўся ім і праехаў было міма, але Дон-Кіхот сказаў яму:

— Сен'ёр франт, калі міласць ваша едзе па той-жа дарозе, як і мы, і калі вам не трэба спяшацца, я палічыў-бы за асалоду паехаць разам.

Падарожнік стрымаў каня, здзіўляючыся з фігуры і твара Дон-Кіхота. Покуль коннік у зялёным плашчы ўважліва разглядаў Дон Кіхота, апошні з яшчэ большай увагай разглядаў незнаёмца, які здаўся яму чалавекам шанюным

і сур'ёзным. На выгляд яму было год пяцьдзесят, валасы яго былі з невялікай сівізнай, твар з арліным носам, выраз напоўняе, напоўсур'ёзны.

Пра Дон-Кіхота Зялёны Плашч падумаў, што ніколі яшчэ ў жыцці не даводзілася яму сустракаць чалавека з такім выглядам. Дон-Кіхот адразу-ж прыкмеціў увагу, з якой разглядаў яго падарожнік, і сказаў:

— Я бачу, што вонкавы выгляд мой выклікае ў вас здзіўленне. Але ваша міласць пакіне здзіўляцца, калі даведаецца, што я—рыцар, шукальнік прыгод. Я развітаўся са ўсімі годамі і кінуўся ў абымкі лёсу, каб ён занёс мяне, куды яму захочацца. Жадаючы ўваскрасіць ордэн вандроўнага рыцарства, я ужо выканаў значную частку свайго намеру, памагаючы ўдовам, абараняючы дзяўчат, падтрымліваючы жонак, сірот і няпоўналетніх. За мае харобрыя ўчынкi я ўжо трапіў у друк у большасці народаў на зямлі. Каб вы мяне зразумелі, я скажу вам, што я—Дон-Кіхот Ламанчскі, якога завуць у нас „Рыцарам Сумнага Вобразу“. Так што, сен'ёр кабальеро, ні гэты коць, ні зброеносец, ні ўсё мае ўзбраенне, ні вялікая худо́ба мая не могуць здзіўляць вас, калі вы даведаліся, хто я і якой займаюся прафесіяй.

На гэта Зялёны Плашч адказаў:

— Вам удалося, сен'ёр рыцар, адгадаць мае жаданне, але вам не ўдалося знішчыць мае здзіўленне. Вы казалі, сен'ёр, што, даведаўшыся, хто вы такі, я пакіну здзіўляцца, але цяпер, калі я гэта ведаю, я яшчэ больш здзіўлены. Ці мажліва, што ў цяперашні час на свеце ёсць вандроўныя рыцары і ў друку існуюць гісторыі пра сапраўдныя рыцарскія ўчынкi? Не магу сабе ўявіць, каб у наш час хто-небудзь памагаў удовам, абараняў дзяўчат, шанаваў замужніх жанчын. Я бязмежна рады, што дзякуючы ўжо вышаўшай з друку гісторыі высокіх і сапраўдных рыцарскіх учынкаў будучыя забыты кнігі пра выдуманых рыцараў.

— Многае можна-б сказаць,—пакрыўдзіўся Дон-Кіхот,— адносна таго, ці выдуманы гісторыі вандроўных рыцараў, або не.

— Але хто-ж можа сумнявацца ў гэтым?!

— Я сумняваюся, але пакінем гэта покуль. Калі наша сумеснае падарожжа працягнецца, спадзяюся пераканаць вашу міласць, як дрэнна вы робіце, лічачы гэтыя гісторыі выдуманымі.

Зялёны Плашч падумаў, ці не вар'ят сустрэты ім рыцар, і чакаў, ці не пацвердзяць другія адзнакі гэтую думку. Між тым Дон-Кіхот папрасіў яго сказаць, хто ён, на што Зялёны Плашч адказаў:

— Я, сен'ёр рыцар, родам з аднаго мястэчка, дзе мы з вамі сёння папалуднуем. Мае сродкі—досыць значныя; імя маё—дон Дыего дэ-Міранда. Я праводжу жыццё сваё разам з маёй жонкай і сябрамі маімі; займаюся паляваннем і рыбнай лоўляй, але не трымаю ні сокала, ні борзых сабак, а толькі прыманную курапатку або афрыканскага тхара. Я маю каля шасці тузін кніг, але рыцарскія кнігі ніколі не пераступалі парога майго дома. Я сам не люблю нікога ганьбіць і не дазваляю другім рабіць гэта ў маёй прысутнасці; ніколі не імкнуся выведаць, як жывуць другія, і не дапытваюся пра справы старонніх; дзялюся сваім дастаткам з беднымі, не хвастаючы добрымі справамі.

Санчо вельмі ўважліва слухаў паведамленне пра жыццё Зялёнага Плашча, а Дон-Кіхот запытаў сустрэтага ідальго, колькі ў яго дзяцей, дадаўшы, што старажытныя філосафы лічылі вышэйшым шчасцем мець прыродныя таленты, мець многа сяброў і многа добрых дзяцей.

— У мяне, сен'ёр Дон-Кіхот,—адказаў ідальго,—усяго толькі адзін сын, але калі-б яго не было, можа я лічыў-бы сябе шчаслівейшым; і не таму, што ён дрэнны, а таму, што ён не такі добры, як я хацеў-бы. Яму восемнаццаць год, з якіх шэсць ён правёў у Саламанцы, вывучаючы грэцкую і латынскую мовы. Пасля гэтага ён так захапіўся паэзіяй, што я ніяк не магу прымусіць яго звярнуцца да вывучэння права. Цэлыя дні сын мой праводзіць, разважаючы, добра або дрэнна сказаў Гамер у якім-небудзь вершы ў „Іліядзе“; ці быў Марцыл непрыстойным, ці не ў якой-небудзь эпі-

граме; трэба разумець такім або іншым чынам якія-небудзь вершы Вергілія.

На ўсё гэта Дон-Кіхот адказаў:

— Дзеці, сен'ёр, частка унутранай сутнасці сваіх бацькоў, і з гэтай прычыны мы павінны іх любіць. Прымушаць іх вывучаць тую або іншую навуку я не лічу разумным; хаця паэзія менш карысная, як другія навукі, але яна не пляміць прыхільнікаў сваіх. Яна ніякім чынам не павінна быць прадажнай,—могучь прадавацца толькі паэтычныя творы. Я скажу таксама, што прыроджаны паэт, які ў дапамогу сабе заклікае мастацтва, будзе куды вышэй і лепш паэта, жадаючага быць ім, абаніраючыся толькі на веданне мастацтва. Прычына тая, што мастацтва не стаіць вышэй прыроды, а толькі ўдасканалвае яе; прыродны талент у злучэнні з мастацтвам і мастацтва ў злучэнні з прыродным талентам зрабляць самага дасканаллага паэта. У заключэнне, сен'ёр ідальго, скажу, што вашай міласці варта дазволіць свайму сыну ісці туды, куды яго вядзе зорка.

Зялёны Плашч быў вельмі здзіўлены развагамі Дон-Кіхота і ўжо гатоў быў змяніць сваю ранейшую думку адносна яго вар'яцтва. Але ў гэты час Дон-Кіхот убачыў, што па дарозе едзе закрыты фургон з каралеўскімі сцягамі.

Уявіўшы, што гэта, напэўна, новая прыгода, Дон-Кіхот гучна паклікаў Санчо.

Верны зброеносец паспешна пад'ехаў да свайго пана, з якім здарылася страшэнная і надзвычайная прыгода.

РАЗДЗЕЛ XVII

У ім паказваецца вышэйшая і апошняя мяжа, да якой дасягнула і магла дасягнуць нечуваная жаробрасць Дон-Кіхота ў шчасліва закончанай ім прыгодзе са львамі

Калі Дон-Кіхот крыкнуў Санчо, каб ён прывёс яму шлём, той быў заняты купляй тварагу ў пастухоў. Замяшаўшыся ад паспешнага крыку свайго пана, Санчо не ведаў, што рабіць з тварагом. Нядоўга думаючы, ён парашыў пакласці

тварог у шлём Дон-Кіхота. Прыняўшы гэтую меру перасцярогі, ён паехаў да свайго сен'ёра даведацца, чаго той хоча. Ubачыўшы яго, Дон-Кіхот сказаў:

— Дай мне, сябра, хутчэй шлём. Мала я разумею ў прыгодах, калі тое, што там насоўваецца, не такая прыгода, якая прымушае мяне ўзяцца за зброю!

Зялёны Плашч, пачуўшы гэта, пачаў глядзець ва ўсе бакі, але нічога не ўбачыў, апрача ваза з двума або трыма маленькімі сцягамі, паказваючымі, што на гэтым вазу вязуць каралеўскую маёмасць. Але Дон-Кіхот не верыў вачам сваім і сказаў Зялёнаму Плашчу:

— Калі вораг выкрыты, ён напалову пераможаны. Я павінен ужыць меры перасцярогі, бо ведаю, што ў мяне ёсць ворагі, але не ведаю дзе, калі і ў якім выглядзе яны нападуюць на мяне.

Абярнуўшыся да Санчо, ён папрасіў у яго шлём, які той падаў, не паспеўшы вынуць адтуль тварог. Дон-Кіхот з вялікай паспешнасцю надзеў яго сабе на галаву. Сыроватка з тварага адразу-ж пацякла па ўсім твары і па барадзе Дон-Кіхота. Гэта так здзівіла яго, што ён сказаў Санчо:

— Што гэта такое? Мне здаецца, чэрап у мяне размякчыўся, або мае мазгі таюць, або я з галавы да ног абліваюся потам. Калі гэта пот, дык, далібог, не ад спалоху. Нікольні не сумняваюся, што прыгода, якая стаіць перад мною, будзе страшэннай. Дай мне чым выцерціся, бо гэты пот слепіць мне вочы.

Санчо змоўчаў і падаў свайму пану хустку, узрадаваўшыся, што яго сен'ёр не зразумеў, у чым справа. Дон-Кіхот выцер сабе твар і зняў шлём. Ён хацеў паглядзець, што там такое халадзіць яму галаву.

Ubачыўшы белыя камкі ў шлёме, ён паднёс да носа, і панюхаўшы, сказаў:

— Клянуся жыццём маёй сен'ёры Дульсінеі Табоскай, гэта тварог, які ты мне сюды паклаў, здраднік, разбойнік і нахабны зброеносец!

На гэта Санчо адказаў з вялікім спакоем і штучным прыворствам:

— Калі гэта тварог, дайце мне яго, ваша міласць, і яго з'ем; але лепш няхай есць яго д'ябал, які, напэўна, туды яго паклаў. Няўжо я адважыўся-б забрудзіць шлём вашай міласці? Клянуся чэсцю, сен'ёр, я ўпэўнены, што і мяне праследуюць чараўнікі за прыналежнасць да вашай міласці. Яны, напэўна, паклалі гэтую брыдоту, каб ваша цярплівасць ператварылася ў гнеў, і вы, па звычайу, пакамечылі мне бакі. Але я веру цвярозай развазе майго пана, які прыме пад увагу, што ў мяне не было тварагу. Калі-б ён быў, я хутчэй паклаў-бы яго сабе ў страўнік, як у шлём.

Ідальго ў зялёным плашчы ўсё гэта бачыў і яшчэ больш здзіўся, калі Дон-Кіхот, добра выцершы сабе галаву і твар, зноў надзеў шлём і, узяўшы кап'ё, сказаў:

— Усё мажліва, але цяпер я зноў гатовы харобра змагца хоць з самым д'яблам.

У гэты час да іх пад'ехаў фургон, у якім быў толькі вознік і яшчэ адзін чалавек.

Дон-Кіхот загардзіў дарогу фургону і сказаў:

— Куды вы едзеце, браты? Што гэта за фургон? Што вы вязеце ў ім і што гэта за сцягі такія?

— Фургон мой,—адказаў вознік,—вязу я ў ім у клетцы двух дужых львоў, якіх генерал з Орана пасылае ў сталіцу ў падарунак яго вялікасці: сцягі гэтыя каралеўскія і абазначаюць, што вязуць яго дабро.

— Львы вялікія?—запытаў Дон-Кіхот.

— Самыя вялікія, якіх калі-небудзь прывозілі з Афрыкі ў Іспанію. Тут самец і самка: самец у пярэдняй клетцы, а самка ў задняй. Яны галодныя, бо сёння яшчэ нічога не елі; з гэтай прычыны, няхай міласць ваша дасць нам дарогу.

— Што мне львы? Не такія я чалавек, каб спалохацца львоў! Злазьце-ка, добры чалавек, адчыніце клеткі і выпусціце адтуль гэтых звяроў. Тут, сярод гэтага поля, я пакажу ім, хто такі Дон-Кіхот Ламанчскі, на зло чараўнікам, паслаўшым іх мне.

„Та-та!—сказаў тут сабе ідальго.—Добры наш рыцар давеў, хто ён такі. Бессумненна, тварог размякчыў яму чэрап і разжыжыў мазгі“.

Між тым Санчо падышоў да ідальго і сказаў яму:

— Сен’ёр, упрашаю вас, зрабіце, каб мой пан не змагаўся з гэтымі львамі. Калі ён гэта зробіць, яны ўсіх нас загрызуць.

— Але хіба ваш пан вар’ят? Няўжо ён кінецца на такіх дзікіх звяроў?

— Ён не вар’ят, але адважны да вар’яцтва.

— Я зраблю так, каб ён не быў ім,—абяцаў ідальго.

Падышоўшы да Дон-Кіхота, які настойваў, каб вартаўнік адчыніў клеткі, ён сказаў яму:

— Сен’ёр, харобрасць, уваходзячая ў галіну безразважнасці, больш падобна да вар’яцтва, як да адвагі. Гэтыя львы зусім не ідуць супроць вашай міласці, а іх вязуць у падарунак яго вялікасці. З гэтай прычыны нядобра затрымліваць іх.

— Няхай міласць ваша, сен’ёр ідальго,—спыніў яго Дон-Кіхот,—накіроўваецца сабе дахаты клапаціцца пра сваю ручную курапатку і пра адважнага афрыканскага тхара. Не перашкаджайце мне выконваць свой абавязак. Я сам ведаю, ідуць супроць мяне львы або не ідуць.

І ён зноў сказаў вартаўніку львоў:

— Клянуся, дон жулік, калі вы зараз не адчыніце клеткі, я гэтым кап’ём прышыю вас да воза!

Вознік, убачыўшы рашучасць узброенай здані, пачаў прасіць:

— Сен’ёр мой, ці не зробіце вы мне ласку, дазволіўшы адпярэгчы маіх мулаў і разам з імі схаватца ў бяспечным месцы? Калі-ж львы раздзяруць маіх мулаў, дык я загіну на ўсё жыццё, бо ў мяне няма нічога, апрача гэтага фургона і гэтых мулаў.

— О, малаверны!—адказаў Дон-Кіхот.—Злазь, адпярэгай мулаў і рабі, што хочаш. Хутка ты ўбачыш, што мог-бы пазбавіць сябе ад гэтай працы.

Вознік злез і распрог мулаў, а вартаўнік львоў сказаў:

— Усе вы, прысутныя тут, будзеце сведкамі, што толькі па прымусу я адчыняю клеткі. Я заяўляю гэтаму сен'ёру: усе няшчасці і страты, якія дзікія звяры могуць зрабіць, будуць пастаўлены на яго рахунак. А вы, сен'ёры, схавайцеся ў бяспечнае месца. Мне львы не зробіць зла.

Ідальго яшчэ раз паспрабаваў угаварыць Дон-Кіхота не рабіць такога шалёнага ўчынку, але рыцар Сумнага Вобразу весела адказаў:

— Цяпер, сен'ёр, ваша міласць, якая вельмі баіцца, прышпорце сваю шэрую ў яблыках кабылу і едзьце ў бяспечнае месца.

Пачуўшы гэта, Санчо са слязмі на вачах пачаў упрашаць Дон-Кіхота адмовіцца ад такой справы, у параўнанні з якой прыгода з ветранымі млынамі і ўсе ўчынкi, зробленыя ім, былі толькі салодкім тортам і пернікамі, але Дон-Кіхот спакойна адказаў:

— Схавайся, Санчо, і пакінь мяне. Калі-б я памёр тут, ты ведаеш нашу ранейшую ўмову: накіруйся да Дульсінеі— больш нічога не скажу табе.

Убачыўшы, што далейшыя ўгаворы нічога не дадуць, Зялёны Плашч прышпоруў кабылу, Санчо—Шэрага, вознік—сваіх мулаў. Усе яны як мага далей ад'ехалі ад фургона. Санчо аплакваў смерць свайго сен'ёра: ён быў упэўнены, што яму не мінуць кіпцюроў льва.

Покуль усе яны спешна ўцякалі, Дон-Кіхот разважаў, ці не будзе лепш павесці бойку пехатою. Нарэшце ён парашыў змагацца пехатою, баючыся, каб Расінантэ не спудзіўся, убачыўшы львоў. Ён саскочыў з каня, узяў кап'ё і прадзеў на руку шчыт. Падняўшы меч, з дзіўнай адвагай і з сэрцам, ахопленым мужнасцю, ён падышоў павольным крокам да воза, даручаючы усю душу сваёй Дульсінеі.

Калі вартаўнік львоў убачыў, што яму не ўдасца ўнікнуць неабходнасці выпусціць з клеткі льва-самца, ён расчыніў першую клетку.

Леў павярнуўся ў клетцы і працягнуў лапу. Потым ён увесь выцягнуўся, раскрыў зяпу, зяхнуў не спяшаючыся і,

высунуўшы язык, аблізаў сабе морду. Зрабіўшы гэта, ён выставіў галаву з клеткі і пачаў азірацца ва ўсе бакі, бліскаючы вачыма, як распаленым вуголлем—поза, якая магла б кінуць у жах самую адвагу.

Дон-Кіхот не зводзіў вачэй з льва, жадаючы толькі аднаго: каб ён саскочыў і трапіў яму ў рукі, якімі ён думаў разарваць яго на кавалкі. Але велікадушны леў павярнуўся спіной і, паказваючы Дон-Кіхоту свае сядалішчныя часткі, з вялікім спакоем разлёгся ў сваёй клетцы. Ubачыўшы гэта, Дон-Кіхот загадаў вартаўніку біць яго палкай і дражніць, каб выгнаць з клеткі.

— Я гэта не зраблю,—адказаў вартаўнік,—бо, калі, я яго раздражню, першы, каго ён разарве, буду я сам. Здавольцеся, сен'ёр рыцар, тым, што зроблена, бо і гэта звыш усялякай харобрасці. Вялікасць души вашай міласці выявілася поўнасю. Самы харобры рыцар абавязаны толькі выклікаць свайго ворага і чакаць яго на полі бойкі; калі-ж праціўнік не з'явіцца, ганьба кладзецца на яго, а той хто выклікаў, набывае вянец славы.

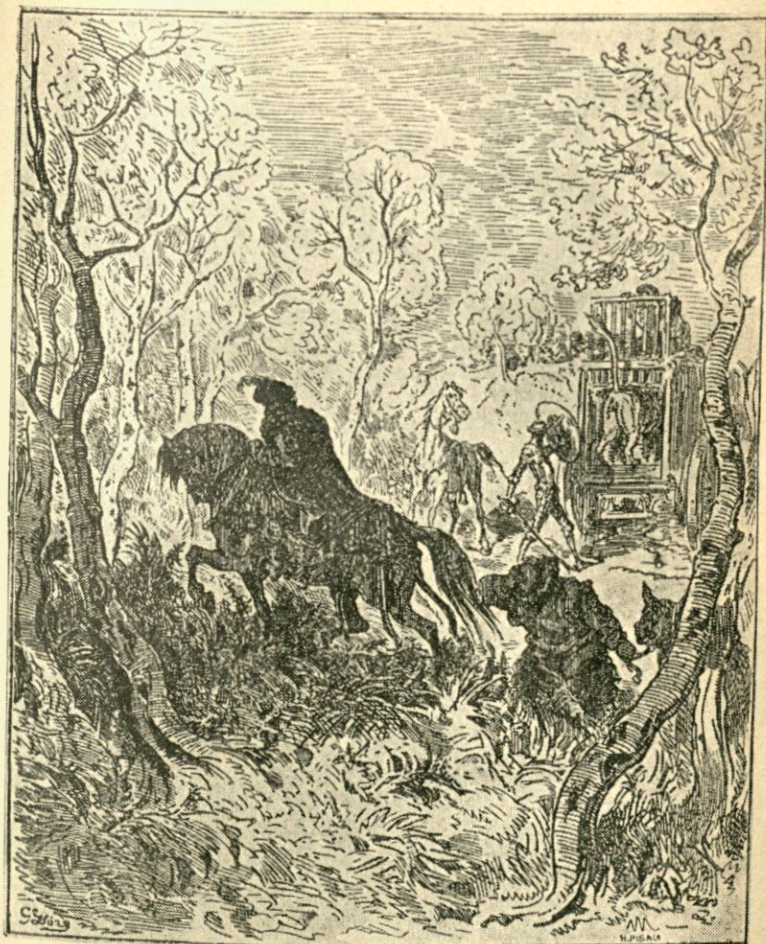
— Гэта праўда,—згадзіўся Дон-Кіхот.—Зачыні, сябра, дзверы і пасвэдчы, што я тут рабіў на тваіх вачах, менавіта: як ты адчыніў клетку льва, як я яго чакаў, а ён не вышаў; як чакаў яго я зноў, а ён зноў не вышаў і зноў лёг. Большага я не абавязаны рабіць. Зачыні дзверы, а я дам нашым упекачам знак вярнуцца, каб яны з тваіх вуснаў пачулі пра гэты мой учынак.

Вартаўнік львоў так і зрабіў, а Дон-Кіхот, прымацаваўшы да кап'я хустку, якой ён выціраў сабе твар ад тварожнага дажджу, пачаў клікаць уцекачоў. Ubачыўшы сігнал белай хусткі, Санчо сказаў:

— Няхай заб'юць мяне, калі мой пан не перамог дзікіх звяроў, бо ён нас кліча.

Усе спыніліся і, супакоіўшыся крыху ад свайго сполаху, наблізіліся да фургона. Калі яны апынуліся каля яго, Дон-Кіхот сказаў возніку:

— Запражэце зноў вашых мулаў, брат, і працягвайце

Але велікадушны леў, не звярочваючы ўвагі на Дон-Кіхота,
павярыў да яго свае сядалішчныя часткі.

турнірах у прысутнасці дам. Але прыгажэй за ўсіх іх вандроўны рыцар, які па пустынях шукае небяспечных прыгод, каб набыць вялікую славу. Прыгажэй вандроўны рыцар, які дапамагае ўдаве ў якім-небудзь пустынным месцы, чымся прыдворны рыцар, гуляючы з маладой дзяўчынай у горадзе.

— Сен'ёр Дон-Кіхот,—адказаў дон Дыего,—усё, што ваша міласць сказала і зрабіла, нібы ўзважана на вазе самога розуму. Я ўпэўнены, калі-б усе статуты вандроўнага рыцарства згубіліся, дык знайшлі-б іх у грудзях вашай міласці, як у сапраўдным іхнім схове і архіве. Але тым не менш, паспашайце, каб хутчэй даехаць да майго дома, дзе ваша міласць адпачне ад вялікай працы.

— Лічу запрашэнне ваша за вялікую ласку і гонар, сен'ёр дон Дыего,—адказаў Дон-Кіхот.

І, прышпорыўшы коней, яны каля двух гадзін пасля поўдня даехалі да дома дон Дыего, якога Дон-Кіхот зваў рыцарам Зялёнага Плашча.

РАЗДЗЕЛ XVIII

Пра тое, што здарылася з Дон-Кіхотам у доме рыцара Зялёнага Плашча

На парэднім двары дома дона Дыего дэ-Міранда знаходзіўся вінны склеп, устаўлены мноствам гліняных гладышоў. Гэтыя гладышы былі з Табосо і зноў напамілі рыцару яго зачараваную і ператвораную Дульсінею. Глыбока ўздыхнуўшы і сам не прыкмеціўшы, што гаворыць, Дон-Кіхот ускрыкнуў:

— О, табоскія гладышы, напаміўшыя мне салодкі прадмет вялікага майго душэўнага гора!

Гэтыя словы пачуў пэрт-студэнт, сын дона Дыего, вышаўшы разам з маткай прыняць гасця. Маці і сын былі здзіўлены, убачыўшы фігуру рыцара. Сышоўшы з Расінантэ, Дон Кіхот з вялікай ветлівасцю падышоў да сен'ёры, просячы даць яму руку для пацалунку, а дон Дыего сказаў:

— Прыміце, сен'ёра, слаўнага Дон-Кіхота Ламанчскага. Гэта вандроўны рыцар, самы адважны і харобры на ўсім свеце.

Сен'ёра, якую звалі дон'яй Крыстынай, прывітала гасця з вялікай прыхільнасцю і ветлівасцю, а Дон-Кіхот засведчыў ёй сваю павагу ў самых ветлівых і далікатных выразах. Той-жа самы абмен ветлівасцямі адбыўся ў яго і са студэнтам.

Дон-Кіхота павялі ў залу. Санчо зняў тут з яго ўзбраенне; рыцар астаўся у замшавым камзоле і шырокіх кароткіх фламандскіх панталонах. Ён апаясаў сябе добрым сваім мячом, але яшчэ раней гэтага ён пяццю або шасцю вёдрамі вады вымыў сабе галаву і твар. Вада да самага канца мела колер сыроваткі, дзякуючы недарэчнаму тварагу. Дон Кіхот з прыгожым і адважным выглядам вышаў у другую залу, чокуль накрывалі на стол. У гэты час Ларэнсо (так звалі сына дон Дыего) выкарыстаў выпадак, каб запытаць у бацькі:

— Хто гэты рыцар, якога ваша міласць прывяла да нас у дом?

— Не ведаю хто ён,—адказаў дон Дыего.—Адно толькі магу сказаць: я бачыў, як ён рабіў найвялікшыя ў свеце шаленствы і разам з тым чуў ад яго такія разважлівыя прамовы, якія загладжваюць і выкрэсліваюць яго ўчынкi. Пагутары з ім, намацай пульс таго, што ён ведае, і сам вырашы пытанне пра яго разважлівасць або вар'яцтва. Кажучы па праўдзе, я лічу яго больш вар'ятам, як у цяв-розым розуме.

Пасля гэтага Ларэнсо пайшоў займаць Дон-Кіхота. Між іншымi гутаркамі, якія яны вялі, Дон-Кіхот сказаў Ларэнсо:

— Скажыце мне, міласць ваша, якімі вершамі заняты цяпер. Калі вы пішаце вершы для літаратурнага спаборніцтва, дык імкніцеся атрымаць другую прэмію, бо першая даецца заўсёды дзеля знатнага імя; другая-ж даецца па заслугах, так што трэцяя робіцца другою, а першая па гэтаму ліку будзе трэцяй.

„Да гэтага часу,—думаў пра сябе Ларэнсо,—я яшчэ не магу лічыць яго вар'ятам. Паглядзім, што будзе далей.“—
І ён уголас сказаў:

— Як відаць, ваша міласць наведвала вышэйшыя школы. Якую-ж вы вывучалі навуку?

— Навуку вандроўнага рыцарства. Яна такая-ж добрая, як паэзія, і нават на два дэюймы лепш за яе.

— Што гэта за навука?

— Яна ўключае ў сябе большасць навук, існуючых на свеце. Вандроўны рыцар павінен быць юрыстам і ведаць законы, каб за кожным прызнаць тое, што яму падабае. Ён павінен быць доктарам, каб у пустынях вылечваць раны, бо вандроўны рыцар не можа на кожным кроку шукаць, хто перавязаў-бы іх яму. Ён павінен быць і астралагам, каб па зорах апазнаваць уначы, якая гадзіна і ў якім клімаце ён знаходзіцца. Ён павінен ведаць матэматыку, умець падкоўваць коні і ладзіць сядло і зброю. Апрача таго, ён павінен захоўваць вернасць сваёй даме, быць чыстым у думках, велікадушным ва ўчынках, цяроплівым у працы, і нарэшце ён павінен быць змагаром за праўду. З усіх гэтых якасцей ствараецца добры вандроўны рыцар.

Тут гутарка іхняя была спынена, бо іх паклікалі абедаць. Дон Дыего запытаў сына, якое ў яго ўражанне адносна становішча розуму іхняга гасця, на што сын адказаў:

— Усе дактары і знаўцы не выведучь яго з туману яго вар'яцтва, але ён вар'ят светлы.

Чатыры дні прабывў Дон-Кіхот у доме дона Дыего. Пасля гэтага часу, выказаўшы дону Дыего вялікую ўдзячнасць за радушны пачастунак, ён прасіў дазволу паехаць, бо вандроўнаму рыцару не падыходзіць праводзіць доўгія гадзіны ў гультайстве і раскошы.

Прышоў, нарэшце, дзень ад'езду рыцара. Развітваючыся, Дон-Кіхот сказаў Ларэнсо:

— Каб вы хацелі скараціць шлях да вяршыні храма славы, вы павінны былі-б пакінуць вузкую сцежку паэзіі і

перайсці на сцэжку вандроўнага рыцарства, каб у момант зрабіцца імператарам.

Зноў бацька і сын здзівіліся блытаным словам Дон-Кіхота, а таксама настойлівасці і ўпартасці, якія ім цалкам валодалі ў справе пошукаў яго няшчасных прыгод.

Абмяняўшыся яшчэ раз ветлівасцямі, Дон-Кіхот і Санчо паехалі на Расінавтэ і Шэрым.

РАЗДЗЕЛ XIX,

у якім апавядаецца прыгода закаханага пастуха, а таксама і іншыя цікавыя падзеі

Дон-Кіхот яшчэ недалёка ад'ехаў ад дома дона Дыего, як сустраў двух студэнтаў і двух сялян, ехаўшых на аслах.

Як студэнты, так і сяляне здзівіліся, убачыўшы ў першы раз Дон-Кіхота, і яны паміралі ад жадання даведацца, хто гэты чалавек, так не падобны да астатніх людзей. Пакланіўшыся ім і даведаўшыся, што яны едуць туды, куды і ён, Дон-Кіхот запрапанаваў ім сябе ў спадарожнікі.

Ён паведаміў ім, што ён—вандроўны рыцар і едзе шукаць прыгоды ва ўсіх частках свету; сказаў ён ім таксама, што імя яго—Дон-Кіхот Ламанчскі, а прозвішча „Рыцар Львоў“. Для сялян усё гэта было тарабарскай граматай, але студэнты адразу заўважылі, што з мазгамі Дон-Кіхота справа дрэнная. Тым не менш адзін з іх сказаў:

— Калі вы, сен'ёр рыцар, не едзеце па раней вызначанаму шляху, дык паедзем з намі. Вы ўбачыце адно з лепшых і самых багатых вяселляў.

Дон-Кіхот запытаў, ці не вяселле гэта якога-небудзь прынца.

— Не,—адказаў студэнт,—гэта вяселле селяніна з сялянкай. Ён—самы багаты ва ўсёй той мясцовасці, яна—самая прыгожая, якую калі-небудзь бачылі людзі. Вяселле святкуюць на лузе. Нявесту завуць Кітэрыя Прыгожая, а жаніха яе—Камачо Багаты; ёй восемнаццаць год, яму дваццаць

два—парачка вельмі падыходзячая. Гэты Камачо задумаў увесь луг пакрыць павеццю з галін і лісцяў. Ён наладжвае там таксама і танцы са шпагамі і бубенчыкамі. Але нішто не зробіць гэтага вяселля такім дастапамятным як тое, што натворыць на ім даведзены да распачы Басіліё—пастух з той-жа вёскі, што і Кітэрыя. Басіліё закахаўся ў Кітэрыю з самага ранняга дзяцінства, і яна адказвала яго пачуццю тысячай нявінных знакаў прыхільнасці. Каханне Кітэры і Басіліё ў іхнім дзяцінстве з'яўлялася забавай для ўсёй вёскі. А калі яны выраслі, бацька Кітэры забараніў Басіліё ўваход у свой дом і парашыў выдаць дачку замуж за багатага Камачо; яму здавалася непадыходзячым выдаць яе за Басіліё, якога прырода больш шчодро надарыла сваімі дарамі, як щчасце—сваімі.

— Калі-б усе, якія кахаюць адзін аднаго, жаніліся,—сказаў Дон-Кіхот,—бацькі-б былі пазбаўлены права выбару і не маглі-б выдаваць сваіх дачок замуж, калі і за каго трэба.

— Як-бы там ні было,—казаў студэнт,—але няшчасны Басіліё з таго часу, як даведаўся, што прыгожая Кітэрыя выходзіць замуж за Камачо, заўсёды сумны, задумены і гаворыць сам з сабою, а гэта яўная і верная адзнака таго, што ён страціў розум. Адным словам, ён так страшэнна пакутуе, што ўсе мы баімся, ці не будзе „так“, сказанае заўтра прыгожай Кітэрыяй, яго смяротным прысудам.

— Супроць усялякага болю,—сказаў Санчо,—ёсць лекі. Ніхто не ведае, што чакае яго наперадзе. Няхай мне скажуць: хто на свеце можа пахвастацца, што ён забіў цвік у кола Фартуны? Між „так“ і „не“ жанчын я-б не адважыўся ўваткнуць і кончык шпількі, бо яму не знайшлося-б там месца. Калі толькі Кітэрыя кахае Басіліё шчыра, я запрапаную яму цэлы мех щчасця, бо каханне глядзіць у акуляры, скрозь якія медзь здаецца золатам, беднасць—багаццем і гной у вачах—пэрламі.

— Калі ты спынішся, Санчо, будзь ты прокляты!—разлаваўся Дон-Кіхот.—Калі ты пачнеш нанізваць прыказкі і казкі, за табой не ўгнацца і самому чорту, узяў-бы ён цябе!

Скажы мне, жывёла, што ведаеш ты пра цвікі і пра колы, або пра што-б там ні было?

— Калі мяне не разумеюць, не дзіва, што і мае прыказкі лічаць недарэчнымі, але гэта вяважна. Я разумею сябе і ведаю што не сказаў вельмі многа глупства, а толькі вы, ваша міласць, заўсёды кітыкуеце мае словы і мае ўчынкі.

— „Крытыкуеце“ трэ́ было табе сказаць,—паправіў яго Дон-Кіхот,—а не „кітыкуеце“, няшчасны сказіцель добрай мовы!

— Не будзьце такімі патрабоўнымі да мяне, міласць ваша, я-ж не выхоўваўся пры двары і не вучыўся ў Саламанцы, каб ведаць, ці трэ́ба дадаць або выкінуць якую-небудзь літару ў маіх словах. Наогул, вельмі многа людзей, якія наконт тонкай гутаркі таксама невысока лятаюць.

Між тым надышоў змрок. Раней як яны даехалі да сяла, усім ім здалося, што каля сяла неба засеяна бязлікімі бліскучымі зоркамі. Яны пачулі таксама гукі розных інструментаў: флейт, тамбурынаў, кімвалаў, бубнаў і літаўраў. Калі яны пад'ехалі бліжэй, то ўбачылі, што вялікі звод з лісцяў пры ўваходзе ў сяло ўвесь ілюмінаваны агнямі. Музыканты гулялі групамі па гэтай прыемнай мясцовасці, танцуючы, напяваючы песні і граючы на розных інструментах. Адным словам, здавалася, радасць і весялосць бліскаюць у гэтым месцы, прызначаным для святкавання вяселля Камачо і хаўтур Басіліё.

Дон-Кіхот адмовіўся заехаць у сяло з той прычыны, што ў вандроўных рыцараў у звычай лепш спаць пад адкрытым небам, як у населеных месцах.

З усходам сонца Дон-Кіхот падняўся і паклікаў Санчо, які ўсё яшчэ спаў.

— О, ты, шчаслівейшы з усіх смяротных,—сказаў Дон-Кіхот,—ты спіш, спакойны духам, чараўнікі не ганяюцца за табою, чараўніцтвы не палохаюць цябе. Спі, кажу я і скажу яшчэ сотню разоў: да бесперапыннага дбанія не прымушае цябе рэўнасць да тваёй дамы, твайму сну не перашкаджаюць клопаты пра незаплочаныя даўгі або думка

пра тое, чым на наступны дзень пракарміць сябе самага і сваю маленькую бедную сям'ю. Цябе не трывожыць ганарлівасць, не стамляе сумятлівая пышнасьць свету, бо мяжа тваіх жаданняў знаходзіцца не далей клопатаў пра твайго асла.

На ўсё гэта Санчо нічога не адказаў, бо ён яшчэ спаў.

Ён не прачнуўся-б так хутка, калі-б Дон-Кіхот не раскатурхаў яго сваім кап'ём. Нарэшце ён прачнуўся і сказаў:

— З таго зялёнага звода чуюцца, калі не памыляюся, пах, падобны да смажанае скібкі копчанага мяса. Вяселле, якое пачынаецца такімі пахамі, павінна быць пышным і багатым.

— Хопіць, абжора, падымайся, пойдзем на вяселле і паглядзім, што зробіць пакінуты Басіліё.

— Няхай робіць, што хоча,—сказаў Санчо.—Не быў-бы ён бедным, ажаніўся-б з Кітэрыяй. Не мець за душой ні граша і хацець ажаніцца вышэй хмар! Сумленна кажучы, сен'ёр, на мой погляд, беднаму варта-б здаволіцца тым, што ён можа атрымаць, і не шукаць ласункаў на дне мора. Вельмі дурная была-б Кітэрыя, калі-б адмовілася ад убораў і каштоўнасцей, якія Камачо ёй даў і можа даць, каб перад усім гэтым аддаць перавагу прыродным талентам Басіліё. Здоўнасьці і таленты, якія нельга ператварыць у грошы, нічога не каштуюць. На добрым падмурку можна пабудаваць і добры будынак, а самая лепшая аснова і падмурак у свеце—гэта грошы.

— Імем сен'ёры Дульсінеі прашу цябе, Санчо, спыні сваё шматслоўе. Мне здаецца, калі-б ты мог працягваць балбатню, якую ты на кожным кроку пачынаеш, у цябе не аставалася-б часу ні есці, ні спаць.

— Калі-б у вашай міласці была добрая памяць,—засупярэчыў Санчо,—вы-б не забылі аднаго з пунктаў нашай умовы, паводле якога вы дазволілі мне гаварыць усё, што я хачу, толькі-б я не гаварыў нічога супроць павагі да вашай міласці. Да гэтага часу я, здаецца, нічым не парушаў гэтага пункту!

— Я не памятаю, Санчо, падобнага пункту, але цяпер

я хачу, каб ты змоўк. Ты паслухай: гукі інструментаў пачынаюць зноў ажыўляць лагчыну. Відаць, шлюб аббудзецца ў ранішняй прохаладзі, а не ў пасляабедзенай спякоце.

Санчо зрабіў тое, што яму загадаў яго пан. Абодва яны селі вярхом і ціха паехалі да альтанкі з дрэў. Першае, што кінулася ў вочы Санчо, быў цэлы бык у агні, пад якім палала вялікая гара дроў. Шэсць гліняных гаршкоў, стаяўшых вакол агню, былі поўныя мяса. Зайцам і абскубаным курам, вісеўшым на дрэвах і чакаючым чаргі быць пахаванымі ў гаршках, не было ліку. Санчо налічыў больш за шэсцьдзесят бурдзюкоў з віном. Астатняя правізі і ён і лік згубіў. Да ўсяго, што ён убачыў, Санчо адчуваў шчырую пяшчоту. Не маючы сілы цяпець далей, ён падышоў да аднаго з пяцідзесяці кухараў і ветлівымі словамі, у якіх адчуваўся голад, папрасіў у яго дазволу абмакнуць скібку хлеба ў адзін з волатаў-гаршкоў.

— Брат,—адказаў яму на гэта кухар,—сёнешні дзень дзякуючы Камачо—не з тых, над якімі мае ўладу голад. Паглядзіце, ці няма паблізу чарпака, і здыміце сабе адну або дзве курыцы. Між іншым, пачакайце.—І сказаўшы гэта, кухар схпіў кацялок, апусціў яго ў адзін з гліняных волатаў, выцягнуў адтуль трох курэй і двух гусей і перадаў іх Санчо са словамі:

— Ежце, сябра, покуль не прыдзе час абед.

Покуль Санчо быў заняты такім чынам, Дон-Кіхот убачыў, як у агарожу ўехала каля дванаццаці сялян. Усе гэтыя коннікі, па-святочнаму апранутыя, праехалі па лузе стройным натоўпам з радаснымі крыкам:

— Няхай жыве Кітэрыя і Камачо! Ён настолькі-ж багаты, як яна прыгожая, а яна прыгажэй за ўсіх на свеце!

Пачуўшы гэта, Дон-Кіхот падумаў:

«Зразумела, гэтыя людзі не бачылі мае Дульсіне! Табоскай: каб яны яе бачылі, то былі-б больш асцярожнымі ў пахвалах гэтай сваёй Кітэрыі».

Хутка з розных бакцоў пачалі ўваходзіць шматлікія групы танцораў, у тым ліку і група са шпагамі, якая складалася

з дваццаці чатырох маладых хлапцоў. Яны пачалі танцаваць, а потым да іх далучылася група танцаваўшых вельмі прыгожых дзяўчат, апранутых у вопратку з зялёнай матэры. Грала дзяўчатам саморская валынка, і яны—са сціпласцю ў вачах і спрытнасцю ў нагах—паказалі сябе лепшымі танцоркамі ў свеце.

Некалькі актораў выступілі з вершамі, а потым паставілі сатырычную пантаміму, складзеную мясцовым папом.

— Няхай жыве Камачо!—крычаў ва ўсё горла Санчо.

— Адразу відаць,—сказаў яму Дон-Кіхот,—што ты грубы чалавек, адзін з тых, якія заўсёды крычаць: „няхай жыве пераможца!“

— Не ведаю, з якіх я,—адказаў Санчо,—але добра ведаю, што з гаршкоў Басіліё я ніколі не здыму такой пены, якую я зняў з гаршкоў Камачо!—І, паказаўшы яму кацялок, напоўнены гусямі і курамі, ён выцягнуў адтуль адну з іх і пачаў есці з вялікай прагнасцю і апетытам, кажучы:— Чорт з імі, з гэтымі талентамі Басіліё! На свеце ўсяго толькі два паходжанні і станы, як казалі мая бабуля: багатыя і бедныя, а яна сама заўсёды трымалася багатых. Багаты больш каштоўны, як той, хто толькі ведае, але нічога не мае, таму што асёл, пакрыты золатам, выглядае лепш за каня, на якім уючнае сядло.

— Скончыў ты свае разважанні, Санчо?—запытаў Дон-Кіхот.

— Давядзецца скончыць, бо я бачу, што яны абрыдлі вашай міласці, а калі-б не гэта, у мяне нарыхтавана матэрыялаў хоць на тры дні.

— Добра было-б, Санчо, каб я ўбачыў цябе нямым ракей, як я памру.

— Раней, як ваша міласць памрэ, я буду ўжо есці зямлю і тады я буду такім нямым, што не скажу ні слова да канца свету.

— Усё-адно, Санчо, ніколі твая маўклівасць не пераважыць таго, што ты гаворыш і будзеш гаварыць на працягу свайго жыцця.

— Ну, што-ж, дрэнна прапаведае той, хто дрэнна жыве,— адказаў Санчо.

— Але я не магу зразумець, якім чынам ты ведаеш столькі розных рэчаў?

— Клапаціцеся, міласць ваша, пра сваё рыцарства,—спыніў яго Санчо,—і не гаварыце пра здольнасці другіх людзей. Лепш дайце мне, міласць ваша, справіцца з гэтай вось курыцай, а ўсё астатняе ў жыцці—толькі гультайскія словы.

Сказаўшы гэта, ён зрабіў новы напад на свой кацялок з такой прагнасцю, што абудзіў яе і ў Дон-Кіхота. Ён, вядома, памог-бы яму ў гэтым, калі-б не перашкодзіла тое, пра што неабходна расказаць далей.

РАЗДЗЕЛ XX,

у якім працягваецца апавяданне про вяселле Камачо і пра іншыя прыемныя падзеі

У гэты час пачуліся гучныя крыкі, абвясціўшыя набліжэнне жаніха і нявесты з усёй іхняй раднёй. Усе яны былі ў святочных уборах. Калі Санчо ўбачыў нявесту, ён сказаў:

— Сумленна кажучы, апанута яна не як сялянка, а як пекная прыдворная дама. Калі я не памыляюся, на яе шы багатыя каралы, а ўся яна ў мошасце і атласе. Яе рукі ўпрыгожаны залатымі пярсцёнкамі з чорнага янтара, апраўленымі ў перлы бялейшыя за тварог, з якіх кожная перла павінна каштаваць зрэнку вока. О, мілая дзяўчына, якія валасы ў цябе,—калі толькі яны не накладныя,—за ўсё сваё жыццё не бачыў я такіх даўгіх і светлазалацістых. А яе выгляд, яе рост! Мімаволі параўнаеш яе з рухомай пальмай, абвешанай фінікамі, бо на іх вельмі падобны каштоўнасці, якімі ўпрыгожаны яе валасы і шыя. Клянуса душой маёй, гэта герой-дзяўчына!

Дон-Кіхот засмяяўся з пахвал Санчо, але і яму здалося, што, за выключэннем сен'еры сваёй Дульсінеі Табоскай, ён яшчэ ніколі не бачыў такой красуні. Прыгожая Кітэрыя была бледная, напэўна, у выніку бяссоннай ночы, якую заўсёды праводзяць нявесты, рыхтуючыся да вяселля.

Працэсія накіравалася да эстрады, пастаўленай у канцы луга, дзе павінен быў адбыцца абрад вячання. Дайшоўшы да гэтага месца, яны пачулі адзаду сябе шум і гучнае ўскліканне:—Пачакайце крыху!

Усе павярнулі галовы і ўбачылі чалавека ў чорнай суконнай накідцы. На галаве ў яго быў вянок з траурнага кіпарыса, а ў руках вялікая палка. Калі ён падышоў бліжэй, у ім апазналі прыгожага Басіліё і чакалі ў здзіўленні, чым скончыцца ўсё гэта, баючыся, каб не вышла чаго дрэннага ад з'яўлення яго ў такі час. Стаўшы перад маладымі, ён уваткнуў палку сваю са сталёвым спічкаком у зямлю. Пабляднеўшы і гледзячы на Кітэрыю, ён хрыплым голасам прамовіў:

— Ты добра ведаеш, няўдзячная Кітэрыя, што ты не можаш, покуль я жывы, выйсці замуж за другога. Я заўсёды меў да цябе павагу, якая патрабуецца тваёй чэсцю; але ты, адкінуўшы ўсе свае абавязкі да мяне, парашыла аддаць сябе другому, чыё багацце зрабілася для яго прычынай нечуванага шчасця. Каб ён карыстаўся ім у поўнай меры, я сам сваёю рукою знішчу перашкоду, якая магла б пашкодзіць яго шчасцю. Няхай жыве багаты Камачо з няўдзячнай Кітэрыяй доўгія і шчаслівыя гады, і няхай памрэ Басіліё, беднасць якога абрэзала крылі яго шчасцю!

Сказаўшы гэта, ён схапіўся за палку, уваткнутую ў зямлю. Адна палова яе асталася ў зямлі, прычым выявілася, што яна з'яўлялася ножнамі для захаванай у яе шпагі. Усадзіўшы рукаятку шпагі ў зямлю, Басіліё з шпаркасцю і цвёрдай рашучасцю кінуўся на яе.

У адно імгненне акрываўлены спічак з паловай ляжа вышаў з яго плеч. Няшчасны, плаваючы ў крыві, ляжаў распасцёртым на зямлі, працяты ўласнай сваёй зброяй.

Сябры яго адразу падбеглі да яго, і Дон-Кіхот, сышоўшы з Расінантэ, таксама кінуўся на дапамогу. Падхапіўшы яго на рукі, ён убачыў, што юнак ледзь дыша. Сябры хацелі было выцягнуць шпагу з яго раны, але поп, быўшы тут, сказаў, што гэтага рабіць нельга, покуль ён не паспавя-

даецца, бо, калі вынуць меч з раны, Басіліё адразу памрэ. Апамятаўшыся крыху, Басіліё слабым голасам сказаў:

— Калі-б ты, жорсткая Кітэрыя, у гэтую цяжкую, апошняю хвіліну майго жыцця захацела даць мне сваю руку... Калі-б ты зрабілася маёю жонкаю, вар'яцтва маё знайшло-б сабе апраўданне... Дзякуючы яму я дасягнуў-бы шчасця быць тваім.

Пачуўшы гэтыя словы, поп сказаў параненаму, каб ён лепш паклапаціўся аб паратунку сваёй душы, чымся пра асалоду цела. Але Басіліё адказаў, што ён ні за што не паспавядаецца, покуль Кітэрыя не дасць яму сваю руку, паабяцаўшы зрабіцца яго жонкаю; толькі гэтая радасць замацуе яго сілы і дасць яму мажлівасць паспавядацца.

Пачуўшы просьбу паміраючага, Дон-Кіхот падтрымаў яе, зазначыўшы, што просьба гэтая справядлівая, і што яе лёгка выканаць: для сен'ёра Камачо не менш гонару атрымаць прыгожую Кітэрыю ўдавой харобрага Басіліё, як атрымаць яе з рук бацькі. Тут усё зводзілася толькі да таго, каб Кітэрыя прамовіла сваё „так“, якое не будзе мець далейшых вынікаў, паколькі шлюбным ломам гэтага вяселля з'явіцца магла.

Камачо, здзіўлены і засаромлены, не ведаў, што рабіць. Але сябры Басіліё неадступна ўпрашалі яго не супярэчыць Кітэрыі аддаць руку Басіліё, каб не загінула яго душа.

Тады ён сказаў:

— Калі Кітэрыя захоча даць руку Басіліё, я не супярэчу ёй, бо гэтым я адтэрміную толькі на некалькі хвілін выкананне майго жадання.

Халодная і нерухомая, як статуя, стаяла Кітэрыя і не магла прамовіць ні слова. Але поп сказаў ёй, каб яна хутчэй вырашала, бо рыхтуючыся пакінуць цела, душа Басіліё ўжо блукае на яго вуснах і няма часу чакаць доўгіх разшэнняў.

Тады прыгожая Кітэрыя, не кажучы ні слова, падышла да таго месца, дзе ляжаў Басіліё з ужо заплюшчанымі вачыма. Ён шаптаў скрозь зубы імя Кітэрыі, і, як відаць,

рыхтаваўся памерці. Кітэрыя, падышоўшы да яго; стала каля яго на калені і знакам папрасіла ў яго руку. Басіліё расплюшчыў вочы, глянуў на яе ўважліва і сказаў:

— О, Кітэрыя, я не маю сілы перажыць шчасце, якое ты мне даруеш, зрабіўшы мяне сваім мужам! Пра адно толькі ўпрашаю цябе о, ракавая зорка мая: каб ты ўзяла маю руку і аддала мне сваю—не для таго, каб зноў ашукаць мяне... кажы, што, не робячы прымусу над сваёй воляй, ты аддаеш мне руку сваю, як законнаму мужу... Было-б ня-добра, каб у такую хвіліну ты ашукала мяне або хітрыла з тым, хто заўсёды адносіўся да цябе з поўнай праўдзівасцю.

У час гэтай прамовы ён некалькі разоў траціў прытомнасць, і прысутныя думалі, што ён памірае ўжо. Кітэрыя-ж, узяўшы правую руку Басіліё, сказала:

— Ніякі прымус не меў-бы сілы схіліць маю волю. З самай поўнай воляй, якую я маю, даю табе маю руку, як законная твая жонка, і прымаю тваю, калі ты даеш яе мне па вольнай ахвоце са свядомасцю, незаціямнёнай няшчасцем, у якое кінуў цябе твой неабдуманы ўчынак.

— Даю табе руку,—адказаў Басіліё,—у поўным розуме і ў цвярозай развазе.

— А я аддаю сябе табе,—прамовіла Кітэрыя,—усё-адно, ці пражывеш ты доўгія гады, або занясуць цябе заразу магілу.

— Для цяжка раненага,—сказаў тады Санчо,—гэты малады хлопец нешта ўжо вельмі многа гаворыць. Час-бы яму кінуць свае любоўныя гісторыі і паклапаціцца пра сваю душу, якая, як мне здаецца, засела ў яго больш на языку, чымся збіраецца пакінуць яго цела.

Як толькі Басіліё і Кітэрыя злучылі свае рукі, мяккасрдэчны поп са слязімі на вачах блаславіў іхні шлюб, просячы неба заспакоіць душу адыходзячага ў лепшае жыццё маладога. Але гэты апошні, атрымаўшы бласлаўленне, шпарка ўскочыў на ногі. З надзвычайнай спрытнасцю выцягнуў ён шпагу са свайго цела, служыўшага ёй ножніамі.

Усе прысутныя былі здзіўлены, а некаторыя з іх пачалі ўголос крычаць: „Цуд, чуд!“

Але Басіліё адказаў:

— Не чуд, а хітрасць!

Здзіўлены поп падбег, каб абодвума рукамі абмацаць рану Басіліё. Шпага прайшла не цераз цела, а цераз выдзяўбленую жалезную трубку, напоўненую крывёй і вельмі ўдала прыстасаваную да грудзей.

Кроў была так прыгатавана, як потым даведаліся, што яна не скручвалася.

Адным словам, поп, Камачо і ўсе прысутныя ўбачылі, што яны ашуканы і абдураны. Нявеста-ж не выказала ніякага незадавальнення, наадварот, пачуўшы, што зроблены шляхам ашуканства шлюб не можа лічыцца сапраўдным, яна сказала, што пацвяджае яго зноў. Адсюль усе зрабілі вывад, што камедыя была разыграная са згоды і ведама абодвух.

Гэта прывяло ў такую ярасць Камачо і яго сяброў, што яны парашылі адразу-ж адпомсціць Басіліё і, падняўшы мячы, кінуліся на яго, але ў абарону яго паднялася амаль столькі-ж другіх мячоў, а Дон-Кіхот вярхом на Расінантэ з паднятым кап'ём апынуўся наперадзе ўсіх, прымусіўшы даць сабе дарогу. Санчо (яму такія справы ніколі не падабаліся і не давалі здавальнення) шукаў надзейнай мясцінкі сярод волатаў-гаршкоў, з якіх ён зняў такую прыемную пену. Ён лічыў гэтае месца свяшчэнным, перад якім усе павінны адчуваць павагу.

Дон-Кіхот крычаў гучным голасам:

— Спыніцеся, сен'ёры! Несправядліва помсціць за крыўды, якія каханне робіць нам! Каханне і вайна—гэта адно і тое ж: падобна таму, як на вайне прынята выкарыстоўваць ваенную хітрасць, каб перамагчы ворага, і ў любоўных сутычках дапускаюцца хітрасці і ашуканства, калі толькі гэта не робіцца ганебным для прадмета кахання. Кітэрыя належала Басіліё, а Басіліё—Кітэрыі. Камачо багаты і можа купіць сабе асалоду, калі, дзе і як захоча. У Басіліё-ж адна толькі

авечка, і ніхто не адбярэ яе ў яго. Хто-ж паспрабуе гэта зрабіць, таму дзевядзецца прайсці спачатку цераз спічак гэтага кап'я.

Дон-Кіхот абудзіў спалох ва ўсіх, бо ніхто не ведаў яго.

Камачо-ж так пакрыўдзіўся на Кітэрыю, што адразу выкінуў яе вобраз са сваёй галавы і лёгка згадзіўся на ўгаворы папа, якому ўдалося заспакоіць і сціхамірыць Камачо і яго прыхільнікаў.

Яны схавалі свае мячы, ганьбячы больш Кітэрыю за яе лёгкадумства, як Басіліё за яго ашуканства. Камачо нават заявіў, што калі Кітэрыя кахала Басіліё дзяўчынай, дык яна кахала-б яго і замужняй жанчынай. З гэтай прычыны ён павінен дзякаваць лёс за тое, што ён адабраў яе ў яго.

Багаты Камачо, каб паказаць, што ён не мае злосці за сыграны з ім жарт, захацеў, каб святы ішлі сваёй чаргой, нібы ён і сапраўды павянчаўся. Але Басіліё, яго жонка і прыхільнікі іхнія адмовіліся прысутнічаць на гэтых святах і накіраваліся ў вёску Басіліё.

Яны павялі з сабою Дон-Кіхота, лічачы яго чалавекам паважаным і мужным.

У аднаго толькі Санчо душа зацямнілася горам, калі ен убачыў, што яму нельга прысутнічаць на бліскачай пагуляўцы і святах Камачо, якія цягнуліся да глыбокай начы. Нездаволены і сумны, ішоў ён за сваім панам, пакінуўшы за сабою багатыя катлы. Праўда, ён панёс іх з сабою ў душы, бо пена з іх, быўшая ў яго ў кацялку, напамінала яму пра пышнасьць і багацце таго, што ён страціў.

РАЗДЗЕЛ XXI,

*у якім паведамляецца пра вялікую прыгоду ў пячоры
Мантэсінос, дзеведзеную да шчаслівага канца харобрым
Дон-Кіхотам*

Маладажоны частавалі Дон-Кіхота ветліва і багата, адчуваючы сябе абавязанымі яму за шчырасць у абароне іхняй справы. Добры Санчо падмацоўваў свае сілы на працягу

трох дзён за кошт маладых. Выявілася, што ў Басіліе не было папярэдняй умовы з прыгожай Кітэрыяй адносна прытворнага паранення ім сябе. Гэта была хітрасць Басіліе, пра якую ён паведаміў толькі некаторым з сваіх сяброў, каб яны маглі своєчасова падтрымаць яго ашуканства.

— Нельга называць ашуканствам тое, — сказаў Дон-Кіхот, — што мае на ўвазе благородную мэту, а злучыць шлюбам двух закаханых — самая высокая мэта. Але пры гэтым нельга забываць, што найвялікшы вораг, якога мае каханне, гэта — голад і бесперапынная беднасць, бо каханне ёсць уся радасць, весялосць і шчасце.

Гэтае і яшчэ многае іншае прапаведваў Дон-Кіхот з мэтай прымусіць Басіліе кінуць практыкаванні ў талентах, якія даюць яму толькі славу, але не даюць грошай. Шаноўны бядняк, маючы прыгожую жонку, мае скарб. Прыгожая і добрадзейная жонка, муж якой бедны, заслугоўвае быць увенчанай лаўрамі перамог і пальмамі ўрачыстасці. Сама па сабе прыгожасць прываблівае жаданне ўсіх, хто яе бачыць; як на ласую прывабу, накіроўваюцца да яе багатыя арлы і іншыя высокалётныя птушкі; але калі да такой прыгажосці далучаецца яшчэ і беднасць, дык нават каршунны, груганы і іншыя драпежныя птушкі нападаюць на яе.

— Вазьміце пад увагу, разважлівы Басіліе, — закончыў Дон-Кіхот, — што, па думцы аднаго мудраца, на ўсім свеце існуе ўсяго толькі адна добрая жанчына. З гэтай прычыны ён раіў кожнаму думаць і быць упэўненаму, што гэта адзіная добрая жанчына — яго жонка і такім чынам быць шчаслівым.

Усё гэта Санчо чуў і падумаў:

„Калі я скажу што-небудзь разумнае па сутнасці, сен'ёр мой звычайна гаворыць, што я мог-бы ўзяць у рукі кафедру і ісці прапаведваць па ўсім свеце, а калі ён пачынае наізіваць выслоўі, ён не толькі мог-бы ўзяць у рукі кафедру, але дзве на кожны палец і пайсці па ўсіх пляцах прапаведваць, што каму патрэбна. А я ад душы думаў, што ён можа ведаць толькі тое, што тычыцца яго рыцарства; выходзіць,

няма такой рэчы, дзе-б ён не клюнуў і куды-б не апусціў свае лыжкі“.

Тры дні правялі яны ў маладажонаў, а на чацверты Дон-Кіхот папрасіў Басіліё знайсці яму правадніка, які правёў-бы яго ў пячору Мантэсінос. Рыцар хацеў пераканацца, ці праўду гавораць адносна цудаў, схаваных у гэтай пячоры.

Басіліё сказаў, што дасць яму ў праваднікі свайго стрыечнага брата, вядомага вучонага і вялікага аматара рыцарскіх кніг, з якім можна весці вельмі прыемныя гутаркі.

Стрыечны брат з’явіўся вярхом на асліцы. Санчо асядаў Расінантэ, закізаў свайго Шэрага, і, развітаўшыся з усімі, яны накіраваліся ў дарогу ў напрамку да слаўтай пячоры.

Дарогай Дон-Кіхот запытаў стрыечнага брата, якога роду яго прафесія.

Той адказаў, што па прафесіі ён—гуманіст, а яго занятак—складанне кніг для друку. Усе яны прыносяць вялікую карысць і не менш забавы дзяржаве. Адна з гэтых кніг мае назву: „Кніга ўбораў“—у ёй ён апісвае семсот тры ўборы, і з яе прыдворныя рыцары могуць выбіраць у час урачыстасцей і святаў усё, што ім спадабаецца.

— Ёсць у мяне яшчэ кніга,—закончыў ён,—якую я назваў „Дадатак да Віргілія Палідора“¹, дзе ідзе гутарка пра вынаходніцтвы; тут мноства вучонасці і працы; бо вельмі сур’ёзныя рэчы, якія прапусціў Палідор, я тлумачу прыгожым складам. Віргілій запамятаў, напрыклад, паведаміць нам, хто першы на свеце атрымаў катар, а я гэта тлумачу вельмі дакладна і пацвярджаю спасылкамі на дваццаць пяць аўтароў.

Санчо, які вельмі ўважліва слухаў апавяданні стрыечнага брата, запытаў яго:

— Вось што, сен’ёр, ці не можаце вы мне сказаць, напэўна, вы гэта ведаеце, таму што вы ўсё ведаеце,—хто першы на свеце пачухаў сабе галаву?

¹ Палідор Віргілій—італьянскі вучоны XVI стагоддзя.

— Па праўдзе кажучы, брат,—адказаў той,—гэтага я не магу адразу вырашыць. Мне трэба вывучыць гэтае пытанне, і я гэта зраблю, як толькі вярнуся да сваіх кніг. Я дам вам адказ, калі мы ў наступны раз сустрэнемся, бо мы бачымся з вамі не ў апошні-ж раз.

— Вось што, сен'ёр,—заявіў Санчо,—не працуйце над вырашэннем гэтага пытання, бо мне толькі што прышоў у галаву адказ на яго. Першы пачухаў галаву Адам, бо, безумоўна, у яго была галава, а з той прычыны, што ён быў першым чалавекам на зямлі, дык, напэўна, часам у яго часалася галава.

— Вы праўду кажаце, дружа мой!—згадзіўся стрыечны брат.

— Гэтае запытанне і адказ,—сказаў Дон-Кіхот,—не ўзяты з тваёй галавы, Санчо, а ты іх чуў ад каго-небудзь.

— Кіньце, сен'ёр,—адказаў Санчо,—клянуся чэсцю, калі я пачну пытацца і адказваць, я не скончу да заўтрашняга дня. Паверце, для таго, каб пытацца пра недарэчнасці і глупствы мне няма патрэбы шукаць дапамогі ў суседзяў.

— Ты сказаў больш таго, Санчо, як сам разумееш,—заявіў Дон-Кіхот,—бо ёсць людзі, якія стамляюцца, вывучаючы і даследуючы рэчы, хаця гэтыя рэчы, будучы даследаванымі і вывучанымі, не маюць ні на грош цаны ні для розуму, ні для памяці.

У гэтых і іншых прыемных гутарках у іх прайшоў увесь дзень.

Начаваць яны спыніліся ў невялікай вёсцы, ад якой да пячоры Мантэсінос заставалася прайсці не больш двух міль.

Але для таго, каб пабыць у пячоры, трэ́ было назапасацца вяроўкамі. Таму яны купілі каля сотні сажняў вяровак і наступным днём у дзве гадзіны пасля поўдня даехалі да пячоры, увесь уваход у якую зарос дзікімі дрэвамі, царноўнікам і хмызняком. Стрыечны брат і Санчо адразу-ж моцна абвязалі Дон-Кіхота вяроўкамі. Покуль яны яго абвязвалі, Санчо сказаў:

— Сен'ёр мой, не хавайце сябе жывым. Не лезьце туды,

дзе вы будзеце падобны да бутэлькі, якую спускаюць у калодзеж, каб яе ахаладзіць. Да таго-ж не вас тычыцца і не справа вашай міласці даследваць тое, што павінна быць горш за падземную турму.

— Вяжы і маўчы,—адказаў Дон-Кіхот,—бо такая справа, як гэтая, сябра Санчо, была прызначана для мяне.

Тады праваднік сказаў:

— Упрашаю вашу міласць, глядзіце добра і даследуйце ўсё, што сустрэнецца ў пячоры. Можа там знойдуцца такія рэчы, што я іх змяшчу ў якую-небудзь з маіх кніг.

— Не бойцеся: бубен знаходзіцца ў руках добрага барабаншчыка,—сказаў Санчо.

Калі скончылі абвязваць Дон-Кіхота, ён сказаў:

— О, уладарка маіх дзеянняў, непараўнальная і святлейшая Дульсінея Табоская, іменечуванай прыгожасці тваёй упрашаю цябе не адмовіць мне ў прыхільнасці і дапамозе тваёй. Я збіраюся рынуцца ў бяздонне і гэтым давесці, што няма немажлівага, за якое-б я не ўзяўся і не давёў да канца.

Пасля гэтых слоў Санчо і стрэчны брат адпусцілі вяроўку і пачалі спускаць рыцара ў страшэнную пячору. Калі ён пачаў спускацца, Санчо, паслаўшы яму бласлаўленне, сказаў:

— Хай кіруе табой непараўнальная Дульсінея, гонар, смятана і пенкі вандроўных рыцараў! Вось ты і спускаешся, самахвал свету, сталёвае сэрца, мядзяныя рукі! Вярніся непашкоджаным да жыцця, якое ты пакідаеш, каб пахаваць сябе ў цемры, якую ты шукаеш.

Спускаючыся, Дон-Кіхот гучна крычаў, каб яны больш і больш давалі яму вяроўкі. Калі крыкі яго, якія чуліся з пячоры, нібыта з трубы, змоўклі, усе сто сажняў вяроўкі былі ўжо спущаны. Яны падумалі тады, што варта-б падняць угару Дон-Кіхота, бо нельга ўжо спускаць яго ніжэй. Але ўсё-такі яны пачакалі каля поўгадзіны, пасля чаго пачалі цягнуць назад вяроўку вельмі лёгка і без ніякага цяжару, аднака таго, што Дон-Кіхот астаўся на дне пячоры. Санчо горка плакаў і цягнуў вяроўку з вялікай паспешнасцю, каб даведацца, ці жывы яго пан. Але калі яны выцягнулі ўжо

каля васьмідзесяці сажняў вяроўкі, дык адчулі цяжар. Нарэшце, пры дзесяці сажнях яны добра ўбачылі Дон-Кіхота, і Санчо радасна ўсклікнуў:

— Калі ласка, сен'ёр мой, а мы ўжо думалі, што вы засталіся там!

Дон-Кіхот не адказаў ні слова. Выцягнуўшы яго зусім, яны ўбачылі, што вочы яго заплюшчаныя, як у спячага. Яны палажылі яго на зямлю, развязалі і пачалі моцна трэсці. Толькі пасля досыць доўгага часу ён апамятаўся, пацягваючыся, нібы прагнуўся пасля глыбокага і доўгага сна.

Аглянуўшыся вакол, ён сказаў:

— Нашто пазбавілі вы мяне самага салодкага відовішча, якога ніводзін смяротны не бачыў? О, няшчасны Мантэсінос! О, цяжка паранены Дурандартэ! О, няшчасная Белерма!

Санчо і стрыечны брат са здзіўленнем слухалі словы Дон-Кіхота, а потым папрасілі яго расказаць, што ён бачыў у тым пекле.

— Пеклам называеце вы яго? — запытаў Дон-Кіхот. — Не называйце яго так, бо ён не заслугоўвае гэтага, як вы зараз і ўбачыце.

Ён папрасіў, каб яму далі чаго-небудзь паесці, бо ён адчувае голад. Усе селі і грунтоўна падмацавалі свае сілы, пасля чаго Дон-Кіхот пачаў апавядаць.

РАЗДЗЕЛ XXII,

адкрываючы дзівосныя рэчы, пра якія харобры і адважны Дон-Кіхот расказаў, нібы ён бачыў іх у глыбокай пячоры Мантэсінос

Было каля чатырох гадзін пасля поўдня, калі Дон-Кіхот пачаў сваё апавяданне наступным чынам:

— На дванацатым або чатырнацатым сажні глыбіні ў гэтым падзямеллі ёсць выемка, дзе можа змясціцца вялікі воз, запрэжаны муламі. Гэтую выемку я ўбачыў, калі ўжо стаміўся і мне абрыдла спускацца ўніз, не маючы пэўнай дарогі перад сабой. Таму я рашыў увайсці ў гэтае паглыб-

ленне і там крыху адпачыць. Я закрычаў вам, просячы не спускаць больш вяроўкі, але вы мяне не чулі. Тады я сабраў усю вяроўку, якую вы спусцілі, злажыў яе ў кучу і сеў на яе, разважаючы, што мне рабіць. Сярод гэтых разваг на мяне напаў глыбокі сон. Потым я прачнуўся і апынуўся сярод прыгожага луга, на якім я ўбачыў дзівосны палац або алькасар¹. Калі расчыніліся вялікія яго дзверы, я ўбачыў, што з іх выходзіць і накіроўваецца да мяне пажважны старац.

На галаве ў яго была чорная міланская шапачка, і беласнежная барада спускалася яму на грудзі. Ён падышоў да мяне і сказаў:

„Доўгія стагоддзі ўжо, харобры рыцар Дон-Кіхот Ламанчскі, мы, знаходзячыся ў гэтай чароўнай адзіноце, спадзяваліся ўбачыць цябе тут, каб ты мог расказаць свету, што тоіць у сабе гэтая глыбокая пячора,—учынак, прызначаны толькі тваёй неперажоўнай мужнасці і дзівоснай тваёй харобрасці. Ідзем са мной, святлейшы сен’ёр, я хачу паказаць табе цуды, што хавае ў сабе крышталёвы гэты палац, які я заўсёды вартую, бо я—сам Мантэсінос, імем якога названа гэтая пячора².

Я запытаў у яго, ці праўда тое, што ён выразаў маленькім кінжалам сэрца з грудзей свайго вялікага сябра Дурандартэ і занёс гэтае сэрца сен’ёры Белерме, як прасіў яго

¹ Алькасар—умацаваны замак, а ў паззі—каралеўскі палац або замак.

² Мантэсінос—герой старажытных іспанскіх рыцарскіх раманаў—быў сынам графа Грымальтоса (пры двары Карла Вялікага), несправядліва абвінавачанага ў здрадзе графам Тамільясам і выгнанага з сваёй бацькаўшчыны. Калі ён уцякаў з жонкаю цераз горы, у іх нарадзіўся сын Мантэсінос, названы так з той прычыны, што ён нарадзіўся ў горах. Дзіця было ўзята на выхаванне пустыннікам і да пятнаццаці год пражыла ў адзіноце, пасля чаго юнак паехаў у Парыж. Сустрэўшы тут здрадніка Тамільяса, ён забіў яго ў прысутнасці караля. Пасля таго, як невіноўнасць бацькі яго была даведзена, гэты апошні зноў быў закліканы да двара, зрабіўшыся адным з дванаццаці пераў Францыі. Мантэсінос жыве ў замку, руіны якога існуюць яшчэ і цяпер каля пячоры Мантэсінос. Цяпер гэтая пячора, маючая да трыццаці сажняў глыбіні, наведваецца досыць часта, і пастухі хаваюцца ў яе ад холоду і дрэннага надвор’я.

Дурандартэ перад смерцю. Ён адказаў мне, што ўсё гэта правільна, за выключэннем кінжала, бо гэта быў не кінжал, а ручны стылет, вастрэйшы за шыла. Потым шаноўны Мантэсінос павёў мяне ў крышталёвы палац, дзе стаяла мармуровая грабніца надзвычайна мастацкай работы. На грабніцы ляжаў рыцар, распасцerty на ўвесь рост, не з бронзы, мармура або яшмы, а з сапраўднага мяса і касцей. Правая рука ляжала ў яго на сэрцы. Мантэсінос, убачыўшы здзіўленне маё, сказаў:

„Гэта—мой сябра Дурандартэ, гонар і люстра закаханых і харобрых рыцараў свайго часу. Яго трымае тут зачараваным, як мяне і многіх рыцараў, сен’ёр Мерлін, французскі чараўнік. Пра гэтага Мерліна гавораць, што ён быў сынам д’ябла, але я думаю, што ён ім не быў, а ведаў крыху больш, як д’ябал. Як і чаму ён нас зачараваў, нікому невядома, і ён адкрые гэта, калі прыдзе час,—а прыдзе ён, як мне здаецца, ужо хутка. Здзіўлены я вось чым: Дурандартэ памёр у мяне на руках і, калі ён апошні раз уздыхнуў, я сваімі рукамі выняў у яго з грудзей яго сэрца. Не глядзячы, аднак, на тое, што рыцар гэты сапраўды памёр, ён да гэтага часу скардзіцца і час ад часу ўздыхае, як жывы“.

Калі Мантэсінос сказаў гэта, няшчасны Дурандартэ гучным голасам усклікнуў:

„О, кузен мой Мантэсінос! Калі я памру, прашу вас—выньце з грудзей маіх сэрца і занясіце яго Белерме“.

Пачуўшы гэта, шаноўны Мантэсінос стаў на калені перад няшчасным і са слязмі на вачах сказаў:

„Даўно ўжо, сен’ёр Дурандартэ, выканаў я тое, што вы мне загадалі ў няшчасны дзень вашай пагібелі: я выняў у вас сэрца, не пакінуўшы ніякай часткі яго ў вашых грудзях. Я выцер яго вышыванай хусткай і паехаў з ім у Францыю, перад гэтым схаваўшы вас у нетрах зямлі з такім мноствам слёз, што іх хапіла-б памыць мне рукі і змыць з іх кроў, якой яны пакрыліся, калі я капаўся ў вашых вантробах. У першым-жа мястэчку, куды я прыехаў, я павантрахаў соллю ваша сэрца, каб яно не пахла дрэнна, і калі

не свежае, дык, прынамсі, хоць сухое з'явілася яно перад вачыма сен'еры Белермы, якую разам з вамі, са мной, з вашым зброеносцам Гадыянам, дуэн'яй Руідэрай і многімі іншымі з ваших сяброў трымае тут доўгія гады зачараванымі мудры Мерлін. Хаця прайшло ўжо больш пяцісот год, але ніхто з нас яшчэ не памёр, за выключэннем Руідэры, яе дачкі і пляменніц, так дужа плакаўшых, што з жаласці да іх Мерлін ператварыў іх у лагуны. Гадыян, ваш зброеносец, быў ператвораны ў раку, названую яго імем. Калі яна вышла на паверхню зямлі, ёю авалодала вялікае гора, бо яна адыходзіла ад вас, і з гэтай прычыны яна зноў апусцілася ў нетры зямлі. Пра ўсё гэта, о, стрыечны мой брат, я казаў вам ужо многа разоў, але вы ніколі нічога не адказалі мне. І я баюся, што цяпер вы не верыце мне або не чуеце мяне. Некаторую навіну хачу я вам цяпер паведаміць: тут перад вамі той вялікі рыцар, пра якога мудры Мерлін толькі прарочыў. Перад вамі Дон-Кіхот Ламанчскі, які ўваскрасіў ужо забытае ў цяперашні час вандроўнае рыцарства. Можа з яго дапамогаю з нас будуць зняты чары, бо вялікія ўчынкi прызначаны для вялікіх людзей“.

„Калі-б гэта і не было так, — адказаў варты жаласці Дурандартэ, — я скажу: цярплівасць і ператасуйце карты!“ — І, павярнуўшыся на другі бок, ён вярнуўся да сваёй звычайнай маўкліваці, не кажучы больш ні слова.

У гэты час пачуўся гучны плач. Я павярнуў галаву і скрозь крышталёвыя сцены ўбачыў, як па другой зале праходзіла працэсія, якая складалася з двух шарэнг прыгожых маладых дзяўчат, апранутых у траур. У канцы працэсіі ішла дама, таксама апранутая ў чорнае, з белай вуаллю, такой шырокай і даўгой, што яна цалавала зямлю. У руках яна трымала тонкую палатняную хусцінку, а ў ёй — наколькі я мог разглядзець — падобнае да муміі сэрца — так яно высахла і зморшчылася. Гэта была Белерма. Сен'ер Мантэсінос сказаў мне: чатыры дні ў тыдзень яна са сваімі дзяўчатамі наладжвае такія працэсіі, і яны спяваюць або, дакладней кажучы, плачуць хаўтурныя песні над трупам і над няшча-

сным сэрцам Дурандартэ. Яна не такая прыгожая, як пра яе шла слава: прычынай таму дрэнныя ночы і яшчэ горшыя дні, якія церпіць яе сэрца з-за другога сэрца. Калі-б не гэта, наўрад ці магла-б параўнацца з ёй па прыгожасці, хараству і розуму вялікая Дульсінея Табоская, так праслаўленая на ўсім свеце.

„Холіць, сен'ёр Мانتэсіносі!—сказаў я тады.—Расказвайце, міласць ваша, гісторыю сваю як трэба. Зусім няма чаго параўноўваць каго-б там ні было з кім-бы там ні было. Непараўнальная Дульсінея Табоская ёсць тое, што яна ёсць, а сен'ёра Белерма тое, чым яна была—і ўсё тут!“

„Сен'ёр Дон-Кіхот,—адказаў ён мне,—няхай прабачыць мне ваша міласць. Я павінен быў адразу заўважыць, што вы—рыцар Дульсінеі, і лепш прыкусіць сабе язык, чымся параўноўваць яе з кім-бы там ні было, апрача неба“.

Гэтыя словы, сказаныя вялікім Мانتэсіносам, з спакоілі маё сэрца.

— А я проста дзіўлюся,—сказаў Санчо,—як гэта ваша міласць не накінулася на старога, не пераламала яму рэбры і не вырвала ў яго бараду да апошняга валаска.

— Не, сябра Санчо, усе мы абавязаны выказваць павагу старым, асабліва, калі яны рыцары, ды да таго-ж яшчэ зачараваныя.

— Не ведаю, сен'ёр Дон-Кіхот,—заўважыў тут стрычны брат,—як вы ў такі кароткі час бачылі столькі рэчаў і так многа гаварылі.

— А колькі часу прайшло, як я спусціўся ў пячору?—запытаў Дон-Кіхот.

— Крыху больш гадзіны,—сказаў Санчо.

— Гэтага быць не можа, бо пры мне там тры разы наступала ноч, так што, па майму разліку, я тры дні прабыў у той далёкай мясцовасці.

— Мой пан, напэўна, гаворыць праўду, бо ўсё з ім здарылася шляхам чараўніцтва, і тое, што нам здаецца гадзінай, там цягнецца тры дні і тры ночы.

— Так яно, мусіць, і ёсць,—згадзіўся Дон-Кіхот.

— А вы, сен'ёр мой, елі што-небудзь за ўвесь гэты час?—запытаў стрыечны брат.

— Ні адной крошкі не было ў мяне ў роце,—адказаў Дон-Кіхот.

— А зачараваныя ядуць?

— Не, не ядуць, хаця людзі думаюць, што ў іх растуць ногці, барада і валасы.

— Можа зачараваныя спяць, сен'ёр?—запытаў Санчо.

— Вядома, не.

— Сюды, дарэчы;—сказаў Санчо,—падыходзіць прыказка: скажы мне, з кім ты сябруеш, і я скажу табе, хто ты такі. Ваша міласць сябрвала з зачараванымі, якія не ядуць і не спяць, і што-ж тут дзіўнага, калі і вы не елі і не спалі. Прабачце мне, міласць ваша, калі я скажу,—узяў-бы мяне чорт,—што ніводнаму вашаму слову не веру.

— Як не верыце?!—усклікнуў стрыечны брат.—Няўжо сен'ёр Дон-Кіхот хлусіць? Калі-б нават і захацеў гэта зрабіць, у яго не было-б часу скласці столькі хлусні.

— Я і не думаю, каб мой пан хлусіў.

— А што-ж ты думаеш?—запытаў Дон-Кіхот.

— Я думаю, што гэты сен'ёр Мерлін, які зачараваў столькі людзей там унізе, начыніў і вам галаву ўсім гэтым глупствам.

— Усё гэта магло-б быць, Санчо,—адказаў Дон-Кіхот,—каб тое, што я раскажаў, я не бачыў сваімі ўласнымі вачыма. Але што скажаш ты, калі я паведамлю табе, што я бачыў там трох сялянак, скачучых, як козы, па дзівосных тых лугах. У адной з іх я апазнаў Дульсінею Табоскую, а ў астатніх двух—тых сялянак, з якімі мы гутарылі ў час ад'езду з Табосо. Я запытаў Мантэсіноса, ці ведае ён іх. Ён мне адказаў, што не ведае, але мяркуе, што гэта якія-небудзь знатныя зачараваныя сен'ёры. Яны толькі некалькі дзён назад з'явіліся на гэтых лугах.

Калі Санчо пачуў усё гэта, яму здалося, што ён або звар'яеце, або памрэ ад смеху. Ведаючы праўду адносна

нібыта зачаравання Дульсінеі, ён канчаткова зразумеў, што пан яго ў поўным сэнсе слова вар'ят, і сказаў яму:

— У няшчасны дзень вы, дарагі гаспадар мой, спусціліся ўніз і ў нядобрую хвіліну сустрэліся там з сен'ёрам Мантэсіносам, які вярнуў вас нам у такім змененым выглядзе. Тут, у нас ваша міласць была ў сваім розуме і ў поўным парадку. Вы гаварылі выслоўі і давалі парады на кожным кроку, не тое, што цяпер, калі вы расказваеце найвялікшую бяссэнсіцу, якую толькі можна ўявіць.

— З той прычыны, што я цябе ведаю, Санчо, я не звяртаю ўвагі на твае словы.

— Як і я на словы вашай міласці,—адказаў Санчо,—хаця-б вы пабілі мяне або забілі за тое, што я сказаў. Але скажыце мне, міласць ваша, цяпер, покуль мы з вамі ў згодзе, як і чаму вы апазналі сен'ёра нашу пані? І калі вы з ёю гутарылі, што яна адказала вам?

— Апазнаў яе таму, што на ёй была тая-ж вопратка, як і тады, калі ты мне яе паказаў. Я загаварыў з ёю, але яна не адказала мне ні слова, а, павярнуўшыся да мяне спіной, так шпарка ўцякла, што яе не дагнала-б і страла. Я хацеў дагнаць яе, але Мантэсінос параіў мне не брацца за такую працу, бо яна будзе дарэмнай. Ён сказаў мне таксама, што ў будучым мне будзе паведамлена, як зняць чары з яго, з Белермы, з Дурандартэ і з усіх тых, хто там знаходзіцца. Покуль Мантэсінос мне гаварыў, да мяне падышла адна з двух спадарожніц няшчаснай Дульсінеі і з вачыма, поўнымі слёз, ціхім і сумным голасам сказала:

„Мая сен'ёра, Дульсінея Табоская, цалуе рукі вашай міласці і просіць паведаміць, як вы сябе адчуваеце. Знаходзячыся ў беднасці, яна просіць вашу міласць самым надзейным чынам пазычыць ёй пад залог вось гэтай новай каніфасавай спадніцы поўтузіну рэалаў. Яна дае слова вярнуць вам іх як можна хутчэй“.

Падобная просьба здзівіла і прывяла ў замяшанасць мяне. Звярнуўшыся да сен'ёра Мантэсіноса, я запытаў яго, ці мажліва, каб зачараваныя сен'ёры мелі патрэбу ў грошах.

На гэта ён адказаў мне:

„Тое, што завуць беднасцю, сустракаецца ўсюды і не шкадуе зачараваных. Калі сен'ёра Дульсінея Табоская прасіць гэтыя шэсць рэалаў і дае залог, які каштуе таго, вам застаецца толькі паслаць ёй грошы“.

„Залога я не вазьму,—адказаў я,—але не магу даць нічога, бо ў мяне няма ні рэала. Паведаміце, любая мая, вашай сен'ёры, што я засмучаны да глыбіні душы яе цяжкім становішчам. Прашу перадаць, што я не магу адчуваць сябе здаровым, покуль я пазбаўлены мажлівасці мець асалоду, глядзячы на яе. Перадайце ёй таксама, што я не дам сябе спакою і аб'еду ўвесь свет, покуль не здыму з яе чары“.

„Усё гэта і яшчэ больш таго міласць ваша абавязана зрабіць для маёй сен'ёры“,—адказала мне дзяўчына і зрабіла скачок у паветра роўна ў два аршыны вышыні.

— Ці мажліва,—гучным голасам усклікнуў тады Санчо,—што здаровы розум майго пана ператварыўся ў такое недарэчнае вар'яцтва! О, сен'ёр, прашу вас, падумайце аб сабе, не верце ў гэтае глупства, якое расслабіла ваш розум.

— Ты, Санчо, так гаворыш з той прычыны, што нявопытны ў справах свету. Прыдзе час, і ты паверыш таму, што я цяпер раскажаў.

РАЗДЗЕЛ XXIII,

у якім гаворыцца пра тысячу нязначных рэчаў, такіх-жа недарэчных, як і неабходных для сапраўднага разумення гэтай вялікай гісторыі

Стрычнага брата здзівілі як дзёркасць Санчо Панса, так і цяплівасць яго пана. Ён парашыў, што асалода, якую Дон-Кіхот меў, глядзячы на Дульсінею Табоскую, хаця і зачараваную, прывяла яго ў добры настрой.

Каб не гэта, Санчо варта-б памалаціць палкамі. Жадаючы загладзіць учынак Санчо, ён звярнуўся да Дон-Кіхога з наступнымі словамі:

— Сен'ёр, я лічу дзень, праведзены з вашай міласцю, як вельга лепш выкарыстаным, бо, па-першае, я пазнаёміўся

з вашай міласцю, што лічу найвялікшым для сябе шчасцем; па-другое, я даведаўся, што мае ў сабе пячора Мантэсінос; па-трэцяе, я даведаўся пра даўнасць карт. Як відаць, іх ведалі ўжо ў часы імператара Карла Вялікага, бо Дурандартэ, калі ён прачнуўся, сказаў: „Цярплінасць і ператасуйце карты!“ Зазначэнне гэтае неабходна мне для кнігі: „Дадатак да Віргілія Палідора пра вынаходніцтвы старажытнасці“. Ён забыўся напісаць пра карты, а я цяпер гэта зраблю, што будзе мець вялікае значэнне, бо я магу спаслацца на такі шанюўны і даставерны аўтарытэт, як сен'ёр Дурандартэ.

У гэты час яны ўбачылі пешахода, які біў палкаю мула, нагружанага коллем і алебардамі. Параўнаўшыся з ім, ён пакланіўся і прайшоў далей.

— Спыніцеся, добры чалавек,—сказаў яму Дон-Кіхот.— Як відаць, вы спяшаецеся больш, як гэта патрэбна вашаму мулу.

— Я не магу спыняцца, сен'ёр,—адказаў той чалавек,— бо зброя, якую я вязу, павінна пайсці ў ход заўтра-ж. Я мяркую заначаваць сёння на заезджым двары. Калі вы едзеце па той-жа самай дарозе, вы мяне знойдзеце там, і я раскажу вам усялякія цуды. А покуль я павінен спяшацца.

І ён шпарка пагнаў мула, а Дон-Кіхот, маючы некаторы нахіл да ўсяго цікавага, загадаў адразу-ж ехаць на заезджы двор.

Так і зрабілі,—усе селі вярхом і ўтрох накіраваліся па прамой дарозе да заезджага двара, куды яны і прыехалі незадоўга перад надыходам ночы.

Не паспелі яны ўвайсці на заезджы двор, як Дон-Кіхот адразу-ж запытаў гаспадара пра чалавека з коп'ямі і алебардамі. Гаспадар адказаў, што гэты чалавек у стайні і глядзіць сам за сваім мулам. Стрыечны брат і Санчо таксама павялі сваіх жывёл у стайню, перадаўшы ў ёй Расінантэ лепшае стойла.

Дон-Кіхот не меў цярдлівасці дачакацца расказу сустрэтага на дарозе чалавека з алебардамі. Нарэшце гэты чалавек сеў на каменную лаву, а сам Дон-Кіхот попеч з ім.

Маючы перад сабой аудыторыю з Дон-Кіхота, стрычнага брата, Санчо Панса і гаспадара, расказчык пачаў так:

— У мястэчку, якое знаходзіцца ў чатырох з паловаю мілях ад гэтага заезджага двара, здарылася, што ў мясцовага рэхідора¹ ў выніку хітрасці і ашуканства адной яго служанкі загінуў асёл. Хаця рэхідор скарыстаў усе мажлівыя захады, каб знайсці яго, але асла не знайшлі.

Тыдні праз два другі рэхідор з таго-ж мястэчка сказаў першаму рэхідору:—Дайце мне, кум, узнагароду: ваш асёл знайшоўся!—Дам вам яе ахвотна, кум, але скажыце, дзе знаходзіцца мой асёл?—У лесе на гары. Хацеў я яго ўзяць і прывесці да вас, але, калі я падышоў да яго, ён уцёк і схаваўся ў самым гушчары лесу. Калі хочаце, пойдзем з вамі ўдвух шукаць яго.—Вы мне зробіце вялікую ласку,—адказаў гаспадар загінуўшага асла. Абодва рэхідоры пехатою, узяўшы адзін аднаго пад руку, накіраваліся ў лес. Але асла яны там не знайшлі. Тады рэхідор, які яго бачыў, сказаў другому:—Слухайце, кум, мне прышла ў галаву бліскачая думка. Я ўмею вельмі добра крычаць па-аслінаму. Калі-ж і вы хоць трохі ўмеете гэта, лічыце, што асёл ужо знойдзены.—У гэтым мастацтве,—сказаў другі рэхідор,—я не адступлю ні перад кім, нават перад самім аслам.—У такім выпадку, ідзіце па адным баку лесу, а я па другім, і такім чынам мы абыйдзем і даследуем увесь лес. Час ад часу вы крычыце па-аслінаму, і я буду рабіць тое-ж самае; асёл нас пачуе і адкажа нам, калі ён толькі ў лесе. На гэта гаспадар загінуўшага асла адказаў:—Ваша выдумка надзвычайна добрая і зусім вартая вялікага розуму!

Абодва яны па ўмове разыйшліся ў розныя бакі.

Здарылася так, што амаль у адзін і той-жа час і той і другі, зараўлі па-аслінаму. Кожны з іх, уведзены ў памылку крыкам другога, пабег шукаць асла, думаючы, што гэта крычыць ён.

Сустрэўшыся з таварышом, гаспадар асла запытаў:—Хіба

¹ Рэхідор—старшыня, член гарадскога кіраўніцтва.

гэта не мой асёл крычаў?—Не, гэта я крычаў,—адказаў той.—Між вамі, кум, і аслom,—сказаў першы,—няма ніякай розніцы. У жыцці сваім я не бачыў і не чуў нічога больш падобнага.—Гэтыя пахвалы і прыемныя водгукі,—адказаў вынаходца выдумкі,—больш заслужаны вамі. Вы равецце ў два разы лепш, як жывы асёл: гук у вас высокі, тон поўны, пералівы частыя і шпаркія, адным словам—я прызнаю сябе пераможаным, перадаю вам палю прышынства і сцяг гэтага надзвычайнага мастацтва.—Сказаўшы гэта, яны зноў разышліся і пачалі раўсці, на кожным кроку ўводзячы адзін аднаго ў памылку, але загінуўшы асёл ні разу не адгукнуўся ніводным нават гукам. І як-жа мог ён, бядак, адгукнуцца, калі яны ўрэшце знайшлі яго ў самым густым гушчары лесу, з'едзенага ваўкамі?! Ubачыўшы гэта, гаспадар асла сказаў:—Калі-б ён быў жывы, ён абавязкова адгукнуся-б, інакш ён не быў-бы аслom.

Пасля гэтага, незадаволення і ахрыплення, яны вярнуліся ў сваю вёску і расказалі суседзям, што з імі здарылася, прычым кожны хваліў умельства другога раўсці па-аслінаму. Усё гэта хутка распаўсюдзілася па бліжэйшых сёлах. Жыхары другіх вёсак, сустрэкаючы каго-небудзь з нашага мястэчка, пачыналі раўсці па-аслінаму. Гэта перанялі і хлапчукі, і асліны рэў пачаў распаўсюджвацца з вёскі ў вёску. У выніку няшчаснага гэтага жарту тыя, хто многа разоў былі высмеяныя, выходзілі ўзброенымі змагацца супроць насмешнікаў. Заўтра або ў бліжэйшы дзень жыхары майго сяла, гэта значыць сяла аслінага рэву, выйдучь змагацца супроць жыхароў другога сяла, якое знаходзіцца ад нашага за дзве мілі. Каб мы былі добра ўзброеныя, я і вязу купленыя намі коп'і і алебарды, якія вы бачылі. Вось і ўсе цуды. Калі яны вам не здаліся такімі, другіх я не ведаю.

Тут якраз увайшоў чалавек, увесь апрануты ў замшу,—панчохі, панталоны і камзол,—і гучна запытаў:

— Сен'ёр гаспадар, знойдзеца ў вас мясцінка? Да вас просіцца начаваць адгадчыца-малпа і тэатр з паказам вызвалення Мелісендры.

У гэтага чалавека ў замшы левае вока і амаль уся па-лова левай шчакі былі закрыты пляйстарам з зялёнай тафты; мабыць увесь гэты бок твара ў яго балеў.

— Калі ласка, сен'ёр маэсе Педро!—сказаў гаспадар.— Няхай прыходзіць малпа і тэатр, бо сёння ў мяне на заезджым двары прыезджыя, якія заплоцяць за спектакль і за штукарствы малпы.

— Вельмі добра!—адказаў чалавек з пляйстарам.— Я зменшу цану і буду лічыць, што мне добра заплацілі, калі апраўдаюцца мае выдаткі, а покуль пайду і загадаю ім ехаць сюды.

З гэтымі словамі ён вышаў. Тады Дон-Кіхот запытаў гаспадара, хто такі гэты маэсе Педро. На гэта гаспадар адказаў:

— Маэсе Педро—славуты марыянетачны актор, які ўжо даўно раз'язджае па Арагонскай Ламанчы, паказваючы марыянетачнае вызваленне Мелісендры харобрым донам Гаіферосам. Апрача таго, маэсе Педро мае з сабой цікавую малпу. Калі ў яе пытаюцца што-небудзь, яна ўважліва прыслухоўваецца; потым, ускочыўшы на плячо да свайго гаспадара, яна гаворыць яму на вуха адказ на тое, што ў яе запыталі, а маэсе Педро адразу-ж паўтарае гэта гучна. Пра мінулае яна гаворыць больш, як пра будучае, і большай часткай не памыляецца. Два рэалы за кожны адказ атрымлівае гэты маэсе Педро. Як відаць, ён вельмі багаты і вядзе самае прыёмнае ў свеце жыццё. Балбоча за шасцярых, п'е за дванаццацёрых, і ўсё гэта за кошт сваёй малпы і тэатра.

У гэты час вярнуўся маэсе Педро. На вазку ехалі тэатр і малпа—вялікая, бясхвостая, але ядрэннага выгляду. Толькі Дон-Кіхот убачыў яе, як запытаў:

— Скажыце мне, міласць ваша, сен'ёра адгадчыца, што з намі будзе? Вось вам два рэалы.—І ён загадаў Санчо даць гэтыя грошы маэсе Педро, які сказаў:

— Сен'ёр, гэта жывёла не дае вестак пра будучыню.

— Клянуся віном,—сказаў Санчо,—я не даў-бы ні граша

— Бжце, сябра, покуль не прыдзе час абеда.

Дон-Кіхот убачыў такую безліч маўраў і парашыў, што трэба
памагчы ўцекачам.

за прароцтва аб тым, што са мной было, бо ніхто не можа гэтага ведаць лепш за мяне. Плаціць за тое, што я сам ведаю, было-б вялікім глупствам. Але малпа ведае і цяперашняе, з гэтай прычыны вась мае два рэалы, і скажыце мне, сен'ёра малпачка, што цяпер робіць жонка мая, Тэрэса Панса, і чым яна занятая.

Маэсе Педру пляснуў два разы правай рукою па левым плячы. Малпа разам скокнула туды і, наблізіўшы рот да вуха свайго пана, пачала шпарка ляскаць зубамі, а потым адным скачком апынулася на зямлі. Адразу-ж з вялікай пашпешнасцю маэсе Педру кінуўся на калені перад Дон-Кіхотам і абняў яго ногі, усклікнуўшы:

— О, славуты ўваскрасальнік нізрынутага ў небыццё вандроўнага рыцарства, ніколі дастаткова не ўсхвалены рыцар Дон-Кіхот Ламанчскі!

Дон-Кіхот, Санчо і стрыечны брат былі вельмі здзіўлены, чалавек з аслінай вёскі ашаломлены, гаспадар двара замяшаны, пачуўшы словы гаспадара тэатра, які казаў далей:

— А ты, о, добры Санчо Панса, лепшы зброеносец лепшага на свеце рыцара, радуйся, бо добрая твая жонка Тэрэса здаровая. Якраз цяпер яна расчосвае цэлы фунт лёну, а поплич з ёю стаіць гладыш з паламанымі берагамі. У ім дастатковая колькасць віна, якім яна забяўляецца ў час работы.

— Гэтаму я ахвотна веру, — адказаў Санчо, — бо яна ў мяне самая сумленная жанчына і ў кожным выпадку з тых, хто ні ў чым сабе не адмаўляюць, хаця-б і ў страту сваім наследнікам.

— Хто многа вандруе, — заявіў Дон-Кіхот, — той многа ведае. Хто-б мог калі-небудзь упэўніць мяне, што на свеце ёсць малпы, якія адгадваюць? Я-ж сапраўды той самы Дон-Кіхот Ламанчскі, пра якога гаварыла гэтая добрая жывёла. Хаця яна занадта ўжо хваліла мяне.

Тады маэсе Педру, які ўжо не стаяў больш на каленях перад Дон-Кіхотам, сказаў:

— Каб дагадзіць сен'ёру Дон-Кіхоту і каб даць яму

асалоду, я расстаўлю тут мой тэатр марыянетак і бясплатна пазабаўлю ўсіх прысутных на заездным двары.

Пачуўшы гэта, гаспадар быў у вышэйшай ступені ўзрадаваны і паказаў маэсе Педро месца, дзе можна было-б расставіць тэатр марыянетак.

Дон-Кіхот быў не вельмі задаволены адгадваннем малпы, бо яму здавалася, што малпе не пасуе адгадаць ні будучае, ні мінулае.

Покуль маэсе Педро ўстанаўліваў тэатр, Дон-Кіхот адышоў з Санчо ў бок і сказаў яму так, каб іншыя не чулі:

— На мой погляд, гаспадар малпы склаў умову, на словах або фармальную, з д'яблам, каб той даў яго малпе гэтую здольнасць. Зрабіўшыся багатым, Педро аддасць сваю душу дэману, на што і разлічвае гэты ўсеагульны вораг чалавечтва. Гэта тым больш мажліва, што малпа адгадае толькі мінулае і цяперашняе, а веданне д'ябла не можа ісці далей гэтага, бо аб будучыне ён ведае толькі па здагадках, ды і то не заўсёды. Калі-ж гэта так, дык я здзіўляюся, як яшчэ да гэтага часу не ўзялі ў яго прызнанне, чыёй сілай яна адгадае. Няма сумнення, што малпа гэтая—не астралаг, і яна сваёй хлуснёй і невуцтвам губіць здзіўную ісціну навукі. Я ведаю сен'ёру, якая запытала ў аднаго з вучоных астралагаў, ці зацяжарае і ашчэніцца маленькая пакаёвая сабачка яе і колькі якога колеру прынясе яна шчанят. На гэта сен'ёр астралаг, склаўшы астралагічную фігуру, адказаў, што сучка зацяжарае і прынясе трох шчанят: зялёнага, чырвонага і буланага, але толькі пад той умовай, калі гэтая самая сучка народзіць між адзінаццацю і дванаццацю гадзінамі дня або ночы ў панядзелак або ў суботу. Здарылася-ж так, што праз два дні сучка здохла ад дрэннай работы страўніка, а сен'ёр астралаг займеў славу самага здагадлівага вучонага, як гэта і павінна было быць. А малпа на гэта, вядома, не здольная.

У гэты час да іх падышоў маэсе Педро і запрасіў іх паглядзець на прадстаўленне, да якога ўжо ўсё было падрыхтавана. Дон-Кіхот і Санчо паслухаліся яго і накіраваліся

туды, дзе тэатр марыянэтак быў ужо расстаўлены, акружаны з усіх бакоў запаленымі васковымі свечкамі:

Маэсе Педро змясціўся ўнутры, бо ён прыводзіў у рух марыянэтак, а звонку быў пастаўлены хлапчук, слуга маэсе Педро, які растлумачваў тайны гэтага лялечнага тэатра. У руках ён трымаў палачку, якой паказваў на фігуры, калі яны з'яўляліся. Пасля таго, як Дон-Кіхот, Санчо і стрыечны брат занялі лепшыя месцы, тлумач пачаў гаварыць тое, пра што даведаецца кожны, хто прачытае наступны раздзел.

РАЗДЗЕЛ XXIV

Працяг пацешнай прыгоды з гаспадаром лялечнага тэатра, а таксама і іншыя сапраўды цікавыя здарэнні

Погляды гледачоў марыянэтакнага тэатра былі прыкаваны да вуснаў тлумача яго цудаў, які адразу пачаў казаць:

— Вось сапраўдная гісторыя пра тое, як сен'ёр дон Гаіферос вызваліў сваю жонку Мелісендру, якая знаходзілася ў палоне ў маўраў, у горадзе Сансуэн'я, які цяпер завець Сарагосай.

Гляньце, міласці вашы, вось там дон Гаіферос сядзіць, гуляючы ў шашкі.

А гэта асоба з каронай на галаве—імператар Карл Вялікі, нібыта бацька памянёнай Мелісендры. Ubачыўшы гультайства і бяспечнасць свайго зяця, ён разлаваўся і вышалаваў яго і нагаварыў яму многа чаго пра небяспеку, пагражаючую яго чэсці, калі ён не пастараецца вярнуць волю сваёй жонцы.

Звярніце таксама ўвагу, міласці вашы, як імператар паварочвае спіну і пакідае незадаволенага дона Гаіфероса аднаго, а той, разлаваўшыся, кідае далёка ад сябе стол і шашкі і ідзе надзяваць узбраенне, каб адразу-ж накіравацца ў дарогу.

Цяпер, міласці вашы, звярніце ўвагу на вежу, якая вось тут з'явілася.

Гэта—адна з вежаў алькасара ў Сарагосе, а дама, якая

паказалася на балконе гэтай вежы, і ёсць непараўнальная Мелісендра.

Як бачыце, дон Гаіферос ужо з'яўляецца каля Мелісендры і адкрываецца ёй, пасля чаго яна спускаецца з балкона, каб сесці на каня разам з любым сваім мужам. Але—о, няшчасная!—яна зачাপілася падалам ніжняй спадніцы за адну з жалезных рашотак балкона і асталася вісець у паветры, не маючы мажлівасці спушціцца на зямлю. Аднак глядзіце: дон Гаіферос пад'ехаў блізка і, не звяртаючы ўвагі, ці разарвецца, ці не яе багатая спадніца, схапіў Мелісендру, зняў яе з балкона і потым, у момант, пасадзіў па-мужчынскаму вярхом на круп свайго каня. Паглядзіце, як яны, завярнуўшыся у другі бок, пакідаюць горад і накіроўваюцца па дарозе ў Парыж. Аразу-ж пра гэта далі ведаць каралю Марсіліе, а ён загадаў біць у набат.

Глядзіце, якая шматлікая і бліскучая кавалькада выязджае з горада ў дагон за двума закаханымі. Я баюся, што іх дагоняць і прывязуць назад, прывязаных да хваста іхняга каня, а гэта было-б страшэннае відовішча!

Калі Дон-Кіхот убачыў такую безліч маўраў і пачуў увесь гэты шум, ён парашыў, што трэба памагчы ўцекачам, і, ўскочыўшы з крэсла, гучна крыкнуў:

— Ніколі не дапушчу я, каб у маёй прысутнасці была зроблена такая знявага такому слаўтаму рыцару, як дон Гаіферос. Спыніцеся вы, брыдкі зброд! Не ганіцеся за ім і а то вы будзеце змагацца са мною!

І, падняўшы меч, ён кінуўся на тэатр марыянтак і з нябачаным шалёнствам пачаў біць мячом па лялечным маўрытанскім натоўпе, перакульваючы адных, здымаючы галовы другім, знішчаючы і калечачы трэціх. Каб маэсе Педро не схаваўся, Дон-Кіхот адсек-бы і яму галаву.

— Спыніцеся, міласць, ваша!—крычаў маэсе Педро на ўвесь голас.—Звярніце ўвагу, што гэтыя маўры, якіх вы знішчаеце, не сапраўдныя маўры, а толькі фігуры з кардону. Вы-ж знішчаеце і разбураеце ўсю маю маёмасць!

Але Дон-Кіхот сыпаў, нібы дажджом, ударамі мяча на-

права і налева, згары і знізу. Нарэшце ён раскідаў увесь тэатр, пасек на кавалкі і ўшчэнт усе фігуры, цяжка параніў караля Марсіліё, а імператару Карлу Вялікаму рассек палам карону і галаву. Усе глядачы ўсхваляваліся, малпа ўцякла на страху заезджага двара, стрыечны брат і Санчо Панса былі ахоплены найвялікшым спалохам.

Разбурыўшы тэатр, Дон-Кіхот некалькі заспакоіўся і сказаў:

— Хацеў-бы я тут, перад сабой, убачыць усіх тых, хто не хоча верыць, да якой ступені вандроўныя рыцары карысны на свеце. Калі-б я не быў тут, што зрабілася-б з добрым донам Гаіферосам і прыгожай Мелісендрай? Напэўна, гэтыя сабакі дагналі-б іх і зрабілі злосную знявагу. І з гэтай прычыны—няхай жыве вандроўнае рыцарства над усім жывучым на зямлі!

— Няхай жыве яно на здароўе,—прамовіў слабым голасам маэсе Педро.—Але што рабіць мне? Поўгадзіны, нават поўхвіліны назад я быў уладаром каралёў і імператараў; стайні мае былі поўныя мноствам коней, скрыні—бязлікай колькасцю пышных убораў, а цяпер я бачу сябе жабраком і, што горш за ўсё, пазбаўленым сваёй малпы. І ўсё гэта з-за безразважлівай ярасці гэтага сен'ёра кабальеро, пра якога гавораць, нібыта ён робіць добрыя справы; толькі на мне адным велікадушныя яго намеры пацярпелі няўдачу.

Скаргі маэсе Педро расчулілі Санчо, і ён сказаў яму:

— Не плач, маэсе Педро! Пан мой, Дон-Кіхот, калі ён табе зрабіў шкоду, можа заплаціць табе за ўсё.

— Калі-б сен'ёр Дон-Кіхот заплаціў мне за якую-небудзь частку страты...

— Я не ведаю, пра якую страту вы гаворыце,—сказаў Дон-Кіхот.

— Як не ведаецце!—адказаў маэсе Педро.—А ўсе гэтыя абломкі, якія ляжаць на сухой і бязплоднай глебе,—хто іх раскідаў і знішчыў, як не магутная сіла вашай непераможнай рукі.

— Цяпер я канчаткова пераканаўся,—сказаў Дон-Кіхот,—што ва ўсім вінаваты чараўнікі, праследуючыя мяне. Усё,

што адбывалася тут, здавалася мне сапраўдным. Мелісендра была для мяне жывой Мелісендрай, Гаіферос—жывым Гаіферосам. З гэтай прычыны я так і разгарэўся гневамі. Калі-ж усё здарылася наадварот, віна не мая, а тых, хто мяне праследуе. Тым не менш за гэтую сваю памылку я прысуджваю сябе сам да выплаты ўсіх страт. Няхай-жа маэсе Педро паглядзіць, колькі ён хоча атрымаць з мяне за знішчаных марыянетак.

Маэсе Педро пакланіўся яму, кажучы:

— Я не чакаў меншага ад нечувана харобрага Дон-Кіхота Ламанцкага. Сен'ёр гаспадар заезджага двара, а таксама і вялікі Санчо будуць панятымі і пасярэднікамі між вашай міласцю і мною адносна таго, што каштуюць паламанья марыянеткі.

Гаспадар і Санчо згадзіліся быць панятымі, і маэсе Педро, пералічваючы ўсе паламанья і пакамечаныя марыянеткі, назначаў за кожную з іх цану, а пасярэднікі-суддзі змяншалі яе крыху, так што абодва бакі асталіся зусім здаволенымі. Агульная сума дасягнула сарака і трох чвэртак рэала. Грошы гэтыя Санчо адразу-ж заплаціў маэсе Педро, але той папрасіў яшчэ два рэалы за работу па адшуканню сваёй малпы.

— Дай яму гэтыя два рэалы,—сказаў Дон-Кіхот,—калі не на тое, каб злавіць малпу, дык на тое, каб выпіць за яе здароўе.

Адным словам, навальніца з ляльным тэатрам мінула. Усе дружна павячэралі за кошт Дон-Кіхота, які быў у вышэйшай ступені шчодры. Досвіта выехаў з заезджага двара чалавек, які вёз коп'і і алебарды, а таксама і стрычны брат. Маэсе Педро, не развітваючыся з Дон-Кіхотам, якога ён добра ведаў, падняўся яшчэ да ўсходу сонца і, узяўшы з сабою рэшткі свайго тэатра і малпу, накіраваўся шукаць сваіх прыгод.

Сам Дон-Кіхот разам з Санчо, развітаўшыся з гаспадаром, каля васьмі гадзін раніцы таксама накіраваўся ў дарогу, дзе мы іх на час пакінем, каб расказаць аб іншых рэчах, патрэбных для тлумачэння слаўтай гэтай гісторыі.

РАЗДЗЕЛ XXV,

у якім гаворыцца пра тое, хто быў маэсе Педро і яго малпа, а таксама пра няўдачу Дон-Кіхота ў прыгодзе з асліным рэвам.

Хто чытаў першую частку гэтай кнігі, напэўна, памятае Хінеса дэ-Пасамонтэ, якога ў ліку другіх галерных нявольнікаў Дон-Кіхот вызваліў у Сіера-Марэне. Гэты Хінес дэ-Пасамонтэ, якога Дон-Кіхот назваў Хінесілье дэ-Парапілья, украў у Санчо Панса яго Шэрага (па памылцы наборшчыкаў гэтае паведамленне не трапіла ў першую частку Дон-Кіхота). Потым Санчо вярнуў сабе асла, а гэты самы Хінес, баючыся трапіць у рукі правасуддзя, якое шукала яго за бязлікія злачынствы і жульніцтвы, парашыў накіравацца ў Арагонскае каралеўства.

Пакрыўшы сабе пляйстарам левую частку твара, каб яго не маглі апазнаць, ён заняўся прафесіяй гаспадэра марыянетачнага тэатра, бо гэты занятак і паказванне фокусаў ён ведаў дасканала. Апрача таго, ён набыў сабе малпу, якую навучыў скакаць яму на плячо і рабіць выгляд, што яна нешта шэпча яму на вуха. Падрыхтаваны такім чынам, ён перад тым, як увайсці ў якое-небудзь сяло са сваім тэатрам і сваёй малпай, даведваўся ў бліжэйшым да яго мястэчку, якія асаблівыя і з кім здарэнні былі ў тым сяле. Ён пачынаў з прадстаўлення лялечнага тэатра, а потым прапаноўваў прысутным пераканацца ў здольнасці яго малпы, кажучы, што яна ўмее адгадаць цяперашняе і мінулае. Ніхто не настойваў, каб ён вытлумачыў, як адгадае яго малпа, і ён усіх збіваў з панталыку і набіваў свой вялікі скураны кашэль. Як толькі Хінес увайшоў на заезджы двор, ён адразу-ж апазнаў Дон-Кіхота і Санчо, але яны яго не апазналі.

Між тым Дон-Кіхот, выехаўшы з заезджага двара, парашыў агледзець узбярэжжа ракі Эбро і ваколцы, раней як накіравацца ў горад Сарагосу, бо да турніраў застава-

лася яшчэ досыць многа часу. Ён ехаў цэлых два дні, не сустрэўшы нічога цікавага. На трэці дзень, уз'язджаючы на гару, ён пачуў гучны гул бубнаў, труб і стрэлы з агнястрэльнай зброі. Падняўшыся на вяршыню, рыцар убачыў унізе чалавек дзвесце, узброеных коп'ямі, самастрэламі, алебардамі, некалькімі стрэльбамі і круглымі шчытамі.

Рыцар спуściўся з гары, наблізіўся да атрада і выразна ўбачыў сцягі. На адным з іх вельмі па-мастацку і надзвычайна падобна быў намалёваны асёл, маленькі сардынскі асёл, з адкрытым ротам і высунутым языком.

Па гэтай адзнацы Дон-Кіхот здагадаўся, што гэтыя людзі—жыхары славутай вёскі аслінага рэву. Ён так і сказаў Санчо і пад'ехаў да іх, не глядзячы на недавальненне свайго зброеносца, якому ніколі не падабалася ўмешвацца ў падобнага роду прыгоды. Атрад прыняў рыцара у сярэдзіну, думаючы, што гэта хто-небудзь з іхніх прыхільнікаў. Падняўшы забрала, Дон-Кіхот з прыгожай позай пад'ехаў да сцяга з аслom. Тут вакол яго сабраліся правадыры арміі, бо іх ахапіла надзвычайнае здзіўленне, якое перажывалі ўсе тыя, хто ўпершыню бачыў яго.

Убачыўшы, з якой увагай яны яго разглядаюць, Дон-Кіхот паспяшаўся выкарыстаць гэтую маўклівасць, і, узвысіўшы голас, сказаў:

— Сен'ёры мае, я — вандроўны рыцар, прафесія мая — зброя, абавязак — памагаць тым, хто мае патрэбу ў помачы, і быць прыхільным да прыгнечаных. Некалькі ўжо дзён таму назад даведаўся я пра вашу няшчасце і аб прычыне, прымушаючай вас на кожным кроку брацца за зброю, каб адпомсціць вашым ворагам. Абмеркаваўшы многа разоў вашу справу, я знаходжу, згодна з законам і дуэлі, што вы памыляецеся, лічачы сябе зняважанымі. Прызнана, што адна асоба не можа зняважыць цэлы горад, з гэтай прычыны няма чаго вам скарыстоўваць помсту. Так што, сен'ёры мае, вашы міласці і па-боскіх і па-чалавечых законах абавязаны заспакоіцца.

Дон-Кіхот спыніўся каб перадыхнуць. Убачыўшы, што

ўсе вакол яго маўчаць, ён хацеў працягваць сваю прамову, але тут умяшаўся Санчо са сваёй дасціпнасцю.

— Мой сен'ёр, Дон-Кіхот Ламанчскі,—сказаў ён,—вельмі разважлівы ідальго, ведаючы і латынь і сваю мову. Усё ён робіць, як сапраўдны салдат. Вось чаму ўсе вы павінны зрабіць тое, што ён раіць, а калі з'явілася памылка, я бяру ўсю віну на сябе. Памятаю, калі я быў хлапчуком, я крычаў па-аслінаму колькі і калі мне захочацца, але ніколі ніхто не лаяў мяне за гэта. Майму мастацтву зайздросцілі многія з самых лепшых аднасяльчан. Вы пераканаецеся, што я кажу праўду, калі паслухаеце; гэтую навуку, як і ўмельства плаваць, ніколі не запамятаеш.

І адразу, прыставіўшы руку да носа, Санчо так гучна зароў па-аслінаму, што ва ўсіх бліжэйшых лагчынах пачуўся яго рэў. Але адзін з стаяўшых паблізу палічыў, што Санчо з іх здзекуецца і, падняўшы дубіну, так моцна ўдарыў яго, што ў момант паваліў яго на зямлю. Ubачыўшы Санчо ў такім дрэнным становішчы, Дон-Кіхот з паднятым кап'ём кінуўся на таго, хто ўдарыў Санчо, але між імі двума апынулася столькі народу, што Дон-Кіхоту было немажліва адпомсціць.

Наадварот, убачыўшы, што на яго самога сыплецца град каменяў і яму пагражаюць дзесяткі нацягненых самастрэлаў і столькі-ж стрэльбаў, ён павярнуў Расінантэ і наўскочку ўцёк ад іх. Ён не на жарты спалохаўся, каб якая-небудзь куля не трапіла яму ў спіну. Але людзі, быўшыя ў атралзе, здаволіліся тым, што ён ад іх уцёк, і не стралялі па ім. Санчо-ж, калі ён апамятаўся, яны пасадзілі на асла і дазволілі яму паехаць за панам. Хаця ён яшчэ не мог кіраваць аслom, Шэры ішоў сам па слядах Расінантэ, без якога ён не мог прабыць ні хвіліны. Ад'ехаўшы на далёкую адлегласць, Дон-Кіхот павярнуў галаву і, убачыўшы, што Санчо едзе за ім, пачаў яго чакаць.

РАЗДЗЕЛ XXVI,

дзе гутарка ідзе аб рэчах, пра якія даведаецца кожны хто прачытае гэты раздзел, калі прачытае яго ўважліва

Санчо дагнаў Дон-Кіхота, калі ўжо апамятаўся, і, дагнаўшы, зваліўся з Шэрага да ног Расінантэ. Дон-Кіхот нагнуўся, жадаючы аглядзець яго раны, але, убачыўшы, што ён з ног да галавы цэлы, сказаў яму досыць сярдзіта:

— У нядобры час паказалі вы, Санчо, сваё майстэрства раўсці па-аслінаму. Дзе-ж вы чулі, што ў доме павешанага добра казаць пра вяроўку? Які акампанімент можна было чакаць на вашу музыку аслінага рэву, як не ўдары дубінай? Добра яшчэ, Санчо, што яны вас блаславілі палкай, а не нажом.

— Я не магу адказаць вам цяпер,—сказаў Санчо,—але мне здаецца, што за мяне досыць выразна гаворыць пабітая спіна мая. Сядзем вярхом і паедзем адгэтуль. Пра мой асліны рэў я змоўчу, але не маю сілы я змаўчаць пра тое, што вандроўныя рыцары ўцякаюць, пакінуўшы ва ўладзе ворага добрых сваіх зброеносцаў, памеленых, як пшавічнае зерне.

— Не ўцякае той, хто адступае,—апраўдваўся Дон-Кіхот.—Ты павінен ведаць, Санчо, што харобрасць, якая не абавіраецца на разважлівасць, завецца шалёнай адвагай, а геройства шалёна-адважнага прыпісваецца хутчэй яго ўдачы, як мужнасці; такім чынам, я прызнаю, што адступіў, але не ўцёк. У гэтым я пераймаў учынкі многіх харобрых людзей, якія захоўвалі сябе для лепшых часоў. Але я пра іх цяпер змоўчу, бо яны табе не дадуць карысці, а мне не прынясуць здавальнення.

Між тым Санчо ўжо ўлез на свайго Шэрага, і яны накіраваліся ціхім крокам у тапалёвы гай, які віднеўся на адлегласці чвэрткі мілі адтуль. Час ад часу Санчо глыбока ўздыхаў і стагнаў. Калі Дон-Кіхот запытаў яго аб прычыне такога горкага яго засмучэння, ён адказаў, што з асновы спінога хрыбта да апошняга шыйнага пазванка ў яго так баліць, што ён ледзь не траціць свядомасці.

— Прычына гэтага болю, — суцешыў яго Дон-Кіхот, — складаецца, бессумненна, з таго, што палка, якой цябе білі, была вельмі даўгая і шырокая. Яна біла па ўсёй тваёй спіне, захапіўшы твая часткі, якія ў цябе баляць. Але калі-б яна трапіла далей, боль быў-бы значна мацнейшым.

— Вось дзякую! Ваша міласць вывела мяне з вялікага сумнення і растлумачыла мне яго ў самых прыемных вы-
разах. Клянуся маім целам, няўжо прычына майго болю такая таямнічая, што з'явілася патрэба растлумачыць мне, чаму ў мяне баліць усё тое, куды трапіла палка. Калі-б у мяне балелі шчыкалаткі, яшчэ можна было-б спрабаваць адгадаць, чаго яны забалелі, а калі баляць толькі твая месцы, па якіх мяне білі, тут, здаецца, і гадаць няма чаго. Сумлен-
на кажучы, пан мой, мала я магу чакаць ад сяброўства з вамі. Калі цяпер вы далі мяне пабіць палкай, дык у другі раз і яшчэ сто разоў мы вернемся да падкідвання на коўдры і да іных гульняў. Куды лепш я зрабіў-бы, калі-б вярнуўся да-
хаты, а не ішоў-бы ўслед за вашай міласцю па непраходных да-
рогах. Няхай-бы я ўбачыў спаленым і ператвораным у парашок першага, хто накіраваўся ў гэтае вандроўнае рыцарства, або, прынамсі, першага, які захацеў быць зброеносцам у такіх дурняў, якімі былі ўсе ранейшыя вандроўныя рыцары. Пра цяперашніх я не кажу нічога, з той прычыны, што ваша міласць у іх ліку.

— Згодзен біцца на добры заклад, Санчо, — сказаў Дон-Кіхот, — што цяпер, калі вы гаворыце і ніхто вас не спыняе, у вас нічога не баліць ва ўсім вашым целе. Гаварыце, сын мой, усё, што вам прыдзе ў галаву і трапіць на язык. Дзеля таго, каб вы не адчувалі болю, я палічу за здавальненне тугу, якую на мяне наганяе ваша дзёрзкасць. Але калі вы ўжо так моцна хочаце вярнуцца дахаты, я не буду перашкаджаць вам у гэтым. У вас мае грошы, — выліце, колькі часу прайшло, як мы ў трэці раз выехалі з нашага мястэчка, паду-
майце, колькі вы павінны атрымліваць у месяц пенсіі, і за-
плаціце яе сабе з уласных рук.

— Калі я служыў у Томе Караско, — адказаў Санчо, —

бацькі бакалаўра Сансона Караско, дык атрымліваў у месяц два чырвонцы і, апрача таго, харчы. Не ведаю, колькі мне трэба атрымліваць ад вас, хоць добра ведаю, што ў зброе-носцаў вандроўнага рыцара больш справы, як у парабка-земляроба. Я-ж атрымліваў увечары цёплую вячэру і спаў у пасцелі. А з таго часу, як служу вашай міласці, я не спаў у пасцелі, выключаючы кароткі час, праведзены намі ў доме дона Дыего дэ-Міранда і Басіліё. Еў я ўвесь час паскробкі сыру і хлебныя скарынкі і піў адну толькі ваду з ручаёў і крыніц.

— Усё, што ты гаворыш, Санчо, праўда. Але-ж колькі па вашай думцы, павінен я заплаціць звыш таго, што вы атрымлівалі ў Томе Караско?

— На мой погляд,—сказаў Санчо,—каб ваша міласць дадала мне яшчэ па два рэалы ў месяц, я-б лічыў, што мне добра плоцяць. Гэта ў лік пенсіі за паслугі мае; што-ж тычыцца дадзенага мне і нявыкананага абяцання ўзнагародзіць мяне губернатарствам вострава, дык было-б справядліва, каб за кошт губернатарства вы дадалі мне яшчэ шэсць рэалаў, што ў агульным склала-б трыццаць рэалаў.

— Вельмі добра! Прапарцыянальна пенсіі, якую вы сабе прызначылі, вылічце, Санчо, колькі я ўсяго вам вінен за дваццаць пяць дзён нашага падарожжа, і заплаціце сабе з сваіх рук.

— О, клянуся мамі целам!—усклікнуў Санчо.—Ваша міласць вельмі памыляецца ў сваім разліку. Адносна абяцанага вострава трэба лічыць з таго часу, як ваша міласць упершыню абяцала мне, да цяперашняй хвіліны:

— Колькі-ж часу таму назад я вам абяцаў востраў, Санчо?

— Калі я не памыляюся, напэўна прайшло больш за дваццаць год, на тры дні больш або менш.

Дон-Кіхот ударыў сябе далоняй па ілбу і засмяўся, кажучы:

— Не прайшло і двух месяцаў з часу нашых раз'ездаў і падарожжа майго ў Сіера Марэну, а ты кажаш, Санчо, што ўжо дваццаць год, як я абяцаў табе востраў. Ты проста

хочаш усе мае грошы ўзяць сабе на пенсію. Калі гэта так, бяры мае грошы, і няхай яны ідуць табе на добрую карысьць. Каб пазбавіцца ад такога дрэннага зброеносца, я рады буду застацца бедным і без граша. Але скажы мне, адступнік ад правіл зброеносцаў вандроўнага рыцарства, дзе ты чытаў, каб які-небудзь зброеносец вандроўнага рыцара таргаваўся са сваім панам? Апусціся, нягоднік, баязлівец і пачвара, апусціся ў вялікае мора рыцарскіх гісторый, і тады зразумееш ты, які ты грубы! А цяпер павярні Шэрага і варочайся дахаты, бо ніводнага кроку далей адсюль ты не зробіш са мной. О, стварэнне, больш падобнае на жывёлу, як на чалавека! Цяпер ты пакідаеш мяне якраз тады, калі я прышоў да цвёрдага і канчатковага рашэння зрабіць цябе ўладаром лепшага вострава на свеце! Адным словам, як ты сам казаў мне не раз, мёд не для асла і гэтак далей. Асёл ты і ёсць, аслom і астанешся да канца свайго жыцця!

Санчо глядзеў на Дон-Кіхота, покуль той сыпаў на яго гэтыя папрокі. Адчуўшы такое раскайванне, што слёзы выступілі ў яго на вачах, ён слабым і сумным голасам сказаў:

— Сен'ёр мой, прызнаю, што для таго, каб быць поўным аслom, мне нехапае толькі аднаго хваста. Калі ваша міласць захоча прывесіць яго мне, я палічу, што ён на месцы, і буду служыць вам аслom усе дні майго страшнага жыцця. Выбачце мне, міласць ваша, і вазьміце пад увагу, што ведаю я мала, а калі гавару многа, дык больш ад слабасці, як ад злосці. Але хто грашыць і выпраўляецца, таго прабачыць трэба!

— Я-б здзівіўся, Санчо, каб ты не прямяшаў у сваю гутарку якой-небудзь прыказкі. Ну, добра, прабачаю цябе, толькі з тым, каб ты выправіўся і наперад не быў такім аматарам уласнай выгады. Імкніся пашыраць свой кругогляд і падтрымліваць сябе надзеяй на выкананне маіх абяцанняў.

Санчо адказаў, што ён так і зробіць, хаця-б яму давялося чэрпаць сілу з сваёй слабасці. Хутка яны ўехалі ў талёвы гай. Дон-Кіхот лёг каля вяза, а Санчо каля бука. Санчо правёў ноч пакутліва, бо боль ад удараў дубінай

адчуваўся мацней у начной вільгаці. Золкам яны паехалі далей, накіроўваючыся да берагоў славутага Эбро, дзе з імі здарылася тое, што будзе расказана ў наступным раздзеле.

РАЗДЗЕЛ XXVII

Пра славутую прыгоду з зачараванай баркай

Праз два дні пасля выезду з тапалёвага гаю Дон-Кіхот і Санчо даехалі да ракі Эбро. Выгляд яе вельмі задаволіў Дон-Кіхота і аднавіў у яго памяці тысячы любімых мараў. Калі яны ехалі берагам рэчкі, яны ўбачылі невялікую барку без вёслаў і ўсякай іншай снасці, прывязаную ля берагу да ствала дрэва. Дон-Кіхот аглянуўся ва ўсе бакі і, не ўбачыўшы нідзе нікога, саскочыў з Расінантэ і загадаў Санчо злезці з Шэрага і мацней прывязаць абедзве жывёлы разам да ствала якога-небудзь дрэва. Санчо запытаў яго аб прычыне такога раптоўнага прывязвання жывёлы.

— Ты павінен ведаць, Санчо,—адказаў Дон-Кіхот,—што гэтая барка як нельга больш яскрава запрашае мяне сесці ў яе. Гэта зусім, як у рыцарскіх кнігах. Калі які-небудзь рыцар трапляе ў бяду, з якой ён самастойна не можа выйсці, чараўнікі пасылаюць яму на помач другога рыцара на хмары або ў барцы. Так што, Санчо, ты цяпер не сумняваешся, што гэтая барка прыслана сюды для той-жа мэты?

— Калі гэта так,—сказаў Санчо,—і ваша міласць на кожным кроку хоча быць уцягненым у гэтыя вар'яцтвы, дык я павінен падначаліцца. Тым не менш для ачышчэння свайго сумлення я лічу патрэбным папярэдзіць вашу міласць, што гэтая барка не з зачараваных, а належыць якім-небудзь мясцовым рыбакам.

Санчо гаварыў гэта, прывязваючы жывёл і з вялікім болям у душы пакідаючы іх пад апякунствам і абаронай чараўнікоў.

— Жывёлы нашы прывязаны ўжо,—абвясціў ён.—Што ж нам рабіць?

— Што?—пералпытаў Дон-Кіхот.—Зняцца з якара, гэта

значыць, я хачу сказаць, увайсці ў барку, і перарэзаць вяроўку, якой барка прывязана.

Кажучы гэта, Дон-Кіхот ускочыў у барку, Санчо накіраваўся ўслед за ім; яны перарэзалі вяроўку, і барка павольна адышла ад берага. Санчо пачаў дрыжаць, баючыся, што яму пагражае пагібель, але мацней за ўсё непакоў яго рэў Шэрага і выгляд Расінантэ, які з усёй сілай спрабаваў адавацца ад прывязі.

Потым Санчо так горка заплакаў, што Дон-Кіхот, раззаваны і незадаволены, сказаў яму:

— Чаго ты баішся, баязлівае стварэнне? Хто цябе праследуе, або хто табе пагражае, мышыная ты душа! Цяпер мы, прынамсі, адплылі семсот або восемсот міль. Мы хутка пройдзем роўналежную лінію, падзяляючую на дзве роўныя паловы адлегласць між двума супроцьлеглымі полюсамі.

— А калі мы даплывем да гэтай лініі, колькі мы тады праедзем?

— Многа, — адказаў Дон-Кіхот, — мы зробім палову з трохсот шасцідзесяці градусаў, якія ёсць на зямным шары, па вылічэнню Пталамея, які быў найвялікшым з вядомых касмографіаў.

— Не ведаю, на каго гэта ваша міласць спасылаецца. Які гэта „граф з космамі“?

Дон-Кіхот засмяяўся з санчавага тлумачэння слова „касмограф“ і сказаў:

— Ведай, Санчо, іспанцы і тыя, што плывуць з Кадыхса ва ўсходнюю Індыю, лічуць, што праехалі ўспамянёную мною роўналежную лінію, калі ва ўсіх, хто знаходзіцца на караблі, паміраюць вошы. Такім чынам, Санчо, ты можаш правесці рукой па свайму бядру: калі зловіш што-небудзь жывое, мы вызвалімся ад гэтага сумнення; а калі не, тады мы праехалі лінію.

— Не веру я гэтаму, — сказаў Санчо, — і не ведаю, якая неабходнасць рабіць такога рода вопыты, калі я бачу сваімі ўласнымі вачыма, што мы не ад'ехалі ад берагу і пяці аршын. Расінантэ і Шэры на тым-жа самым месцы, дзе мы іх пакінулі.

— Зрабі, Санчо, дослед, пра які я табе казаў, бо ты не ведаеш, што такое паралелі, задзякі, экліптыкі, полюсы, планеты, градусы і т. д. Калі-б ты ведаў усе гэтыя рэчы, ты-б яскрава ўбачыў, колькі ўжо праехалі мы паралеляў. Паўтараю табе зноў: абмацай сябе!

Санчо асцярожна памацаў рукой у паглыбленні пад левым каленам і сказаў:

— Або вопыт няправільны, або мы не даехалі яшчэ на многа міль да таго месца, пра якое гаворыць ваша міласць.

Барка плыла ціха, бо гнала яе сама плынь вады, да гэтага часу яшчэ спакойная і ціхая. Хутка наперадзе паказалася некалькі вялікіх вадзяных млыноў. Толькі Дон-Кіхот убачыў іх, як гучна сказаў Санчо:

— Перад намі ўжо адкрываецца горад, замак або крэпасць, дзе, напэўна, знаходзіцца той прыгнечаны рыцар, на помач да якога я пасланы.

— Пра які там, чорт вазьмі, горад гаворыць міласць ваша, сен'ёр?—запытаў Санчо.—Няўжо вы не бачыце, што гэта вадзяныя млыны, куды прывозяць малоць пшаніцу?

— Маўчы, Санчо! Хаця яны і здаюцца млынамі, але гэта не млыны. Я ўжо казаў табе, што пры дапамозе чараўніцтва ўсе рэчы змяняюць натуральны выгляд, чаму можа служыць прыкладам ператварэнне Дульсінеі—адзінай маёй надзеі.

Між тым барка трапіла ў сярэдзіну плыні і пачала рухацца не так павольна, як раней. Млынары, убачыўшы, што барка можа быць уцягненай ў вадаверць пад млынавыя колы, шпарка вышлі з млыноў з даўгімі шастамі, каб адапхнуць яе. Яны гучна крычалі:

— Чэрці, куды вы плывеце?! Звар'яцелі вы, ці што?! Хоцце вы патануць і быць размеленымі ўшчэнт гэтымі коламі?!

— Ці не казаў я табе, Санчо,—сказаў тады Дон-Кіхот,—што мы даехалі да таго месца, дзе я павінен паказаць усю магутнасць і сілу маёй рукі! Бачыш, якія разбойнікі і пачвары ідуць супроць мяне, колькі брыдкіх фізіяномій здэкваюцца з нас? Пачакайце, зараз убачыце, нягоднікі!

Стаўшы на ногі ў барцы, ён пачаў пагражаць млынарам, крычучы:

— Злосны зброд! Безадкладна вярніце волю той асобе, якую вы трымаеце ў гэтай вашай крэпасці або астрозе, бо я—Дон-Кіхот Ламанчскі, які давядзе гэтую прыгоду да шчаслівага канца.

І ён падняў меч, пагражаючы млынарам. Пачуўшы, але не зразумеўшы гэтых недарэчнасцей, яны спрабавалі сваімі шастамі стрымаць барку, падхопленую ўжо вадаверцю, што нясла іх пад самыя млынавыя колы. Нарэшце, дзякуючы іхняй стараннасці, барка спынілася, але Дон-Кіхот і Санчо зваліліся ў ваду. На шчасце, Дон-Кіхот умеў плаваць, як гусь, але цяжар яго ўзбраення два разы зацягваў яго на дно. Каб не млынары, якія кінуліся ў ваду і выцягнулі іх адтуль, абодва яны загінулі-б.

Калі іх выцягнулі на зямлю, Санчо, стоячы на каленах, прасіў неба ў доўгай і цёплай малітве пазбавіць яго наперад ад дзёрзкіх выдумак і спраў яго пана. Між тым з'явіліся рыбакі, якім належала барка. Ubачыўшы, што яна разбіта ўшчэнт млынавымі коламі, яны кінуліся раздзяваць Санчо і патрабаваць ад Дон-Кіхота, каб ён заплаціў ім за барку. Рыцар зусім спакойна сказаў млынарам і рыбакам, што ён ахвотна заплаціць за барку, але толькі з умовай, каб яны адразу-ж вярнулі волю асобе або асобам, заняволеным у іхнім замку.

— Пра якія асобы і пра які замак гаворыш ты, безразважлівы чалавек?—запытаў адзін з млынароў.

„Хопіць,—сказаў сабе Дон-Кіхот.—Зусім зразумела, што ў гэтай прыгодзе сустрэліся два чараўнікі. Адзін перашкаджае таму, што пачынае другі; адзін паслаў мне барку, другі перакуліў яе. Увесь гэты свет—толькі адно спляценне варожых сіл! Я не магу нічога больш зрабіць?“

Потым, узвысіўшы голас і гледзячы на вадзяныя млыны ён сказаў:

— Сябры! Хто-б вы ні былі, заняволеныя ў гэтым астрозе, даруйце мне. На маё і на ваша няшчасце, я не магу па-

збавіць вас ад вашай бяды. Напэўна гэтая прыгода прызначана другому рыцару.

Сказаўшы гэта, ён увайшоў у згоду з рыбакамі і заплаціў ім за барку пяцьдзесят рэалаў, якія Санчо вельмі неахвотна ім аддаў, кажучы:

— Яшчэ дзве паездкі на барцы, падобныя да гэтай, і ўсё наша багацце апынецца на дне ракі.

Млынар і рыбакі стаялі ў здзіўленні, гледзячы на іх, а Дон-Кіхот і Санчо вярнуліся да сваіх жывёл. На гэтым і скончылася прыгода з зачараванай баркай.

РАЗДЗЕЛ XXVIII

Пра тое, што адбылося ў Дон-Кіхота з прыгожай паляўнічай

Вельмі незадаволены і ў дрэнным настроі вярнуліся да сваіх жывёл рыцар і зброеносец, асабліва Санчо, для якога змяшэнне яго грашовых запасаў раўнялася замахам на яго душу.

Яны селі вярхом, не кажучы ні слова, і паехалі ад славунай ракі.

На наступны дзень, у час заходу сонца, Дон-Кіхот, выязджаючы з лесу на зялёны луг, убачыў многа народу. Пад'ехаўшы бліжэй, ён убачыў, што гэта сакалінае паляванне¹. Сярод паляўнічых ён убачыў прыгожую сен'ёру вярхом на прыгожым кані бліскучай белаты. Сама сен'ёра была вельмі прыбраная і прыгожа апранутая і ў левай руцэ трымала сокала. Дон-Кіхот, здагадаўшыся, што яна пані ўсіх паляўнічых, сказаў Санчо:

— Бяжы і перадай той сен'ёры, што я, рыцар Львоў, цалую рукі яе вялікай прыгожасці. Калі яе высокасць дазволіць мне, дык я буду служыць ёй, наколькі дазволяць мне сілы і захоча яе светласць. Толькі глядзі, Санчо, гутары ветліва і паспрабуй не прыплятаць да свайго пасольства якую-небудзь з сваіх прыказак.

¹ Сакалінае паляванне дазвалялася ў той час толькі людзям знатнага паходжання.

— Нашлі пераплётчыка, няма чаго сказаць! І гэта вы гаворыце мне, які ўжо не ўпершыню накіроўваецца паслом да знатных і магутных сен'ёр!

— Апрача твайго пасольства да сен'ёры Дульсінеі,—здзівіўся Дон-Кіхот,—я не ведаю, каб ты яшчэ куды-небудзь ездзіў паслом.

— Гэта праўда,—адказаў Санчо,—але добрага плацельшчыка не непакоіць унесены ім залог, а дзе ў доме багацце завядаецца, шпарка вячэра падаецца. Я хачу гэтым сказаць, што мне не патрэбна нічога ні гаварыць, ні зазначаць, бо я на ўсё здольны і гатоў да ўсяго.

— Веру гэтаму, Санчо. Ідзі-ж, калі ласка.

Санчо пагнаў асла ўскочку. Даехаўшы туды, дзе знаходзілася прыгожая паляўнічая, ён злез з асла, стаў перад ёю на калені і сказаў:

— Прыгожая сен'ёра, гэты рыцар, якога вы там бачыце называемы рыцарам Львоў,—мой пан, а я яго зброеносец, і завуць мяне Санчо Паиса. Гэты самы рыцар Львоў, які нядаўна яшчэ называўся рыцарам Сумнага Вобразу, паслаў мяне прасіць у вашай высокасці дазволу з'явіцца сюды, каб служыць вашай высокай ганарлівасці і прыгожасці. Даўшы гэты дазвол, ваша высокасць зробіць рэч, якая пойдзе на карысць вам і на радасць яму.

— Няма сумнення, добры зброеносец,—адказала сен'ёра,—што вы сваё даручэнне выканалі з усімі фармальнасцямі, якія патрабуюцца ад такога рода пасольстваў. Падыміцеся! Зброеносец такога славутага рыцара Сумнага Вобразу, пра якога мы тут ужо многа чулі, не павінен стаяць на каленях. Скажыце вашаму сен'ёру, каб ён наведваў нас. Мы—я і мой муж—будзем вельмі рады яму і чакаем яго ў загарадным нашым доме.

Санчо падняўся, захоплены як прыгожасцю добрай сен'ёры, так і яе адменнай ветлівасцю, а сен'ёра запытала ў яго:

— Скажыце мне, брат зброеносец, ці не пра вашага пана надрукавана гісторыя, якая мае такую назву: „Дасціпны

ідальго Дон-Кіхот Ламанчскі? Ці не ён гэта абраў уладар кай сваіх дум нейкую Дульсінею Табоскую?

— Ён самы і ёсць, сен'ёра,—адказаў Санчо,—а яго зброеносец, якога завуць Санчо Панса, гэта—я, калі мяне не падмянілі ў друку.

— Усяму гэтаму я вельмі рада,—сказала герцагіня.— Ідзіце, брат Панса, і перадайце вашаму сен'ёру, што ён будзе дарагім і жаданым госцем у маіх валоданнях.

З такім прыхільным адказам Санчо вярнуўся ў вялікім захапленні да свайго пана. Ён расказаў яму пра ўсё, хвалячы надзвычайную прыгожасць сен'ёры. Дон-Кіхот прыняў далікатную позу на сваім сядле і, прышпорыўшы Расінантэ, паехаў наперад.

У той-жа час сен'ёра герцагіня, загадаўшы паклікаць герцага, мужа свайго, сказала яму пра пасольства Дон-Кіхота. Герцаг і герцагіня прачыталі першую частку гісторыі Дон-Кіхота і з яе даведаліся пра надзвычайныя яго дзівачтвы. Яны чакалі яго з вялікай нецярплівасцю, парашыўшы падначальвацца яго дзівачтвам і згаджацца з усімі яго поглядамі, выконваючы ўвесь прыняты ў такіх выпадках цэраманіял, пра які яны чыталі ў рыцарскіх кнігах.

Між тым Дон-Кіхот пад'ехаў да іх з паднятым забралам. Калі ён збіраўся злезці з каня, Санчо паспяшаўся да яго, каб падтрымаць стрэмя. Але ён быў такім няшчасным, што, злазячы з Шэрага, забытаўся ў адной з вяровак уочнага сядла.

Не маючы мажлівасці вызваліць ногі, ён павіс у паветры, тварам і грудзьмі кранаючыся зямлі.

Дон-Кіхот, думаючы, што Санчо ўжо трымае стрэмя, нахліўся наперад і пацягнуў з сабою сядло Расінантэ, быўшае, як відаць, дрэнна падцягненым. І сядло і ён зваліліся на зямлю, што прывяло рыцара ў вялікую замяшанасць. Ён скрозь зубы паслаў нямала пракляццяў па адрасу няшчаснага Санчо, нага якога ўсё яшчэ аставалася застраўшай у путах. Герцаг загадаў сваім паляўнічым памагчы рыцару і яго зброеносцу.

Яны паспяшаліся падняць Дон-Кіхота, які моцна ўдарыўся ў час падання. Кульгаючы, ён, як мог, падышоў скіліць калені перад іх светласцямі.

Але герцаг сам саскочыў з каня, абняў Дон-Кіхота і сказаў яму:

— Мне вельмі крыўдна, сен'ёр рыцар Сумнага Вобразу, што першыя крокі вашы ў маіх валоданнях аказаліся такімі няўдалымі, але нядбайнасць зброеносца бывае часам прычынай нават горшых выпадковасцей.

— Тая, якая здарылася са мной,—ветліва адказаў Дон-Кіхот,—не можа быць названа няшчаснай, бо яе згладжвае тая чэсць, якую я маю, гледзячы на вас. Мой зброеносец—няхай ён будзе прокляты—лепш умее развязаць язык, як падвязаць сядло. Але ў якім-бы я ні быў выглядзе, я заўсёды гатоў служыць вам і сен'еры герцагіні, дастойнай уладарцы прыгожасці і сусветнай княгіне ветлівасці.

— Больш асцярожна, мой сен'ёр Дон-Кіхот Ламанчскі!—сказаў герцаг.—Покуль існуе сен'ера дон'я Дульсінея Табоская, няма месца ўсхвальванню другіх красуні!

У гэты час Санчо ўжо вызваліўся з сваіх пут і, вядома, не мог стрымаць языка на прывязі.

— Нельга адмаўляць,—сказаў ён,—што сен'ера Дульсінея Табоская вельмі прыгожая; але заяц выскоквае там, дзе менш усяго яго чакаюць, і тое, што завецца прыродай, падобна да ганчара, а хто зрабіў адну гліняную пасудзіну, можа зрабіць і дзве, і тры, і сотню. Кажу гэта з той прычыны, што сен'ера герцагіня такая-ж прыгожая, як панямая, сен'ера Дульсінея Табоская.

Дон-Кіхот звярнуўся да герцагіні, кажучы:

— Ваша высокасць, ні ў аднаго вандроўнага рыцара на свеце не было больш балбатлівага і забаўнага зброеносца, як мой.

На гэта герцагіня адказала:

— Я вельмі высока стаўлю дасціпнасць, бо яна—адна з адзнак розуму.

Пасля гэтага герцаг запрасіў Дон-Кіхота ў свой замак.

Санчо паспеў ужо добра падцягнуць сядло ў Расінанте, на якога Дон-Кіхот адразу-ж узлез. Герцаг сеў на свайго прыгожага каня, а між імі абодвума ехала герцагіня. Усе разам накіраваліся да замка. Герцагіня загадала Санчо ехаць поплец з ёю, бо яго дасціпнасць давала ёй вялікую пацеху. Санчо не прымусіў сябе прасіць і, умяшаўшыся сярод іх трох, з'явіўся чацвертым у гутарцы. Герцаг і герцагіня былі вельмі рады прыняць у сваім замку такога вандроўнага рыцара і такога дзіўнага зброеносца.

РАЗДЗЕЛ ХХІХ,

у якім ідзе гутарка пра многія і важныя рэчы

Весьлялось Санчо дасягнула вышэйшай ступені, калі ён уяўляў сабе, што знойдзе ў замку тое, што знайшоў у дамах дона Дыего і Басіліе.

Раней як яны даехалі да замка, герцаг паехаў наперад і даў сваім слугам загад, як ім абыходзіцца з Дон-Кіхотам. Як толькі рыцар разам з герцагіняй пад'ехалі да варот, адразу-ж выбеглі два лакеі ў даўгой вопратцы з тонкага малінавага атласа. Падхапіўшы на рукі Дон-Кіхота, яны шапнулі яму:

— Няхай ваша высокасць паможа сайсці з каня сен'еры герцагіні.

Дон-Кіхот так і хацеў зрабіць, але герцагіня не захачела даць сябе зняць з каня інакш, як толькі з дапамогаю герцага, кажучы, што не лічыць сябе дастойнай турбаваць такога славутага рыцара бескарысным цяжарам.

Калі яны ўвайшлі на вялікі двор, з'явіліся дзве прыгожыя дзяўчыны і накінулі на плечы Дон-Кіхота даўгую мантыю з тонкага чырвонага сукна.

Потым з'явіліся герцагскія служкі і служанкі, якія гучна ўсклікавалі: „Калі ласка, просім, гонар і слава вандроўных рыцараў!“

Усе яны абпырсквалі з флакончыкаў пахучай вадой Дон-Кіхота і герцага з герцагіняй.

Гэта быў першы дзень, калі Дон-Кіхот паверыў і асвядоміў сябе сапраўдным вандроўным рыцарам, а не фантастычным, убачыўшы, што з ім абыходзяцца так, як абыходзіліся ў былыя часы з рыцарамі.

Забыўшыся на свайго Шэрага, Санчо ішоў, як прышыты да герцагіні, і разам з ёю ўвайшоў у замак. Адчуваючы віну, што ён пакінуў Шэрага аднаго, ён падышоў да адной шаноўнай дуэн'і і шапнуў ёй:

— Сен'ёра Гонсалес, або як завуць вашу міласць?!

— Мяне завуць дон'яй Родрыгес дэ-Грыхальбі. Што вам патрэбна?

— Я б хацеў, каб ваша міласць вышла за вароты замка. Там вы ўбачыце майго шэрага асла. Будзьце такімі добрымі загадаць завесці яго ў стайню або адвядзіце яго самі, бо бядак не можа астацца адзін.

— Калі пан такі ж разумны, як яго слуга,—адказала дуэн'я,—добраю мы зрабілі знаходку. Ідзіце, брат, і чорт вазьмі вас і таго, хто ў нядобраю гадзіну прывёў вас сюды! А свайго асла даглядайце самі, бо мы—дуэн'і гэтага дома і не прызвычайліся да падобнага роду заняткаў.

— Але-ж сапраўды я чуў,—адказаў Санчо,—як мой пан расказваў пра Лансарота. Калі той вярнуўся з Брэтані, сен'ёры даглядалі яго, а дуэн'і—яго каня; што-ж тычыцца майго асла, дык я не прамяняў-бы яго на каня сен'ёра Лансарота...

— Брат, калі вы жартаўнік, захавайце свае жарты для тых, каму яны спадабаюцца і хто вам заплочіць за іх, бо ад мяне вы можаце атрымаць толькі фігу.

— Вельмі добра, бо яна будзе зусім спелай, калі ўлічыць вашы гады!

— Балвані!—усклікнула дуэн'я, ахопленая гневамі.—Старая я ці не, меркаваць не вам, нягоднік, які наеўся часнаку!

Яна крыкнула гэтыя словы так гучна, што герцагіня пачула іх.

Убачыўшы сваю дуэн'ю такой усхваляванай, яна запытала, з кім яна лаецца.

— А вось з ім,—адказала дуэн'я,—з гэтым добрым чалавекам, які вельмі настойліва просіць мяне пайсці завесці ў стайню яго асла, пакінутага ім ля варот замка.

— Я сказаў гэта з той прычыны,—апраўдваўся Санчо,—што любоў мая да асла вельмі ўжо вялікая. Апрача таго, я быў упэўнены, што нельга даручыць яго чалавеку больш жаласнаму, як сен'ёра дон'я Родрыгес.

Дон-Кіхот, які ўсё чуў, запытаў у Санчо:

— Ці падыходзіць такая гутарка тут, у такім месцы?

— Сен'ёр, кожнаму даводзіцца гаварыць пра тое, што яму патрэбна, дзе-б ён ні знаходзіўся. Тут я ўспомніў пра Шэрага і тут гаварыў пра яго: калі-б я ўспомніў пра яго ў стайні, я гаварыў-бы там.

— Санчо гаворыць праўду,—умяшаўся тут герцаг,—і вінаваціць яго няма за што. Шэраму будзе дадзена столькі корму, колькі ён можа з'есці. Санчо можа не баяцца, бо за яго аслom будуць даглядаць таксама, як за ім самім.

Сярод гэтых цікавых для ўсіх, апрача Дон-Кіхота, гутарак яны падняліся ўгару па лесніцы. Рыцара ўвялі ў залу, прыбраную багатай тканінай з парчы і золата. Шэсць дзяўчат знялі з яго ўзбраенне і служылі яму пажамі. Усе яны былі папярэджаны герцагам і так вялі сябе з Дон-Кіхотам, як трэба па рыцарскіх раманах. Дон-Кіхот астаўся ў вузкіх штанах і замшавым камзоле, высокі, сухі і даўгі. З яго фігуры рассмяяліся-б прыслугоўваючыя яму дзяўчаты, каб яны з усёй сілы не імкнуліся схваць сваю весялоць (гэта быў адзін з самых строгіх загадаў, дадзеных ім іхнімі панамі). Ён прасіў паклікаць Санчо і пасля таго, як зачыніўся з ім у пакоі, звярнуўся да яго са словамі:

— Скажы мне, новаспечаны жартаўнік і ўсягдашні ёлап, ці добра было з твайго боку зневажаць такую дастойную павагі дуэн'ю? Хіба сен'ёры гэтыя такія, што могуць пакінуць на голад жывёлу ў той час, калі яны так ветліва прымаюць гаспадароў гэтай жывёлы? Прашу цябе, Санчо, стрымлівайся! Вядзі сябе так, каб не прыкмецілі па нітцы, з якой таўстой і грубай пражы ты сатканы. Хіба ты не ра-

зумееш, гэтакі ты дурань, што, убачыўшы ў табе жартаўніка, могуць падумаць, што я які-небудзь ашуканец або самазваны рыцар!

Санчо як нельга больш шчыра абяцаў свайму пану, што праз яго ніколі не даведаюцца, хто яны.

Дон-Кіхот апрануўся, накінуў на плечы яркачырвоную мантыю і ў гэтым уборы вышаў у вялікую залу, дзе герцаг і герцагіня ўжо чакалі яго. Акружыўшы яго, пажы з вялікай урачыстасцю і пышнасцю павялі яго ў другую залу, дзе быў накрыты багата прыбраны стол на чатыры асобы. Герцагіня і герцаг падышлі да дзвярэй залы, каб сустрэць яго, і з імі суровы поп з тых, што драбязою сваіх душ вымяраюць вялікасць душы другіх людзей.

Усе яны абмяняліся многімі ветлівасцямі і нарэшце падышлі да стала. Герцаг запрасіў рыцара сесці на шаноўнае месца ля стала. Хаця Дон-Кіхот адмаўляўся, гаспадар так настойваў, што госцю давялося згадзіцца. Духоўная асоба змясцілася супроць Дон-Кіхота, а герцаг і герцагіня па абодвух баках. Убачыўшы мноства цэрамоній і ўірашванняў, каб рыцар заняў шаноўнае месца за сталом, Санчо сказаў:

— Калі міласць ваша дазволіць, я раскажу гісторыю, якая здарылася ў маім сяле з прычыны гэтых месцаў за сталом.

Толькі Санчо гэта сказаў, як Дон-Кіхота кінула ў дрыжкі. Ён не сумняваўся ў тым, што яго зброеносец скажа найвялікшае глупства. Санчо глянуў на свайго пана, зразумеў яго і сказаў:

— Не бойцеся, міласць ваша, што я саб'юся з дарогі або скажу што-небудзь неабдуманнае: я не забыў парад, якія не так даўно міласць ваша мне дала.

— Нічога гэтага я не помню,—адказаў Дон-Кіхот,—кажы, што хочаш, толькі кажы хутчэй, але спачатку падумай пра тое, што ты збіраешся сказаць.

— Я так добра абдумаў гэта, што цяпер я ў поўнай бяспецы, як званар на званіцы.

— Добра было-б, — сказаў Дон-Кіхот, — каб вашы высокасці распарадзіліся выкінуць адсюль гэтага дурня, які нагаворыць тысячы недарэчнасцей.

— Клянуся жыццём герцага, — сказала герцагіня, — я не пушчу Санчо ні на крок ад сябе. Мне ён вельмі падабаецца, бо ён вельмі разважлівы.

— Дзякую вам, — сказаў Санчо, — за вашу добрую думку пра мяне. А хачу я вам расказаць вось што. Запрасіў адзін Ідальго з майго сяла, — вельмі багаты і наогул знатны чалавек, — з-за яго многа год таму назад у нашым мястэчку адбылася сварка, у якой, калі не памыляюся, быў замешаны сен'ёр мой Дон-Кіхот, а таксама быў паранены гультай Тамарыльё. Хіба ўсё гэта не праўда, сен'ёр пан мой?

— Ды кажы карацей! — ледзь-ледзь стрымліваючы сябе, сказаў Дон-Кіхот.

— Такім чынам, я кажу, сен'ёры мае, — казаў Санчо, — што гэты самы Ідальго, якога я таксама добра ведаю, як свае рукі, запрасіў да сябе абедаць беднага, але шанюўнага земляроба. Такім чынам, калі гэты земляроб прышоў у дом памянёнага Ідальго, запрасіўшага яго, — ён памёр ужо, але мяне пры гэтым не было, бо я ў той час пайшоў жыць у Тэмблеке...

— Заклінаю вас жыццём вашым, сын, — сказаў поп, — вярніцеся хутчэй з Тэмблеке і канчайце сваё апавяданне, не пахаваўшы Ідальго, калі не хочаце яшчэ другіх хаўтур.

— Справа ў тым, — сказаў Санчо, — што калі абодва яны сабраліся сесці за стол — мне здаецца, што я вось цяпер бачу іх як нельга больш выразна — земляроб прасіў Ідальго, каб той сеў на шанюўнае месца, а Ідальго настойваў, каб земляроб заняў гэта месца, кажучы, што ў яго доме трэба слушацца яго волі. Але земляроб, які ганарыўся сваёй ветлівасцю і добрым выхаваннем, ні за што не згаджаўся, покуль нарэшце Ідальго не раззлаваўся. Паклаўшы абедзве рукі яму на плечы, ён сілай пасадзіў яго, кажучы: „Сядайце-ж, неабцёсаны чалавек. Бо куды-б я ні сеў, я буду галавой для васі!“ Вось мае апавяданне, і я шчыра думаю, што яно зусім не недарэчы тут.

У Дон-Кіхота ўвесь час мяняўся колер твара: скрозь смуглы колер ён здаваўся прэстым і падобным да яшмы.

Герцаг і герцагіня ўсімі сіламі стрымліваліся ад смеху, каб не раззлаваць канчаткова Дон-Кіхота, бо яны добра зразумелі злосны намёк Санчо. Каб змяніць гутарку і не даць мажлівасці Санчо сказаць яшчэ новае глупства, герцагіня запытала Дон-Кіхота: якія ў яго весткі пра сен'ёру Дульсінею і ці пасылаў ён ёй у апошні час волатаў або разбойнікаў?

— Сен'ёра мая, мае няшчасці,—адказаў рыцар,—ніколі не будуць мець канца. Волатаў я перамагаў і разбойнікаў пасылаў ёй; але дзе ім знайсці яе, калі яна зачараваная і ператворана ў самую брыдкую сялянку, якую можна толькі ўявіць сабе.

— Не ведаю,—сказаў Санчо Панса,—мне яна здаецца самым чароўным стварэннем у свеце. Я добра ведаю, што па лёгкасці і ўмельству скакаць яна паспрачаецца з канатным скакуном. Сумленна кажучы, сен'ёра герцагіня, яна ўскоквае з зямлі на асліцу, як кошка.

Духоўная асоба, пачуўшы гутарку пра волатаў, разбойнікаў і чараўніцтва, здагадалася, што перад ім той самы Дон-Кіхот Ламанчскі, гісторыю якога герцаг так ахвотна чытаў. Духаўнік часта папікаў яго, кажучы, што няма сэнсу чытаць падобныя глупствы. Пераканаўшыся ў тым, што яго падазрэнні справядлівыя, ён, ахоплены гневамі, звярнуўся да герцага, кажучы:

— Вашай светласці, сен'ёр мой, давядзецца трымаць адказ перад богам за тое, што гэты добры чалавек робіць. Гэты Дон-Кіхот, або дон вар'ят, як-бы ён ні называўся, памойму зусім не такі вар'ят, як ваша светласць хоча, даючы яму выпадак працягваць свае шаленствы і вар'яцтвы.

Потым, звярнуўшыся да Дон-Кіхота, ён сказаў:

— А вы, гладышовае душа, хто вам сказаў, што вы—вандроўны рыцар, перамагаеце волатаў і бярэце ў палон зладзеяў? Дзе вы бачылі вандроўных рыцараў? Дзе волаты ў Іспаніі або разбойнікі ў Ламанчы, або зачараваныя Дуль-

сінеі і ўся бязлікая колькасць недарэчнасцей, якія пра вас расказваюць?!

Дон-Кіхот слухаў уважліва словы гэтага шаноўнага чалавека.

Убачыўшы, што ён ужо змоўк, Дон-Кіхот з разгневаным і ўсхваляваным тварам падняўся і сказаў... Але гэты адказ заслугоўвае асобнага раздзела.

РАЗДЗЕЛ ХХХ

Пра адказ, які Дон-Кіхот даў свайму ганьбіцелю, і пра іншыя сур'ёзныя і вясёлыя здарэнні

Падняўшыся і ахоплены дрыжкамі з ног да галавы, як жывое срэбра, Дон-Кіхот, хвалюючыся і заікаючыся, сказаў:

— Месца, дзе я знаходжуся, і прысутнасць вось гэтых знатных асоб звязваюць па руках мой справядлівы гнеў. З той прычыны, што зброя носячых сутану тая-ж самая, як і зброя жанчын,—менавіта язык;—я буду змагацца маім языком у роўнай бойцы з вашай міласцю. Нядобра, нічога не ведаючы пра грэх, за які ганьбіш, ляяць зрабіўшага яго дурнем і вар'ятам. Няўжо нічога іншага не патрабуецца, як, выхаваўшыся ў чатырох сценах якой-небудзь семінары, не бачыўшы свету далей, як на дваццаць міль у ваколцы, вольна разважаць пра вандроўных рыцараў? Каб мяне залічылі ў дурні рыцары, я палічыў-бы гэта за непаправімую знявагу: але калі мяне лічаць прастаком кніжнікі, якія ніколі не становіліся на шлях рыцарства, дык гэта мяне не датычыцца. Я, кіруючыся маёй планетай, іду па вузкай сцежцы вандроўнага рыцарства і выконваю свой абавязак. Я закаханы, але настолькі, наколькі гэта абавязкова для вандроўнага рыцара. Намеры мае накіраваны заўсёды да добрай мэты: менавіта—рабіць усім дабро і нікому не рабіць зла. Ці заслугоўваю я называцца дурнем, няхай вырashaць святлейшы герцаг і герцагіня.

— Добра сказана!—усклікнуў Санчо.—Не кажыце больш нічога, міласць ваша, у сваю абарону. Гэты сен'ёр адмаўляе

нават, што на свеце былі і ёсць вандроўныя рыцары. Што-ж дзіўнага, калі ён нічога не ведае аб рэчах, пра якія ён гаварыў?!

— Можа,—запытаў поп,—вы, брат, той Санчо Панса, якому пан яго абяцаў губернатарства?

— Так, я той і ёсць,—адказаў Санчо.—Я належу да тых, пра якіх гавораць: да добрых прыстаў і сам добрым стаў; і яшчэ: хто да добрага дрэва прыхіляецца, добрым ценом накрываецца. Я прыхіліўся да добрага пана—няхай жыве ён і няхай жыву я! Як у яго не будзе недахопаў у імперыях, так у мяне ў астравах...

— Так, так, сябра Санчо,—спыніў яго герцаг.—Я ад імя сен'ёра Дон-Кіхота прапаную вам губернатарства на адным з належачых мне астравоў, досыць значным.

— Стань на калені, Санчо,—сказаў Дон-Кіхот,—і пацалуй ногі яго светласці за зробленую табе ласку.

Санчо так і зрабіў: але, убачыўшы гэта, духоўнік падняўся з-за стала, страшэнна раззлаваны, і сказаў:

— Клянуся сутанай, надзетай на мне, ваша светласць такая-ж неразважлівая, як і гэтыя два грэшнікі. Аставайцеся, ваша светласць, з імі, але покуль яны будуць у вас, я лічу за лепшае сядзець дома.

Ён кінуў есці і пайшоў; герцаг не вельмі яго стрымліваў і сказаў Дон-Кіхоту:

— Вы, міласць ваша, адказалі яму дасканала! І вы можаце не крыўдзіцца: як не могуць абразіць жанчыны, так не могуць абразіць і духоўныя асобы.

— Зусім правільна,—сказаў Дон-Кіхот,—бо хто не можа быць абражаным, не можа і абразіць нікога. Жанчыны, дзеці і духоўныя асобы не могуць абараняцца, хаця-б іх і пакрыўдзілі; з гэтай прычыны яны не могуць быць абражанымі. Між крыўдай і абразай тая розніца, што крыўду можа зрабіць кожны без таго, каб крыўда ператварылася ў абразу. Напрыклад, да чалавека, стаячага спіной, падыходзіць хто-небудзь ззаду і б'е палкай, але, ударыўшы яго, не чакае, а ўцякае; пацярпеўшы кідаецца за ім, аднак не можа

дагнаць. Атрымаўшы ўдар палкай будзе пакрыўджаным але не абражаным, бо абразу неабходна падтрымаць. Я не магу лічыць сябе абражаным, бо той, хто не можа быць абражаным, тым менш можа абразіць.

Нарэшце Дон-Кіхот заспакоіўся, абед скончыўся, і калі знялі абрус, у сталовую ўвайшлі дзяўчаты, якія падалі ўсім прысутным тазы для мыцця рук.

— Я-б не адмовіўся памыць сабе і бараду,—заявіў Санчо.

— Ну, што-ж,—адказала герцагіня,—жаданне ваша лёгка выканаць.

Герцагіня загадала дварэцкаму выканаць жаданне Санчо. Дварэцкі адразу ж пайшоў разам з Санчо, а герцаг, герцагіня і Дон-Кіхот асталіся сядзець за сталом, гутарачы пра многія і розныя рэчы, маючыя, аднак, адносіны да вайсковай справы і да вандроўнага рыцарства. Герцагіня звярнулася да Дон-Кіхота з просьбай апісаць прыгожасць і выгляд Дульсінеі Табаскай, якая, безумоўна, павінна быць самым прыгожым стварэннем на ўсёй зямлі і нават ва ўсёй Ламанчы. Дон-Кіхот глыбока ўздыхнуў і сказаў:

— Каб я мог вынуць сваё сэрца і палажыць яго на блюда, ваша светласць убачыла-б там вобраз сен'ёры Дульсінеі. Але як магу я адважыцца намаляваць красу непараўнальнай Дульсінеі? Гэта цяжар, які патрабуе іншых плеч, як мае,—справа, заняцця якой належала-б лепшым мастакам і прамой нам свету!

— Тым не менш,—сказаў герцаг,—сен'ёр Дон-Кіхот зрабіў-бы нам вялікую прыемнасць, калі-б апісаў сен'ёру Дульсінею.

— Я абавязкова гэта зрабіў-бы,—адказаў Дон-Кіхот,—каб нядаўняе няшчасце, якое здарылася з ёю, не згладзіла з маёй памяці вобраз яе. Цяпер я хутчэй гатоў аплакваць яе красу, як апісваць яе, бо зусім нядаўна я знайшоў яе зачараванай і ператворанай з прынцэсы ў сялянку, з красуні ў выродка, з ангела ў д'ябла.

— Не можа быць!—усклікнуў тут герцаг.—Хто-ж зрабіў столькі зла свету?

— Хто?—пераспытаў Дон-Кіхот.—Злосны чараўнік, які дамагаецца мае высокія рыцарскія ўчынкi скінуць у глыбокае бяздонне забыцця. Ён раніць мяне там, дзе для мяне найбольш адчувальна, бо адабраць у вандроўнага рыцара яго даму, азначае адабраць у яго сонца, асвятляючае яго. Вандроўны рыцар без дамы ўсё-адно, што дрэва без лісцяў, будынак без падмуркаў і цень без таго прадмета, які яго кідае.

— Нічога нельга сказаць супроць гэтага,—сказала герцагіня,—але калі можна верыць надрукаванай гісторыі Дон-Кіхота, ваша міласць ніколі не бачыла сен'еры Дульсінеі. Такой сен'еры няма на свеце, а яна проста твор вашай фантазіі.

— Наконт гэтага можна было-б многае сказаць,—адказаў Дон-Кіхот.—Ці ёсць Дульсінея на свеце або няма яе, фантастычная яна або не, гэта такія рэчы, даследванне якіх не можа быць даведзена да самага канца. Ва ўсякім выпадку не я стварыў яе і не ў маім уяўленні нарадзілася яна, хаця і лёгае перад маімі вачыма.

— Усім, што сказала ваша міласць,—заявіла герцагіня,—вы мяне пераканалі, што ў Табосо ёсць Дульсінея, вартая таго, каб такі рыцар, як сен'ер Дон-Кіхот, служыў ёй. Але я не магу не выказаць некаторае сумненне наконт таго, што Санчо Панса заспеў успамянёную сен'еру Дульсінею, калі ён адвёз ёй ліст ад імені вашай светласці, за прасейваннем чырвонай пшаніцы—падрабязнасць, выклікаючая сумненні ў знатнасці паходжання Дульсінеі.

— Сен'ера мая,—адказаў Дон-Кіхот,—большая частка рэчаў, якія ядараюцца са мной, выходзяць з звычайных межаў здарэнняў. У кожным разе сумненне вашай высокасці лёгка вырашыць. Чараўнікі, якія праследуюць мяне, не могуць зрабіць шкоды мне самому і з гэтай прычыны накіроўваюць сваю злосць на сен'еру Дульсінею. Калі мой зброеносец з'явіўся да яе з даручэннем, яны ператварылі яе ў сялянку, занятую прасейваннем пшаніцы; але тая пшаніца зусім не была пшаніцай, а пэрламі Ёсходу. Тое-ж самае здарылася, калі нядаўна я праязджаў цераз Табосо і не мог знайсці там

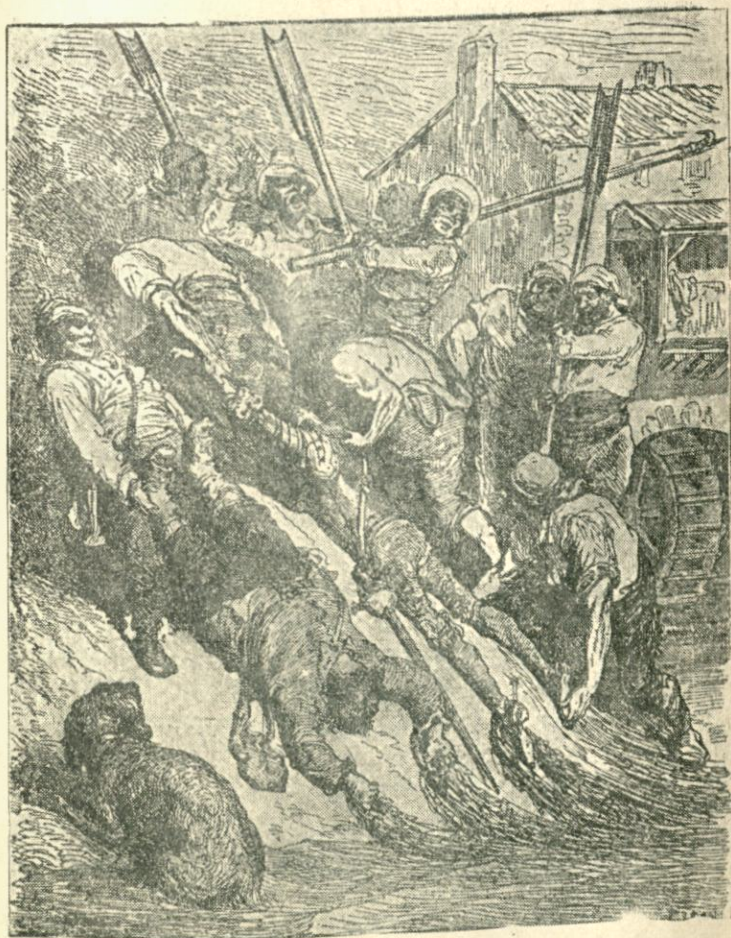
палацаў Дульсінеі, а вобраз яе самой быў ператвораны, і яна з'явілася перада мной грубай і нязграбнай сялянкай. Усё гэта я сказаў, каб ніхто не звяртаў увагі на словы Санчо аб прасейванні і чыстцы пшаніцы Дульсінеяй. Наогул я павінен сказаць, што Санчо Панса—адзін з самых цікавых зброеносцаў, калі-небудзь служыўшых вандроўнаму рыцару. Іншы раз ён праяўляе прастату да таго дасціпную, што разабрацца ў тым, просты ён або дасціпны, з'яўляецца нямалай прыемнасцю. Ён ва ўсім сумняваецца і ўсяму верыць. Часам ён з'яўляецца з такімі разумнымі рэчамі, якія падымаюць яго да неба. Адным словам, я-б не прамяняў яго на другога зброеносца, хоць-бы мне далі ў прыдачу цэлы горад. З гэтай прычыны я сумняваюся; ці пасылаць яго на губернатарства, якое ваша вялікасць дала яму. Хаця я і бачу ў ім некаторую здольнасць да кіраўніцтва, але калі яшчэ крыху адшліфаваць яго розум, ён зусім паспяхова справіцца з кожным губернатарствам. Не патрэбна-ж ні вялікага майстэрства, ні вялікай вучонасці для таго, каб быць губернатарам, бо ў нас у Іспаніі дзiesiąткі такіх, якія ледзь умеюць чытаць.

У гэты час мірная гутарка іх была спынена шумам. Праз некалькі хвілін у залу ўбег Санчо з крыкам:

— Усе гэтыя цырымоніі намыльвання падобны больш на здзек, як на ветлівасць, якую аказваюць гасцям.

Герцагіня памірала ад смеху, убачыўшы гнеў Санчо і слухаючы яго словы, але Дон-Кіхоту не дастаўляла вялікай прыемнасці глядзець на Санчо, упрыгожанага дрэннай перэстай анучай і акружанага шматлікім кухонным штатам. Нарэшце герцагіня, не пакідаючы смяцца, сказала, звяртаючыся да суправаджаўшых яго людзей.

— Санчо Панса ва ўсім мае рацыю, што ён казаў, і будзе мець рацыю ва ўсім, што скажа. Вы, служкі чыстаты, аказаліся надзвычайна дзёрзкімі, калі для такой асобы і такой барады замест таза, рукамыўніка з чыстага золата і галандскіх ручнікоў прынеслі дзеравяную міску і кухонныя анучы. Безумоўна, вы не можаце—такія вы нягоднікі!—схаваць сваёй зайздрасці да зброеносцаў вандроўных рыцараў!

Млынары выцягнулі упаўшых у вяду Дон-Кіхота і Санчо.

Хітруны-кухарчыкі і нават мажардом, быўшыя разам з ім, думалі, што герцагіня сапраўды гаворыць сур'ёзна: яны знялі анучу з грудзей Санчо і, пакінуўшы яго ў спакоі, пайшлі засаромленыя. Як толькі Санчо ўбачыў, што выратаваўся ад гэтай вялікай, як яму здавалася, небяспекі, ён паў на калені перад герцагіняй і сказаў:

— За ласку, якую ваша высокасць мне цяпер зрабіла, я хачу быць пасвечаным у вандроўныя рыцары, каб усё сваё жыццё аддаць на служэнне такой знатнай сен'еры. Я—селянін; імя маё—Санчо Панса; я жанаты, маю дзяцей і служу зброеносцам. Калі чым-небудзь з усяго гэтага я магу служыць вашай высокасці, не паспее ваша светласць загадаць, як ужо загад будзе мною выкананы.

— Цяпер відаць, Санчо,—сказала герцагіня,—што вы выхоўваліся пад кіраўніцтвам Дон-Кіхота, які не можа не быць узорам ветлівасці і цэрамоній, або цырымоній, як вы гаворыце. Падыміцеся, сябра Санчо. Я заплачу вам за вашу ветлівасць тым, што папрашу сен'эра майго герцага, каб ён як мага хутчэй надзяліў вас абяцаным ім губернатарствам.

На гэтым спынілася іхняя гутарка, і Дон-Кіхот пайшоў адпачыць пасля абеда. Герцагіня-ж папрасіла Санчо, калі яму не асабліва хочацца спаць, правесці час сіесты з ёю і з яе дзяўчатамі ў вельмі прахладнай зале. Санчо адказаў, што ён сапраўды мае звычай спаць улетку чатыры або пяць гадзін пасля абеда, але каб дагадзіць яе светласці, ён з усёй сілы паспрабуе не спаць сёння і прыдзе да яе, падначальваючыся яе загаду.

РАЗДЗЕЛ XXXI

Аб прыемнай гутарцы герцагіні і яе дзяўчат з Санчо Панса, заслугоўваючай быць прачытанай і адзначанай

Каб стрымаць сваё слова, Санчо пайшоў пасля абеда да герцагіні, якая загадала яму сесці поплец з сабой. Санчо, як добра выхаваны, не згаджаўся сядзець, але калі герцагіня сказала, каб ён сеў як губернатар і гаварыў як зброеносец, Санчо пацскаў плячыма, падначаліўся і сеў. Усе дзяўчаты

І дуэн'і герцагіні акружылі яго ў глыбокай маўкліваці, рыхтуючыся ўважліва слухаць тое, што ён скажа. Першай загаварыла герцагіня.

— Я-б хацела, каб сен'ёр губернатар растлумачыў мне некаторыя сумненні адносна ўжо надрукаванай гісторыі пра сен'ёра Дон-Кіхота. Адно з гэтых сумненняў наступнае: калі добры Санчо зусім не бачыў сен'ёры Дульсінеі Табаскай, не перадаваў ёй ліста сен'ёра Дон-Кіхота, як-жа ён адважыўся выдумаць адказ яе і тое, што ён нібыта заспеў яе за прасейваннем пшаніцы. Усё гэта толькі кпіны і хлусня, якая зневажае добрае імя непараўнальнай Дульсінеі і не адпавядае пасадае і адданасці добрых зброеносцаў.

Не кажучы ні слова, Санчо падняўся з крэсла і, ціханька прылажыўшы палец да губ, сказаў:

— Сен'ёра мая, калі ніхто не чуе нас, апрача тут прысутных, дык перш за ўсё скажу, што лічу майго пана Дон-Кіхота як ёсць сапраўдным вар'ятам, хаця ён часам і гаворыць разумныя рэчы. З гэтай прычыны я і адважваюся ўпэўніваць яго ў розных небыліцах, накшталт адказа Дульсінеі на яго ліст і таго, што здарылася шэсць або восем дзён назад, а менавіта: зачараванне сен'ёры Дульсінеі.

Герцагіня прасіла яго расказаць пра гэта зачараванне, і Санчо паведаміў як яно здарылася, што вельмі спадабалася яго слухачам. Працягваючы гутарку, герцагіня сказала:

— Тое, што добры Санчо расказаў мне, абудзіла ў маёй душы яшчэ адно сумненне: калі Дон-Кіхот Ламанчскі вар'ят, а Санчо Панса ўсё гэта ведае і тым не менш служыць яму, дык ён павінен быць яшчэ большым вар'ятам і бязглуздым, як яго пан. А калі гэта так, дык як-жа той, хто не ўмее кіраваць сабой, зможа кіраваць другімі?

— Сапраўды, сен'ёра,—сказаў Санчо Панса,—гэтае сумненне з'явілася ў вас зусім правільна. Каб я быў разумным, я даўно кінуў-бы майго пана. Але гэта мой лёс, і ў гэтым маё няшчасце. Я не магу інакш, я павінен ісці за ім. Мы з аднаго мястэчка, я еў яго хлеб, я яго люблю; нас можа разлучыць толькі смерць. Калі-ж ваша высокасць не хоча,

каб мне далі абяцанае губернатарства, што-ж зробіш? Можа гэта і да лепшага: бо гавораць: на ўласную бяду нарадзіліся ў мурашкі крыллі. Можа здарыцца, што Санчо-зброеносец хутчэй трапіць на неба, як Санчо-губернатар; гавораць-жа: уначы ўсе кошкі шэрыя. Не ўсё тое золата, што блішчыць; з гэтай прычыны больш грэюць чатыры аршыны тоўстага і таннага сукна, як чатыры аршыны тонкага і дарагога сукна. Апрача таго, пасля смерці цела папы не зойме ў зямлі больш месца, як цела дзячка. І я паўтараю зноў: калі ваша светласць не захоча даць мне востраў, як дурному, я, як разумны, змагу не пакрыўдзіцца на гэта.

Герцагіня не магла не здзіўляцца развагам і прыказкам Санчо і сказала яму:

— Добры Санчо ведае, што рыцар заўсёды выконвае свае абяцанні. Герцаг, муж мой, хаця і не вандроўны, але ўсё-ж рыцар: ён выканае дадзенае ім слова адносна абяцанага вострава. Няхай толькі Санчо кіруе сваімі васаламі, памятаючы, што ўсе яны адданыя і прыстойныя людзі.

— Адносна таго, каб добра кіраваць ім, — адказаў Санчо, — і не бойцеся, бо я па сваёй прыродзе жаласны і маю прыльнасць да бедных. Я ўмею быць пільным і не згаджуся, каб мне кідалі пыл у вочы, бо ведаю, дзе мне цісне чаравік. Мне здаецца, што адносна кіраўніцтва ўся справа ў тым, каб пачаць. Прабыўшы два тыдні губернатарам, я напэўна здаў-бы лепш гэтую пасаду, як палявыя работы, на якіх я вырас.

— Вы праўду кажаце, Санчо, — сказала герцагіня, — ніхто не нараджаецца вучоным: губернатараў робяць з людзей, а не з каменя. Але, варачаючыся да нядаўняй нашай гутаркі пра зачараванне сен'ёры Дульсінеі, я лічу ўсё-ж праўдзівым, што сяжанка, ускочыўшая на асліцу, была сапраўды Дульсінея Табоская, а добры Санчо, уявіўшы, што ён ашукаў, быў сам ашуканы. Усё гэта мне адкрыў адзін сябра мой — таксама чараўнік.

— Гэта зусім мажліва, — згадзіўся Санчо. — Цяпер я гатоў верыць і таму, што пан мой расказваў пра тое, што здары-

лася з ім у пячоры Мантэсінос. Сапраўды, я не думаю, каб такія мізэрныя перакананні, як мае, маглі яго прымусіць паверыць у такую небывалую рэч. Так што папкіаць мяне няма за што. У мяне добрая слава, а добрае імя лепш вялікага багацця. Няхай мне паложыць на плечы губернатарства—і ўбачыць цуды, бо хто быў добрым зброеносцам, той будзе і добрым губернатарам.

— Усё, што добры Санчо толькі што сказаў,—заявіла герцагіня,—ёсць сапраўдныя выслоўі мудрасці. Адным словам, кажучы на манер Санчо: пад дрэнным плашчом, здараецца, добры п'яніца хаваецца.

— Па праўдзе кажучы, сен'ёра,—адказаў Санчо,—ніколі ў жыцці не піў я ад сапсутасці. Ад смагі—гэта было, бо я не хачу хітрыць: я п'ю, калі ёсць ахвота піць. Калі-ж яе няма, а паднясуць, я таксама п'ю, каб не быць манерным або дрэнна выхаваным, бо якое-ж трэба мець мармуровае сэрца, каб не чокнуцца з прыцелем, калі ён п'е за чыё-небудзь здароўе!

— Я гэтаму веру,—сказала герцагіня.—Цяпер няхай Санчо ідзе адпачываць, а потым мы пагутарым з ім больш грунтоўна і дамо загад, каб яму хутчэй палажылі на плечы, як ён гаворыць, губернатарства.

Санчо зноў пацалаваў руку герцагіні і прасіў яе зрабіць яму яшчэ ласку і загадаць добра даглядаць яго Шэрага, бо той для яго ўсё.

— Хто такі Шэры?—запытала герцагіня.

— Гэта мой асёл,—адказаў Санчо.—Адну сен'ёру дуэн'ю я прасіў паклапаціцца аб ім, а яна так раззлавалася, нібы я ёй сказаў, што яна непрыгожая або старая. Між тым было-б лепш і прыстойней для дуэн'і даглядаць асла, як фарсіць у залах.

— Добра,—заспакоіла яго герцагіня,—клопаты пра вашага Шэрага я бяру на сябе. З той прычыны, што ён для вас скарб, я стаўлю яго вышэй зрэнак маіх вачэй.

— Дастаткова для Шэрага стаяць у стайні,—адказаў Санчо,—бо стаць вышэй зрэнак вачэй вашай вяльможнасці,

хаця б на адзін момант, ні ён, ні я—мы не варты гэтага. Хаця мой пан і гаворыць, што ў справах ветлівасці лепш здаць картай больш, як картай менш, але ў ветлівасці да жывёлы і аслоў трэба трымаць вагу і ведаць меру.

— Няхай Санчо,—сказала герцагіня,—бярэ з сабой свайго асла на губернатарства. Ён можа там даглядаць за ім, як яму захочацца, і нават можа вызваліць яго ад работы.

— Не думайце, міласць ваша, сен'ера герцагіня, што вы казалі нешта небывалае,—адказаў Санчо,—бо я не раз ужо бачыў аслоў, якія ідуць на губернатарства.

Словы Санчо расмяшылі і пазабавілі герцагіню. Паслаўшы яго адпачываць, яна прышла да герцага даць яму справаздачу пра тое, што адбылося ў яе з Санчо. Тут яны ўдвух умовіліся і склалі план зрабіць з Дон-Кіхотам жарт. Яны выдумалі некалькі жартаў, такіх удалых і дасціпных, што яны з'яўляюцца лепшымі з прыгод, якія апісваюцца ў вялікай гэтай гісторыі.

РАЗДЗЕЛ XXXII,

дзе гаворыцца, якім чынам зняць зачараванне з непараўнальнай Дульсінеі Табоскай, што і складае адну з найбольш славурых прыгод у гэтай кнізе

Герцаг і герцагіня выкарысталі тое, што Дон-Кіхот раскажаў ім аб пячоры Мантэсінос, каб падрыхтаваць яму вельмі цікавую прыгоду. Больш за ўсё здзіўляў герцагіню Санчо, які паверыў у зачараванне Дульсінеі Табоскай, хаця сам ён быў і чараўнік і ашуканец у гэтай справе.

Даўшы распараджэнне слугам, герцаг і герцагіня ўзялі з сабой рыцара на вялікае паляванне разам з многімі паляўнічымі. Дон-Кіхоту і Санчо далі паляўнічыя гарнітуры з тонкага зялёнага сукна, але рыцар не захачеў надзець яго, а Санчо, наадварот, узяў тое, што яму далі, з намерам прадаць пры першым зручным выпадку. Калі прызначаная гадзіна прышла, Дон-Кіхот надзеў сваё ўзбраенне, а Санчо—новы гарнітур і, сеўшы вярхом на Шэрага, умяшаўся ў натоўп паляўнічых.

Нарэшце яны прыехалі ў лес, раскінуты між двума высокімі горамі, дзе пачалося паляванне; такое шумнае, што нельга было пачуць адзін аднаго з-за брэху сабак і гука паляўнічых рагоў. Герцагіня злезла з каня і з вострай рагацінай у руках заняла месца, дзе звычайна выбягалі некаторыя дзікія вепры. Герцаг і Дон-Кіхот, таксама злезшы з коней, сталі па абодвух баках герцагіні. Санчо астаўся зду ад усіх, не злазячы з Шэрага. Толькі яны занялі месца, як проста на іх выбег выгнаны сабакамі і праследваемы паляўнічымі вялікі вепр. Ubачыўшы яго, Дон-Кіхот надзеў на руку шчыт і, падняўшы меч, выступіў наперад насустрач вепру; тое-ж зрабіў і герцаг, трымаючы ў руках рагаціну, а герцагіня апярэдзіла-б іх усіх, каб герцаг не спыніў яе.

Адзін толькі Санчо, убачыўшы раззлаванага звера, саскочыў з Шэрага, кінуўся з усіх сіл уцякаць і спрабаваў быў узлезці на высокі дуб. Але гэта яму не ўдалося: калі ён ўжо ўзлез да паловы дуба і схпіўся за сук, каб узлезці на верхавіну—галіна пад ім зламалася. Падаючы, ён зачпіўся за выступіўшы сук, на якім і павіс у паветры, не маючы мажлівасці спусціцца на зямлю. У такім становішчы, убачыўшы, што зялёная паляўнічая вопратка яго рвецца, і бачычыся, што лютая жывёла накіруецца сюды, Санчо пачаў так моцна крычаць, што ўсе чуўшыя, але не бачыўшыя яго, падумалі, што ён ў зубах якога-небудзь дзікага звера.

Нарэшце, вепр з вялікімі клыкамі паў пад ударамі рагаціны многіх паляўнічых. Дон-Кіхот, павярнуўшыся на крык Санчо, убачыў яго вісячым на дубе галавой уніз. Поплеч з ім стаяў Шэры, які не пакінуў яго ў бядзе. Наогул мала хто бачыў Санчо Панса без Шэрага або Шэрага без Санчо—такім вялікім было іхняе сяброўства і прыхільнасць. Дон-Кіхот падышоў і адчпіў Санчо. Ubачыўшы сябе вольным і стаячым на зямлі, ён агледзеў свой падраны паляўнічы гарнітур і пакрыўдзіўся да глыбіні душы.

Між тым важнага вепра палажылі на ўючнага мула і павезлі, як пераможны графей, да вялікіх паляўнічых па-

латак у лесе, дзе ўжо быў пададзены багаты абед. Паказваючы герцагіне дзіркі на падраным гарнітуры, Санчо сказаў:

— Каб мы мелі паляванне на зайца ці на маленькіх птушак, напэўна вопратка мая была-б цэлай. Не ведаю, якая прыемнасць чакаць жывёлу, якая можа пазбавіць вас жыцця! Па-мойму, не варта-б прынцам і каралям займацца забавай, якая складаецца з таго, каб забіваць ні ў чым не вінаватую жывёлу.

— Вы памыляецеся, Санчо,—адказаў герцаг,—бо паляванне на драпежных звяроў—занятак з усіх іншых найбольш неабходны для каралёў. Паляванне—падабенства вайны: у ім ёсць і стратэгія, і ваенныя хітрасці, і засады, з тым, каб, не падупадаючы пад небяспеку, перамагчы ворага. На паляванні церпяць вялікі холад, нясцерпную спякоту, праганяюць ленасць і сон, умацняюць фізічныя сілы. Нарэшце гэта—занятак, які нікому не робіць шкоды, а многім прыносіць прыемнасць. З гэтай прычыны, сябра Санчо, змяніце свой погляд. Калі будзеце губернатарам, абавязкова займіцеся паляваннем.

— Ну, не,—сказаў Санчо,—добры губернатар, як з паламанай нагой, сядзіць дома! Добра было-б, каб да яго прышлі па справе людзі стомленыя, а ён сабе бавіўся ў гэты час у лесе! Такое губернатарства не дабром успамінеш! Сумленна кажучы, сен'ёр, паляванне і розныя забавы больш для гультаёў, як для губернатараў. Я думаю забаўляцца толькі гульні ў козыры. Добрага плацельшчыка не напакіць унесены ім залог, і пуза прыводзіць у рух ногі, а не ногі—пуза. Я хачу сказаць, што я буду рабіць тое, што павінен, з добрым намерам, і няма сумнення, я буду губернатарстваваць вельмі добра. А хто не верыць, няхай паложыць мне палец у рот і ўбачыць, ці адкушу я яго, ці не.

— Будзь ты прокляты, Санчо!—усклікнуў Дон-Кіхот.—Ці прыдзе дзень, калі я пачую, што ты будзеш гаварыць без прыказак, разумна і добра. Сен'ёры мае, не слухайце гэтага дурня, а то ён размеле вам душу між двума тыся-

чамі прыказак, якія ён так дарэчы прыводзіць, як мне прыем на слухаць іх.

— Прыказкі Санчо Панса,—заўважыла герцагіня,—каштоўныя за кароткасць выразаў.

У гэтых і іншых цікавых гутарках шпарка прайшоў дзень, і пачала апускацца ноч, якая прынесла з сабой поцемкі, вельмі спрыяючыя для планаў герцага і герцагіні. Перад надыходам поўнай цемры раптам здалася, нібы ўвесь лес з усіх чатырох бакоў у полымі. Адразу пачуліся тут і там гукі бязлікага мноства труб і іншых ваенных інструментаў. Потым пачуўся ваяўнічы крык маўраў: „Ла іла ілла ілла!“¹. Трубы і ражкі гралі, бубны білі. Трэ' было быць зусім нячулым, каб не страціць прытомнасці ад мяшанага гуку столькіх інструментаў. Герцаг і герцагіня былі ашаломяныя, Дон-Кіхот здзіўлены, Санчо дрыжаў, і нават самі ўдзельнікі жарту спалохаліся. Разам са спалохам запанавала агульнае маўчанне. У гэты час да іх пад'ехаў вярхом паштальён у выглядзе д'ябла, трубячы ў вялікі сагнуты рог, з якога выходзілі хрыплыя і страшэнныя гукі.

— Эй, брат ганец,—сказаў герцаг,—хто вы такі і адкуль і што за ваенны люд праходзіць праз лес?

Ганец адказаў глухім і жудасным голасам:

— Я—д'ябал і шукаю Дон Кіхота Ламанцкага. Людзі які там праходзіць, складаецца з шасці атрадаў чараўнікоў, вязучых на трыумфальнай калясніцы непараўнальную Дульсінею Табоскую. Яна едзе зачараваная і з ёю вясёлы француз Мавтэсінос, каб сказаць Дон-Кіхоту, як могуць быць зняты чары з успамянёнай сен'ёры.

— Калі-б вы былі д'яблам, як гаворыце, вы-б адразу апазналі рыцара Дон-Кіхота, бо ён стаіць перад вамі.

— Клянуся сваім сумленнем,—сказаў д'ябал,—я пра гэта не думаў. У мяне ў галаве столькі розных думак, што пра галоўнае я і запамятаў.

¹ Баявы крык маўраў „ла іла ілла ілла!“ азначае: няма бога, апрача бога.

— Гэты д'ябал, — заявіў Санчо, — відаць; чалавек сумленны, бо ён клянецца сумленнем. Я цяпер думаю, што нават сярод чарцей таксама сустракаюцца добрыя людзі.

Тут д'ябал, не злазячы з каня і звяртаючыся да Дон-Кіхота, сказаў:

— Да цябе, рыцар Львоў (хацеў-бы я бачыць цябе ў іхніх кіпцюрах!), паслаў мяне няшчасны, але адважны рыцар Мантэсінос, даручыўшы сказаць, каб ты яго чакаў на тым месцы, дзе я цябе знайду. Ён вязе Дульсінею Табоскую і хоча сказаць табе, якім чынам можаш ты зняць з яе чары.

Сказаўшы гэта, ён затрубіў у свой страшэнны рог, павярнуўся і паехаў, не дачакаўшыся ні ад каго адказу. Усе зноў здзівіліся, асабліва Санчо і Дон-Кіхот, які ўсё яшчэ не быў упэўнены, ці сапраўды здарылася з ім што-небудзь у пячору Мантэсінос. Калі ён быў ахоплены гэтымі развагамі, герцаг запытаў яго:

— Ці думаеце вы, сен'ёр Дон-Кіхот, чакаць Мантэсіноса тут?

— Вядома, — адказаў рыцар.

Між тым ноч зрабілася яшчэ цямнейшай. Пачуўся страшэнны шум, падобны таму, які робіцца грузнымі коламі вялікіх фургонаў, запряжаных валамі. Потым пачуўся яшчэ больш страшэнны грукат, нібыта ў чатырох канцах лесу адбываліся адначасова чатыры бойкі. Рагі, трубы, флейты, бубны, страляніна з гармат, стрэльбаў, а галоўнае, рэзкі рып фургонаў, — усё гэта, разам узятая, рабіла такі страшэнны шум, што Дон-Кіхот павінен быў сабраць усю сваю мужнасць.

Але мужнасць Санчо не вытрымала, — ён абамлеў і паваліўся на складкі спадніц герцагіні, якая прыкрыла імі яго і паспешна загадала пырснуць яму ў твар вадою. Калі Санчо апамятаўся, калясніца, рыпаючы коламі, пад'ехала да таго месца, дзе былі ўсе ў зборы. Яе везлі чатыры вялікіх валы, пакрытых чорнымі папонамі; на кожным рагу ў іх гарэў вялікі васковы факел. На калясніцы было зроблена высокае

сядзенне, занятае шаноўным старцам з даўгой барадой, бялей снегу.

Калі фура дасягнула месца, дзе ўсе яны стаялі, старац падняўся з высокага свайго сядзення і гучна сказаў: „Я—мудры Ліргандэс“. І адразу-ж калясніца паехала далей, а старац не сказаў больш ні слова. За ёй з’явіліся яшчэ дзве калясніцы, якія таксама праехалі каля герцага і герцагіні, Дон-Кіхота і Санчо.

Гэтыя тры калясніцы ад’ехалі на вельмі далёкую адлегласць і там спыніліся. Пасля гэтага спыніўся і абрыдлы рып іхніх колаў. Заместа гэтага пачулася меладычная, прыемная музыка. Санчо вельмі ўзрадаваўся ёй і палічыў яе за добрую адзнаку.

— Сен’ёра,—сказаў ён герцагіні,—дзе музыка, там не можа быць нічога дрэннага.

— Гэта мы яшчэ ўбачым,—сказаў Дон-Кіхот, які чуў усё гэта.

І ён меў рацыю, як гэта высветліцца ў наступным раздзеле.

РАЗДЕЛ XXXIII,

у якім працягваецца апавяданне пра зняцце чар з Дульсі-неі і паведамляюцца іншыя дзіўныя прыгоды

Хутка пасля гэтага яны ўбачылі, як у такт прыемнай музыцы да іх набліжаецца трыумфальная калясніца, запрэжаная шасцю шэрымі муламі, пакрытымі папонамі з белага палатна. На кожным з гэтых мулаў сядзеў вярхом чалавек увесь у белым, з васковым запаленым факелам у руках. Калясніца была ў тры разы больш за папярэднія, а па баках яе і ўперадзе знаходзілася яшчэ дванаццаць чалавек у белых, як снег, вопратках, усе з палаючымі факеламі ў руках—відовішча, якое адначасова прыводзіла ў здзіўленне і палохала.

У калясніцы сядзела на высокім троне німфа, ахутаная ў тысячы пакроваў са срэбнай тканіны, на якой было бязлікае мноства бліскучых залатых пялёсткаў. Твар яе быў накрыты лёгкім і празрыстым шоўкавым газам; скрозь гэтую

тканіну віднеўся чароўны тварык дзяўчыны. Дзякуючы мноству запаленых факелаў, можна было прыкмеціць яе прыгожасць. Поплеч з ёю знаходзілася фігура, апранутая ў росагантэс¹, а галава яе была пакрыта чорнай вуаллю. Калі калясніца гэта спынілася супроць герцага, герцагіні і Дон-Кіхота, гукі флейт, лютняў і арф, якія чуліся з калясніцы, сціхлі. Тады фігура ў даўгой вопратцы раскінула яе і, скінуўшы вуаль, адкрыла твар—як ёсць сапраўднай смерці, худы і да таго страшэнны, што Дон Кіхот здрыгануўся, Санчо спалохаўся, а герцаг з герцагіняй зрабілі гэст агіды. Калі жывая смерць паднялася і выпрасталася, яна некалькі сонным голасам і павольна загаварыла наступным чынам:

— Я—Мерлін, князь чараўніцтва і магіі ўладар. Я—адданы абаронца тых часоў, калі бліскалі справы адвэжных, харобрых рыцараў, якіх я любіў і цяпер люблю. Я пачуў горкі плач прыгожай і непараўнальнай Дульсінеі, злосна ператворанай у брыдкаю сялянку. Сто тысяч розных кніг прагледзеў я маёй навукі чорнай і да цябе прышоў адкрыць лекі ад тугі той вялікай. О, слава, гонар, бляск, святло ўсіх тых, хто адважна аддае сябе службе зброі! Табе я кажу, о, муж, як належыць нікім яшчэ не ўсхвалены, Дон-Кіхот, зорка Іспаніі, Ламанчы слава! Зачараванне з прыгожай Дульсінеі зняць можна адным толькі сродкам: няхай твой зброеносец Санчо дасць тры тысячы і трыста сабе ўдараў бізуном, агаліўшы сядалішча сваё,—ды так, каб было яму ад тых удараў вельмі балюча.

— Клянуся, чым хочаце,—усклікнуў тады Санчо,—не толькі тры тысячы ўдараў бізуном, але і тры ўдары не дам сабе, як не ўдарыў-бы сабе і тры разы кінжалам. Чорт вазьмі такі спосаб здымаць чары! Я не ведаю, якія адносінны мае маё сядалішча да зачаравання? Клянуся, калі сен'ёр Мерлін не знойдзе іншага сродку зняць чары з сен'еры Дульсінеі Табоскай, яна можа легчы ў магілу зачараванай.

¹ Росагантэс—літаральна тое, што валочыцца па падлозе; так называлася вопратка, якую насілі толькі самыя знатныя людзі.

— Вазьму я вас, дон нягоднік, які аб'еўся часнаку,— сказаў Дон-Кіхот,—прывяжу да дрэва голага, як маці нарадзіла вас, і дам не тры тысячы трыста, а шэсьць тысяч шасцьсот удараў!

Пачуўшы пагрозы рыцара, Мерлін сказаў:

— Гэгага не павінна быць! Удары, якія добраму Санчо трэба атрымаць, павінны быць зроблены ім самому сабе добраахвотна, а не прымусова, і толькі тады, калі ён захоча, бо тэрмін яму не прызначаны. Але яму дазваляецца, калі-б ён захачеў пазбавіць напалову сваё бічаванне, даручыць гэта чужой руцэ хаця-б яна і была некалькі цяжкаватай.

— Ні чужая, ні свая, ні цяжкая, наогул нікая рука не датыкнецца да мяне,—сказаў Санчо.—Чаму гэта мае ляшкі павінны расплачвацца за грахі Дульсінеі. Іншая справа, пан мой, які складае частку яе сутнасці (ён-жа сам на кожным кроку гаворыць пра яе: „Жыццё маё, душа мая“): ён можа і павінен біць сябе дзеля яе і ўзяць на сябе ўсе клопаты па зняццю з яе чар. А каб я сябе біў—не згаджаюся!

Санчо не паспеў дагаварыць апошніх слоў, як срэбная німфа, сядзеўшая поплец з Мерлінам, паднялася. Скінуўшы з сябе вуаль, яна адкрыла твар, які паказаўся ўсім надзвычайна прыгожым.

З мужчынскай вольнасцю і не вельмі жаночым голасам яна сказала:

— О, няшчасны зброеносец з гладышовай душой і сэрцам з пробкавага дрэва! Каб табе, бессаромны нягоднік, загадалі кінуцца ўніз з высокай вежы, каб цябе, вораг чалавечага роду, прасілі з'есці тузіну жаб, дзве тузіны яшчарак і тры тузіны вужак, каб цябе прасілі зарэзаць жонку сваю і дзяцей—не дзіўна было-б, каб ты выказаў агіду і непакіснасць волі. Пашкадуі, брыдкае пачвара, мае квітучыя гады, якія вянуць і марнеюць пад грубай абалонкай сялянкі. Сёння я з'явілася сюды ў гэтым выглядзе толькі з асаблівай ласкі Мерліна, каб прыгожасць мая магла зрабіць цябе больш ласкавым. Бі, бі бізуном тлустае сваё цела, веўгамонная жывёла, абудзі ад сна ляны дух свой, які прымушае цябе

толькі есці, вярні далікатнасць маёй скуры, лагоднасць майму сэрцу і прыгожасць твару майму! Зрабі гэта дзеля беднага Дон-Кіхота, душа якога ўжо стала ў яго поперека горла чакане толькі твайго адказу—суролага або ласкавага,—каб выйсці ў яго з рота, або вярнуцца ў сярэдзіну.

Пачуўшы гэта, Дон-Кіхот памацаў сабе горла і сказаў, звяртаючыся да герцага.

— Клянуся, сен'ёра Дульсінея сказала праўду, бо я адчуваю, што душа ў мяне стаіць уперек горла, як стрэл арбалета.

— Што вы на гэта скажаце, Санчо?—запытала герцагіня.

— Скажу, сен'ёра,—адказаў Санчо,—тое, што ўжо сказаў—адмаляюся.

— „Адмаўляюся“, хочаце вы сказаць, Санчо?—паправіў яго герцаг.

— Пакіньце мяне, ваша высокасць,—адказаў Санчо,—я цяпер не ў такім становішчы, каб звяртаць увагу на тонкасці: адной літарай больш ці менш. Я зусім збянтэжаны ад гэтых удараў, якія павінны мне даць або я сам павінен сабе даць. Але я хацеў-бы пачуць ад сен'ёры—маёй сен'ёры Дульсінеі Табоскай,—дзе яна навучылася такому спосабу прасіць? Яна патрабуе ад мяне, каб я пасек сабе цела ўдарамі бізуна, і называе мяне пры гэтым „гладышовай душой“, „нягоднікам“, „пачварай“ і цэлай чарадой лаянкі, якую няхай церпіць д'ябал. Можна, цела маё з бронзы, або мне ёсць справа да таго, ці будуць зняты з яе чары або не? Які кошык бялізны, якія сарочки, хусткі і шкарпэткі,—хаця шкарпэтак я не нашу,—прынесла яна мне, каб зрабіць мяне ласкавым? Зусім нічога, і толькі лаянка за лаянкай, хаця ёй добра вядома прыказка: нагужаны золатам асёл лёгка ўзыходзе на гару, а падарункі прабіваюць скалы; і адно „бяры“ лепш двух „я дам табе“. Тое-ж самае і мой пан, які павінен быць ласкавым да мяне, каб я зрабіўся мяккім, як вата. Замест гэтага ён гаворыць, што ён голага прывяжа мяне да дрэва і падвоіць лік удараў бізуном. Гэтыя пакрыўджаныя сен'ёры павінны былі-б прыняць

пад увагу, што яны не толькі просяць біць сябе бізуном зброеносца, але і губернатара. Няхай-жа яны ў нядобрую гадзіну навучацца прасіць і быць ветлівымі, бо чалавек не заўсёды ў добрым настроі. Цяпер я сам не свой ад гора, што зялёны мой гарнітур падраны, а тут яшчэ прыходзяць і патрабуюць, каб я па добрай волі біў сябе бізуном.

— А ўсё-ж такі, сябра Панса,—сказаў герцаг,—калі вы не зробіцеся мякчэйшым, вы не атрымаеце свайго губернарства. Няма чаго сказаць, добрым быў-бы я, каб паслаў маім падданым жорсткага губернатара з каменным сэрцам. Адным словам, Санчо, вы павінны самі біць або даць сябе біць, або вам не быць губернатарам.

— Сен'ёр,—запытаў Санчо,—ці не дадуць мне два дні падумаць пра тое, што для мяне лепш?

— Не, ніякім чынам,—сказаў Мерлін,—тут, безадкладна, не сыходзячы з месца, гэтая справа павінна быць вырашана. Дульсінея вернецца ў пячору Мантэсінос і зноў будзе ператворана ў сялянку або будзе завезена ў цяперашнім яе выглядзе ў Елісейскія палі, дзе і астанецца жыць, пакуль лік удараў не будзе даведзены да канца.

— Слухайце, добры Санчо,—сказала герцагіня,—будзьце мужным і пакажыце сабе ўдзячным за хлеб, які вы елі ў пана Дон-Кіхота. Скажыце: „так, я згодзен на бічаванне“.

Тут і Мерлін падтрымаў герцагіню, кажучы:

— Дайце, нарэшце, сваю згоду на бічаванне і паверце мне, што яно прынясе вам вялікую карысць як для душы, так і для цела: для душы таму, што вы гэтым зробіце добрую справу; для цела таму, што вы ад прыроды поўнакроўны, і выпусціць кроў вам не пашкодзіць.

— Многа дактароў на свеце: нават чараўнікі—і тыя дактары!—цяжка ўздыхнуўшы, сказаў Санчо.—Хаця асабіста я не бачу ніякай у тым патрэбы, усё-ж згаджуся даць сабе тры тысячы трыста ўдараў, толькі з той умовай, што магу даць іх сабе, як і калі захачу, каб мне не вызначалі ні дні, ні тэрміны. Я паспрабую заплаціць гэты доўг як можна хутчэй, каб свет меў асалоду з красы сен'ёры Дульсінеі

Табоскай. І вось яшчэ адна ўмова: я не абавязаны біць сябе да крыві; калі некаторыя з удараў спалохаюць толькі мух, іх таксама прыняць у разлік. Апрача таго, каб я не памыліўся ў ліку ўдараў, сен'ёр Мерлін,—бо ён усё ведае,—павінен паклапаціцца лічыць удары і паведамляць мне, колькі іх нехапае і колькі лішніх.

— Пра лішнія не давядзецца паведамляць вас,—адказаў Мерлін,—бо, як толькі іх будзе адлічана патрэбная колькасць, адразу-ж з сен'ёры Дульсінеі Табоскай спадуць чары, і яна з'явіцца да добрага Санчо, каб падзякаваць яго і ўзнагародзіць за добрую справу. Так што вам зусім няма прычыны сумнявацца адносна лішніх або недастаючых удараў.

Пасля гэтага зноў пачуліся гукі флейт і бязлікія стрэлы, а Дон-Кіхот кінуўся на шыю Санчо, цалуючы яго шчокі і лоб. Калясніца з Мерлінам і Дульсінеяй накіравалася ў дарогу. Прыгожая Дульсінея зрабіла глыбокі рэверанс Санчо. Між тым пачала набліжацца вясёлая смяхотлівая раіца. Палявыя кветкі выпрасталіся і раскрылі пялёсткі, а крышталёвая вада ручаёў бегла па белых і шэрых каменьчыках, несучы сваю даніну чакаўшым яе рэкам.

Герцаг і герцагіня, задаволеныя паляваннем і ўдалым ажыццяўленем іхняга намеру, вярнуліся ў свой замак, парашыўшы працягваць свае жарты з Дон-Кіхота.

РАЗДЕЛ XXXIV.

у якім апавядаецца пра нечуваную прыгоду дуэн'і Даларыды, а таксама падаецца ліст, напісаны Санчо Панса сваёй жонцы, Тэрэсе Панса

У герцага быў мажардом з гуллівым і дасціпным розумам; менавіта ён быў Мерлінам і наладзіў апісаную прыгоду, даручыўшы аднаму з пажоў сыграць ролю Дульсінеі. Потым ён прыдумаў яшчэ новае дзвіацтва, самае цікавае, якое толькі можна ўявіць сабе.

На наступны дзень пасля палявання герцагіня запытала Санчо, ці пачаў ён выконваць узятыя на сябе абавязкі. Ён

адказаў, што пачаў і ў мінулую ноч даў сабе пяць уда-раў рукой.

— Гэта плясканне, а не бічаванне,—сказала герцагіня.— Мне здаецца, што мудры Мерлін не будзе задаволены вашай спагадлівасцю да сябе. Добраму Санчо трэба набыць які-небудзь бізун з калючкамі або вярочачнымі вузламі, якія далі б сябе добра адчуць, бо крывёю падмацоўваюць грамату¹. Вызваленне такой знатнай сен'ёры, як Дульсінея, не можа быць танным. Заўважце таксама, Санчо, што добрыя справы, якія выконваюцца холадна і вяла, нічога не вартыя.

— Дайце мне, ваша светласць,—адказаў Санчо,—які-небудзь бізун або добры кавалак вярочкі, і я буду біць сябе. Толькі каб не было праз меру балюча, бо хаця я і селянін, але цела маё больш падобна да мяккай ваты, як да жалезнага чарота. Нядобра было-б, каб я сябе знішчаў з-за чужой справы.

— Добра,—сказала герцагіня,—я дам вам заўтра бізун, які акурат падыходзіць да вас і пагадзіцца з вашым далікатным целам, як родны брат.

— Слухайце, сен'ёра душы маёй,—сказаў тады Санчо,—я напісаў ліст маёй жонцы, Тэрэсе Панса, і даю ў ім справаздачу пра ўсё, што здарылася са мной пасля таго, як я пакінуў яе. Ліст у мяне за пазухай. Я хацеў-бы, каб ваша мудрасць прачытала яго, бо мне здаецца, што напісаны ён па-губернатарску.

— Хто склаў вам гэты ліст?

— Хто мог яго скласці, як не я сам, грэшны.

— І вы самі напісалі яго?

— І не думаў: я не ўмею ні чытаць, ні пісаць, хаця магу ставіць свой подпіс.

— Давайце ліст сюды,—сказала герцагіня,—не сумняваюся, што вы выказалі ў ім усе вартасці свайго розуму.

Санчо дастаў з-за пазухі спісаны ліст паперы і перадаў яго герцагіні. Узяўшы яго, яна прачытала наступнае:

¹ Испанская прыказка.

„Ліст Санчо Панса да тэрэсы Пансо, яго жонкі

Калі ў мяне добрае губернатарства, затое яно і каштуе мне добрых удараў бізуном. Ты гэта не зразумееш цяпер, Тэрэса мая; другі раз уцяміш. Я парашыў, каб ты ездзіла ў карэце; гэта самая добрая рэч для цябе, бо перасоўвацца інакш, азначала-б перасоўвацца на манер кошак. Жонка губернатара, глядзі, каб ніхто не наступаў табе на нагу. Пасылаю табе пры гэтым зялёны паляўнічы гарнітур, які мне падаравала сен'ёра герцагіня; зрабі так, каб з яго вышла спадніца і ліф для нашай дачкі.

Дон-Кіхот, мой пан, разумны і цікавы вар'ят; кажуць, я зусім падобны да яго. Мы пабылі ў пячоры Мянтэсінос, і Мудры Мерлін звярнуўся да мяне, каб я зняў чары з Дульсінеі Табоскай, што завецца ў нас Альдонса Ларэнсо. Ад трох тысяч трохсот удараў бізуном без пяці, якімі я павінен сябе ўзнагародзіць, яна вызваліцца ад чар. Не кажы пра гэта нікому нічога. Калі ты вынесеш справу сваю на святло, адны скажуць, што яна белая, а другія, што чорная.

Праз некалькі дзён я еду на губернатарства, куды накіроўваюся з вялікім жаданнем набраць сабе як мага больш грошай. Кажуць, што ўсе новыя губернатары едуць з гэтым самым жаданнем. Я памацаю пульс, як там ідуць справы, і паведамлю табе, пераязджаць табе да мяне або не.

Шэры здаровы і вельмі табе кланяецца. Я і не думаю разлучацца з ім, хаця-б мяне зрабілі турэцкім султанам. Герцагіня, мая сен'ёра, тысячу разоў цалуе табе рукі, а ў адказ ты пацалуй ёй іх дзве тысячы разоў, бо няма нічога, што было-б таннейшым, як ветлівыя абыходзіны. На гэты раз мне не ўдалося знайсці другі ручны чамадан з другімі чырвонцамі, як у мінулы раз. Не крыўдзься з гэтага, мая Тэрэса, бо ў бяспецы той, хто звоніць на званіцы, і ўсё адмыецца ў шчолаку губернатарства. Тым або іншым шляхам, але ты будзеш багатая і шчаслівая.

З гэтага замка 20 ліпеня 1614 г.

Твой муж губернатар Санчо Панса“.

Калі герцагіня прачытала ліст, яна сказала Санчо:

— У двух рэчах добры губернатар збіваецца крыху з дарогі: першае, калі ён гаворыць, што атрымаў губернатарства за ўдары бізуном. Герцаг жа абяцаў вам губернатарства ў той час, калі нікому на свеце не сніліся яшчэ гэтыя ўдары бізуном. Па-другое, вы выказваеце сябе ў лісце вельмі прагавітым, а я не хацела-б, каб вы ім былі, бо прагавіты губернатар дрэнна робіць суд.

— Я зусім не хацеў гэтага сказаць,—адказаў Санчо.— Калі вашай міласці здаецца, што ліст напісаны не так, як трэба, лепш падраць яго і напісаць новы, але, напэўна, ён выйдзе яшчэ горшым, калі зноў дадуць мне складаць яго з маёй галавы.

— Не, не,—адказала герцагіня,—ліст гэты добры, і я хачу, каб герцаг прачытаў яго.

З гэтымі словамі яны пайшлі ў сад, дзе ў той дзень парашылі абедаць. Герцагіня паказала герцагу ліст Санчо, і гэта вельмі пацешыла герцага.

Абед скончыўся. Калі са стала былі зняты абрусы, герцаг з герцагіняй досыць доўга забаўляліся цікавымі гутаркамі з Санчо. Раптам пачуліся вельмі сумныя гукі флейты і нястройны бой у бубен. Усе здаваліся здзіўленымі гэтай ваяўнічай і сумнай музыкай, асабліва Дон-Кіхот, які не мог усядзець на месцы ад моцнага хвалявання, а Санчо спалох загнаў у звычайны яго прытулак, попеч з герцагіняй каля яе спадніц.

Усе былі ў напружаным чаканні, калі ў сад увайшлі ў траурных вопратках два чалавекі, біўшыя ў два вялікія бубны, таксама пакрытыя траурам. За імі ішоў чалавек гіганцкага росту, захутаны ў чорную мантыю з незвычайным даўгім шлейфам. На вопратцы ў яго вісеў надзвычайных памераў ятаган. Твар волата быў закрыты празрыстым чорным пакрывалам, скрозь які можна было бачыць даўгую белую, як снег, бараду. Павольна і ўрачыстай хадюю, у тахт удараў у бубны, падышоў ён да герцага і стаў перад ім на калені.

Але герцаг аніяк не згадзіўся дазволіць яму гаварыць, покуль ён не падымецца. Страшыдла, падняўшыся з кален і глядзячы на герцага, сказала:

— Святлейшы сен'ёр, мяне завуць Трыфальдзін-Белая Барада. Я—зброеносец графіні Трыфальдзі, якую завуць яшчэ дуэн'яй Даларыдай. Яна просіць у вашай міласці дазволу з'явіцца сюды і раскажаць вам пра сваю незвычайную і dziўную бяду. Але раней за ўсё яна хацела даведацца, ці знаходзіцца ў замку харобры, нікім не пераможаны рыцар Дон-Кіхот Ламанчскі.

Сказаўшы гэта, ён пачаў спакойна чакаць адказу герцага, які сказаў яму:

— Добры зброеносец Трыфальдзін-Белая Барада, перадайце сен'еры графіні Трыфальдзі, якая, дзякуючы чараўнікам, прымушана называцца дуэн'яй Даларыдай, каб яна ўвайшла сюды. Скажыце ёй таксама, што тут знаходзіцца харобры рыцар Дон-Кіхот Ламанчскі, які паможа ёй у бядзе.

Пачуўшы гэта, Трыфальдзін сагнуўся да зямлі і прытых-жа гуках флейты і бубнаў вышаў з саду, пакінуўшы ўсіх у здзіўленні.

— Цемра злосці і невуцтва,—сказаў герцаг, звяртаючыся да Дон-Кіхота,—не можа засланиць бляск добрадзеянасці і харобрасці! Не паспелі яшчэ вы прабыць і тыдня ў гэтым замку, як ужо з'яўляюцца шукаць вас з далёкіх краін людзі, упэўненыя, што знойдуць у гэтай магутнай руцэ збаўленне ад гора і пакут.

— Я хацеў-бы, сен'ёр герцаг,—адказаў Дон-Кіхот,—каб тут прысутнічаў той царкоўнік, які ў мінулы раз за абедам выказаў столькі злосці да вандроўных рыцараў. Цяпер ён сваімі вачыма мог-бы пераканацца ў тым, ці патрэбны гэтыя рыцары свету, ці не. Няхай-жа ідзе гэтая дуэн'я і просіць усё, што хоча, бо я здабуду ёй паратунак ад яе бяды.

РАЗДЗЕЛ XXXV,

у якім падаецца апавяданне дуэн'і Даларыды пра яе няшчасны лёс і многія іншыя дастапамятныя прыгоды

Герцаг і герцагіня былі ў вышэйшай ступені здаволення, убачыўшы, што Дон-Кіхот ідзе насустрач іхняму намеру. У прыемных гутарках непрыкметна прайшоў час, покуль зноў не пачуліся сумныя гукі флейты і бубнаў, абвешчаўшыя, што дуэн'я Даларыда набліжаецца.

Услед за сумнымі музыкантамі ў сад увайшло дванаццаць дуэней, апранутых у траурную манашаскую вопратку. За імі ішла графіня Трыфальдзі. Яе вёў за руку Трыфальдзін-Белая Барада, яе зброеносец. Яна была апранута ў тонкую чорную байку. Твары дуэней і графіні былі закрыты чорнымі вуалямі, такімі густымі, што скрозь іх нічога нельга было бачыць. Герцаг, герцагіня, Дон-Кіхот і ўсе, глядзеўшыя на гэтую павольна рухаючуюся працэсію, падняліся. Даларыда выступіла наперад і, сагнуўшыся, голасам больш густым і хрыпатым, як далікатным і мяккім, прамовіла:

— Я не магу, як трэ' было-б, адказаць на вашу ветлівасць з той прычыны, што дзіўнае няшчасце маё занесла розум мой не ведаю куды,—напэўна далёка, бо чым больш я яго шукаю, тым менш знаходжу яго.

— Той быў пазбаўлены розуму, сен'ёра графіня,—адказаў герцаг,—хто па вашаму вонкаваму выглядзе не змог-бы здагадацца пра вашыя вартасці.

І, узяўшы яе за руку, ён памог ёй падняцца і пасадзіў на крэсла поплец з герцагіняй. Пасля некаторага маўчання дуэн'я Даларыда пачала сваё апавяданне наступнымі словамі:

— Я ўпэўнена, што маё найглыбокае гора знойдзе ў ваших найхаробрых сэрцах лагоднае і велікадушнае спачуванне. Гора маё такое, што яно можа размякчыць мрамур, растапіць алмазы і разбурыць сталь самых жорскіх на свеце сэрцаў. Але раней, як расказаць пра гэтае маё гора, я-б хацела ведаць, ці знаходзіцца тут найбеззаганнейшы рыцар Дон-Кіхот Найламанчскі і яго найзброеноснейшы Панса.

— Панса тут!—усклікнуў Санчо раней, як хто-небудзь мог паспець адказаць дуэн'і.—І Дон-Найкіхотнейшы таксама тут; з гэтай прычыны вы, найблагароднейшая дуэнейшая, можаце ўсё сказаць, што вам найзахоцацца, бо мы ўсе найгатоўнейшыя і маем найахвоту быць вашымі слугамі.

Тут Дон-Кіхот падняўся і, звяртаючыся да дуэн'і, сказаў:

— Я—Дон-Кіхот Ламанчскі, абавязак якога складаецца з таго, каб дапамагаць усім тым, хто мае патрэбу ў помачы. Вам не патрэбна, сен'ёра, шукаць слоў для ўступу, а проста і без лішняга раскажыце пра ваша няшчасце, бо тыя, хто слухаюць вас, змогуць, калі не памагчы, дык прынамсі, выказаць спачуванне.

Герцаг і герцагіня паміралі ад смеху, бо ведалі, у чым была сутнасць усёй гэтай прыгоды. Яны ў думках хвалілі майстэрства Трыфальдзі, якая зноў села і сказала:

— Слаўным каралеўствам Кандая кіравала каралева Магунсія, удава караля Арчыпіёла. Ад гэтага шлюбу ў іх нарадзілася інфанта Антонамасія, наследніца прастола. Гэтая Антонамасія расла і выхоўвалася пад маім наглядом, бо я была самай шанойнай з дуэней яе маткі. Калі Антонамасіі мінула чатырнаццаць год, яна дасягнула самай вялікай прыгожасці. У гэтую красуню закахалася бязлікая колькасць прынцаў, а сярод іх быў таксама і просты рыцар, які спадзяваўся ў гэтай справе на сваю маладосць і харобрасць. Але яго мужнасць і таленты зусім не памаглі-б яму, каб нахабны злодзеі не выкарыстаў хітрасць. Прымусіўшы заснуць мяне сваімі дзіўнымі вершамі, Дон Клавіхо (так звалі гэтага славутага кабальёра) падлым спосабам украў няшчасную Антонамасію. Між іншым, я не магу паручыцца, што яна была вельмі ўжо няшчаснай. Як-бы там ні было, але гэтая падзея прынесла каралева Магунсіі, матцы інфанта Антонамасіі, такое гора, што мы праз тры дні пахавалі яе.

— Яна, напэўна, памерла?—запытаў Санчо.

— Безумоўна,—адказаў Трыфальдзін,—бо ў Кандаі не хаваюць жывых, а толькі мёртвых.

— Не раз ужо, сен'ёр зброеносец,—адказаў Санчо,—хавалі самлеўшага чалавека, думваючы, што ён мёртвы. На мой погляд, каралева Магунсіі лепш было самлець, як памерці, бо, захаваўшы жыццё, можна многае выправіць: не такі ўжо страшэнны быў учынак інфанта, каб прымаць яго так блізка да сэрца.

— Ты праўду кажаш, Санчо,—пацвердзіў Дон-Кіхот,—але няхай сен'ёра Даларыда працягвае сваё апавяданне. Мне здаецца, што ёй засталося паведаміць горкае ў сваёй да гэтага часу салодкай гісторыі.

— Сапраўды, засталося адно толькі горкае,—адказала графіня.—Калі каралева памерла—а не самлела—мы яе пахавалі. Але не паспелі мы засыпаць яе зямлёю, як на магіле вярхом на дзеравяным кані з'явіўся чараўнік—волат Маламбруно, стрыечны брат Магунсіі. Маючы намер адпомсціць за смерць каралевы Магунсіі і пакараць як дзёрзкасць дона Клавіхо, так і лёгкадумнасць Антонамасіі, ён сілаю свайго чараўніцтва выклікаў іх на магілу і зачараваў іх, ператварыўшы яе ў бронзавую малпу, а яго—у страшэннага кракадзіла з невядомага метала. Між імі стаіць калона, таксама з метала, з надпісам на сірыйскай мове: „Гэтыя два адважныя закаханыя не атрымаюць назад ранейшага свайго выгляду да таго часу, покуль харобры ламачац не пачне са мною бойку, бо лёс толькі для адной яго вялікай мужнасці хавае такую нечуваную прыгоду. Зрабіўшы ўсё сказаное, Маламбруно загадаў, каб прывялі да яго ўсіх дуэней з палаца, якія цяпер перад вамі. Ён строга асудзіў думкі дуэней. Потым ён сказаў, што не хоча караць нас смерцю, а прысуджае да другой пакуты, якая будзе для нас бясконцай грамадзянскай смерцю. У той самы момант мы адчулі, як у нас на твары зрабіліся шырэішымі поры, і ў іх з'явіўся боль, нібы ад уколу іголкамі. Адрозж мы рукамі дакрануліся да сваіх твараў, якія аказаліся такімі, якімі вы ўбачыце іх цяпер.

І зараз-жа Даларыда і ўсё дуэн'і скінулі вуалі, закрываўшыя іх твары, зарослыя бародамі, некаторыя рыжымі,

другія—чорнымі, а іншыя—сівымі, пры выглядзе якіх герцаг і герцагіня, Дон-Кіхот і Санчо і ўсе прысутныя былі вельмі здзіўлены.

— Цяпер,—казала дуэн'я Даларыда,—калі харобры сен'ёр Дон-Кіхот не паможа нам, мы так з бародамі і ляжам у маглу.

— За мной астаноўкі не будзе,—адказаў Дон-Кіхот.—Скажыце, сен'ёра, што мне зрабіць, бо я зусім гатоў служыць вам.

— Справа ў тым,—казала Даларыда,—што адсюль да каралеўства Кандаі сухой дарогай пяць тысяч міль. Калі-ж вандраваць па паветры, дык толькі тры тысячы дзвесце дваццаць сем міль. Маламбруно абяцаў мне, калі лёс прыведзе нас сустрэцца з нашым збавіцелем, паслаць яму дзівоснага каня. Конь гэты з дрэва і кіруюць ім пры дапамозе ўтулкі, якая ў яго на ілбу і з'яўляецца аброцю; ён ляціць па паветры з такой шпаркасцю, што здаецца, нібыта самі д'яблы нясуць яго, але, не глядзячы на гэта, той, хто сядзіць на ім, можа ў руках трымаць чарку, напоўненую вадою, не праліўшы з яе ніводнай кроплі.

— Наконт спакойнай і роўнай язды,—заўважыў Санчо,—ніяма лепш за майго Шэрага. Хаця ён і не ляціць па паветры, але я не змяню яго ні на якіх коней у свеце.

Усе засмяяліся, а Даларыда казала далей:

— Гэты самы конь з'явіцца сюды да нас праз поўгадзіны пасля надыходу ночы.

— Мне хацелася-б ведаць, сен'ёра Даларыда,—сказаў Санчо,—як завуць таго каня.

— Завуць яго,—адказала тая,—Клавілен'ё Шпарканогі.

— Я хацеў-бы ўбачыць гэтага каня,—сказаў Санчо,—але нізавошта не сяду на яго, бо не маю намеру памалоць сябе, каб вызваліць некага ад барады. Я не думаю, каб я каму-небудзь быў патрэбны для галення гэтых барод, як мае патрэбу сен'ёра Дульсінея, каб зняць з яе чары.

— Не, патрэбны, сябра,—адказала Трыфальдзі.—Без вашай прысутнасці мы нічога не можам зрабіць.

— Каравул!—крыкнуў Санчо.—Якая справа зброеносца да прыгод іх сен'ёраў? Клянуся маім целам, каб яшчэ гісторыкі гаварылі: такі і такі рыцар давёў да канца такую і такую прыгоду з дапамогай такога і такога свайго зброеносца, без якога яму немажліва было-б давесці да канца справу. А яны пішуць сабе проста: Дон-Параліпаменон тры зоркі перамог шэсць страшыдлаў,—і нават не называюць асобы зброеносца, які прысутнічаў пры ўсім гэтым, нібыта яго і не было на свеце. Не, пан мой можа ехаць адзін, а я застануся тут. Можа, калі ён вернецца, справа сен'ёры Дульсінеі будзе далёка наперадзе, бо я маю намер у вольны час надаваць сабе многа ўдараў.

— Тым не менш вам давядзецца праводзіць свайго пана, добры Санчо,—сказала герцагіня,—бо не заставацца-ж тварам гэтых сен'ёр такімі валасатымі з-за вашага недатрэбнага спалоху.

— Зноў закрычу „каравул“,—засупярэчыў Санчо.—Калі-б гэта трэ́ было-б зрабіць для якіх-небудзь дзяўчынак у сіроцкіх прытулках, а столькі перацярпець, каб пазбавіць дуэней ад іхніх барод? Ды няхай буду я прокляты! Лепш хачу бачыць іх усіх з бародамі ад самай вялікай да самай малой, ад самай манернай, да самай вольнай.

— Ну, хопіць,—сказаў Дон-Кіхот.—Санчо зробіць тое, што я яму загадаю. Толькі-б з'явіўся Клавілен'ё і перада мной апынуўся Маламбруно. Няма брытвы, якая з такой лёгкасцю згаліла-б бароды вашай міласці, як меч мой зголіць галаву з плеч Маламбруно.

— Ах!—усклікнула тут Даларыда.—Не ведаю, як мне дзякаваць за вашу харобрасць.

Трыфальдзі сказала гэта з такім пачуццём, што нават вочы Санчо напоўніліся слязмі, і ён амаль парашыў іспі за сваім панам да самага краю свету.

Між тым прышоў час, калі павінен быў з'явіцца славуты конь Клавілен'ё. Дон-Кіхоту здалося, што Маламбруно не спяшаецца пасылаць каця.

Раптам у сад увайшло чатыры дзікуны, захутаныя зялё-

ным плюшчам. На плечах яны неслі вялікага дзеравянага каня. Паставіўшы яго на зямлю, адзін з іх сказаў:

— Няхай на гэтую махіну сядзе той, хто мае мужнасць.

— Я не сяду на яе,—сказаў Санчо,—бо ў мяне няма мужнасці, ды я і не рыцар.

— І няхай зброеносец,—казаў дзікун,—сядзе на круп каня. Нічога не пагражае яму. Трэба толькі адно—павярнуць утулку, зробленую ў каня на шыі, і ён панясе іх па паветры туды, дзе іх чакае Маламбруно. Каб вышыня і прыгожасць дарогі не выклікалі ў іх галавакружэння, ім трэба ехаць з завязанымі вачыма да таго часу, покуль конь не заіржэ. Гэта будзе адзнакай, што яны скончылі сваё падарожжа.

Сказаўшы гэта, дзікуны пакінулі Клавілен'ё і пайшлі, тады Даларыда амаль са слязі сказала Дон-Кіхоту:

— Харобры рыцар, абяцанні Маламбруно выкананы—конь тут. Упрашаем цябе, каб ты сеў на каня са сваім зброеносцам і зрабіў шчаслівы пачатак свайму надзвычайнаму падарожжю.

— Я зраблю гэта, сен'ёра Трыфальдзі, з найвялікшай ахвотай.

— А я не зраблю гэтага,—абвясціў Санчо,—ні з найвялікшай і ні з якой ахвотай, аніяк! Калі галенне гэтае не можа быць зроблена без таго, каб я лез на круп, мой пан можа шукаць сабе другога зброеносца, а гэтыя сен'ёры—другі спосаб зрабіць гладкімі іх твары. Што скажуць мае падданыя, калі даведаюцца, што іхні губернатар гуляе разам з ветрам?

— Санчо,—сказаў герцаг,—востраў, які я вам абяцаў, вы атрымаеце, але-ж вы ведаеце, што няма такога роду вышэйшай пасады, за атрыманне якой не даводзілася-б плаціць якога-небудзь хабара. Я хачу, каб за гэтае губернатарства вы памаглі сен'ёру Дон-Кіхоту скончыць гэтую прыгоду.

— Хопіць, сен'ёр!—усклікнуў Санчо.—Няхай мне завяжуць вочы і пасадзяць на круп.

Тады Дон-Кіхот, адвёўшы Санчо ў бок, сказаў яму так, каб ніхто не чуў:

— Ты бачыш, Санчо, якое нас чакае вялікае падарожжа. Невядома, калі мы вернемся з яго. З гэтай прычыны я хацеў-бы, каб ты цяпер пайшоў да сябе ў пакой і шпарка ўдарыў сябе ў лік трох тысяч трохсот удараў бічом прынамсі хоць пяцьсот разоў. Такім чынам справе быў-бы зроблены пачатак, а пачатую справу можна лічыць напалову скончанай.

— Клянуся маім целям,—сказаў Санчо,—ваша міласць напэўна звар'яцела! Цяпер, калі мне трэба сядзець на голай дошцы, міласць ваша хоча, каб я збіў сабе сядалішча. Сапраўды, нядобра гэта з нашага боку! Едзем галіць гэтых дуэней, а калі вернемся, абяцаю вашай міласці безадкладна выканаць мой абавязак, і міласць ваша астанецца здаволенай; больш я нічога не скажу.

Вынуўшы з кішэні насаваю хусцінку, Дон-Кіхот папрасіў Даларыду добра завязаць яму вочы. Пасля таго, як яна гэта зрабіла, ён сеў на Клавілен'е і ўзяўся за ўтулку, якая лёгка круцілася. Неахвотна сеў на каня Санчо, прыладжваючыся як можна лепш на жорсткім крупе каня.

Потым яму былі завязаны вочы, і Дон-Кіхот пачаў паварочваць утулку. У той-жа момант усе прысутныя ў садзе ўскрыкнулі:

— Няхай жыве харобры рыцар! Вось ужо вы ляціце ў паветры! Трымайцеся мацней, мужны Санчо! Ты ківаешся! Глядзі, не зваліся!

Санчо чуў гэтыя галасы і, прыціскаючыся да пана свайго, сказаў:

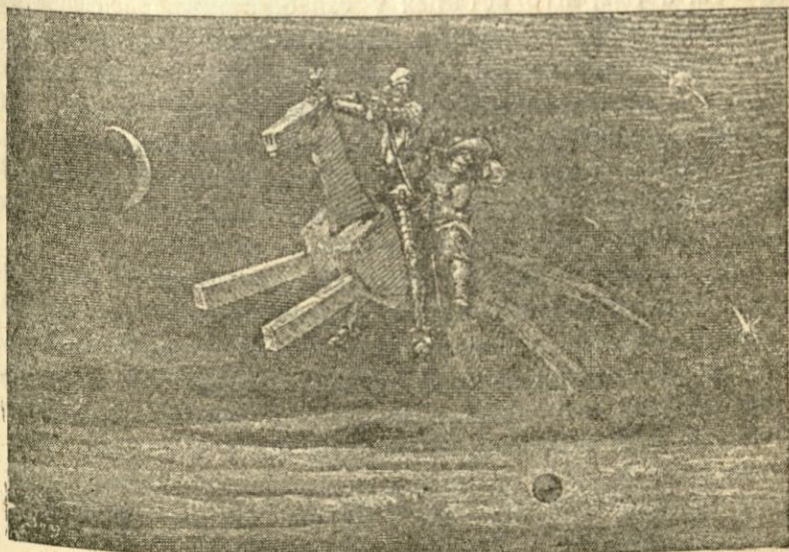
— Сен'ёр, яны кажуць, што мы падняліся так высока, а іхнія галасы даходзяць да нас і здаецца, нібы яны гавораць тут каля нас.

— Гэта няважна, Санчо. Пры такім дзіўным палёце ты за тысячу міль пачуеш тое, што захочаш. Не прыціскайся да мяне так моцна, а то яшчэ сапхнеш мяне. Не разумею, чаго ты палохаешся: я гатоў паклясціся, што за

ўсё сваё жыццё не ездзіў на кані з больш спакойным поступам.

— Гэта правільна,—сказаў Санчо,—бо з аднаго боку я адчуваю такі свежы вецер, нібы на мяне дзьмухаюць з тысячы мяхоў.

Ды і сапраўды на іх дзьмухалі з некалькіх вялікіх мяхоў. Дон-Кіхот, таксама адчуўшы гэты вецер, сказаў:

Відаць, Санчо, мы ўжо дасягнулі другой паветранай сферы.

— Відаць, Санчо, мы ўжо дасягнулі другой паветранай сферы, дзе нараджаюцца град і снег.

У гэты момант пучкамі паклі, прывязанымі да кія, ім пачалі здалёк падаграваць твар. Санчо, адчуўшы гарачыню, сказаў:

— Няхай заб'юць мяне, калі мы ўжо не на сонцы або блізка ад яго, бо большая частка маёй барады абгарэла. Я-б хапеў, сен'ёр, зняць павязку з вачэй і паглядзець, дзе мы.

— Не рабі гэтага,—адказаў Дон-Кіхот,—бо той, хто ўзяў нас пад сваю апеку, паклапоціцца пра нас.

Уся гэтая гутарка двух герояў дала ўсім прысутным надзвычайнае задавальненне. Жадаючы завяршыць гэтую прыгоду, яны паднеслі да хваста Клавілен'ё запалены пучок паклі. З той прычыны, што ўвесь конь быў начынены ракетамі і петардамі, ён з надзвычайным трэскам падскочыў у паветра, скінуўшы на зямлю падсмаленых Дон-Кіхота і Санчо. Да гэтага часу з саду знік увесь барадаты атрад дуэней, а тыя, што всталіся ў садзе, ляжалі распасцёртыя на зямлі, нібы самлеўшыя. Дон-Кіхот і Санчо падняліся, адчуваючы сябе вельмі дрэнна. Агледзеўшыся навакол, яны былі здзіўлены, апазнаўшы той-жа самы сад, адкуль яны паехалі, і ўбачыўшы столькі людзей, ляжаўшых на зямлі.

У адным з кутоў саду яны прыкмецілі ўваткнутае ў зямлю даўгое кап'ё, на якім вісеў белы гладкі пергамент з надпісам:

„Славуты рыцар Дон-Кіхот Ламанчскі давёў да канца прыгоду з графіняй Трыфальдзі, называемай інакш дуэняй Даларыдай, ужо адным тым, што ўзяўся за яе. Маламбруно абвясчае, што падбародкі дуэней ужо чыстыя і гладкія; дов Клавіхо і Антонамасія звернуты ў першабытнае сваё становішча. Калі бічаванне зброеносца будзе выканана, Дульсінея ўбачыць сябе вольнай і паспяшаецца ў абымкі дарагога рыцара. Так пастанавіў мудры Мерлін, архічараўнік усіх чараўнікоў“.

Калі Дон-Кіхот прачытаў надпіс на пергаменце, ён страшэнна ўзрадаваўся і падышоў да герцага і герцагіні, якія яшчэ не апамяталіся. Узяўшы за руку герцага, ён сказаў:

— Смялей, добры сен'ёр, больш мужнасці, бо ўся прыгода ўжо скончылася без страты для каго-б там ні было.

Герцаг пачаў ачуняць, як чалавек, прачынаючыся ад цяжкага сну. Потым апамяталася герцагіня і ўсе ляжаўшыя на зямлі. На іхніх тварах быў такі спалох, нібыта з імі сапраўды здарылася тое, што яны так добра разыгралі. Герцаг прачытаў надпіс на пергаменце і падышоў да Дон-Кіхота. Абняўшы яго, ён прывітаў яго са шчаслівай перамогай. Санчо-ж шукаў Даларыду, каб паглядзець, які ў яе

Па-другое, табе трэба пазнаць сябе самога, а гэта самае цяжкае пазнанне. Пазнаўшы самога сябе, ты не будзеш пнуцца, як жаба, што хацела параўнацца з валом.

Ганарыся, Санчо, нікчэмнасцю свайго рода і не лічы знявагай гаварыць, што ты паходзіш з сялян, бо, убачыўшы, што ты не саромішся, ніхто не паспрабуе сароміць цябе.

Калі ты возьмеш з сабой сваю жонку, вучы яе, давай парады і ачышчай ад прыроднай яе грубасці.

Не кладзі ўсю суровасць закона на злачынца.

Калі-б якая-небудзь прыгожая жанчына прышла шукаць у цябе правасуддзя, адварні позірк свой ад яе вачэй, слых твой—ад яе ўздыхаў і разгледзь добра сутнасць таго, пра што яна просіць, калі не хочаш, каб твой розум патануў у яе слязах і сумленне тваё ў яе ўздыхах.

Апрача таго, ты павінен быць ахайным і стрыгчы сабе ногці, не даючы ім празмерна адрастаць, як гэта робяць некаторыя невукі, уяўляючыя, што даўгія ногці надаюць іхнім рукам прыгожасць. Гэты адростак і лішак, які яны не абстрыгаюць, свінскае і страшэннае злоўжыванне.

Не еж ні часнака, ні цыбулі, каб пах не выкрыў твае грубасці. За абедам еж нямнога, за вячэрай яшчэ менш, бо ў майстэрні страўніка выпрацоўваецца здароўе ўсяго цела. Не давай лішку ў напітках, памятаючы, што залішне выпітае віно не хавае тайны і не выконвае абяцанняў.

Не трэба таксама, Санчо, уплятаць у свае гутаркі бязлікую колькасць прыказак, як гэта ты звычайна робіш.

Хаця прыказкі—кароткія навучальныя выслоўі, але ты часта прыцягваеш іх так за валасы, што яны здаюцца не столькі выслоўямі, колькі бяссэнсіцай.

— Гэта будзе вельмі цяжка,—сказаў Санчо,—бо я ведаю больш прыказак, як кніга. Яны мітусяцца ў мяне ў роце, калі я размаўляю, і адна з адной б'юцца, каб разам выскачыць адтуль, а язык выкідае першыя, якія трапяць, хаця-б яны і не былі дарэчы. Але я паспрабую наперад гаварыць толькі такія, якія падыходзяць да важнасці маёй пасады, бо дзе багацце ў доме завядзецца, там хутка вячэра па-

даецца, а што зроблена, таго не вернеш. Ведаю толькі, што ў бяспецы той, хто звоніць на званіцы.

— Так, Санчо,—разлаваўся Дон-Кіхот,—сшывай на жывую нітку, удзявай, устаўляй, нанізвай прыказку за прыказкай. Я табе кажу, каб ты ўтрымліваўся ад прыказака, а ты ў адну хвіліну злажыў з іх цэлае малебства. Помні-ж усе мае парады! З цягам часу я дам табе яшчэ і іншыя парады, калі ты паведаміш мне, у якім становішчы знаходзяцца твае справы.

— Сен'ёр,—адказаў Санчо,—міласць ваша гаварыла мне рэчы добрыя і карысныя, але я ніводнай не запомню. Вы павінны будзеце даць мне іх пісьмова. Хаця я ні чытаць, ні пісаць не ўмею, але я дам іх свайму духаўніку, каб ён іх паўтарыў мне, калі гэта будзе патрэбна.

— Гэта дрэнна!—сказаў Дон-Кіхот.—Не да твару губернатару не ўмець ні чытаць, ні пісаць. Калі чалавек не ўмее чытаць, даводзіцца здагадвацца, што на яго не маглі мець уплыву ні добры прыклад, ні добрае навучанне. Непісьменнасць—вялікі ў табе недахоп. Ты, прынамсі, навучыўся-б хоць падпісваць сваё імя.

— Гэта я ўмею,—сказаў Санчо,—але ў крайнім выпадку я прыкінуся, нібы ў мяне правая рука пакалечана і прымушу другога падпісваць за сябе. Супроць усяго ёсць сродак, апрача смерці; няхай сабе ідуць да мяне і пагуляюць у хованкі; яны прыдуць стрыгчы, а вернуцца стрыжанымі, бо—зробіцеся мёдам, і вас з'ядуць мухі. Колькі ты маеш, столькі ты і каштуеш; казала адна мая бабуля; і не адпомсціць табе таму, у каго сядзіба.

— О, будзь ты прокляты, Санчо!—разлаваўся Дон-Кіхот.—Няхай забяруць цябе шэсцьдзсят тысяч д'яблаў, і цябе і твае прыказкі! Цэлую гадзіну ты іх нанізваў. Упэўніваю цябе, што гэтыя прыказкі калі-небудзь давядуць цябе да шыбеніцы. Скажы мне, невук, дзе ты іх знаходзіш, або як ты іх прыстасоўваеш, вар'ят! Я, каб прывесці адну прыказку і сказаць яе дарэчы, напружваюся і пацею, нібы зямлю капаю.

Развітваючыся з герцагам і герцагняй, Санчо пацалаваў
у іх рукі і атрымаў благаслаўленне свайго пана.

— Сен'ёр,—сказаў Санчо,—ваша міласць непакоіцца з-за глупства. Якім д'яблам перашкаджаю я, калі карыстаюся сваім багаццем? Ніякай другой маёмасці ў мяне няма—адны толькі прыказкі. Якраз цяпер у галаву мне прышлі дзве, якія падыходзяць сюды, як нельга лепш.

— Хацеў-бы я ведаць,—сказаў Дон-Кіхот,—якія гэты прыказкі прышлі табе ў галаву.

— Першая,—сказаў Санчо,—„не кладзі пальца між двума зубамі мудрасці“, а другая: „Ударыцца гладыш аб камень, або камень аб гладыш—будзе дрэнна гладышу“. Усё гэта зусім добрыя прыказкі, бо нікому не варта цягацца з губернатарам. Інакш будзе дрэнна, як таму, хто кладзе палец у рот між двума зубамі мудрасці. Тое самае мае дачыненне і да гладыша. Той, хто бачыць спіцу ў чужым воку, няхай лепш бачыць бярвяно ў сваім воку, каб нельга было сказаць: „Мёртвая спалохалася абязглаўленай“; дурны ведае больш у сваім доме, як разумны ў чужым.

— Ну, не, Санчо,—сказаў Дон-Кіхот,—дурны ні ў сваім, ні ў чужым доме нічога не ведае з той прычыны, што на падмурку глупства нельга пабудаваць будынку розуму. Покуль пакінем усё гэта, Санчо, бо, калі ты будзеш дрэнна губернатарстваваць, віна будзе твая, а сорам—мой. А цяпер пойдзем абедаць, бо я думаю, што герцаг і герцагіня ўжо чакаюць нас.

РАЗДЗЕЛ XXXVII

Пра тое, як Санчо Панса паехаў на губернатарства, і пра дзіўную прыгоду Дон-Кіхота з кошкамі і звяночкамі

Працягваючы свае жарты з Санчо, герцаг і герцагіня ў той-жа вечар паслалі яго з вялікай світай у мястэчка, якое для яго павінна быць востравам. Сядзеў ён вярхом на муле, апрануты ў судзейскую вопратку, а за ім, па загаду герцага, ішоў Шэры з бліскучым уючным сядлом і шаўковай збруяй. Развітваючыся з герцагам і герцагіняй, ён пацалаваў у іх рукі і атрымаў блаславенне ў свайго пана. Толькі

Санчо паехаў, як Дон-Кіхот адчуў сваю адзіноту, і яму зрабілася вельмі сумна.

Павячэраўшы, Дон-Кіхот пайшоў да сябе ў пакой адзін, не згадзіўшыся, каб хто-небудзь увайшоў прыслугоўваць яму. Ён зачыніў за сабою дзверы і разлеўся пры святле двух васкавых свечак; здымаючы шкарпэткі, ён з глыбокім жалем знайшоў на адной з іх нямалую дзірку. Нарэшце ён лёг у пасцель сумны і задумлівы з прычыны непапраўнага няшчасця з яго шкарпэткамі. Ён пагасіў свечку, але было горача, і ён не мог заснуць. Падняўшыся з пасцелі, Дон-Кіхот адчыніў крыху зарашочанае акно, выходзіўшае ў прыгожы сад. Адчыняючы яго, ён пачуў, што ў садзе ходзяць людзі і гутараць. Адна дзяўчына сказала:

— Не прасі, Эмерэнсія, каб я пачала спяваць. З той хвіліны, як гэты чужаземец з'явіўся ў замак, я магу толькі плакаць. Апрача таго я баюся сваім спевам разбудзіць герцагіню.

— Не бойся, Алтысідора,—адказалі ёй,—бо герцагіня і ўсе ў доме цяпер ужо спяць, выключаючы толькі ўладара твайго сэрца. Я зараз чула, што ён адчыніў зарашочанае акно сваё: значыць, ён не спіць.

— Не, я баюся,—зноў сказала Алтысідора,—каб мой спеў не агаліў майго сэрца. Але няхай будзе што будзе: лепш чырвань сораму на твары, як рана ў сэрцы!

Пачуўшы гэта, Дон-Кіхот быў здзіўлены, бо не было сумнення ў тым, што якая-небудзь з дзяўчат герцагіні закахалася ў яго.

Даручыўшы сябе ўсім сэрцам сваім сен'еры Дульсінеі Табоскай, ён парашыў слухаць музыку і нават чхнуў, каб яны пачулі. Гэта вельмі ўзрадавала дзяўчат, бо яны хацелі, каб іх пачуў Дон-Кіхот.

Наладзіўшы і настроіўшы арфу, Алтысідора запела раманс, у якім, між іншым, быў і такі куплет:

Шукаў ты свае прыгоды,—
Знайшоў ты чужыя пакуты!
Параніў ты сэрца, а лекі
Хворай ты даць не хочаш.

Дон-Кіхот праслухаў раманс і, глыбока ўздыхнуўшы, падумаў: „Які я няшчасны вандроўны рыцар: ні адна дзяўчына не можа глянуць на мяне, каб не закахацца. Які горкі лёс непараўнальнай Дульсінеі, якой не хочучь даць спакойна мець асалоду з маёй нечуванай вернасці. Але ўсё адно: належаць толькі ёй і нікому больш—для гэтага прырода паслала мяне на свет!“

Ён зачыніў акно, і, незадаволены, нібы з ім здарылася якое-небудзь вялікае няшчасце, лёг у ложка. Але думкі, як блохі, не давалі яму ні на хвіліну ні заснуць, ні адпачыць; да гэтага далучыліся яшчэ клопаты пра шкарпэткі, якія адмаўляліся служыць яму. Варочаючыся з боку на бок, ён паспеў толькі троху задрамаць, як прышла раніца. Ubачыўшы гэта, Дон-Кіхот жвава апрануўся ў замшавы свой убор і надзеў дарожныя боты, каб схаваць няшчасце са шкарпэткамі.

Потым ён урачыстай і важнай паходкай накіраваўся ў залу, дзе герцаг і герцагіня ўжо чакалі яго. Калі ён праходзіў цераз галерэю, там стаялі Алтысідора і яе сяброўка, зварок чакаючы яго. Як толькі Алтысідора ўбачыла Дон-Кіхота, яна зрабіла выгляд, нібы млее. Яе сяброўка падхапіла яе на рукі і пачала шпарка расшнуроўваць ёй вопратку.

Ubачыўшы гэта, Дон-Кіхот падышоў да іх і сказаў:

— Я ўжо ведаю, якая прычына гэтых прыпадакў.

— А я не ведаю,—адказала сяброўка Алтысідоры,—бо Алтысідора самая здаровая дзяўчына, і я ніколі не чула ад яе ніводнага „ах“. Няхай возьме пагібель усіх вандроўных рыцараў. Ідзіце, сен'ёр Дон-Кіхот, бо бедная дзяўчына не апамятаецца, покуль ваша міласць тут.

— Зрабіце так, сен'ёра,—адказаў на гэта Дон-Кіхот,—каб сёння ўначы мне ў пакой палажылі гітару, і я, наколькі змагу, заспакою гэтую пакрыўджаную дзяўчыну. Шпаркае расчараванне з'яўляецца ў пачатку кахання добра выпрабаваным сродкам!

З гэтымі словамі ён пайшоў, а Алтысідора, адразу апа-

мятаўшыся, накіравалася разам з сяброўкай да герцагіні паведаміць ёй пра ўсё, што здарылася. Герцагіня вельмі ўзрадавалася гэтаму і парашыла яшчэ зрабіць рыцару жарт. Калі прышоў вечар, Дон-Кіхот знайшоў у сваім пакоі гітару. Ён настроіў яе, адчыніў акно і, прычысціўшы сабе горла, трохі сіплым, хаця і правільным голасам праспяваў раманс, які ён сам склаў і які пачынаўся такім чынам:

Часта магутнасць і сіла каханьня
 З завесы душу нам зрывае,—
 Прыладай ёй служыць гультайства,
 Час вольны ёй памагае.
 Ёсць аана супроцьатрута
 Ад любоўнага тамлення:
 Шыць, вязаць, шукаць ў рабоце
 І ў заятках выгаення.

Дон-Кіхот праспяваў яшчэ некалькі куплетаў накішталт гэтага, якія слухалі герцаг, герцагіня, Алтысідора і амаль усе слугі замка. Раптам з верхняй галерэі, якая знаходзілася над самым акном Дон-Кіхота, спусцілі вяроўку, на якой было прывешана больш сотні званкоў. Потым скінулі вялікі мяшок, напоўнены кошкамі, у якіх таксама да хвастоў былі прывязаны званкі. Звон і курняўканне рабілі такі страшэнны шум, што нават герцаг і герцагіня, якія выдумалі гэтую прыгоду, былі здзіўлены, а Дон-Кіхот нават быў ахоплены жахам. Тры кошкі ўскочылі праз акно ў пакой і пачалі бегачь тут, як цэлы легіён д'яблаў. Яны гасілі свечкі, гарэўшыя ў пакоі, і бегалі па ім, шукаючы сабе выйсця. Дон-Кіхот ускочыў, падняў свой меч, пачаў сячы ім па акну і гучна крычаць:

— Вон, злосныя чараўнікі! Вон, зграя ведзьмакоў! Я—Дон-Кіхот Ламанчскі, супроць якога ўсе вашы злыя намеры не маюць моцы.

Потым, павярнуўшыся да кошкак, якія бегалі па яго пакоі, ён пачаў біць іх мячом. Яны кінуліся да акна і дзве выскачылі з яго. Але трэцяя кошка, якую ўдары мяча Дон-Кіхота вельмі ўжо цяснілі, скокнула яму на твар і ўчапі-

лася ў нос зубамі і кіпцюрамі да таго, што Дон-Кіхот ад болю закрычаў на ўсю сілу. Пачуўшы гэта, герцаг і герцагіня здагадаліся, у чым справа, і паспешна кінуліся да яго ў пакой. Адчыніўшы яго, яны ўбачылі, што бедны рыцар з усяе сілы змагаецца з кошкай, якая ўчапілася яму ў твар. Увайшоўшы ў пакой са свечкамі, яны ўбачылі няроўную бойку. Герцаг хацеў разняць іх, але Дон-Кіхот гучным голасам закрычаў:

— Няхай ніхто не адбірае яго ў мяне і няхай дадуць мне біцца кулакамі з гэтым злосным д'яблам і чараўніком! Я сам пакажу яму, хто такі Дон-Кіхот Ламанчскі!

А кошка, не звяртаючы ўвагі на гэтыя пагрозы, гырчэла і чаплялася за яго яшчэ мацней. Нарэшце герцаг адарваў яе і выкінуў за акно, а Дон-Кіхот астаўся з падрапаным тварам і з не зусім непашкоджаным носам. Ён быў раззлаваны, што яму не далі скончыць бойку, якую ён так няўхільна вёў з гэтым нягоднікам-чараўніком.

Дон-Кіхота адразу-ж палажылі на ложка і пачалі залечваць яму раны, якія зрабіў беднаму рыцару ўвесь гэты кашачы зброд з іхнімі званкамі і чараўніцтвам.

Гэтая дзіўная прыгода каштавала яму пяці дзён ляжання ў ложку, дзе з ім здарылася другая, больш прыемная прыгода. Тут мы яго і пакінем, бо нас кліча вялікі Санчо Панса. жадаючы ўступіць у сваё славуае губернатарства.

РАЗДЗЕЛ XXXVIII

Пра тое, як вялікі Санчо Панса ўступіў у валоданне сваім востравам і якім чынам ён пачаў там губернатарстваваць

Санчо Панса са ўсёй сваёй світай прыехаў у мястэчка з насельніцтвам каля тысячы жыхароў,—адно з самых значных мястэчак, належачых герцагу. Яму паведамілі, што яно завяцца востравам Баратарыя. Калі ён пад'ехаў да варот абнесенага сценамі горада, яму насустрач вышаў увесь гарадскі совет, званілі ў званы, і жыхары праявілі ўсеагульную радасць.

З некаторымі камічнымі цэрамоніямі перадалі яму ключы горада і прызналі яго нязменным губернатарам вострава Баратарыя. Калі Санчо пасадзілі на судзейскае крэсла, мажардом герцага сказаў яму:

— Сен'ёр губернатар, па старажытнаму звычайу той, хто ўступае ў валоданне славытым гэтым востравам, абавязаны даць адказ на пастаўленае яму запытанне.

У той час, як мажардом гаварыў гэта, у судовую залу ўвайшлі два чалавекі: адзін апрануты селянінам, а другі— краўцом.

Кравец сказаў:

— Сен'ёр губернатар! Я і гэты селянін прышлі да вашай міласці з наступнай прычыны. Гэты добры чалавек учора з'явіўся да мяне ў майстэрню і, даўшы мне кавалак сукна, запытаў, ці хопіць тут матэры, каб зрабіць з яе шапку. Памерыўшы сукно, я сказаў, што хопіць. Напэўна ён уявіў, што я хачу ўкрасці ў яго частку сукна, абгрунтоўваючы сваё падазрэнне на ўласнай злосці і на дрэннай думцы наогул аб краўцах. З гэтай прычыны ён сказаў мне, каб я добра паглядзеў, ці хопіць тут сукна на дзве шапкі. Адгадаўшы яго думкі, я адказаў, што хопіць. А ён, скачучы ўсё далей на сваёй праклятай здагадцы, патрабаваў усё болей шапак, і я згаджаўся з ім, покуль мы не дайшлі да пяці шапак. Цяпер ён прышоў па іх. Я хацеў аддаць іх яму, але ён не хоча плаціць за работу і нават патрабуе, каб я заплаціў яму за сукно.

— Ці так усё гэта?—запытаў Санчо ў селяніна.

— Так, сен'ёр,—адказаў ён,—але няхай міласць ваша загадае яму паказаць тыя пяць шапак, якія ён мне пашыў.

— Ахвотна,—сказаў кравец.—І адразу-ж, выняўшы з-пад плашча руку, ён паказаў пяць шапачак, надзетых на канцах пяці яго пальцаў, і сказаў:

— Вось тыя пяць шапак. Клянуся сумленнем маім, што ў мяне не засталася ні кавалачка яго сукна.

Усе прысутныя засмяяліся з такой дзіўнай цяжбы. Санчо крыху падумаў і сказаў:

— Такім чынам, вась прысуд мой: кравец траціць плату за работу, а селянін—сукно; шапкі-ж аддаюцца на карысьць зняволеных у астрозе і—усёй справе канец.

Гэты прысуд абудзіў усеагульны смех, але загад губернатара быў прыведзены ў выкананне. Потым на суд да яго з'явіліся два старыя. Адзін трымаў у руках палку, а другі, не маючы нічога, сказаў:

— Сен'ёр, гэтаму добраму чалавеку я пазычыў многа часу назад дзесяць чырвонцаў золата з умовай, каб ён вярнуў мне грошы, калі я іх папрашу ў яго. Я не прасіў іх, але з той прычыны, што сам ён нікольні не клапаціўся пра зварот даўга, я напамінаў яму пра яго некалькі разоў. Аднак ён не толькі не варочае мне грошай, але нават адмаўляецца ад свайго даўга і гаворыць, што ён ужо вярнуў мне іх. У мяне няма сведкаў таго, што я даваў яму грошы. Калі ён прысягне, што вярнуў іх мне, я гатовы дараваць яму доўг.

— Што вы адкажаце на гэта, стары з палкай?—запытаў Санчо.

— Я прызнаю, сен'ёр,—сказаў стары,—што ён пазычыў мне грошы, але раз ён патрабуе мае прысягі, я гатоў прысягнуць што сапраўды вярнуў яму яго грошы.

Стары з палкай перадаў яе другому старому, каб ён яе патрымаў, покуль ён прысягае, нібы яна яму перашкаджала. Потым ён прысягнуў у тым, што сапраўды вярнуў тые дзесяць чырвонцаў, якія цяпер у яго патрабуюць. Пачуўшы гэта, вялікі губернатар запытаў першага старога, што скажа ён на словы свайго праціўніка. Той адказаў, што, напэўна, даўжнік яго сказаў праўду, бо ён лічыць яго сумленным чалавекам. З гэтага часу ён ужо ніколі нічога не будзе з яго паважаць. Даўжнік узяў у пазыкадаўца сваю палку і вышаў з апушчанай галавой з суда. Санчо, убачыўшы ўсё гэта, задумаўся і праз некаторы час загадаў вярнуць старога з палкай. Яго вярнулі, а Санчо, убачыўшы яго, папрасіў даць яму палку, якую ён адразу-ж аддаў другому старому, сказаўшы:

— Ідзіце сабе з мірам. Цяпер вы атрымалі свае грошы.

— Атрымаў, сен'ёр,—запытаў стары,—але хіба гэта чаротавая палка каштуе дзесяць чырвонцаў?

— Так,—сказаў губернатар,—або я—самы вялікі дурань на свеце!

І ён загадаў тут-жа перад усімі пераламаць палку. Калі гэта зрабілі, унутры яе знайшлі дзесяць чырвонцаў золата.

Усе былі вельмі здзіўлены і палічылі свайго губернатара за новага Саламона. У яго запыталі, як ён даведаўся, што ў гэтай палцы схаваны дзесяць чырвонцаў. Ён адказаў, што стары перад прысягай аддаў свайму праціўніку палку, а потым прысягнуў, што ён сапраўды аддаў яму свой доўг. Тады і прышло Санчо ў галаву, што, напэўна, у палцы знаходзяцца грошы. Апрача таго, Санчо аднойчы чуў, як вязковы поп апавядаў пра падобны-ж выпадак, а ў яго такая добрая памяць, што, калі-б ён не забываў усяго таго, што хацеў-бы помніць, лепшай памяці не знайсці на ўсім востраве.

З суда Санчо павялі ў раскошны палац, дзе ў вялікай зале быў накрыты вельмі пекны стол. Толькі Санчо ўвайшоў у залу, як зайгралі габолі, і да яго падышлі чатыры пажы, каб падаць яму памыць рукі. Музыка сціхла, і Санчо сеў на канец стала, бо не было другога крэсла, а на ўсім стале не было другога прыбора. Поплеч з Санчо стаяў нейкі чалавек, які аказаўся потым доктарам. У руках у яго быў маленькі жэзл з кітавага вуса. Знялі дарагі белы абрус, якім былі накрыты фрукты і безліч блюдаў з рознай ежай, стаяўшай на стале. Паж надзеў на Санчо вышыты кружавамі нагруднік, другі паж падаў яму блюда з фруктамі. Але толькі Санчо праглынуў кавалак, як доктар з жэзлам датыкнуўся ім да блюда, якое адразу-ж аднеслі. Другога блюда Санчо нават не далі пакаштаваць, бо раней, як ён паспеў датыкнуцца да яго, маленькі жэзл ужо датыкнуўся да блюда, і яго прыбралі з той-жа паспешнасцю, як і блюда з фруктамі.

Убачыўшы гэта, Санчо здзівіўся і, глянуўшы на ўсіх пры-

сутных у зале, запытаў, ці павінен ён абедаць, як фокуснік. На гэта чалавек з жэзлам адказаў яму:

— Вы, сен'ёр губернатар, павінны абедаць так, як губернатары. Я, сен'ёр, доктар і атрымліваю пенсію на гэтым востраве, каб быць доктарам пры губернатарах, аб здароўі якіх я клапачуся куды больш, як аб сваім уласным. Удзень і ўначы я вывучаю і даследую камплекцыю губернатара каб змагчы вылечыць яго, калі ён захварэе. Я загадаў прыбраць блюда з фруктамі з той прычыны, што яно надзвычайна вільготнае, а блюда з іншай ежай я таксама загадаў прыбраць, бо гэтая ежа надзвычайна гарачая.

— У такім выпадку вось тое блюда з падсмажанай курапаткай не можа пашкодзіць мне!

— Курапатак сен'ёр губернатар не паспрабуе, покуль я жывы.

— Але чаму-ж?

— Таму,—адказаў доктар,—што настаўнік наш Гіпакрат, пучыводная зорка і святло медыцыны, гаворыць: усякае перасычэнне шкодна, а больш за ўсё шкодна перасычэнне курапаткамі.

— Калі гэта так,—сказаў Санчо,—няхай-жа з усіх блюдаў, якія стаяць на стале, сен'ёр доктар пакажа на тыя, якія найбольш мне карысныя. Дійце мне іх есці, не датыкаючыся да іх вашай палачкай, бо, клянуся жыццём губернатара, я паміраю ад голаду.

— Вы праўду кажаце, сен'ёр губернатар,—адказаў доктар,—такім чынам, на маю думку, вашай міласці трэба цяпер з'есці сотню маленькіх бісквітных трубак і некалькі тоненькіх скрылькоў айвы,—і тое і другое вельмі карысна для страўніка і садзейнічае траўленню.

Пачуўшы гэта, Санчо адкінуўся на спінку крэсла і, пільна глядзячы на доктара, запытаў у яго, як яго завуць і дзе ён вучыўся.

— Завуць мяне, сен'ёр губернатар, доктарам Педро Рэсіе: доктарскую-ж ступень я атрымаў ад Осунскага ўніверсітэта.

На гэта Санчо гнеўна адказаў:

— Такім чынам, сен'ёр доктар Педро Рэсіё, які атрымаў вучоную ступень ад Осунскага універсітэта, вон адсюль, з воч далоў! Інакш, клянуся сонцам, я вазьму дубіну і так распраўлюся ёю са ўсімі дактарамі, пачынаючы з вас, што ў мяне ніводзін з іх не застанецца на ўсім востраве. І дайце мне што-небудзь паесці, не то бярыце назад ваша губернатарства, бо пасада, якая не корміць таго, хто займае яе, не варта і двух бабін.

Доктар спалохаўся, убачыўшы, да якой ступені раззлаваўся губернатар, і сабраўся пайсці з залы, але ў гэтую хвіліну пачуўся на вуліцы паштовы ражок. Выглянуўшы з акна, паж сказаў:

— Едзе пасланец ад сен'ёра герцага; ён вязе, напэўна, які-небудзь важны загад.

Ганец увайшоў у залу ўвесь у поце. Вынуўшы ліст з-за пазухі, ён перадаў яго ў рукі губернатара. Санчо-ж аддаў яго мажардому, якому загадаў прачытаць надпіс:

„Дону Санчо Панса—губернатару вострава Баратарыя—ва ўласныя рукі або ў рукі сакратара“.

— Пачуўшы гэта, Санчо запытаў:

— Хто-ж тут мой сакратар?

— Я, сен'ёр,—адказаў адзін з прысутных.

Новаспечаны сакратар, прачытаўшы па загаду Санчо ліст спачатку сам сабе, сказаў, што гутарка ў ім ідзе пра такую справу, аб якой трэба пагутарыць адзін-на-адзін з губернатарам. Санчо загадаў ачысціць залу так, каб у ёй засталіся толькі мажардом і адзін паж. Доктар і астатнія пайшлі, а сакратар прачытаў ліст, у якім гаварылася наступнае:

„Да майго ведама дайшло, сен'ёр дон Санчо Панса, што некаторыя ворагі гэтага вострава маюць намер зрабіць злосны на яго напад. Вам трэба быць пільным і на варце, каб не заспелі вас у распалох. Чатыры перааправутыя чалавекі ўвайшлі ў горад, маючыя намер забіць вас, бо яны баяцца вашага выдатнага розуму. Прыглядайцеся да тых, хто з'явіцца гаварыць з вамі, і не ежце таго, што вам

будуць прапанаваць. Я прыду да вас на помач, калі вы трапіце ў цяжкое становішча. Усё рабіце так, як гэта можна чакаць ад вашага розуму.

Ваш сябра герцаг“.

Санчо быў здзіўлены, і прысутныя таксама выказалі сваё здзіўленне. Але губернатар звярнуўся да мажардома з наступнымі словамі:

— Цяпер трэба безадкладна пасадзіць у астрог доктара Рэсіё, бо гэта ён мае на ўвазе забіць мяне самым пакутлівым спосабам—галоднай смерцю.

— Мне здаецца,—сказаў паж,—што вашай міласці ўсё-ж не варта было-б нічога есці з усяго, што настаўлена тут на стале.

— Не адмаўляю гэтага,—адказаў Санчо.—Няхай мне дадуць кавалак хлеба і фунты чатыры вінаграду, бо ў ім не можа быць атруты. Я не маю сілы цярпець больш голад. Калі вам трэба падрыхтавацца да боек, дык варта добра падмацаваць сябе ежай. Вы, сакратар, адкажыце герцагу, што ўсё, што ён загадвае, будзе дакладна выканана. Напішыце яшчэ ад майго імя, што я цалую руку сен'ёры герцагіні і рукі майго пана сен'ёра Дон-Кіхота Ламанчскага. Як добры сакратар, вы можаце дадаць яшчэ ад сябе ўсё тое, што захочаце і што будзе здавацца вам дарэчы. А цяпер няхай прыбяруць гэтыя абрусы і дадуць мне паесці, а я ўжо спраўлюся са ўсімі шпіёнамі, забойцамі і чараўнікамі, колькі-б іх ні напала на мяне і на мой востраў.

У гэты час у пакой увайшоў паж і сказаў:

— Прышоў селянін, які хоча пагутарыць з вашай сен'ёрыяй аб справе вельмі важнай, як ён упэўнівае.

— Што за дзіўныя людзі,—здзівіўся Санчо,—усе гэтыя прасіцелі? Хіба можна, каб яны былі такімі дурнымі і не маглі разумець, што ў такія гадзіны, як цяпер, не час займацца справамі? Ну, усё-адно, няхай ён увайдзе. Толькі даведайцеся спачатку, ці не са шпіёнаў ён і ці не з забойцаў маіх?

— Не, сен'ёр,—адказаў паж.—Ён здаецца крышталёвай душой.

— Ці нельга было-б,—запытаў Санчо,—цяпер, калі тут няма доктара Педро Рэсіё, атрымаць мне паесці што-небудзь грунтоўнае і больш сытнае, хаця-б кавалак хлеба або цыбуліну.

— Сёння ўвечары вячэра ўзнагародзіць вас за адсутнасць абеда, ваша светласць застанецца здаволенай,—сказаў паж, што загадваў абедам.

У гэты час увайшоў селянін з вельмі прыемным выглядам. За тысячу міль можна было ўбачыць, што ён вельмі добры чалавек.

Перш-на-перш ён запытаў:

— Хто тут сен'ёр губернатар?

— Хто-ж можа ім быць,—адказаў сакратар,—як не той, хто сядзіць там на крэсле!

— У такім выпадку схіляюся перад тварам яго,—сказаў селянін і, стаўшы на калені, папрасіў у яго руку, каб пацалаваць яе.

Але Санчо не дапусціў да гэтага і загадаў яму падняцца і растлумачыць, што яму трэба.

— Я, сен'ёр, селянін родам з Мігель-Тура,—сказаў праціцель.—Справа мая ў тым, што я быў жанаты, і ў мяне два сыны—студэнты; з іх малодшы рыхтуецца ў бакалаўры, старэйшы—у ліценсіята. Цяпер—я ўдавец, бо жонка мая памерла або, больш правільна, яе забіў дрэнны доктар, а калі-б яна не памерла, дзіця яе было-б сынам, і ён рыхтаваўся-б у мяне на доктара, каб ён не мог зайздросціць сваім братам бакалаўру і ліценсіяту¹!

— Так што,—сказаў Санчо,—каб ваша жонка не памерла, або каб яе не забілі, вы цяпер не былі-б удаўцом?

— Так, сен'ёр, ніякім чынам не быў-бы ім,—адказаў селянін.

— Шпарка мы пасоўваемся! Ну, далей, браце! Цяпер час спаць а не займацца справамі.

¹ Бакалаўр—першая вучоная ступень, ліценсіят—другая, доктар—трэцяя і апошняя.

— Такім чынам, я кажу, што той мой сын, якому быць бакалаўрам, закахаўся ў нашым мястэчку ў дзяўчыну па імені Клара Перлерына, дачка Андрэса Перлерына, багацейшага земляроба. Кажучы па праўдзе, дзяўчына тая—нібы перл Усхода і, калі паглядзець на яе з правага боку, яна падобна да палявой кветкі. З левага яна ўжо не такая прыгожая, бо тут у яе нехапае вока, якое яна страціла ў час воспы. Хаця на твары ў яе многа вялікіх воспін, але тыя, якія яе кахаюць, кажуць, што гэтыя не воспіны, а могілкі, у якіх пахаваны душы яе прыхільнікаў. Яна такая чысцюля, што, баючыся запэчкаць сабе твар, трымае нос, як гаворыцца, паднятым угару; так і здаецца, нібы ён уцякае ад яе рата. Тым не менш яна надзвычайна прыгожая, бо рот у яе вельмі вялікі. Калі-б не недахоп дзесяці або дванаццаці прыродных і карэнных зубоў, гэты рот мог-бы лічыцца адным з самых прыгожых ратоў. Пра губы я нічога не магу сказаць, бо яны такія пшчотныя і тонкія, што, калі-б было ў звычай намотваць губы, з іх мог-бы выйсці вялікі клубок. А з той прычыны, што ў гэтых губ не такі колер, які бывае звычайна, яны здаюцца проста дзіўнымі, бо яны ўпрыгожаны блакітнымі, зялёнымі і фіялетаваымі плямамі. Я так падрабязна апісваю яе якасці з той прычыны, што я да яе добра стаўлюся, і яна не здаецца мне непрыгожай.

— Апісвайце, як хочаце,—сказаў Санчо,—мне падабаецца выяўленчае мастацтва. Каб я паабедаў, для мяне не было-б лепшага дэсерта, як намаляваны вамі такі жывапісны партрэт.

— Каб я мог апісаць пекнасць і высокі рост яе, вы-б яшчэ больш здзівіліся; але я не магу гэтага зрабіць, бо яна такая крывая і гарбатая, што калені падыходзяць у яе да падбародка. Але, каб яна выпрасталася, яе галава дасягнула-б столі.

— Ну, добра,—сказаў Санчо,—звярніце ўвагу, брат, што вы ўжо намалявалі яе з ног да галавы. Чаго-ж вы цяпер хочаце? Гаварыце, у чым справа, без балбатні і расцявання.

— Я хацеў-бы, сен'ёр,—адказаў селянін,—каб ваша міласць дала мне рэкамендавальны ліст да бацькі маёй нявесткі, прасячы яго, каб ён згадзіўся і каб гэтае выселле адбылося. Мы-ж з ім роўныя і па дарах лёсу і па дарах прыроды, бо мой сын хварэе на падучую, і не праходзіць дня, каб тры або чатыры разы не мучылі яго прыпадкі.

— Ці не хочаце вы яшчэ чаго-небудзь, добры чалавек?—запытаў Санчо.

— Я хацеў-бы яшчэ аднаго, толькі не адважваюся сказаць... Але так і быць, сен'ёр: я хацеў-бы, каб ваша міласць дала мне трыста або шэсцьсот чырвонцаў у дапамогу да пасагу майму бакалаўру.

— Падумайце, ці не хочаце вы яшчэ чаго-небудзь,—сказаў Санчо,—і няхай не стрымліваюць вас выказаць гэта ні баязлівасць, ні сорам.

— Не, больш нічога,—адказаў селянін.

Але не паспеў ён скончыць гэтых слоў, як губернатар падняўся, схопіў абодвума рукамі крэсла, на якім сядзеў, і крыкнуў:

— Клянуся, дон цюхцей, грубы і неабцёсаны, што калі вы зараз-жа не пойдзеце адсюль і не схаваецеся з вачэй маіх, я праламлю вам галаву вось гэтым крэслам! Хітрун, мастак чортаў, ты ў такія гадзіны прыходзіш прасіць у мяне шэсцьсот чырвонцаў! Адкуль я іх вазьму, абібок? Ды калі-б я іх нават меў, навошта я даў-бы іх табе, ашуканец і дурань?! Скажыце мне, пракляты, яшчэ няма і паўтары сутак, як я губернатарствую, а ты ўжо ўяўляеш, што ў мяне ёсць шэсцьсот чырвонцаў!

Паж даў знак селяніну, каб ён пайшоў, і той вышаў з пакоя з апушчанай галавой, баючыся, каб губернатар не ажыццявіў свае пагрозы, бо хітрун вельмі добра сыграў сваю ролю.

Але пакінем Санчо з яго гневам і вернемся да Дон-Кіхота, пакінутага намі з забінтаваным тварам і занятага лячэннем кашачых ран, якія не загаліся ў яго на працягу васьмі дзён.

РАЗДЗЕЛ ХХХІХ

Пра тое, што адбылося ў Дон-Кіхота з дон'яй Родрыгес, дуэн'яй герцагіні, а таксама і пра іншыя падзеі, заслугоўваючыя быць запісанымі і ўвекавечанымі

Надзвычайна незадаволеным быў цяжка паранены Дон-Кіхот з забінтаваным тварам, адзначаным кіпцюрам^і кошкі. Шэсць дзён праляжаў ён, нікому не паказваючыся. Адноўчы ўначы, калі ён ляжаў з адкрытымі вачыма, думаючы пра свае няшчасці, ён пачуў, што дзверы яго пакоя адчыніліся. Ён падняўся на пасцелі на ўвесь свой рост, з ног да галавы захутаны ў коўдру з жоўтага атласу. На галаве ў яго быў вялікі начны каўпак, твар і вусы забінтаваныя, — твар з-за кашачага драпання, а вусы — каб не растрапаліся і не абвіслі.

У гэтай баявой позе заспела яго ўвайшоўшая ў пакой шаноўная дуэн'я з белай вуаллю, пакрываўшай яе з ног да галавы. У левай руцэ яна трымала запаленую свечку, а правай рукой прыкрывала ад святла свае вочы, і без таго абароненыя вельмі вялікімі акулерамі. Ішла яна ціха, асцярожна перасоўваючы ногі. Дон-Кіхот сачыў за ёю са сваёй вартавой вышкі. Ubачыўшы яе, ён падумаў, што якая-небудзь вядзьмарка або чараўніца ідзе рабіць з ім злую справу. Але калі рыцар спалохаўся, убачыўшы гэтую фігуру, дык і фігура была ахоплена жахам, убачыўшы яго.

— Што гэта я бачу?! — гучна крыкнула дунэ'я і ад спалоху выпусціла з рук свечку. Апынуўшыся ў цемры, яна павярнулася, каб уцячы, але ад спалоху забыталася ў спадніцы і павалілася на падлогу.

— Заклінаю цябе, здань, адкрыйся мне, хто ты і што табе ад мяне патрэбна?

Збянтэжаная дуэн'я, пачуўшы, што яе заклінаюць, па свайму спалоху здагадалася пра спалох Дон-Кіхота і адказала ціхім і сумным голасам:

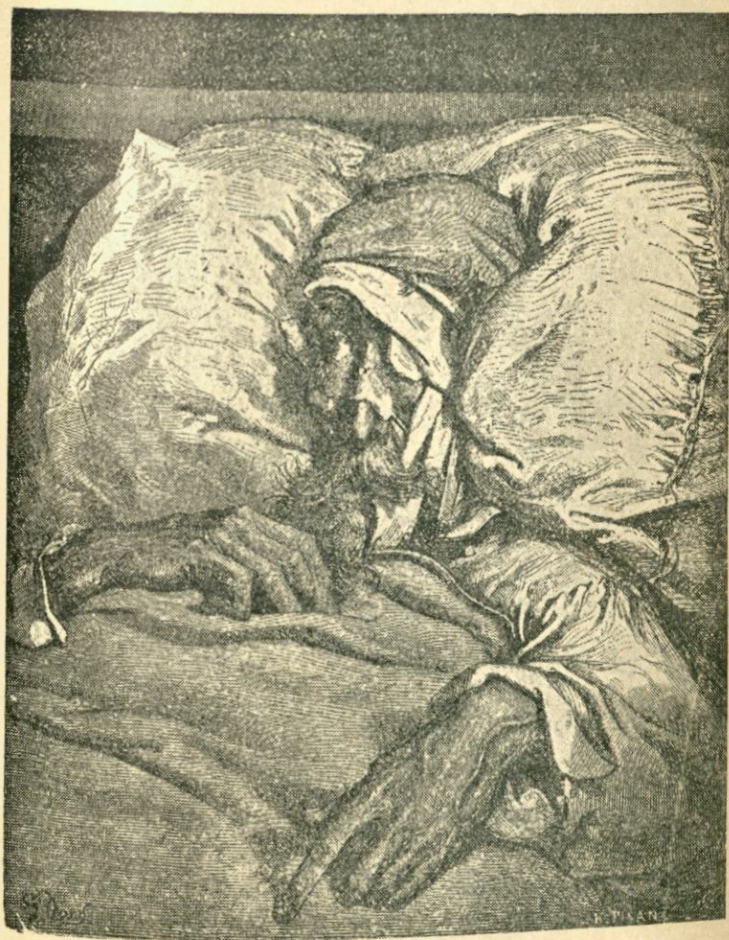
— Сен'ёр Дон-Кіхот, я не здань, я дон'я Родрыгес і прышла да вас за дапамогай. Але пачакайце мяне крыху, міласць ваша, я пайду запалю свечку і вярнуся расказаць пра мае крыўды вам, збавіцелю ад усіх крыўд на свеце.

Хутка дуэн'я вярнулася, і Дон-Кіхот лёг на свой ложак, а сен'ёра Родрыгес села на крэсла, не здымаючы сваіх акуляраў і не выпускаючы з рук свечкі. Пасля таго, як абодва яны заспакоіліся, першым спыніў маўчанку Дон-Кіхот, які сказаў:

— Цяпер, сен'ёра дон'я Родрыгес, вы можаце выкласці мне ўсё, чым напоўнена пакрыўджанае ваша сэрца.

— Справа ў тым, сен'ёр Дон-Кіхот,—пачала дуэн'я,—што, хаця вы бачыце мяне ў вопратцы бездапаможнай дуэн'і, я родам з горнай мясцовасці Овідэо і паходжу з самай славутай сям'і ў той мясцовасці. З-за няшчаснага лёсу свайго я павінна была выехаць адтуль, і тут бацькі мае пакінулі мяне ў якасці пакаёўкі ў адной знатнай сен'ёры, а самі вярнуліся да сябе на радзіму, дзе і памерлі. Праз некалькі год вышла я замуж за аднаго шанюўнага зброеносца. Ад гэтага шлюбу ў нас нарадзілася дачка, хутка пасля чаго муж мой памёр ад спалоху, які з ім здарыўся.

Я засталася бездапаможнай удавой, маючы на руках дачку, прыгожасць якой расла, як пена марская. З той прычыны, што я карысталася славай вельмі добрай белашвейкі, герцагіня, нядаўна перад гэтым вышаўшая замуж за герцага, захацела ўзяць мяне разам з дачкою ў каралеўства Арагонію. Тут у маю дачку закахаўся сын багатага землеўласніка, які жыве ў адной з вёсак герцага, зусім недалёка адсюль. Ён так моцна закахаўся ў маю дачку, што і яна закахалася ў яго. Але ён к гэтаму часу пакінуў кахаць яе, і хаця раней абяцаў на ёй ажаніцца, але цяпер адмаўляецца. Герцаг ведае гэта, бо я некалькі разоў скардзілася яму і прасіла яго загадаць таму земляробу ажаніцца з маёй дачкой. Але герцаг глухі да маіх просьбаў, бо бацька ашуканца надзвычайна багаты і пазычае герцагу грошы. З гэтай прычыны герцаг і не хоча раздражняць яго. Вось я і хацела-б, каб ваша міласць узялася паправіць гэтую бяду шляхам просьбы або шляхам зброі. Ваша-ж міласць нарадзілася для таго, каб помсціць за крыўды і абараняць няшчасных. Клянуся сумленнем, з усіх дзяўчат, што жывуць у маёй сен'ёры герцагіні, няма ніводнай, якая была-б

Дон-Кіхота палажылі на ложка і пачалі залечваць раны...

Затим на суд губарнатара з'явіліся два старыя...

варта падэшвы маёй дачкі. Не ўсё тое золата, што блішчыць, нават мая сен'ёра герцагіня... Але я лепш змоўчу, бо і сцены маюць вушы.

— Што такое з сен'ёрай герцагіняй? Прашу вас, скажыце, сен'ёра,—пачаў прасіць яе Дон-Кіхот.

Але толькі ён сказаў гэтыя словы, як дзверы ў яго пакой з шумам расчыніліся. Нечаканы стук гэты да таго спалохаў дон'ю Родрыгес, што ў яе з рук пала свечка, і ў пакой зноў зрабілася цёмна, як у воўчай зяпе. Адразу-ж бедная дуэн'я адчула, што дзве рукі схапілі яе так моцна за горла, што яна не магла і пікнуць. У гэты час нехта, не кажучы ні слова, пачаў пантопляй біць яе. Хаця Дон-Кіхот і адчуваў жаласць, але не шавальнуўся на сваім ложку, не ведаючы, што гэта такое, і баючыся, каб і да яго не дайшла чарга гэтай экзекуцыі.

Баязлівасць яго была не без падставы, бо, пакінуўшы пабітую ўшчэнт дуэн'ю, маўклівыя каты падышлі да Дон-Кіхота. Зняўшы з яго коўдру і поцілкі, яны пачалі так моцна і балюча шчыпаць яго, што ён быў прымушаны абараняцца ўдарамі кулакоў.

Усё гэта адбывалася ў дзіўнай маўклівасці. Бойка працягвалася амаль поўгадзіны; потым здані зніклі, а дон'я Родрыгес, аплакваючы сваё няшчасце, вышла з дзвярэй, не сказаўшы ні слова Дон-Кіхоту. Апошні-ж, увесь пашчыпаны, адчуваючы боль ва ўсім целе, замяшаны і задумлівы, астаўся ў сваім пакоі адзін. Мы там яго і пакінем у здагадках да ведацца, хто быў той злы чараўнік, які прывёў яго ў такое становішча. Але гэта будзе сказана ў свой час, цяпер-жа Санчо кліча нас да сябе, і мы паспяшаемся да яго.

РАЗДЗЕЛ XL

Пра тое, што здарылася з Санчо Панса ў час абыходу вострава

Мы пакінулі вялікага губернатара, раззлаванага і разгневанага на селяніна, навучанага мажардомам. Але ўсё-такі Санчо адважна трымаўся супроць усіх, не гледзячы на

сваю прастату, грубасць і невуцтва. Усім, хто застаўся з ім, і доктару Педро Рэсіё, які зноў вярнуўся ў залу, ён сказаў:

— Цяпер я сапраўды разумею, што судзі і губернатары павінны быць з бронзы, каб не адчуваць дакукі праціцеляў, якія клапацяцца толькі пра сваю справу. Судзі-ж таксама людзі з мяса і касцей і павінны даць прыродзе тое, што яна патрабуе ад іх. Гэта толькі мне не даюць нічога есці, дзякуючы сен'ёру доктару Педро Рэсіё, які хоча, каб я памёр з голаду.

Пасля гэтага доктар урачыста абяцаў даць яму павячэраць увечары. Нарэшце прышоў жаданы час, калі далі на вячэру мяса з цыбуляй і вараныя цялячыя ногі. Санчо накінуўся на ўсё з вялікім здавальненнем і сказаў, звяртаючыся да доктара:

— Сен'ёр доктар, з гэтага часу не клапаціцеся даваць мне есці ўсялякія прысмакі, бо гэта азначала-б зрываць з завесы мой страўнік, які прывык да простага харчу. Няхай па клапацяцца пра маё харчаванне і харчаванне майго Шэрага, бо гэта—самае галоўнае. Калі прыдзе час, я зраблю абыход, бо я мяркую ачысціць гэты востраў ад усялякага людскога бруду і ад розных валацуг, гультаёў і бяспутных людзей. Правільна кажу я або балбачу глупства?

— Ваша міласць гаворыць да такой ступені разумна, сен'ёр губернатар,—адказаў мажардом,—што я проста здзіўлены.

Нарэшце Санчо скончыў сваю вячэру і, калі прышоў вечар, ён накіраваўся ў абыход разам з мажардомам, сакратаром, пажам, летапісцам, на абавязку якога ляжала запісваць усе яго ўчынкі, і са столькімі альгасіламі¹ і актuariosамі, што з іх можна было-б скласці сярэдняга памеру батальён. Прайшоўшы некалькі вуліц, яны пачулі лягз нажоў і, паспяшыўшы да таго месца, убачылі, што б'юцца два чалавекі.

¹ Паліцэйскі.

Убачыўшы дзорцаў парадку, тыя пакінулі біцца, і адзін з іх крыкнуў:

— Сюды, у імя караля! Хіба дазволена, каб у гэтым горадзе рабавалі народ і напачалі на людзей!

— Заспакойцеся, добры чалавек!—сказаў Санчо.—Паведамце прычыну гэтай сваркі, бо я—губернатар і разгледжу вашу справу.

— Сен'ёр губернатар,—сказаў другі,—я растлумачу вам усё як мага карацей. Гэты дваранін толькі што выйграў у ігральным доме больш тысячы рэалаў—якім спосабам, аднаму чорту вядома. Я прысутнічаў пры яго гульні і ў некалькіх нячыстых выпадках схіляў рашэнне справы ў яго карысць супроць майго сумлення. Я чакаў, што ён дасць мне за гэта, прынамсі, які-небудзь залаты, але ён паклаў у кішэнь свае грошы і вышаў з ігральнага дома. Я пайшоў за ім, раззлаваны, і ветліва папрасіў яго даць мне хоць восем рэалаў, бо я чалавек шаноўны і не маю ні пасады, ні прафесіі, а хітрун гэты, злодзей і ашуканец, не захачеў даць мне больш як чатыры рэалы,—так мала ў яго сораму і сумлення. Каб міласць ваша не падаспела, я прымусіў-бы яго аддаць увесь выйгрыш, і ён даведаўся-б, наколькі вага перавешвала.

— Што вы на гэта скажаце?—звярнуўся тады губернатар Санчо да другога.

Другі адказаў, што ўсё сказанае яго праціўнікам правільна. Але, з другога боку, тыя, што чакаюць узнагароды за такія паслугі, павінны быць ветлівымі і прымаць тое, што ім даюць, а не пачынаць спрэчку. Лепшым доказам таго, што ён чалавек сумлены, а не злодзей, як гаворыць яго праціўнік, служыць менавіта тая абставіна, што ён не захачеў яму нічога даць, бо шулеры заўсёды ў такіх выпадках даюць хабар.

— Гэта правільна, —пацвердзіў мажардом,—вырашайце, міласць ваша, сен'ёр губернатар, што нам рабіць з гэтымі людзьмі?

— Трэба зрабіць вось што,—сказаў Санчо.—Вы, вый-

граўшы, сумленна або несумленна, зараз-жа дайце гэтаму чалавеку сто рэалаў. Апрача таго, афіруйце яшчэ трыццаць рэалаў для бедных зняволеных у астрозе. А вы, у якога няма ні заняткаў, ні прафесіі і які па-гультайску праводзіць час на гэтым востраве, зараз-жа бярыце сто рэалаў і заўтра на працягу дня знікніце з гэтага вострава ў дзесяцігадовае выгнанне, памятаючы, што калі вы вернецеся сюды раней тэрміну, то дакончыце яго на тым свеце, бо я павешу вас на шыбеніцы, або, прынамсі, кат зробіць гэта па майму загаду.

Адзін аддаў грошы, другі паклаў іх у кішэню і паабяцаў пакінуць востраў, а першы накіраваўся дахаты.

— Я знішчу гэтыя ігральныя дамы,—сказаў губернатар,—бо мне здаецца, што яны прыносяць вялікую шкоду.

Яны пайшлі далей і сустрэлі двух вартавых, якія вялі затрыманага імі чалавека і казалі:

— Сен'ёр губернатар,—вось гэты чалавек не мужчына, а жанчына, пераапрунутая ў мужчынскую вопратку.

Падняўшы вышэй два ліхтары, пры святле іх яны ўбачылі твар дзяўчыны год каля шаснаццаці. Валасы яе былі сабраны ў сетку з золата і зялёнага шоўку, прыгожую, як тысячы перлаў. Яны аглядзелі яе з галавы да ног. Дзяўчына спадабалася ўсім, але ніхто не ведаў яе. Санчо быў здзіўлены яе прыгожасцю і запытаў у яе, хто яна, куды ішла і чаму пераапрунулася ў мужчынскую вопратку?

Апусціўшы вочы на зямлю і саромячыся, дзяўчына адказала:

— Не магу сказаць, сен'ёр, уголас тое, што для мяне так важна трымаць у тайне. Магу сказаць толькі, што я не зладзейка і не злачынніца, а няшчасная дзяўчына, якую гора прымусіла парушыць прыстойнасць, якую патрабуе скромнасць.

Губернатар загадаў усім адыйсці, за выключэннем мажордома, пажа і сакратара. Убачыўшы, што яны адны, дзяўчына сказала:

— Сен'ёры, я дачка Педро Перэса, адкупшчыка воўны ў гэтым сяле, які часта бывае ў доме майго бацькі.

— Гэта не выйдзе, сен'ёра!—сказаў мажардом.—Я вельмі добра ведаю Педро Перэса. У яго няма дзяцей. Да таго ж вы гаворыце, што ён—ваш бацька, і адразу ж дадаеце, што ён часта бывае ў доме вашага бацькі.

— І я таксама гэта заўважыў,—сказаў Санчо.

— Вось што, сен'ёры, я ў замяшанасці не ведаю, што кажу,—адказала дзяўчына.—Скажу праўду. Я—дачка Дыего дэ-ля-Лана, якога вы, сен'ёры, напэўна ведаеце.

— Вось гэта падыходзіць,—адказаў мажардом,—бо я ведаю Дыего дэ-ля-Лана, знатнага і багатага ідальго, у якога ёсць сын і дачка. Пасля таго, як ён аўдавеў, ніводзін чалавек ва ўсім мястэчку не бачыў твара яго дачкі, бо ён трымае яе пад замком. Кажуць, што яна надзвычайна прыгожая.

— Усё гэта правільна,—адказала дзяўчына.—Я—яго дачка. Ці праўду гавораць пра маю прыгожасць, гэта, сен'ёры, вы ўжо маглі ўбачыць.—І, сказаўшы гэта, яна пачала горка плакаць.

Санчо пачаў заспакойваць яе, як умеў, і папрасіў расказаць усё, што з ёю здарылася, абяцаючы памагчы ёй усімі мажлівымі сродкамі.

— Справа ў тым, сен'ёры,—адказала яна,—што мой бацька трымаў мяне пад замком дзевяць год. За ўсе гэтыя гады я не бачыла ніводнага чалавека, за выключэннем майго бацькі, брата і арандатара Педро Перэса. З гэтай прычыны я і сказала, нібыта ён мой бацька, каб не назваць імя сапраўднага майго бацькі. Гэтае зняволенне прыводзіла мяне ў роспач, і я пачала ўпрашаць майго брата...—Тут яна зноў горка заплакала.

Мажардом сказаў ёй:

— Кажыце далей, міласць ваша, сен'ёра, бо вашы словы і слёзы трымаюць нас усіх у неўразуменні.

— Ніякчасце маё ў тым,—сказала дзяўчына, схіляючы твар,—што я папрасіла майго брата апусціць мяне ў муж-

чынскую вопратку і ўначы, калі бацька наш будзе спаць, узяць мяне з сабою паглядзець горад. Пераможаны маімі ўпрашваннямі, ён выканаў маё жаданне і, адзеўшы мяне ў гэты гарнітур, сам прыбраўся ў маю сукенку. Сёння ўначы, каля гадзіны таму назад, мы вышлі з дома і абышлі ўвесь горад. Толькі што збіраліся мы вярнуцца дахаты, як убачылі, што насустрач нам ідзе натоўп людзей, і брат мой сказаў: „Сястра, гэта, напэўна, абыход; бяжы за мной з усяе сілы, бо, калі нас апазнаюць, нам будзе дрэнна!“ Кажучы гэта, ён кінуўся ўцякаць. Я-ж, менш як праз шэсць крокаў, павалілася ад спалоху. Тады падышоў слуга правасуддзя, які прывёў мяне сюды, міласці вашы. Цяпер я, нібы дурная, стаю засаромленая перад столькімі людзьмі.

— Такім чынам, сен'ёра,—сказаў Санчо,—з вамі не здарылася ніякага другога няшчасця?

— Нічога другога са мной не здарылася.

Справядлівасць раскайвання дзяўчыны была канчаткова пацверджана з'яўленнем двух вартавых, якія прывялі яе брата, апранутага ў жаночую вопратку.

Ён збянтэжаны і засаромлены, расказаў тое-ж самае, што і яго сястра.

— Ну, добра,—сказаў Санчо,—пойдзем, мы праводзім вас да дома вашага бацькі; можа ён яшчэ нічога не ведае. Ад гэтага часу не будзьце такімі дзяцьмі. Добрая дзяўчына, як з паламанай нагой, сядзіць дома. Жанчына і курыца, калі па свеце ходзіць, многа сабе шкодзіць; а тая, якая імкнецца бачыць, імкнецца таксама, каб і яе бачылі—больш нічога не скажу!

Юнак падзякаваў губернатара, і ўсе накіраваліся да іхняга дома. Дайшоўшы да свайго дома, юнак кінуў у акно каменьчык. Зараз-жа да іх сыйшла ўніз дзяўчына, чакаўшая іх, і адчыніла ім дзверы. Яны развіталіся са сваімі праважатымі і пайшлі. Сэрца пажы было працята, і ён парашуў на наступны дзень ісці прасіць рукі дзяўчыны ў яе бацькі. Санчо-ж займеў жаданне ажаніць гэтага юнака са сваёй дачкой Санчыкай і парашуў своечасова пачаць перамовы

пра гэта, мяркуючы, што дачка губернатара можа абраць сабе якога захоча мужа.

На гэтым скончыўся абыход у тую ноч, а праз два дні скончылася і губернатарства Санчо, дзякуючы чаму ўсе яго планы былі расстроены, як мы гэта і ўбачым далей.

РАЗДЗЕЛ ХІІ,

у якім адкрываюцца чараўнікі, пабіўшыя дуэн'ю і падрапайшыя Дон-Кіхота, а таксама апавядаецца, што здарылася з пажам, які завёз лісты да жонкі Санчо Панса

Калі дуэн'я Родрыгес вышла з спальні, каб ісці ў пакой Дон-Кіхота, другая дуэн'я, спаўшая з ёю разам, пачула гэта. Усе дуэн'і надзвычайна цікаўлівыя; з гэтай прычыны другая дуэн'я пайшла за ёю ўслед так ціха, што першая не прыкмеціла гэтага. Калі дуэн'я Родрыгес увайшла ў пакой Дон-Кіхота, яе сяброўка адразу-ж накіравалася да сен'ёры герцагіні давесці да яе ведама, што дон'я Родрыгес знаходзіцца ў спальні рыцара. Герцагіня разам з Алтысідорай моўчкі і з вялікай асцярожнасцю дайшлі да пакоя Дон-Кіхота і пачалі падслухоўваць, што там гаварылася. Калі герцагіня пачула, што дон'я Родрыгес збіраецца пачаць плёткі пра яе Дон-Кіхоту, яна не магла гэтага сярпець. Разлаваная, яна разам з Алтысідорай уварвалася ў пакой і аддзякавала дуэн'ю, а заадно і Дон-Кіхота так, як пра гэта ўжо было расказана.

На наступны дзень герцагіня паслала пажу,—таго самага, які граў ролю Дульсінеі ў хітрай справе зняцця з яе чар,— да Тэрэсы Панса з лістом яе мужа і яшчэ другім лістом ад самой герцагіні, дадаўшы да яго ў падарунак Тэрэсе вялікую нітку дарагіх каралаў.

Паж гэты быў вельмі разумны і здагадлівы. Прыехаўшы ў вёску Санчо, ён запытаўся ў адной сустрэчнай дзяўчыны, дзе жыве Тэрэса Панса. Дзяўчына адказала, што гэта—яе маці, і прапанавала праводзіць яго да свае хаты. Яны накі-

раваліся разам і, яшчэ не дайшоўшы да хаты, дзяўчына крыкнула ля дзвярэй:

— Выходзь, мама Тэрэса, выходзь. Тут прыехаў сен'ёр, які прывёз лісты і іншыя рэчы ад майго добрага бацькі.

На яе кліч вышла Тэрэса Панса з кудзелькай лёну ў рукавах, якую яна прала. Яна не была вельмі старою. Хаця ёй здавалася за сорок год, але яна была свежая і моцная. Убачыўшы дачку і з ёю пажа вярхом на кані, яна запытала:

— Што гэта такое, дзіця? Хто гэты сен'ёр?

— Слуга сен'ёры дон'і Тэрэсы Панса,—адказаў паж.

Сказаўшы гэта, ён шпарка саскочыў з кавя і з пакорнасцю апусціўся на калені перад сен'ёрай Тэрэсай, дадаўшы:

— Дайце мне вашы рукі, міласць ваша, дон'я Тэрэса, жонка сен'ёра дона Санчо Панса, сапраўднага губернатара вострава Баратары!

— Ах, сен'ёр мой, не рабіце гэтага, падыміцеся з кален,—сказала Тэрэса.—Я не дама з палаца, а бедная сялянка, дачка селяніна-баграка і жонка вандроўнага зброеносца, а зусім не губернатара.

— Ваша міласць,—адказаў паж,—дастойнейшая жонка архідастойнейшага губернатара! У доказ гэтай ісціны атрымайце, міласць ваша, гэты ліст і гэты падарунак.

Тут ён выняў з кішэні нітку каралаў з залатымі кручкамі і надзеў ёй на шыю, кажучы:

— Вось гэты ліст—ад сен'ёра губернатара, а другі ліст і гэтыя каралы—ад маёй сен'ёры герцагіні, паслаўшай мяне да вашай міласці.

Тэрэса стаяла ашаломленая, і не менш таго дачка яе; нарэшце дзяўчынка сказала:

— Няхай заб'юць мяне, калі наш пан Дон-Кіхот не замешаны ў гэтую справу.

— Зусім правільна,—адказаў паж.—З павагі да сен'ёра Дон Кіхота сен'ёр Санчо ў цяперашні час губернатар вострава Баратарыя, як вы і ўбачыце з гэтага ліста.

— Прачытайце мне яго, сен'ёр дваранін,—сказала Тэрэса,—бо чытаць я зусім не ўмею.

Ён прачытаў ім ліст Санчо, а потым і ліст герцагіні, у якім было наступнае:

„Дарагая Тэрэса! Добрыя якасці вашага мужа Санчо прымуслі мяне прасіць майго мужа, каб ён даў яму губернатарства на адным востраве. У мяне ёсць весткі, што ён добра губернатарствуе, чым я вельмі здаволена. Разам з тым пасылаю вам, дарагая мая, нітку каралаў з залатымі кручкамі. Прыдзе час, калі мы пазнаёмімся і будзем гутарыць адна з адной. Наогул усё можа здарыцца! Кланяйцеся ад мяне вашай дачцы Санчыцы. Скажыце ёй ад майго імя, каб яна была напегатова, бо я маю намер выдаць яе замуж за чалавека знатнага, калі яна менш за ўсё будзе чакаць гэтага. Мне казалі, што ў вашай вёсцы ёсць вялікія тлустыя жалуды. Прышліце іх мне тузіны са дзве; і я буду вельмі цаніць іх за тое, што яны ад вас. Калі вам што-небудзь будзе патрэбна, трэба толькі адкрыць рот, і адразу-ж усё будзе выканана. Покуль астаюся вашым сябрам, які вельмі вас кахае.

Герцагіня“

— Ах,—сказала Тэрэса, праслухаўшы ліст,—якая добрая і ласкавая сен’ёра! Гэта не тое, што жонкі ідальго нашай мясцовасці, якія ўяўляюць, што вецер не павінен да іх датыкнуцца. Яны лічаць за загану глянуць на сялянку. Што-ж тычыцца жалудоў, сен’ёр мой, я пашлю іх яе светласці гарнец і такіх буйных, што могуць прыходзіць на іх глядзець, як на цуд. Цяпер-жа, Санчыка, пачастуй добрага гэтага сен’ёра. А я тым часам пайду раскажаць маім суседкам пра нашу радасць, а таксама папу і цырульніку маёму Ніколасу, якія былі такімі сябрамі твайго бацькі.

— Я ўсё зраблю, маці,—адказала Санчыка,—але вы павінны даць мне палову гэтай ніткі каралаў. Я не лічу маю сен’ёру герцагіню такой бязглуздай, каб яна адной вам паслала гэтую нітку.

— Уся яна будзе тваёй, дачка. Толькі дай мне панасіць яе некалькі дзён, бо яна радуе маё сэрца.

— Вы ўзрадуецца, таксама,—сказаў паж,—калі ўбачыце вузел, які ў мяне тут у ручным чамаданчыку: у ім вопратка самага тонкага сукна, якую губернатар толькі раз надзяваў на паляванне і пасылае сен'ёры Санчыцы.

— Няхай жыве ён тысячу год!—усклікнула Санчыка.— А калі патрэбна, дык нават дзве тысячы год.

Пасля гэтага Тэрэса вышла з хаты з лістамі і караламі. Сустрэўшы выпадкова папа і Сансона Караско, яна пачала скакаць, кажучы:

— А у нас маленькае губернатарства! Няхай пачне цяпер сварку якая-небудзь ідальго, я разаб'ю яе ўшчэнт!

— Што гэта, Тэрэса, за шалёныя выбрыкі? Якая гэта ў вас папера ў руках?

— Гэта зусім не шалёныя выбрыкі, а лісты герцагін і губернатараў, а на шыі ў мяне—дарагія каралы, і я наогул губернатарша!

— Мы не разумеем вас, Тэрэса, і не ведаем, што вы хочаце сказаць.

— А вось паглядзіце!—адказала Тэрэса і дала ім лісты

Поп прачытаў іх уголос так, каб і Сансон Караско чуў. Сансон і поп паглядзелі адзін на аднаго, здзіўленыя тым, што прачыталі. Бакалаўр запытаў, хто прынёс ёй гэтыя лісты. Тэрэса адказала, што ўсё гэта прывёз герцагскі паж.

Поп зняў з яе шыі каралы і пачаў разглядаць іх. Пераканаўшыся, што гэта сапраўды дарагія каралы, ён сказаў:

— Клянуся расай, якая на мне, не ведаю, што сказаць і што думаць пра гэтыя лісты і падарункі!

— Праверым вагу,—сказаў Караско.—Паглядзім, хто прывёз гэтыя лісты. Можна ён растлумачыць што ўсё гэта азначае.

Яны пашлі ўслед за Тэрэсай і заспелі пажу за прасейваннем ячменю для свайго каня, а Санчыку—за гатаваннем абеды. Яны ветліва пакланіліся пажу, а Сансон папрасіў яго паведаміць яму весткі пра Дон-Кіхота і Санчо Панса і растлумачыць, што гэта за губернатарства ў Санчо на вос-

траве, калі большасць астравоў на Сяродземным моры належыць каралю.

— Сен'ёр Санчо Панса—губернатар, —адказаў паж, —гэта без сумнення. Востраў або не востраў тая мясцовасць, дзе ён губернатарствуе, не мая справа. Досыць, што гэтае мястэчка мае тысячу жыхароў.

Поп і бакалаўр парашылі, што паж жартуе, але дарагія каралы, таксама паляўнічы гарнітур, прысланыя Санчо, збівалі іх з панталыку. Яны не маглі ўтрымацца ад смеху, калі Тэрэса сказала:

— Сен'ёр свяшчэннік, ці няма тут каго, хто-б ехаў у Мадрыд або ў Таледо; ён купіў-бы мне круглыя фіжмы, самыя што ні на ёсць модныя, бо я павінна зрабіць чэсць губернатарству майго мужа. Калі я пачну нудзіцца, дык паеду ў сталіцу і завяду сабе там карэту, бо губернатарша вельмі лёгка можа завесці сабе і трымаць карэту.

— А чаму-ж і не, мама!—сказала Санчыка.—Няхай брешуць тыя, хто ўбачыць мяне седзячай з маёй сен'эрай маткай у карэце.

— Усе гэтыя шчаслівыя падзеі,—сказала Тэрэса,—напрарочыў мне добры мой Санчо, і ты ўбачыш, дачка, што ён зробіць мяне графіняй, бо ў добрым жыцці самае галоўнае—гэта пачаць. Я часта чула, як добры твой бацька (ён такі-ж бацька прыказак, як і твой) казаў: „калі табе дадуць цёлку, бяжы з вяроўкай; калі табе даюць губернатарства, трымай моцна; калі табе даюць графства, учапіся за яго“.

Пачуўшы гэта, поп сказаў:

— Як відаць, усе члены сям'і Панса нараджаюцца кожны з мехам прыказак у целе.

— Гэта праўда,—сказаў паж,—бо губернатар Санчо гаворыць іх на кожным кроку; хаця многія з іх бываюць недарэчы, тым не менш яны даюць здаваленне маёй сен'эры герцагіні.

— Няўжо вы, міласць ваша,—сказаў бакалаўр,—усё яшчэ свярджаеце, што сапраўды Санчо—губернатар і што на

свецце ёсць герцагіня, якая пасылае сюды падарункі і пішалісты?

— Сен'ёры мае,—сказаў паж,—я нічога больш не магу сказаць, апрача таго, што сен'ёр Санчо Панса сапраўды губернатар, якім яго прызначылі мае сен'ёры герцаг і герцагіня. Няхай хто-небудзь з вас паедзе са мной і ўбачыць сваімі вачыма тое, чаму не вераць вашы вушы.

— Мне варта-б паехаць з вамі,—сказала Санчыка.—Пасадзіце, міласць ваша, мяне ззаду на каня, і я з вялікай ахвотай накіруюся пабачыцца з маім сен'ёрам бацькам.

— Дачкам губернатараў,—засупярэчыў паж,—непрыстойна вандраваць адным па вялікіх дарогах, іх павінны суправаджаць карэты або насілки і вялікая світа слуг.

— Клянуся маім бацькам, я таксама добра магу ехаць на асліцы, як і ў калясцы: я не з такіх!

— Маўчы, дзяўчынка,—сказала Тэрэса,—бо ты не ведаеш, што гаворыш! Іншыя часы—іншыя ўчынкі.

— Сен'ёра Тэрэса больш, як нават сама думае, гаворыць праўду,—сказаў паж,—але дайце мне паесці і адпусціце мяне, бо я мяркую вярнуцца яшчэ сёння ўвечары.

На гэта поп сказаў:

— Пойдзем, міласць ваша, да мяне паабедаць, бо ў сен'ёры Тэрэсы больш добрага жадання, як мажлівасці прыняць такога дарагога гасця.

Паж адмаўляўся, але ўрэшце павінен быў згадзіцца, а поп вельмі ахвотна павёў яго да сябе, каб больш падрабязна распытаць пра Дон-Кіхота. Бакалаўр прапанавалі Тэрэсе напісаць адказ на атрыманыя ёю лісты, але яна не захачела, каб ён умешваўся ў яе справы. Яна дала скібку хлеба і пару яек служку, і ён пад яе дыктоўку напісаў два лісты, адзін—яе мужу, а другі—герцагіні. Лісты гэтыя аказаліся не з горшых у параўнанні з пададзенымі ў гэтай вялікай гісторыі, як мы ўбачым ніжэй.

РАЗДЗЕЛ XLII

Пра далейшае губернатарства Санчо Панса і пра іншыя здарэнні, у тым выглядзе, як яны здарыліся

Калі на наступны дзень пасля губернатарскага абыходу сен'ёр губернатар падняўся з ложка, па загаду доктара Педро Рэсіё яму падалі на снаданне крыху варэння і чатыры глыткі халоднай вады. Санчо ахвотна прамяняў-бы гэта на кавалак хлеба і галінку вінаграду, але падначаліўся, бо Педро Рэсіё ўпэўніў яго, нібыта лёгкі харч, прыняты ў нязначнай колькасці, ажыўляе розум і асабліва неабходны людзям, маючым уладу і займаючым высокія пасады. З-за гэтай сафістыкі Санчо цяпеў такі голад, што ўпотаікі праклінаў губернатарства і таго, хто даў яго яму. Тым не менш са сваім голадам і сухім варэннем ён заняў у той дзень судзейскае крэсла. Першая справа была прапанавана на яго разгляд адным чужаземцам.

— Сен'ёр,—сказаў той,—глыбокая рака падзяляе на дзве часткі адно і тое-ж валоданне; на гэтай рацэ стаіць мост. На канцы маста знаходзіцца шыбеніца і нешта нахштат прысутнага месца. Там звычайна засядала чацвёра суддзяў, занятых прыстасаваннем закона, выданага ўласнікам ракі, маста і валодання і маючага ў сабе наступнае: „Калі хто-небудзь прарэйдзе з аднаго берагу на другі цераз гэты мост, ён перад тым павінен сказаць пад прысягай, куды ён ідзе і з якой мэтай; калі ён скажа праўду, яго павінны прапусціць, кал-ж ён схлусіць, яго без ніякага патурання паўвесаць на стаячай тут-жа шыбеніцы“. Ведаючы гэты закон і суровыя яго ўмовы, многія праходзілі цераз мост; даючы кляццбу, яны гаварылі праўду, і суддзі вольна прапускалі іх. Але аднойчы прывялі да прысягі чалавека, які кляўся, што ён ідзе памерці на стаячай на масту шыбеніцы і толькі з гэтай мэтай.

Суддзі параіліся між сабой наконт гэтага і сказалі: „Калі мы вольна прапусцім гэтага чалавека,—ён схлусіў у тым, у чым кляўся, і па закону павінен памерці; а калі мы

яго павесім, мы пойдзем супроць закону, бо выйдзе, што ён сказаў праўду, і па закону павінен быць вольна прапушчаны". Вось я і пытаюся ў міласці вашай, сен'ёр губернатар, што рабіць з гэтым чалавекам суддзям, бо яны да гэтага часу ў сумненні?

Санчо папрасіў яшчэ раз паўтарыць, з чаго складаецца гэтая забытаная справа, а потым і ў трэці раз. Нарэшце, раскусіўшы ўсю мудрасць, ён сказаў:

— Па-мойму, трэба тую частку чалавека, якой ён сапраўды кляўся, прапусціць цераз мост, а тую, якой ён схлусіў, павесіць.

— Але тады, сен'ёр губернатар,—сказаў чалавек,—давялося-б падзяліць таго чалавека на дзве часткі—на хлусліваю і праўдзівую. Калі яго падзяліць, ён безумоўна павінен памерці, такім чынам не будзе дасягнута тое, што патрабуецца законам.

— Слухайце, сен'ёр добры чалавек,—сказаў Санчо,—гэты прахожы мае аднолькавае права як памерці, так і жыць, бо прычыны асудзіць яго і апраўдаць зусім аднолькавыя. Няхай лепш вольна прапусцяць яго, бо рабіць дабро заўсёды больш пахвальна, як рабіць зло: я падпісаў-бы гэта сваім імем, каб умеў падпісвацца.

— Зусім правільна,—адказаў мажардом,—і мне здаецца, што ніхто не мог-бы прыдумаць лепшага рашэння, як тое, якое прыдумаў вялікі Панса. Няхай на гэтым і скончыцца суд сёнешняй раніцы, а я зраблю распараджэнне, каб сен'ёр губернатар пад'еў у поўнае свае здавальненне.

— Пра гэта я толькі і прашу,—сказаў Санчо,—няхай дадуць мне есці. А потым я разблытаю хоць тысячу самых мудрых спраў!

Мажардом стрымаў сваё слова, мяркуючы, што было-б плямаю на яго сумленні даць памерці з голаду такому мударму губернатару, тым больш, што ён меў намер у гэтую-ж ноч скончыць з ім, сыграўшы апошні жарт, які яму было даручана сыграць з ім. У час абеда, прайшоўшэга без ня-

кіх абмежаванняў доктара, прыехаў ганец з лістом ад Дон-Кіхота. Санчо загадаў сакратару прачытаць гэты ліст, і сакратар прачытаў наступнае:

*Ліст Дон-Кіхота Ламанчскага да Санчо Панса,
губернатара вострава Баратарыя.*

„Я чакаў пачуць весткі пра твае памылкі і недарэчнасці, сябра Санчо, але да мяне дайшлі весткі пра твае мудрыя справы. Мне кажуць, што ты губернатарствуеш, нібыта ты чалавек, а будучы чалавекам, трымаешся, як жывёла—да таго вялікая пакорнасць, якую выказваеш ты. Я хацеў-бы, каб ты прыняў пад увагу, што часам трэба для падтрымання аўтарытэта займаемай пасады ісці супроць пакорнасці сэрца. Даю табе яшчэ некалькі парад: апранайся добра, бо і ўпрыгожаная палка не здаецца палкай. Не выдавай многа законаў, а калі выдаш некаторыя галоўныя, то старайся, каб яны былі добрыя і каб іх выконвалі.

Будзь бацькам для добрых спраў і вотчымам для дрэнных спраў. Не будзь заўсёды строгім або заўсёды ласкавым, а абяры сярэдзіну між гэтымі двума крайнасцямі—у гэтым вышэйшае праяўленне мудрасці.

Памятай пра ўсе мае парады, якія я даў табе перад ад'ездам на губернатарства.

Сен'ера герцагіня паслала нарачнага з тваім паляўнічым гарнітурам і яшчэ адным падарункам жонцы тваёй, Тэрэсе Панса, і мы штохвіліны чакаем ад яе адказу. Я быў крыху нездаровы з прычыны нейкага кашачага драпання, атрыманнага мною не для ўпрыгожання майго носа; але нічога дрэннага з гэтага не вышла, бо калі ёсць чараўнікі, якія праследуюць мяне, дык ёсць і такія, якія заступаюцца за мяне.

Паведамі пра ўсё, што з табой здарыцца, бо адлегласць недалёкая. Я хутка мяркую развітацца з гультайскім жыццём, бо я не нарадзіўся для яго. Мне выпала адна справа, якая, я думаю, пазбавіць мяне прыхільнасці герцага і гер-

цагіні; хаця гэта мяне вельмі непакоіць але нікольні не па-
лохае, бо ўрэшце-ж я павінен думаць больш пра свой аба-
вязак, як пра іхняе жаданне. Нарэшце жадаю табе ўсяго
найлепшага. Твой сябра.

Дон-Кіхот Ламанчскі^а.

Санчо выслухаў ліст з вялікай увагай. Паклікаўшы са-
кратара, ён зачыніўся з ім у сваім пакоі і парашыў безад-
кладна адказаць свайму сен'ёру Дон-Кіхоту. Сакратар пад
яго дыктоўку напісаў наступнае:

Ліст Санчо Панса да Дон-Кіхота Ламанчскага.

У мяне столькі спраў і заняткаў, што няма нават часу
пачасаць у галаве або абрэзаць ногці, чаму яны ў мяне і
вельмі даўгія. З гэтай прычыны, сен'ёр душы маёй, не
здзіўляйцеся, што да гэтага часу я не паведаміў вам, добра
або дрэнна мне жывецца на маім губернатарстве, дзе я
больш цяплю ад голаду, чымся тады, калі мы з вамі ўдвух
валацужылі па лясах і пустынных мясцовасцях.

Мой сен'ёр герцаг папярэдзваў мяне, што на гэты во-
страў прышло некалькі шпіёнаў, каб забіць мяне. Да гэ-
тага часу я ніводнага не адкрыў, апрача нейкага доктара,
атрымліваючага пенсію, каб заганыць на той свет усіх гу-
бернатараў, колькі-б іх сюды ні прыехала. Гэты доктар
гаворыць сам пра сябе, што ён не лечыць хваробы, калі
яна з'явіцца, а толькі папярэджвае яе, каб яна не з'яўля-
лася. Лекі, якія ён скарыстоўвае,—дыэта і зноў дыэта, каб
чалавек ператварыўся ў скуру і косці, хаця худоба—горшая
хвароба, як трасуха. Адным словам, ён душыць мяне гола-
дам, і я паміраю ад прыкрасці. Калі я ехаў на губернатар-
ства, я думаў есці гарачае, піць халоднае і пеставаць цела
адпачынкам на галандскіх пасцілках і пухавіках, а прыехаў
пасціцца, нібы я—пустыннік. Думаю, што ўрэшце чорт
возьме мяне.

Да гэтага часу я не атрымліваў ніякіх даходаў, ні пенсіі,
ні хабараў, і не магу ўявіць сабе, да чаго ўсё гэта павя-

Але толькі Санчо праглынуў кавалак, як доктар датыкнуўся
жэзлам да блюда, якое адразу-ж аднеслі.

дзе. Тут мне казалі, што губернатары, якія едуць сюды, атрымліваюць ад жыхароў у падарунак або ў пазыку многа грошай.

Робячы мінулай ноччу абыход, я сустрэў вельмі прыгожую дзяўчыну ў мужчынскай вопратцы і брата яе—у жаночай. У дзяўчыну закахаўся мой паж і ў марах абраў яе, як ён гаворыць, сабе ў жонкі; я-ж абраў сабе зяцем яе брата. Сёння абодва мы хочам пагутарыць пра свой намер з іхнімі бацькамі, нейкім Дыего дэ-ля-Лана, Ідальго і такога старажытнага паходжання, што лепшага жадаць нельга.

Я наведваю рынкі, як ваша міласць мне гэта раіць, і ўчора я накрыў гандлярку, якая прадавала свежыя арэхі. Пераканаўшыся, што яна гарнец свежых арэхаў змяшала з гарнцамі старых, сухіх і гнілых, я ўсе арэхі адабраў у яе і загадаў перадаць у прытулак для бедных хлапчукоў, якія змогуць разабрацца ў іх.

Вельмі рады, што сен'ёра герцагіня напісала ліст жонцы маёй, Тэрэсе Панса, і паслала ёй падарунак. Пацалуйце, міласць ваша, ёй рукі ад майго імя і скажыце ёй, што яна не кінула сваю прыхільнасць у дзіравы мех. Я-б не хацеў, каб ваша міласць мела непрыемную сутычку з герцагам і герцагіняй; калі вы пасварыцеся з імі, гэта, як відаць, пойдзе не на карысць мне.

Што-ж тычыцца кашачага драпання, я нічога не разумею, але думаю, што гэта адзін з тых жартаў, якія злосныя чараўнікі звычайна робяць вашай міласці. Жадаю вам таксама вельмі многа ўсяго добрага. Слуга вашай міласці.

Санчо Панса, губернатар*.

Сакратар запячатаў ліст і адразу-ж паслаў яго з ганцом, а тыя, што разыгрывалі з Санчо жарты, сабраліся і ўмовіліся, як скончыць з яго губернатарствам. Гэты вечар Санчо правёў у тым, што выдаў некалькі распараджэнняў адносна добрабыту мястэчка, якое ён лічыў за востраў. Распараджэнні гэтыя былі такія добрыя, што да сёнешняга дня яны захоўваюцца ў гэтай мясцовасці і называюцца „Канстытуцыя вялікага губернатара Санчо Панса“.

РАЗДЗЕЛ XLIII,

у якім апавядаецца прыгода другой дуэн'і, Даларыды, інакш называемай дон'яй Родрыгес

Балі Дон-Кіхот паправіўся ад кашачага драпання, ён парашыў прасіць у герцага і герцагіні дазволу ехаць у Сарагосу. Ужо набліжаўся час турніра, на якім ён спадзяваўся выйграць узбраенне. Адночы за абедам ён ужо сабраўся ажыццявіць свой намер і папрасіць дазволу паехаць, але ў гэты час у дзверы вялікай залы ўвайшлі дзве жанчыны, захутаныя з ног да галавы ў траур. Адна з іх, падышоўшы да Дон-Кіхота, кінулася яму ў ногі, расцягнулася на падлогу і пачала так плакаць і стагнаць, што ўсе, бачыўшыя і чуўшыя яе, прышлі ў замяшанне.

Дон-Кіхот падняў жанчыну з падлогі і прымусіў яе скінуць пакрывала з заплаканага твара. Яна так і зрабіла, і перад усімі адкрыўся твар дон'і Родрыгес, побач з якой была яе дачка, ашуканая сынам багатага селяніна. Дон'я Родрыгес, звяртаючыся да сваіх паноў, сказала:

— Ці не будзе ласкава ваша светласць даць мне дазвол пагутарыць крыху з гэтым рыцарам.

Герцаг даў дазвол, і дуэн'я, звяртаючыся да Дон-Кіхота, сказала:

— Некалькі дзён назад я давяла да вашага ведама, храбры рыцар, аб ашуканстве маёй дачкі, зробленым адным нягодным селянінам. Цяпер вы хочаце пакінуць гэты замак у пошуках добрых прыгод. З гэтай прычыны я прасіла-б, раней як вы апынецеся на вялікай дарозе, выклікаць на дуэль таго распуснага селяніна і прымусіць яго ажаніцца з маёй дачкой, як ён абяцаў. Спадзявацца ў гэтай справе на герцага я не магу, бо гэта азначала-б чакаць ігруш ад вяза, з той прычыны, якую я ўжо выказала вашай міласці.

На гэтыя словы Дон-Кіхот адказаў з вялікім гонарам і ўрачыстасцю:

— Добрая дуэн'я, асушыце свае слёзы і стрымайцеся ад уздыхаў, бо я бяру на сябе абавязак памагчы вашай дачцы.

З дазволу герцага, майго сен'ёра, я зараз-жа паеду шукаць гэтага жорсткага юнака і заб'ю яго, калі ён адмовіцца выканаць дадзенае ім слова.

— Няма патрэбы,—адказаў герцаг,—каб міласць ваша шукала селяніна, бо я сам дам яму ведаць пра гэты выклік і прымушу з'явіцца ў мой замак, дзе я абодвум вам адвяду зручнае месца для дуэлі.

Пасля гэтага, зняўшы з рукі пальчатку, Дон-Кіхот кінуў яе сярод залы, а герцаг падняў яе, кажучы, што ён прымае выклік ад імя свайго васала і вызначае тэрмін дуэлі праз шэсць дзён ад сёнешняга дня. Потым яны ўмовіліся пра месца дуэлі і зброю. Калі яны ўмовіліся, жанчыны, апранутыя ў траур, пайшлі. Герцагіня загадала не лічыць іх з гэтага часу за служачых, а за вандроўных сен'ёр, якія з'явіліся ў замак прасіць правасуддзя. Ім адвялі асобнае памяшканне, на здзіўленне іншай прыслугі, якая не ведала, на чым спыніцца глупства і вольнасць дон'і Родрыгес і яе няшчаснай дачкі.

У гэты час у залу ўвайшоў паж, які вазіў лісты і падарункі Тэрэсе Панса, жонцы губернатара Панса. Вынуўшы два лісты, ён перадаў іх у рукі герцагіні. На адным стаяў надпіс: „Ліст маёй сен'ёры герцагіні, не ведаю куды“, а на другім лісту: „Майму мужу Санчо Панса, губернатару вострава Баратарыя“.

Герцагіня гарэла ад нецярплівасці прачытаць свой ліст. Адразу-ж распячатаўшы яго, яна прачытала наступнае:

Ліст Тэрэсы Панса герцагіні

„Вельмі ўзрадваў мяне, сен'ёра мая, ліст, які ваша высокасць напісала мне. Каралавая нітка вельмі прыгожая, і паляўнічы гарнітур майго мужа таксама. Што ваша светласць зрабіла губернатарам мужа майго Санча, дало вялікае здавальненне ўсяму нашаму сялу, хаця ніхто гэтаму не верыць. Я таксама не паверыла-б гэтаму, каб не было каралаў і вопраткі. Тут, у сяле, усе лічаць майго мужа тупагаловым і, за выключэннем статка коз, не могуць сабе

ўявіць, чым ён яшчэ мог-бы кіраваць. Я, сен'ёра душы маёй, парашыла, з дазволу вашай міласці, накіравацца да двара і раз'язджаць там у карэце, каб калоць гэтым вочы тысячы зайздроснікаў, якія ўжо ёсць у мяне. Такім чынам, упрашаю вашу высокасць, загадайце мужу майму паслаць мне крыху грошай і нават досыць многа, бо ў сталіцы расходу вялікія. Ногі ў мяне так і скачуць, да таго мне хочацца ў дарогу. Калі я і дачка мая зададзім бляск і трэск у сталіцы, муж мой зробіцца больш вядомым праз мяне, як я праз яго. Сёлета не было збору жалудоў у нашым сяле, тым не менш пасылаю вашай высокасці каля поўмеры, якія я сама хадзіла збіраць у лес.

Няхай ваша высокасць не запамятае напісаць мне. Я ў адказ паведамлю пра ўсе навіны нашага мястэчка. Дачка мая Санчыка і мой сын цалуюць рукі вашай міласці.

Слуга ваша Тэрэса Панса."

Вялікае было задавальненне, якое даў усім ліст Тэрэсы Панса. Герцагіня-ж папрасіла Дон-Кіхота распячатаць ліст, прысланы губернатару. Дон-Кіхот зараз-жа распячатаў яго, каб пацешыць іх, і прачытаў наступнае:

Ліст Тэрэсы Панса да яе мужа Санчо Панса

„Твой ліст я атрымала, Санчо душы маёй, і клянуся табе, што нехапала толькі двух вяршкоў, каб я звар'яцела ад шчасця. Пачуўшы, што ты губернатар, я ледзь не павалілася ад захаплення, бо раптоўная радасць таксама забівае, як і вялікае гора. Хаця перада мною ляжала вопратка, каралы і лісты, але мне здавалася, што я бачу толькі сон: хто-ж мог падумаць, што казася зробіцца губернатарам вострава? Трэба доўга жыць, каб многае бачыць; з гэтай прычыны я не думаю пакінуць жыць, покуль не ўбачу цябе зборшчыкам падаткаў—пасада, якая прыносіць нямала грошай. Сен'ёра герцагіня перадасць табе пра маё жаданне накіравацца ў сталіцу; падумай пра гэта і паведамі мне сваю думку, бо я буду старацца зрабіць табет ам гонар, раз'язджаючы ў карэце.

Поп, цырульнік, і бакалаўр ніяк не могуць паверыць, што ты—губернатар. Сансон гаворыць, што ён пойдзе шукаць цябе і выб'е з твае галавы губернатарства, а з галавы Дон-Кіхота—яго вар'яцтва. Паслала я крыху жалудоў маёй сен'еры герцагіні і хацела-б, каб яны былі з золата. Прышлі мне некалькі нітак пэрлаў, калі іх носяць на гэтым востраве. Сёлета ў нас няма алівак і нельга знайсці ні кроплі воцату ва ўсім сяле.

Санчыка пляце на каклюшках кружавы і зарабляе кожны дзень восем мараведысаў, якія і кладзе ў скарбонку для свайго пасагу. Цяпер, калі яна дачка губернатара, ты дасі ёй пасаг і без гэтага.

Фантан на нашым пляцу высах. Чакаю адказу ад цябе і твайго дазволу на маю паездку ў сталіцу. Жыві больш доўгія гады, як я, або столькі-ж, бо я не хацела-б пакінуць цябе на гэтым свеце без сябе.

Твая жонка Тэрэса Панса“.

Лісты выклікалі захапленне, смех і здзіўленне. Потым прыехаў ганец, які прывёз ліст Санчо да Дон-Кіхота. І гэты ліст прачыталі таксама пры ўсіх. Герцагіня пайшла да сябе, каб даведацца ў пажу, што з ім здарылася ў вёсцы Санчо. З ім мы і пакінем яе, каб расказаць канец губернатарства вялікага Санчо Панса, гонара і люстра ўсіх губернатараў на астравах.

РАЗДЗЕЛ XLIV

*Аб трывожным канцы і сканчэнні губернатарства
Санчо Панса*

Калі на сёмы дзень свайго губернатарства Санчо ляжаў у ложку, насыціўшыся не хлебам і віном, а толькі вымаўленнем прысудаў і меркаванняў, ён пачуў такі гучны гул галасоў і звон званоў, што здалося—увесь востраў разбураецца. Санчо сеў на ложак і пачаў уважліва прыслухоўвацца, спрабуючы здагадацца, якая магла быць прычына такога вялікага перапалоху. Але да шума галасоў і звону

званоў далучыліся гукі бязлікіх труб і бубнаў, дзякуючы чаму яго аханіў спалох і жах. Саскочыўшы з ложка, Санчо надзеў пантоплі і, не накінуўшы на сябе верхняй вопраткі, падышоў да дзвярэй сваёй спальні. Тут ён убачыў, што па калідоры да яго накіроўваецца больш дваццаці чалавек з запаленымі факеламі ў руках і паднятымі мячамі. Усе яны гучна крычалі:

— Да зброі, сен'ёр губернатар, да зброі! На востраў напала вялікая колькасць ворагаў. Мы загінулі, калі ваш розум і мужнасць не выратуюць нас з бяды!

Калі яны дайшлі да яго, адзін з іх сказаў:

— Узбройцеся зараз-жа, ваша светласць, калі вы не хочаце самі загінуць і загубіць увесь востраў!

— Навошта мне ўзбройвацца?—адказаў Санчо.—Што я разумею ў ваеннай справе? Гэтыя рэчы лепш за ўсё было-б даручыць майму пану, сен'ёру Дон-Кіхоту, які са ўсім гэтым справіцца і прывядзе ўсё ў парадак у адзін момант!

— Ах, сен'ёр губернатар,—сказаў другі,—што гэта за спакой такі? Узбройцеся, міласць ваша, выходзьце на пляч і будзьце нашым правадыром.

— Узбройвайце-ж мяне, калі ласка,—згадзіўся Санчо.

І зараз-жа яму падалі два вялікія шчыты на ўвесь рост чалавека.

Гэтыя шчыты прымацавалі яму проста на сарочку, адзін шчыт—спераду, другі—адзаду. Праз адтворыны, зрэбленыя ў іх, яны прасунулі яго рукі і звязалі шчыты так моцна вяроўкамі, што ён стаяў, як забіты між двума дошкамі, не маючы мажлівасці сагнуць калені і зрабіць хоць адзін крок. Яму далі ў рукі кап'ё, на якое ён абапёрся, каб можна было стаяць.

Калі яго так узброілі, яму сказалі, каб ён веў іх усіх; калі ён будзе іхняй пуцяводнай зоркай, то справы іхнія скончацца добра.

— Як магу я, няшчасны, ісці,—адказаў Санчо,—калі мне нельга сагнуць калені: мне перашкаджаюць гэтыя дошкі. Ікія так моцна прышыты да майго цела. Вам давядзецца

ўзяць мяне на рукі і палажыць поперак або паставіць да якога-небудзь тайнага выйсця з крэпасці, дзе я буду ахоўваць яго гэтым кап'ём або маім целам.

— Ідзіце, сен'ёр губернатар,—сказаў другі,—больш спалох, як гэтыя дошкі, перашкаджае вам хадзіць. Хопіць. Страпаніцеся, бо позна ўжо, і лік ворагаў расце, крыкі робяцца гучнейшымі і небяспека ўзмацняецца.

Пачуўшы гэтыя ўгаворы, бедны губернатар паспрабаваў пайсці, але паваліўся пры гэтым так моцна на зямлю, што яму здалося, нібы ён разбіўся ўшчэнт. Ляжаў ён, як чарапаха, а гэтыя насмешнікі не выказвалі да яго ніякай літасці: пагасіўшы свае факелы, яны пачалі яшчэ гучней крычаць і клікаць да зброі. Адны спатыкаліся аб яго, другія падалі, а быў і такі, які ўскочыў на яго, пастаяў досыць доўга і адтуль, нібы з высокай вартавой вежы, кіраваў, як правадыр, атрадам і гучна крычаў:

— Сюды! Ахоўвайце гэтае выйсце з крэпасці! Зачыніце гэтыя вароты! Скіньце штурмавыя лесніцы! Нясіце сюды гранаты, гарачую смалу і дзёгаць у катлах з маслам!

Пабіты Санчо, які ўсё гэта чуў і цяпеў, казаў сам сабе:

— О, хоць-бы праціўнік хутчэй авалодаў гэтым востравам, і я быў-бы мёртвым або па-за вялікай гэтай мукай!

Нарэшце, калі ён менш за ўсё спадзяваўся, ён пачуў галасы, крычаўшыя:

— Перамога! Перамога! Праціўнік кінуўся ўцякаць. Эй, сен'ёр губернатар, падымайцеся, міласць ваша, і ідзіце радавацца з перамогай!

— Падыміце мяне,—жаласным голасам сказаў пабіты Санчо.

Яму памаглі падняцца; апynuўшыся на нагах, ён сказаў:

— Праціўніка, якога я нібыта перамог, няхай прыб'юць мне да ілба. Не хачу падзяляць здабычы ворага, а ўпрашаю каго-небудзь даць мне глынуць віна, бо ўсё перасохла ў мяне ў сярэдзіне.

Яму прынеслі віна, развязалі шчыты, і ён сеў на свой ложка. Ад спалоху і стомы ён абамлеў, але хутка зноў апа-

мятаўся і, даведаўшыся, што хутка развіднее, не кажучы ні слова, пачаў апранацца. Потым ён павольна, бо быў пабіты, пайшоў у стайню, куды за ім накіраваліся ўсе быўшыя з ім.

Падышоўшы да свайго асла, ён абняў яго, пацалаваў у лоб і са слязмі на вачах сказаў:

— Ідзі сюды, таварыш і сябра мой, удзельнік маіх пакут і гора! Калі я не меў іншых думак, апроча клопатаў на конт твае збруі ды харчавання твайго маленькага цела,— па-шчасліваму ішлі мае гадзіны, дні і гады. Але з таго часу, як я цябе пакінуў і падняўся на вежу ганарлівасці, у душу маю ўвайшлі тысячы пакут, тысячы трывог і чатыры тысячы турбот.

Кажучы гэта, ён сам сядлаў свайго асла, а ўсе вакол маўчалі. Скончыўшы сядлаць Шэрага, Санчо ледзь узлез на яго і, звярнуўшыся да мажардома, сакратара, доктара Педра Рэсіё і да многіх другіх прысутных, сказаў:

— Дайце мне дарогу, сен'ёры мае, і адпусціце да ранейшай маёй волі, дайце мне вярнуцца да ранейшага майго жыцця, каб я ўваскрос ад гэтай цяперашняй смерці. Я не нарадзіўся ні быць губернатарам, ні абараняць астравы і гарады ад ворагаў, якія-б захацелі напасці на іх. Я лепш умею араць зямлю і падвязаць вінаградныя лозы, чымся выдаваць законы і абараняць астравы. Астайцеся тут, міласці вашы, і скажыце герцагу, што голым я нарадзіўся і голым застаўся; не маючы ні граша, уступіў я ў губернатарства і без граша выходжу з яго, а цяпер я еду прыкладваць сабе пляйстары, бо я думаю, што ў мяне ўсе рэбры паламаняны, дзякуючы праціўніку, які сёння ўначы хадзіў па мне.

— Сен'ёр губернатар,—сказаў мажардом,—мы вельмі ахвотна далі-б вашай міласці паехаць, хаця нам і будзе сумна страціць вас, бо ваш розум і спосаб дзеяння прымушае нас жадаць вашай прысутнасці. Але кожны губернатар павінен раней, як выехаць з мясцовасці, дзе ён губернатарстваў, даць справаздачу пра сваю дзейнасць.

— Ніхто не можа гэтага патрабаваць ад мяне,—спыніў яго Санчо,—без распараджэння герцага, майго сен'ёра. Я еду пяпер да яго і яму дам я дакладную справаздачу пра ўсё. Тым больш, што я еду голым,—значыць, не трэба іншых доказаў, што я кіраваў, як ангел.

— Вялікі Санчо праўду кажа,—сказаў доктар Рэсіё,—і мы павінны адпусціць яго, бо герцаг будзе бязмежна рады бачыць яго.

Усе згадзіліся з гэтым і адпусцілі яго, але перад тым прапанавалі яму ўзяць з сабою ўсё, што ён захоча для выгады падарожжа.

Санчо сказаў, што яму нічога не патрэбна, за выключэннем толькі крыху ячменю для Шэрага і поўкавалка сыру і поўбуханкі хлеба для яго самога, бо дарога блізкая. Усе абняліся з ім, і ён са слязмі абняў усіх, пакінуўшы іх здзіўленымі як ад слоў яго, так і ад рашэння, такога цвёрдага і разважлівага.

РАЗДЗЕЛ XLV,

у якім гаворыцца аб рэчах, якія маюць дачыненне да гэтай гісторыі і лепш за якіх нічога быць не можа

Герцаг і герцагіня, як мы ведаем, парашылі зрабіць дуэль між Дон-Кіхотам і іхнім васалам. Але з той прычыны, што маладога хлопца на месцы ў той час не было, яны парашылі замяніць яго лакеем-гасконцам Тасіласам. Праз два дні герцаг сказаў Дон-Кіхоту, што яго праціўнік з'явіцца праз чатыры дні і выступіць на полі бойкі ў пацвярджэнне таго, што дзяўчына хлусіць, калі гаворыць, што ён даў слова ажаніцца з ёй. Дон-Кіхоту вестка гэтая дала вялікае задаваленне, і ён парашыў выказаць у гэтай справе цуды харобрасці. У замяшанасці і радасці чакаў ён, калі пройдуць гэтыя чатыры дні, якія ў яго нецярпліvasці здаваліся яму чатырма стагоддзямі.

Дамо ім прайсці, а пакуль вернемся да Санчо, які ехаў на Шэрым да свайго пана, быць з якім яму падабалася больш за губернатарства ўсіх астравоў на свеце.

Усе цела яго балела ад нядаўніх пабаяў, і, напэўна, дзякуючы гэтаму, ён не меў мажлівасці даехаць у той-жа вечар да замка герцага, хаця знаходзіўся ўсяго ў якой-небудзь поўмілі ад яго. Калі яго заспела досыць цёмная ноч, гэта не вельмі занепакоіла яго. Ад'ехаўшы ў бок ад дарогі, ён меў намер дачакацца раніцы. Але яго няшчаснаму лёсу захацелася, каб ён і Шэры зваліліся ў глыбокую і вельмі цёмную яму, якая знаходзілася між некалькімі вельмі старымі будовамі. Яма была крыху больш як у тры сажні. Санчо апынуўся на дне яе, не атрымаўшы ні раны, ні ўдараў. Ён абмацаў усё сваё цела і вельмі ўзрадаваўся, што ён не разбіўся ўшчэнт. Потым Санчо абмацаў таксама і сцены ямы, каб паглядзець, ці не будзе мажлівасці вылезці адтуль без чужой дапамогі. Але сцены былі гладкія, што вельмі засмуціла Санчо, асабліва, калі Шэры пачаў жаласна і нудна стагнаць, бо ён быў сапраўды ў дрэнным становішчы.

— Ах,—сказаў Санчо Панса,—колькі нечаканых здарэнняў адбываецца на кожным кроку! Учора яшчэ я быў губернатарам вострава, даючы загады сваім слугам, а сёння я пахаваны ў падземеллі, і няма ніводнага слугі, які прышоў-бы мне на дапамогу. Тут мы павінны будзем загінуць ад голаду, калі мы раней не памрэм: ён—ад удараў і пераломав, а я—ад гора. Калі-б я памёр на радзіме, прынамсі, ведалі-б, што ніколі Санчо Панса не пакідаў свайго асла, а асёл—Санчо Панса.

Асёл слухаў яго ўсю ноч, але не адказаў ні гукам,—да таго мучыўся і цярпеў бядак. Калі-ж прышоў дзень, Санчо пераканаўся, што вылезці з гэтага калодзежа без чужой дапамогі нельга.

Ён пачаў зноў скардзіцца і крычаць, спадзяючыся, ці не пачуе яго хто-небудзь, але ва ўсёй акаліцы не было ніводнага чалавека, які мог-бы яго пачуць. Вынуўшы з дарожнай торбы кавалак хлеба, Санчо даў яго аслу, і той прыняў яго вельмі радасна.

У гэты час Санчо прыкмеціў з аднаго боку ямы адту-

ліну, у якую сагнуўшыся, мог прайсці чалавек. Ён пралез туды і ўбачыў, што ў сярэдзіне было прасторна і светла, бо згары прабіваўся сонечны прамень, які ўсё асвятляў. Убачыўшы гэта, Санчо вярнуўся назад і, узяўшы камень, пачаў адкапваць ім зямлю ў адтуліне, так што хутка асёл лёгка мог прайсці скрозь яе. Узяўшы яго за аброць, ён пайшоў наперад па гэтай пячоры, каб паглядзець, ці няма выйсця з другога боку.

Такім чынам пайшоў ён вялікую адлегласць, калі ўбачыў наперадзе цмянае святло, падобнае на дзённае.

Між тым Дон-Кіхот, усхваляваны і радасны, чакаў вызначанага дня дуэлі, маючы намер выправіць несправядлівасць і крыўду, па-здрадніцку зробленага дачцы дуэнці. Ён выехаў аднойчы раніцай, каб папрактыкавацца і падрыхтавацца да бойкі, якая павінна была адбыцца на наступны дзень. Прышпорыўшы Расінантэ, ён паехаў ускочку, і конь нагамі трапіў так блізка да адтуліны пячоры, што, калі-б рыцар не спыніў яго, ён абавязкова зваліўся-б у падземелле. Пад'ехаўшы бліжэй, ён глянуў, не злазячы з каня, у гэтае бяздонне і раптам пачуў адтуль гучны крык. Уважліва прыслухоўваючыся, ён нарэшце разабраў наступныя словы:

— Ці няма якога-небудзь жаласнага рыцара, які зжаліўся-б над пахаваным жывым грэшнікам і няшчасным скінутым губернатарам?!

Дон-Кіхоту здалася, што ён чуе голас Санчо. Гэта надзвычайна здзівіла яго, і ён, узвысіўшы свой голас, як толькі мог, крыкнуў:

— Хто там унізе? Хто там скардзіцца?

— Хто-ж можа скардзіцца,—пачуўся адказ,—як не бездапаможны Санчо Панса, губернатар вострава Баратарыя і былы зброеносец слаўтага рыцара Дон-Кіхота Ламанчскага?

Калі Дон-Кіхот пачуў гэта, яго здзіўленне падвоілася, бо ён парашыў, што Санчо, напэўна, памёр, і душа яго пакутуе тут. Захоплены гэтай здагадкай, ён сказаў:

— Заклінаю цябе ўсім, чым магу, скажы мне, хто ты такі; калі ты памёр ужо, я і тады гатоў памагчы табе, чым толькі магу.

— Мяркуючы па ваших словах,—пачулася ў адказ,—вы, напэўна, мой пан Дон-Кіхот Ламанчскі.

— Я Дон-Кіхот, той, які лічыць сваім абавязкам памагаць жывым і мёртвым. Калі ты, мой зброеносец Санчо Панса, памёр, і д'яблы яшчэ не занеслі цябе ў пекла, дык я з свайго боку буду хадайнічаць аб тваім паратунку.

— Клянуся вам, чым хачаце,—адказаў яму глухі голас з падземля,—што я—зброеносец ваш Санчо Панса і што я за ўсё сваё жыццё яшчэ ні разу не паміраў. Пакінуўшы маё губернатарства, я сёння ўначы зваліўся ў гэтае падземле і астаюся ў ім да гэтага часу разам з Шэрым, які не дасць мне схлусіць.

Здавалася, што асёл зразумеў словы Санчо, бо ў тую-ж хвіліну ён, нібы ў пацвярджэнне, пачаў раўсці з усяе сілы.

— Добры сведка,—сказаў Дон-Кіхот,—я апазнаю гэты рэў і твой голас, добры мой Санчо. Пачакай мяне, я паеду ў замак герцага і прывяду людзей, якія выцягнуць цябе з гэтага падземля.

— Едзьце, міласць ваша,—сказаў Санчо,—і варочайцеся хутчэй, бо я не маю сілы быць тут пахаваным жыўцом і паміраю ад страху.

Дон-Кіхот паехаў у замак і хутка вярнуўся адтуль з многімі людзьмі. Яны прынеслі з сабою вяроўкі і ледзь выцягнулі Шэрага і Санчо Панса на паверхню зямлі. Адзін студэнт, убачыўшы гэта, сказаў:

— Такім чынам павінны былі-б пакідаць свае губернатарствы ўсе дрэнныя губернатары.

Пачуўшы гэта, Санчо адказаў:

— Восем або дзесяць дзён назад, злосны брат, уступіў я ў губернатарства вострава. За ўсе гэтыя дні я ні разу не наеўся сытна хлеба; дактары толькі і рабілі, што праследвалі мяне, а праціўнікі паламалі мне косці. Я не меў часу ні хабару браць, ні падаткі збіраць, і няхай ніхто не гаво-

рыць: „Гэтай вады я не нап’юся“,—бо здараецца—дзе думаюць знайсці капчонку, не знаходзяць і кручкоў для яе. З мяне хопіць цяпер. Нічога больш я не скажу, хаця-б і мог.

— Не злуйся, Санчо, не крыўдзься з таго, што ты можаш пачуць, бо гэтаму не было-б канца,—сказаў Дон-Кіхот.— Няхай кажучь, што хочучь. Прывязаць языкі злосных людзей, усё-адно, што зачыніць адкрытае поле варотамі.

Акружаныя хлапчукамі, даехалі яны да замка, дзе герцаг і герцагіня ў адной з галерэй ужо чакалі Дон-Кіхота і Санчо. Прыстроіўшы першым чынам у стайні Шэрага, Санчо падняўся да герцага і герцагіні, перад якімі стаў на калені, кажучы:

— Я, сен’ёры, накіраваўся губернатарстваваць на вашым востраве Баратарыя, куды я прыехаў голым, і голым застаўся. Я губернатарстваваў, растлумачваў розныя пытанні, вырашаў судовыя справы, увесь час паміраючы з голаду, бо гэтага хацеў доктар Педра Рэсіё. Праціўнік напаў на нас уначы і прывёў нас у вялікую замяшанасць. Жыхары вострава кажучь, што яны захавалі волю і перамаглі толькі дзякуючы харобрасці маёй рукі. За гэты час я ўзважыў цяжар, які нясе за сабою губернатарства, і, па майму разліку, знайшоў, што плечы мае не могуць яго вытрымаць. Ношка гэтая не для маёй спіны і стрэлы не для майго калчана. З гэтай прычыны ўчора раніцою я пакінуў востраў і накіраваўся сюды разам з маім Шэрым. Па дарозе я зваліўся ў яму, і каб не пан мой Дон-Кіхот, я там застаўся-б да сканчэння свету. На працягу дзесяці дзён знаходжання на губернатарстве я прышоў толькі да разумення, што меднага граша не варта губернатарства не толькі вострава, а нават і цэлага свету. З гэтай упэўненасцю пераходжу я зноў на службу да майго сен’ёра Дон-Кіхота, бо ў яго я ем хлеб у трывозе, але затое наядаюся сытна, а гэта для мяне самае галоўнае.

Гэтым Санчо скончыў сваю даўгую прамову, пасля чаго герцаг абняў Санчо і заявіў, што ён да глыбіні душы шка-

дуе, што так здарылася, і будзе старацца даць яму другую, менш адказную і больш выгадную пасаду. Герцагіня загадала добра пачаставаць яго, бо, па ўсіх адзнаках, ён прыехаў моцна пабіты і яшчэ больш пакрыўджаны.

РАЗДЗЕЛ XLVI

Аб страшэннай і нідзе нябачанай бойцы, якая адбылася між Дон-Кіхотам Ламанчскім і лакеем Тасілосам у абарону дачкі дуэн'і Родрыгес

Нарэшце прышоў дзень, вызначаны для паядынку. Герцаг некалькі разоў даваў парады свайму лакею Тасілосу, як ён павінен перамагчы Дон-Кіхота, не параніўшы яго.

На пляц перад замкам, дзе павінен быў адбыцца слаўты паядынак, прышло з усіх вакольных сёл многа народу, каб паглядзець на гэтае відовішча.

Першым паказаўся на полі бойкі цэрамоніймейстэр. Потым занялі сваё месца дуэн'і. Яны былі захутаны да самых вачэй і нават да грудзей густымі вуалямі. Калі Дон-Кіхот з'явіўся на месца паядынку, з другога боку пляца паказаўся вярхом на магутным кані вялікі лакей Тасілос з апущчаным забралам. Наблізіўшыся да месца, дзе сядзелі дуэн'і, ён спыніўся, разглядаючы тую, якая патрабавала яго сабе мужам.

Перад абодвума была пастаўлена ўмова: калі Дон-Кіхот пераможа, праціўнік яго павінен ажаніцца за дачкой дон'і Родрыгес; калі-ж ён будзе пераможаны, дык праціўнік вызваляецца ад свайго абяцання. Пачуўся трубны гук, і сэрцы глядачоў былі ўсхваляваны, у адных—жахам, у другіх—надзеяй на добры або дрэнны канец паядынку.

Даручыўшы сябе ад усёй душы сен'еры Дульсінеі, Дон-Кіхот пачаў чакаць умоўленага знака для пачатку паядынку. Але ў нашага лакея былі зусім іншыя думкі. Калі ён глядзеў на сваю праціўніцу, яна здалася яму самай прыгожай жанчынай на свеце. Думаючы пра яе прыгожасць, ён не

звярнуў увагі на гук трубы, як гэта зрабіў Дон-Кіхот, які адразу-ж кінуўся на свайго праціўніка.

Убачыўшы набліжэнне Дон-Кіхота, Тасілос тым не менш не крануўся ні на крок са свайго месца. Ён гучна паклікаў распарадчыка паядынку і запытаў яго:

— Сен'ёр, гэты паядынак адбываецца з-за таго, ажанюся я або не з гэтай сен'ёрай?

— Так.

— У такім выпадку мне няма чаго біцца, бо я прызнаю сябе пераможаным і згодзен безадкладна ажаніцца з гэтай сен'ёрай.

Распарадчык паядынку быў вельмі здзіўлены гэтым. Таксама былі здзіўлены, яшчэ не ведаючы ў чым справа, затрымкай паядынку герцаг і Дон-Кіхот. Пакуль усё гэта адбывалася, Тасілос пад'ехаў да месца, дзе сядзела дон'я Родрыгес, і гучна ўсклікнуў:

— Сен'ёра, я згодзен ажаніцца з вашай дачкой, не рызкуючы быць забітым!

Калі мужны Дон-Кіхот пачуў гэтыя словы, ён сказаў:

— Я стрымаў сваё абяцанне і цяпер вызвалены ад яго. Няхай яны сабе жэняцца ў добры час!

Тасілос пачаў расшпільваць свой шлём, і, калі ён вызваліўся ад яго, ашуканства выкрылася. Убачыўшы яго твар, дон'я Родрыгес і дачка яе ўсклікнулі:

— Гэта ашуканства! Тасілоса, лакея герцага, падсунулі нам замест сапраўднага жаніха. Мы патрабуем правасуддзя супроць такой хітрасці!

— Не хвалойцеся, сен'ёра,—пачаў заспакойваць іх Дон-Кіхот.—Гэта не хітрасць, бо ва ўсім вінаваты злыя чараўнікі, праследуючыя мяне. Зайздросцячы славе, якую я павінен быў набыць гэтай перамогай, яны ператварылі твар вашага жаніха ў твар чалавека, які, як вы кажаце, служыць лакеем у герцага. Паслухайцеся маёй парады і выходзьце за яго замуж, бо няма сумнення, што ён той самы і ёсць, якога вы хочаце мець сваім мужам.

Калі герцаг пачуў гэта, ён, ледзь стрымліваючы смех, сказаў:

— Я гатоў паверыць словам харобрага рыцара: мы адкладзем вяселле на два тыдні. Можна пераможаны за гэты час схамянецца і прыме сапраўдны свой выгляд, злосць-жа чараўнікоў не можна працягвацца так доўга.

— Хто-б ні быў,—сказала тут дачка Родрыгес,—той, хто просіць мяне сабе ў жонкі, я ўдзячная яму. Лепш зрабіцца жонкаю лакея, чымся застацца ашуканай рыцарам, хаця, між іншым, той, хто ашукаў мяне, зусім не рыцар.

У выніку парашылі трымаць Тасілоса пад замком, каб пераканацца, чым скончыцца яго ператварэнне. Дон'я Родрыгес і дачка яе засталіся вельмі задаволеныя тым, што справа ва ўсякім выпадку скончыцца вяселлем, але яны памылліся, як пра гэта чытач даведаецца ніжэй.

Усімі была абвешчана перамога Дон-Кіхота, а ён сам парашуў развітацца з гуллівым жыццём, якое ён веў у гэтым замку. Ён прасіў дазволу ў герцага і герцагіні паехаць ад іх, і, атрымаўшы згоду, пачаў збірацца ў дарогу.

Герцагіня дала Санчо лісты яго жонкі, над якімі ён праціў слёзы, кажучы:

— Хто-б мог падумаць, што вялікае маё губернатарства скончыцца тым, што я зноў вярнуся да цяжкіх прыгод майго пана Дон-Кіхота Ламанческага?

Мажардом ад імя герцага непрыкметна даў Санчо невялікі кашалёк з двума сотнямі чырвонцаў. Санчо прасіў перадаць герцагу самую шчырую падзяку за гэты падарунак, які некалькі заспакоіў беднага Санчо і ўзнагародзіў яго за пакуты, якія ён выцерпеў за час няшчаснага свайго губернатарства.

Развітаўшыся напярэдадні ўвечары з герцагам і герцагіняй, Дон-Кіхот і Санчо выехалі раніцай у поўным узбраенні з замка і накіраваліся ў далёкае падарожжа па дарозе ў Сарагосу.

— Ідзі сюды, таварыш і сябра мой, удзельнік маіх пакут і гора...

Статак дзікіх быкоў наляцеў на Дон-Кіхота і Санчо і скінуў іх на зямлю.

РАЗДЗЕЛ XLVII,

у якім гутарка ідзе пра славетную прыгоду са статкам быкоў, а таксама пра вялікае рашэнне Дон-Кіхота прымацца далей ад Сарагосы

Калі Дон-Кіхот апынуўся ў адкрытым полі, ён адчуў сябе нібы абноўленым для выканання сваіх рыцарскіх учынкаў. І, павярнуўшыся да Санчо, ён сказаў:

— Воля—адзін з самых каштоўных дароў, якім лёс надзяляе людзей і вандроўных рыцараў.

У гэтых і іншых не менш бясклопатных гутарках праяві яны досыць доўгі час, покуль не выехалі на сярэдзіну вялікай дарогі, якая ляжала недалёка ад зялёнага луга. Убачыўшы здалёк некалькі коннікаў, Дон-Кіхот адразу адчуў прыліў рыцарскай энергіі і парашуў прымусіць іх прызнаць дзівосную прыгожасць непараўнальнай Дульсінеі.

Сядзячы вярхом на Расінантэ, ён стаў сярод дарогі і крыкнуў:

— О, вы, падарожнікі, рыцары, зброеносцы або коннікі, праязджаючыя па гэтай дарозе. Ведайце, што Дон-Кіхот Ламанскі, вандроўны рыцар, знаходзіцца тут і сцвярджае, што ніхто на свеце не можа быць прыгажэй за ўладарку маёй душы, Дульсінею Табоскую. З гэтай прычыны няхай той, хто мае іншую думку, з'явіцца сюды і пачне са мной бойку.

Між тым натоўп коннікаў, які складаўся з пагоншчыкаў статка быкоў, наблізіўся, і адзін з гэтых коннікаў, што быў наперадзе, гучна крыкнуў Дон-Кіхоту:

— Далоў з дарогі, д'ябал, або гэтыя быкі растопчуць цябе!

— Эа, паганы зброд.—адказаў Дон-Кіхот,— мяне не спалохаюць ніякія быкі. Прызнайце, разбойнікі, усе разам узятыя, тую ісціну, што я сказаў тут, або змагайцеся са мной!

Пагоншчыкі не паспелі адказаць, як статак дзікіх быкоў разам з пагоншчыкамі і многа іншых людзей наляцелі на Дон-Кіхота і Санчо, скінуўшы іх на зямлю і адкінуўшы

іх далёка. Санчо ляжаў разбіты, Дон-Кіхот ашаломлены, Шэры пакамечаны і Расінантэ—крыху лепш за яго.

Але нарэшце ўсе падняліся—і Дон-Кіхот з вялікай папешнасцю, спатыкаючыся і падаючы, пабег за статкам, гучна ўсклікаючы:

— Спыніцеся і пачакайце, зброд разбойнікаў, вас чакае адзін рыцар!

Але пагоншчыкі быкоў не спыніліся і звярнулі так мала ўвагі на яго пагрозы, як на леташнія хмары. Убачыўшы, што яму не дагнаць іх, Дон-Кіхот спыніўся і сеў на дарозе, чакаючы Санчо, Расінантэ і Шэрага. Калі яны падышлі, пан і слуга селі зноў вярхом і моўчкі паехалі далей. Пакрытыя пылам з-за няветлівых паводзін з імі статка быкоў, рыцар і зброеносец ледзь даехалі да чыстай і празрыстай крыніцы, якая трохі асвятляла іхнія стомленыя целы і душы. Пасля гэтага Санчо выцягнуў свае прадукты і, не чакаючы Дон-Кіхота, пачаў іх знішчаць.

— Еж, сябра Санчо,—сказаў Дон-Кіхот,—падтрымлівай сваё жыццё; яно для цябе мае больш каштоўнасці, як мае для мяне. Я, Санчо, нарадзіўся, каб жыць, паміраючы, а ты—каб памерці, спадзяючыся. Не шанцуе мне ў жыцці: калі я чакаў палым, трыумфаў і вяноў, заслужаных маімі геройскімі ўчынкамі, я ўбачыў сябе сёння раніцою растаптаным, пакамечаным і памолатым нагамі брудных жывёл. Гэтая думка канчаткова адбірае ў мяне ўсю ахвоту есці, так што я думаю памерці галоднай смерцю.

— Значыцца,—сказаў Санчо, не пакідаючы шпарка есці,—міласць ваша не ўхваліць прыказкі, якая гаворыць: „Няхай жыццё Марты перажыта, ды памрэ яна сытай“. Ведаецца, сен'ёр, што няма большага вар'яцтва, як упадаць у распач. З гэтай прычыны пад'ежце і ляжце крыху паспаць на зялёным матрацы гэтай травы, а прачнуўшыся, вы адчуеце некаторую палёжку.

Дон-Кіхот, крыху падумаўшы, згадзіўся з ім і сказаў:

— Калі ты, о, Санчо, хочаш памагчы мне, дык прашу цябе, покуль я буду спаць, адыйдзі крыху адсюль і, ага-

ліўшы сваё цела, удар сябе аброццю Расінантэ трыста або чатыраста разоў у лік тых трох тысяч з лішкам, якія ты павінен зрабіць сабе, каб зняць чары з Дульсінеі. Табе-ж павінна быць шкада, што гэтая бедная сен'ёра застаецца зачараваная з-за тваёй бесклапотнасці і нехайнасці.

— На гэта можна многае адказаць,—заявіў Санчо,— а покуль давайце ляжам абодва спаць. Няхай пацерпіць сен'ёра мая Дульсінея. Калі яна менш за ўсё будзе чакаць, яна ўбачыць мяне пасечанага ўдарамі. Покуль не памрэш, працягваеш жыць,—я хачу гэтым сказаць, што я маю яшчэ час выканаць тое, што я абяцаў.

Дон-Кіхот падзякаваў яго за гэта і пад'еў крыху, а Санчо—многа. Потым абодва ляглі спаць і, прачнуўшыся досыць позна, адправіліся ў сваё падарожжа, спяшаючыся даехаць да заезджага двара.

На гэты раз Дон-Кіхот называў яго менавіта так, супроць свайго звычайу бачыць ва ўсіх заезджых дварах зачараваныя замкі. Прыехаўшы туды, Санчо завёў жывёлу ў стайню і даў ёй корму, выказаўшы пры гэтым асабліваю падзяку небу за тое, што гаспадару яго гэты заезджы двор не здаўся замкам. Калі падышоў час вячэры, яны накіраваліся да сябе ў пакой, і Санчо запытаў у гаспадара двара, што ён можа даць ім паесці. Гаспадар адказаў: „няхай яны пытаюцца чаго хочучь, бо гэты заезджы двор забяспечаны ўсім, што ім захочацца“.

— Не патрэбна так многа,—адказаў Санчо,—пары падсмажаных куранят з нас хопіць.

Гаспадар адказаў, што ў яго няма куранят, бо гругань іх знішчылі.

— Няхай тады сен'ёр гаспадар загадае падсмажыць курыцу, толькі маладзейшую.

— Курыцу, браце мой?!—са здзіўленнем перапытаў гаспадар.—Акурат учора я паслаў у горад прадаць больш яшчэ пяцьдзсят курэй.

— У такім выпадку,—сказаў Санчо,—у вас, вядома, знойдзецца цяляціна або казляціна.

— Якраз цяпер ні таго, ні другога ў нас няма, але на наступным тыдні ўсяго гэтага будзе вельмі многа.

— Лягчэй нам ад гэтага цяпер, ці што?—абурывся Санчо.—Але ў вас, напэўна, вельмі многа як?

— Клянуса целам,—зноў здзівіўся гаспадар,—госць мой мае самы мілы спакой. Я яму кажу, што ў мяне няма курэй, а ён хоча, каб у мяне былі яйкі.

Тут Санчо страціў цярплівасць і крыкнуў:

— Скажыце мне, нарэшце, што ў вас ёсць, і кінем гэтыя развагі.

— Сен'ёр госць,—сказаў гаспадар двара,—я магу вам прапанаваць толькі пару кароўіх капыт, падобных на цялячыя ногі, або пару цялячых ног, падобных на кароўі капыты.

— З гэтай хвіліны я лічу іх сваімі,—сказаў Санчо,—і няхай ніхто не дакранецца да іх!

Час вячэры прышоў, і Дон-Кіхот пайшоў да сябе ў пакой, куды гаспадар прынёс ім ежу. У гэты час у суседнім пакоі нехта сказаў:

— Міласць ваша, сен'ёр дон Херанімо, покуль нам прынясуць вячэру, прачытайце яшчэ адзін раздзел з другой часткі „Дон-Кіхота Ламанчскага“¹.

Пачуўшы сваё імя, Дон-Кіхот пачаў з пільнай увагай прыслухоўвацца да таго, што гаварылі пра яго.

— Чаму вы, дон Хуан, хочаце, каб мы чыталі гэтую недарэчнасць?—запытаў другі размоўнік, якога звалі Херанімо.—Той, хто прачытаў першую частку сапраўднай гісторыі „Дон-Кіхота Ламанчскага“, не будзе мець здавальнення чытаць другую, фальшывую яе частку.

— Тым не менш,—сказаў дон Хуан,—добра было-б прачытаць яе. Больш за ўсё мне падабаецца ў ёй тое, што тут Дон-Кіхот паказаны пакінуўшым кахаць Дульсінею Табоскую.

¹ Гутарка ідзе пра зманлівую другую частку „Дон-Кіхота“, складзеную Авелан пам.

— Пачуўшы гэта, Дон-Кіхот, ахоплены гневам і абурэннем, усклікнуў:

— Дон-Кіхот Ламанчскі не здольны і не можа запам'ятаць Дульсінею Табоскую, і я даведу гэта кожнаму са зброяй у руках!

— Хто гэта гаворыць?—запыталі з другога пакоя.

— Вядома, Дон-Кіхот Ламанчскі,—заявіў Санчо.—Ён адстоіць усё, што сказаў, бо добрага плацельшчыка не пакоіць унесены ім залог.

Толькі Санчо дагаварыў гэтыя словы, як у пакой увайшлі два кабальеры. Адзін з іх, кінуўшыся на шыю да Дон-Кіхота, сказаў яму:

— Няма сумнення, што вы, сен'ёр, сапраўды Дон-Кіхот Ламанчскі, магніт і ранішня зорка вандроўнага рыцарства, на зло тым, хто хацеў-бы знішчыць вашы ўчынкi, як гэта зрабіў аўтар кнігі, якую мы збіраліся чытаць.

Абодва кабальеры прасілі Дон-Кіхота перайсці да іх у пакой і павячэраць з імі. Дон-Кіхот накіраваўся з імі, пакінуўшы Санчо з яго кароўмі капытамі.

У час вячэры дон Хуан запытаў Дон-Кіхота, якія ў яго весткі пра сен'ёру Дульсінею Табоскую. Дон-Кіхот адказаў, што яна зусім здаровая, але, на жаль, зроблена нязграбнай злоснымі чараўнікамі. Потым ён пачаў расказваць абодвум кабальеры пра свае новыя прыгоды, не ўвайшоўшыя ў першую надрукаваную частку яго гісторыі.

У такіх гутарках прайшла значная частка ночы.

Кабальеры запытаў Дон-Кіхота, куды ён парашыў ехаць. Ён адказаў, што ў Сарагосу, каб прысутнічаць на турнірах з выдачай пераможцу ўзбраення.

Тады дон Хуан расказаў яму, што ў фальшывай другой частцы гісторыі апавядаецца, як Дон-Кіхот быў у Сарагосе на турніры, дзе зрабіў вельмі многа глупства.

— З гэтай самай прычыны,—адразу адказаў гнеўна Дон-Кіхот,—мае нагі не будзе ў Сарагосе. Такім чынам я выстаўляю напаказ перад усім светам хлуслівасць гэтага дур-

нога пісакі. Няхай людзі даведаюцца, што я не той Дон-Кіхот, пра якога ён гаворыць.

— Вы зробіце вельмі добра,—згадзіўся з ім дон Херанімо.—Такія турніры адбываюцца і ў Барселоне, дзе сен'ёру Дон-Кіхоту можна будзе паказаць усю сваю харобрасць.

— Так я і зраблю,—адказаў Дон-Кіхот,—а цяпер, міласці вашы, дазвольце мне ісці легчы ў ложка. Лічыце мяне ў ліку лепшых вашых сяброў і слуг.

— І мяне таксама,—дадаў Санчо,—можа і я магу на што-небудзь спатрэбіцца.

З гэтымі словамі яны развіталіся адзін з адным. Дон-Кіхот і Санчо пайшлі ў свой пакой, пакінуўшы дона Хуана і дона Херанімо ва ўпэўненасці, што менавіта яны—сапраўдныя Дон-Кіхот і Санчо, а не тыя, якія апісаны ў фальшывай гісторыі. Раніцай Дон-Кіхот, развітаўшыся з частаваўшымі яго кабальеро, разам з Санчо накіраваўся ў далейшую дарогу.

РАЗДЕЛ XLVIII

Пра тое, што здарылася з Дон-Кіхотам на дарозе ў Барселону

Пакідаючы заезджы двор, Дон-Кіхот перад гэтым даведаўся, якая самая кароткая дарога ў Барселону, мінуючы Сарагосу, бо ён хацеў ашукаць хлуслівага пісаку, які напаклёпнічаў на яго. На працягу шасці дзён з ім не адбылося нічога, заслугоўваючага быць запісаным.

На сёмы дзень, спыніўшыся на начны адпачынак, Санчо адразу заснуў, а Дон-Кіхота ахапілі мары аб прыгожай Дульсінеі і аб спосабе зняць з яе чары. Ён упадаў у распач пры думцы аб неахайнасці і малым спачуванні Санчо, які ўдарыў сябе толькі пяць разоў, гэта значыць, зусім мала ў параўнанні з бязмежнай колькасцю яшчэ нехапаючых удараў. Гэта выклікала ў яго такое моцнае незадавальненне што ён прышоў да наступнага вываду:

„Неабходна мне самому ўзяцца за гэтую справу! Самае важнае, каб Санчо атрымаў тры тысячы трыста ўдараў.

Што мне да таго, сам ён або хто-небудзь другі будзе біць яго, абы толькі ён іх атрымаў, адкуль-бы яны ні ўзяліся!" З гэтай думкай ён падышоў да Санчо, перад гэтым узяўшы аброць Расінантэ, і пачаў адшпільваць у Санчо падцяжкі. Але толькі ён узяўся за гэта, як Санчо прачнуўся і сказаў:

— Што гэта такое? Хто мяне чапае і здымае падцяжкі?

— Гэта я,—адказаў Дон-Кіхот—прышоў наварстаць тое, што ты прапусціў, і палягчыць маю трывогу. Дульсінея гіне; ты жывеш без турбот; я паміраю ад жадання; з гэтай прычыны адшпілі падцяжкі па добрай волі, бо мая воля—даць табе ў гэтым ціхім месцы, прынамсі, дзве тысячы ўдараў.

— Ну, не!—сказаў Санчо.—Удары павінны быць зроблены па добрай маёй волі, а цяпер у мяне няма ахвоты біць сябе. Хопіць і таго, што я даю вашай міласці слова лупцаваць сябе, калі мне гэта захочацца.

— У гэтым нельга спадзявацца на адну тваю ласку, Санчо, бо сэрца ў цябе жорсткае, а цела—пешчанае.

Кажучы гэта, ён стараўся зняць з яго порткі. Ubачыўшы гэта, Санчо ўскочыў на ногі і, падставіўшы яму нагу, паваліў на зямлю тварам угару. Паставіўшы яму потым правае калена на грудзі, ён трымаў яго рукі сваімі рукамі так, што Дон-Кіхот не мог крануцца.

— Як, здраднік?!—сказаў яму Дон-Кіхот.—Ты паўстаеш супроць свайго пана?

— Не, я толькі памагаю самому сабе, бо я сам сабе сен'ёр! Няхай ваша міласць не прымушае да бічавання цяпер, тады я пушчу вас.

Дон-Кіхот абяцаў яму гэта, пасля чаго Санчо падняўся і адышоў на вялікую адлегласць ад таго месца. Тымчасам ужо развіднела, і абодвух герояў зусім нечакана акружыла каля сарака разбойнікаў, якія загадалі ім стаяць не рухаючыся, пакуль не з'явіцца іхні атаман. Дон-Кіхот быў пешы, конь яго пасвіўся, кап'ё было прыстаўлена да дрэва,—адным словам, ён быў пазбаўлены мажлівасці абараняцца.

Разбойнікі кінуліся рабаваць тое, што было на Шерым, і забралі ўсё, што знайшлі ў торбах і ў дарожным чамадане.

Шчасце Санчо, што чырвонцы герцага і тыя, якія ён вёз з сабою з хаты, былі ў яго схаваны ў поясе, надзетым на голае цела. Але тым не менш, гэтыя добрыя людзі знайшлі-б іх, каб у гэты час не пад'ехаў іхні атаман. Ён вельмі здзівіўся, убачыўшы кап'ё, шчыт і самога сумнага Дон-Кіхота ва ўзбраенні. Атаман адразу-ж загадаў спыніць рабаўніцтва і сказаў, звяртаючыся да рыцара:

— Не будзьце такім сумным, добры чалавек, бо вы трапілі ў рукі Роке Гінарта¹, які больш спачувальны, як жорсткі.

— Сум мой не з тае прычыны,—адказаў Дон-Кіхот,—што я трапіў пад уладу табе, о, харобры Роке, а з тае прычыны, што бесклапотнасць мая была такой вялікай, што твае салдаты ўзялі мяне так ганебна ў палон: Каб яны знайшлі мяне вярхом на кані, са шчытам і кап'ём у руках, ім-бы давалося нялёгка, бо я—Дон-Кіхот Ламанчскі, чуткамі аб учынках якога повен увесь свет.

Роке Гінарт адразу-ж зразумеў, што хвароба Дон-Кіхота мае дачыненне больш да вар'яцтва, як да геройства. Ён быў у вышэйшай ступені здаволены, што сустрэў яго, і сказаў:

— Харобры рыцар, не крыўдзьцеся лёсам, які выпаў вам на долю. Можна няўдача ваша ператворыцца ва ўдачу, і вы астанецца здаволеным сустрэчай са мной.

Дон-Кіхот збіраўся ўжо падзякаваць яго, але ў гэты час прыбег адзін з людзей Роке і сказаў атаману:

— Сен'ёр, недалёка адсюль, па дарозе, якая вядзе ў Барселону, набліжаецца вялікі натоўп людзей.

— Разгледзеў ты,—запытаў Роке,—ці з тых яны, што нас шукаюць, або з тых, якіх мы шукаем?

— Яны з тых, якіх мы шукаем!

— Тады ідзіце ўсе і прывядзіце мне іх сюды адразу-ж, каб ніхто з іх не ўцёк.

Яны зрабілі так, як ім загадалі, а Дон-Кіхот, Санчо і Роке засталіся адны. Тады атаман сказаў Дон-Кіхоту:

¹ Роке Гінарт, сучаснік Сервантеса, атаман разбойнікаў; ён карыстаўся ў свой час вялікай славай, як чалавек велікадушны, спачувалчы, які браў у багатых і даваў бедным.

— Наша жыццё павінна здавацца сен'ёру Дон-Кіхоту зусім незвычайным, бо яно поўна дзіўных прыгод, трывог і небяспекі, але сярод лабірынта маіх памылак я не трачу надзеі выйсці ў бяспечную гавань.

Дон-Кіхот быў здзіўлены, пачуўшы развагі Роке, і адказаў яму:

— Сен'ёр Роке, пачатак выздараўлення ляжыць у разуменні хваробы і ў гатоўнасці прымаць лекі, дадзеныя яму доктарам. Калі вам захочацца, я буду вашым доктарам і навучу вас быць вандроўным рыцарам. На гэтым шляху даводзіцца цяпець столькі бяды і няшчасця, што яны, напэўна, здымуць з вас грэх зробленых вамі злачынстваў.

У гэты час вярнуліся разбойнікі, прывёўшы з сабой двух конных кабальеро, двух пешых падарожнікаў і карэту, у якой сядзелі жанчыны, суправаджаемыя шасцю слугамі. Вялікі Роке запытаў кабальеро, хто яны такія, куды едуць і колькі ў іх з сабою грошай. Адзін з іх адказаў:

— Сен'ёр, мы абодва—капітаны іспанскай пяхоты і едзем у Барселону, каб адплысці на чатырох галерах у Сіцылію. Мы маем з сабой усяго дзвесце або трыста чырвонцаў, бо звычайная беднасць салдат не дапускае вялікіх багаццяў.

Роке захацеў таксама даведацца, хто едзе ў карэце, куды і колькі ў іх грошай. Яму адказалі, што ў карэце едзе дон'я Кін'ёнес, жонка старшыні неапалітанскага суда, у суправаджэнні шасці слуг. Грошай-жа ў яе ўсяго шэсцьсот чырвонцаў.

— Такім чынам,—сказаў Роке Гінарт,—мы маем прыблізна дзевяцьсот чырвонцаў, а салдат у мяне каля шасцідзсяці. Палічыце самі, колькі давядзецца з гэтай сумы на кожнага, бо я дрэнна ўмею лічыць.

Пачуўшы гэта, разбойнікі радасна закрычалі:

— Няхай жыве Роке Гінарт многія гады! На зло шэльмам, шукаючым яго пагібелі!

Капітаны і сен'ёра жонка старшыні суда зрабіліся вельмі сумнымі, убачыўшы, што ў іх збіраюцца адабраць іхнюю

маёмасць. Але Роке злітасцівіўся з іх і, абярнуўшыся да капітанаў, сказаў:

— Сен'ёры капітаны, будзьце настолькі ветлівымі пазычыць мне шэсьцьдзсят чырвонцаў, а сен'ёра жонка старшыні—восемдзсят, каб здаволіць гэты атрад, суправаджаючы мяне, бо поп тым і жыве, што абедню спявае.

Капітаны вельмі красамоўна дзякавалі Роке за тое, што ён пакінуў ім іхнія грошы, а Роке папрасіў у сен'ёры прабачэння за крыўду, якую ён ёй зрабіў, прымушаны да гэтага дакладнымі абавязкамі сваёй не зусім сумленнай прафесіі.

Атрымаўшы ад іх грошы, Роке зараз-жа загадаў вызваліць падарожнікаў і пусціць іх на волю. Потым Роке напісаў ліст аднаму свайму сябру ў Барселоне, паведамляючы яго пра тое, што праз чатыры дні туды прыбудзе славуты Дон-Кіхот Ламанчскі, якога трэба прыняць як можна лепш. Гэты ліст даставіў па адрасу адзін з разбойнікаў, перад гэтым памяняўшы свой гарнітур на сялянскую вопратку.

РАЗДЗЕЛ XLIX

Пра тое, што здарылася з Дон-Кіхотам пры ўездзе ў Барселону, а таксама аб прыгодзе, зрабіўшай Дон-Кіхоту больш крыўды, як ўсе тыя, што здарыліся з ім да гэтага часу

Тры дні і тры ночы прабыў Дон-Кіхот у Роке, здзіўляючыся яго спосабу жыцця. Разбойнікі ўвесь час былі ў руху, пераходзячы з месца на месца. Сам Роке знаходзіўся асобна ад сваіх людзей у тайных сховах, бо шматлікія загады, выдання віцэ-каралём Барселоны і пагражаючыя яго жыццю, трымалі яго ў трывозе. Нарэшце па непраездных дарогах і тайных сцэжках Роке, Дон-Кіхот і Санчо з шасцю разбойнікамі накіраваліся ў Барселону. Прыехаўшы сюды, Роке абняў Дон-Кіхота і развітаўся з ім.

Гэта было яшчэ да золку, а ў час усходу сонца коннікі ў багатых гарнітурах пад'ехалі да таго месца, дзе знахо-

дзіўся Дон-Кіхот. Адзін з іх (той, які быў папярэджаны лістом Роке) сказаў гучна Дон-Кіхоту:

— Калі ласка, прашу ў наш горад, люстра, зорка і магніт вандроўнага рыцарства ва ўсім яго памеры! Мы ўсе—служы вашы і вялікія сябры Роке Гінарта!

— Я ў вашым распараджэнні,— адказаў Дон-Кіхот, — вядзіце мяне, куды хочаце, калі вы маеце жаданне карыстацца маімі паслугамі!

Акружыўшы яго, пры гуках габояў і літаўраў, кавальеро разам з ім накіраваліся ў горад. Пры ўездзе ў яго двое з хлапчукоў, акружаўшых іх з усіх бакоў праціснуліся праз натоўп, і адзін з іх, падняўшы хвост асла, а другі—Расінантэ, засунулі пад гэтыя хвасты некалькі пучкоў дзікага дзёрну. Бедныя жывёлы, адчуўшы гэтыя дзіўныя шпоры, яшчэ мацней прыціснулі хвасты, чым яшчэ больш павялічылі боль. Потым, зрабіўшы тысячы скачкоў, яны скінулі на зямлю сваіх коннікаў. Зняважаны Дон-Кіхот, здагадаўшыся, у чым справа, паспяшыў зняць плюмаж з-пад хваста сваёй клячы, а Санчо—з-пад хваста свайго асла. Кавальеро, суправаджаўшыя Дон-Кіхота, хацелі былі пакараць хлапчукоў за іхнюю дзёрзкасць, але гэта было немажліва, бо яны схаваліся сярод тысячы другіх.

Пасля гэтага Дон-Кіхот і Санчо зноў селі вярхом і цяпер ужо бяспечна даехалі да дома, дзе жыў іхні праваднік. Гаспадар гэтага дома, багаты кавальеро дон Антоніё Марэно, любіў розныя прыстойныя і тонкія забавы.

Як толькі ён убачыў Дон-Кіхота ў сваім доме, ён пачаў выдумляць, якім чынам прымусіць яго выказаць свае недарэчнасці. У той дзень у доме Антоніё абедалі некаторыя з яго сяброў. Усе яны выказвалі павагу Дон-Кіхоту і абыходзіліся з ім, як з вандроўным рыцарам, у выніку чаго ён быў у надзвычайным здавальненні. А жарты Санчо былі такія дасціпныя, што ўсе, хто слухаў яго, былі нібы прыкаваныя да яго вуснаў.

У той-жа вечар Дон-Кіхота павялі гуляць у хатнім гарнітуры з чырвона-бурага сукна, ад якога ў гэты час года

ўспацеў-бы сам лёд. Слугам быў дадзены загад займаць Санчо так, каб не выпусціць яго з дому. Дон-Кіхот ехаў вярхом не на Расінантэ, а на высокім спакойным муле. Ён не заўважыў, як да спіны яго прымацавалі пергамент, на якім вялікімі літарамі было напісана: „Гэта Дон-Кіхот Ламанчскі“. Запіска прыцягвала ўвагу ўсіх прахожых і праезджых. Усе яны ўголас чыталі: „Гэта Дон-Кіхот Ламанчскі“, а рыцар здзіўляўся, бачачы, што ўсе ведаюць яго і называюць па імя. Ён нават надзвычайна ганарыўся ўсеагульнай гэтай папулярнасцю і астаўся вельмі здаволены гэтай доўгай пагулянкай.

Калі ўсе вярнуліся дадому, тут пачаўся бал з дамамі. Жонка дона Антоніё, прыгожая і разумная сен'ёра, запрасіла сваіх сябровак прыйсці да яе ўшанаваць іхняга гасця і пазабавіцца ніколі нябачанымі яго дзівацтвамі. Бал пачаўся каля дзесяці гадзін вечара. Сярод дам былі дзве больш жартаўлівага і насмешлівага нораву. Яны так безупынна і старанна запрашалі танцаваць Дон-Кіхота, што стамілі яму не толькі цела, але і душу. Варта было паглядзець на фігуру Дон-Кіхота, даўгога, худога, жоўтага, у вузкай вопратцы, а га-лоўнае—нязграбнага.

Урэшце ён апусціўся сярод залы на падлогу, разбіты і замучаны такім вялікім практыкаваннем у танцах. Дон Антоніё загадаў узяць яго на рукі і занесці ў ложак. Санчо палажыў свайго пана ў ложак, накрыўшы яго, каб той успацеў і вызваліўся ад сваёй танцавальнай прастуды.

У такіх і таму падобных забавах прайшлі ў сен'ёра Антоніё два дні, а на трэці здарылася дзіўнае здарэнне, якога менш за ўсё чакаюць чытачы гэтай прайдзівай гісторыі.

Здарылася гэта раніцай. Калі Дон-Кіхот выехаў за горад пагуляць па ўзбярэжнай, узброены ўсім сваім узбраеннем, ён раптам убачыў, што да яго набліжаецца рыцар таксама ў поўным узбраенні. Рыцар гэты меў белае ўзбраенне, а на шчыце яго быў намаляваны бліскучы месяц. Наблізіўшыся да Дон-Кіхота, ён гучна сказаў:

— Харобры рыцар Дон-Кіхот Ламанчскі, я—рыцар Белага Месяца, нечуваныя геройствы якога, можа, напамінаць табе пра мяне. З'явіўся я сюды, каб прымусіць цябе прызнаць, што мая дама, хто-б яна ні была, непараўнальна прыгажэй за тваю Дульсінею Табоскую. Прызнаўшы безадкладна гэтую ісціну, ты выратуеш сябе ад смерці, а мяне—ад працы ўчыніць яе табе. Калі-ж ты будзеш змагацца самой, і я атрымаю перамогу, дык я буду патрабаваць, каб ты, скінуўшы зброю і стрымліваючыся ад пошукаў прыгод, накіраваўся да сябе ў сяло тэрмінам на год, дзе ўвесь гэты час ты пражывеш, не дакранаючыся да свайго мяча. Калі-ж ты пераможаш мяне, мая галава будзе ў тваім распараджэнні, зброя мая і конь мой будуць тваёй здабычай, а да тваёй славы прыйдзе слава маіх учынкаў.

Дон-Кіхот быў здзіўлены як ганарлівасцю рыцара Белага Месяца, так і прычынай яго выкліку на дуэль, але адказаў яму спакойна:

— Рыцар Белага Месяца, учынкі якога да гэтага часу яшчэ не даходзілі да майго ведама, я гатоў паклясціся, што вы ніколі не бачылі слаўтай Дульсінеі. Калі-б вы яе бачылі, вы, вядома, не зрабілі-б гэтага выкліку, бо пераканаліся-б, што не было і не можа быць прыгожасці, якую можна было-б параўнаць з яе прыгожасцю. Такім чынам, не кажучы нават, што вы хлусіце, а хутчэй—памыляецеся ў сваіх словах, я прымаю з азначанымі ўмовамі ваш выклік, і толькі выключаю з умовы, каб да мяне перайшла слава вашых учынкаў, бо я не ведаю, якога яны роду, я-ж здавольваюся славай уласных сваіх учынкаў. Такім чынам, пачнем дуэль.

У горадзе ўбачылі рыцара Белага Месяца і паведамілі пра гэта дону Антоніё Марэно. Той, думаючы, што гэтая новая прыгода вынайздзена якім-небудзь знаёмым кавальеро, паехаў безадкладна на ўзбярэжную. Прыехаў ён туды якраз у той час, калі Дон-Кіхот паварочваў Расінантэ, каб адзначыць поле для дуэлі. Ubачыўшы, што абодва рыцары гатовы кінуцца адзін на аднаго, дон Марэно стаў між іх,

пытаючыся, якая прычына прымусіла іх пачаць такую раптоўную бойку. Рыцар Белага Месяца ў кароткіх словах паўтарыў тое, што ўжо вядома чытачу і што прывяло ў неразуменне дона Марэно. Парашыўшы, што ўсё гэта—выдуманы кімсьці жарт, ён адышоў, кажучы:

— Сен'ёры рыцары, калі няма другога выйсця, як толькі зрабіць гэтае прызнанне, або памерці,—пачынайце бойку.

Рыцар Белага Месяца ў ветлівых і прыгожых выразах падзякаваў дона Антоніё за дадзены ім дазвол; тое-ж самае зрабіў і Дон-Кіхот, які, даручыўшы сябе ад усяго сэрца сваёй Дульсінеі, павярнуў Расінантэ, каб ад'ехаць крыху далей.

Праз некаторы час абодва праціўнікі павярнулі сваіх коней і паймчаліся адзін на аднаго. Але конь рыцара Белага Месяца бег шпарчэй, у выніку чаго праціўнік Дон-Кіхота сустрэў яго на двух трэцях адлегласці. Тут ён стукнуўся з ім з такой імклівай сілай, што Дон-Кіхот і Расінантэ паваліліся на зямлю. Зараз-жа рыцар Белага Месяца кінуўся да яго і, прыставіўшы яму кап'ё да забрала, усклікнуў:

— Вы пераможаны, рыцар, і пазбавіцеся жыцця, калі не падначаліцеся ўмовам нашага паядынку.

Дон-Кіхот, увесь пакамечаны і ашаломлены, не падымаючы забрала, сказаў слабым, замагільным голасам:

— Дульсінея Табоская—самая прыгожая жанчына на свеце, а я—самы несумленны рыцар. Мая слабасць не павінна зменшваць гэтую ісціну. Утыркі ў мяне кап'ё сваё, рыцар, і вазьмі жыццё, бо ты ўжо адабраў у мяне чэсць.

— Гэтага я, вядома, не зраблю,—гучна так, каб усе чулі, сказаў рыцар Белага Месяца,—няхай жыве ва ўсёй сваёй недатыкальнасці слава аб прыгожасці сен'ёры Дульсінеі Табоскай! Я зусім здаволюся, калі вялікі Дон Кіхот накіруецца ў сваё мястэчка на год, як мы ўмовіліся перад гэтай бойкай.

Усё гэта дон Антоніё з многімі другімі, быўшымі тут, чуў; чуў ён таксама і адказ Дон-Кіхота: калі ў яго не па-

трабуюць нічога, што можа прынесці шкоду Дульсінеі, усё астатняе ён выканае, як сумленны рыцар.

Пачуўшы гэтую заяву, рыцар Белага Месяца павярнуў каня і, нахіліўшы галаву перад глядачамі, ускочку накіраваўся ў горад. Дон Антоніё парашыў паехаць за ім і, чаго-б гэта ні каштавала, даведацца хто ён такі.

Калі Дон-Кіхоту адкрылі твар, дык убачылі, што ён бледны і пакрыты потам. Расінантэ быў у вельмі дрэнным становішчы і не мог рухацца. Санчо, вельмі засмучоны, не ведаў, што рабіць. Яму здавалася, нібы тое, што здарылася, было ўва сне і ўся гэтая гісторыя—справа чараўніцтва. Яго пан быў пераможаны і абавязаўся не браць у рукі зброі на працягу года, у выніку чаго надзеі на ажыццяўленне нядаўна дадзеных ім Санчо абяцанняў былі развеяны, як дым. Хутка пасля дуэлі рыцара на насілках прынеслі ў горад, куды праз некаторы час вярнуўся і дон Антоніё

РАЗДЗЕЛ I,

у якім апавядаецца, хто быў рыцар Белага Месяца а таксама аб мудрасці Санчо і іншых не менш цікавых і прыгожых рэчы

Дон Антоніё Марэно паехаў услед за рыцарам Белага Месяца, які схаваўся у адным з гатэляў горада. Дон Антоніё таксама ўвайшоў за ім туды, жадаючы пазнаёміцца з ім.

Рыцар пайшоў у пакой ніжняга паверха але, убачыўшы, што гэты кабальеро не адстае ад яго, сказаў:

— Я добра разумею, сен'ёр, чаго вы сюды прышлі: вы хочаце даведацца, хто я! У мяне няма прычыны хаваць гэта ад вас. Ведайце-ж, сен'ёр, што я—бакалаўр Сансон Караско, з аднаго мястэчка з Дон-Кіхотам Ламанчскім, вар'яцтва якога абуджае жаласць ва ўсіх, ведаючых яго. Выздараўленне яго залежыць ад спакою і ад таго, каб ён жыў у сябе на радзіме ў сваім доме. Жадаючы прымусіць яго зрабіць гэта, я парашыў выклікаць яго на дуэль з умовай, каб пераможаны аддаў сябе на волю пераможцы. Перамогшы

яго сёння, я патрабаваў ад яго, каб ён вярнуўся ў сваё мястэчка і не выязджаў адтуль цэлы год, на працягу якога яго можна вылечыць. З тае прычыны, што ён дакладна захоўвае правілы вандроўнага рыцарства, ён выканае і абавязак, узложаны мною на яго. Вось, сен'ёр усё, што здарылася. Упрашаю вас: не гаварыце Дон-Кіхоту, хто я, каб яму можна было вярнуць розум, які ў яго добры, за выключэннем рыцарскіх яго недарэчнасцей.

— О, сен'ёр—адказаў на гэта дон Антоніё,—вялікую страту зробіце вы ўсяму свету, калі вернеце развагу самаму дасціпнаму вар'яту, які толькі ёсць на свеце. Я асабіста перакананы, што карысць ад цвярозага розуму Дон-Кіхота не можа быць большай за тое задавальненне, якое даюць яго вар'яцкія выбрыкі, і перакананы, што вам гэта не ўдасца. Тым не менш я буду маўчаць і нічога не скажу Дон-Кіхоту, каб праверыць, ці ўдасца вам вылечыць яго.

Караско развітаўся з ім, загадаў пакласці сваё ўзбраенне на мула і выехаў у той-жа дзень з горада да сябе на радзіму.

Шэсць дзён прабывў пасля гэтага Дон-Кіхот у сваім ложку, будучы ў дрэнным настроі і безупынна думачы пра няшчаснае сваё паражэнне. Заспакойваючы яго, Санчо сказаў:

— Сен'ёр мой, будзьце бадзёрым, калі можаце: вы-ж не паламалі сабе ніводнага рабра. Наогул, як вы ведаеце, дзе даюць, там і бяруць, і не заўсёды ёсць капчонка, дзе ёсць кручкі для развешвання яе. Вернемся дахаты і адмовімся ад прыгод у краінах і мясцовасцях, невядомых нам. Калі добра прыглядзецца да справы, больш за ўсіх трачу тут я, бо калі ваша міласць адмовіцца зрабіцца каралём, пакідаючы сваю рыцарскую прафесію, дык і мае надзеі зрабіцца графам ператворацца ў дым.

— Маўчы, Санчо, маё-ж зняволенне не будзе працягвацца больш года. Потым я зноў вярнуся да благароднай маёй прафесіі і заваю для сябе каралеўства, а для цябе—якое-небудзь графства.

Дон-Кіхот угаварвае разбойнікаў адмовіцца ад іх спосабу жыцця.

ныя мае ногі, патрабуючы, каб яны ішлі больш, як ім трэба. У падобных гутарках прайшло ў іх чатыры дні, і з імі не здарылася нічога такога, што перашкодзіла-б іхняму падарожжю. На пяты дзень, пры ўездзе ў мястэчка, яны ўбачылі ля дзвярэй гасцініцы многа народу.

Калі Дон-Кіхот наблізіўся да іх, адзін селянін гучна сказаў:

— Няхай хто-небудзь з гэтых двух сен'ёраў скажа нам, што рабіць з нашым закладам.

— Справа ў тым, сен'ёр добры,—сказаў селянін,—што адзін тлусты жыхар гэтага мястэчка, які важыць адзінаццаць арабасаў¹, выклікаў на бег свайго суседа, які важыць не больш пяці. Умовай было—прабегчы адлегласць у сто крокаў з роўнымі цяжарамі. Калі запыталі ў першага, як уроўнаважыць цяжары, ён сказаў, што яго праціўнік павінен палажыць сабе на плечы шэсць арабасаў жалеза. Такім чынам пяць арабасаў вагі хударлявага параўнаюцца з адзінаццаццю—таўсцяка.

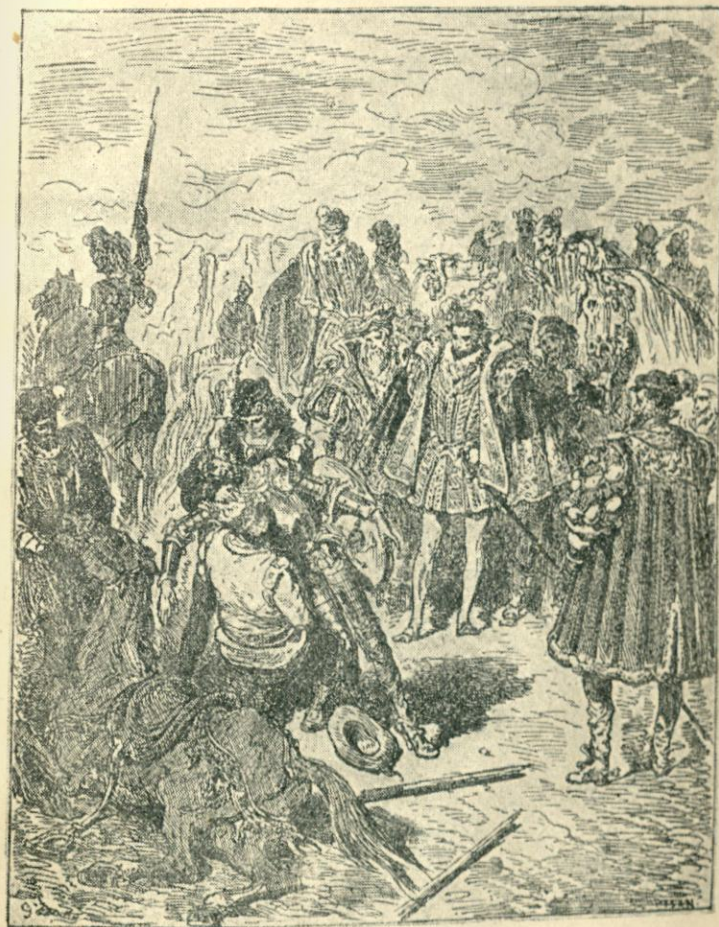
— Ну, гэта ўжо не!—сказаў Санчо раней, як Дон-Кіхот паспеў адказаць.—Усяго некалькі дзён назад я перастаў быць губернатарам і суддзёй, з гэтай прычыны менавіта я павінен растлумачыць гэтыя сумненні і выказаць сваю думку ў кожнай спрэчцы.

— Правільна, сябра Санчо,—згадзіўся Дон-Кіхот.

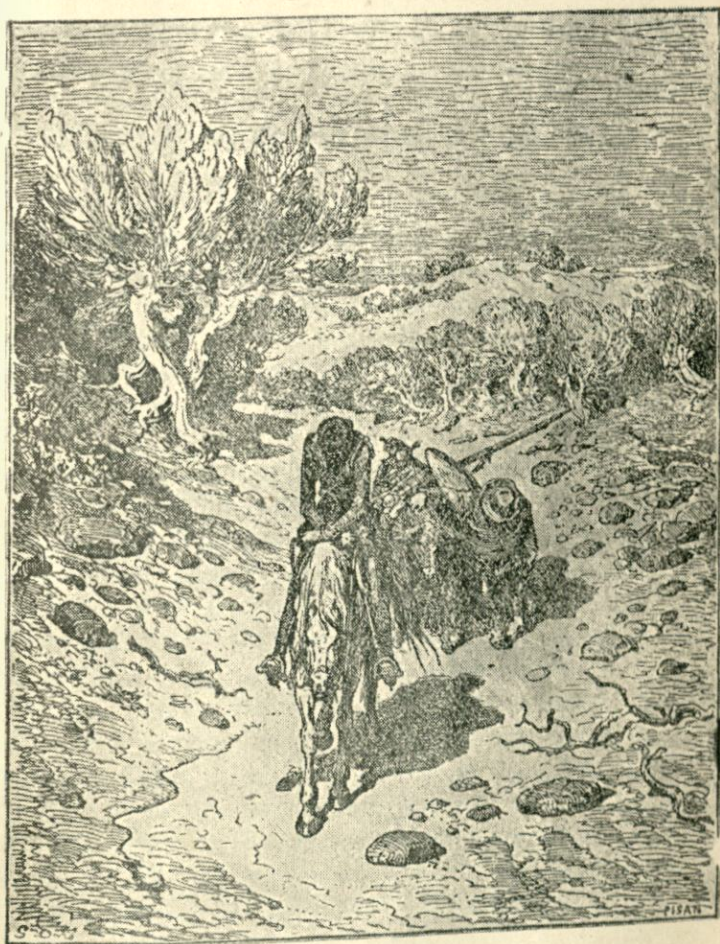
Атрымаўшы дазвол, Санчо сказаў сялянам, якія натоўпам стаялі вакол яго:

— Браткі, у патрабаванні таўсцяка няма ні розуму, ні справядлівасці. Калі выкліканы мае права выбіраць зброю, нядобра, каб выклікаўшы выбраў для яго зброю, якая пашкодзіць выкліканаму быць пераможцам. Такім чынам, на мой погляд, таўсцяк, выклікаўшы на бег, павінен зняць, зрэзаць, абцясаць або саскабліць шэсць арабасаў мяса са свайго цела, дзе яму захочацца. Давёўшы гэтым спосабам сваю вагу да пяці арабасаў, ён параўнаецца з пяццю араба-самі свайго праціўніка, і тады яны могуць бегчы на роўных умовах.

¹ Іспанская вага—каля 12 кілограмаў.

Калі Дон-Кіхоту адкрылі твар, дык убачылі, што ён бледны
і пакрыты потам...

Дон-Кіхот без зброї ехаў на параненым Расінантэ, а Санчо
Ішоў пехатою...

— Клянуса,—усклікнуў адзін селянін,—гэты сен'ёр гаворыць чыстую праўду, але баюся, што таўсцяк не захоча развітацца нават з адной унцыяй свайго мяса, не то што з шасцю арабасамі.

— Лепш было-б ім зусім не бегаць,—сказаў другі селянін.

Але Дон-Кіхот ужо не слухаў іх. Прышпорыўшы Расінантэ, ён паехаў наперад, пакінуўшы іх здзіўленымі яго дзіўнай фігурай і розумам яго слугі, за якога яны прынялі Санчо.

Гэтую ноч пан і слуга правялі сярод поля, пад адкрытым небам. На наступны дзень, працягваючы сваё падарожжа, яны сустрэлі пешахода з торбаю цераз плячо і з пікаю ў руках. Ubачыўшы Дон-Кіхота, ён падбег да яго і з вялікай радасцю ўсклікнуў:

— О, сен'ёр мой Дон-Кіхот Ламанчскі, як рады будзе герцаг, калі ён даведаецца, што ваша міласць варочаецца ў замак.

— Я вас не ведаю, сябра,—сказаў Дон-Кіхот,—і не апознаю, калі вы мне не скажаце, хто вы.

— Сен'ёр Дон-Кіхот,—адказаў чалавек,—я—Тасілос, лакей герцага, той самі Тасілос, які не захачеў змагацца з вашай міласцю з-за жаніцьбы з дачкой дон'і Родрыгес.

— Няўжо вы той, каго мае ворагі-чараўнікі ператварылі ў лакея, каб пазбавіць мяне славы ў гэтай бойцы.

— Хопіць, сен'ёр добры. Тут не было ніякага чараўніцтва. Я быў і астаўся лакеем Тасілосам і думаў ажаніцца, не пачынаючы бойкі, бо маладая дзяўчына мне спадабалася. Але як толькі ваша міласць паехала з замка, герцаг загадаў даць мне сто палак за тое, што я не паслухаўся яго загадаў, якія ён мне даў перад уступленнем у бойку. Дзяўчына-ж пайшла ў манастыр, а дон'я Родрыгес вярнулася ў Кастылю. Я іду цяпер у Барселону і нясу пакет лістоў віцэ-каралю. Калі вашай міласці хочацца выпіць глаток чыстага віна, я прапаную вам цэлую бутэльку і некалькі скрылькоў транчонскага сыру, які абудзіць смагу, калі яна заснула.

— Мне падабаецца гэтая прапанова...—сказаў Санчо.

— Ты, Санчо,—спыніў яго Дон-Кіхот,—самы вялікі аб'ядала і самы вялікі невук на свеце! Цябе ніяк нельга пераканаць, што гэты Тасілос зачараваны і ператвораны. Астайся з ім і наядайся сытна, а я паеду ціха наперад і буду чакаць, калі ты прыедзеш.

Лакей і Санчо селі на зялёнай траве і ў добраў згодзе так шпарка справіліся з усім, што было ў торбах, што нават аблізлі пакет з лістамі толькі таму, што ад яго пахла сырам.

— Няма сумнення,—сказаў Тасілос,—што твой пан, Санчо, павінен быць вар'ятам.

— Як павінен?—перапытаў Санчо.—Ён нікому нічога не вінен, бо за ўсё плоціць, асабліва калі манетай з'яўляецца вар'яцтва. Але што за карысць з таго, асабліва цяпер, калі ён канчаткова страціў розум, бо яго перамог рыцар Белага Месяца.

Тасілос папрасіў яго расказаць, як гэта здарылася, але Санчо адказаў, што было б непрыстойна з яго боку прымушаць чакаць свайго пана. Пасля гэтага, страσανуўшы свой плашч і выкінуўшы крошкі з барады, ён пагнаў перад сабой асла. Хутка ён дагнаў свайго пана, які чакаў яго пад ценем дрэва, ахоплены цяжкімі развагамі пра зняцце чараўніцтва з Дульсінеі і пра жыццё, якое яму трэба было весці ў вымушанай адзіноце.

Санчо падышоў да Дон-Кіхота і пачаў хваліць яму шчодры пачастунак лакея Тасілоса.

— Няўжо,—сказаў Дон-Кіхот,—ты, Санчо, усё яшчэ думаеш, што гэта сапраўдны лакей? Але скажы мне, пытаўся ты ў гэтага Тасілоса, ці аплакала Алтысідора разлуку са мной, або яна ўжо забылася на каханне, якое мучыла яе ў маёй прысутнасці?

— Мае думкі,—адказаў Санчо,—былі не такога роду, каб я меў час пытацца пра глупства. Клянуся целам маім, сен'ёр, няўжо ваша міласць можа даведвацца цяпер пра чужыя думкі, асабліва пра думкі закаханых?

— Бачыш, Санчо, існуе вялікая розніца між каханнем

і ўдзячнасцю; можа здарыцца, што рыцар не закаханы, але каб ён, строга кажучы, быў няўдзячным, гэтага быць не можа. Як відаць, Алтысідора моцна кахала мяне, але ў мяне не было надзеі на багацце, якое я мог-бы прапанаваць ёй, бо багацце вандроўных рыцараў—нібы блукаючыя агні, зданнёвыя і зманлівыя, а мае надзеі я аддаў Дульсінеі, якую ты зневажаеш, забыўшыся караць сваё цела, жадаючы лепш захаваць яго для чарвякоў, чымся для палягчэння лёсу маёй беднай сен'ёры.

— Сен'ёр,—адказаў Санчо,—кажучы па праўдзе, я ніяк не мог пераканаць сябе, што бічаванне маіх ляжак можа мець якія-небудзь адносіны да зняцця чар з сен'ёры Дульсінеі. Гэта ўсё-адно, што сказаць: у вас баліць галава, дык памажце маззю калені. Але як-бы там ні было, я выканаю сваё абяцанне, калі ў мяне будзе ахвота і зручны час для бічавання.

У такіх гутарках яны дайшлі да таго месца, дзе былі збіты быкамі з ног. Успомніўшы пра гэта, Дон Кіхот сказаў Санчо:

— Вось луг, на якім мы сустрэліся з пастухамі. Ведаеш, Санчо, якая думка прышла мне ў галаву? Калі табе гэта падабаецца, я хацеў-бы, каб і мы ператварыліся ў пастухоў, хаця-б на той час, які я павінен правесці ў адзіноце. Я куплю некалькі авечак і ўсе іншыя рэчы, неабходныя для прафесіі пастуха. Я назавуся пастухом Кіхотыс, а ты—Пансіно, і мы будзем валацужыць па горах, лясах і лугах, здавольваць сваю смагу з крышталёвых крыніц. Дубы дадуць нам салодкія свае плады, ружы—пах, шырокія лугі—дываны, упрыгожаныя тысячай кветак. Месяц і зоры дадуць нам святло, песні—асалоду, каханне—мары, дзякуючы якім мы зробімся славытымі і бяссмертнымі не толькі ў цяперашні час, але і ў будучыя стагоддзі.

— Я, сен'ёр, такі няшчасны,—сказаў Санчо,—што баюся—ніколі не прыдзе той дзень, калі я ўбачу сябе ў гэтай прафесіі. Я нават не хачу марыць пра гэта, каб не рабіць сабе згрызот, бо сказана: знішчыўшы прычыну, знішчыш і грэх,

і чаго не бачыць вока, пра тое не гаруе сэрца, бо лягчэй пераскочыць цераз паркан, чымся прасіць у добрых людзей.

— Хопіць прыказак, Санчо,—сказаў Дон-Кіхот.—Адной з тых, што ты падаў, было-б зусім дастаткова, каб выказаць тваю думку. Многа разоў раў я табе не быць такім шчодрым на прыказкі і стрымлівацца, калі ты іх падаеш; але гэта, як гаворыць прыказка, азначае прапаведваць у пустыні, або па другой прыказцы: маці мяне б'е, а я б'ю цацку.

— Мне думаецца,—адказаў Санчо,—што ваша міласць робіць па прыказцы: „Скаварада сказала катлу: ідзі адсюль, чорнавокі“. Вы лаеце мяне за тое; што я падаю прыказкі, а самі нанізваеце іх папарна.

— Але-ж я падаю прыказкі дарэчы, а ты прыцягваеш іх за валасы, падаеш іх ні к сялу, ні к гораду.

Скончыўшы, нарэшце, гэтую гутарку аб прыказках, янь павячэралі позна і дрэнна, зусім супроць густу Санчо, які ўспомніў багатыя абеда ў дамах дона Дыего дэ-Міранда, багатага Камачо і дона Антоніё Марэно. Аднак гэта не пашкодзіла яму правесці гэтую ноч ува сне, у той час як пан яго доўга варочаўся, стагнаў і ўздыхаў, ахоплены сумнымі думкамі.

РАЗДЗЕЛ LI

Пра шчаціністую¹ прыгоду, якая здарылася з Дон-Кіхотам, а таксама яшчэ пра адну, самую надзвычайную і рэдкую прыгоду.

Ноч была цёмная, і Дон-Кіхот урэшце задрамаў на некаторы час. Але заўсёдняыя клопаты не давалі яму спаць, і ён, прачнуўшыся хутка, разбудзіў Санчо і сказаў яму:

— Я здзіўлены спакойнасцю твайго характару. Ты зроблены з мармура або з моцнай бронзы, у якіх няма ні руху, ні пачуцця. Я не сплю, калі ты спіш, я плачу, калі ты спяваеш, я трачу свядомасць ад паста, калі ты не можаш пе-

¹ Ужыта ў падвойным сэнсе: як прыгода, дзе адыгрывалі ролю свіні, так і ў сэнсе „калючы, непрыемны“.

радыхнуць ад перасычэння. Абавязак-жа доорых зброеносцаў—спачуваць гору сваіх рыцараў і падзяляць іхнія пачуцці, хоць-бы толькі дзеля прыстойнасці. З гэтай прычыны падумай сам, ці не пара табе падняцца і, адышоўшы адсюль некалькі ў бок, з мужным сэрцам і адважнай душой ударыць сябе трыста або чатырыста разоў у лік тых удараў, якія патрэбны, каб зняць чары з Дульсінеі. Я не хачу пачынаць з табой бойку на кулаках, бо ў цябе рука цяжкая. Затое пасля гэтых удараў мы праспяваем: я —пра маю разлуку, а ты—пра сваю сталасць. Гэтым мы зробім пачатак нашым пастушым заняткам.

— Сен ёр,—адказаў Санчо,—я не манах, каб падымацца сярод сна і біць сябе. Яшчэ менш здаецца мне зручным і мажлівым пераходзіць адразу ад страшнага болю ўдараў да музыкі. Не перашкаджайце мне, міласць ваша, спаць і не падганяйце адносна бічаванні, бо ў праціўным выпадку я не дакрануся да свайго цела.

— О, закасцянелая душа! О, бязлітасны зброеносец! Дзякуючы мне, ты быў губернатарам і маеш блізкую надзею зрабіцца графам.

— Я гэтага не ведаю,—перапыніў яго Санчо,—а ведаю толькі, што пакуль я сплю, у мяне няма ні страху, ні надзей, ні трывог, ні славы. Сон—харч, які пазбаўляе ад голаду, вада, якая здавальняе смагу, агонь, які сагравае холад, вага, якая ўроўнаважвае пастуха з каралём і прастака з мудрым.

— Ніколі я не чуў, Санчо, каб ты гаварыў так прыгожа, як цяпер.

У гэты час словы Дон-Кіхота спыніў гучны гул, які пачуўся па ўсёй акрузе. Дон-Кіхот адразу-ж ускочыў на ногі і ўзяўся за меч, а Санчо, ахоплены дрыжкамі ад спалоху, падлез пад Шэрага, загарадзіўшы сябе з бакоў узбраеннем і ўючым сядлом. Шум паступова павялічваўся. Справа ў тым, што некалькі чалавек гналі прадаваць на рынак больш шасцісот свіней, рабіўшых такі вялікі шум сваім роханнем і чмыханнем, што яны зусім аглушылі Дон-Кіхота і Санчо.

Вялікі статак урэшце, без ніякай павагі да аўтарытэта Дон-Кіхота і Санчо, перайшоў цераз іх абодвух, разбурыўшы траншэі Санчо і перакуліўшы Дон-Кіхота і Расінантэ. Гурт свіней, іхняе рохканне, шпаркасць; з якой брудныя гэтыя жывёлы з'явіліся, так раззлавалі Санчо, што ён зараз-жа папрасіў у свайго пана меч, маючы намер забіць з поўтузіны гэтых свіней, але Дон-Кіхот сказаў яму:

— Пакінь іх, сябра; знявага гэтая—справядлівая кара для пераможанага вандроўнага рыцара. На такіх заўсёды накідваюцца шакалы, кусае асва і толчуць свінні.

— Напэўна, — сказаў Санчо, — зброеносцаў пераможаных рыцараў павінны кусаць мухі, есці вошы і мучыць голад. Каб зброеносцы былі сынамі рыцараў або іх блізкімі сваякамі, я-б згадзіўся з тым, каб кара за віну рыцара падала на зброеносцаў да чацвертага калена... Між іншым, усё-адно, давайце даспім тое малае, што засталася ад ночы; можа раціцою справы нашы палепшацца.

— Спі, Санчо, бо ты нарадзіўся, каб спаць, а я—для таго, каб быць заўсёды пільным. Да надыходу дня я дам поўную волю маім думкам і апрацюю іх у форме вершаў.

— Мне здаецца, — адказаў Санчо, — што думкі, якія прымушаюць складаць вершы, не павінны мець вялікага значэння. Між іншым, няхай м'ясць ваша складае вершы, колькі ёй захочацца, а я буду спаць, колькі я здолею.

І зараз-жа ён лепш лёг і заснуў моцным сном, а Дон-Кіхот пад музыку сваіх уздыхаў запеў складзены ім самім раманс, які канчаўся такім куплетам:

Што рабіць мне?—Жыццё забівае,
А смерць, гуляючы са мной,
Зноў жыццё мне зварачае
Сваёй бязлітаснай рукой.

Пад акампанімент яго спеву непрыкметна прышоў дзень Сонца абудзіла Санчо, які, заўважыўшы спусташэнне, зробленае ў яго прадуктах свіннямі, пракляў іх самымі апошнімі словамі. Яны зноў адправіліся ў сваё падарожжа і ў час надыходу вечара ўбачылі, што насустрач ім набліжаецца каля

дзесяці коннікаў. Сэрца ў Дон-Кіхота забілася ад хвалявання, а ў Санчо замерла ад страху, бо людзі, ехаўшыя ім насустрэч, былі ўзброены коп'ямі і мелі вельмі ваяўнічы выгляд.

Дон-Кіхот абярнуўся да Санчо і сказаў:

— Каб не маё абяцанне, я мог-бы ўзяцца за зброю, і гэтая грамада здалася-б мне салодкім тортам і пернікам. Але можа гэта што-небудзь другое, а не тое, чаго мы баімся.

У гэты час коннікі пад'ехалі да іх і, не кажучы ні слова, акружылі Дон-Кіхота і накіравалі свае коп'і яму ў спіну і грудзі, пагражаючы смерцю.

Адзін з іх, прылажыўшы палец да губ, схапіў за аброць Расінантэ і адвёў яго з дарогі.

Тое-ж самае было зроблена і з Санчо. Абодвух палонных пагналі наперад.

Калі яны спрабавалі казаць хоть слова, іх зараз-жа пачыналі біць коп'ямі.

Такім чынам у поўнай маўклінасці яны каля гадзіны ночы прыехалі ў замак, у якім Дон-Кіхот адразу-ж апазнаў замак герцага.

Увайшоўшы ў галоўны двор замка, коннікі злезлі з коней і, узяўшы Санчо і Дон-Кіхота сілай на рукі, унеслі іх на двор, вакол якога гарэла каля сотні факелаў.

Дзякуючы гэтым факелам і некалькім сотням лямпак на галерэі, акружаўшай двор, адсутнасць дзённага святла не была прыкметна.

Сярод двара, футаў на шэсць ад зямлі, стаяў катафалк, накрыты балдахінам з чорнага мошаста. Вакол катафалка гарэла на ступенях больш сотні свечак з белага воска, а на катафалку ляжала мёртвае цела да таго прыгожай дзяўчыны, што, дзякуючы яе прыгожасці, сама смерць здавалася прыгожай. У гэтай дзяўчыне Дон-Кіхот апазнаў Алтысідору.

З аднаго боку двара была пабудавана эстрада; тут на двух крэслах сядзелі два чалавекі, якія, мяркуючы па каронах на іх галовах і скіпетрах у руках, здаваліся каралямі, сапраўднымі або фальшывымі. Побач з гэтай эстрадай стаялі другія два крэслы, на якія пасадзілі Дон-Кіхота і Санчо.

Усё гэта было зроблена ў поўнай маўклінасці.

Пасля гэтага на эстраду ўвайшлі з вялікай світай герцаг і герцагіня.

Яны ўрачыста селі на два багата ўпрыгожаныя крэслы побач з тымі двума асобамі, якія здаваліся каралямі.

Потым нейкі слуга падышоў да Санчо і накінуў на яго вопратку з чорнай кляёнкі, усю размаляваную чырвоным полымем, шапнуўшы яму на вуха, каб ён не раскрываў рота, калі не хоча быць забітым. Санчо, вельмі спалохаўшыся, паглядзеў на сваю вопратку і ўбачыў сябе ахопленым полымем. Але яно не паліла, і з гэтай прычыны ён не звярнуў на гэта ніякай увагі.

У новым сваім уборы Санчо быў такім смешным, што Дон-Кіхот, не глядзячы на свой спалох, не мог стрымацца ад ухмылкі.

У гэты час магільная маўклінасць была парушана наступнымі словамі аднаго з людзей у кароне:

— Я не буду апісваць смерць і прыгожасць непараўнальнай Алтысідоры, скажу толькі, што яе закліканы вярнуць да жыцця вялікі Санчо не менш вялікім учынкам, аб чым сказана ў заповедных кнігах лёсу.

Ледзь сказаў ён гэтыя словы, як яго сусед, падняўшыся з свайго крэсла, сказаў:

— Эй, слухайце вы, слугі гэтага дома, спяшайцеся ўсе адзін за адным сюды і сваімі пальцамі датыкніцеся да твара Санчо дваццаць чатыры разы, ушчыпніце яму дванаццаць разоў рукі і кальніце шэсць разоў булаўкай бакі, бо паратунак Алтысідоры залежыць ад ажыццяўлення гэтай пастановы.

Пачуўшы гэта, Санчо не вытрымаў і, парушыўшы маўчанку, усклікнуў:

— Клянуся ўсім на свеце, я не дазволю датыкнуцца да свайго твара! Чорт вазьмі, якія адносіны мае мацанне рукамі майго твара да ўваскрашэння гэтай дзяўчыны? Для гэтай капчонкі ў мяне няма кручкоў. Зачароўваюць Дульсінею, а потым б'юць мяне бізуном, каб зняць з яе чары!

Памірае Алтысідора невядома ад якой хваробы, а каб уваскрасіць яе, выходзіць, што неабходна зноў-такі мне даць дваццаць чатыры аплявухі па твары, пакалечыць маё цела ўколамі булавак і нашчыпаць рукі да сінякоў! Пры чым я тут?!

— Злітуйся, тыгр, і сціхні!—сказаў чалавек у кароне. Пакутуй і маўчы, бо ад цябе не патрабуюць немажлівага. Такім чынам, слугі, яшчэ раз кажу: безадкладна выканайце мой загад.

У гэты час на дварэ з'явілася шэсць дуэней у акуларах, трымаючы правыя рукі ўгару з голымі лакцямі. Толькі Санчо ўбачыў дуэней, ён зароў, як бык:

— Я магу дазволіць усяму свету чапаць сябе, але згадзіцца, каб да мяне датыкнуліся дуэн'і,—ні за што! Няхай кошкі падрапаюць мне твар, як яны зрабілі гэта з маім панам у гэтым самым замку! Усё я сцярплю, толькі-б да мяне не датыкнуліся гэтыя дуэн'і.

Тут ужо Дон-Кіхот спыніў маўчанку і сказаў Санчо:

— Узбройся цярплінасцю, сын, і горача падзякуй неба за тое, што яно тваю асобу надзяліла ўласцінасцю сваім пакутніцтвам здымаць чары з зачараваных і ўваскрашаць мёртвых.

Між тым дуэн'і абступілі Санчо, які, паступова заспакоіўшыся, добра сеў на сваё крэсла і пакорна выставіў твар і бараду першай дуэн'і. Адпячатаўшы свае пяць пальцаў на яго твары, яна зараз-жа зрабіла яму нізкі рэверанс.

Нарэшце ўсе дуэн'і надавалі яму пстрычкоў і шчыпкоў, але чаго ён не мог выцерпець—гэта ўколаў булаўкамі. Ён ускочыў з крэсла раззлаваным і, схопіўшы запалены факел, які быў паблізу ад яго, кінуўся на дуэней з крыкам:

Вон, слугі пекла, я-ж не з бронзы, каб не адчуваць такой надзвычайнай пакуты.

Тут Алтысідора, якая, мабыць, стамілася ляжаць столькі часу на спіне, павярнулася на бок; убачыўшы гэта, усе прысутныя амаль у адзін голас усклікнулі:

— Алтысідора жывая! Алтысідора жывая!

Адзін з „каралёў“ загадаў Санчо зменшыць свой гнеў, бо мэта, якая мелася на ўвазе, была ўжо дасягнута. Як толькі Дон-Кіхот убачыў, што Алтысідора зрабіла рух, ён апусціўся на калені перад Санчо, кажучы:

— Цяпер якраз час, сын мой, зрабіць табе некаторыя з удараў, каб зняць чары з Дульсінеі. Менавіта цяпер, бо ўласцівая табе здольнасць выступіла ў поўнай меры.

— Вельмі добра было-б,—сказаў Санчо—калі-б пасля штуршкоў, пстрычкоў і ўколаў булаўкамі цяпер з’явіліся ўдары бізуном. Не застаецца нічога больш, як толькі ўзяць цяжкі камень, прывязаць яго мне на шыю і кінуць мяне ў калодзеж. Гэта нават не вельмі пакрыўдзіла-б мяне. Дайце мне спакой!

Тымчасам герцаг і герцагіня падняліся і разам з Дон-Кіхотам і Санчо пайшлі насустрач Алтысідоры, каб памагчы ёй сыйсці са ступенек катафалка. Яна, зрабіўшы млосны выгляд, пакланілася герцагу і герцагіні і сказала Дон-Кіхоту:

— З-за тваёй жорсткасці, некахаючы рыцар, я прабыла на тым свеце, як мне здаецца, больш тысячы год. А табе, э, самы спачувальны зброеносец на ўсёй зямлі, я абавязана жыццём, якое цяпер маю. За гэта я дарую табе шэсць маіх сарочак. Калі яны не ўсе моцныя, дык, прынамсі, усе чыстыя.

Санчо пацалаваў ёй за гэта рукі.

Потым яго і Дон-Кіхота завялі ў тыя пакоі, дзе яны жылі раней.

РАЗДЗЕЛ ІІ,

у якім многае растлумачваецца, а рэшта ідзе на карысць непараўнальнай Дульсінеі

Санчо спаў гэтую ноч у адным пакоі з Дон-Кіхотам. Ён з ахвотай унікнуў-бы гэтага, бо добра ведаў, што яго пан з пытаннямі і адказамі не дасць яму заплюшчыць вочы. Гаварыць-жа яму не хацелася, бо ён яшчэ адчуваў боль ад нядаўняй пакуты. Баязнь яго мела падставу, бо не паспеў яго пан легчы ў ложак, як ужо звярнуўся да яго са словамі:

— Што скажаш ты, Санчо, пра сёнешнюю прыгоду? Бачыш, якая вялікая і магутная сіла халоднай знявагі, бо Алтысідора памерла толькі ад адной суровасці і знявагі, якія я ёй заўсёды выказваў.

— Няхай-бы яна ў добрую гадзіну памерла,—адказаў Санчо.—Абы толькі пакінула мяне ў спакоі, бо я за ўсё сваё жыццё не стараўся закахаць яе ў сябе і не адварочваўся ад яе. Не магу сабе ўявіць, якое дачыненне здароўе Алтысідоры можа мець да пакутніцтва Санчо Панса. Разам з гэтым упрашаю вашу міласць: дайце мне спаць і не пытайцеся ў мяне больш ні пра што, калі не хочаце, каб я выкінуўся з акна.

— Спі, сябра Санчо,—адказаў Дон-Кіхот,—калі толькі табе не перашкаджаюць атрыманыя табою ўколы булаўкамі, шчыпкі і аплявухі па шчоках.

— Яшчэ раз упрашаю вашу міласць: дайце мне спаць, бо сон ёсць палёгка гору тых, каму яно перашкаджае спаць.

— Няхай будзе такі—сказаў Дон-Кіхот.

Пасля гэтага абодва яны заснулі. Сон іхні аўтар гэтай вялікай гісторыі выкарыстае для таго, каб даць справаздачу пра ўсе паведамленыя здарэнні.

Справа ў тым, што бакалаўр Караско раней, як выклікаць Дон-Кіхота на дуэль, прыехаў у замак герцага. Даведаўшыся тут, дзе знаходзіцца харобры наш рыцар, ён знайшоў яго і, перамогшы, зноў вярнуўся ў замак. Паведаміўшы герцагу пра вынікі паядынку, а таксама пра тое, дзе знаходзіцца Дон-Кіхот, ён паехаў у сваё сяло. Герцаг-жа знайшоў рыцара і зрабіў з ім жарт, пра які чытач ужо ведае з папярэдняга раздзела.

Не ўсю ноч Дон-Кіхот, ахоплены бурнымі сваімі думкамі, праспаў, а як толькі прышла раніца, у пакой яго ўвайшла Алтысідора.

Пры з'яўленні яе Дон-Кіхот засароміўся і, накрывшыся поцілкамі і коўдрамі, анямеў, не маючы мажлівасці сказаць ёй якую-б там ні было ветлівасць. Алтысідора села на крэсла

побач з яго згалоўем і, глыбока ўздыхнуўшы, загаварыла пяшчотным і слабым голасам:

— Калі скромныя дзяўчаты даюць языку волю прарвацца праз усе перашкоды, абвешчаюць публічна пра свае тайны, яны, безумоўна, даведзены да апошняга. Я, сен'ёр Дон-Кіхот Ламанчскі, адна з іх,—пераможаная і закаханая. Два дні таму назад з-за тваёй суровасці я памерла. Толькі дзякуючы пакутніцтву твайго добрага зброеносца, я не засталася на тым свеце.

— Каханне магло-б,—сказаў Санчо,—укласці ваша ўвакращэнне ў пакутніцтва майго асла: я быў-бы за гэта вельмі ўдзячны, бо не для кожнай капчонкі...

Але тут Дон-Кіхот, прадбачачы цэлы паток прыказак, спыніў яго і сказаў, звяртаючыся да Алтысідоры:

— Многа разоў гаварыў я вам, сен'ера: я вельмі засмучоны тым, што вы накіравалі сваю прыхільнасць на мяне, бо я магу адказаць вам толькі ўдзячнасцю, але не ўзаемнасцю. Я нарадзіўся, каб належаць Дульсінеі Табоскай, і ніякая другая прыгожасць не можа заняць месца, належачае ёй у маёй душы. Няхай гэта прымусіць вас вярнуцца ў межы вашай скромнасці.

Пачуўшы гэта, Алтысідора, робячы выгляд, што яна вельмі раззлаваная і засаромленая, усклікнула:

— Клянуся, дон сушаная траска, калі я дабаруся да вас, дык выдзеру вам вочы! Ці не думаеце вы, можа, дон пераможаны і дон пабіты палкамі, што я памерла з-за вас! Усё, што вы бачылі сёння ўначы, было толькі прытворствам! Я не такая жанчына, каб паміраць з-за падобных вярблюдаў!

Дон-Кіхот хацеў адказаць ёй, але ў гэты час у пакой увайшлі герцаг і герцагіня даведацца пра здароўе Санчо. Дон Кіхот папрасіў у іх дазволу паехаць у той-жа дзень і атрымаў яго.

Герцагіня запытала, ці адчувае ён прыхільнасць да Алтысідоры, на што ён адказаў:

— Сен'ера мая, прычына хваробы гэтай дзяўчыны ляжыць

у гультайстве; лекі-ж супроць яе—прыстойная і сталая праца. Вось мая думка і мая парада.

— А таксама і мая парада,—дадаў Санчо,—бо за ўсё сваё жыццё я ніколі не бачыў, каб працоўныя дзяўчаты паміралі ад кахання, бо яны больш заклапочаны тым, як-бы ім скончыць сваю работу, чымся думкамі пра каханне.

— Няма прычыны, сен'ёра, выкарыстоўваць гэтыя лекі,—адказала Алтысідора,—бо думка пра жорсткасць гэтага злога валацугі выганіць яго з маёй памяці без ніякіх іншых вымудраў.

— Заўсёды так бывае,—сказаў герцаг,—хто моцна лзе, той хутка даруе.

— Бедная дзяўчына,—сказаў Санчо,—гора табе, бо ты мела справу з душой з дубовага дрэва. Сумленна кажучы, каб ты мела справу са мной, яна была-б зусім інакшай.

Гутарка скончылася; Дон-Кіхот апануўся і паабедаў з герцагам і герцагіняй. Паехаў ён у той-жа вечар вельмі сумны з адной прычыны і вельмі вясёлы з другой. Сум яго быў выкліканы перамогай над ім, а весялосць—думкаю пра цудоўную сілу Санчо, якая была праяўлена ў справе ўваскрэшэння Алтысідоры. Санчо-ж ехаў вельмі пакрыўджаны тым, што Алтысідора не стрымала свайго абяцання падараваць яму сарочкі.

— Па праўдзе кажучы,—сказаў ён,—я самы няшчасны з усіх дактароў, якія толькі ёсць на свеце. Звычайныя дактары, нават паслаўшы на той свет, атрымліваюць за сваю працу. Складаецца-ж яна толькі з таго, што яны ставяць подпіс на шматку паперы для лекаў, якія робяць не яны, а аптэкар. А мне чужое здароўе каштуе аплявух, шчыпкоў, уколаў булаўкамі, кропель крыві, удараў бізуном—і за гэта не плоцяць ні граша! Але цяпер, раней як лячыць якога-небудзь другога хворага, я скажу, каб мне падмазалі рукі, бо поп тым і жыве, што абедню служыць. Я не магу паверыць, каб неба дало мне цудоўную сілу толькі для выкарыстоўвання яе другімі ні за што ні пра што, дарма.

— Ты праўду кажаш, Санчо,—адказаў яму Дон-Кіхот.—

Алтысідора зрабіла вельмі дрэнна, не даўшы табе абяцаных ёю сарочак. Хаця сіла твая дармовая, але ўсё-ж цела тваё цярпела пакуты. Затое, калі ты хочаш атрымаць плату за сваё бічаванне для зняцця чараў з Дульсінеі, я даў бы табе, што каштуе. Скажы, колькі ты хочаш атрымаць? Толькі пачні біць сябе і заплаці чыстаганам з сваіх рук, бо мае грошы ў цябе.

Пачуўшы гэтую прапанову, Санчо шырока раскрыў вочы і вушы і сказаў:

— Добра, сен'ёр, я гатоў задаволіць вашу міласць, бо любоў да маіх дзяцей і жонкі прымушае мяне здавацца прагавітым. Скажыце мне, міласць ваша, колькі вы дасце мне за кожны ўдар?

— Адпаведна таму, што заслугоўвае велічынна і значнасць гэтага лячэння, ніякіх багаццяў не было-б дастаткова, каб заплаціць табе. З гэтай прычыны прызнач сам цану.

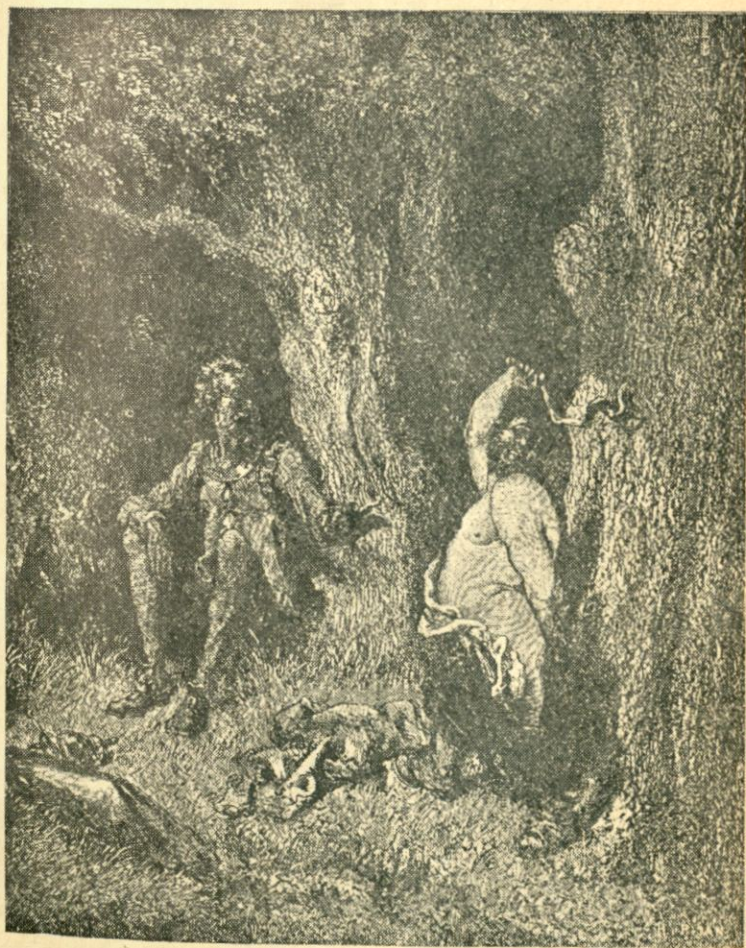
— Усяго ўдараў,—адказаў Санчо,—тры тысячы трыста. Хаця з іх я ўжо зрабіў сабе пяць, але я не буду іх лічыць. Калі лічыць па квартыльё¹ за кожны ўдар—а менш я не вазьму,—гэта складзе тры тысячы трыста квартыльё, або...— тут Санчо задумаўся і праз некаторы час сказаў:—восемсот дваццаць пяць рэалаў. Хаця я буду вельмі пабіты, але ўсё-ж астануся здаволеным, бо „нельга злавіць фарэлі, не памачыўшы штаноў“.

— О, блаславенны, о, любы Санчо!—усклікнуў Дон-Кіхот.—Як абодва мы, Дульсінея і я, будзем табе ўдзячны! Але скажы, Санчо, калі думаеш ты ўзяцца за бічаванне? Калі ты паспяшаешся з ім, я дадам табе яшчэ сотню рэалаў.

— Калі? Абавязкова сёння ўначы,—сказаў Санчо.—Толькі гэта было-б пад адкрытым небам, і я разарву сябе на шматкі.

З вялікай нецяярлівасцю і трывогай чакаў Дон-Кіхот надыходу начы. Калі яна, нарэшце, прышла, яны ляглі на

¹ Квартыльё—роўна чвэртка рэала, або менш двух капеек на нашы грошы.

Агаліўшы сябе да паясніцы, Санчо пачаў біць сябе,
а Дон-Кіхот узяўся лічыць удары.

— Я адчуваю набліжэнне смерці і не жадаў-бы, каб за мною
засталася слава вар'ята.

зёлёнай траве і павячэралі. Змайстраваўшы з аброці Шэрага моцны бізун, Санчо адышоў крокаў на дваццаць да некалькіх буквых дрэў. Убачыўшы, з якой рашучасцю і цвёрдасцю ён адыходзіць, Дон-Кіхот сказаў яму:

— Глядзі, сябра, не пабі сябе ўшчэнт! Рабі прамежак між адным і другім ударам. Не бярыся за справу з такой стараннасцю, каб не пазбавіцца жыцця раней, як ты дойдзеш да патрэбнага ліку ўдараў. Каб ты не прайграў гульнію з-за адной карты больш або менш, я буду стаяць у баку і лічыць удары на сваіх пацерках.

— Добрага плацельшчыка не непакоіць унесены ім залог,—пакорна адказаў Санчо і, агаліўшы сябе да паясніцы, пачаў біць сябе, а Дон-Кіхот узяўся лічыць удары.

Пасля шасці або васьмі удараў жарт здаўся Санчо надта цяжкім, а цана за яго—вельмі таннай. Спыніўшыся, ён сказаў свайму пану, што памыліўся, бо кожны з такіх удараў павінен біць ацэнены ў поўрэала, а не ў чвэртку.

— Працягвай, сябра Санчо, і не падай духам, бо я павялічваю ў два разы стаўку!—адказаў Дон-Кіхот.

— У такім выпадку,—сказаў Санчо,—удары пасыплюцца, як з рага багацця!

Аднак ён пакінуў біць сябе па спіне, а лупіў па дрэвах. Не глядзячы на гэта, ён час ад часу так стагнаў, што здавалася—душа вырываецца з яго цела. Баючыся, каб Санчо не пазбавіўся жыцця, а Дульсінея, дзякуючы гэтаму, сваёй прыгожасці, Дон-Кіхот сказаў:

— Заклікаю цябе жыццём, лекі здаюцца мне вельмі суровымі! Было-б добра прымаць іх толькі са значнымі перапынкамі. Ты-ж ударыў сябе ўжо больш тысячы разоў. Гэтага покуль досыць, бо...

— Не, не, сен'ёр,—спыніў яго Санчо,—дайце мне ўдарыць сябе яшчэ хоць тысячу разоў, бо за два разы мы скончым гэтую справу і ў нас застанеца яшчэ лішак.

— Калі ты ў такім добрым настроі,—сказаў Дон-Кіхот,—рабі сваю справу, а я адыду.

Санчо вярнуўся да свайго занятку з такой вялікай ста-

раннасцю, што ён ужо са многіх дрэў садраў кару. Нарэшце, ударыўшы вельмі моцна па букавым дрэве, ён так застагнаў, што Дон-Кіхот зараз-жа прыбег і спыніў яго, сказаўшы:

— Я не хачу, Санчо, каб ты дзеля маёй асалоды пазбавіўся жыцця, такога неабходнага, каб пракарміць тваю жонку і дзяцей тваіх.

— Калі міласць ваша настойвае, няхай так і будзе. Накіньце мне на плечы ваш плашч, бо ўпершыню тым, хто бічуецца, пагражае небяспека прастудзіцца.

Дон-Кіхот накрыў сваім плашчам Санчо, які праспаў, покуль яго не разбудзіла сонца. Тады яны паехалі далей і спыніліся ля гасцініцы. На гэты раз Дон-Кіхот не лічыў яе замкам напэўна таму, што пасля перамогі ён думаў пра ўсе рэчы з вялікай цвярозасцю. Калі іх пакінулі адных у пакоі, Дон-Кіхот запытаў:

— Скажы мне, Санчо, ці думаеш ты зноў ударыць сябе многа разоў у гэтую ноч і ці хочаш ты, каб гэта адбылося пад страхой, або пад адкрытым небам?

— Я-б аддаў перавагу,—адказаў Санчо,—каб гэта адбылося пад дрэвамі, бо яны нібы таварышы мне і дзіўна памагаюць цярпець маю пакуту.

— Не, не добра, каб ты так пакутваў. Лепш набярыся сілы, і адкладзем гэта да прыезду ў нашу вёску, куды мы прыедзем не пазней паслязаўтрага.

Санчо згадзіўся, але заявіў, што ён, з свайго боку, хачеў-бы скончыць усю справу зараз, покуль млын на-хаду, бо ў павольнасці часта хаваецца небяспека. Апрача таго адно „бяры“ лепш двух „я дам табе“, і верабей у руках лепш сокала на-ляту.

— Хопіць прыказак, Санчо,—пачаў прасіць Дон-Кіхот.— Кажы ясна і проста.

— Як відаць, ужо няшчасце маё такое, што я не ўмею сказаць нічога разумнага без прыказкі, а няма той прыказкі, якая-б не здавалася мне разумнай. Але я выпраўлюся, калі змагу.

— На гэтым гутарка іхняя і скончылася.

РАЗДЗЕЛ LIII,

Пра тое, як Дон-Кіхот і Санчо прыехалі ў сваю вёску, і пра іншыя здарэнні, якія надаюць праўдзівасць гэтай гісторыі

Увесь той дзень Дон-Кіхот і Санчо правялі ў гэтай вёсцы і гасцініцы, чакаючы ночы; адзін—каб у адкрытым полі скончыць справу свайго бівання, другі—каб убачыць гэтую справу скончанай. Як толькі прышоў вечар, яны выехалі з таго мястэчка і ноч правялі пад дрэвамі, каб даць Санчо зручны выпадак скончыць сваё біванне. Верны аброносец узяўся за яго з такой-жа стараннасцю, як і ў мінулую ноч, больш за кошт кары букавых дрэў, чымся за кошт свае спіны, якую ён вельмі ахоўваў.

Ашуканы Дон-Кіхот не прапусціў ніводнага ўдару ў сваім лічэнні, і Санчо завяршыў сваю вялікую задачу перад самым золкам.

Дон Кіхот быў бязмежна гэтым здаволены і чакаў надыходу дня, каб сустрэць Дульсінею, сваю сен'ёру, пазбаўленую ад чараў. З гэтымі думкамі і надзеямі падняліся яны на гару, адкуль убачылі сваю вёску. Санчо стаў на калені і ўсклікнуў:

— Расплюшчы вочы, жаданая радзіма, і глянь на Санчо Панса, які вярнуўся да цябе калі не вельмі багатым, дык вельмі пабітым бізунамі! Адкрый абымкі твае і прытулі таксама сына свайго Дон-Кіхота, хаця і пераможанага але...

— Кінь гэта глупства,—спыніў яго Дон-Кіхот.—Пойдзем у наша сяло. Там мы прыдумаем план пастушага жыцця, якое мы думаем весці.

З гэтымі словамі яны з'ехалі з гары і накіраваліся да свайго мястэчка, дзе Дон-Кіхот убачыў, што на вясковым гумне сварацца два хлапчкі. Адзін з іх сказаў другому:

— Супакойся, Перыкілье, бо ты не ўбачыш яе за ўсе дні свайго жыцця.

Дон-Кіхот пачуў гэта і сказаў Санчо:

— Чуў ты, як сказаў гэты хлапчук: „Ты не ўбачыш яе за ўсе дні свайго жыцця!“

— Што-ж ваша міласць бачыць у гэтым падазронага?

— Што?—перапытаў Дон-Кіхот.—Хіба ты не разумееш, што, прыстасаваўшы гэтыя словы да маіх жаданняў, я больш не ўбачу Дульсінеі?

Тады Санчо падышоў да хлапчукоў і запытаўся ў іх, з якой прычыны яны пасварыліся.

Першы хлапчук адказаў, што ён адабраў у другога хлапчука клетку з цыркуном і не думае вярнуць яе за ўсё яго жыццё.

Тады Санчо дастаў з кішэні чатыры куартыльё, аддаў іх хлапчуку, у якога ўзяў клетку і перадаў яе ў рукі Дон-Кіхота, кажучы:

— Вось, сен'ёр, і знішчаны вашы дрэнныя адзнакі, якія маюць да спраў нашых такія-ж адносіны, як да леташніх хмар! Наогул я чуў, што не падабае разважлівым людзям звяртаць увагу на такое дзяцінства. З гэтай прычыны няма патрэбы больш спыняцца на гэтым, а накіруемся наперад і ўедзем у нашу вёску.

Яны паехалі далей і пры ўездзе ў вёску сустрэлі папа і бакалаўра Караско, якія адразу-ж апазналі іх і пайшлі ім насустрач радасныя і з адкрытымі абымкамі.

Нарэшце, акружаныя хлапчукамі і разам з папам і бакалаўрам, яны ўехалі ў вёску і накіраваліся да дома Дон-Кіхота. Тут ля дзвярэй яны ўбачылі ахмістрыню і пляменніцу рыцара, да якіх ужо дайшла вестка пра іхні прыезд. Дайшла яна таксама і да Тэрэсы Панса, якая, ведучы за руку Санчыку, дачку сваю, прыбегла глянуць на мужа. Ubачыўшы яго не так добра апранутым, як, па яе думцы, павінен быў выглядаць губернатар, яна сказала яму:

— Як гэта вы варочаецеся, муж мой? Мне здаецца, вы больш падобны да высланага з губерні, як да губернатара.

— Маўчы, Тэрэса,—адказаў Санчо—часта бываюць крукі там, дзе няма капчонкі, а покуль накіруемся дахаты, дзе ты пачуеш чуды! Я прывёз з сабою грошы, здабытыя маёй працай і без шкоды каму-б там ні было.

— Нясце вашы грошы, мой добры муж,—сказала Тэresa,—усё адно, здабыты яны тым або іншым шляхам.

Санчыка абняла бацьку адной рукой за талію, жонка ўзяла яго з другога боку за руку, і яны накіраваліся дахаты, а Дон-Кіхот астаўся ў сваім доме ва ўладзе ахмістрыні і пляменніцы і разам з папам і бакалаўрам.

Не трацячы часу, Дон-Кіхот адвёў у бок папа і бакалаўра і ў кароткіх словах расказаў ім пра сваё паражэнне і пра ўзяты ім на сябе абавязак не выязджаць з сваёй вёскі на працягу года—абавязак, які ён мяркуе дакладна выканаць, не адступаючы ад яго ні на кроплю.

Расказаў ён таксама і пра тое, што надумаўся зрабіцца пастухом, і пачаў прасіць іх, калі ім не перашкаджаюць больш важныя справы, быць яму таварышамі. Для сябе ён прыдумаў ужо імя—пастуха Кіхотыса—і, калі трэба будзе, прыдумае і для іх.

Усе былі здзіўлены гэтым новым вар'яцтвам Дон-Кіхота, але, спадзяючыся, што яго можна вылучыць на працягу года, яны згадзіліся на яго вымудры.

— Тым больш,—дадаў Сансон Караско,—што я—самы славуці паэт і на кожным кроку буду складаць пастушыя вершы, каб мы забаўляліся ў гэтых пустынных месцах.

На гэтым размоўнікі развіталіся з Дон-Кіхотам, настойваючы, каб ён паклапаціўся пра сваё здароўе і еў карысны для яго харч.

Толькі поп і бакалаўр вышлі, як пляменніца, чуўшая іхнюю гутарку, сказала Дон-Кіхоту:

— Што гэта такое, дзядзька? Цяпер, калі ваша міласць вярнулася, каб весці спакойнае і прыстойнае жыццё, вы хочаце зноў заблытацца ў новых лабірынтах? Калі выбіраць з двух бед, дык ужо лепш быць вандроўным рыцарам, як пастухом.

— Цішэй, пляменніца; я добра ведаю, што мне трэба рабіць. Завядзі мяне ў пасцелю, бо я не вельмі здаровы. Будзь упэўнена, што вандроўным рыцарам або вандроўным пастухом я ніколі не пакіну памагаць табе ва ўсім.

Паеся гэтага пляменніца з дапамогаю ахмістрыні палажыла яго ў пасцель, дзе яму далі паесці і даглядалі яго, як маглі.

РАЗДЗЕЛ LIV

Пра тое, як Дон-Кіхот захварэў, пра заповіт, зроблены ім, і пра яго смерць

Нішто чалавечае не вечнае, асабліва-ж чалавечае жыццё. Дон-Кіхоту не была дадзена прывілея затрымаць плынь свайго жыцця; з гэтай прычыны канец яго прышоў, калі ён менш за ўсё думаў пра гэта.

Яго ахапіла трасуха, пратрымаўшыя яго ў ложку шэсць дзён, на працягу якіх яго часта наведвалі сябры—поп, бакалаўр і цырульнік. Санчо-ж не адыходзіў ад яго пасцелі.

Мяркуючы, што яго давяла да такога становішча крыўда ад паражэння і зачаравання Дульсінеі, сябры спрабавалі ўсемажлівымі сродкамі развесяліць яго. Але нішто не магло прагнаць сум Дон-Кіхота.

Тады паклікалі доктара: той даследваў пульс, астаўся не вельмі ім здаволены і сказаў, што на кожны выпадак трэба паклапаціцца пра бяспеку яго душы, бо цела яго ў небяспецы.

Дон-Кіхот спакойна выслухаў гэта, але ахмістрыня, пляменніца і зброеносец пачалі горка плакаць. Дон-Кіхот папрасіў, каб яго пакінулі аднаго, бо ён хоча заснуць.

Так і зрабілі. Ён спаў, як кажуць, беспрасыпу больш шасці гадзін, а прагнуўшыся, гучна ўсклікнуў:

— Як я рады, як я шчаслівы!

Пачуўшы гэта, пляменніца запытала:

— Што гэта вы, міласць ваша, кажаце?

— Я кажу пра тое, што розум мой зрабіўся вольным і ясным ад цёмных ценяў невуцтва, якімі ахутала яго няшчаснае і бесперапыннае чытанне брыдкіх рыцарскіх кніг. Цяпер я зразумеў усю іх недарэчнасць і шкадную толькі пра тое, што зразумеў усё гэта вельмі позна. Я адчуваю, пляменніца, што смерць мая блізка, і не хацеў-бы, каб за мной асталася

слава вар'ята. Калі я быў ім у жыцці, дык мне не хацелася-б пацвердзіць гэта сваёй смерцю. Пакліч да мяне маіх добрых сяброў—папа, бакалаўра і маэсе Ніколаса, скажы ім, што я хачу спаведвацца і зрабіць свой заповіт.

Калі яны прышлі, Дон-Кіхот сказаў:

— Прывітайце мяне, добрыя сен'ёры, з тым, што я ўжо не Дон-Кіхот Ламанчскі, а Алансо Кіхада, якому за яго ўчынкi было дадзена прозвішча „Добрага“. Цяпер я ўжо вораг Амадыса Гальскага і ўсёй бязмежнай чарады яго патомкаў. Я ненавіджу ўсе паганья гісторыі вандроўнага рыцарства, і я зразумеў сваё вар'яцтва і небяспеку, у якую мяне кінула чытанне іх.

Калі ўсе трое пачулі гэтыя словы, яны падумалі, што якое-небудзь новае вар'яцтва ахапіла яго, а Сансон сказаў яму:

— Цяпер, сеньёр Дон-Кіхот, калі мы атрымалі весткі, што чары зняты з сен'ёры Дульсінеі, ваша міласць загаварыла вось як! Цяпер, калі мы ўжо гатовы зрабіцца пастухамі, ваша міласць хоча пакінуць нас і зрабіцца пустэльнікам! Змоўкніце, прашу вас жыццём вашым, і кіньце гэтыя гутаркі!

— Я адчуваю,—спакойна адказаў Дон-Кіхот,—набліжэнне смерці. З гэтай прычыны, сен'ёры, прашу вас—адкладзіце ў бок жарты і прывядзіце да мяне свяшчэнніка, які паспавадаў-бы мяне, і натарыуса, каб ён склаў мой духоўны заповіт.

Яны глянулі адзін на аднаго, здзіўляючыся словам Дон-Кіхота. Хаця яны ўсё яшчэ сумняваліся, але былі ўжо схільны паверыць яму.

Поп папрасіў усіх, быўшых у пакоі, выйсці і, астаўшыся адзін на адзін з Дон-Кіхотам, паспавадаў яго.

Бакалаўр пайшоў па натарыуса і хутка вярнуўся з ім.

Калі споведзь скончылася, поп вышаў, кажучы:

— Алансо Кіхада Добры сапраўды памірае і сапраўды ён у цвярозым розуме. Увойдзем да яго, каб ён зрабіў заповіт.

Гэтая вестка балюча ўдарыла па апухлых вачах ахмістэрні, пляменніцы і добрага зброеносца Санчо Панса. Слёзы

зноў пырскнулі з іхніх вачэй цэлым патокам. Натарыус увайшоў у пакой з астатнімі і, пасля таго, як ён напісаў уступ для заповіта, Дон-Кіхот, перайшоўшы да адказаў па заповіту, сказаў:

— Воля мая такая, каб у Санчо Панса, якога ў час майго вар'яцтва я ўзяў да сябе ў зброеносцы, не патрабавалі грошай, быўшых у яго на руках, бо між намі была свая рахуба. Калі я, будучы вар'ятам, хацеў даць яму губернатарства вострава, дык цяпер, будучы ў цвярозым розуме, каб я мог, даў-бы яму каралеўства, бо яго прыроднае прастадушша, праўдзівасць і вернасць заслугоўваюць гэтага.

І, звярнуўшыся да Санчо, ён сказаў яму:

— Даруй мне, сябра, што я прымусіў цябе здавацца такім-жа вар'ятам, як я, і спакусіў цябе прыгодамі вандроўнага рыцарства!

— Ах,—адказаў Санчо, увесь у слязах,—не памірайце, міласць ваша, а паслухайцеся маёй парады і жывіце многія гады. Самае вялікае вар'яцтва, якое чалавек можа зрабіць у сваім жыцці, гэта дазволіць сабе ні з таго, ні з гэтага памерці, калі ніхто яго не забівае. Слухайце, не будзьце гультаём, устаньце з ложка і пойдзем у поле, апранутыя пастухамі, як мы ўмовіліся. Можа за якім-небудзь кустом мы знойдзем сен'ёру дон'ю Дульсінею, пазбаўленую ад чараў, прыгожую, як толькі можна хацець!

— Гэта правільна,—сказаў Сансон.—Добры Санчо Панса вельмі правільна гаворыць пра гэтыя рэчы!

— Цішэй, сен'ёры,—сказаў Дон-Кіхот,—бо ў летахніх гнёздах ужо няма птушак сёлетняга года. Я быў вар'ятам, а цяпер я выздаравеў. Няхай-жа маё раскайванне верне мне ранейшую павагу, вашы міласці, і няхай сен'ёр натарыус працягвае.

„Я перадаю маёмасць маю без ніякіх агаворак маёй пляменніцы Антоніі Кіхада, тут прысутнічаючай, перад гэтым вылучыўшы з яе пенсію маёй ахмістрыні, якой я вінен за ўвесь час яе службы ў мяне, і звыш таго дваццаць чырвонцаў

ёй на сукенку. Прызначаю маімі паверанымі сен'ёра свяшчэнніка і сен'ёра бакалаўра Караско, тут прысутнічаючых. Калі-б Антонія Кіхадэ, пляменніца мая, захацела выйсці замуж, дык толькі за чалавека, які не ведае, што такое рыцарскія кнігі. Калі-ж ён ведае іх, і тым не менш мая пляменніца вышла-б за яго, яна пазбаўляецца ўсёй належачай ёй спадчыны, якую павераныя мае могуць скарыстаць на добрыя справы па свайму меркаванню".

На гэтым ён скончыў свой заповіт, пасля чаго страціў прытомнасць.

Усе спалохаліся і кінуліся на дапамогу.

На працягу трох дзён, якія ён пражыў пасля таго, як зрабіў заповіт, ён вельмі часта траціў прытомнасць.

Увесь дом быў у перапалоху, але тым не менш пляменніца ела, ахмістрыня піла, а Санчо Панса быў вясёлы: відаць, думка атрымаць спадчыну некалькі заглушае або змяншае ў наследнікаў адчуванне гора, якое памёршы пакідае пасля сябе.

Нарэшце прышла апошняя гадзіна Дон-Кіхота, пасля таго, як ён многімі і пераканаўчымі словамі выказаў сваю агіду да рыцарскіх кніг. Ні ў якой з рыцарскіх кніг ніводзін вандроўны рыцар не паміраў у сваім ложку так спакойна, як Дон-Кіхот.

Поп папрасіў натарыуса даць яму пасведчанне пра смерць Дон-Кіхота Ламанчскага, каб пазбавіць кожнага другога зўтара мажлівасці ўваскрасіць яго і пісаць бязмежныя гісторыі пра яго ўчынкi.

Такі быў канец дасціпнага ідальго Дон-Кіхота Ламанчскага. Мы не гаворым тут пра слёзы Панса, пляменніцы і ахмістрыні, таксама як і пра многія эпітафіі на яго магіле. Падамо толькі тую, якую склаў вясёлы бакалаўр Сансон Караско:

Тут ляжыць ідальго слаўны,
Так адважны Дон-Кіхот,
Што і смерць сваю ў змаганні
Перамог ён, дастаслаўны,

І жыве—хаця памёр.
Ні ва што сусвет лічыў ён,
Страшным пудзілам ён жыў,
Быў вар'ятам на здзіўленне
Ўсяму свету,—а ў час смерці
Ў ясным розуме ён быў.

З М Е С Т

ЧАСТКА ПЕРШАЯ

Стар.

Раздзел	I, у якім ідзе гутарка пра спосаб жыцця і заняткі славутага Ідальго Дон-Кіхота Ламанчскага	5
•	II, у якім гутарка ідзе пра першы выезд вынаходлівага Дон-Кіхота з роднага мястэчка	9
•	III, у якім апавядлецца, які цікавы спосаб вынайшоў Дон-Кіхот, каб быць пасвечаным у рыцары	13
•	IV. Што здарылася з нашым рыцарам, калі ён паехаў з заезджага двара	18
•	V. Працяг апавядання пра ліхія прыгоды нашага рыцара	24
•	VI. Пра другі выезд нашага добрага рыцара Дон-Кіхота Ламанчскага	27
•	VII. Пра вялікую ўдачу адважнага Дон-Кіхота ў немаж- ліва-жахлівых прыгодах з ветракамі і аб розных другіх падзеях, вартых захавацца ў памяці	30
•	VIII. Дасціпныя гутаркі, якія вялі Дон-Кіхот і яго зброе- носец Санчо Панса	38
•	IX, у якім апавядаецца пра няшчасныя прыгоды, якія здарыліся з Дон-Кіхотам пры сустрэчы з некалькімі злоснымі янгвэсамі	42
•	X. Пра тое, што здарылася з дасціпным Ідальго на заезджым дварах, які ён палічыў за замак	48
•	XI, у якім перадаецца гутарка Санчо Панса з яго панам Дон-Кіхотам і апавядаецца пра другія прыгоды, за- слугоўваючыя быць расказанымі	55
•	XII. Аб прыгодах з мёртвым целам і аб другіх дзівосных падзеях	61
•	XIII. Пра нябачаную і нечуваную прыгоду, даведзеную да канца харобрым Дон-Кіхотам Ламанчскім з меншай небяспекай, як прыгода, якая здарылася з кім- небудзь з другіх праслаўленых на свеце рыцараў	66
•	XIV, у якім гутарка ідзе пра слаўную прыгоду—багатую здабычу шлёма Мамбрыно—і аб другіх падзеях, якія здарыліся з непераможным нашым рыцарам	74

Раздзел	XV, Пра тое, як Дон-Кіхот вызваліў многіх няшчасных, якіх супроць іхняй волі вялі туды, куды ў іх не было жаання ісці	81
"	XVI, Пра тое, што здарылася са слаўным Дон-Кіхотам у Сіера-Марэне,—адна з самых дзівосных прыгод, расказаных у праўдзвай гэтай гісторыі	89
"	XVII, у якім працягваецца прыгода ў Сіера-Марэне	94
"	XVIII, у якім апавядаецца пра дзіўныя рэчы, якія здарыліся з харобрым рыцарам Ламанчскім у Сіера-Марэне	98
"	XIX, Працяг прыгожых выбрыкаў, зробленых Дон-Кіхотам у Сіера-Марэне ў якасці закаханага	109
"	XX, Пра тое, як поп і цырульнік выканалі свой намер і пра другія рэчы, заслугоўваючы быць расказанымі ў гэтай вялікай гісторыі	114
"	XXI, Нечаканая і прыемная прыгода, якая здарылася з папом і цырульнікам у той-жа Сіера-Марэне	119
"	XXII, у якім апавядаецца пра цікавы падыход і хітрасці, выкарыстаныя з мэтай вызваліць закаханага нашага рыцара ад гэткай суровай эпітэміі, накладзенай ім на сябе	126
"	XXIII, у якім апавядаецца пра знаходліваць прыгожай Даратэі і пра другія цікавыя і вясялыя рэчы	137
"	XXIV, Аб прыемнай гутарцы, якая адбылася між Дон-Кіхотам і яго зброеносцам Санчо Панса, а таксама і пра іншыя падзеі	143
"	XXV, у якім апавядаецца пра тое, што здарылася на заезджым двары са спадарожнікамі Дон-Кіхота	150
"	XXVI, у якім апавядаецца пра жорсткую і незвычайную бойку Дон-Кіхота з некалькімі бурдзюкамі чырвонага віна і аб другіх цікавых падзеях, якія здарыліся на заезджым двары	153
"	XXVII, у якім працягваецца гісторыя слаўтай прынцэсы Мікаміконы з іншымі цікавым прыгодамі	165
"	XXVIII, у якім палоннік апавядае сваё жыццё і прыгоды	172
"	XXIX, у якім палонны працягвае сваё апавяданне	181
"	XXX, у якім паведамляецца пра тое, што адбылося яшчэ на заезджым двары, і пра многія іншыя рэчы, заслугоўваючы быць расказанымі	191
"	XXXI, у якім апавядаецца займальная гісторыя маладога пагоншчыка мулаў і іншыя дзіўныя падзеі, якія здарыліся на заезджым двары	196

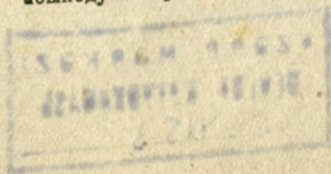
Раздзел	XXXII, у якім працягваюцца нечуваныя прыгоды на заезджым двары	203
•	XXXIII, у якім канчаткова растлумачваюцца сумненні адносна шлёма Мамбрыно і ўючнага сядла, а таксама апавядаецца і пра іншыя сапраўдныя здарэнні	211
•	XXXIV. Пра дзівосныя прыгоды з куадрыльерасамі і пра вялікую ярасць нашага добрага рыцара Дон-Кіхота	217
•	XXXV. Пра дзіўны спосаб, якім Дон-Кіхот быў зачараваны, і пра іншыя дзівосныя падзеі	222
•	XXXVI, дзе паведамляецца аб разважлівай гутарцы, якую Санчо вёў са сваім панам Дон-Кіхотам	229
•	XXXVII. Пра дасціпную спрэчку Дон-Кіхота з канонікам, пра надзвычайную прыгоду з самабічавальнікамі і пра зварот рыцара дадому	233

ЧАСТКА ДРУГАЯ

Раздзел	I. Пра тое, што адбылося ў папа і цырульніка з Дон-Кіхотам з прычыны яго хваробы	245
•	II, у якім гутарка ідзе пра цікавую сварку, пачатую Санчо Панса з замістрыняй і пляменніцай Дон-Кіхота, і пра іншыя забаўныя прыгоды	251
•	III. Пра смешную гутарку, якая адбылася між Дон-Кіхотам, Санчо Панса і бакалаўрам Сансонам Караско	255
•	IV, у якім Санчо Панса дае тлумачэнне на ўсе запытанні і сумненні бакалаўра Сансона Караско, апрача таго, у ім паведамляецца і пра іншыя здарэнні, заслугоўваючыя таго, каб іх паслухаць	261
•	V. Пра дасціпную і цікавую гутарку, якая адбылася ў Санчо Панса з яго жонкай Тэрэсай Панса, а таксама і пра іншыя падзеі, заслугоўваючыя прыемнага ўспаміну	265
•	VI. Пра тое, што адбылося ў Дон-Кіхота з яго ахмістрыняй і пляменніцай—адзін з самых важных раздзелаў ва ўсёй гісторыі	268
•	VII. Пра тое, што адбылося ў Дон-Кіхота з яго зброеносцам, і пра іншыя ў вышэйшай ступені цікавыя падзеі	271
•	VIII, у якім гаворыцца пра тое, што здарылася з Дон-Кіхотам, ехаўшым на спатканне з сен'ёрай сваёй Пвльсінеяй Табоскай	275

Раздзел	IX, у якім апавядаецца тое, пра што чытач даведаецца, калі прачытае	279
"	X, у якім паведамляецца пра хітрасць, якую выдумаў Санчо Панса, каб ачараваць сен'ёру Дульсінею, і пра іншыя падзеі, такія-ж смешныя, як і праўдзвыя	282
"	XI. Пра дзіўную прыгоду, якая здарылася з харобрым Дон-Кіхотам пры сустрэчы з калясніцаю смерці і яе прыдворным штатам	288
"	XII. Аб стрэшнай прыгодзе, якая здарылася з адважным рыцарам Дон-Кіхотам і харобрым рыцарам Люстраў	293
"	XIII, у якім працягваецца прыгода з рыцарам Лесу, а таксама албываецца дасціпная, надзвычайная і цікавая гутарка між двума зброеносцамі	297
"	XIV, які мае ў сабе працяг прыгод з рыцарам Лесу	300
"	XV. Вельмі кароткі, у якім паведамляецца, хто такі быў рыцар Люстраў і яго зброеносец	309
"	XVI, Пра тое, што здарылася з Дон-Кіхотам і адным разважлівым кабальёро Ляманчы	311
"	XVII, у якім паказваецца вышэйшая і апошняя мяжа, да якой дасягнула і магла дасягнуць нечуваная харобрасць Дон-Кіхота ў шчасліва закончанай ім прыгодзе са львамі	315
"	XVIII. Пра тое, што здарылася з Дон-Кіхотам у доме рыцара Зялёнага Плашча	322
"	XIX, у якім апавядаецца прыгода закаханага пастуха, а таксама і іншыя цікавыя падзеі	325
"	XX, у якім працягваецца апавяданне пра вяселле Камачо і пра іншыя прыемныя падзеі	331
"	XXI, у якім паведамляецца пра вялікую прыгоду ў пячоры Мантэсінос, лаведзеную да шчаслівага канца харобрым Дон-Кіхотам	336
"	XXII, адкрываючы дзівосныя рэчы, пра якія харобры і адважны Дон-Кіхот раскажаў, нібы ён бачыў іх у глыбокай пячоры Мантэсінос	341
"	XXIII, у якім гаворыцца пра тысячу нязначных рэчаў, такіх-жа неларэчных, як і неабходных для сапраўднага разумення гэтай вялікай гісторыі	348
"	XXIV. Працяг пацешнай прыгоды з гаспадаром лячэчнага тэатра, а таксама і іншыя сапраўды цікавыя здарэнні	355

Раз дзел	XXV, у якім гаворыцца пра тое, хто быў маэсе Педро і яго малпа, а таксама пра няўдачу Дон-Кіхота ў прыгодзе с асліным рэвам	359
"	XXVI, дзе гутарка ідзе аб рэчах, пра якія дзаведацца кожны, хто прачытае гэты раздзел, калі прачытае яго ўважліва	362
"	XXVII. Пра славутую прыгоду з зачараванай баркай	366
"	XXVIII. Пра тое, што адбылося ў Дон-Кіхота з прыгожай палаяўнічай	370
"	XXIX, у якім ідзе гутарка пра многія і важныя рэчы	374
"	XXX. Пра адказ, які Дон-Кіхот даў свайму ганьбіцелю, і пра іншыя сур'ёзныя і вясёлыя здарэнні	380
"	XXXI. Аб прыёмнай гутарцы герцагіні і яе дзяўчат з Санчо Панса, заслугоўваючай быць прачытанай і адзначанай	385
"	XXXII, дзе гаворыцца, якім чынам зняць зачараванне з непараўнальнай Дульсінеі Табоскай, што і складае адну з найбольш славурых прыгод у гэтай кнізе	389
"	XXXIII, у якім працягваецца апавяданне пра зняцце чар з Дульсінеі і паведамляюцца іншыя дзіўныя прыгоды	394
"	XXXIV, у якім апавядаецца пра нечуваную прыгоду дуэн'і Даларыды, а таксама падзеяцца ліст, напісаны Санчо Панса сваёй жонцы Тэрэсе Панса	399
"	XXXV, у якім падзеяцца апавяданне дуэн'і Даларыды пра яе няшчасны лёс і многія іншыя дастапамятныя прыгоды	404
"	XXXVI. Аб парадах, дзідзеных Дон-Кіхотам Санчо Панса для губернатарства на востраве і пра іншыя вельмі важныя рэчы	413
"	XXXVII. Пра тое, як Санчо Панса паехаў на губернатарства, і пра дзіўную прыгоду Дон-Кіхота з кошкамі і званочкамі	417
"	XXXVIII. Пра тое, як вялікі Санчо Панса ўступіў у валоданне сваім востравам, і якім чынам ён пачаў там губернатарстваваць	421
"	XXXIX. Пра тое, што адбылося ў Дон-Кіхота з дон'яй Родрыгес, дуэн'яй герцагіні, а таксама і пра іншыя падзеі, заслугоўваючыя быць запісанымі і ўвекавечанымі	431
"	XL. Пра тое, што здарылася з Санчо Панса ў час абыходу вострава	433

Раздзел	XLI, у якім адкрываюцца чараўнікі, пабіўшыя дуэн'ю і падрапаўшыя Дон-Кіхота, а таксама апавядаецца, што здарылася з пажам, які завёз лісты да жонкі Санчо Панса	439
"	XLII. Пра далейшае губернатарства Санчо Панса і пра іншыя здарэнні ў тым выглядзе, як яны здарыліся	445
"	XLIII, у якім апавядаецца прыгода другой дуэн'і Даларыды, інакш называемай дон'яй Родрыгес	450
"	XLIV. Аб трывожным канцы і сканчэнні губернатарства Санчо Панса	453
"	XLV, у якім гаворыцца аб рэчах, якія маюць дачыненне да гэтай гісторыі і лепш за якіх нічога быць не можа	457
"	XLVI. Аб страшэннай і нідзе нябачанай бойцы, якая адбылася між Дон-Кіхотам Ламанчскім і лакеем Тасіосам у абарону дачкі дуэн'і Родрыгес	462
"	XLVII, у якім гутарка ідзе пра славурую прыгоду са статкам быкоў, а таксама пра вялікае рашэнне Дон-Кіхота трымацца далей ад Сарагосы	465
"	XLVIII. Пра тое, што здарылася з Дон-Кіхотам на дарозе ў Барселону	470
"	XLIX. Пра тое, што здарылася з Дон-Кіхотам пры ўездзе ў Барселону, а таксама аб прыгодзе, зрабіўшай Дон-Кіхоту больш крыўды, як усе тыя, што здарыліся з ім да гэтага часу	474
"	L. у якім апавядаецца, хто быў рыцар Белага Месяца, а таксама аб мудрасці Санчо і іншых не менш цікавых і прыгожых рэчы	479
"	LI. Пра шчаслістую прыгоду, якая здарылася з Дон-Кіхотам, а таксама яшчэ пра адну, самую надзвычайную і рэдкую прыгоду	486
"	LII. у якім многае растлумачаецца, а рэшта ідзе на карысць непараўнальнай Дульсінеі	492
"	LIII. Пра тое, як Дон-Кіхот і Санчо прыехалі ў свая вёску, і пра іншыя здарэнні, якія надаюць праўдзівасць гэтай гісторыі	499
"	LIV. Пра тое, як Дон-Кіхот захварэў, пра заповіт, зроблены ім, і пра яго смерць	502

Рэдактар С. Гайдук
Літараўка Я. Маўр

Тэхрэдактар Х. Абрамавіч
Карэктар Г. Нейфах

Здана ў друкарню 7 IX—35 г.
аркуш. Папера 62×94 1/2.

Падпісана для друку 10 IX—35 г.
Знакаў у друкаваным аркушы 32'000.
Уп. Галоўлітбел № Б 1749 Зак. № 3388.

Аб'ём 32 друкаваных
Тыраж 15.185 экз.

Друкарня «ПАЛЕСДРУК», Гомель, Савецкая, 1.

